İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

3

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ
CELÂL YILDIRIM

Editör
Taner Çakıcı

Redakte
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Son Okuma
Latif Kul

İç Düzen
Rabbani Düz

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı & Cilt
Aktif Matbaa ve Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti
Sertifika No 47477

3. CİLT ISBN
978-605-5644-82-6
TAKIM ISBN
978-605-5644-79-6

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe mh. Kültür sk. No:20/B Güngören / İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com / **mail:** mirac@miracyayinlari.com

3.
CİLDİN İÇİNDEKİ SURELER

SURE	AYET
ÂL-İ İMRÂN	92 - 200
NİSA	1 - 149

سُورَةُ اٰلِ عِمْرٰنَ ٣

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۬ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92- Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz. Her ne harcarsanız, herhalde Allah onu bilir.

İLGİLİ HADİSLER

"Muhakkak ki doğruluk gerçek iyiliğe götürür. Gerçek iyilik ise Cennete eriştirir. Adam doğru söyleye söyleye Allah katında doğru kişi olarak yazılır. Şüphesiz ki yalan haktan sapıp ayrılmaya götürür. Haktan sapmak ise ateşe iletir. Adam yalan söyleye söyleye Allah katında yalancı yazılır."[1]

Ashabdan Sem'an oğlu Nevas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den gerçek iyilik ve bir de günahtan sordum. Buyurdu ki:

"Gerçek iyilik, güzel ahlâktır; günah ise göğsün (vicdanın) gıcık duymasıdır ve insanların o şeyi öğrenmesini hoş karşılamadığın şeydir."[2]

Bir adam Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek sordu:

-Hangi sadaka daha üstündür?

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

-"Sıhhatli, mala karşı istekli, fakirlikten korkup zenginliği umduğun halde can boğaza gelip şu kadarı falana, şu kadarı filâna diyeceğin vakte kadar geciktirmeyip verdiğin sadaka daha üstündür. Can boğaza

1 Buhari - Müslim: Abdullah bin Mes'ud (radıyallahu anh)'den

2 Sahih-i Müslim

gelip şu kadar falânın, şu kadar filânın olsun, desen de demesen de onların olacaktır." diye cevap verdi.[1]

Sevgide Kıstas

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

"Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça, gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz."

İslâm, gerçek imânı; imân da Allah sevgisini gerektirir. İmansız İslâm olmayacağı gibi, sevgisiz de imân olmaz. Ama bunun ölçüsü nedir? Kur'ân sık sık konuya dikkatleri çeker. İslâm olmanın kıstasını verirken, hakiki imânın da ölçüsünü belirleyip ortaya koyar. Evet, bu ölçü, Allah yolunda seve seve "birr" (gerçek iyilikte bulunmak)tır.

Diyebiliriz ki, Kur'ân burada bir bakıma tahkiki imân ile taklidi imân'ı birbirinden ayırmakta ve insanların bunu dış görünümüyle anlayabileceği bir sınır koymaktadır. Sonra da Kur'ân bu beyanıyla materyalizme ağır bir şamar indirmektedir. Çünkü hayatla ölümün durmadan birbirine dönüştüğünü iddia eden ve: "Her şey daima kendi zıddına dönüşür," formülünü yol gösterici bir kanun olarak kabul edenler vardır. Materyalist felsefeye bağlı kalanlara göre önümüzde umut veren hiçbir ışık yoktur. Ölen bir bedenin bir daha dirilmesi söz konusu değildir. Ancak elemanları değişir, gübre olur, toprağı verimli kılar ve başka canlıların meydana gelmesini sağlar, hepsi bu kadar.

Hayat ve ölümü bu kadar basit, gayr-i ilmi ve gayr-i dini ölçülere irca edip her şeyin tesadüflerin zamanla oluşturduğuna inanarak insanı sadece bir makina ve öldükten sonra bir gübre yığını kabul edenler için gerçek imân, Allah'a bağlılık, O'nun yolunda harcamak, insanlıktan yana gönül hoşnutluğuyla hizmet etmek anlamsız ve amaçsızdır. Hayat bir ekmek, diğer bir deyimle boğaz kavgasından başkası değildir. O halde bu kavgayı başka bir kavgayla durdurmak gerek. Özel mülkiyete son verip her şeyi devletleştirerek insanları hakiki hürriyetten uzak birer ırgat olarak boğaz tokluğuna çalıştırmak tek çıkar yoldur. Bunun ismi de proleterya düzenidir. Çünkü ölümden sonra tekrar dirilmek, hesap vermek diye bir şey yoktur. Her şey insan için mübahtır. İşte anarşizmin ve bir sürü felâketin kaynağı budur, bu felsefedir.

1 Buhari - Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

İslâm ise insanı bu kadar hakir gören ve hayvani bir hayattan başka ona bir ölçü ve anlam tanımayan, yakıştırmayan materyalistlerin gelişen biyolojiye, sağlam ve sıhhatli akla, sağlıklı vicdana ve peygamberlerin getirdiği binlerce hakikate ters düşen iddialarını varlık alemindeki mutlak düzenle kökünden yıkmaktadır. Kur'ân insan unsurunu sadece maddi yapısıyla değil, ruhuyla ve ruhun ortaya koyduğu hafıza, akıl, zekâ gibi ilâhi kudreti yansıtan yetenekleriyle ele alır. Kör ve sağır, aynı zamanda sözü edilen ruhtan ve yeteneklerden mahrum maddenin böylesine mükemmel bir varlığı yaratmasının mümkün olmadığını kalblere ve kafalara işler.

Onların diğer bir iddiasına göre, madde düşünceyi doğuruyor. Peki yok olan bir şeyi doğurmak mümkün olmadığına göre, düşüncenin varlığını kabul etmek zorundayız. Madde bir an kabul edelim ki, mevcut olan düşüncenin kapısını aralıyor. Ama onu ilk meydana getiren kudret nedir? Neden bu düşünce insanda var da başka maddelerde yoktur? Eğer madde mutlak surette düşünceyi doğuruyorsa, varlık âlemi düşüncelerin kaynaştığı yer olmalı ve her varlığın en az insan kadar düşünmesi gerektiğini söylemeliyiz.

Hiç okumamış, ilâhi vahye ermemiş dağdaki bir çobanın atomu bulup imal etmesi, füzeler icad edip fırlatması ne kadar mantıksız ve gülünç ise, maddecilerin madde ile insan arasındaki kurmaya çalıştıkları ilgi de o nisbette mantıksız ve gülünçtür.

Acaba madde hiç durmadan mu'cizeler mi yaratıyor? Böyle bir güç varsa maddede, herhalde yarattığı mu'cizelerin çok üstünde bir güce, yeteneğe, akıl ve irâdeye sahip olması gerekir.

Madde mu'cize yaratamıyorsa -ki yaratması mümkün değildir- insan denilen ve her organı çok ince bir plâna ve üstün bir kanuna göre düzenlenen, üstelik hafıza, akıl ve benzeri yeteneklerle donatılan varlık kendiliğinden nasıl oluşup bu kadar mükemmel ölçüde ortaya çıkabilmiştir? Darwin'in çürütülüp yıkılan yutturmacası mı bunu cevaplandırarak açıklar? Ne garip şey!

Kur'ân insanı, bedeniyle, ruhuyla ve bütün yetenekleriyle ele alıp onun asıl mahiyetini belirler. Başlanılan bir hayatın herhalde devam edeceğini, ancak şartları dünyadaki şartlardan ayrı olan âhiret hayatına adım atarken -tıpkı buğdayın yeşerebilmesi için toprağa atıldığı gibi- ora şartlarına uygun bir bedene sahip olabilmesinin ve ölüp toprağa girmesinin

gereğini haber verir. Bununla hem hakikatin penceresini açar, hem insana büyük bir ümit vererek yaşama sevgi ve gücünü enjekte eder. Sonra da insanın Allah (celle celaluhu) ile olan ilişkilerinin ölçü ve anlamını sergiler. Allah sevgisinin yüksek bir gaye olduğunu, imânın böylesine feyizli bir sevginin ürünü bulunduğunu haber verir.

İşte insanı insan yapan bu inanç ve bu sevgidir. İnsanlıktan yana gönül rızasıyla hizmete insanı iten güçte budur. Buna Tahkiki imân denir. Bu düzeye gelen mü'minin kalbi Allah sevgisiyle dolup taşar. İnsanları sevmek onun için ayrı bir zevk, insanlıktan yana hizmet onun için bir başka amaçtır. Topluma huzur verir. Sosyal yapıyı dengeli biçimde ayakta tutmaya yardımcı ve destek olur.

Özlenen insan bu değil midir?

Örnekler ve Modeller:

1. Medine'de Mescid-i Saadetin önünde Biraha (Beyraha şeklinde rivayet edenler de olmuştur) adında güzel bir bahçesi ve içinde tatlı suyu bulunan Ebû Talha (radıyallahu anh) bu âyet inince kalkıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve:

- Ey Allah'ın peygamberi! Allah (celle celaluhu) "Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz." buyuruyor. Bana en sevgili malım Biraha adındaki bahçemdir; onu Allah yolunda sadaka ediyor ve karşılığını sadece Rabbimden umuyorum, dedi.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) memnun kaldı ve:

- Oh! Oh! Kârlı bir amel... Onu yakın akrabandan ihtiyaç sahiplerine vermeni uygun görüyorum, buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha adı geçen bahçeyi gönül hoşnutluğu içinde akrabasına bağışladı.[1]

2. Irak dolaylarında Sa'd bin Ebi Vakkâs (radıyallahu anh) kumandası altında savaşan İslâm ordusunda yeralan Ebû Musa El-Aş'ari, bu arada tavsiye üzerine Hz. Ömer için çok güzel bir câriye satın almıştı. Cariye Medine'ye getirildiğinde Ömer (radıyallahu anh) onu çok beğendi ve hemen

1 Buhari -Müslim

yukarıdaki âyeti hatırlayıp okuyarak onu hürriyetine kavuşturdu.[1]

3. Bu âyet indiğinde Harise oğlu Zeyd'in çok güzel bir atı bulunuyordu; en çok sevdiği malı bu idi. Vakit kaybetmeden Rasulullah'a getirip Allah yolunda sadaka edilmesini istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu davranışına memnun oldu ve atı alıp Usâme'ye verdi.[2]

4. Emevi halifelerinden II. Ömer olarak ün yapan Ömer b. Abdülaziz bol miktarda şeker alıp muhtaçlara dağıttırdı. Sebebi sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: "Çünkü şekeri çok severim. Allah (celle celaluhu) da sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça gerçek iyiliğe erişemezsiniz, buyurmuştur."[3]

Mü'minlerin Allah'a bağlılığı ve belirtilen bu güzel halleri Kur'ân'da çok anlamlı bir cümleyle şöyle açıklanmaktadır:

"Onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir ihtiyaç duymazlar; ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler."[4]

YORUMLAR - RİVAYETLER

Birr:

1. Cennet ve ondaki yüce nimetler,

Gerçek iyiliğe, yani Cennet sevabına, demektir.

2. Güzel amel, iyi iş, yararlı hizmet,

3. İbâdet ve taat,

4. Allah korkusu, kötülüklerden kaçınmak, takva,

5. Farz olan zekât,

6. Geniş hayır ve çokça iyilik gibi manalara gelir.

Kur'ân, hadis ve fıkıhta bu deyim hukuk ve hıns karşılığında da kullanılmıştır.[5]

1 Kurtubi - Lübabu't-teivil / Alaeddin Ali - İbn Cerir

2 Lübâbu't-Te'vil / Alaeddin Ali

3 Kurtubi Tefsiri

4 Haşr sûresi âyet: 9

5 Kurtubi - İbn Cerir - Mefatihü'l-gayb.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, gerçek iyiliğe erişmenin Allah yolunda harcama olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle helâlından kazanıp yararlı yollarda harcamanın önemine işaret ediliyor; yiyecek maddelerinin Allah yolunda harcamada çok önemli bir yer tuttuğuna ve bunları helâl ve haram kılma yetkişinin sadece Allah'a ait bulunduğuna dikkatler çekiliyor. Bu arada Yahudilerin sırf İslâm'a karşı çıkmak için Tevrat'taki helâl ve haramla ilgili belgelen yanlış aksettirdikleri açıklanıyor.

Böylece Kur'ân hem hakikati yansıtıyor, hem kutsal kitaplarda meydana getirilen değişiklikleri tashih ediyor, hem de onu yanlış yorumlamak isteyen maksatlı kişileri uyarıyor.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ
مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوْرَىٰةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾
فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾
قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ فَٱتَّبِعُوا۟ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

93- Tevrat indirilmeden önce İsrail (Yakub Peygamber)'in kendisine haram kıldığı şeyler dışında kalan bütün yiyecekler İsrail oğullarına helâl idi. De ki: Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun.

94- Bundan sonra kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte zâlimler onlardır.

95- De ki: Allah doğru söylemiştir; bâtıldan uzak, hakka tamamen yönelik İbrahim'in dinine uyun; O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hakka yönelik olan ve safiyetini koruyan İbrahim dinini savunur ve O'nun milleti üzere bulunduğunu söylerdi. İbrahim'e indirilen birkaç sahifede yer alan hükümler, İslâm'ın genel kurallarıyla uyum halinde bulunuyordu. Rasulullah'ın O'na hayranlık duymasının nedenlerinden biri de işte budur. Yahudiler bu ko-

nuda da Peygamber'e karşı çıktılar ve: "Sen İbrahim'in milleti üzere olamazsın, çünkü deve eti ve sütü yiyorsun!" dediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de aldığı vahiy üzerine: **"Hayır, bunların hepsi İbrahim'e helâl idi. Biz de helâl kabul ediyoruz"** diye cevap verdi. Yahudiler tekrar itirazda bulunarak: "Haram kıldığımız her şey Nuh ve İbrahim'e de haram idi. Bu aynı ölçüde bize kadar sürüp gelmiştir." dediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

TARİHI YÖNÜ

Tirmizi ve Ahmed bin Hanbel'in tesbitine göre: Yahudiler, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dediler ki:

- İsrail (Yakub) peygamberin kendine neleri haram kıldığını bize haber verebilir misin?

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

- **Yakub Peygamber bir bacağında şiddetli damar ağrısı (romatizma veya damar tıkanıklığı gibi bir rahatsızlık) hissediyor ve bu yüzden geceleri uyuyamıyordu. Bir ara, "Eğer Allah beni bu ağrıdan kurtarırsa en çok sevdiğim yiyecek maddesini bir daha yemeyeceğim", diyerek adamıştı. Ağrısı kesilince o da en çok sevdiği deve etiyle sütünü terkedip bir daha yemedi."**

Yahudiler bu cevaba pek itirazda bulunamadılar.

Bundan da anlaşılıyor ki, Tevrat inmeden önce Yakub Peygamber'in kendisine bazı şeyleri haram kıldığını iki taraf da kabul etmektedir. Ama diğer bütün yiyecekler İsrâiloğulları'na helâldi. Az ileride Tevrat'ta bu konuyla ilgili belgeleri naklederek gereken açıklamayı yapacağız.

Bunun için Kur'ân'da, "Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun", denilerek Yahudiler iddialarına karşılık isbata çağrılıyor.

İsrâiloğulları sonraları maddi üstünlük sağlamak için birçok haksızlıklara başvurdular, Tevrat'ın hükümlerini bir tarafa itip kendilerine göre dini bir anlayış içine girdiler. Allah (celle celaluhu) onlara dünyada hem bir ceza, hem de bir deneme olsun diye daha önce helâl sayılan birçok şeyleri haram kıldı. İki ayrı âyette bu husus şöyle açıklanmıştır:

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi: Kelbi'den naklen.

"Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık."[1]

"Yahudi (dininden) olanlara da (Tevrat'ta) her tırnaklı olan hayvanı haram kıldık. Sığır ve koyunların da sırtlarında veya bağırsaklarında veya kemiğe karışık bulunan yağlar dışında iç yağlarını haram kıldık. Bu, aşırı gidip ilâhi sınırları aşmalarından, insan haklarına el uzatmalarından dolayı onlara verdiğimiz bir cezadır."[2]

Nisa ve En'âm sûrelerinde haram kılınan şeylerin nedenleri, hikmet ve esrarı üzerinde durulmuş ve konuya geniş yer verilmiştir.

TIBBI YÖNÜ

Yurtlarından çıkarılıp çölde perişan olan insanların hayvan içyağlarını yemelerinin ne gibi sakıncalar doğuracağını ilgili bölümde anlatacağız.

Burada Yakub Peygamber'in bir bacağında ya damar tıkanıklığı, ya da romatizma ve benzen bir nedenden dolayı uykusunu kaçıracak kadar acı ve ıstırap duyduğu üzerinde yorum ve açıklamalarda bulunan müfessir Sa'lebi, kendi tefsirinde büyük sahabi Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'ın, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sözü edilen ağrı ve sızının teskini ya da tedavisi konusunda şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

"Orta büyüklükte bir Arap koyununun kuyruğu alınır; küçük parçalar şeklinde kıyılır ve eritilerek yağı çıkarılır. Sonra üçe taksim edilir; her gün aç karnına üçte biri yenilir."

Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "En az yüz kişiye tavsiyede bulundum, hepsi de Allah (celle celaluhu)'nun izniyle şifâ buldular."[3]

Hem rivayetin sıhhati, hem de tavsiye edilen hususun tıbbi yönü üzerinde durmak gerekir.

1 Nisa sûresi âyet: 160-161

2 En'am sûresi âyet: 146

3 Kurtubi Tefsiri: C. 4/136 - Mısır: 1387

Tevrat'ta Konuyla İlgili Belgeler

Tevrat bazı değişikliklere uğramasına rağmen yine de yer yer ilâhi belgelerin ölçü ve anlamını kendinde taşımaktadır.

Yakup Peygamberden bu yana devenin de domuz eti gibi haram olduğu belirtilmektedir. Hayvanların iç yağları hakkında, hem takdimeler konusunda 8-10 kadar yerde yenilmeyip yakılması emredilmiş, hem Levililer bölümünde Kur'ân'ın açıklamasına yakın bir anlamda buna yer verilmiştir:

"Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi: İsrâiloğulları'na söyleyip de: Hiç bir yağ, öküz yahut koyun, keçi yağı yemeyeceksiniz ve kendiliğinden ölen yahut parçalanan hayvanın yağı başka bir iş için kullanılacak; fakat onu hiç yemeyeceksiniz. Çünkü ateşle yapılan takdime olarak Rabbe arzedilmekte olan hayvanlardan birinin yağını kim yerse, ondan yiyen can kavminden atılacaktır."[1]

İhtimal çok sıcak bir iklimde ve ilkel bir hayat seviyesinde bulunan İsrâiloğulları'nın hem sağlığını korumak, hem onları denemeden geçirmek için bu yasak konmuştur.

Ayrıca Tevrat'ta Rab için boğazlanan hayvanların suç takdimesi olduğuna değiniliyor.[2] Kur'ân'da bu daha açık biçimde belirtilmektedir: "Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık."[3]

Burada Yahudilerin inkâr ettiği, fakat Kur'ân'ın Tevrat indirilmeden önce bütün hayvanların etinin ve yiyecek maddelerinin İsrâiloğulları'na helâl olduğunu açıklayan âyetleri ile aşağıdaki Tevrat'ın Levililer bölümündeki belgelerin aynı noktada birleştiğini belirtmek istiyoruz:

"Ve Rab, Musa'ya ve Harun'a söyleyip onlara dedi: İsrâiloğulları'na söyleyip deyin: Yeryüzünde olan bütün hayvanlardan yiyebileceğiniz hayvanlar bunlardır. Hayvanlar arasında çatal ve yarık tırnaklı olan ve geviş

1 Tevrat /Levililer: 7/22-25

2 Levililer: 9/2

3 Nisa sûresi âyet: 160-161

getiren her hayvanı yiyebilirsiniz. Ancak deveyi, kaya porsuğunu, tavşanı ve domuzu yiyemezsiniz."[1]

Ayrıca Tevrat Levililer bölümünün 11, 12 ve 13. bablarında helâl ve haram kılınan hayvanların ve yiyecek maddelerinin çoğu belirtilmiştir. Bütün bunlardan, daha önce sözü edilen yiyeceklerin hepsinin helâl olduğu ve yaptıkları haksızlıklar nedeniyle Tevrat inince bunların bir kısmının haram kılındığı anlaşılıyor.

Kur'ân özellikle bu hususa parmak basmakta ve Yahudilere "Eğer doğrulardan iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyun" diye onları isbata çağırmaktadır.

Bir Sonraki Şeriat bir Öncekinin ya Tamamını ya da Bazı Kısımlarını Yürürlükten Kaldırır

İlk insan Âdem Peygamber'in şeriatında ayrı batınlardan doğan iki kardeşin evlenmesi mübah idi. Çünkü bu zorunlu bulunuyordu; neslin üreyip çoğalmasının başka yolu ve çaresi yoktu. Şeyh Muhyiddin Arabi'nin de dediği gibi Allah, adem suretinde ancak bir defa tecelli eder, ikinci kez tecelli olmayacağından Havva anamız Adem'den yaratılmıştır. Böylece neslin üreyip artması için başka tecelliler ilâhi adet ve kanuna uymadığından kardeşlerin evlenmesine imkân verilmiştir.

İnsanlar üreyip çoğalınca bu hüküm kaldırılmış, ancak yakın akrabanın evlenmesi mubah sayılmıştır. Nuh'a kadar böyle devam etmiş ve çok uzun yıllar yaşayan Nuh Peygamber devrinde yeni hükümler inmişti. Özellikle tufandan sonra yeryüzündeki her canlının eti helâl kılınmıştı. Tabii bu canlılardan maksad, insandan başka canlı ve hayvanlardır. Bunda da zaruret vardı. Çünkü tufan dünyanın önemli sayılan büyük bir kısmını içine almış ve o kesimde canlı denilen şey pek kalmamıştı. Beraberinde taşıdığı her tür hayvandan bir çifti sular çekildikten sonra salıverdi. Bunlar üreyip çoğalıncaya kadar her hayvanın eti mubah kılınmıştı. Ancak bazı ilim adamlarımıza göre, domuz, ölü hayvan, kan ve benzeri şeyler her devirde haram sayılmıştır. Bunlar istisna teşkil eder.

Tevrat'ta bu husus şöyle belirtilmektedir: "Allah Nuh'a dedi: Toprağın üzerinde hareket edenlerin hepsiyle denizin bütün balıkları sizin elinize

1 Levililer: 11/3-4

verildiler. Hareket eden her hayvan size yiyecek olacaktır, yeşil ot gibi, size hepsini verdim. Fakat eti, onun canı olan kanı ile yemeyeceksiniz."[1]

"Hareket eden her hayvan" sözünden ölü hayvanın yenilemeyeceği kendiliğinden anlaşılıyor. Ayrıca "kan'ın yenilemeyeceği" açıklanıyor. Domuz'dan söz edilmiyor.

Nuh Peygamberden sonra bu hüküm hayli sürdü. Yakup Peygamber yukarıda belirtilen sebepten dolayı deve etiyle onun sütünü kendine haram kılmış ve bu tahrime evlâdı da uymuşlardır. Hüküm tâ Musa Peygamber devrine kadar yürürlükte kalmıştı. Tevrat inince, deveyle birlikte birçok hayvanların etini haram kıldı. Konumuzu oluşturan âyetler daha çok bu hususa işaret etmektedirler.

Ayrıca İbrahim Peygamber şeriatında teserri (odalık câriye) edinmek helâldi. Nitekim İbrahim Peygamber, Hacer hakkında bunu uygulamıştır. Ama Musa şeriatında artık teserri haram kılınmıştır. Tevrat'ta buna değinilmektedir. Cariyenin odalık değil, 6 yıl hizmet için alınabileceğini hükme bağlamıştır.[2]

Diğer bir örnek de şöyle:

Yakup Peygamber şeriatında iki kız kardeşin bir erkeğin nikâhı altında bulunması mubahtı. Musa Peygamber şeriatında bu haram kılınmıştır: "Bir kadını kendi kız kardeşi üzerine, onu kıskandırmak, o hayatta iken kendi yanında çıplaklığını açmak (evlenmek) için almayacaksın!"[3]

Bunun gibi İsâ Peygamber'in şeriatiyle Tevrat'ın bazı hükümleri kaldırılmıştır. Buna birkaç örnek verelim:

İsa Peygamber diyor ki:

"Sanmayın ki, ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil fakat tamam etmeğe geldim." Tevrat'ta yazılı olanı işittiniz ki, "Katletmeyeceksiniz ve kim katlederse hükme müstehak olacaktır." denilmiştir. Ama ben size derim: "Kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır."[4]

1 Tevrat/Tekvin: 9/4-5

2 Tesniye: 23/16-17

3 Levililer: 18/17

4 Matta: 5/21-22

"Zina etmeyeceksin." denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Bir kadına şehvetle bakan her adam kendi yüreğinde onunla zina etmiştir."[1]

"Yalan yere and etmeyeceksin ve andları Rabbe ödiyeceksin" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Hiç and etmeyin; ne gök üzerine, çünkü o Allah'ın tahtıdır. Ne yer üzerine, çünkü onun ayaklarının basamağıdır."[2]

"Göz yerine göz, diş yerine diş" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir."[3]

İslâm, Dinler Arasında Tartışmaya Kapı Açmaz

قُلْ صَدَقَ اللهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا

"De ki: Allah doğruyu söylemiştir; bâtıldan uzak, Hakka tamamen yönelik İbrahim'in dinine uyun."

İslâm dini, ana kaynağı olan Kur'ân'la değişen sosyal yapıya paralel yeni bir takım hükümlerle gelmiş; fakat kendinden önceki ilâhi dinlerle bir tartışma ve sürtüşmeye kapı açmak istememiştir. Çünkü hepsi de aynı kaynaktan süzülüp inmiştir; aynı esası getirmiştir. Ne var ki Kitap Ehli, Kur'ân'ı yalanlamaya ve Tevrat ile İncil'deki bazı hükümleri gizlemeğe kalkışınca Kur'ân kademeli ve pedagojik bir metotla gerçeğe ışık tutmuş; onları insafa çağırarak iddialarını isbat için kutsal kitaplarını getirip okumalarını önermiştir. Yiyecek maddeleri, özellikle hayvan etleri hakkındaki açıklamanın üç ayrı yerde ve kademeli biçimde getirilmesi, hem Tevrat'ta yazılı bulunan ilâhi belgenin mevcudiyetini belirtmeyi, hem Yahudileri kırmadan son dinin Allah (celle celaluhu) tarafından gönderildiğini doyurucu bir ölçü ve anlamda onların kalblerine ve kafalarına işlemeyi amaçlamıştır.

Bu metodla Kur'ân:

a) Kutsal kitaplarda değiştirilen ilâhi belgeleri tashih eder.

b) Değiştirilmeyen hükümlerin var olduğunu açıklar.

1 Matta: 5/27
2 Matta: 5/33
3 Matta: S/38

c) Kutsal kitapların aynı kaynaktan süzülüp geldiğini ve esasta birleştiklerini hatırlatarak Kitap Ehli'ni tevhide ve son dini kabule davet eder.

d) Yanlış ve maksatlı yorumları önler; inananlara en sağlam bilgiyi verir.

e) Aşırı tutuculuğun hiçbir millete yarar sağlayamayacağını, hele bu tutuculuğun bâtıldan yana olduğunda her zaman zarar getireceğini; hakka ve hakikate uymanın aklın ve vicdanın yolu ve gereği olduğunu hatırlatır.

f) Gereksiz tartışmaya cevaz vermez.

YORUMLAR - RİVAYETLER

1. "Küllü't-Taam" (Bütün yiyecekler) sözünden ilk hatıra gelen ölü hayvan eti ile domuz etinin Tevrat inmeden önce İsrailoğulları'na helâl kılındığı anlaşılıyorsa da, Tevrat'ta "Hareket eden hayvanlar" deyiminden ölü hayvan etinin haram olduğu hükmü çıkarılabiliyor. Domuz etine gelince, dinlerin bu konudaki genel esas ve prensipleriyle bağdaştırmamız mümkün değildir. Çünkü insan sağlığını korumak, bütün dinlerde önemli bir yer tutmaktadır. O halde buradaki bütün yiyeceklerden maksad, Kaffal'ın da dediği gibi Yahudilerin Peygamberimiz devrinde isimleri üzerinde durup iddia ettikleri yiyeceklerdir ki onlar arasında domuz ve ölü hayvan eti yoktur.

2. Peygamberlerin dini konularda ictihadda bulunma yetkisi var mıdır? Âyetten, Yakup Peygamber'in adamak suretiyle helâl şeyleri kendine haram kılmasının gerçek kıstası nedir? Bazı ihtimallerden başka bildiğimiz yok:

a) Yakup Peygamber'in şeriatında sadece peygamberin adamak suretiyle bazı hükümler koymaya yetkili kılınmış olması,

b) Peygambere dinde ictihadda bulunma yetkisinin verilmiş bulunması,

c) İlâhi vahiy ya da işarete dayanarak bazı konularda adamak yoluyla hüküm koyma ruhsatının verilmiş olması gibi ihtimaller üzerinde durulabilir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudilerin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki tutumlarının bir başka örneği belirtildi, fakat dinler arasında gereksiz bir tartışmanın yarar değil, zarar getireceğine dikkatler çekilmek istendi ve böylece Ehl-i Kitap tarafından kapalı tutulmaya çalışılan bazı hakikatlere kapı açıldı; Yahudilerin Nuh ve İbrahim Peygamberlere neler haram kılınmışsa

aynı şeylerin kendilerine kadar sürüp geldiği hakkındaki iddialarının doğru olmadığı ortaya konuldu. Bu konuda Tevrat'ı okumaları hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, Yahudilerin dikkati ikinci bir noktaya çekiliyor ve: "Hem İbrahim'i kendinizden sayıyor veya O'nun şeriatını beğeniyorsunuz, hem de O'nun yapmış olduğu Kabe'ye yüzçevirmiyorsunuz, bunda samimiyetin ölçüsü var mıdır?" denilmek isteniliyor. Ayrıca Kabe'nin İbrahim tarafından yapıldığını inkâra imkân yoktur, çünkü orada açık ayetlerin, İbrahim'in makamının bulunduğu hatırlatılıyor. Böylece Kabe'nin bir olan Allah'a birlik içinde yönelmenin odağı bulunduğu çok duyarlı bir anlatımla gönüllere işleniyor.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ
آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ
مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

20 **96-** Şüphesiz ki, insanlar yararına (yeryüzüne) ilk konulan ibâdet evi, âlemler için mübarek olan ve doğru yolu gösteren Mekke'deki mâbeddir.

97- Onda açık âyetler, İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse (her türlü saldırıdan) güven içinde olur. Yol bulmaya güç getirebilenin Beyt'i (Kabe'yi) haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir. Kim bu hakkı inkâr (ya da küçümseyerek terk) ederse, şüphesiz ki Allah âlemlerden müstağnidir (hiç kimsenin ibâdetine ihtiyacı yoktur).

İNİŞ SEBEBİ

Tabiinden Mücahid'in tesbitine göre: Müslümanlarla Yahudi din adamları Beytü'l-Makdis ile Beytü'l-Haram hakkında bir tartışmaya kapı açmışlardı; Yahudiler Kudüs'deki Beyüt'l-Makdis'in üstünlüğünü, Müslümanlar da Beytü'l-Haram'm üstünlüğünü iddia ediyor, her biri kendine göre delil getirmeğe çalışıyordu. Derken yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Zer (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lübabu't-Te'vil / Alaeddin Ali.

Efendimiz'e sordum:

- Yeryüzüne (hak olarak) konulan ilk mâbed hangisidir?

- **Mescidü'l-Haram'dır,** diye cevap verdiler.

- Ondan sonra hangisi? diye sorduğumda,

- **Mescid-i Aksa'dır**, buyurdu."[1] Hazreti Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Beytü'l-Haram'dan önce mâbedler yapılmıştır. Ama Allah'a ibâdet için ilk konulanı şüphesiz ki Beytü'l-Haram'dır."[2]

Bu konuda Beyhaki'nin rivayet ettiği hadise gelince;

"Allah, Cibril'i Adem ile Havva'ya gönderdi, Kabe'yi yapmalarını emretti. Bunun üzerine Âdem Peygamber Kabe'yi yaptı. Sonra Allah (celle celaluhu) **onu tavaf etmesini emretti ve Âdem'e şöyle denildi: Sen insanların ilkisin, bu da yeryüzünde insanlar yararına konulan ilk mâbeddir."**

Bu hadisin zayıf olduğu tesbit edilmiştir. O halde diyebiliriz ki, bu konuda en doğru rivayet ve görüş, Hazreti Ali (radıyallahu anh)'ındır.[3]

"Şüphesiz ki bu belde (Mekke)yi Allah (celle celaluhu) **gökleri ve yeri yarattığı günden buyana muhterem kılmıştır. Ve o, Allah** (celle celaluhu)**'nun hürmetiyle kıyamete kadar haramdır. Benden önce hiç kimsenin bu beldede savaşması helâl olmamıştır; bana da ancak gündüzden bir saat savaşmak helâl kılınmıştır. Evet, bu belde Allah'ın hürmetiyle kıyamete kadar haramdır: Dikeni koparılmaz, avı öldürülmez, yitiği alınmaz, ancak sahibini tanıyan kimse alabilir. Otu da biçilmez."**

Bunun üzerine Hazreti Abbas (radıyallahu anh):

-Ey Allah'ın peygamberi! İzhir otunu istisna edin. Çünkü evlerin buna ihtiyacı vardır, diye ricada bulundu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): **"İzhir otu müstesna."** buyurdu.[4]

"Mekke'de hiç kimseye silâh taşımak helâl olmaz."[5]

1 Ahmed bin Hanbel - Buhari - Müslim: Ebû Zer (radıyallahu anh)'den

2 İbn Ebi Hatim

3 İbn Kesir Tefsiri

4 Sahih-i Müslim ve Asbab-ı Sünen

5 Sahih-i Müslim: Câbir (radıyallahu anh)'dan

"Ey Mekke! Allah'a andolsun ki, sen Allah'ın en hayırlı yerisin ve yerlerden Allah'a en sevimli olanısın. Eğer senden çıkarılmasaydım, herhalde çıkmazdım."[1]

"Kim Beytullah'a girerse, bir iyiliğe girmiş, bir kötülükten çıkmış ve bağışlanarak ayrılmış olur."[2]

"Benim bu Mescidim'de bir namaz -Mescid-i Haram müstesna- diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir.[3]

"Ey insanlar! Size hacc farz kılındı, artık haccedin."

Bunun üzerine bir adam sordu:

-Her sene mi Ya Rasûlallah?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sustu cevap vermedi. Adam soruyu üç defa tekrarladı. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Eğer, evet, deseydim, size her sene farz olurdu ki buna güç getiremezsiniz. Size bıraktığım (hükümlerle) amel edin ve yetinin. Sizden öncekiler çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilâfa düşmeleri sebebiyle helak olmuşlardır. Size bir şey emrettiğimde onu -gücünüz nisbetinde- yerine getirin. Sizi bir şeyden men'ettiğimde de onu terekdin."**[4]

Neden İlk Mâbed

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

"Şüphesiz ki insanlar yararına (yeryüzüne) konulan ilk ibâdet evi, Mekke'deki mâbeddir."

Din duygusu ve Yaratan'a inanma arzusu insanın doğuştan kalbine ve ruhuna enjekte edilmiştir. Bu nedenle diyebiliriz ki, Allah, kendi adına yeryüzünde konuşacak, O'na halife olacak, O'nun buyruklarına ve koymuş olduğu hayat kanunlarına göre bir düzen kuracak insanlara yüklediği bu görevler ve amaçlar doğrultusunda hakkı ve doğruyu bulma düşünce ve duygusunu armağan etmiştir. Böyle olmasaydı, dünya mutlak küfür içinde

1 Ahmed bin Hanbel - Tirmizi - İbn Mâce

2 İbn Kesir

3 Buhari - Müslim

4 Sahih-i Müslim

kalır; günümüzün materyalistlerinin gerçekleştirmeğe çalıştığı ruhtan ve mânadan yoksun katı ve soyut bir düzen meydana gelirdi. Çünkü onların, maddenin ruhtan bağımsız dış bir realite olduğu ve mevcut olmak için de ruha muhtaç bulunmadığı düşüncesinden harekette her türlü varlığın temel formları zaman ve mekândır. Ve zaman dışı bir varlık ne kadar saçma ise mekân dışı bir varlık da o kadar saçmadır, sonucuna varmaları; insanın doğuştan ruhunun derinliğine yerleştirilen Allah'a inanma düşünce ve isteğine ters düşmektedir.

İnsanda bir ruh ve onun ortaya koyduğu Yaratan'a inanma düşüncesi mevcut değilse, madde bunu insana nasıl ilham edebilir? Çünkü materyalist felsefeye göre, yoktan bir şeyi var kılmak mümkün değildir. Olmayan, bir şeyi madde nasıl oluşturabiliyor? Tabii ki bunun cevabını da vermek mümkün değildir.

İşte yeryüzüne konulan ilk mâbed, insanın ruhundaki arzuya ve ruhun Yüce Yaratan'a yönelme isteğine cevap teşkil etmektedir.

Bal arısının çiçeklere ve kovana olan değişmez isteği, balığın suya olan ihtiyacı ne ise, ruhun da Yaratan'a olan ihtiyacı odur. Arıyı çiçekten ve kovandan yoksun bıraktığımız gün nasıl dengesini kaybedip yaratıldığı hayat kanununun dışına itilerek ölüme mahkûm edilirse, ruhu Allah (celle celaluhu) düşüncesinden ve O'na olan arzusundan kopardığımız gün, öylece ölüme mahkûm etmiş oluruz. Ruhun ölümü, insanı doğan, yaşayan, ölen ve sonunda bir yığın gübre haline gelip başka canlıların (parazitler) oluşmasına yarayan ve başka hiçbir hayatı ve hayat hakkı olmayan bir varlık kabul etmektir.

Beşer ruhunun bu arzusudur ki, yeryüzünde gerçek dengeyi sağlamış, maddeyle ruh arasında ümit ışığı veren bağlar kurmuştur. Ancak milletlerin ve toplumların dinde ve bu denge ölçüsünde ayrılığa düştükleri görülmektedir. Halbuki hak dinlerin hepsi de tek kaynaktan süzülüp gelmiştir. İnsanların ihtirası, bencilliği ve aşırı tutuculuğu; bir yandan da maddeye olan tutkuları onları bu tür neticelere doğru itmiştir. İslâm dini meydana gelen bu ayrılığı gidermek, dünya barışını sürdürmek, insanları birbirine kardeş yapmak açısından hareketle gereksiz sürtüşme ve tartışmalara kapıyı kapamış; yeryüzüne, Allah'a ibâdet ve tevhid akidesinde birleşip kaynaşmak için konulan ilk mabedin, en doğru yolu gösterdiğini,

bu nedenle dinler ve toplumlar arasında ortaklaşa noktanın bu olduğunu ilân etmiştir. İnsanların bir baba ve bir anneden üretilip meydana getirilmesi de bu hakikati yansımıyor mu?

Medeniyetin beşiği sayılan Asya kıtasının bu ilk mâbed için seçilmesinin hikmetleri açıktır: Yeryüzündeki insan nüfusunun çoğunun bu kıtada yaşaması, zengin topraklar, yeraltı kaynakları, ticari kervanların mekik dokuması gibi özellikleri bu cümledendir. Mekke'nin Asya ve Afrika gibi iki büyük kıta arasında bir tampon manâ ve görünümünde olduğunu da buna ilâve etmek gerekir.

İbrahim Peygamber'den bu yana da her peygamberin kutsal mabet kabul ettiği Kabe'nin ilâhi dinler için nasıl bir birlik odağı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in önce Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya yönelip ibâdet etmesi, bir bakıma, Yahudi ve Hristiyanlara İslâm'ın kutsal mabetlere ne kadar saygılı olduğunu ve bir olan Allah'a yönelmede mabedin önemini hatırlatmayı amaçlıyordu. Sonra Kabe'ye yönelmesi, bütün dinlerin saygı duyduğu İbrahim Peygamber'in ilâhi emirle inşa ettiği Beytü'l-Haram'da Allah adına birleşmenin, önemine ve lüzumuna dikkatleri çekiyor; İbrahim Peygamber'in hatıralarını hâlâ kendinde taşıyan Kabe'de toplanmanın bütün dinlerin esasıyla, gaye ve hedefiyle uyum halinde bulunduğunu hatırlatıp noktalıyordu.

Ne yazık ki Kitap Ehli'nin çok tutucu din adamları, İbrahim Peygamber'e olan yakın bağlılıklarına rağmen bu ilâhi çağrıya kulaklarını tıkadılar. Asırlar geçti Kabe hâlâ bu çağrısına devam etmekte; Kur'ân bu rahmet sesini kendinde taşımaktadır.

İnsanların, özellikle ilâhi dinlere bağlı bulunanların birleşip anlaşması ve bir olan Allah'a kulluk etmesi için Allah (celle celaluhu) Kabe'yi yaptırarak kendine düşeni yerine getirmiştir. Ama insanlar kendilerine düşeni yapmamaktadırlar..

İşte doğru yolu gösteren Kabe'nin ilk mâbed olarak yeryüzüne konulmasının hikmetlerinden biri de budur; bunun için oraya haccetmek farz kılınmıştır. İbrahim Peygamber de ilâhi emir üzerine Kabe'nin yapımını bitirdikten sonra şöyle duâ etmişti:

"Rabbimiz! Doğrusu ben çocuklarımdan bir kısmını senin hürmetli evinin yanına ziraatsiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namaz kılsınlar diye

(böyle bir yer seçtim). Artık sen insanlardan bir kısmının gönlünü hevesle-onlara meylettir; onları bazı meyvelaria rızıklandır; umulur ki şükrederler!"[1]

Bu duâ kabul olunmuştur. Hem Allah'a inananlar o yerin halkına sevgiyle meyletmiş; hem Allah (celle celaluhu) onları çeşitli ürünlerle -başta petrol olmak üzere bazı kaynaklarla- rızıklandırmış ve onlar da Allah (celle celaluhu)'nun kutsal evini her geçen gün daha çok insanın rahat ve huzur içinde ibâdet etmesine elverişli duruma getirerek bunun şükrünü edâ etmeğe çalışmıştır.

Böylece Kabe, hem Müslümanlar için güven yeri olmuş ve olmakta devam etmektedir. Hem de bütün insanları bu güvene davet etmektedir. İslâm'dan önce de gelip geçen müşriklere de güven yeri olmuş, oraya sığınan tecavüzden korunmuştur.

İbrahim Peygamber bir diğer duasında şöyle niyazda bulunmuştur: "Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) güvenli eyle; beni ve oğullarımı putlara kapmaktan uzak bulundur. Rabbim! O putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir; kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin."[2]

Bu nedenle İbrahim Peygamber hem haccetti, hem inananları bu ibâdete çağırdı. İbrahim Peygamber'e bağlılıklarını dile getiren Yahudiler onun bu dâvetine bir gün olsun kulak vermediler.

FIKHİ YÖNÜ

وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا

"Kim oraya girerse (her türfü saldırıdan) güven içinde olur."

Bu âyet üzerinde yorum yapıp ictihadda bulunanlar farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a) İmam Ebû Hanife'ye göre kısas yollu öldürülmesi gereken adam, Mescid-i Haram'a sığınırsa orada öldürülmez. Ancak aç bırakılır, alım-satımda bulunması yasaklanır, başkasıyla temas kurmasına imkân verilmez; böylece oradan çıkıncaya kadar bu tür ablukalar uygulanır. Dışarı çıkınca hüküm infaz edilir.

1 İbrahim sûresi âyet: 37

2 İbrahim sûresi âyet: 35-36

b) İmam Şafii'ye göre, kendisine kısas, ya da hadd gereken kişiler hüküm tatbik edilmeden Kabe'ye sığınsalar bile ceza geciktirilmeyip infaz edilir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde taammüden adam öldüren İbn Hatal, kısastan kurtulmak için Kabe'ye sığınmış ve onun örtüsüne tutunmuştu. Buna rağmen Efendimiz hükmü geciktirmeyip orada infazını sağlamıştı.[1]

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا

"Yol bulmaya güç getirebilenin Beyt'i (Kabe'yi) haccetmesi Allah (celle celaluhu)'nun insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir."

Kitap ve Sünnet hacc'ın terahi (geciktirmeli) farz olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim hac farz kılındığı yıl Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendisi gitmeyip. Ebûbekir Sıddik (radıyallahu anh)'ı Müslüman cemaatin başında bulunmak üzere görevlendirmişti.[2]

İmam Şafii bu rivayete dayanarak haccın terahi (geciktirmeli) farz olduğu ictihadında bulunmuştur.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Bekke:

Bekke, Mekke'nin diğer bir ismidir ki, üzerinde bazı yorumlarda bulunulmuştur:

a) Zorbaların, haksızların boyun eğdiği mukaddes yer olduğu için bu isim verilmiştir.

b) İbâdet sebebiyle çok kalabalık bir cemaatin kaynaşıp hareket ettiği için bu adı almıştır.

c) Mukatil bin Hayyan'a göre: Allah, insanları bu makamda sınıf ve cins farkı gözetilmeksizin bir araya getirdiği; kadın erkek karışık bir vaziyette namaz kıldığı için bu isim verilmiştir.

d) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Fec'den Ten'im'e kadar olan kesim

1 Kurtubi Tefsiri: 4/141 - Mısır: 1387 - Taberâni ve İbn Hişam.

2 Hacc'ın hicri sekizinci yıl farz olduğunu söyliyenler olmuşsa da sahih olan dokuzuncu yıldır. Sekizinci yıl Mekke valisi Attab bin Üseyd (radıyallahu anh) idaresinde henüz farz kılınmadığı halde yapıldığı bilinmektedir.

Mekke'dir. Beytullah'dan Batha'ya kadar olan kesim ise Bekke'dir.

e) Şu'be'ye göre: Bekke Beytullah'ın ve Mescid'in adıdır.

f) İkrime'ye göre: Beytullah ile çevresi Bekke'dir. Bunun ötesi Mekke'dir.

g) İbrahim Nehai'ye göre: Beytullah'ın bulunduğu yer Bekke, geriye kalan yerler Mekke'dir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Tarihçilerin çoğuna göre, Mekke'nin birçok ismi vardır; Bekke de onlardan biridir.

Oraya yol bulmaya güç getiren:

a) İbn Cerir'in tesbitine göre, azık ve binektir.

Nitekim adamın biri Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordu:

- Ya Rasûlallah! Yol bulmak nedir? Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

- **Azık ve binektir**, diye cevap verdi.

b) İbn Abbas'a göre: 300 dirhem bulabilmektir.[1]

c) İkrime'ye göre: Sıhhatin yerinde olmasıdır.

Kim küfrederse:

a) İbn Abbas ve Mücahid'e göre, haccın farziyetini inkâr ederse,

b) Haccın yarar ve sevabına inanmazsa,

c) Terkedip gitmezse.

Haccı genel mânada özetlerken, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den, "Hac nedir?" diye sorulduğunda, verdiği cevabı nakletmekle yetineceğiz:

"Hacc, (uzun yolculuktan dolayı) saç sakalın dağınık ve toz içinde kalmasıdır."

"Hacc, sesi yükseltmek ve (kurban keserek) kan akıtmaktır."[2]

1 Bugünkü tartı birimlerine göre, 960 gram gümüş.

2 İbn Mace/Menâsik: 6 Tirmizi/ Tefsir: 3.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerin inkarcı tutumu ve Tevrat'taki ilâhi belgeleri gizlemeleri açıklandı. Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini ispata yönelik tashihlere, kutsal kitaplarda bununla ilgili açıklamalara yer verildi. Aşağıdaki âyetlerle Kitap Ehli'nin bütün bunları bilip durdukları halde neden Allah (celle celaluhu)'nun âyetlerini inkâra çalıştıkları üzerinde duruluyor.

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَاۤءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

98- De ki: Ey Kitap Ehli! Allah'ın âyetlerini neden inkâr ediyorsunuz? Oysa Allah işlediklerinizi görüp biliyor.

99- De ki: Ey Kitap Ehli! İmân edenleri neden Allah yolundan -onda bir eğrilik arayarak- döndürmeye çalışıyorsunuz? Halbuki (son dinin hak olduğuna, Muhammed'in son Nebi olarak gönderildiğine) şâhid bulunuyorsunuz. Allah işlediklerinizden habersiz değildir.

100- Ey imân edenler! Kendilerine kitap verilenlerden (herhangi) bir zümreye uyacak olursanız, imânınızdan sonra sizi kâfir ederler (dininizden döndürmeye fırsat bulurlar).

101- Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Rasulü (Muhammed) bulunurken nasıl küfre dönersiniz? Kim Allah'a (gönülden inanıp samimiyetle) sımsıkı bağlanırsa, gerçekten o doğru yola eriştirilmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm güneşi, kararan kalpleri aydınlatıp küflenen kafaları cilalayınca, birbirine asırlık düşman bulunan Evs ile Hazrec kabilelerinin din kardeşliğinin en serinletici havasına girdiğini gören Medineli Yahudiler bunu kendi aleyhlerine büyük bir tehlike görerek aralarına fitne sokmaya çalıştılar. Yıllarca sürüp giden kavgalarını onlara hatırlattılar, taraflardan başarılı olanların şiirlerini okuyup hislen tahrik ettiler, derken bir anda hava değişti, eski kinler tekrar alevlenmeye yüztuttu. Eller kılıçların kabzasına uzandı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in aralarına girmesiyle büyük bir fitne önlenmiş oldu.

İşte yukarıdaki âyetler bu nedenle indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Zeyd bin Arkam (radıyallahu anh) rivayet ediyor; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir gün bize hitaben şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Ben de ancak bir insanım; çok sürmez Allah'ın(ölüm haberini getiren) elçisi bana da gelir; onun davetine uyarım. Doğrusu size iki (değer ölçüsü yüksek) ağırlık bırakıyorum. Birincisi, Allah'ın kitabıdır. Onda doğru yol (ve içinizi, dış âleminizi aydınlatan) nur mevcuttur. Artık ona sımsıkı sarılın! Bir de Ehl-i Beytim (hanedanım) ı bırakıyorum. Ehl-i Beytim hakkında Allah'ı size hatırlatırım, Ehl-i Beytim hakkında Allah'ı size hatırlatırım."[2]

"Şüphesiz ki bu Kur'ân şefaatçidir ve şefaati makbuldür. Kim ona uyarsa, önüne düşüp onu cennete götürür. Kim de onu terkeder veya ondan yüzçevirirse, onu ensesi üzerine ateşe iter."[3]

"Doğrusu size öyle bir şey bırakıyorum ki, ona sarıldığınız sürece elbette ebediyen helak olmazsınız : Allah'ın kitabını, Peygamberinin sünnetini bırakıyorum."[4]

"Ümmetim fesada yüztutup bozulduğunda kim benim sünnetime

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi - Lâbabut'Te'vil / Alaeddin Ali

2 Sahih-i Müslim: Zeyd bin Arkam (radıyallahu anh)'den

3 Terğib Terhib: Fazailü'l-Kur'ân

4 Hâkim: Sahih isnadla İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

sımsıkı sarılırsa, ona yüz şehid sevabı vardır."[1]

İlgili âyetler üç önemli noktaya dikkatlerimizi çekiyor:

1. İslâm'da kusur ve eğrilik arayanlar,
2. Yabancı kültürün tesirinde kalanlar,
3. İslâm'ı içinden yıkan bölücüler.

İslâm'da Eğrilik Arayanlar

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا

"De ki: Ey Kitap Ehli! İman edenleri neden Allah yolundan -onda bir eğrilik arayarak-döndürmeğe çalışıyorsunuz?"

Kitap Ehli'nin daha çok din adamları tarih boyunca İslâm'da hep kusur ve eğrilik aramışlardır. İnsan psikolojisi böyledir: Bir şeye karşı çıkmayagörsün, onun bütün iyi taraflarını iter de sadece kusurlu taraflarını bulmaya çalışır. İlâhi hoşnutluğa ermiş bir göz bütün kusurları görmekte kördür. İlâhi gazaba çarpmış bir göz ise, baktığı her şeyde kusur aramaya çalışır.

30 Kur'ân-ı Kerim'de bilhassa Kitap Ehli'nin bu tutumuna değiniliyor ve Müslümanların çok ölçülü, duyarlı, bilgili ve karşısındakini ikna edici bulunmasının gereğine işaret ediliyor. Kuru iddia ve aynı zamanda dayanaksız delillerle ortaya çıkmamaları bir bakıma hatırlatılıyor.

Hristiyan âlemi kurmuş olduğu misyon örgütüyle bir yandan İsâ dinini yayarken, diğer yandan İslâm'da kusur ve eğrilik aramaya hız vermiştir.

Onların bu vadideki yalan ve iftiralarını özetleyelim:

a) İslâm kılıç diniymiş; Peygamber ve arkadaşları insanları silah zoruyla Müslüman yapmış.

b) Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), amcası Ebû Talib ile ve Hz. Hatice'nin ticaret kervaniyle Şam'a yaptığı birkaç yolculuğunda ünlü Rahip Bahira ve Nasturâ ile görüşüp dini konulardaki bütün sermayesini onlardan almış ve öylece yeni bir din kurma hevesine kapılmış.

c) Hz. Muhammed -hâşâ- kadın düşkünü bir kimseymiş. İsâ Peygamber hiç evlenmediği halde o, 11-12 kadınla evlenmiş.

---

1 Taberâni - Beyhaki: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

d) İslâm dini kadınları dört duvar arasına hapsetmiş, onlara insana yakışır hiçbir hak tanımamış, üstelik kadınlara dayak atmayı büyük bir sevap saymış.

e) Kız çocuğu doğurmak yüz karası kabul edilmiş, kızlara en âdi eşya nazarıyla bakılırmış.

f) Mirasta iki kız bir erkek çocuğuna denk tutulmuş, böylece daha çok yardım edilmesi gereken unsura daha az bir ilgi gösterilmiş gibi kasıtlı isnad ve iftiralar.

Bu iftiraları kısaca cevaplandıralım:

- İslâm kılıç dini değil, rahmet ve şefkat dinidir. Silahlı saldırıya geçen veya geçmeğe hazırlanan inkarcıların zulüm ve tuğyanını durdurmak için kılıç kullanmaya ancak cevaz vermiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 10 yıllık Medine devri hep savaşlarla geçmiştir. Ama bu uzun süre içinde yapılan kesin tesbitlere göre sadece 354 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunlardan yaklaşık olarak 138'i Müslüman, 216'sı müşriktir. Bugün karşıt grupların bir iki saatlik vuruşması sonucu ölü sayısının bu rakama ulaştığını görüyoruz. Eğer İslâm kılıç dini olsaydı, 10 yıllık aralıksız süren savaşlarda binlerce insanın canına kıymak gerekirdi.

Biz bu mütevazi rakamı sergilerken, İslâmiyeti yeryüzünden silmek için Hristiyan âleminin düzenlediği Haçlı Seferlerine ve bu seferlerde sahneye konulan işkencelere ve katliamlara ne demeli?

- Şam'a seyahatına gelince: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in biri 12 yaşlarında, diğeri 25 yaşlarında iken iki sefer seyahat ettiğini tarihlerimiz ve siyer kitaplarımız kaydetmektedir. Birinci seferinde Şam yakınlarında Busra kasabasında Rahip Bahira ile birkaç saat görüştüğü, ikinci seferinde ise yine aynı yerde Rahip Nastura ile kısa bir süre görüşüp konuştuğu doğrudur. Ama hiçbir okul görmemiş, çok bilgisiz ve kaba bir milletin arasında doğup büyümüş, üstelik okur-yazar olmayan bir insanın dört beş saatlik bir mülakatla bu kadar bilgi edinmesi ve dünyada en büyük inkılabı başaracak bir din kurması, yirminci asrın sonlarına doğru ilim ve tekniğin ancak kapı açabildiği ilmi verileri sergilemesi mümkün müdür? İnsaf ve mantığın ölçüsü var mıdır?

Bütün bu gerçekler, O'nun hak Peygamber olduğunu, Allah (celle celaluhu)'dan alıp öyle konuştuğunu ve davrandığını göstermiyor mu?

Ya Yuhanna ve Barnaba ile Markos İncillerinde İsâ Peygamber'in son peygamber Ahmed'in geleceğini açık bir anlatımla müjdelemesine ne diyelim? Bu sözleri Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) mi İncil'lere soktu?

-Çok evliliğine gelince: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in 53 yaşına kadar çok kadınla evlenme hayatına başlamadığını biliyoruz. Bu yaştan sonra aralıksız sürüp giden savaşlarda kocalarını kaybedip kimsesiz ve perişan kalan ve çoğunun da yaşları 45-55 arasında bulunan kadınlarla evlenmesi, sırf onların kalbini almak, ıstıraplarını dindirmek, başlarını sokacak bir yuvaya kavuşmalarını sağlamak; aynı zamanda İslâm'a olan büyük hizmetlerinden dolayı onlara saygı ve ilgi göstermek içindir.

İleride Nisa sûresinde bu konuya geniş yer verilecektir.

- Kadınların dört duvar arasına hapsedilmesine gelince:

İslâm dini kadınları dört duvar arasına hapsetmemiş, bilâkis onlara eğitim ve öğretim kapılarını, ardına kadar açık tutmuş, ilim tahsilini onlara da farz kılarak toplumdaki yerlerini belirlemiştir. Erkeklerin şerrinden, kötü nazarından onları korumak için yalnız yüzleriyle ellerini açık tutmalarına cevaz vererek onların kadınlık ve annelik gibi iki üstün vasfına leke dokundurmamaya özen göstermiştir. Müslüman kadınların savaşa katıldıklarını, hemşirelik görevini yürüttüklerini belge olarak göstermek yetmez mi? Ayrıca kadınlarla ilgili davalara bakmak için kadının hakim tayin edilmesine cevaz verilmemiş midir?

Kadınlara iyi davranmayı tavsiyede bulunan, onları fazla doğrultayım derken kırarsınız, diyen Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bununla onlara saygı gösterilmesini, insanca davranılmasını emretmiyor mu? Kızı Hz. Fatıma içeri girince Peygamber'in ayağa kalkıp onu karşılaması kadar asil bir davranış var mıdır? Ayrıca Rasulullah Efendimiz'in hiç bir eşini kırıcı bir davranışta bulunmadığını bütün tarihçiler yazmıyor mu?

- Kız çocuğu doğurmak cahiliye devrinde yüzkarası sayılırdı. İslâm kesinlikle bu tür düşünce ve inançları kaldırmış, erkek ve kız çocuklarını sevgi ve ilgide eşit tutmuştur. Hattâ kız çocuklarına biraz daha fazla ilgi gösterilmesi tavsiye edilmiştir. Kur'ân'da bilhassa bu hususlardan söz edilir.

- Mirasta kızla erkek çocuklarına ikili birli taksim doğrudur ve bunda adalet vardır. Çünkü daha çok erkek ailenin yükünü taşır, kadını o besler. İki hisse olması çok normaldir. Nisa sûresinde bu husus yeteri kadar açıklanacaktır.

Yabancı Kültürün Tesirinde Kalanlar

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ

"Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden (herhangi) bir zümreye uyacak olursanız, imânınızdan sonra sizi kâfir ederler."

Kur'ân'da bu âyetle de çok önemli bir olaya parmak basılıyor. Batı kültürünün, diğer bir deyimle gayr-i islâmi bir kültürün cazibesine kapılmaya uygun karakter ve psikolojik yapıda olanlar uyarılıyor. "Bir zümre"den maksad: Gayr-i müslimlerden kendini tamamen seks hayatına verenler olabileceği gibi, İslâmiyet'le, dini ve milli ahlâkla uyum halinde olmayan bir yaşayış içinde gününü gün eden herhangi bir zümre de olabilir.

İslâm kültürü, insanın yaratılışındaki üstünlüğüne, ruhundaki yüceliğe eşdeğerdedir. Böylece İslâm'la insan ikiz kardeşlerdir, diyebiliriz. Onunla yoğrulup şekillenen her mü'min, sosyal yapıda bir değer, aile bünyesinde kıymetli bir örnektir. Saygınlığı yaygın, beşeri münasebetleri iyilikten ve hizmetten yanadır. Varlığı rahmet, ölümü büyük bir kayıptır.

İslâm kültürünün ruhlar ve vicdanlar üzerindeki olumlu etkisini ve taşıdığı derin mânayı henüz anlayamayan bazı Müslümanların başka bir kültürün kurbanı olması tabii bir sonuç, kaçınılması güç bir hastalıktır. Yabancı kültürün zararlarını öğretmeden önce İslâm kültürünün yararlarını kalblere ve kafalara çok ustaca işlemek gerekir. Aksi halde arzulanan neticeye erişilemez.

Belirttiğimiz metot Kur'an ve sünnette kusursuz biçimde işlenmiştir. Yukarıdaki âyetlerle bilhassa bu metoda işaret edilmekte; Tevrat ve İncil'de de son nebinin getireceği dinin bu özelliğinden söz edilmektedir.

İslâm'ı İçinden Yıkan Bölücüler

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ

"Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Rasulü bulunurken nasıl küfre dönersiniz?"

Kur'ân, İslâm potasında birleşip kaynaşanların büyük ve yenilmesi güç bir kuvvet olduğuna işarette bulunurken ona karşı olanların, mü'minleri hiziplere ayırmak suretiyle altedeceklerine dikkatleri çekmektedir. Kendilerine kitap verilen bir zümreye uyacak olursanız, imanınızdan sonra sizi inkâra döndürüp kâfir ederler, cümlesi bu hususu en anlamlı biçimde yansıtmaktadır. Öyle değil midir? Müslümanları silahla, büyük ordularla, Haçlı Seferleriyle alt edemeyenler, onları bu kez bölüp birbirine düşürmek suretiyle yenebilmişlerdir. Bugün hem sayı bakımından, hem ekonomik olarak iki önemli güce sahip bulunan İslâm alemi, Kur'ân'ın ruhuna, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in birleştirici metoduna uymuş olsalar, aynı zamanda kendilerini yabancı kültürün etkisinden kurtarmasını becerseler, onları sömürecek, altedecek ikinci bir kuvvet yoktur. Bunu çok iyi bilen kitaplılarla kitapsızlar, çareyi bizden görünüp bizi bölen satılmış kişilerin ortaya atacağı nifak ve şikak tohumlarında bulmuşlardır. Bunun için milyarlar harcanmaktadır. Nitekim günümüzde İslâmiyet adına değerli din âlimlerimize atılan çamurlar; Kur'ân adına ortaya konan düşmanlıklar; ilmi dar çerçeve içine alıp İslâmi ilimlerin gelişmesini engelleyenler; şahısları ilâhlaştırıp gizli putperestliğe kapı açanlar ve nihayet İslâm kültürünü almadan Kur'ân'ın çağa açtığı kapıyı görmeden, bilmeden Kur'ân adına konuşanlar, ayrı ayrı ekoller halinde ve tam bir uyumsuzluk içinde bu korkunç senaryonun dramatik oyununu sergilemektedirler.

Konumuzu oluşturan âyetler bu senaryonun kimler ve hangi eller tarafından hazırlandığını haber vermektedir. Yeter ki bunu anlayan kalbler, görebilen gözler bulunsun.

Medine'de İslâm'a girip büyük bir kuvvet haline gelen Evs ile Hazrec kabilelerini birbirine düşürenler bugün de sahnede rollerini başarıyla sürdürmektedirler.

Bu dramatik sonuçtan Müslümanları kurtaran iki ana unsur vardır: Okunmakta olan Allah (celle celaluhu)'nun kitabı ve bütün açıklığı ile aramızda bulunan Resulüllah'ın sünneti.

İşte Kur'ân bunu belirterek diyor ki:

"Üzerinize Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda da O'nun Resulü bulunurken nasıl küfre dönersiniz? Kim Allah'a sımsıkı bağlanırsa, gerçekten o doğru yola eriştirilmiştir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Gecen âyetlerle üç önemli hususa değinildi; İslâm'da eğrilik ve kusur arayanlar, Müslümanları imânlarından sonra küfre döndürmeye çalınanlar ve İslâm'ı içinden yıkmak için onları yine din adına bölmeği planlayanlardan açık ve kapalı bir anlatımla söz edildi ve sonra Müslümanların dikkatleri çekilerek gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki ayetlerle, iç ve dıştan kaynaklanan ve çok kurnaz ellerle tezgahlanan yıkıcı faaliyetleri tesirsiz hale getirmenin yolu ve yöntemi üzerinde duruluyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا ۚ وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

102- Ey imân edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkup (fenalıklardan, inkâra sapmaktan) sakının ve siz ancak Müslüman olarak can verin.

103- Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın; hani bir zamanlar birbirinize düşmandınız, kalbleriniz arasını uzlaştırdı da, O'nun bu nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Ateşten bir çukur kenarına geldiniz de Allah sizi ondan kurtardı. Doğru yolda yürüyesiniz diye Allah size böylece âyetlerini açıklar.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah'tan gereği gibi korkup sakının, sözünün anlamı, Allah'a itaat etmek, isyan etmemek; şükredip küfretmemek; O'nu anıp unutmamaya çalışmaktır."[1]

1 Hâkim - İbn Mürdeveyh: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den

"Kul dilini tutmadıkça Allah'tan gerektiği gibi korkmuş olmaz."[1]

"Allah sizden yana üç şeyden hoşnud olur; üç şeyden de hoşnud olmaz. Hoşnud olacağı üç şey:

1. O'na ibâdet edip hiçbir şeyi ortak koşmamanızı,

2. Hep birden O'nun ipine (Kur'ân ve İslâm'a) sımsıkı sarılmanızı, ayrılmamanızı,

3. Sizi idare edenlere nasihatçı olmanızı ister.

Hoşnut olmayacağı üç şey:

1. Dedikoduda bulunmanızdan,

2. Gereksiz soru sormanızdan,

3. Malı (lüzumsuz yerlere harcayıp) zayi etmenizden hoşlanmaz."[2]

"Şüphesiz ki bu Kur'ân Allah'ın ipidir."[3]

"Allah'ın Kitabı, gökten yere uzanan urganın kendisidir." [4]

Bilmek Ve Tanımak Sevgiye Kapı Açar

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ

"Ey iman edenler! Allah'tan gerektiği gibi korkun."

Bilmek ve tanımak sevgiye, sevgi köklü bir imâna kapı açar. Sevgi ve imân ile birleşen korku, saygının en güzelidir.

Kur'ân bunu, "Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkun!" emriyle özetlemiştir. Çünkü bu korku, tehlikeli bir şeyden dolayı içimizde doğan korkudan çok farklı ve ayrıdır. Biri sevgi ve aşktan yükselen, üstün saygı ile bütünleşen bir korkudur; diğeri can, ya da malı tehlikeye sokacak ölçüdeki bir korkudur. Bunda sevgi ve saygının ne eseri, ne de mayası vardır.

Bu bakımdan gerek ittika, gerekse aynı kökten gelen takva çok yönlü ve çok anlamlı birer deyimdirler. Cümledeki yerine, konunun özelliğine

1 Taberâni: Enes b, Mâlik'den mevkufen.

2 Taberâni: Enes b, Mâlik'den mevkufen.

3 Kurtubi: Ebû Said EI-Hudri'den.

4 Câmiu's-sağir: Hadisün hasenun

göre farklı mânalar taşırlar. Konumuzu oluşturan âyetteki ittika'dan maksad, bilip tanımayı, sevip saymayı, inanıp bağlanmayı içerdiği gibi, Yaratan'a karşı kulluk görevini yerine getirmeği, O'na şükredip küfretmemeyi, ibâdet edip isyan etmemeyi yansıtmaktadır. "Nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkun." cümlesi bu basamaklara ve kademeli kapılara işaret etmektedir. İnsan kendini bu derin anlamların uyarıcı zevkine verip Allah'a gerçekten kul olma düzeyine getirince, korku ve saygının verdiği ölçüyle tam bir heyecan ve aşk içinde ilâhi buyruklara uymayı gönül hoşnutluğuyla benimser. Kötülüklerden bu saygı ve heyecanla sakınır. Sadece Allah'ı memnun etmek için iyi bir insan olur ve iyilikte bulunur.

Böylece Allah (celle celaluhu) ile dost olma lûtfu tecelli eder. Takva her yönü ve her manasıyla onun günlük hayatının değişmez ölçü ve kıstası olur. İnsan artık Allah (celle celaluhu) ile görür, O'nunla işitir, O'nunla düşünür, O'nunla verir ve O'nunla alır, derken kâmil anlamda teslimiyet gerçekleşir. Böyle olunca da kişi ne ayıplayanların ayıplamasına, ne feleğin binbir türlü eza ve mihnetine, ne de gönül avutucu nesnelerine aldırış eder.

Bir ömür baştan sonuna kadar takva vadisinde imân aşkı, ibâdet zevki, hamdetme şuuru, şükretme basireti, iyilik ve hakseverlik âdeti içinde geçer. Son nefesini İslamiyet'in sunduğu kâmil teslimiyetle verme bahtiyarlığına erişir.

İşte en büyük kazanç!.

Ferdi Topluma Yaklaştırıp Kaynaştırmak

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

"Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin."

Ancak ferdin yalnız başına bu düzeye gelmesi yeterli değildir. Müslüman cemaatiyle birleşip kaynaşması, gökten yere uzanan mutluluk ipine hep birlikte sarılıp tutunmaları gerekir. Bunun için konumuzu oluşturan âyetle: "Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, sakın ayrılıp bölünmeyin," emri verilmekte, bununla ferdi topluma yanaştırıp kaynaştırarak cemaatleşme bilincine eriştirmeyi amaçlamaktadır.

Allah'ın insanlıktan yana uzanan ipi, düzen ve disiplini gerektirir; ferdi bu disiplin içinde toplumun kopmaz bir parçası haline getirir. Bu ipe sarılmayan kendini ilâhi disiplinin dışına itmiş olur, böyle olunca da ce-

maatten ve toplumdan kopma mutsuzluğuna düşmüş sayılır. Ayrılan her fert ya başka toplumların malı da insan ruhunu inkâr eden maddecilerin yemi olur. Bunun için Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Cemaat rahmettir ayrılık azâbdır."** buyurmuştur.[1]

O halde Allah'ı bilmek O'nu sevmek, O'ndan üstün bir saygı havası içinde korkmak, kalblerin aynı doğrultuda birleşmesini, bu da cemaatleşen mü'minlerin bir arada belli ve belirli ölçüler içinde günlük ibâdetlerini yerine getirmelerini sağlar. Allah (celle celaluhu) ile İslâm cemaati arasındaki engellerin kalkmasına yardımcı olur. Yenilmez bir kuvvet, dönüş yapmayan bir hamle oluşturur. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, **"Allah'ın rahmet ve kudret eli cemaat üzerinedir."** buyurmuştur.[2]

YORUMLAR - RİVAYETLER

İttika:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Allah yolunda gerektiği gibi cihad etmek, kınayanların kınamasından endişe duymamak ve aynı zamanda Allah (celle celaluhu) adına adaleti ayakta tutmaktır.

b) Enes bin Mâlik'e göre, dili tutmak, düşünmeden, sonucunu hesaba katmadan konuşmamaktır.

c) Farzları yerine getirmek, haram şeylerden kaçınmaktır,[3]

d) Buhari'nin tesbitine göre, Allah'a itaat etmek, O'na isyan etmemek; O'nu anmak, fakat unutmamak; O'na şükretmek, küfretmemektir.

e) Biran olsun Allah'a isyan etmemek, O'nun huzurunda saygının en güzel ölçüsüyle hareket etmektir.[4]

"Habl" (İp ya da Urgan):

a) Müşterek bir kelimedir; daha çok insanı amaca ulaştıran sebep anlamına kullanılır.

b) Verilen söz ve yapılan ahid demektir.

1 Müsned-i Ahmed; 4/287. 375

2 Taberani: Arfece b. Şüreyh'den. Tirmizi / Hadisun hasenun.

3 Lübabu't-Te'vil - Kurtubi - AIûsi - Keşşaf

4 İbn Cerir - Mefatihü'l-Gayb - Keşşaf - Kurtubi

c) Uzunca urgan, demektir.

d) Âyette taşıdığı mâna bütün bunlardan ayrıdır: Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği Kitap demektir. İbn Abbas (radıyallahu anh) bu konudaki bir hadisi hatırlatarak aynı yorumu yapmıştır.

e) İslâm cemaati kastedilmektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a kulluğun gerçek ölçü ve anlamı üzerinde duruldu; insan ruhuyla uyum halinde olan İslamiyet'in tertemiz havasını teneffüs ederek kâmil teslimiyet içinde ruhu Allah'a göndermenin derin mânası açıklandı. Sonra böyle bir imân ve irfan düzeyinde ferdin cemaatten kopmaz bir parça olduğu ve hep birden Allah (celle celaluhu)'nun yollarını aydınlatan ve mutluluk va'deden ipine sarılmanın önemi belirtildi. Din adına ayrılıp bölünmenin, siyaset adına tartışıp parçalanmanın, baş olma sevdasıyla ülkeyi birbirine düşürmenin derin yaralar açacağına işaret edilerek Allah (celle celaluhu)'nun mü'minlere olan nimeti hatırlatıldı. Birliğin rahmet, ayrılığın azâb olduğuna dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle cemaatleşme ruhuna eriştikten ve İslâm'ın teslimiyet hikmetini kavradıktan sonra hayre çağıran, iyiliği emreden, kötülükten men'eden güç ve vasıtaları elinde bulunduracak memleketi içe ve dışa karşı koruyup adaleti sağlayacak lider ve idareci kadronun seçilmesi emredilmekte; aynı zamanda bu kadronun hangi esaslara göre meydana getirilmesine de işaretler edilmektedir.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ
وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ
فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ

وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

104- Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten men'eden bir cemaat olsun! İşte kurtuluşa erişenler onlardır.

105- Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azâb vardır.

106-107- Öyle bir günde ki, kimi yüzler aklaşır ışıldar, kimi yüzler kararıp solar. Yüzleri kararanlara: İnandıktan sonra inkâra mı saptınız? İnkâr ettiğinize karşılık tadın azabı! denilir. Yüzleri aklaşanlara gelince, onlar Allah'ın rahmetindedirler, orada temelli kalıcılardır.

108- İşte bunlar sana hak ile okuduğumuz Allah'ın âyetleridir. Allah âlemlere herhangi bir haksızlıkta bulunmayı dileyecek de değil.

109- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İşler (eninde sonunda) ancak O'na döndürülecektir.

İNİŞ SEBEBİ

İkrime ve Mukatil'den yapılan rivayete göre, yukarıdaki âyetler, Yahudi bilginlerinden bir grup hakkında inmiştir. İbn Mes'ud, Ubey bin Kâ'b, Muaz bin Cebel ve Salim Mevlâ Huzeyfe'ye gelen birkaç Yahudi bilgini dediler ki: "Şüphesiz ki bizim dinimiz, sizin davet ettiğiniz dinden hayırlıdır. Bizler de sizden daha faziletli ve hayırlıyızdır." Yukarıdaki âyetlerle Allah (celle celaluhu) onlara cevap vermiş oldu.

İLGİLİ HADİSLER

"Hayır ve iyilik, Kur'ân'a ve sünnetime uymaktır."[1]

"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle (tiksinip) gidermeğe çalışsın ki bu imânın en zayıf tarafıdır. Bunun ötesinde hardal tanesi kadar imân yoktur."[2]

---

1 İbn Murdeveyh

2 Eshab-ı Sünen

"Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, ya iyilikle emreder, kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi katından üzerinize bir azap, bir belâ gönderir de sonra duâ edersiniz duanız kabul olunmaz."[1]

"Doğrusu kitaplılar kendi dinlerinde 72 fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet ise 73 fırkaya ayrılacak, biri hâriç diğerlerinin hepsi ateştedir. O da (İslâm'ın teslimiyet vadisinde gönül birliği eden) cemaattir."[2]

İslâm'da İdareci Kadro

Buna idari sistem, hükümet kadrosu da diyebiliriz. İslâm kendine has bir düzendir. Gerek idari sistemi, gerek teşrii ve icrai organları diğerlerine benzemez. Bu bakımdan İslâm'ı daima kendi esasları ve prensipleriyle ele alıp üzerinde durmak gerekir.

Burada dikkat edilecek önemli bir husus var, "ümmet" deyimi. Bu, yeraldığı cümle ve konuya göre farklı mânalar taşırsa da aslında, millet ve cemaatin önüne düşüp onları sevk ve idare eden yetişkin bir kadro demektir. Bunun için yukarıda, İslâm idare sistemine değinilirken "ümmet" deyimi kullanılmıştır.

Namazda cemaatin önüne geçen imam ismiyle bu kelime arasında kök ve mâna bakımından ortaklaşa bağlar vardır.

İslâm böylece, Müslüman bir ülkeyi idare edecek kadronun hem vasıflarını, hem de görevlerini bu âyetle özetlemiş bulunuyor. O halde rastgele sıradan seviyesiz insanların ülkeyi keyfine göre idare etmesine imkân verilmemiştir. Yani Kur'ân bunun karşısındadır. Hadisler bunu engellemekte ve konunun önemine dikkatleri çekmektedir.

Önce İslâm devlet sistemiyle idare olunan ülkede, Allah'a kul olmanın şuuruna erişen ve bunun derin zevkini alan bir nesil yetiştirmek gerekir. Öyle ki kendini Allah'a, O'nun dinine ve insanlığın hizmetine adamış eğitici bir kadroya ihtiyaç var. O halde ilk adımda bu kadronun yetiştirilmesi şarttır.

Böyle bir kadronun yetiştirdiği ilim irfan sahibi kişilerden idareci

---

1 Tirmizi - İbn Mâce: Amir bin Ebi Amr'den

2 Ahmed bin Hanbel

kadroyu seçerken ve liderleri tespite çalışırken şu sıfatların onlarda bulunmasına dikkat etmeleri emrediliyor:

a) Lider olma yeteneğini kendinde taşımalı,

b) Din, ülke ve millet yararına olan her türlü hayra ve iyiliğe çağıracak; tutum ve davranışlarıyla bunun örneklerini sergileyebilecek bilgi, inanç ve tecrübeye sahip olmalı,

c) Dine, örfe ve akla göre iyi kabul edilen şeyleri emretme inanç ve cesaretini taşımalı,

d) Bunların kötü ve zararlı saydığı şeyleri men'etmede bütün gücünü ortaya koymasını bilmelidir.

Ayrıca Bakara sûresinde Tâlût-Câlut konusunda liderin imân ve irfanı yanında bir takım yetenekleri üzerinde durulmuştur.

Bu hususta şu ölçülere yer verilmiştir:

1. Bilgili ve tahsilli,

2. Sabırlı, azimli ve sağlam iradeli,

3. Cesaretli ve kararlı olmalıdır.

Hayra Davet

Hayra davet, ciddi bir eğitim ve öğretim sistemiyle; milli ve dini kültürün yaygın hale getirilmesiyle sağlanabilir. Böylesine bir eğitim ilk adımda toplum yapısında dünya ile âhiret, beden ile ruh, kısaca madde ile mâna arasında arzulanan dengenin kurulmasına imkân sağlar.

İyilikle emir, kötülükten menetme, çıkarılan âdil kanunlarla, bu kanunları uygulayanların âdil tutumlarıyla ve lider durumunda olan kişilerin örnek hareketleriyle, kısacası kanun yapma ve onu uygulamada adaleti ayakta tutma basiretiyle gerçekleşebilir.

Lider kadrosu bu ölçü ve anlamda seçilir; ahlâki sistem belirlenen esaslara göre kurulur ve faziletli bir nesil yetiştirmek değişmeyen hedef kabul edilirse, o ülkenin kurtuluşunun yolları açılmış olur. Bu düzeye kendini getiren bir İslâm ülkesinin ömrü uzun, ikbali açık, yükselmesi süreklidir.

"İşte kurtuluşa erişenler onlardır."

Lider ve İdareci Kadroyu Kimler Seçer?

İslâm, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kendine has esaslar, prensipler, idari, teşrii ve icrai organlar getirmiştir. Onu başka sistemlere benzetmeye özenmek çok hatalı ve sakıncalıdır. Çünkü İslâm ne aristokrat bir sınıfın egemenliğini, ne feodal bir düzeni, ne de çok partili bir sistemi kabul eder. Ülkenin işbilir, aklı eren, ileriyi gören, Allah (celle celaluhu)'dan yüksek bir saygı havası içinde korkan, sorumluluk duygusunu taşıyan ve memleket meselelerinde çözüm yollarını düşünebilen yetenekteki kişilerin -ki bunlara Şura Meclisi denir- tesbit edeceği, diğer bir tabirle biat edeceği kimseler devletin başına getirilir. Devlet başkanı da İslâm'ın yine öngördüğü ölçü ve vasıflara uygun kimseleri idari sistemin başına getirir ve düzenini kurar. Çünkü İslâm devlet sistemine göre, hâkimiyet liderin değil ancak Allah'ındır, O'na aittir. Lider sadece Allah (celle celaluhu) adına hükmeder, icrâ-i faaliyette bulunur.

Ayrılığa Düşen Milletler

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ

"Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın."

Kur'ân, konumuzu oluşturan âyetlerle bilhassa peygamberlerinin vefatından sonra baş olma sevdasına kapılan ve fakat bu hususta elinde gerçek bir kıstas bulundurmayanların çoğalması ve ülkelerinde bu yüzden bölünüp hiziplere ayrılan halkın, ardı arkası kesilmeyen tartışma, sürtüşme ve vuruşmaya yönelmesi, büyük bir felâketin gelip çökmesine ortam hazırladığını haber veriyor.

İsrailoğulları'nın Musa Peygamber'den sonraki tutumları ve uğradıkları felâketler bunun örneklerinden biridir. Kur'ân özellikle buna işaret ediyor.

Çünkü dinlerin özelliklerinden biri ve belki en önemlisi, kopup dağılan, vuruşup bozuşan ve birbirine haksızlıkta bulunan kabile ve milletleri bir olan Allah inancı odağında toplamak ve gönüllerini âhiret kavramının verdiği sorumluluk duygusuyla geliştirmektir. Nitekim kabileler halinde yaşayan, birbirini ezip talancılıkla geçinen Araplar ancak İslamiyet'in ilâhi disiplini altında toplanıp birleşebilmiş ve kısa zamanda en güçlü ve hatırı sayılır bir devlet haline gelebilmiştir.

Dini disiplinin zaafa uğradığı ve yeniden kabile ruhunun sahneye çıktığı devirde, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki hilâfet kavgasına yol açmış ve bu olay İslâm âlemini en az bir asır geriye itmiştir.

Kur'ân, kendilerine apaçık belgeler (ilâhi âyetler) geldikten sonra bölünüp parçalananlar üzerine nasıl bir felâketin ve azap bulutunun çökeceğini daha önce haber vererek çağımızdaki Müslümanlara da aynı uyarıyı yapmakta, yaklaşan fırtınaya dikkatleri çekmektedir.

Bölünüp Parçalanan Toplumlara İki Türlü Azâb Vardır

Kur'ân ilâhi anlatımın en yüksek metot ve sanatıyla bu iki türlü azabı şu âyetle özetlemiştir: "İşte onlar için büyük bir azâb vardır."

Dünyada gelen azâb, iç çekişmeden dolayı huzur ve güvenin kalkması, fena ahlâkın yaygınlaşması, otorite yokluğundan anarşizmin baş kaldırması ve bunların tabii sonucu olarak din ve dünya hürriyetinin elden gitmesidir. Anlayan bir millet için bundan daha büyük bir azâb düşünülemez. Mevlâna Celâleddin (kaddesallahu sirrehu) buna değinerek diyor ki: "İlâhi nimete karşı nankörlük etmenin biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki türlü azabı vardır: Dünyadaki azabı, nimetin elden gitmesidir." Kur'ân buna "Azâb-ı Azim" diyor.

Günümüzde İslâm ülkelerinin çoğunda Kur'ân'ın bu çağrısı dışına çıkıldığı ve liderlerin post kavgasına tutuştukları için dünyadaki azabı yudum yudum tadmaktalar. Geçmişte de bu azabı asırlarca gördüler. İlâhi hükümler, O'nun hayat kanunları sırası gelince hükmünü yürütür, kimsenin gözyaşına bakmaz. Âhiretteki azabı ise, Kur'ân gönüllere neşter vurcasına işlemektedir. O kadar ki başka bir kelimeyle açıklamasını yapmaya, diğer bir yorumda bulunmaya gerek yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, her iki azabı da insanların kendisi hazırlar. Bu bakımdan toplum ve milletler, aile ve fertler kendi tutum ve anlayışlarıyla, inanç ve davranışlarıyla ya cennetlerini ya da cehennemlerini dünyada iken hazırlayıp kendilerini ona lâyık görürler. Çünkü "Allah âlemlere herhangi bir haksızlıkta bulunmayı dileyecek de değil."

Hâkimiyet Allah'a Aittir

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İşler ancak O'na döndürülecektir."

Konuyu bağlayan bu âyet, İslâm sisteminde siyasi hâkimiyetin de Allah'a ait olduğunu hatırlatıyor. İslâm ülkelerinde seçilen liderler ancak bu hâkimiyet doğrultusunda Allah (celle celaluhu) adına konuşurlar.

Neden hâkimiyet Allah'a aittir? Çünkü göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Her varlığı belli kanunlara bağlayıp bir ölçü koymuştur. Biz buna "Hayat Kanunu" diyoruz. O halde Allah (celle celaluhu)'nun kendi mülkünde yarattığı insanların bağlı bulunduğu hayat kanunlarına göre idare edilmesini emretmesi kadar tabii ne olabilir? Tabi bu, gönülden Allah'a inanıp Kur'an'ı temel esas seçen İslâm ülkeleri için sözkonusudur.

Cenabı Hak insan ruhunun yüceliğiyle, yaratılışındaki üstünlüğü ile uyum sağlayan İslâm dinini bu bakımdan en son ve en mütekâmil din olarak indirmiştir. Bu, hem bölünmeyi ve sürtüşüp vuruşmayı önler, hem ruha gıda vererek vicdanları geliştirir. Hem de âhiret inancıyla insanlara büyük bir sorumluluk yükler.

Kur'ân bir başka âyetle bu hususu şöyle açıklamaktadır: "Allah sizden imân edip iyi-yararlı işlerde bulunanları, onlardan öncekileri yeryüzünde (inkarcı sapıkların) yerine getirdiği gibi, onları da (putperest müşriklerin) yerine getireceğini, onlar için hoş görüp razı olduğu dini yine onlar için sağlam temellere oturtup yerleştireceğini ve korkularının ardından güvene çevireceğini yeminle va'detmiştir."[1]

YORUMLAR - RİVAYETLER

Emr-i bi'l-Maaruf:

Dinin, aklın ve sağlam örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri emretmek, insanları iyiye ve doğruya çevirmek farz-i kifayedir. Bu, milleti idare eden Müslüman liderlerin ve ortaya koydukları teşrii ve icrai organların görevidir. Sonra da ülkede söz sahibi ilim adamlarının ve din âlimlerinin vazifesidir. Böylece belirtilen farz yerine getirilmiş olur.

İlim adamlarından bir kısmı, âyetteki (min) harfi teb'iz için değil cinsi beyân içindir demişlerdir. Bu takdirde bütün Müslümanların iyilikle em-

1 Nûr sûresi âyet: 55.

retmesi farzdır. Ama birinci görüş daha uygun kabul edilmiştir. Çünkü bu kutsal görevi ancak aklı erenlerin yürütmesi söz konusudur. Herkesin genel anlamda bu konuda ortaya atılıp iyilikle emretmesi düzensizlik doğurabilir.

Ümmet:

Din, siyaset, ideal ve benzeri nedenlerden biriyle toplanıp bir araya gelen veya getirilen, aynı zamanda çoğu kez gönül birliği içinde olan cemaat, demektir.

Rağıb'a göre: Bu bir araya gelme ihtiyari olabileceği gibi boyun eğdirilerek de olabilir. Her iki durumda da bir araya gelip cemaat halini alan topluluğa "Ümmet" denilebilir.

İç güdüleriyle kendi haklarındaki hayat kanununa boyun eğerek bir araya gelip toplu halde yaşayan canlıların her türü de bu tarif çerçevesinde başlıbaşına bir ümmettir.

"İnsanlar tek bir ümmet idi." âyetinden, insanların bir zamanlar tek yol (sapıklık yolu) üzere oldukları anlatılıyor. "Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet kılardı." âyetiyle, imân üzere onları toplayıp birleştirirdi, mânası kasdediliyor. "Biz babalarımızı bir ümmet üzere bulduk" yani bir din üzere bulduk, demektir.[1]

Konumuzu oluşturan âyette ise daha çok farklı grupları bünyesinde toplayan ve hepsini aynı inanca yönelten önder ve lider durumundaki cemaat, anlamını taşımaktadır.

Ma'ruf:

Dince, akılca ve örfçe yararlı ve gerekli kabul edilen şeyleri içine alan bir deyimdir.

Münker:

Dince, akılca ve örfçe zararlı kabul edilen şeyleri içine alan bir deyimdir. Diğer bir tabirle: İnsan ruhunun temizliği, yaratılışındaki azizliği ile uyum halinde olan, aynı zamanda hem ruha, hem bedene yararlı bilinen şeyler ma'ruf; uyum sağlamayan, bilakis zararlı olduğu bilinen şeyler ise münkerdir.[2]

---

1 Bu konuda geniş bilgi için bak: Müfredat-ı Elfaz-ı Kur'ân / Rağıb el-Isfehani

2 Bu hususta daha bazı bilgiler için bak: Bakara sûresi: 178-180-228-232. âyetler

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kurtuluşa, huzur ve mutluluğa erişmenin yolu gösterildi. Müslüman bir ülkenin nasıl idare edileceğine ışık tutuldu. Ayrılıp bölünmenin azaba yol açacağı belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân doğrultusunda oluşturduğu cemaatin insanlıktan yana en hayırlı ümmet olduğu, bunun da üç önemli nedeni bulunduğu açıklanıyor ve böylece bu aziz ümmetin asıl görevi belirlenmiş oluyor.

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ
وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْأَدْبَارَ
ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ
وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ
بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَٰلِكَ بِمَا
عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

110- Siz insanlardan yana (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyilikle emreder, kötülükten men'eder, Allah'a inanırsınız. Kitablılar (Yahudi ve Hristiyanlar) imân etmiş olsalardı onlar için hayırlı olurdu. İçlerinden imân edenler var, fakat çoğu dinden çıkmış kimselerdir.

111- Onlar size, incitmekten başka elbette bir zarar veremezler; sizinle savaşırlarsa arka çevirip kaçarlar; sonra yardım da edilmezler.

112- Nerede bulunsalar üzerlerine alçaklık damgası vurulmuştur. -Allah'ın ve inanan insanların ahdine sığınmış olanlar müstesna- Allah'tan gelen bir gazaba uğradılar; üzerlerine meskenet damgası vuruldu. Sebebine gelince: Onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar; haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Onların bu tutumu (Allah'a) isyan etmelerinden ve (ilâhi) sınırları aşıp aşırı gitmelerindendi.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerin ilim adamlarından ve tanınmış kişilerinden Selâm oğlu Abdullah ve arkadaşları İslâm'a girince Yahudiler onlara ağır hakaretlerde bulunup incitici ve üzücü söz ve davranışlarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz minber üzerinde cemaate hitapta bulunurken bir adam ayağa kalkıp sordu:

-İnsanların en hayırlısı kimdir?

"En çok okuyanı, Allah'tan en çok saygıyla korkanı, iyilikle emredeni, kötülükten men'edeni ve akrabasıyla yakın ilgi kuranıdır." diye cevap verdi. [2]

"Siz yetmiş ümmete denksiniz, siz onların en hayırlısı, Allah katında en aziz ve en şereflilerisiniz."[3]

"Doğrusu Rabbim ümmetimden yetmiş bin kişinin ve her bir kişiyle birlikte yetmiş bin kişinin hesaba tabi tutulmayacağını va'detti."[4]

Müslüman Uydu Olamaz

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

"Siz insanlardan yana (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."

Annesinden doğan her Müslüman büyük bir görev ve sorumluluk yüklenerek gözlerini hayata açar. Aile, çevre ve okulda bu görev ve sorumluluğunu Kur'ân'ın ışığı altında öğrenir, bilgi ve görgüsünü artırıp kültürünü genişlettikten sonra yol gösterici, Hakka dâvetçi olarak sahneye çıkar. O artık ölünceye kadar metbu' (kendisine uyulan ve güvenilen bir kişi)dir; hiçbir zaman uydu değildir ve olamaz da.

Konumuzun ana temasını meydana getiren âyetle Müslümanların, insanların hayrına, onlardan yana görevlendirilip irşâd sahnesine çıkarıl-

---

1 Esbab-ı Nüzül / Nisaburi - Lübabu't-te'vil.

2 Ahmed bin Hanbel - Nesâi - Hâkim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

3 Ahmed bin Hanbel - İbn Mâce - Hâkim

4 Taberâni: Sevbân (radıyallahu anh)'dan

mış bir ümmet olduğu özellikle belirtilmiş; bu bakımdan her Müslüman diğer insanlar için örnek, uyulması uygun bir önder kabul edilmiştir. Çünkü İslâm, bütün esas ve prensipleriyle, kuruluş ve organlarıyla apayrı bir sistemdir. Her düzenlemesi ilâhi, her uygulaması kitabidir. Başka bir sisteme uyması veya uydurulması mümkün değildir. Diğer bütün sistemler insan aklının ürünü, İslâm ise Allah (celle celaluhu)'nun düzenleyip koyduğudur. Aradaki farkın ne kadar açık olduğunu anlatmaya gerek var mıdır?

İslâm bu rehberliğini ve örnek olma düzeyindeki liderliğini sürdürürken ırk, renk, dil ve din farkı gözetmeksizin kapısını bütün kabile ve milletlere açık tutar. Ne sömürür, ne de sömürülmeye razı olur. Ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramayı kabul eder. Üstünlük ve fazileti Allah'a kullukta görür ve O'ndan saygı ile korkulması nasıl gerekiyorsa öylece korkmayı huy edinir.

Kur'ân, İslâm'ın bu özelliğini yer yer sergilerken Müslümanın Hakk'a davet konusundaki mümeyyiz vasıflarını belirleyip şöyle sıralar:

a) Hayrı ve iyiliği sever ve bunun açık örneklerini günlük hayatında yansıtır.

b) Din, akıl ve örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri emreder ve bunu her zaman yaşamaya çalışır.

c) Bu üç öğenin kötü ve zararlı kabul ettiği şeylerden hem kaçınır, hem başkasını men'etmeye yönelir.

d) Bütün bunların üstünde, Allah'a olan imân ve bağlılığını kusursuz sürdürür, ayıplayanların ayıplamasından asla endişe duymaz.

Kendinde bu vasıfları toplamayan bir müslüman o hayırlı ve aziz ümmetin bir ferdi olmaktan bir bakıma çıkmış sayılır. Böylesi sadece ismen müslümandır. Ancak şunu hatırlatalım ki, bu konuda her müslüman kendi bilgi, görgü, kültür ve imkânları nisbetinde hizmet edebilir. Hepsinden aynı ölçüde hizmet beklenemez. Önemli olan bu hizmet aşkını taşıması, yüklendiği sorumluluğun ölçü ve anlamını bilmesi ve kendi imkânları ve yetenekleri oranında hareket halinde bulunmasıdır. Asıl büyük hizmet, lider durumunda olan kadroya, din âlimlerine ve İslâm kültürünü yeterince almış aydınlara düşmektedir. Onların sorumluluğu da bulundukları sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlarıyla orantılıdır.

İşte bunun için "Müslüman uydu değildir" diyoruz. O her zaman ve her yerde örnek alınacak, önderlik edecek bir ruh taşımaktadır. Ashab-ı Kirâm'ın yaşayışı bu ölçüler içinde idi. Her biri büyük bir mürşit, örnek alınaeak bir mü'min idi.

Kitaplıların Çoğu İnkâr İçindedir

مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ

"İçerinden iman edenler var, fakat çoğu dinden çıkmış kimselerdir."

Kur'ân Müslümanların asıl vasıflarını açıkladıktan ve görevlerini belirleyip insanlığın hayrına çıkarıldıklarını açıkladıktan sonra, onların bu doğrultuda sadece rahmet kapılarını açtığını hatırlatarak Kitap Ehli'ni uyarmaya çalışıyor. Din için, din adına hak dinlerle mesafeyi açmanın kimseye yarar sağlamayacağına işaret ediyor.

Ama ne yazık ki, dün olduğu gibi bugün de Kitap Ehli'nin çoğu İslâm'a karşı haksız bir inkâr ve inat içindedir. Konumuzu oluşturan âyetlerle bu inkârın kapısını kapatmaları istenilirken Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetinin ne maksatla ve hangi hizmet için yeryüzüne çıkarıldıkları bir kez daha hatırlatılmış oluyor.

Bunda çok önemli iki husus amaçlanmıştır:

a) Son dinin diğer semavi dinlere karşı nasıl bir tutum ve anlayış içinde bulunduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymak ve böylece kitaplılara itiraz kapılarını kapatıp onları insafa davet etmek,

b) Müslümanlara asıl görevlerinin ne olduğunu, insanlığın hayrına, iyiliğine nasıl yönelmeleri gerekiyorsa ona göre bir metot uygulamalarının gereğini hatırlatmak...

Çünkü dinler arasında çok tutucu din adamlarının meydana getirdiği soğuk hava ancak iki tarafın belirtilen ölçülere uymasıyla kalkabilir.

Buna rağmen kitaplılar inkâr ve inatlarında, Müslümanlar da sözü edilen barışçı ve rahmet saçan davranışlarında devamlılık gösterir ve kitaplılar kutsal kitaplarını bir tarafa itip sen dinin müntesipleriyle savaşacak olurlarsa, mutlaka yenilgiye uğrayacakları ve bu arada Allah (celle celaluhu)'dan da hiçbir yardım görmeyecekleri kesin bir anlatım ölçüsüyle ilân ediliyor. Çünkü Allah (celle celaluhu) haksızlardan, inkâr ve inatlarında

direnenlerden yana değildir. Sınırı aşıp aşırı gidenlere, baş kaldırıp Hakkı tanımayanlara daima alçaklık damgası vurulur. Büyük bir kin, derin bir nefret, açık bir düşmanlık havası yaratılarak İslâm ülkelerine karşı düzenlenen Haçlı Seferlerinde haksızlar başarısızlığa uğramış, Allah (celle celaluhu) onlardan yana olmamış, böylece aşağılık ve alçaklık, meskenet ve zillet damgası yiyerek geri dönmek zorunda kalmışlardı.

Kur'ân bu hususu belirtirken, kitaplıları son dine girmeye zorlamaya hiçbir zaman teşebbüs edilmediğine, Müslümanların savaştan yana olmadıklarına, çünkü savaşın ancak azgınlık, tuğyan ve haksızlığı önlemeye matuf bulunduğuna işaret ediyor. Ayrıca Müslüman ülkelerin dikkatini Kitap Ehli'nden gelecek olan bir saldırıya çekerek, bunun her zaman mümkün olabileceğini hatırlatıyor.

Nitekim tarih bunun örnekleriyle doludur. Bugün için de Hristiyan âlemi Müslümanlara diş bilemekte, zengin yeraltı kaynaklarına sahip bulunanları hangi yoldan kahredeceğini planlamaktadır. Kur'ân'ın koymuş olduğu teşhisin doğruluğu, haklılığı bir kez daha bütün açıklığıyla ortadadır.

İyilikle emretmenin en üstünü:

a) Hak dine, günün metoduyla çağırmaktır.

b) Allah (celle celaluhu)'nun varlığını, birliğini, peygamberliğin insanlık için rahmet olduğunu bilimsel olarak en doyurucu ve tatmin edici biçimde kafa ve gönüllere işlemektir.

Kötülükten men'etmenin en önde geleni:

a) Allah'ı inkâr edenlerin karşısına yine günün metoduyla çıkmasını bilmektir.

b) İslâm kültür ve ahlâkını yıkmak isteyenlerle ciddi mücadeleye girişmek, maddeciliğin ezici ve üzücü havasını kaldırmaya çalışmaktır.

Farz ibâdetlerden sonra dinde en büyük ibâdet, iyilikle emretmek, kötülükten men'etmektir denilmiştir. Ancak her Müslümanın bu ibâdeti yerine getirmeye hazırlanırken İslâmi yolları, Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in metodunu, dinin ana kurallarını bilmesi gerekir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap Ehli'nin inkâr ve tutumları yerildi. İslâm'a

karşı içlerinde derin bir düşmanlığın izleri bulunduğuna, Müslümanların ise hep barıştan yana olduklarına işaret edildi. Çünkü İslâm'ın sulh ve selâmet dini olduğunu zaman zaman hatırlatmanın yararlı sonuçlar vereceğinde şüphe yoktur.

Aşağıdaki âyetlerle, Kitap Ehli'nin hepsinin bu düşünce ve inançta olmadığı, içlerinde Allah'a gönül verip geceleri secdeye kapanarak ilâhi âyetleri okuyup son dine gönülden bağlananların bulunduğu açıklanıyor.

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Bu âyetle, Kitap Ehli'nden Abdullah b. Selâm gibi takva sahiplerinin İslâm'a girip geceleri secdeye kapanarak ibâdette bulunduklarına dikkatler çekiliyor ve kitaplıların hepsinin bir olmadığı hatırlatılarak İslâm'a girmek istemeyenlere bir defa daha seslenilmiş oluyor."

Nitekim Âl-i İmrân sûresinin sonunda aynı konu başka bir anlatımla şöyle açıklanıyor:

"Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır."[1]

لَيْسُوا سَوَآءً ۗ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ ۗ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

113-114- (Tabii ki) hepsi bir değildir; içlerinden doğruluk üzere bulunan bir cemaat var ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar; Allah'a ve âhiret gününe inanırlar; iyilikle emreder, kötülükten alıkorlar; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte onlar yararlı ve iyi kimselerdendir.

115-Hayırdan yana ne yaparlarsa, karşılıksız bırakılmayacaklardır.

1 Âl-i İmrân sûresi âyet: 199

Allah, saygı ile kendisinden korkup fenalıklardan sakınanları bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden başta Selâm oğlu Abdullah ve üç arkadaşı olmak üzere birkaç kişi İslâm'a girince, daha çok Yahudi din adamları, "Muhammed'e ancak bizim kötülerimiz ve şerirlerimiz inanmıştır. Eğer onlar bizim seçkin ve anlayışlılarımız olsaydılar baba dedelerinin dinini bırakıp başka dine girmezlerdi." dediler ve sonra o inanan kişileri, "Kendi dininize ihanet ettiniz" diyerek ayıpladılar; bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a göre: Bu âyet Müslümanların gecenin üçte birinden sonra veya yatsı vakti kıldıkları namaz hakkında inmiştir ki Kitap Ehli'nden olanlar bu namazı kılmazlardı.[2]

Yine İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece yatsı namazını geciktirdikten sonra mescide geldiğinde cemaatin kendisini beklediğini gördü. **"Dinlilerden hiç kimse bu saatlerde Allah'ı anıp ibâdet etmez."** buyurdu. Bu nedenle yukarıdaki âyet inmiştir.[3]

Tabiinden Âtâ'ya göre:

Necran Araplanndan 40, Habeşlilerden 32, Rumlardan 8 kişi İsâ dinine bağlı bulunuyorlardı. İslâm güneşi Arap Yarımadasını aydınlatınca bunlar Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i tasdik edip O'na imân ettiler. Ensar'dan da Es'ad bin Zürare ile birkaç arkadaşı hanif oldukları için gusleder ve Allah'a ibâdette bulunurlardı. Çok geçmedi, bunlar da Hazreti Muhamed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini kabul edip İslâm'a girdiler. İşte Allah (celle celaluhu) bunları, Yahudi ve Hristiyanların çoğunda bulunmayan sıfatlarla överek konumuzu oluşturan âyetleri indirdi.

Yararlı İnsanın Ölçüsü

أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ

"İçlerinden doğruluk üzerinde bulunan bir cemaat var ki gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar."

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi-Mefatihü'l-gayb/Fahreddin Razi

2 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-Te'vil

3 Ahmed bin Hanbel Müsned'i

Kur'ân burada bir yandan kitaplılardan imân düzeyine yükselip hidâyete erenlerin güzel durumunu anlatırken, bir yandan da yararlı insan olmanın en açık ve belirgin vasıflarını; Allah'a kul olmanın ölçü ve anlamını sergilemektedir.

Önce, "Benim kalbim temizdir; sen gerisine bakma," diyenlere ders verir, kalb temizliğinin içten dışa vuran ve sosyal bünyede yerini alan ürünlerini sıralar. Sonra imânın tadını yudum yudum alıp hücrelerine kadar yerleştiren ve kendini şüphelerden kurtarıp olgun mü'min olmanın bahtiyarlığına eriştiren sâlih kişiyi tanımlar. Aslında dünyaya gelişimizden de maksad bu değil midir? Hayvani bir hayattan başka bir ölçü ve amacı olmayan insanların hem kendilerine, hem çevrelerine sundukları bir fazilet ışığı varmıdır? Bütün bir ömür mide ve seks arzusu uğrunda harcanıp tüketilmiyor mu? Toplumu dinin öngördüğü cemaatleşme şuurundan ya da yolundan alıkoyan bunlar değil midir? Peygamberlerin yaymakla görevli bulundukları dinlerin hedefi olgun ve yararlı insan yetiştirmekten başka bir şey midir? Elbetteki değildir. Çünkü insan zıtlar âleminde zıt kuvvetleri iç ve dış yapısında taşımaktadır. Kendi haline bırakıldığında hayvani tarafı ağır basar. Din ve onun gönüllere sistemli biçimde işlediği imân ve fazilet duygusudur ki ruhi ve meleki tarafa ağırlık kazandırır.

Bu ölçü ve anlamda olan olgun ve yararlı insanı Kur'ân şu sözlerle hem övüyor, hem tanımlıyor:

a) Nefsin sürükleyip ittiği hayvani bataklıktan kurtulup ilâhi sevgi ve rahmetin hayat verici havasını teneffüs eder.

b) Doğruluğun derin anlamını kendinde taşır ve bununla doğrulup sâlih amellere yönelir.

c) Gece saatlerinde, yatsı ve sabah vakitlerinde de Hakk'ın divanına durup önce el bağlar, sonra secdelere kapanır.

d) Allah (celle celaluhu)'nun her yönüyle ruha gıda veren âyetlerini derin bir zevk, ölçülü bir kavrayış içinde okur.

Çünkü böyle olanlar:

1- Allah'a ve âhiret gününe inanırlar. Bunun getirdiği sorumluluğu, fazilet ve hakseverliği içten dışa vuran bir mânayla gönüllerinde ve vicdanlarında taşırlar.

2- Din, akıl ve örfün iyi ve yararlı gördüğü şeyleri hem yapar, hem yaptırır, hem de çevresindeki insanların yapmasını sağlamaya çalışırlar.

3- Bu üç unsurun zararlı ve kötü kabul ettiği şeyleri hem yapmaz, hem yapanları men'etmeye gönüllüdürler.

4- İnsanlıktan, dinden ve memleketten yana hayırlı işlerde yarışırcasına koşuşurlar.

Hemen diyelim ki, bu örnek insanları ancak peygamber mektebi ve O'nun mükemmel eğitim sistemi yetiştirir. Bu mektebe her çağda mutlak surette ihtiyaç vardır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle İslâm'ın cihanı aydınlatan parlak güneşini küfrün siyah perdesiyle örtmeğe çalışan inkarcıların tutumu açıklandı. Onlardan imân edenlerin kalblerini hak ve hakikate açmaları, kendilerini Allah'a teslim edip O'nun yüce huzurunda üstün bir saygı ifade ve edası içinde bulunmaları övüldü.

Aşağıdaki âyetlerle, tekrar inkârlarında inat edenlerin durumuna değinilerek Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (salllallahu aleyhi ve sellem)'e karşı besledikleri düşmanlığın kendilerine hiçbir yarar sağlamayacağı gibi, bu yolda hazırlayadurdukları mal ve insan unsurunun onları ilâhi azâbdan kurtaramıyacağı hatırlatılıyor. Böylece va'd ve vaidler, uyan ve hakikate parmak basmalar birbirini izliyor. Allah (celle celaluhu)'nun insanlardan nasıl bir düşünce ve davranış içinde bulunmalarının gerektiğini dilediğine yer yer işarette bulunuluyor.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ
وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

116- O küfredenler var ya, şüphesiz ki ne malları, ne çocukları onları Allah'tan hiçbir şeyle müstağni kılmaz (onları ilâhi azâbdan kurtaramaz). İşte onlar Cehennem ateşinin yakın dostlarıdır ve orada ebedi kalıcılardır.

117- Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli, kendi kendilerine haksızlık eden bir kavmin ekinine dokunup mahveden kavurucu (ya da dondurucu) soğuk (ya da çok sıcak) bir rüzgarın misâli gibidir. Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmettiler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

Medine Yahudilerinden Kurayza oğulları ile Nadiroğulları'nın ileri gelenleri, liderliğin tamamen Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geçmesini önlemek ve İslâm'ın te'sirini kaldırmak için mal toplayarak ciddi bir hazırlığa başladılar. Yukarıdaki âyetlerle onların bu tür teşebbüslerinin hiçbir yarar sağlamayacağı açıklandı.[1]

İnkarcıların bu uğurda harcadıkları her şey, soğuk ya da kavurucu sıcak bir rüzgarın mahvettiği ekine benzetilmiştir. Bedir ve Uhud Savaşları, kin ve intikam duygularıyla ortaya konulan bütün imkânların olumlu hiçbir sonuç vermediğini, Allah (celle celaluhu)'nun va'dinin mutlaka yerine geleceğini bir kez daha belgelemiştir. Bugün de İslâm âleminde Müslümanlar Kur'ân'ın belirttiği üç mümeyyiz vasfı hakkıyla kendilerinde taşıyarak küfre karşı çıksınlar, sonuç sadece mü'minlerin lehine tecelli edecektir.

Ebû Süfyan'ın da bu konuda öteden beri hazırladığı mal ve insan gücü sonunda mahvolup gitti. Hak üstün geldi. Bâtıl ve inkâr fırtınası yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.

Anti-İslâmi Kuvvetlerin Hazırlık İçinde Olması

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْئًا

"O küfredenler var ya, şüphesiz ki ne malları, ne çocukları onları Allah'tan hiçbir şeyle müstağni kılmaz."

Kur'ân bu âyetlerle tarihi bir gerçeğe parmak basmakta, İslâm'a karşı

1 Lübabu't-Te'vil/Alaaddin Ali - Mefatihü'l gayb/Razi

olan milletlerin her devirde çok sinsice bir hazırlık içinde bulunacaklarına dikkatleri çekmektedir. 1400 yıldan beri olaylar hep bu doğrultuda meydana çıkıp gelişmiştir.

Bunun sebebi açıktır:

a) Yahudi ve Hristiyan din adamları, Musa Peygamber ile İsâ Peygamber'in dinlerini kendi anlayış ve yaşayışlarına uydurup değişik biçimde hem inanç, hem amel yönlerinden âdeta yeni bir din ve şeriat meydana getirmişlerdir. Tevrat ve İncil'in ilk orijinal nüshalarının kaybolmasının da bunda büyük te'siri vardır. Hakikate bu derece sırt çeviren bu insanların, saadet güneşiyle gönülleri ve kafaları aydınlatan İslâm'a gönül kapısını açmamaları hem büyük bir talihsizlik, hem de çok düşündürücüdür. Ancak içinde bulundukları psikolojik ortamın da bu konudaki payını unutmamak gerek.

b) Tevrat ve İncil'de yapılan kasıtlı değişiklikleri haber veren, sırası geldikçe bu iki kutsal kitabı tashih edip gerçeği ortaya koyan Kur'ân'a karşı piskopos ve hahamların ister istemez derin bir nefretleri vardır. Şüphesiz ki bu, doğru düşünmeyi, haktan yana bir karar vermeyi engellemektedir.

c) İslâm'ın, misyon örgütü olmadığı halde, sür'atle yayılması, ciddi hiçbir propaganda yapılmadığı halde Afrika'da bir çok devletlerin bu dine kapılarını açık tutması, kitaplıları çileden çıkarmış; asırlarca milyarları harcamalarına, bir nice yetiştirilmiş misyonerleri görevlendirmelerine rağmen ciddi hiç bir sonuç elde edemediklerinin üzüntüsüyle İslâm'a karşı derin bir düşmanlık duymuşlardır. Bu, onların büsbütün kin ve nefretlerini kamçılamıştır.

d) Başta petrol olmak üzere bir nice yeraltı ve yerüstü kaynakları elinde tutan ve geniş topraklar üzerinde yaşayan İslâm âlemine sunulan bunca bereketli ve feyizli nimetlere Batılıların ve diğer ülkelerin göz dikmesi tabiidir. Bu da gizli ya da açık bir düşmanlığa neden olmaktadır.

İşte bu ve benzeri sebeplerle Kur'ân, anti-İslâmi kuvvetlerin her zaman kökü çok gerilere uzanan düşmanlıklarını dikkate almamızı ilham etmektedir. İslâm âlemini asırlardır sömüren kitaplılar ve kitapsızlar, tarih boyunca hep taktik değiştirerek günün ve çağın şartlarına göre stratejik plânlar ve hedefler seçmişler ve bu açıdan hareket etmişlerdir. Müslümanlarla dost olmaları hiçbir zaman sözkonusu değildir. Yani bunu ciddi kabul etmemiz çok saflık olur. Bakara sûresinde, bununla ilgili âyette, bu

husus çok net biçimde açıklanmış, devam edegelen olaylarla uygulamalar hep bunu doğrulamıştır.[1]

Kur'ân bu gerçeğe parmak basarken Müslümanların Allah'a dosdoğru bağlandıkları, iyilikle emredip kötülüklerden men'ettikleri ve bununla ilgili amaçlarını belirleyip seçtikleri takdirde anti-İslâmi güçlere karşı mutlaka üstünlük sağlayacaklarını, Allah (celle celaluhu) ve İslâm düşmanlarının ekonomik yapılarının ve donatılan insan unsurunun eninde sonunda mahvolacağını müjdeliyor.

Ayrıca Kur'ân, Allah (celle celaluhu) ve İslâm düşmanlarının yaktıkları kin, nefret, düşmanlık ve sömürü ateşinin dünyada da, âhirette de onları yakacağını işaretle konuyu noktalıyor ve sonra da sözü edilen üç mümeyyiz vasfı kendinde taşıyan Müslümanların başı dik, gönlü huzur içinde varlıklarını sürdüreceklerini kapalı biçimde, ama düşündürücü ölçü ve anlamda haber veriyor.

Küfür Ateşinin Mahvettiği Milletler

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

"Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli..."

Ruhla bedenden meydana gelen insan, bu iki varlığını anlayıp koruduğu oranda yaşama şansına sahiptir. Hak dinlerin hemen hepsi insanı bu iki yönüyle, ya da varlığıyla değerlendirmiştir.

İslâm insanın bu iki varlığına hitap etmekle kalmamış, aynı zamanda ikisi arasında en sağlam köprüyü kurmuş; dünya ile âhiret arasında denge sağlarken insan unsurunu daima ön plânda tutmuştur. Çünkü İslâm'la insan ikiz kardeşlerdir. Her doğan bu inanç ve duyguyla hayata gözlerini açar.

Ne var ki, kendini daima doğuşundan gelen bu tesir alanının dışında tutmaya çalışanlar, ya materyalist ve komünist, ya idealist ya da spritüalist olmaktan kurtulamamıştır. Güneşten kaçan mutlaka gölgeye girer, yani bu izm kurtlarından birinin kurbanı olur.

Bilindiği gibi birinciler maddeyi tek ve mutlak varlık olarak seçmiş ve insanı sonunda bir daha dirilmemek üzere bir gübre yığını kabul etmişlerdir. Onlara göre, insanın önünde hiçbir hayat ışığı yoktur. İnsan doğar, yer içer,

1 Bak: Bakara suresi: 120

büyür ve ölür. İkinciler, insan düşüncesini tek esas ve yaratıcı güç olarak kabul etmiş ve bunun savunucusu olmuşlardır. Bunlara göre de insanın önünde ne bir ebediyyet ışığı, ne de onu yaratıp idare eden bir ilâh vardır. Üçüncüler ise, ruhu tek ve mutlak varlık olarak seçmişlerdir. Bunlar hem birbirlerine karşı tavır almış, hem başta İslâm olmak üzere bütün hak dinlere karşı koymuşlardır. Fakat hiç biri arzulanan dengeyi sağlıyamamış, bedenle ruh arasında sağlam bir köprü kuramamıştır. Daima insanı tek yönüyle değerlendirmeğe çalıştıkları için bütün gayretleri boşuna akıp gitmiştir.

İşte sözünü ettiğimiz her üç uçtan gelen inkâr ateşi insanlığa hiçbir devirde mutluluk ışığını getirememiş, fakat girdiği her yeri, dokunduğu her şeyi yakmıştır. Dünyanın bugün içinde bulunduğu taşkınlık, tuğyan ve isyanın, baş kaldıran anarşinin tek nedeni bunlar değii midir? Bu uğurda harcanan milyarlar, dökülen kanların, yıkılan ülkelerin, imâl edilen korkunç silahların insanlığı yakıp kavuran bir ateş olduğunu kim inkâr edebilir? İnsan haklarından sözedenler, milyonlarca insan açlıktan ölürken, milyarları, öldürücü kahredici silâh yapımına sarfetmeleri ne ile yorumlanabilir?

İşte Kur'ân bu gerçeği en anlamlı ve duyarlı biçim ve ölçüde insan aklına seslenerek, vicdanlara neşter vurarak şu âyetle bir kez daha duyuruyor:

"Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misâli, kendi kendilerine haksızlık eden bir kavmin ekinine dokunup mahveden kavurucu (ya da dondurucu) soğuk (ya da çok sıcak) bir rüzgarın misâli gibidir. Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmettiler."

YORUMLAR - RİVAYETLER

(Sad) harfiyle yazılan Sırr :

a) Şiddetli soğuk, dondurucu rüzgar,

b) Kavurucu sıcak rüzgar,

c) Ateş ve kavurucu çok sıcak bir rüzgar,

d) Alev alev yanıp ses çıkaran ateş ya da bu anlamda şiddetli sıcak bir rüzgar,

e) Mevsimsiz esen dondurucu rüzgâr,[1] manalarına gelir.

1 Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb - Lübabu't-te'vil-Kurtubi - İbn Kesir - Alûsi - İbn Cerir

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Gecen âyetlerle, Kitap Ehli'nin İslâm'a karşı devamlı hazırlık içinde bulunduğuna değinildi. Ekonomik güç sağlamak suretiyle İslâm ülkelerini bu açıdan hem dize getirmeyi, hem sömürmeyi amaçladığına işaretlerde bulunuldu. Onların bu hile ve kurdukları tuzaktan kurtulmanın yolları gayet açık biçimde belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, inanç ve karakterleri, tutum ve davranışları böyle olan kitaplılar ve kitapsızları dost ve sırdaş edinmenin büyük bir gaflet olacağına dikkatler çekiliyor. Müslümanları mefluç hale getirebilmek için her türlü çareye başvurdukları ve vuracakları üzerinde duruluyor; kendi sosyal ve aile yapılarına uygun fakat İslâmiyet'le taban tabana zıt kültürlerini yaygınlaştırarak Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini şaşırtmak ve birlik ile dirliklerini bozmak için hiç de kusur etmeyecekleri bilhassa vurgulanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنْتُمْ أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ
كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا
بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ
تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ
بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

118- Ey imân edenler! Kendinizden başkasını dost ve sırdaş edinmeyin. Onlar sizi şaşırtıp bozmakta kusur etmezler. Sıkıntıya düşmenizi çok arzu ederler. Size olan aşırı kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşıp ortaya çıkmıştır. Kalblerinin gizlediği (kin ve düşmanlık) daha büyüktür. Eğer aklınızı kullanırsanız size âyetlerimizi yeterince açıkladık.

119- Siz (ey mü'min)ler, öylesiniz ki onları seversiniz, onlar ise sizi

sevmez ve siz (kutsal) kitap(lar)ın hepisine imân edersiniz. Onlar ise sizinle karşılaşınca "inandık" derler, kendi başlarına kalınca size karşı öfkelerinden parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Öfkenizle ölün! Şüphesiz ki Allah kalplerde olanları bilir.

120-Size bir iyilik dokunsa onları tasalandırır. Size bir kötülük isabet etse onunla sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'tan saygı ile korkarsanız, onların hilesi size hiç de zarar vermez. Şüphesiz ki, Allah onların yapageldiklerini (ilmiyle kudretiyle) kuşatmıştır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Tabiin'den Mücâhid diyorlar ki:

"Medine'de mü'minlerden birkaç kişinin, aralarındaki dostluk, yakınlık, komşuluk ve süt kardeşlik gibi nedenlerle sık sık bazı Yahudiler ve münafıklarla görüşüp konuştukları, sohbet ettikleri, sır verip aldıkları oluyordu.

Bu yaklaşmalar, ileride bir takım fitnelere, peygamberin dini yaymadaki stratejisinin ve gizli tuttuğu sırlarının bilinmesine yol açacağı dikkate alınarak yukarıdaki âyetle yasaklandı."

İLGİLİ HADİSLER

"Allah ne kadar peygamber göndermiş, ne kadar kendi adına hükmedecek bir halife koymuşsa mutlaka onun iki sırdaşı, özel müşaviri bulunmuştur: Biri ona hayır ve iyilikle tavsiyede bulunup teşvik etmiştir. Diğeri kötülüğü tavsiye edip onu eğri yola tahrikte bulunmuştur. Bundan korunan, Allah'ın koruduğu kimsedir."

İkinci Halife Hz. Ömer'e:

Şurada Hiyre halkından gayr-i müslim, fakat hafızası çok yerinde, iyi kâtiplik yapacak yetenekte bir genç var, onu kendinize kâtip olarak alsanız olmaz mı? denildiğinde, Ömer (radıyallahu anh) şu cevabı vermiştir:

-O takdirde mü'minlerden başkasını sırdaş edinmiş olurum! (ki bu İslâm için tehlikeli bir durum meydana getirebilir).[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in:

1 İbn Ebi Hatim - İbn Kesir: 1/398

"Müşriklerin ateşiyle aydınlanmaya heveslenmeyin ve yüzüklerinize Arapça yazı nakşetmeyin!" hadisinin mânası büyük alim Hasan El-Basri Hazretlerinden sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

"Yüzüklerinize "Muhammed Rasulullah" ibaresini yazdırmayın. Çünkü bu ibare O'nun özel mühürüne aittir. Dünya işlerinizde müşriklerle istişarede bulunmayın, çünkü onlar size doğru yolu gösterip aydınlatıcı bilgi vermezler."[1]

"Kişi yakın dostunun dini üzeredir. O halde kiminle dostluk kuruyorsanız ona dikkat edin."[2]

Yine ikinci halife Ömer (radıyallahu anh) devrinde genel valilerden Ebû Musa el-Eş'ari (radıyallahu anh), gayr-i müslimlerden bir kâtip tutmuştu. Hz. Ömer bunu öğrenince ona bir mektup yazarak derhal kâtibin görevine son vermesini ve yerine bir Müslüman kâtibin atanmasını emretti. Şüphesiz ki Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu konuda da bütün güç ve ilhamını yukarıdaki âyetten almıştır.

Büyük Davaların Karşısında Büyük Musibetler, Çetin Düşmanlar Yatar

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ

"Ey iman edenler! Kendinizden başkasını dost ve sırdaş edinmeyin."

İslâm, insanlığın en son ve en büyük ümididir. O sadece bir ümit de değil, insanlığın tek kurtuluş yolu ve çaresidir. İslâm rahmet kucağını bütün bir insanlığa açarken ırk, renk ve dil farkı gözetmediği gibi, zengin ile fakir, efendi ile köle arasında bir ayrım yapmamış, yaratılan ile Yaratan arasındaki bütün engelleri kaldırmaya yönelmiştir. Böylece insana yakışanı getirmiş, onu iki âlemde de mutlu kılacak yolları açmış; felâket kapılarını kapatmaya çalışmıştır.

İşte İslâm bunca özellikleriyle sahneye çıkarken her sınıf insana seslenmiştir. Şüphesiz ki O'nun bu sesinde hak, doğruluk, adalet kardeşlik, merhamet, dayanışma, ruhları aydınlatma, vicdanları geliştirme, aileye sağlam ölçü verme, sosyal yapıya en ölçülü düzeni getirme havası mev-

1 Ebû Ya'lâ - Ahmed bin Hanbel - Nesâi: Enes b. Mâlik'den

2 Ebu Dâvud: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

cuttur. Bu kadar çok yönlü olan ve bütün dünya milletlerine hitab eden, çağlara yönelen İslâm'ın ne kadar büyük bir dava olduğunu artık açıklamaya gerek var mıdır? Köhnemiş sistemleri, özelliğini kaybetmiş dinleri, kendini maddeye ve konfora terketmiş milletleri, ülkeleri fethedip hazinelerini altınla doldurarak insanlara köle nazarıyla bakan ölçüsüz ve azgın kralları karşısına almıştır. Bu nedenle önünde pusuya girip yatan musibet büyük, düşman da çok kuvvetlidir.

Ne var ki, düşmanın her çağda ve devirde İslâm'a karşı taktiği değişik, hücumu farklı olmuştur. Fakat amacında değişiklik olmamıştır.

Günümüzde ise sadece gayr-i müslimler, kitaplılar ve kitapsızlar değil, adı Müslüman olan bir nice düşmanlar ortaya çıkmıştır. Din adına dini yıkanların sayısı belli değil. İslâm ülkelerinde imân cevherini yitirmiş bir takım Müslümanlar (!) daha çok tehlikeli alanla tehlikesiz alan arasındaki gizli sının göremeyecek kadar körleşmiş; mânevi bütün dayanak ve değerleri ekonomiye feda edecek kadar yolunu şaşırmış; fertleri içinden çöktüren zenginliği gaye kabul edecek kadar basiretini yitirmiş; içkinin nesli zehirlemesine göz yumacak kadar duygusuz kalmış; radyo, televizyon ve sinemayı, ruhları öldürmek için seks konularında kullanacak kadar aklını kaybetmiş; yanlış anlaşılan ve aslında faydalı olan sporu çocukların ruhunu alt-üst edecek düzeye getirmekte yarışırcasına bir gayrete düşmüştür. Bununla da kalmıyarak bağlı bulunduğu İslâm'ın karşısına çıkma bedbahtlığını göstermiştir. Tehlikeli sınırı göremeyecek kadar şaşırmıştır.

Görülüyor ki, İslâm'ın bugün de düşmanlarının bir kısmı pusuda bekliyor, bir kısmı ortaya çıkmış, düşmanlıkları ağızlarından taşarçasına belirgin hale gelmiştir.

İşte Kur'ân, İslâm'ın karşısında olan bu tür düşünce ve ekollerin her devirde ayrı bir renk ve biçimde ortaya çıkacağını hatırlatırken bunları sırdaş edinmemizi kesinlikle yasaklamaktadır. Çünkü onlarla kurulan dostluk her zaman İslâm'ın aleyhinedir. Bu, bir bakıma düşmanın eline silah vermektir.

Osmanlılar devrinde yabancılara dostluk kucağı açılarak tanınan haklar, verilen imtiyazlar (kapitülasyon), onların İslâm âlemine karşı duydukları düşmanlık ateşini söndürememiştir. Bütün bu iyi niyet ve asil davranışlarımıza karşılık hep ihanet görmüşüzdür. Koca imparatorluğu par-

çalamakta kitaplılarla kitapsızlar yarışırcasına bir gayret içinde ne lazımsa onu yapmadılar mı?

Son yarım asırda bazı İslâm ülkelerinin batılılaşmak için Batı âlemine açtıkları kapıdan sadece İslâm düşmanlığının havası, ahlâksızlığın fırtınası, gayr-ı milli ve anti-islâmi kültürün mili akıp gelmiştir.

لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ

"Onlar sizi şaşırtıp bozmakta kusur etmezler. Sıkıntıya düşmenizi çok arzu ederler."

Hep böyle olmadı mı? Birbirini izleyen olayfar hep bu âyeti doğrulamadı mı? Hangi haklı meselemizde Batılılar bizden yana olmuştur? Kitaplılarla kitapsızlar hangi devirde İslâm ülkelerine karşı namuslu ve dürüst davranmışlardır? Bunun aksini isbat eden bir model ve örnek yoktur. Ama sinsice düşmanlıklarının, kin ve nefretlerinin misalleri sayılmayacak kadar çoktur. İslâm âlemi bölünüp sıkıntıdan sıkıntıya düşerken Haçlı Seferleri'ni düzenleyip çıkaranlar, tezgâhlayıp kışkırtanlar kimlerdir? Asırlarca önünde diz çöktükleri Osmanlılara "Hasta Adam" damgasını sırıtarak vuranlar hep onlar değil midir?

Kur'ân bu konuda başka ne söylesin? Müslümanları uyarmak için başka nasıl seslensin?

قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ

"Size olan aşırı kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşıp ortaya çıkmıştır."

İslâm ülkelerini birbirine düşürmek, Müslümanların birleşip kaynaşmasını, büyük bir kuvvet olarak ortaya çıkmasını önlemek için düşmanlığın gizli acık her çeşidini ortaya koymadılar mı? İçimize soktukları yerli ve yabancı ajanlar, kiraladıkları ismen Müslümanların sayısı belli değildir.

هَا أَنْتُمْ أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ

"Siz (ey mü'min)ler, öylesiniz ki onları seversiniz, onlar ise sizi sevmez."

Müslümanm aldığı terbiye, sahip bulunduğu yüksek ahlâk ve üstün karakter; kalbinde taşıdığı insanlıktan yana merhamet, çoğu kez karşı tarafın bütün düşmanlıklarını ona unutturacak bir düzeyde bulunur. "Kinin olduğu yerde din olmaz." düsturuna uyarak kitaplılarla kitapsızlara kar-

şı iyi niyetle hareket eder. Felâkete uğradıkları zaman yardımda bulunur. Güler yüzlerini görünce inanır ve sevmeye başlar. Fakat onlar hiç de böyle değillerdir. Kuzu postuna bürünen kurtlardan farkları yoktur.

Ziya Paşa'nın:

"Yaktı nice çanlar o nezaketle tebessüm.

Şir'in dahi çana kasdetmesi gülerektir."

Sözü, bu gerçeği ne güzel yansıtmaktadır.

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

"Size bir iyilik dokunsa onları tasalandırır. Size bir kötülük isabet etse onunla sevinirler."

Evet, kitaplılarla kitapsızların karakteri budur! Onları memnun etmemiz mümkün değildir. Çünkü tarih sahnesine büyük bir dava, bir benzen olmayan büyük bir inkılâp ile çıkan İslâm'ın elbetteki düşmanları o nisbette çok ve büyük olacaktır. Sırası geldikçe kin ve düşmanlığını gizlemesini bilen, ortam uygun olduğunda onu açığa vuran bir düşmana karşı çok, hem çok tetikte bulunmamız; onları hiç bir zaman dost ve sırdaş edinmememiz gerekir. Ama diplomatik ilişkiler, ticari anlaşmalar, ilim alışverişi elbetteki sürüp gitmelidir. Çünkü Kur'ân bunun karşısında değildir. Üstelik bu kapıyı daima açık tutmaya ruhsat vermiş; çok kritik zamanlarda durumun nezaketini İslâm devletinin şuuruna bırakmıştır.

Sonuç olarak: Müslümanların bunca düşmana karşı takınacağı tavrı, izliyeceği stratejiyi Kur'ân şu âyetle en ölçülü ve anlamlı biçimde özetlemiştir:

"Eğer sabreder ve Allah'tan saygı ile korkarsanız, onların hilesi size hiç de zarar vermez."

Çünkü bilerek hareket etmek, sabırla sonuca adım adım ilerlemek, Allah (celle celaluhu)'dan büyük bir saygı ile korkup tevhid inancı odağında birleşip bütünleşmek zaferin ilk ve son adımıdır.

İslâm Düşmanlarının Başlıca Belirtileri:

1. Dost gibi görünmeye çalışır. Buna aldanmamalı, çünkü hiçbir zaman dürüst ve samimi değildirler.

2. Mü'minleri sanat, kültür ve benzen yollardan şaşırtıp bozmak için çeşitli entrikalar çevirirler.

3. İslâm ülkelerinin ekonomik yönden sıkıntıya düşmesini gönülden ister ve bunun için bütün zekâ ve yeteneklerini kullanırlar.

4. Şartlar elverdiğinde kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşar. Kalblerindeki düşmanlık ise çok daha büyüktür.

5. Mü'minler onları ne kadar severlerse sevsinler, onları yumuşatıp kalblerindeki kin ve düşmanlığı gidermek mümkün olmaz.

6. İslâm âleminin güçlenmesi, yani ekonomik güç kazanması, bilim ve teknik alanlarında ileri gitmesi onları tasalandırır.

7. İslâm ülkelerinden birinde bir bölünme ve iç savaş, kargaşalık ve felâket başgösterirse buna ancak sevinirler; fırsat buldukları takdirde bunun devamını sağlama yollarını arayıp bulmaya çalışırlar.

8. Bazen de dıştan dost görünüp sırları öğrenmeyi planlar ve gereken tuzakları hazırlamakta gecikmezler.

9. İslâm ülkelerini, verdikleri faizli kredilerle sömürmeye çalışır, her geçen gün harp sanayiini geliştirerek soğuk ve sıcak harbi devam ettirirler.

10. Müslümanların birlik ve beraberliğinin tek dayanağı olan dini, hayat sahnesinden çekip onu öğretimsiz, eğitimsiz olarak vicdanın dar çerçevesine sokmak için çırpınıp dururlar.

11. Din bilginlerinin itibar ve saygınlığını düşürmek, halkı onlara düşman etmek için basın ve sanat yoluyla birçok yalan ve iftiraları sahneler ve tezgâhlanmasını devam ettirirler.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, anti-İslâmi kuvvetlerin içyüzü ve mü'minlere karşı tutumları anlatıldı. Onlarla olan ilişkilerimizin ölçü ve anlamı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a karşı olan milletlerin sadece soğuk harbi devam ettirmekle yetinmeyecekleri, şartlar elverdiğinde fiili savaşın kapısını açacakları, Uhud Savaşı örnek verilerek hatırlatılıyor. Tevhid akidesinin birleştirici havası içinde Allah (celle celaluhu)'dan üstün saygı ile korkan mü'minlerin başarılı olacağı çok duyarlı biçimde anlatılıyor.

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا ۙ وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

121- Hani sen erkenden ailen arasından çıkıp mü'minleri savaş için uygun yerlere yerleştiriyordun; Allah (her şeyi) işiten ve bilendir.

122- Ve hani sizden iki fırka korku ve endişe duyarak geri çekilmek istiyorlardı. Halbuki Allah onların dost ve yardımcısı idi (bunu hatırlayarak geri çekilmekten vazgeçmişlerdi). Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

İNİŞ SEBEBİ

Mekke putperestlerinden Ebû Süfyan kumandasındaki 3000 kişilik bir ordu, Bedir'de uğradıkları yenilginin intikamını almak ve Müslümanları sahneden kaldırmak için Medine yakınlarındaki Uhud Dağı eteklerine gelip karargah kurmuş ve savaş hazırlığına başlamıştı.

Aynı zamanda büyük bir kumandan olan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, durumu günü gününe, saati saatine izliyor ve gelen haberleri değerlendiriyor, düşman kuvvetleri hakkında yeterince bilgi alıyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in değişmeyen tutumlarından biri, dini konularda ilâhi vahiy almadan konuşmaz, dünya işlerinde ise aklı eren, söz sahibi kişilerden kurduğu danışma kuruluyla istişarede bulunmadan karar vermezdi. Bu bakımdan savaşın artık kaçınılmaz olduğunu anlayınca, danışma kurulunu toplayarak durumu değerlendirmeyi plânladı. Kurulda münafıkların başı Abdullah bin Ubey bin Selül de bulunuyordu. Çünkü bu adam Medine'nin ileri gelenlerinden olmakla beraber son derece tehlikeli de idi. Rasulullah böyle önemli bir meselede onu kurul dışında tutmak istemedi. Çünkü kendisine değer verilmeyince ortalığı daha çok karıştırabilir, mü'minlerin moralini bozabilirdi. Abdullah bin Ubey, Medine'de savunma durumuna geçmeyi önerdi. Aslında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in de görüşü bu noktada toplanıyordu. Çoğunluk ise, bunun korkaklığa hamledilip yorumlanacağını ve bir haysiyet ve şeref meselesi bulunduğunu ileri sürerek Medine dışında fiili savaşa

geçilmesini ısrarla önerdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz çoğunluğa uyarak eve döndü, zırhını giyinip silahını kuşanmıştı ki, danışma kurulu ısrarda bulunmanın bir saygısızlık olduğunu, Allah'tan vahiy alan bir Peygambere karşı nasıl böyle davrandıklarını düşünerek pişmanlık duydular. Soluğu Rasulullah'ın yanında aldılar. Ama Cihan Peygamberi onlara: **"Hiçbir peygambere savaş için zırhını giyip silahını kuşandıktan sonra geri dönmek yaraşmaz!"** diyerek kesin kararını bildirdi.

Böylece yaklaşık 1000 kişilik bir ordu ile Medine'den çıkıldı. Uhud yakınlarına geldiklerinde, esasen başlangıçtan beri bunu tasvip etmeyen Abdullah bin Ubey bin Selûl, Müslümanların hem moralini bozmak, hem onları zayıf bırakmak niyetiyle plânı değiştirmeye karar verdi. Kendi yandaşlarından 300 kadar kişi alıp Medine'ye döndü. Geriye 700 kadar mücahit kaldı. Ama onun bu hareketi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in azim ve irâdesini hiç ama hiç sarsmadı, büsbütün savaş aşkını artırdı. Çünkü inanmayan bir zümreyle birlikte savaşa girmek, daha çok tehlikelidir.

"Hani sizden iki fırka korku ve endişe duyarak geri çekilmek istiyorlardı."

Münafıkların savaş alanından çekilip Medine'ye dönmesi mü'minlerden iki fırka üzerinde olumsuz yönde tesirini gösterdi. Cabir bin Abdullah'ın anlattığına göre, Hariseoğulları ile Selemeoğulları bir ara savaşmak istemediler, ama Bedir gününde Allah (celle celaluhu)'nun mü'minlere sahip çıkmasını, onları desteklemesini hatırlayarak bu düşüncelerinden vazgeçtiler.

Savaştan Önce Görülen Bir Rüya

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz savaştan bir ya da iki gün önce rüyasında kılıcının ucunun kırıldığını, kendisine ait bir sığırın boğazlandığını ve elini sağlam bir zırha soktuğunu görmüştü.

Bu rüyasını şöyle yorumladığını birçok hadis ve siyer kitapları az farkla nakletmekteler:

a) Sığırın boğazlanması, ashabından birkaç kişinin şehit edileceğine,

b) Kılıcının ucunun kırılması, kendi yakınlarından değerli bir zatın isabet alacağına,

c) Elini sağlam bir zırha sokması, Medine'de kalıp savunma durumuna geçmenin yararlı bulunacağına işaretti.

Nitekim Uhud Savaşı bu sonucu noksansız biçimde vermişti.

İLGİLİ HADİSLER

"Uhud günü bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki:

- Ey Allah'ın Rasulü! Öldürülecek olursam, nerede bulunacağımı söyler misiniz? Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

- **Cennette bulunacaksın!** diye cevap verince, adam elindeki hurmaları (yemeyip) attı ve şehid oluncaya kadar savaştı.[1]

Sa'd bin Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Uhud Savaşı'nda Rasulullah'ı gördüm, yanında bembeyaz elbiseli iki adam bulunuyordu. Onlar Rasulullah'tan yana en şiddetli savaşçılar gibi savaşıyorlardı. O iki adamı ne Uhud'dan önce, ne de sonra görmedim."[2] Yine Hz. Sa'd anlatıyor:

"Uhud Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kuburluğundaki oklarını çıkarıp bana veriyor ve **"Ey Sa'd! Anam babam sana feda olsun, at!"** buyuruyordu.[3]

İslâm'da Danışma

İslâm ve onun peygamberi, dürüst, namuslu, aklı eren söz sahibi kişilerin görüş ve düşüncelerine değer verir. Önemli memleket meselelerinin ve hayati konuların, seçilecek bir danışma kurulunda görüşülüp tartışılmasını emreder. Lidere mutlak yetki tanımaz. "Ferdin aklı da, mantığı da yanılabilir" hükmünü bir düstur olarak gözönünde bulundurmayı daima tavsiye eder.

Şüphesiz ki İslâm'ın bu emir ve tavsiyesini ilk uygulayan kişi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizdir. Dini konularda ancak vahye dayanarak konuşur ve hüküm verirdi. Dünya işlerinde ise, arkadaşlarına değer vererek: **"Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz"** buyurup onlara

1 Buharı: Câbir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan

2 Buhari: Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan

3 Buhari: Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan

rahat düşünme ve düşündüğünü çekinmeden söyleme fırsatını sunmuştur. Savaş ve benzeri önemli konularda memleketin aklı eren kişilerini çağırarak bir danışma kurulu oluşturduktan sonra gereken kararı almıştır. Ekseriyetin görüşüne saygı duymuş, çoğu kez bu onun kişisel görüşüne uymasa bile, onlara uyma faziletini ortaya koymasını bilmiştir.

Çünkü Kur'ân'da bu konuda biri emir, diğeri emrin sonucu olan haber anlamında iki âyet vardır:

"(Dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al)."[1] "Mü'minlerin işleri kendi aralarında danışma iledir."[2]

Nitekim, 3000 kişilik düşman askeri Medine yakınlarında Uhud Dağı eteklerine gelip savaşa hazırlanırken Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bir danışma kuruluna başvurduğu, diğer bir deyimle bir kurmay heyeti meydana getirdiği, görüşme sonunda çoğunluğun görüşüne uyduğu az yukarıda belirtilmişti.

Rasulullah bu davranışıyla, hem Kur'ân'ın emirlerini kusursuz takip ettiğini, hem kendisinden sonra Müslümanların başına geçecek olan lider ve kumandanlara model ve örnek bırakmak istediğini ortaya koyuyordu.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz aynı fazileti Bedir Savaşı'nda da göstermişti. Kuyudan uzak bir yerde karargah kurup savaşa hazırlanmayı plânlarken az-çok harp sanatını bilen tecrübeli kişiler bunu pek uygun görmemiş ve: "Ya Rasûlallah! Uygulamak istediğiniz bu plân ilâhi emre mi dayanıyor, yoksa sizin kişisel görüşünüz müdür?" diye sormuşlardı. O da: **"Benim kişisel anlayış ve görüşümdür"** deyince, "O halde kuyudan uzak kalırsak, düşman bize bir yudum su vermez, perişan oluruz. Müsaade buyurun da kuyuya çok yakın bir yerde mevzilenelim," önerisini sunmuşlar, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu düşünceyi uygun bularak derhal kuyuya yakın bir yere askeri yerleştirip mevzilenmişti.

Liderin Diğer Bazı Özellikleri

Liderlik, ya da baş olma yolu açıktır; ama bu yolun üzerinde binbir mihnet ve sayılmayacak kadar engeller vardır. Bunları kusursuzca aşabilmek şüphesiz ki kafa ve yetenek ister; bilgi ve beceri ister; kitle psikolojisini

1 Al-i imrân sûresi âyet: 159

2 Şûra sûresi âyet: 38

bilmek ve çevreyi iyi değerlendirme ölçüsü ister; cesaret ve sabır ister; aklı yerinde kullanmayı, fırsatı zamanında değerlendirmeyi gerektirir.

İslâm ve onun kutsal kitabı Kur'ân bu konuda yeterli vasıf, ölçü ve yetenekleri öngörmüştür. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de liderliğin bütün vasıflarını kendinde kusursuz biçim ve anlamda toplayarak tebliğ sahnesine çıkmıştır.

Daha önce bu vasıf ve meziyetlere yer vermiş, bazı açıklamalarda bulunmuştuk.

Burada ise konumuzu oluşturan âyet ve hadislerin ışığı ve tarihi olaylarla bağlantıları doğrultusunda liderin diğer bazı vasıflarını sıralıyoruz:

a) Çevresindeki insanlara değer verir.

b) Kendini onlardan biri sayarak sıcak, fakat ölçülü ilgisini devam ettirir.

c) Canı kadar onları korumaya çalışır; milletinin derdiyle yakından ilgilenir.

d) Sıkıntıya düşenlere, darda kalanlara merhamet elini uzatır.

e) Bazı yanlış ya da ölçüsüz söz ve davranışları hoş görür, fakat vakar ve şerefini her zaman korumasını bilir.

f) Önemli işlerde, memleket ve milletle ilgili meselelerde kurduğu danışma kuruluyla temas kurar; müsbet görüş ve düşüncelere saygılı olur. Çoğunluğun aldığı kararlara hürmetle uymasını bilir.

g) Karar verilip bir işe azmettiğinde artık dönmez; Allah'a güvenip dayanır. Fakat hep sabırlı ve temkinli hareket eder.

h) Çok düşünür, az konuşur. Ağzından çıkan her kelime ve cümleye, taşıdığı mânaya ve vereceği sonuca çok ama çok dikkat eder.

i) Çevresindeki ikiyüzlü, dalkavuk ve çıkarcılara pek yüz vermez; zamanla onları kendinden uzaklaştırıp daha dürüst ve mert insanları işbaşına getirmeyi prensip edinir.

j) Cesur, bilgili ve kararlı kişileri lâyık oldukları makamlara getirmekte tereddüt etmez. İşi daima ehline vermeyi bir vecibe kabul eder.

k) Elde ettiği başarı ya da zaferi iş başındaki bütün elemanlarla pay-

laşır; daha çok kendinden yana bir pay ayırmaz.

l) Her başarı elde ettikçe tevazusu artar; kuvvet ve kudreti Allah'a irca' ederek O'nun huzurunda secdeye kapanıp gözyaşı akıtır.

Savaşta Verilen Emirlere Aynen Uymak

Savaş psikolojisi ayrı bir konudur. Durumu bir bütün olarak gözönünde bulundurup etraflıca düşünmeyi gerektirir. Silah sesleri ve barut kokusu etrafa yayılmadan önceki duygu ile sonraki duygu ve ruh haleti arasında çok fark vardır. Özellikle böyle anlarda insan mantığı işlemez, kafası çalışmaz olur. Sadece duygular hâkimdir.

Bu ve benzen nedenlerle savaş plânını hazırlayıp gereken önlemleri alan ve stratejik noktaları tesbit edip gözönünde bulunduran kumanda heyetinin karar ve emirlerine harfiyen uymak şarttır. Herkes kendi bildiğine göre savaşmaya kalkışacak olursa yenilgiye uğramanın bütün yolları açılmış demektir.

Nitekim Uhud Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz bütün önlemleri alıp stratejik noktaları tesbit edip ve kilit noktalara gereken kuvvetleri yerleştirdikten sonra şu üç emri vermiş ve ikinci bir emir vermedikçe mutlaka bunlara uyulmasını sıkıca tenbih etmişti:**

1. Ben emir vermedikçe sakın savaşı başlatmayın.

2. Okçulara: Galib de gelsek, mağlûb da olsak, kuşlar cesedlerimizin üzerinde de dolaşsa bulunduğunuz yeri terketmeyeceksiniz. Ben emir verinceye kadar bekleyeceksiniz.

3. Düşman bozguna uğrayıp çekildiğinde onları takip etmeyeceksiniz ve ortada kalan ganimete el uzatmayıp olduğu gibi bırakacaksınız.

Birinci emre aynen uyulmuş ve kısa zamanda İslâm ordusu kendisinden dört misli fazla olan düşmana karşı üstünlük sağlamış, onlara yirmiden fazla kayıp verdirmişti. Çok sürmeden düşmanın sağ ve sol kanatları geri çekilmek zorunda bırakılmış ve zaferin ilk adımı böylece atılmıştı. Düşmanın ric'atini gören İslâm mücahidleri başlarındaki kumandan Abdullah bin Cübeyr'in bütün uyarılarına ve direnmesine rağmen verilen emre uymayarak hem düşmanı takibe koyulmuş, hem bulundukları yeri bırakıp ganimete koşmuşlardı. Düşmanın sağ kanadına kumanda eden

Halid bin Velid bu fırsatı kaçırmayarak okçuların terkettiği geçiti aşarak İslâm ordusunu arkadan kuşatıp iki ateş arasına almış ve böylece kazanılmak üzere olan büyük bir zafer tehlikeye düşmüştü. Rasulullah'ın yüksek morali, kahramanlık ve cesareti, Allah'a olan yüksek güveni akıl ve mantık ölçüleri içinde tam faaliyet halinde bulunduğundan bir süre sonra dağılan mücahitleri bir araya toplamaya ve yeniden bir savaş durumu almaya imkân hazırlamıştır. Ama ne yazık ki olan olmuş, mutlak bir zafer ilk hızını kaybetmekle kalmamış neredeyse elim bir hezimete dönme tehlikesiyle uç uça gelmişti. Sebep, emre itaatsizlik.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetler, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Uhud Savaşı için askeri düzene koyduğundan ve bu arada mü'minlerden iki grubun kalbinde korku ve endişenin başgöstermesi üzerine Bedir Savaşı'nda Allah (celle celaluhu)'nun onlara yardım elini uzattığını hatırlayarak savaşmaya azmettiklerinden bahsedildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hem Uhud, hem Bedir Savaşları'nda kuvvetler arasındaki dengesizlik ve mü'minlerin savaş için son imkân sınırına kadar hazırlanıp geldiklerinde Allah (celle celaluhu)'nun onları meleklerle desteklediği hatırlatılıyor ve bunu sırf müjde olsun, mü'minlerin kalbi iyice yatışsın diye yaptığı belirtiliyor.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُوْلُ
لِلْمُؤْمِنِيْنَ اَلَنْ يَّكْفِيَكُمْ اَنْ يُّمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِيْنَ ﴿١٢٤﴾
بَلٰٓى ۙ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ
مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوْبُكُمْ
بِهٖ ۗ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۙ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِيْنَ
لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ
كَفَرُوْا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوْا خَآئِبِيْنَ ﴿١٢٧﴾

يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

123- Andolsun ki, siz Bedir gününde (sayı ve silah bakımından) daha aşağı bir durumda iken, Allah size yardım etmişti. O halde Allah'tan saygı ile korkun (itaatsizlikten sakının) ki şükretmiş olasınız.

124- Hani sen mü'minlere: "Rabbinizin indirilen üç bin melekle yardım elini uzatması size yetmeyecek mi?" diyordun.

125- Evet, eğer sabreder ve (itaatsizlikten) sakınırsanız, düşmanınız da hemen size karşı gelirse, Rabbiniz beş bin nişanlı (üniformalı) melekle size yardım edecektir.

126- Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır. İmdat ve yardım ancak o yegâne galip ve hikmet sahibi Allah katındandır.

127- (Allah) kâfirlerden bir kısmını koparıp ayırsın veya başaşağı etsin diye (yardımda bulunmuş) ve bu sebeple onlar hüsrana uğrayarak yüzüstü gelmişlerdir.

128- Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah'a onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azâb eder. Çünkü onlar zâlimlerdir.

129- Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğini azaba uğratır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADİSLER

"Allahım! Bana verdiğin sözü yerine getir. Allahım! bana va'dettiğinl gerçekleştir."

"Allahım! Eğer şu birkaç kişi Müslüman da helak olursa, yeryüzünde sana ibâdet edilmez olur."[1]

"Allahım! Milletimi bağışla, çünkü (hakikati) bilmezler."[2]

"Doğrusu ben lanet edici olarak gönderilmedim. Ancak Hakk'a çağına ve rahmet olarak gönderildim. Allahım! Kavmimi bağışla, çün-

1 Sahih-i Müslim: Ömer bin Hattab (radıyallahu anh)'dan

2 Sahih-i Müslim: İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan

kü (hakikati) bilmezler."[1]

Rasulûllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in kalbi bu konularla meşgulken Cebrail (aleyhisselam) Kunut duasını getirip O'na öğretti.[2] Bu duayı biz de Vitir namazında okuyoruz.

Bedir Savaşı'nın Genel Görünüşü

Hadis ve siyer sahiplerinin çoğuna göre Bedir Savaşı hicretten 18 ay sonra 17 Ramazanda meydana gelmiştir. Uhud Savaşı'nın ise, hicretten üç yıl sonra meydana geldiği bilinmektedir.

Yine sahih rivayetlere göre, kuvvetler arasında açık bir dengesizlik vardı. İslâm mücahitleri 310 ya da 313 kişi idi. Düşman askeri ise 900-1000 arasında bir sayı oluşturuyordu. Müslümanların sözü edilen sayısının 77'si Muhacir, 236'sı Ensar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca teçhizat olarak iki at, 80-90 kadar deve, 6 zırh ve 8 kılıç bulunuyordu. Ancak bu rakamlar kesin değildir; farklı rivayet ve tesbitler de vardır.

Düşman tarafında ise 100'den fazla at, 500'ün üstünde deve, yüzlerce zırh, kılıç ve kalkan bulunuyordu. Hatta bazı rivayetlere göre, düşman ordusunun hepsi kılıç ve kalkana sahip bulunuyordu, çoğunun bineceği bir devesi de vardı.

İnsan ile Allah (celle celaluhu) Arasında İmkân ve İrâde Sınırı

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ

"Andolsun ki, siz Bedir gününde (sayı ve silah bakımından) daha aşağı bir durumda iken Allah size yardım etmişti."

Allah'ın insan hayatından ve varlığını belli bir süre koruyup devam ettirmesinden yana koyduğu kanunlar olduğu gibi, milletlerin hayatı ve yaşama şansıyla da ilgili kanunları vardır. Buna "imkân ve irâde" veya "imkân ve inayet" sınırı diyoruz. Hemen her konu ve olayda insan kendini imkân sınırına, diğer bir deyimle güç ve imkânının elverdiği son noktaya kadar götürmek zorundadır. Çünkü ancak bu takdirde ilâhi irâde ve bu irâdeyle tecelli eden inayet gerçekleşir. Aksi halde insan bu tecelliden kendini mahrum etmiş olur.

---

1 Sahih-i Müslim: İbn-i Mes'ud (radıyallahu anh)'dan

2 Ebû Dâvud / Fi'l-Merasil

Bakara sûresinde de belirttiğimiz gibi, beşer kendine düşeni yapar, imkân sınırının son noktasına gelirse, Allah (celle celaluhu) da kendine lâyık olanı yapar, irâdesi inâyetiyle tecelli eder.

İşte gerek Bedir Savaşı, gerekse Uhud Savaşı sözü edilen ilâhi sünneti en acık ölçü ve anlamda yansıtan iki önemli olaydır. Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Bedir savaşında mevcut imkânların hepsini kullanarak kendini son noktaya kadar getirmiş ve: **"Allahım! Eğer şu birkaç kişiden ibaret olan Müslümanlar helak olursa, yeryüzünde Sana ibâdet eden kalmaz"** diyerek O'nun irâde sınırında yüksek inayetinin tecellisini ve mü'minlerden yana olan imdadını dilemişti.

Kuvvetler arasındaki dengesizlik ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in geriye başka imkân bırakmayıp sözü edilen sınıra kadar gelmesi, artık ilâhi yardım ve imdat kapısının açılmasına yeterli sebep teşkil ediyordu. Nitekim 3000 meleğin imdada sunulmasının bir nedeni de budur. Uhud Savaşında da içleri dışlarına uymayan ikiyüzlü münafıklardan 300 kişinin savaşmayıp geri çekilmesi kuvvet dengesini daha çok bozmuştu. İmkân sınırının son noktasında bulunan cihan Peygamberi, Allah (celle celaluhu)'nun yüce irâde ve imdadını dileyerek savaşa başlamış ve tam zafer elde edilirken verilen emre aykırı hareket edenler bir anda kendilerini imkân sınırının gerisine itmişlerdi. Ara yere nefs ve gaflet girmiş bulunuyordu. İlâhi kanunların tecelli sebeplerini ve bundaki hikmetleri çok iyi bilen Efendimiz yeniden imkânları birleştirip kanalize ederek Allah (celle celaluhu)'nun irâde ve inayet kapısına doğru ulaşmaya çalıştı. Böylece bir kez daha imkân sınırının son noktasına kendini ve arkadaşlarını getirmesini bildi. Ama bu arada hayli sıkıntılara uğradılar, o başka..

Kur'ân bu sınırı ve tecelli eden inayet ve imdadı şu âyetle açıklıyor:

"Andolsun ki, siz Bedir gününde (sayı ve silâh bakımından) daha aşağı bir durumda iken Allah size yardım etmişti."

Meleklerin Yardıma Gelmesi

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ

"Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır."

Gerek Bedir, gerekse Uhud Savaşları'nda mü'minlerin imân ve cesaretini artırmak, morallerini yükseltmek; düşmanın gözünü korkutup cesa-

retlerini kırmak için insan suretinde, belli alâmetler taşıyarak beyaz atlara binmiş vaziyette melekler indirilmişti. Aslında Allah (celle celaluhu) melekleri göndermeden de yardım edebilir veya başka bir yoldan imdat kapısını mü'minlere açabilirdi. Ama olayı sebep ve illete bağlamayı, sebebi de âdet üstü bir mu'cizeyle bağlantılı kılıp tecelli ettirmeyi murat etmişti. O halde öyle olması gerekiyordu.

Bu nedenle diyebiliriz ki, inen melekler ne silâh kullanır ne de adam öldürürlerdi. Birçok rivayetler de aynı hususu yansıtmaktadır. Aksi halde savaş için hazırlık yapmanın, silah imal etmenin gereği kalmaz, kuru bir tevekküle kapı açılır ve bunun tabii sonucu olan atalet başlardı. Bu bakımdan ilim adamlarımızın çoğuna göre, meleklerin bizzat savaşı sürdürmesi ve düşmanı katletmesi ilâhi âdetten değildir.

Müfessir İbn Kesir diyor ki: "Gelen melekler vurmuyorlardı, onlar sadece âdet ve medetti."

Kur'ân'da ise bu husus şu âyetle belirtilmektedir: "Allah bunu sırf müjde olsun ve kalbiniz iyice yatışsın diye yapmıştır. İmdat ve yardım ancak o yegane galib ve hikmet sahibi Allah (celle celaluhu) katındandır."

Hz. Ali (radıyallahu anh) olayı şöyle nakletmiştir:

"Bedir gününde ordunun ortasında yer almış bulunuyordum. Bir ara daha önce benzerini görmediğim şiddetli bir rüzgar esti, az sonra yine aynı ölçüde ikinci ve sonra üçüncü birer rüzgâr daha esti. Birinci rüzgar Cebrail'in bin melekle inerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında yer almasıydı. İkinci rüzgar Mikâil'in bin melekle sağ kanatta, üçüncü rüzgar İsrafil'in bin melekle sol kanatta yer almasıydı."[1]

Müfessirlerin çoğu bu meleklerin kıyamete kadar savaşlarda imkân ve irâde sınırını bilip kendini ona göre hazırlayan mü'minlerin yardımına tahsis edildiklerini belirtmişlerdir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Mücahid ise, bunların sadece mü'minlerin imkân ve cesaretini artırmak, düşmanın moralini bozmak için savaşa katılacaklarını söylemişlerdir.

Rahmet Peygamberinin İnsanlardan Yana Sınırsız Merhameti

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ

1 Kurtubi Tefsiri: 4/193-194 Mısır: 1387. İbn Cevzi Tefsiri ve Lübabu't-Te'vil / Alaeddin Ali

"Senin elinde emirden bir şey yoktur."

Küpün içindeki sıvı ne ise dışına ancak o sızar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in kalbinde geniş bir rahmet duygusu hâkimdi. Bu bakımdan söz ve davranışları ancak bu rahmetin tabii sızıntıları idi.

"Allah Bir'dir" dedikleri için birçok hakaret, eziyet ve işkencelere uğrayan cihan Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) ve çevresinde yükselen imân kalesini oluşturan arkadaşları İslâm'dan aldıkları derin zevk ve Kur'ân'ın sunduğu yüksek aşk ve heyecanla her şeye göğüs gerdiler. Ama inkâr fırtınası dinmek bilmiyordu. Küfür, onları Mekke'yi terke zorluyor, ekonomik abluka plânı uyguluyor ve imha yollarını araştırıyordu. Sonunda hicret emri geldi, Allah (celle celaluhu) dostları yanlarında en kıymetli servetten olan imân ve irfanlarıyla Medine'ye hicret ettiler. Ne var ki azgın müşriklerin mü'minlere karşı duydukları kin ve öfke ateşi bir türlü sönmek bilmiyordu. Bu kez ordu hazırlayıp Medine üzerine yürüdüler. Bedir Savaşı'nda yenilgiye uğrayıp ileri gelenlerinden birkaç kişiyi de kaybetme bedbahtlığına uğradılar. Büsbütün kinleri arttı, intikam ateşiyle yanıp tutuştular ve bu yenilginin öcünü almak üzere daha güçlü ve disiplinli bir ordu hazırlamaya koyuldular. Böylece Uhud Savaşı'na daha hazırlıklı geldiler. Müslümanların yanlış hareketi, emre itaatsizlik savaşın bir anda kaderini değiştirdi; galip durumda iken mü'minler yenilgiye uğrama felâketiyle yüzyüze geldiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz başından ve yüzünden yaralandı, mübarek dişi kırıldı. Bu yüzden müşriklere büyük bir belânın ineceğinden -bir rivayete göre- endişe duyarak: **"Peygamberlerinin başını yarıp dişini kıran bir millet nasıl felah bulur?"** sözünü içten dışa vuran bir rahmetle tekrarladı. Sonra müşriklerden ileride İslâm'a girecek olanların veya onlar girmese bile çocuklarının Müslüman olabileceğini düşünerek:

"Allahım! Kavmimi bağışla, çünkü (hakkı ve hakikati) bilmezler."[1] diyerek duâ etti.

Şüphesiz ki bu duâ, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlardan yana gönderilen geniş bir rahmet olduğunu, içinde taşıdığı ilâhi rahmetin perde perde aışa sızdığını gösterir.

1 Sahih-i Müslim - Kurtubi - Alûsi - İbn Cerir

Bunun üzerine Allah (celle celaluhu) O'na:

"(Ey Muhammed!) Senin elinde emirden bir şey yoktur; Allah ya onların tevbesini kabul eder, ya da onlara azâb eder. Çünkü onlar zâlimlerdir."

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğini azaba uğratır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." mealindeki âyetleri indirdi.

RİVAYETLER - YORUMLAR

Müsevvemin - Müsevvimin:

a) Melekler kendilerine has bir takım alâmetler taşıyorlardı.

b) Kendilerini bir alâmetle bildiriyorlardı.[1]

c) Allah (celle celaluhu) onları (belli bir görevle) kâfirler üzerine göndermiştir.

d) Başlarında beyaz sarıklar bulunuyordu ve bu sarıkların uçları (taylasanı) omuzları arasına sarkıyordu.[2]

e) Atları da beyaz siyah karışımı (kır) bir renkte bulunuyordu.[3]

f) Atlarının kuyruk ve yelesi vardı, kuyruklar topuz haline getirilmiş, yeleler örülmüştü.

g) Atlarının alın ve kuyrukları beyaz yün renginde ve biçiminde idi.

h) İnen meleklerin atları, sahabeden Mikdad (radıyallahu anh)'ın atı gibi kır idi. Cebrail de sarı renkte bir sarıkla temessül etmişti. Bu, Hz. Mikdad'a ve bir de sarı renkte sarık kullanan Hz. Zübeyr'e ilâhi bir iltifattır.[4] gibi manalara gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, ilâhi sünnete uyan mü'minlere erişen Allah (celle celaluhu)'nun imân ve cesareti artırıcı, moral yükseltici yardımından ve böyle anlarda onlara olan imdadından sözedildi. Bu arada mü'minlerin Allah'a

1 Taberi
2 Beyhaki
3 İbn İshak
4 Kurtubi

karşı gelmedikleri, O'na karşı üstün saygı besledikleri ve bu saygının verdiği korku ile her türlü kötülükten sakınıp tevhid (Allah'ı bir bilme) odağında bir bütünlük içinde bulundukları; imân ile sabrı birleştirerek amaca adım adım gitmesini planladıkları takdirde her zaman üstünlük sağlayacaklarına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a karşı çıkan kitaplılarla kitapsızların, insanları sömürerek kuvvet hazırladıklarına değiniliyor ve bu nedenle mü'minlere faiz ve benzeri gayr-i meşru kazançların kapısı kapatılıyor. İçinde insan hakkı, yetimlerin kanı, dul ve yaşlıların ahı bulunan bir kuvvetin başarılı olamayacağı dolaylı yoldan hatırlatılıyor.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوا۟ ٱلرِّبَوٰٓا۟ أَضْعَـٰفًا مُّضَـٰعَفَةً ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۚ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِىٓ أُعِدَّتْ لِلْكَـٰفِرِينَ ۚ ﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۚ ﴿١٣٢﴾

130- Ey imân edenler! Faizi kat kat artırarak yemeyin, Allah'tan (O'na karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmaktan) sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz.

131- Kâfirler için hazırlanan ateşten korkup sakının.

132- Allah'a ve Peygambere itaat edin ki merhamet olunasınız.

İNİŞ SEBEBİ

İlim adamlarımızdan Kaffal'a göre: Kitaplılarla kitapsızlar, İslâm'a karşı kahredici bir güç meydana getirmek ve Medine'de yükselip dünyayı aydınlatmaya yönelen imân ve irfan güneşinin te'sirini kesmek için kat kat faiz alıyorlardı. Bu yasak, bir bakıma mü'minleri uyarmak, böylesine sakıncalı bir yoldan imkân hazırlamaya heves etmemelerini hatırlatmak içindi. Çünkü bu yolun hiçbir millete saadet va'detmediği muhakkaktı. O halde insan haklarını korumak, insana yakışanı emretmek, onun yüceliğine ters düşen ve yakışmayan şeyleri yasaklamak için ortaya çıkarılan bir ümmetin her yönüyle ve her davranışıyla örnek olması gerekmez miydi? İşte Kur'ân âyetten âyete geçişi bu mânayla birbirine bağlamaktadır.

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz köpek ve kanın bir bedel karşılığında alım-satımını; vücuda dövme yapan ve yaptıranın alıp verdiği bedeli (ve dövme yapmayı) yasaklamıştır. Faiz yiyene ve yedirene, suret (tapınmak için heykel ve put) yapana lanet etmiştir."[1]

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz faiz yiyene, yedirene, kâtibine ve şahitlerine lanet etti ve: **"Bunlar günahta ve lanete lâyık olmada eşittirler"** buyurdu."[2]

Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Allah'ın Kur'ân'dan en son indirdiği, riba (faiz) hakkındaki âyettir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun açıklama ve yorumunu yapmadan vefat etti. (Yapılacak başka bir yorum yoktur.) Siz faizi de, bu konudaki şüpheleri de terkedin."[3]

"Faiz yiyen kimsenin içi o nisbette ateşle dolar. Faiz yoluyla kazanılan malı ve o malı kazananın amelini Allah (celle celaluhu) kabul etmez; yanında faizden bir kırat bulunduğu sürece Allah (celle celaluhu)'nun lanetinde olur."[4]

Faizin Haram Kılınmasının Nedenleri

Bakara sûresi 275'den 280'e kadar olan âyetlerin tefsirinde bunların bir kısmını belirtmiş ve sekiz madde halinde sıralamıştık.

Burada ise diğer bazı nedenlerini açıklıyoruz:

1. Parayı vasıta olmaktan çıkarır, onu kademeli biçimde gaye haline getirir. Para gaye ve hedef altında, ara yerde ne kadar güzel ahlâk, fazilet ve din ile uyum halinde olan yararlı örf ve âdetler varsa, çoğu çiğnenir.

2. Her iyiliğin (!) sadece maddi bir karşılık beklenerek yapılmasını ölçü olarak ortaya bırakır. Böylece Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğunu kazanma inancıyla yapılmakta olan iyilik ve hayırlar ve ilgili düşünceler felce uğrar.

---

1 Buhari - Et-Tac: Ebû Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan

2 Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizi: Câbir (radıyallahu anh)'dan

3 El-Matallibü'l-Aliyye / İbn Hacer

4 El Matallibü'l-Aliye (Riba bölümü)

3. Orta tabakanın kalkmasını, küçük esnafın daha da ezilmesini hızlandırır. Bu bakımdan toplum yapısında denge bozulmuş olur.

4. Körpe dimağlara, çalışıp alın teriyle, el emeğiyle para kazanmanın fazileti aşılanacağı yerde, faiz ile para yatırmanın hevesi işlenmiş olur. Bu, bir nesli maddeci yetiştirmek için yeterli sebep sayılabilir.

5. Âhiret inancını yıkar, Allah huzurunda hesap verme sorumluluğunu siler. Hayatı bir bakıma yeme, içme, uyuma ve bazı zevkleri yerine getirme gibi basit ölçülere bağlar. Dünyaya gelmenin başka bir amacı olmadığını telkin eder.

6. Ölü yatırımı yaygınlaştırır. Çalışmadan, çalışanın emeğinden geçinmenin verdiği uyuşukluk ve hareketsizliği sâri bir hastalık haline getirir.

7. Yakın dostlar arasındaki manevi bağların kopmasına neden olur. Artık ne akrabalığın, ne de dostluğun gerçek anlamı kalır.

Günümüzde bu saydıklarımızın hemen hepsi belirgin hale gelmiş ve sosyal yapıyı için için kemirerek onları ayakta tutan manevi bağların kopması gibi çok elim bir sonucu doğurmuştur. Başka neden aramaya ne hacet!

Faiz Yasağında İzlenen Pedagojik Yöntem

Kur'ân'da faiz yasağı dört kademe halinde açıklanmış; Allah'a ve âhiret gününe inananlara konuyu hazmettirme amacı güdülmüştür. İçki yasağıyla ilgili âyetlerde de aynı pedagojik yöntem uygulanmış ve çok olumlu sonuçlar sağlanmıştır. Bu, daha çok ilgili yasağa karşı kafaları hazırlamak, dikkatleri çekmek, ortamı oluşturmak ve sonuca varabilmek metodunu yansıtır. Bugün İslâm ülkelerindeki vaiz ve hatiplerimiz bu metotla yola çıkmış olsalardı, çok uzun mesafeler katetmiş olurlardı. Ne yazık ki, Kur'ân ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in işlediği bu ilâhi metodu bilenler pek azdır. Şüphesiz ki bu bir öğretim ve eğitim işidir. Akademik çalışma ister; yetenekli uzman yetiştirmeyi gerektirir. Özellikle memleketimizde açılan ilgili enstitü ve fakültelerde henüz böyle bir program sanırım mevcut değildir. Aynı zamanda bu metodu işleyecek eleman da yetiştirilmemiştir. Büyük bir noksanlıktır. Üzerine vakit kaybetmeden eğinilmesi gereken bir meseledir.

Neden bu metoda ihtiyaç vardır?

İnsan psikolojik yapısı itibariyle konulan her yasağa karşı çoğu kez

tepki gösterir. Hürriyetinin kısılmasını istemez. Harama gösterdiği, yakın ilgiyi çoğu zaman helâla göstermez. Kendisine yararlı binlerce helâl madde ve meşru yol açık bulunurken onları bırakıp haram ve yasağın peşine takılmak ister. Kafası daha çok o gibi şeylerle meşgul olur.

O halde hem onun sınırsız hürriyet arzusunu frenlemek, hem konulan yasağı kademeli biçimde sıkmadan, üzmeden işlemek için sözü edilen metoda büyük ihtiyaç vardır. En son söylenecek sözü en evvel söylemenin nasıl bir aksi te'sire yol açtığını hepimiz biliriz. Büyük liderlerin mümeyyiz vasıflarından biri de çok düşünüp öylece konuşmak, en son söylenecek sözü yine en sona bırakmak değil midir?

Şimdi Kur'ân'da sergilenen ve pedagojik bir yöntemle sıralanan faiz yasağıyla ilgili âyetlerin dört kademe halinde nasıl açıklandığını görelim:

Birinci kademe:

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz faiz Allah yanında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek verdiğiniz zekât (böyle değildir), işte bunlar (zekât verenler) onun karşılığını kat kat artıranlardır."[1]

Bu, faizin haram kılındığını açıklamıyor; sadece Allah (celle celaluhu) katında artmadığına dikkatleri çekiyor ve ileride konulacak yasağa kafaları hazırlıyor.

İkinci kademe:

Medine'de ikinci kademede inen âyette: "Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, birçoklarını Allah yolundan alıkoymaları, men'edildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha önce) kendilerine helâl kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık." buyurulmuştur.[2]

Bu âyetle de faizin haram kılındığı açıklanmıyor. Sadece Yahudilerin bu yüzden azaba hak kazandıklarına dikkatler çekilerek, faizin hayırlı bir kazanç olmadığı belirtiliyor.

1 Rum süresi âyet: 39

2 Nisa sûresi âyet: 160-161

Üçüncü kademe:

Yine Medine'de üçüncü kademede inen âyetle: "Ey imân edenler! Faizi kat kat artırarak yemeyin. Allah(a karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmak)dan sakının ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz."[1]

Bu, faiz yasağının ilk adımı ve ortamı hazırlamanın kesin ifadesidir. Ancak bir şüphe vardır: Kat kat artırılarak alınmayan faizler helâl midir? Kur'ân bu şüpheyi bir süre sonra ortadan tamamen kaldırıyor ve yasağın en son ve kesin hükmünü koyuyor.

Dördüncü kademe:

"Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın; eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun)."[2]

Bakara suresindeki altı âyet, artık faizin tek kuruşuna cevaz vermeyecek biçim ve anlamda kesin bir hüküm getirmiştir.

O halde konumuzu oluşturan faiz hakkındaki âyet üçüncü kademede inmiştir. Dördüncü kademede inen âyetler bunu açıklar mahiyette hükümler taşımaktadır.

Görüldüğü gibi, âyetler arasındaki kronolojik sırayı bilmek, hangi âyetin müfesser, hangisinin müfessir olduğunu tesbit etmek, iniş sebeplerini bilmek; hangi âyetin karşılığında hangi hadislerin söylendiğini belirtmek şarttır. Aksi halde yapılan yorumlar, çıkarılan hükümler çok yanlış bir sonuç verir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle sosyal yapıda ve daha çok İslâm cemaati arasında meydana getireceği yıkımdan dolayı faiz işlemi yasaklanmış; mü'minlerin alın teri ve el emeğiyle sağlayacakları helâl kazancın toplum bünyesinde çok sağlıklı bir denge oluşturacağına işarette bulunulmuştu.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhi yasaklara uyulduğu takdirde, sonsuz bir saadet yurduna ve ilâhi mağfiretin temizleyici ve kurtarıcı kapısına giri-

1 Âl-i İmrân sûresi âyet: 130

2 Bakara süresi âyet: 278

lebileceği hatırlatılıyor. Müslüman cemaati arasında yardımlaşma ve dayanışmanın İslâm'a has bir haslet olduğu belirtiliyor ve bu arada sözü edilen haslete sahip olanların bazı vasıfları övülerek anlatılıyor ve daha çok dikkatler buna doğru çekilmeğe çalışılıyor.

وَسَارِعُوٓا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَٰوَٰتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ
وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ
ظَلَمُوٓا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ
يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ أُولَٰئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ
وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾

133- Rabbinizden bir mağfirete ve eni (genişliği) göklerle yer kadar olan Cennet'e koşuşun ki, orası saygı ile Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için hazırlanmıştır.

134- Onlar ki bollukta da, darlıkta da (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar; öfkelerini yutarlar, insanları (kusur ve günahlarına bakmayıp) bağışlarlar. Allah ise iyilikte bulunanları sever.

135- Ve onlar ki, bir hayâsızlık işledikleri veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anar, günahlarından dolayı istiğfar ederler -günahları da Allah'tan başka kim bağışlar? - ve yaptıkları (kötülük, kusur ve günah) üzerinde ısrar edip bile bile durmazlar.

136- İşte onların mükâfat, Rablarından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir; orada devamlı, kalıcılardır, (iyi-yararlı) amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!

İLGİLİ HADİSLER

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Rum kralı Herakliüs'a yazıp gönderdiği mektupta onu, genişliği göklerle yeryüzü kadar olan Cennet'e de davet ediyordu. Herakliüs bu mektuba verdiği cevapta, "Beni,

genişliği göklerle yer kadar olan Cennete davet ediyorsun; ya cehennem nerede?" diye bir soru yöneltmişti. Onun bundan kasdı şu idi: Cennet göklerle yer kadar genişse, geriye başka bir yer kalmıyor demektir. O halde cehennem nerede? diyerek böyle bir iddianın yerinde olmadığını hatırlatmak istiyordu. Gelen mektup okunduğunda, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Sübhanellah! Ya gündüz gelince gece nerede?"** buyurarak onların aklına göre konuşma ihtiyacını duymuştu.[1]

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

"Öfkelerini yutarlar."

Kudsi hadiste buyuruluyor ki:

"Ey âdemoğlu! Öfkelendiğin zaman beni an ki ben de öfkelendiğimde seni anayım ve helak olanlar arasında seni helâk etmeyeyim."[2]

"Güçlü adam olmak güreş ve kahramanlıkla değildir. Asıl güçlü kimse, öfkelendiğinde kendine hâkim olandır."[3]

"Sizden biriniz öfkelendiğinde ayakta ise otursun; öfkesi geçerse ne güzel; geçmediği takdirde uzansın."[4]

"Şüphesiz ki öfke şeytandandır; şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateş ancak su ile söndürülür. O halde sizden biriniz öfkelendiğinde abdest alsın."[5]

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ

"İnsanları (kusur ve günahlarına bakmayıp) bağışlarlar."

"Kim kendisi için (Cennette) binaların görkemli ve şerefli olmasını, derecelerinin yükselmesini arzu ediyorsa, kendisine haksızlık edeni bağışlasın; kendisini mahrum edene versin. Kendisinden ilgisini kesenle ilgi kursun."[6]

---

1 Ahmed bin Hanbel - Kurtubi - İbn Cerir - Lübabu't-te'vil.

2 İbn Ebi Hatim.

3 Ahmed bin Hanbel: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

4 Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud

5 Ebû Dâvud

6 İbn Asâkir: Ubey bin Kâ'b (radıyallahu anh)'den

"Kıyamet günü olunca, bir çağrıcı şöyle seslenir. İnsanları affedenler nerede? Rabbinize hazırlanıp yönelin, mükâfatınızı alın. (Ve Allah (celle celaluhu) buyurur: Affetmesini bilen her Müslümanı cennete koymam benim üzerime bir haktır)."[1]

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ

"Onlar ki, bir hayâsızlık işledikleri veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anar, günahlarından dolayı istiğfar ederler."

"Eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah (celle celaluhu) affedip bağışlamak için günah işleyen bir kavim getirirdi."[2]

"İstiğfarda bulunan kimse günde 70 defa bile dönse, yine de günah üzerinde ısrar etmemiş sayılır."[3]

"Merhametli olun ki merhamet olunasınız. Bağışlayın ki bağışlanasınız."[4]

"Cömert kişi hem Allah'a yakındır, hem de insanlara ve Cennete yakındır, ateşten de uzaktır. Cimri kişi hem Allah (celle celaluhu)'dan uzaktır, hem insanlardan ve Cennetten uzaktır; ateşe de pek yakındır. Cömert câhil, cimri âbidden Allah (celle celaluhu) katında daha sevimlidir."[5]

Cennetin Genişliği ve Büyüklüğü

وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ

"Eni (genişliği) göklerle yer kadar olan Cennet."

Kâinat düşünebildiğimizden çok daha büyüktür. Yıldızlar arasında milyonlarca ve milyarlarca yerküreyi içine alabilecek büyüklükte olanları vardır. Yıldızların sayısını ise ancak Allah (celle celaluhu) bilir. Bu kadar çok ve aynı zamanda birbirinden milyonlarca kilometre uzaklıkta bulunan yıldızların kapladığı boşluğun büyüklüğünü bile düşünmek çok zor. Hiç bir yıldız diğerine çarpmamakta, her biri ilâhi sünnete uyarak yaratıldığı

---

1 İbn Murdeveyh: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Ahmed bin Hanbel: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Ebu Dâvud-Tirmizi - Müsned-i Bezzar

4 Ahmed bin Hanbel: Abdullah bin Amir (radıyallahu anh)'den

5 Tirmizi

amaca uygun hareketini sürdürmektedir.

Allah yalnız bu uçsuz bucaksız kâinatı ve içindeki milyarlarca yıldızları yaratmakla kalmamış; geleceği de belli plâna göre düzenleyip çizmiş ve en ince hesaplarla ölçü ve anlamını belirlemiştir. Her olayı, her plân ve programı kozalite (nedensellik) kanunlarına bağlamış, böylece insan aklını hareketa geçirmek için açık kapılar, temel bilgiler ve ilmi veriler koymuştur.

Gerçek bu olunca "Gökler" deyiminin anlamı nedir? Bundan güneş sistemi mi, yoksa diğer sistemler mi kasdediliyor. Çünkü görülebilen yıldızlar, tıpkı güneş gibi "gökada" denilen sınırlı bir evrene aittir ve yassı bir disk şeklindeki "gökada" milyonlarca yıldızdan meydana gelmiş bir kuşak gibi (Samanyolu) görünür. Daha güçlü âletler, bazı ayrıntıları almakla birlikte, bizim gökadamızla başka gökadaların bulunduğunu ortaya koymuştur.

Acaba "yedi gök" denilince bu gökadalar hatıra gelebilir mi? Bir de yıldız kümesi, küresel yıldız kümeleri vardır ki bunlar on binlerce yıldızı kapsayan dairesel birer topluluktur ve merkez bölgeleri yıldızlardan ayırt edilmeyecek kadar yoğundur. Bunlardan çok azı çıplak gözle görülebilir. Daha çok "Kızıl Işık"la yapılan gözlemlerle keşfedilebilmişlerdir. Küresel yıldız kümeleri, gökadanın dış uydularıdır. Göklerden maksat, gökadalarıyla birlikte bunlar mıdır? Bilmiyoruz. Çünkü bunların ötesinde daha birçok yıldızlar, sistemler, kümeler vardır. Hadislerden anladığımıza göre bu sayılanların ötesinde Arş ve Kürsi bulunuyor ki ikisinin büyüklüğü düşünce sınırını aşmaktadır.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususu şu hadisleriyle bize anlatmaya çalışmıştır:

"Yedi gök ve yerküre, Kürsi'ye oranla çöle atılmış bir dirhem gibidir. Kürsi ise Arş'a oranla çöle atılmış bir halka gibidir."[1]

Evet, Allah (celle celaluhu)'nun yüce kudreti bunlardan çok üstün ve çok daha büyüktür. Kur'ân, Kürsi'nin gökleri ve veri içine alacak genişlikte olduğunu açıklamaktadır. İlâhi kudret ise varlık âleminin tümünü kapsayıp kuşatmıştır.

O halde göklerde, ister güneş sistemi, ister diğer sistemler; ister gök-

1 İbn Cerir, İbn Hatim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

adalar, isterse bunlarla birlikte, yani gökadalara bağlı bulunan yıldız kümeleri kasdedilsin. Cennetin büyüklüğünü düşünmek bile çok zordur. Biz yine en azından gezegenlerin büyüklüğünü ve birbirine olan uzaklığını hesaplıyalım, şu dünyadan milyarlarca defa büyük ve geniş bir Cennet karşımıza çıkar. Kaldı ki dünyamızdan milyarlarca defa büyüklükte yıldızların var olduğu kesinlik kazanmıştır; Cennet bir ihtimalle onlardan birinde olabilir. Kur'ân'ın verdiği ölçü bize nisbetledir; anlayabilmemizi kolaylaştırmak içindir.

Durum bu olunca, karşımızda bizi bekleyen ölüm neye? Neden bir istihale geçirme kanununa bağlı tutulmuşuz? Ölmeden bu kadar geniş ve aynı zamanda mutlak mutluluk sunan bir âleme neden doğrudan gidemiyoruz? Bunun cevabını Bakara sûresinde geniş biçimde açıklamıştık. Burada kısaca belirtelim ki, biyolojik yapımız oranın, yani Cennetin şartlarına göre değildir. Biz sadece dünyadaki şartlara uyum sağlıyabiliriz. Bu ölçü ve nitelikte yaratılmışız. Dünyaya ayak basmadan cennete gitmemiz mukadder olsaydı, ne oranın kıymeti bilinir, ne de insanlar arasında bir fark kalırdı. Bizleri melek tabiatlı, diğer bir deyimle bizi onlar gibi yaratsaydı, buna gerek kalmazdı. Yani bizim insan olarak değil, melek olarak varlık âlemine ayak basmamız gerekirdi. O takdirde dünya denilen bir âlemin yaratılması lüzumsuz kalırdı. Çünkü dünya zıtların mücadele ettiği, ihtiyaçların birbirini kovaladığı bir uğraktır. İnsanı harekete geçiren, ardı-arkası kesilmeyen mücadelelere iten de işte budur! Melekler zıtlar âleminde bulunmuyorlar. İhtiyaç düzeyinde de değillerdir. O halde ne mücadele ortamı vardır, ne de sürtüşme ve tartışma. Her biri Allah'a ibâdetin derin zevki içinde verilen emri kusursuz yerine getirmeğe devam etmektedir.

Bunun için ölmemiz, bir istihale geçirmemiz ve âhiret âleminin şartlarına uyum sağlıyacak yeni bir bedene kavuşmamız gerekiyor.

Gerçek Mutlu Olanlar Takva Sahipleridir.

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

"Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için hazırlanmıştır."

Mutluluğun en feyizli kaynağı, inanan bir kalbin saygı dolu bir aşk ve hava içinde Allah (celle celaluhu)'dan korkması ve kötülüklerden sakınmasıdır. Buna Kur'ân dilinde takva ve ittika denilir. İnsan kendini bu düzeye yaklaştırdığı oranda mutludur.

O halde genel anlamda iki türlü mutluluk vardır: Biri yüzeyde dünyalıktan yanadır ki insan ondan elde ettiği nisbette kendini mutlu sayar. Erişemediği veya eriştikten sonra kaybettiği ölçüde kendini mutsuz kabul eder. Diğeri ise, imân cevherinin önümüzü aydınlatan parlak ışığıyla Allah (celle celaluhu) dostu olmanın verdiği mutluluktur ki, bu vadide kişi kendini Allah'a yakın hissettiği veya böyle inandığı oranda mutlu sayar. Bu mutluluğun da biri dünyaya, diğeri âhirete yönelik iki yüzü vardır: İnsan Allah (celle celaluhu)'nun hoşnudluğunu kazanmak uğrunda ne kadar iyiliklerde bulunur, güzel amel işlerse dünyada o ölçüde mutlu olur. Kendini Allah'a ne kadar yakın hissederse ve aslında O'nun sevgisine ne kadar lâyık olursa, âhirette de o nisbette mutluluğa erişir.

Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetlerle takva sahiplerini, sıradan insanlardan ayıran, onların fazilet alanındaki ölçülerini belirten sıfatlar şöyle açıklanmaktadır:

1. Bollukta da, darlıkta da Allah yolunda, O'nun hoşnutluğuna erişebilmek için gereken yerlere harcarlar; zaman olur ki daha muhtaçları kendi nefislerine tercih ederler.

2. Öfkelerini yutarlar; hisleriyle hareket etmeyip olayları iman ve akıl süzgecinden geçirerek değerlendirirler.

3. İnsanları kusurlarıyla değerlendirmez, hoşgörülü olmaya çalışırlar. Gerektiğinde affetmesini hem çok iyi bilir, hem de çok severler.

4. Bir kötülükte, bir hayasızlıkta bulundukları zaman veya kendilerine bir haksızlık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günah ve kusurlarının bağışlanmasını dilerler. Kalbleri hep istiğfarla meşguldür.

5. İşledikleri bir kötülük üzerinde bile bile ısrar etmezler; farkına varınca derhal Allah'a yönelip tevbe eder ve kötülüğün arkasından bir iyilik yapmaya çalışırlar.

İşte bu imân ve anlayışta bulunanlar için hem dünyada, hem âhirette mutluluklar vardır. Âhirette kendilerine verilecek mükâfat çok büyük olacaktır; Cennetler onlar için hazırlanmıştır. Evet, takva'nın karşılığı ancak bunlardır.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Rabbinizden bir mağfirete koşuşun:

a) Mağfireti gerektiren hususlara koşuşun.

b) Cemaatle kılınan namazlarda iftitah tekbirine koşuşun.

c) Farzları yerine getirmeye koşuşun.

d) Gösterişten uzak ibâdete ve güzel işlerde bulunmaya koşuşun.

e) Faizden dolayı tevbe etmeye koşuşun.

Serrâ' Darrâ': (Ki bunu bolluk, darlık olarak çevirdik).

a) Kolaylık - zorluk,

b) Bolluk - darlık, zenginlik - fakirlik,

c) Sağlık - hastalık, neşe - keder,

d) Dünya hayatında Allah (celle celaluhu) için harcar, öldükten sonra hayır ile vasiyette bulunur anlamda iki devre,

e) Refah günlerinde - musibetli ve sıkıcı zamanlarında gibi, manalara delâlet etmektedirler.

TASAVVUF YÖNÜ

Sehl bin Abdullah et-Tüsteri (kaddesellahu sırrahu) diyor ki:

"Câhil ölüdür. İnsanlar ise uykudadır. İsyan edip günahlara dalan sarhoştur. Günahta ısrar eden çoktan yok olmuştur."

"Tevbe edenin alâmeti, günahlarını temizlemeye çalışırken yeme, içme ve benzeri ihtiyaçlarını unutmasıdır."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Savaşta yenilgiye uğramanın nedenine işaret edildikten sonra zaferin bir ucunun takvaya, yani saygı dolu bir gönülle Allah (celle celaluhu)'dan korkup kötülüklerden sakınmaya dayandığı belirtildi. Sonra bu ölçüde olan kişilerin vasıfları anlatılarak övüldü.

Aşağıdaki âyetlerle, savaşmanın ve savaşlarda üstün gelmenin ya da yenilgiye uğramanın milletlerin tarihinde bulunduğu hatırlatılıyor, ancak bütün bunların ilâhi sünnetlere bağlı bulunduğuna işaret edilerek Allah (celle

celaluhu)'nun milletlerin hayatıyla ilgili koymuş olduğu kanunlarını ve bunların sınırlarını bilmemizin gerekli olduğu çok duyarlı biçimde işleniyor.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

137- Muhakkak ki, sizden önce (Allah'ın koymuş olduğu hayat kanunları gereği) birtakım olaylar, yollar, yöntemler, şeriatler gelip geçti. O halde yeryüzünde gezip dolaşırı da (Hakk'ı inkâr edip Peygamberleri) yalan sayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.

138- İşte bu (haberler) insanlar için bir açıklama, (Allah'tan saygı dolu bir gönülle) korkup kötülüklerden sakınanlar için doğru yolu gösterme ve bir öğüttür.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'nda İslâm mücahitlerinden bir kısmının iyi niyetle de olsa emre uymamaları sebebiyle savaşın kaderi bir anda değişmiş ve Müslümanlar hayli kayıp vererek yüreklerinden vurulmuşlardı. Yukarıdaki iki âyet hem teselli anlamında, hem de milletlerin hayatında bu tür olayların cereyan ettiğini, edeceğini ve yıkılıp giden milletlerin hakkı inkâr, emre itaatsizlik gibi çok sakıncalı bir yolda yürüdüklerini hatırlatmak için inmiştir.

Gelip Geçen Milletlerden Geriye Kalan Eserler

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ

"Muhakkak ki, sizden önce birtakım olaylar, yollar, yöntemler, şeriatler gelip geçti."

Geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, karşılaştıkları toplumsal ve siyasal olayların nedenlerini, inançlarını, gelenek ve törelerini, bilimsel çalışmalarını ve elde ettikleri sonuçları bilmemizde büyük yararlar vardır. Milletlerin maddi ve manevi yapılarını ve bu anlamdaki yaşayışlannı ayrıntılarıyla tesbit etmek ise, kendi hayatımıza yön vermemiz bakımından çok önemlidir.

Bu arada geçmiş devirlerden kalma maddi kalıntıları gezip görmek, inceleyip anlamak, insanların geçmişi hakkında son derece yararlı bilgiler elde etmemize yardımcı olur. Hem arkeolojik çalışmalarla sağlanan belgeler nesnel olduğundan, Eski Çağ dünyasını gerek töresel, gerekse dini yönlerden bize yansıtmada oldukça sağlam bilgiler verirler.

Bu çok lüzumlu konu asırlarca ihmal edilmiştir. Özellikle tarih öncesi arkeoloji gerçek bilim olarak ancak 1836'da kendisini kabul ettirebilmiş ve çalışmalar hızlanabilmiştir. Halbuki Kur'ân-ı Kerim'de on dört asır önce buna yer verilmiş ve gelip geçen milletlerin ve insan topluluklarının daha çok maddi kalıntılarını gezip görmemiz tavsiye anlamında emredilmiştir. Ne yazık ki, Kur'ân'ın bu konudaki hikmeti çok geç anlaşılmış, bu yüzden medeniyetin beşiği sayılan İslâm ülkelerinden sayısı belirsiz tarihi değeri yüksek eşya başka ülkelere kaçırılmıştır.

Kur'ân'da bu emir ve tavsiye tam 13 yerde kısa fakat çok duyarlı biçimde tekrarlanmıştır.[1]

Allah Kelâmında bu konuya ağırlık verilmesinin nedeni açıktır; bunu şöyle özetleyip sırahyabiliriz:

a) Geçmiş milletlerin ve kabilelerin tarihini bilmek, böylece tarih bilgisini sağlam belgelere dayandırmak,

b) Tarih öncesi ve sonrası devirlerde insan topluluklarının yaşayışlarını, inançlarını ve kültürel yapılarını tesbit etmek,

c) Putlara tapanlarla bir olan Allah'a tapanlar arasındaki farkı anlamak, aynı zamanda bâtılın insanlıktan yana örnek alınacak hiçbir şey bırakmadığını, fakat ibret alınacak çok şey bıraktığını kalıntılarında görmek; haktan yana olanların insanlıktan yana örnek alınacak çok şey bıraktığına şâhid olmak,

d) Küfrün, tuğyanın, zulüm ve haksızlığın insanları her devirde yıkıp yok ettiğini görüp ibret almak,

e) Şekillendirilmiş taşlara ve ağaçlara, ayrıca bazı hayvanlara tapınıp asıl yaratanı arayıp bulmamanın, bu konuda Allah (celle celaluhu)'nun insana

---

1 Yusuf: 109-Hac: 46 - Rum: 9. 42 - Fâtır: 44 - Gâfir: 21, 82 - Muhammed: 10 - Âl-i İmrân: 137 - En'am: 11 - Nahl: 36 - Neml: 69 - Ankebut: 20

sunduğu akıl ve diğer yetenekleri kullanmamanın insanlığa çok pahalıya mal oldunu görmek,

f) Daha güçlü ve uzun ömürlü olmalarına rağmen, Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu hayat kanununa, yani Sünnetullah'a uymadıklarından yine en kahredici darbeyi bu kanundan yediklerini anlamaya çalışmak gibi yararlı sonuçlar elde etmek her zaman mümkündür.

Bütün bu sıraladıklarımızı Kur'ân üç madde halinde özetler:

1. Bunda insanlar için bir açıklama vardır.

2. Sakınanlar için doğru yolu bulup seçme fırsatı mevcuttur.

3. Allah'a kul olmanın derin anlamını kalbinde taşıyarak derin bir saygı ile O'ndan korkup kötülüklerden sakınabilmek için nice ibretler ve öğütler sergilenmiştir.

İlahi Sünnetler

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ

"Muhakkak ki, sizden önce birtakım sünnetler gelip geçti."

Kur'ân'da bu sünnete geniş yer verilmiş ve ağırlık kazandırılmıştır. Tefsirimizde bu bakımdan sık sık buna temas etmekte ve gereken açıklamayı bir bakıma tekrarlamaktayız. Çünkü inanan bir milletin ilâhi sünnetin kâinatta hükümran olduğunu bilmesi çok, hem çok lüzumludur. İnkâra sapıp olayları tabiata bağlayarak işin içinden sıyrılıp çıkmak kolay, ama bunun sonucuna katlanmak çok zordur. Sırf Allah'ı unutturmak ve körpe dimağlara maddeciliği aşılamak için "tabiat böyle yaptı, böyle geliştirdi", "doğa bunun böyle olmasını zorunlu kıldı" gibi sözler kullanmak evet çok kolay ve basittir. Ama bu nedenle yetişen dinsiz bir neslin nasıl bir tuğyan içine gireceğini düşünmemek o nisbette körlük ve aşağılıktır.

Tarih bize gelip geçen milletlerin kendi kaderini bu sünnete uyarak, ya da uymayarak çizdiğini göstermektedir. Sünnete uyanlara hayatın yüzü gülmüş, kudretin yardım eli uzanmıştır. Uymayanlara felâket kapıları açılmış, kudretin yardım eli uzanmamıştır.

Evet, "Yeryüzünde gezip dolaşın da (Hakk'ı inkâr edip Peygamberleri) yalan sayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçmiş milletlerden ve insan topluluklarından Hakk'ı inkâr edip sünnetullahın sınırlarını aşanların yine bu sünnet gereği nasıl kötü bir sonuca kendilerini ittiklerini, kalıntılarından görüp öğrenmekteyiz. Kur'ân-da bu konuda yukarıdaki âyetlerle tavsiyede bulunuldu. Gezip dolaşmamızı, tarih öncesi ve tarih sonrası gelip geçen milletlerin birçok yapılarını yansıtan kalıntılarını görmemizi emrederek arkeoloji'ye kapı açtı.

Bu noktadan hareketle Uhud Savaşı'nda arzulanan amaca erişilemediği üzerinde duruldu; bunun nedeninin dikkatsizlik ve itaatsizliğe dayandığına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imân cevherine sahip olup Hak'tan yana sağlam bir doğrultuda bulunanların er-geç üstünlük sağlayacakları, düşmanlarına karşı zafer bulacakları haber veriliyor.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِن يَمْسَسْكُمْ
قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ
الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾

139- Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer inanıyorsanız mutlaka sizler üstünsünüzdür.

140-141- (Uhud Savaşı'nda) bir yara aldıysanız, şüphesiz ki o topluluk da (Bedir Savaşı'nda) benzeri bir yara almıştı. Allah sizden şehitler (veya şahitler) edinmek, bir de Allah, imân edenleri seçip tertemiz kılmak (içlerindeki cevheri ortaya çıkarmak), kâfirleri yok etmek için bu günleri (bazen lehte, bazen aleyhte olmak üzere) insanlar arasında nöbetleşe döndürüp dururuz. Allah zâlimleri sevmez.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in arkadaşları Uhud Savaşı'nda dik-

katsizlik yüzünden dağılıp savaş düzenini kaybettiler. Fırsatı kaçırmayan Halid bin Velid bir süvari bölüğüyle dağa tırmanarak Müslümanları arkadan çevirdi. Durumun nezaketini anında farkeden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Allah'a sığınmaktan başka çare kalmadığını bilerek ellerini kaldırdı ve şu duayı yaptı:

"Allahım! Düşmanlarımız üstünlük elde edemesinler. Allah'ım! Bizim bütün güç ve kuvvetimiz ancak Seninle, Senin yardımınladır. Allahım! Şu beldede bu neferlerden başka Sana ibâdet eden kimse yoktur."

Bu duâ üzerine yukarıdaki 139. âyet indi."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Uhud Savaşı'ndan üzüntülü bir halde Medine'ye dönerken, kocasını, oğlunu ve yakınını bu savaşta kaybeden kadınlar da dövünerek ağlıyorlardı. Görünüm pek gönül açıcı değildi. Tam bu sırada 140. 141. âyetler teselli anlamında indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Uhud Savaşı'nın cereyan ettiği gün Müslümanlar hayli şehit vermişti.

Ebû Süfyan'ın arzusu yerine gelmişe benziyor ve keyfinden yerinde duramıyordu. Bir ara geçici bir zaferin verdiği sarhoşluk içinde Müslümanlara dönerek şöyle seslendi:

- Hayatta kalanlar arasında Muhammed de bulunuyor mu? Kimse ona cevap vermek istemedi. Bu soruyu üç defa tekrarladıktan sonra;

- Hayatta kalanlar arasında Ebû Kuhafe'nin oğlu bulunuyor mu? Bu sorusunu da üç defa tekrarladı, ama nafile cevap veren olmadı. Sonra tekrar sordu:

- Aranızda Hattab oğlu Ömer bulunuyor mu?

Bu sorusunu da üç defa tekrarlardı. Çünkü eğer bu üç kişi şehid düşmüşse artık Müslümanlık sona ermiş sayılırdı. Onu dinlemekte olan Hz. Ömer dayanamadı ve:

- "Ey Allah (celle celaluhu)'nun düşmanı! Vallahi sen yalan söylüyorsun, sözü edilen üç kişi de hayattadır. Sana kalan sadece üzüntü ve ümitsizliktir. Öfkenden geber."

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Kurtubi - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali - İbn Cerir Taberi.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Ashabına dönerek şöyle buyurdu: **"Ona cevap verseniz ya!"** Ashab da: "Ne diyelim, ya Rasûlallah?" diye sorunca, şöyle buyurdu: **"Deyin ki: Allah daha üstündür, O daha yüce ve daha kudretlidir."** Ashab da aynı sözü Ebû Süfyan'a seslenerek söylediler. Ebû Süfyan bu kez: "Bizim Uzzamız var, sizin Uzzanız yok." dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Ona cevap verseniz ya!"** buyurdu. Ashab da: "Ne diyelim?" diye sorunca şöyle buyurdu: **"Allah bizim Mevlâmızdır (yegane sahibimiz ve yardımcımızdır). Sizin ise mevlânız yoktur."**[1]

İmanın Değer Ölçüsü

Meyvenin en olgunu ağacın yüksek dallarında olur; erişebilmek için tırmanmak gerek. Nimet külfet karşılığındadır. Akıl ve irâdeyi kullanarak elde edilen sonuçtur ki kıymeti bilinir ve bu yolda yürüyenlerin asıl ölçüsü ortaya çıkmış olur.

Hayat yolu zikzaklıda; bazen lehte, bazen aleyhte olur. Bir gün güldürürse, diğer gün ağlatır. Bunun sebebi açıktır: Böyle bir mücadele olmasa hayat durur, atâlet başlar. İnsanlar arasında ciddi bir ayırım yapmak, yani iyileri kötülerden ayırt etmek çok zor olurdu. Akıl, irâde, azim, gayret ve benzeri yeteneklerin âtıl bırakıldığı konularda sadece Allah (celle celalu-hu)'nun yardımı ile elde edilen birtakım sonuçlar âdetten olsaydı, kimin daha çok inandığını, kimlerin daha çok ciddi ve yetenekli bulunduğunu tesbit etmek çok zor olurdu. Çünkü bu durumda herkes ister istemez inanmak zorunda kalırdı.

İnsan kendine düşeni yapmaz, belli bir sınıra kadar erişmeye gayret etmezse, sünnetullaha, yani yeryüzünde câri olan hayat kanununa uymamış olur. Sadece kuru bir tevekkülle sonucu beklemek ise yarar yerine zarar getirir. Bu durumda artık ne sorumluluk kalır, ne de imânın anlamı.

İşte Kur'ân'da özellikle bu husus açıklanmakta, ilâhi yardımın -yine O'nun koymuş olduğu hayat kanununa uygun- ne zaman tecelli edeceği belirtilmekte ve sebeplerine değinilerek insan aklına, irâde ve düşüncesine geniş yer verilmektedir Bu ölçü ve anlamdaki imânın değeri kendiliğinden ortaya çıkar. Davaya inanmaktaki farklı dereceler kendiliğinden anlaşılır.

1 Lübabu't-te'vil / Alaeddin Ali

Üstünlük Sağlamak İmân Kuvvetiyle Orantılıdır

وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Eğer inanıyorsanız elbette sizler üstünsünüzdür!"

Buradaki imân'ı mutlak anlamda düşünürsek, davasına daha çok inanıp gayret sarfedenler üstün gelir, sonucu kendiliğinden ortaya çıkar. O halde kâfirlerin bâtıla inanıp bağlandıklarından çok daha fazla mü'minler hakka inanıp bağlanmadıkça ve bu uğurda gayret sarfetmedikçe üstünlük sağlayamazlar. Bu durumda üstünlük bâtıldan yana olanlarındır. "(İşte) bu günleri insanlar arasında nöbetleşe döndürüp dururuz." âyeti ilâhi kanunu sözü edilen hususa ışık tutar ölçüde hatırlatır. Uhud Savaşı'ndaki hezimetin bir ucu buna dayanmaz mı? Çünkü Bedir Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Mekke müşrikleri ümitsizliğe düşmemiş, üstelik gayrete gelerek ciddi bir hazırlıkla intikam almaya azmetmişlerdi.

İlâhi kanunu belirtilen anlamda açıklarken, bâtılın Hakka üstünlüğü, diye bir sonuç çıkarılmamalıdır. Sadece inanç ve ideallerdeki kuvvetin üstünlüğü söz konusudur. O halde mü'minlerin Allah'a olan imân ve bağlılığı -bütün sebeplere başvurmakla beraber- karşı tarafın bâtıla olan bağlılığının çok üstünde bir anlam taşımalıdır. Aksi halde zafer kuvvetindir.[1]

YORUMLAR - RİVAYETLER

"İmân edenleri seçip tertemiz kılmak..."

Allah'ın ilmine nisbetle geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü O'nun ilmi ve kudreti bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır.

Evet, Allah (celle celaluhu) olayları, meydana gelmeden önce de bilir. Malûmat değişip yenilendikçe O'nun ilmi değişmez ve yenilenmez.

Bu bakımdan âyetteki "seçip tertemiz kılmak"ı şöyle yorumlamak mümkündür:

a) Katıksız bir imânı, münafıklıktan ayırt etmek,

b) Allah dostlarının daha iyi tanınmasını sağlamak,

1 Fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb / Fahreddin Râzi: C. 3/82-Âmire.

c) Dâvaya gönülden inananların ölçüsünü ortaya koymak,

d) Allah'a imân doğrultusunda ortaya konulan sabır, azim, cesaret ve fedakârlığı belirgin hale getirmek,

e) Herkese ortaya koyduğu imân ve irfan nisbetinde karşılık vermek. "Sizden şahitler edinmek;"

a) Size şehidlik mertebesiyle ikramda bulunmak,

b) Sizi insanların ameline şâhid tutmak.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Uhud Savaşı'na katılan mü'minlerin uğradıkları kısmi bir yenilgiden dolayı savaş azmini, cihat faziletini unutur gibi oldukları; ruhlarında bir duraklama bedenlerinde bir gevşeme, kalplerinde derin bir üzüntü başladığı açıklandı. Ama zaferin köklü bir imâna, sarsılmayan azim ve iradeye bağlı bulunduğuna işaret edilerek mücâhitler bir kez daha uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu hususta ilâhi yönteme, insan toplulukları hakkında koymuş olduğu sünnete değinilerek mü'minlere en sağlam ölçü ve iyice düşünme payı veriliyor. Sonra çok önemli bir hususa temas edilerek gelecek günlere hazırlıklı olmaları emrediliyor: Her peygamber gibi Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir insandır. O da bir gün hayata gözlerini kapatacaktır. O'nun ayrılması davanın bittiğini değil, başladığını gösterir." O'nun tebliğ görevi bitince iş mü'minlerin himmet ve gayretine, Allah yolundaki cihadına bağlı kalır. Aksi halde her şey elden gider, Müslümanlar perişanlık içinde sürünürler.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ
الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ
شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

142- Yoksa siz, Allah sizden cihâd edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?

143- Andolsun ki, ölümle karşılaşmadan önce onu temenni edip duruyordunuz. İşte onu gözlerinizle bakarak görüyorsunuz.

144- Muhammed de ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler gelip geçti. Eğer O ölür, ya da öldürülürse, ökçeleriniz üzerine gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geriye dönecek olursa, Allah'a elbette hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'nda İslâm mücâhitleri gerek aralarındaki münafıkların tahrikiyle, gerekse ikinci bir emri beklememekte bir sakınca görmemeleri sebebiyle yenilgiye uğradılar. Münafıklar bu arada fırsatı değerlendirerek Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öldürüldüğünü etrafa yaymaya çalıştılar. Bu haber bir anda şok te'siri yarattı, mü'minlerin morali bozuldu. Bu sonucu da iyi değerlendirmek için yine münafıklar kitle psikolojisinden yararlanarak şöyle telkinde bulundular: "Artık olan olmuş, Muhammed ölmüştür. Elinizi, yani dostluk elinizi Mekke müşriklerine uzatın. Çünkü nihayet onlar sizin kardeşlerinizdir." Şüphesiz ki bu sözler her türlü saygı ve imân sınırını aşıyor, güneşin batıp bir daha doğmamasını arzuluyordu.

Münafıkların bu olumsuz yöndeki propagandasını ve kopardıkları yaygarayı tesirsiz hale getirmek için kumanda mevkiinde olanlar durmadan mü'minlere güven ve cesaret veriyor, dağılan askeri toparlamaya çalışıyorlardı; derken 144. âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin; Allah'tan afiyet (beden ve ruh selâmeti) isteyin. Ama düşmanla karşılaştığınızda sabredin ve bilin ki, Cennet kılıçların gölgesi altındadır."[1]

"Bir peygamberin Allah yolunda öldürdüğü kimseye karşı Allah'ın gazabı şiddetlendikçe şiddetlenir. Allah'ın peygamberinin yüzünü yaralayıp bozan bir topluluk üzerine Allah'ın gazabı elbette şiddet-

1 Sahih-i Buhari - Müslim

lenmiştir."[1]

Faziletin Hedefi Saadettir

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ

"Yoksa siz, Allah sizden cihât edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?"

Gerçek fazilet, Allah'a imân doğrultusunda insanlığa iki cihan saadetinin kapısını açmaya ve bu uğurda sınırlı ömrü harcamaya çalışmaktır. Unutmayalım ki bu kapının açılması bilgi, cesaret, mücadele, hayırhahlık, cihad ve Allah yolunda harcama ister. Bütün bunlar sözü edilen faziletin mihengi sayılır. O halde insanlıktan yana bu ölçüdeki düşünceler muhterem olmakla beraber yeterli değildir; tatbikatta vücut bulması gerektir.

Kur'ân'da bilhassa imândan kaynaklanıp gelen faziletin iki önemli belirtisi üzerinde duruluyor:

1. Allah yolunda cihadı ibâdet bilip küfür ve tuğyanı durdurmak, Allah dinini üstün kılmak için durmadan çalışmak,

2. Bu uğurda bir nice sıkıntılara göğüs gerip, "saadete erişmek mücadelesiz, külfetsiz ve belâsız olmaz" inancından hareketle sabrı ve gayreti elden bırakmamak.

İslâm'ın mü'mine sunduğu bu iki ölçü, ya da alâmet, hayata ciddi bir hareket kazandırmayı, uyuşukluğu yenmeyi, imân aksiyonunu devamlı sahnede tutmayı amaçlar. Bu bakımdan her mü'min şu dünya hayatındaki yerini ve görevini bilip belirlediği oranda Allah'a yakındır ve her insan da Allah'a yakın olduğu nisbette saadete erişmiştir.

İşte Allah (celle celaluhu)'nun değişmeyen sünnetlerinden biri de budur. Kur'ân'ın hayat verici havasına giren herkes bu sünneti bilmek ve kendini ona göre hazırlamakla yükümlüdür. Aksi halde imân ve dindarlık ruhta ve mânada değil, sadece kelimede ve isimde kalır.

Cennet mutlak saadet yurdudur. Yolu ise, Allah'a dosdoğru imândan

1 Buhari - Terğib – Terhib

sonra din ve ahlâka karşı çıkanlarla cihâd etmektir. Ne var ki bu yolun üzerindeki dikenlere ve engellere katlanmak gerekir. Bu da sabır ve tahammül ister; aynı zamanda dünyada da mes'ud olmanın ilk ve son ölçüsüdür.

İnsan Ancak Allah'a Tapar

أَفَإِئِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ

"Eğer Muhammed ölür veya öldürülürse, ökçeniz üzerine gerisin geriye mi döneceksiniz?"

İnsan olmanın ölçü ve anlamı, Yaratan'ını bilip O'na tapma bilincine erişmektir. Aynı zamanda sınırlı hayat düzeyinde nelerle yükümlü tutulduğunu anlayıp hareket stratejisini çizmektir. Diğer bir deyimle Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu hayat kanununa göre plânlı ve programlı yaşamasını bilmektir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri ve belki başta geleni bu değil midir?

Bu sebeple Kur'ân'da sözü edilen konuya sık sık değinilmiş ve bütün uyarılar yapılmıştır. Konumuzu oluşturan âyetlerle buna ayrı bir açıdan ağırlık kazandırılmış ve dikkatlerin Yüce Yaratana çevrilmesi amaçlanmıştır.

Peygamberler, büyük mürşidler, veliler, âlimler ve sâlihlerin görevi, insanlara bu imân ve şuuru aşılamak değil midir? Allah'ı bırakıp insana kul olmanın milletlere ve nice insan topluluklarına çok pahalıya mal olduğunu unutmamak gerekir. Fânilere, Allah'a taparcasına tapmak veya bütün kuvvet ve kudreti onlarda görmeye ve göstermeye çalışmak şirke kapı açmaz mı? Hristiyan din adamları yanlış terceme edilen İncil'in tesiri altında kalarak bu hataya düşmediler mi? İsâ Peygambere Allah (celle celaluhu)'nun oğlu diyecek kadar ağır bir şirki imânlarına karıştırıp O'nun ilâhi rengini değiştirmediler mi? Müslümanların böylesine fahiş ve de tehlikeli bir hataya düşmemeleri için Kur'ân'da Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'den söz edilirken "Allah'ın kulu ve Rasulü" tabiri kullanılmıştır. Birçok âyetlerle de Peygamber'in asıl görevinin neler olduğu belirtilmiş, ona bir sınır çizilerek mü'minlere en sağlam ölçü verilmiştir.

Konumuzla ilgili âyetle, kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğu vurgulanırken Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sadece tebliğ ve irşad ile görevli bulunduğu, ondan önce de bu vadide bir nice peygamberlerin aynı görevle gelip geçtiği hatırlatılır.

Çünkü amaç, peygamberin şahsiyeti değil, onunla gönderilen hidâyetin ışığı, hakk'ın nurudur. Peygamber hidâyetin kapısını açıp ilâhi nuru kalblere ve dimağlara çevirerek insanları aydınlatmaya çalışır. Bunun temelini atar, esas ve prensiplerini koyar ve böylece görevi tamamlanır. Ondan sonra inanan bahtiyarlar bu hizmeti canla-başla sürdürürler.

Konuyu özetliyecek olursak:

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ölmesi ya da öldürülmesi, dinde bir sarsıntı, bir gerileme ve zaaf sebebi olmamalıdır. Çünkü O da diğer peygamberler gibi bir insandır; elbetteki bir gün ölecektir. Peygambere ihtiyaç -ilâhi âdet ve sünnet gereği- dini tebliğ içindir. Tebliğ görevi tamamlanınca artık maksat gerçekleşmiştir. O halde Peygamber'in vefatı, dinden dönmeyi gerektirmez, bilakis O'nun kurduğu ilâhi nizamın bütün sadelik ve parlaklığıyla korunması ve sürdürülmesi hususunda yeni bir devir başlar.

Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz tebliğiyle görevli bulunduğu nizamı kurduktan ve görevini tamamladıktan sonra ümmetine şu tavsiyede bulunmuştur:

"Size iki şey bırakıyorum, onlara sarıldığınız müddetçe sapıtmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin Sünneti."[1]

Gün geldi, Kur'ân'ın açıkladığı kaza gerçekleşti; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz vefat etti. Bu acı haberi duyan mü'minler beyinlerinden vurulmuşa döndüler; çoğu buna inanmak istemiyordu. Hiç kimsenin ağzı ve dili "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ölmüştür" demeye varmıyordu. Büyük sahabi Hz. Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye ayak bastığı gün her şey aydınlığa kavuşuyor, Medine'de görülmedik bir sevinç havası hüküm sürüyordu. Vefat ettiği gün ise her şey karanlığa gömülür gibi oldu."

Müslümanların bu duygusal halini gören Ebû Bekir Sıddik (radıyallahu anh) önce Hz. Âişe (radıyallahu anha)'nın evine girdi; Rasulullah'ın yüzünün üstündeki örtüyü kaldırıp iki gözünün arasını hürmetle öptü ve O'na olan saygısını en anlamlı biçimde dile getirdi. Sonra mescide gelerek minbere çıktı ve hazır olanlara şöyle seslendi:

---

1 El-Hâkim: İsnad-ı Sahih ile İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

"Kim Allah'a tapıyorsa şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) hep diridir. O'na ölüm yoktur. Kim de Muhammed'e tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür." ve sonra da konumuzla ilgili âyeti okudu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Bu âyeti sanki hiç görmemiş ve duymamıştım, Ebû Bekir bizi uyardı."

TASAVVUFİ YÖNÜ

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ

"Yoksa siz, Allah sizden cihat edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?"

Âhiret saadetiyle ilgili bulunan âyette çok önemli bir noktaya işaret vardır. Küfre ve nefse karşı cihâdın önünde bir sürü sıkıntılar ve engeller mevcuttur. Tıpkı dikenin gül ile cömertlik etmesi gibi. Böyle olunca da dış görünüşüyle cihâdın dünya saadetine açtığı hava pek doyurucu ve ferahlatıcı değildir. Çünkü amaç başkadır. Öyle olsaydı, iki ayrı saadetin aynı zamanda aynı gönülde gerçekleşmesi gerekirdi. Halbuki bu mümkün değildir. Ne var ki âhiret saadetinin yolu dünya uğrağından geçer; bu da oldukça yorucu, üzücü ve oyalayıcıdır. O bakımdan diyebiliriz ki sözü edilen kavramların dışı ürkütücü ve korkutucudur. İçi ve sonucu ise ferahlatıcı ve güven vericidir. O halde ebediyet yolculuğu sürüp giderken dünya uğrağında gerçek saadeti aramak, çölde su aramak gibidir. Saadet sandığımız nesneler, seraptan başkası değildir.

Özetleyecek olursak:

Dünyayı sevmek, gönül tahtına oturtmak âhiret saadetiyle birleşip bir araya gelemez. Hangisine daha çok ilgi duyulursa diğeri o nisbette noksanlaşır Çünkü dünya saadeti ancak kalbin onunla meşgul olup zevk almasıyla belirgin hale gelir; bu da nisbidir, izafidir ve geçicidir. Âhiret saadeti ise kalbi Allah (celle celaluhu)'dan başkasından boşaltıp Allah sevgisiyle doldurmaktır. İşte bu iki sevgi ve arzu aynı gönülde aynı zamanda taht kuramaz. Biri gelince diğeri gider.

Allah ve âhiret sevgisi de kuru bir iddiayla tamamlanmaz. Model ve örnek ister. O halde Allah'ın dinine sarıldığını iddia eden herkes sözünde

doğru değildir; bu hususta kıstası Kur'ân belirleyip önümüze koymuştur: Cihadın ölçü ve metodunu bilerek sahneye çıkan kimsenin karşılaşacağı sıkıntılar ve engeller sebebiyle Allah'a olan sevgisinde bir noksanlaşma meydana gelmemeli, üstelik bu sevgi ve imân artmalıdır.

Âyette bu, en anlamlı ve duyarlı biçimde açıklanarak deniliyor ki: "Yoksa siz, Allah sizden cihâd edenleri belirleyip ortaya çıkarmadan, sabredenleri belli etmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?"

TARİHI YÖNÜ

Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğramanın birçok sebepleri olmakla beraber bir nice hikmetleri de vardır. Hiç bir millet sonuna kadar üstünlük sağlayamaz. Yenilgiden sonra zafere erişmek mukadder olduğu gibi, zaferi elde ettikten sonra yenilgiye uğramak da mukadderdir. Ne zafere çok sevinmek, ne de yenilgiden dolayı fazla üzülmek. Çünkü asıl saadet veya felâket bunlar değildir. Her geçen gün artan imân, gelişen irfan ve derinleşen Allah (celle celaluhu) ve Rasulullah sevgisidir. Savaşlar bir bakıma dengeyi sağlamak, tuğyanı durdurmak, aşırılıkları önlemek içindir. Bir bakıma da milletleri ve fertleri ciddi bir denemeden geçirmeyi içermektedir.

Uhud Savaşı'nda maksadın bir ucu da, mü'minleri ciddi bir imtihandan geçirmeye uzanmaktadır. Nitekim öyle oldu.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e taş atıp dişlerini kıran ve yüzünü yaralayan Abdullah bin Kamia el-Harisi bu fırsatı daha iyi değerlendirmeyi düşünerek Rasulullah'ı öldürmek için koştu, tam bu sırada Rasulullah'a biraz benziyen Umeyr oğlu Mus'ab (radıyallahu anh) onu karşıladı, çetin bir vuruşmadan sonra Mus'ab şehit edildi. Abdullah, vuruştuğu kişinin Peygamber olduğunu sanmış ve bu yüzden heyecanlanıp sesinin çıktığı kadar bağırmıştı: "Muhammed'i öldürdüm, Muhammed'i öldürdüm!" Bu haber yıldırım hızıyla yayıldı. Henüz imânın tam zevkini kalblerinin derinliğine yerleştiremeyen bazı zayıf iradeli Müslümanlar ve daha çok münafıklar: "Keşke Abdullah bin Ubey aramızda olsaydı da bizim için Ebû Süfyan'dan eman dileseydi!" diye hayıflandılar. Münafıklardan bir kısmı ise, "Eğer Muhammed peygamber olsaydı öldürülmezdi. Artık her şey bitti, eski dostlarınıza ve eski dininize dönmenizin zamanı geldi," diyor, durmadan şüphe ve tereddütler doğuruyorlardı. Onların bu sinsi ve hâince yaygarasını duyan büyük mücahit Enes bin Nadir (radıyallahu anh) öne atılıp şöyle seslendi:

"Ey Müslüman cemaati! Eğer Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) öldürüldüyse, Muhammed'in Rabbi diridir, O ölmez. Siz Rasulullah'dan sonra dünya hayatını ne yapacaksınız? O'ndan sonra yaşamanın ne tadı ve değeri var? O'nun dâvası uğrunda savaşın, canını verdiği din için canınızı verin. Bundan daha üstün şeref ve saadet mi istiyorsunuz? Kendinizi toparlayın, gelen seslere kulak vermeyin. Rasulullah'ın açmış olduğu cadde bütün genişliğiyle önünüzde duruyor. Artık ne bekliyorsunuz?"

Bu sözler, kükreyen bir imândan yükseliyor, dalga dalga duygulan kaplıyordu. Hz. Enes sadece imân gücünü sözde bırakmadı, kılıcını çekti ve "Allahım! bunların söylediklerinden sana sığınırım." diyerek düşmana saldırdı. Bir şimşek gibi parıldıyan kılıcının karşısında durmak ne mümkün. Allahu Ekber sesi kalbleri hançer gibi delip geçiyor, mü'minlerin imânını, kâfirlerin küfrünü artırıyordu. Derken Hz. Enes ağır yaralar aldı ve çok geçmeden şehit düştü. Savaş meydanında ancak parmaklarından tanınabildi.

Peygamber potasında şekillenen ve Kur'ân'ın gösterdiği doğrultuda hedefini belirleyen Enes bin Nadir (radıyallahu anh) en güzel ölçü ve kıstası ortaya koymuştu.

ÂYETLER ARASİNDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah (celle celaluhu), Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiği lâhuti nur ile aydınlanmamızı, fakat tapılmaya asıl lâyık kendisinin bulunduğunu hatırlattı. İnsanları ilâhlaştırmanın hiçbir kimse hakkında doğru olmayacağına işaret edildi. Ebedi saadete, imândan kaynaklanan cihâd ve sabır ile erişilebileceği açıklandı; böylece Allah (celle celaluhu)'nun bu konudaki sünnetine bir kez daha dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle cihâdın mutlak ölüm olmadığı, savaşa çıkan her insanın herhalde öldürüleceği sonucunu çıkarmanın isabetli bir yargı bulunmadığı hatırlatılarak, ecelin belli sebeplere bağlandığı, sebeplerin de ilâhi kudretle planlandığı açıklanıyor; bu nedenle sözü edilen konuda ilâhi kanunun câri olduğu belirtiliyor. Allah (celle celaluhu)'nun izni olmadan hiçbir canlının ölmeyeceği üzerinde özellikle duruluyor. Sonra asıl konuya geçilerek dünya ile âhirete karşı duyulan ilginin karşılığı açıklanıyor; geçmiş peygamberlerin etrafında imân aşkı ile bir hâle meydana getiren Allah (celle celaluhu) dostu mü'minlerin nasıl sabırlı ve cefakâr olduklarına değinilerek örnekler sunuluyor.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا ۗ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا
نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۗ وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾
وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ ۙ مَعَهٗ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّا
اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ۗ
وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

145- Hiçbir cana Allah'ın izni olmadan ölmek yoktur. Bu, belli bir vakte bağlanmış yazılan bir yazıdır. Artık kim dünya sevabı isterse ona ondan veririz; kim de âhiret sevabı isterse, ona da ondan veririz. Şükredenleri mükâfatlandırırız.

146- Peygamberlerden nicelerinin maiyetindeki birçok Allah dostları savaştılar da Allah yolunda kendilerine dokunan elem ve sıkıntılardan dolayı gevşemediler, zaaf göstermediler; boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147- (Evet) onların (bu durumda da) sözleri şu oldu: "Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."

148- Bu sebeple Allah da onlara hem dünya sevabını, hem âhiretin güzel sevabını verdi. Allah iyi yararlı işlerde bulunan iyileri sever.

İLGİLİ HADİSLER

"Iynet[1] ile alım-satımda bulunduğunuz, öküzün kuyruğunu tutup (sadece) ziraatle yetinmekten hoşlandığınız ve böylece cihâdı terkettiğiniz zaman, Allah üzerinize bir horluk, alçaklık indirir de sizi rahat

1 Iynet: Veresiye mal satıp sonra onu sattığı fiyattan aşağı bir fiyata satın almak suretiyle müşteriyi dolaylı yoldan faizli borç altına sokmaktır.

bırakmaz; dininize (onun getirdiği hareket alanına) dönünceye kadar bu horluk ve aşağılığı sizden koparıp uzaklaştırmaz."[1]

"Bir millet cihadı terkederse, herhalde Allah onların hepsini azaba uğratır. (Çalışma ve cihad ruhunu kaybeden millet başkasına yem olur.)"[2]

"Ameller niyetlere göre (değer kazanır); herkese niyetinin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti (niyet ve azmi) Allah ve Rasulüne ise, onun hicreti Allah ve Rasulullahadır. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadın ise, onun da hicreti niyet ettiği şeyedir."[3]

Her Canlı Eceliyle Ölür

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا

"Hiçbir cana, Allah'ın izni olmadan ölmek yoktur. Bu, belli bir vakte bağlanmış yazılan bir yazıdır."

Varlık âlemi mutlak bir plâna göre idare edilmektedir. Başıboş hiçbir varlık yoktur. Gayesiz ve amaçsız hiçbir olay cereyan etmez. Kâinat aslında bir bütündür. Her parça bu bütünün bir harfini, ya da kelimesini meydana getirir. Nasıl 27 veya 28 harftan kelimeler, kelimelerden cümleler, cümlelerden kitaplar, düşünceler ve hükümler meydana geliyorsa, kâinattaki varlıkların durumu da buna benzer. Her harf gelişigüzel kullanıldığında bir anlam taşımayacağı, ölçülü ve dengeli bir kelime oluşturmayacağı gibi, kâinattaki her parça da yaratıldığı gayeye uygun varlığını sürdürmediği, hayat kanunu dışına çıktığı takdirde ölçü ve dengesini kaybedeceği muhakkaktır.

Kâinattaki her tür canlının da bir başlangıç, bir de bitiş noktası vardır. Bu noktalar Yüce Yaratan tarafından belirlenip hükme bağlanmıştır. Ancak bu kader çizgisinde canlının katkısı hiçbir zaman unutulmamalıdır. İlâhi ilim birçok hususlarda malûmata tabi'dir. Bitiş noktası bunlardan biridir.

O halde her canlı hakkında önceden plânlanmış bir ecel vardır. Bu, Allah (celle celaluhu)'nun kaza, kader, ilim ve iradesiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Kaza, O'nun koyduğu kanun ve hükümdür. Kader, vakti gelince o hükmün yerine gelmesidir. İlim ve irâdesi her şeyi kapsayıp kuşatmıştır.

---

1 Ebû Dâvud: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan.

2 Taberâni: İsnad-i hasen ile Ebûbekir (radıyallahu anh)'den

3 Buhari - Müslim: Ömer bin Hattab (radıyallahu anh)'den

Hiçbir olay O'nun ilim ve irâdesinin dışında meydana gelmez ve gelmesi de mümkün değildir. Canlıların eceli, onların kendi hayatlarını sürdürmedeki akıllarıyla ve içgüdüleriyle bir bakıma gizli bir anlaşma halindedir. Allah (celle celaluhu) ezelle ebedi kucaklayan ilmiyle her canlının ne yapacağını, nasıl bir yol takip edeceğini ve nasıl bir sonuca kendini iteceğini bilir. Bu sebeple de o canlının kader çizgisini ona göre çizip hazırlar. Hikmet bu olunca hiç bir canlı eceli gelmeden ölmez, denilmiştir. Öldürülen de, zelzele, sel ve benzeri felâketlerde hayatını kaybedenler de kendi ecelleriyle ölmüşlerdir.

Hakikat bu olunca, katilin suçu ne? diyemeyiz. Çünkü meydana gelen ölüm olayında katilin de, maktulün da katkısı vardır. Allah (celle celaluhu) ruhları yarattıktan ve her insanı dünyaya getirdikten sonra onların kendi iradeleriyle akıl ve yetenekleriyle ne yapacaklarını bilip bu sonucu tesbit etmiş ve kaderlerini de ona göre planlamıştır.

Ecel Önceden Tesbit Edilmiştir

Kur'ân'da bu konu işlenirken insan aklına geniş yer verilmiştir. Ayrıca âyetteki uslûb ve anlatımla iki önemli hususa işaret vardır: Korkunun, savaşa katılmamanın eceli değiştirmeyeceği hatırlatılıyor. Ölümden korkan milletlerin yaşama şansı kalmadığına dikkatler çekiliyor. Diğer bir hususa da atıf yapılarak mü'minlerin Hz. Peygamberden sonra nasıl hareket etmeleri gerektiği bildiriliyor. Peygamberler, büyük kumandanlar, kahramanlar ve değerli devlet adamları yol gösterici, imân gücünü artırıcı rehberlerdir. Onların başlattığı büyük dâvalar onların ölümüyle son bulmamalıdır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in vefatıyla artık herşeyin bitmiş olduğunu düşünmek çok tehlikeli sonuçlar doğurur. Bu bakımdan Kur'ân'da, ortaya çıkacak olan böylesine hatalı bir düşüncenin İslâm'da yeri olmadığı belirtiliyor. Allah (celle celaluhu)'nun insan eceliyle ilgili emrini, kaza ve kaderinin derin anlamını bilen Allah (celle celaluhu) dostlarının peygamberlerinin yanında yer alıp nasıl savaştıkları, karşılarına çıkan engelleri imân ve sabırlarıyla nasıl aştıkları misal getiriliyor. Ecelin belirlenmiş vakti ve saati gelmeden ölüm olayının meydana gelmeyeceğine inandıkları için olaylar karşısında gevşemedikleri, zaaf göstermedikleri ve boyun eğmedikleri bilhassa açıklanıyor. En tehlikeli anlarda bile sözlerinin şu cümlelerden ibaret olduğu bir ölçü niteliğinde sergileniyor: "Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."

İmanla Bütünleşen İrâde ve Cesaret

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ

"Peygamberlerden nicelerinin maiyetindeki birçok Allah dostları savaştılar da..."

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetlerle, gelip geçen ümmetlerden kendilerini Allah'a verip hak uğrunda, din yolunda cihât edenlerin durumu örnek veriliyor.

Sonra da onların kaza ve kader anlayışları, sünnetullah konusundaki bilgileri, imân kuvvetinin hiçbir engel tanımadığı hususundaki sezişleri, kalblere neşter vurulurcasına işleniyor:

a) Allah dostluğunu her şeyin üstünde tutup insanlığın başbelası olan küfür ve tuğyanla savaşmaktan geri kalmadıkları,

b) Bu yüzden kendilerine dokunan her musibeti, karşılarına çıkan her felâketi ve birbirini izleyen şiddeti -insan cevherini ortaya çıkaran bir imtihan bilerek- göğüsledikleri, savaş azmini, cihât aşkını elden bırakmadıkları,

c) Önlerine çıkan her engelin ancak azimlerini, her sıkıntının sadece sabırlarını ve her felâketin yalnız imânlarını artırdığı,

d) Gevşemedikleri, zaaf göstermedikleri, her sıkıntıdan sonra genişliğin, her belâdan sonra bir saadetin geleceğine inandıkları,

e) Vuruştukları, kan döktükleri, kanlarının döküldüğü, esir edildikleri, işkencelere uğratıldıkları, fakat boyun eğmedikleri belirtiliyor.

O mü'minlerin saadeti, nefsin rahatında değil, onu altetmede, geçici bir hayatta değil, sonsuzluk yurdunda aradıkları hatırlatılıyor.

f) İşin başında da, sonunda da kusur ve günahlarını dile getirerek tam bir teslimiyet içinde: "Ey Rabbimiz! günahlarımızı, işlerimizdeki aşırılıklarımızı affedip bağışla; (hak yolunda) ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." diye dua ettikleri açıklanıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah (celle celaluhu) dostlarının nasıl bir ferağat-i nef içinde cihat ettikleri anlatıldı. Onların mümeyyiz vasıflarından bir kısmı çok anlamlı biçimde sergilendi. Allah (celle celaluhu) dostu olmanın büyük

bir bahtiyarlığa ve sonsuz bir saadete kapı açtığı vurgulandı. Aşağıdaki âyetlerle Allah (celle celaluhu) dostluğunun hedefi belirleniyor. Başkasını, özellikle inkarcıları dost edinmenin nasıl bir gerilemeye yol açacağı hatırlatılıyor. Mü'minlere ancak Allah (celle celaluhu)'nun sahip çıkacağı, O'nun yardım edeceği anlatılırken inkarcılardan yardım beklemenin sadece felâket ve dert getireceğine işaret ediliyor.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَـٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ ٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلنَّـٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾

149- Ey imân edenler! Eğer inkâr edenleri dinler de onlara uyarsanız, sizi gerisin geri çevirirler; bu yüzden zarara uğrayanlar olarak dönüp kalırsınız.

150- Oysa sizin mevlânız (yegâne sahibiniz, koruyucunuz ve yakın dostunuz) Allah'tır. O, yardımcıların en hayırlısıdır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'nda hatalı tutumlarından dolayı bozguna uğrayan mü'minleri İslâm'ın saadet caddesinden ayırmayı, onları ikbal burcundan alaşağı etmeyi plânlayan münafıklarla inkarcılar elbirliği ederek yoğun bir propagandaya başladılar: "Artık her şey bitti, yolun sonuna gelindi. Sizler Mekkeli hemşehrilerinize dostluk elini uzatın, eski dininize dönün!" diyerek Allah (celle celaluhu)'nun nurunu söndürmeye çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Sizden biriniz, ben kendisine ana-babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça imân etmiş sayılmaz."[1]

"Kimde şu üç şey bulunursa, imânın tatlılığını tatmış olur:

1- Allah ve Rasulü ona başkalarından daha sevgili olmak,

2- Kişiyi ancak Allah için sevmek,

1 Buhari - Müslim - Nesâi: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

3- Ateşe atılmaktan hoşlanmadığı gibi küfre dönmekten hoşlanmamak..."[1]

"Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in Rasul olduğuna razı olan kimse imânın tadını tatmıştır."[2]

Her Cisim Saydamlığı Nisbetinde Güneşten Işık Alıp Yansıtır

İlâhi hidâyet ve rahmet güneşi bütün insanlara yönelik doğmuştur. Peygamberler ve onlara inanıp bağlanan Allah dostları, insanları bu güneşten yeterince ışık almaları için eğitmekle görevlidirler. Ruhlarını karartan nefs ve şeytandan kendilerini koruma şuurunda olanlar, bu büyük mürşit ve terbiyecilere uymakta tereddüt etmezler. Bu yoldan hidâyet (doğru yol) güneşinin ışığını atıp yansıtma bahtiyarlığına erişirler. Daha çok kendini maddeye ve mideye verip bu ikisi uğrunda ömür sermayesini törpülüyenlerdir ki bu güneşe iltifat etmez ve hiç bir dini mürşid ve terbiyecinin sesine kulak vermezler; hattâ bu sesten rahatsız olurlar.

Ne var ki, her devirde bu tip insanlar çoğunluktadır. İştihayı çekmekte becerikli, maddenin çekiciliğini anlatmakta başarılıdırlar. Günlük hayatları, zayıf iradeli inanmışları imrendirir düzeydedir. Uhud Savaşı'nda, savaşın kaderini değiştiren birkaç kişi, bu iradesizlikten şikâyetçi olmadılar mı?

Hak din, insanın nefs, madde ve şehvetten yana olan eğilimini frenleyip ölçülü biçimde kanalize etmekle; ruhu karartan, vicdanı kirleten sapıklıkların önüne sed çekmekle ve tek kelimeyle insanı insanlığa has şeref mevkiine yükseltmekle uğraşır. Bunun için inkarcı maddeciler, sapık şehvetperestler dine karşı nefret duyar, onun tesirini sıfıra düşürmek için amansız bir mücadele verirler. Ortama göre hareket edip sinsi planlar uygulayan bu tipler çok renkli ve siyasidirler; bununla beraber asıl renklerini pek belli etmezler.

İşte Kur'ân bu ve benzeri inkarcılara uyulmamasını, onların dinlenmemesini telkin ediyor ve bu hususta sık sık mü'minleri uyarıyor. Hidâyet güneşinden nasibini almayan dünyacıların, bu güneşten enerji ve ışığını alanları kendilerine uydurmakta kusur etmeyeceklerine işarette bulunuyor. Aynı zamanda bu tiplerin hiçbir zaman mü'minlere sadık dost, yakın

---

1 Buhari - Müslim - Tirmizi - Nesâi - İbn Mâce: Enes b. Mâlik'den

2 Müslim - Tirmizi: Abbas b. Abdulmuttalib (radıyallahu anh)'dan

arkadaş ve gönüldaş olmayacaklarını hatırlatıyor.

Belini kitaplılara veya kitapsızlara bağlayan Müslüman ülkelerinin ileri gelen siyasilerinin nasıl hatalı bir yola girdiklerini zaman ortaya çıkarmış, milletlerine nasıl bir kötülükte bulunduklarını belgelemiştir. Ama hâlâ Arap ülkelerinde bu gerçeği anlamayan veya anlamak istemeyenler sahnededir.

Kur'ân sözü edilen uyarısını yaptıktan sonra, inanmışların asıl dost ve yardımcısının inkarcılar değil Allah (celle celaluhu) olduğunu bir kez daha gönüllere neşter vururcasına belirtiyor.

O halde Allah (celle celaluhu) kimin mevlâsıdır? Bunun cevabını Kur'ân vermiştir: Allah'a inandıktan sonra O'nun dinine hizmet eden ve bu uğurda hizmet verirken her türlü sıkıntıya katlanmasını bilenlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, inkarcılara uyup onları dinlemenin mü'minlere zarar getireceği açıklandı. Mü'minlerin kendi dert ve meselelerini kendi aralarında çözmeğe çalışmalarının yararına işaret edilerek inanmışlar arasında ciddi bir kaynaşmanın ve birlik içinde hareket etmenin önemi belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle, inkârın korku ve endişeyi davet edeceğine, imansızlığın ümitsizliğe kapı açacağına dikkatler çekiliyor. Cenâb-ı Hakk'a inanıp gönülden teslimiyet göstermenin azim ve cesareti artıracağına işaret edilerek Uhud Savaşı'nda mü'minlerden bir kısmının kararsızlığının ve inkarcılar gibi dünyaya meyletmelerinin onlara çok pahalıya mal olduğu anlatılıyor ve böylece ilâhi uyarının sinyalleri veriliyor.

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ
سُلْطَانًا ۚ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ
وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۖ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ
الْآخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي

أُخْرٰىكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

151- Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları sebebiyle o kâfirlerin kalblerine korku salacağız. Onların varıp eyleşeceği yer Cehennem ateşidir. Zâlimlerin kaldığı yer ne kötüdür!

152- Andolsun ki, Allah'ın size verdiği söz doğru çıktı; hani Allah'ın izniyle onları kırıp geçiriyordunuz, tâ ki sevdiğiniz şeyi (zafer ve ganimeti) size gösterdikten sonra korkuyla karışık bir yılgınlık göstererek bu hususta tartışıp çekiştiniz, emre uymadınız; o kadar ki, kiminiz dünyayı, kiminiz âhireti istiyordu. Sonra denemek için sizi onlardan çevirdi (bozguna uğrattı). Şanıma andolsun ki, sizi (Allah) affetti. Allah mü'minlere karşı fazl-ü kerem sahibidir.

153- Hani siz durmadan uzaklaşıyor; hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber de arkanızdan sizi çağırıyordu. Kaçırdığınız şeye, başınıza gelene üzülmeyesiniz diye, Allah size keder üstüne keder verdi. Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'nda elde edilen kısmi bir zaferden sonra dikkatsizlikleri ve emre itaatsizlikleri yüzünden yenilgiye uğrayan mü'minler bu üzüntü içinde kıvranıp Medine'ye dönmüşlerdi. Verilen kayıp cidden büyüktü. Ashab-ı Kiramdan bir kısmı, "Allah bize yardımda bulunacağını va'dettiği halde neden bu duruma düştük?" diye hayıflanıyor ve şüpheyle birlikte merak ve üzüntüleri arttıkça artıyordu. Bunun üzerine meselenin asıl hikmet ve esrarı aralanarak onların şüphe ve üzüntüsünü giderecek anlamda yukarıdaki 152. âyet indi.

Başka bir rivayette ise, iniş sebebi şöyle tesbit edilmiştir:

Ebû Süfyan kumandasındaki düşman ordusu sevinçli bir vaziyette Mekke'ye dönerken bir ara savaşın sonucunu düşünerek hatalı bir strateji uyguladıklarının farkına vardılar. Müslümanları bozguna uğratıp onlara hayli kayıp verdirdikten sonra neden hepsini öldürmeyi plânlamadıklarına hayıflandılar. Bu düşüncede geri dönüp Müslümanları takip etmeyi

arzuladılar. Derken Allah (celle celaluhu) onların kalbine bir korku saldı ve bir anda cesaretleri kırılarak düşüncelerinden vazgeçtiler. Bu nedenle.151. âyet teselli mahiyetinde indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi:

1. Bir aylık mesafeden korkumun hissedilmesiyle yardım gördüm.

2. Yeryüzünün her yanı bana mescid ve temiz kılındı.

3. Ganimetler bana helâl kılındı.

4. Şefaat yetkisi bana verildi.

5. Daha önce gönderilen her peygamber ancak kendi kabile veya milletine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara gönderildim."[2]

"Düşmana karşı korku salmakla yardım gördüm."[3]

"Doğrusu Ebû Süfyan sizden bir tarafa (üstünlük sağlıyarak) dokundu. Ama Allah (celle celaluhu) onun kalbine bir korku attı da öylece Mekke'ye döndü."

Allah'ı İnkâr Edenin Mâkul Hiçbir Kanıtı Yoktur

بِمَآ اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا ۚ

"Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları..."

Allah'ın varlığını, birliğini inkâr etmek çok zordur. Bu, hiçbir zaman O'nun varlığını isbât etmek kadar kolay değildir. Çünkü bizi O'nun varlığına ve birliğine götüren kanıtlar, hüccetler ve belgeler sayılmayacak kadar çoktur. Yokluğunu ispat edecek hiç bir delil ve belge mevcut değildir. İnkarcıları zaman zaman korkutan, içlerini titreten de budur. Hem inkârda ısrar edip direnirler, hem mâkul bir delil bulamazlar. Şüphe dalgaları durmadan kalblerinin ve -eğer varsa- vicdanlarının duvarlarına çarpmakta, doğuştan ruhlarında var olan Allah fikrinin yanan sinyalleri onları rahatsız etmektedir.

---

1 Esbab-ı Nüzul / Nisâburi - Kurtubi - Lübabu't-te'vil. Fazla bilgi için de bak: İbn Cerir Taberi

2 Müslim: İbn Vehb'den

3 İbn Ebi Hatim

"Evet Allah'ı inkâr etmek, O'nun varlığını isbat etmekten çok hem çok zor ve hatta imkânsızdır."

Allah'ı ve âhireti inkâr edenlerin Hazreti Ali (radıyallahu anh) ile tartışmaya başlamaları üzerine büyük âlim onları susturmak ve uzatmadan kısa yoldan onları mat etmek için şöyle bir soru yöneltmiştir: "Biz hem Allah'a inanıyor, hem âhiret yurdunu kabul ediyor ve ona göre hayatımızı düzenliyoruz. Siz ise buna inanmıyor ve bu nedenle de hayatınızı ona göre düzenlemiyorsunuz. Bir an farzedelim ki Allah (celle celaluhu) ve âhiret yok, bizim ne kaybımız olacak? Ya varsa -ki vardır- o zaman siz ne yapacaksınız?"

"Allah ve âhiret günü yoktur" demek kolay, ama bunu kanıtlamak ve vicdana sindirmek çok zor. Çünkü kâinat kitabındaki her kelime ve her satır O'nun varlığına ve birliğine açık birer delildir. Her kelimenin, yani varlıktaki her şeyin bir plâna ve ince hesaba göre yaratıldığı, gelişi güzel hiçbir şeyin vücut bulmadığı muhakkak. Bütün bunların kendiliğinden zaman aşımıyla gelişe gelişe bu duruma geldiğini iddia etmek ise her yönüyle akıl, mantık ve ilim ölçüleri dışında varsayımdan öteye geçmez. Bir plân varsa, mutlaka bir plânlayıcı; bir program varsa, herhalde bir programcı; ortada çok mükemmel bir hesap varsa, mutlaka bir yüksek matematikçi vardır. Bunun aksi düşünülemez.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle bu husus çok kısa fakat anlamlı ve doyurucu biçimde açıklanmıştır: "Allah'ın, hakkında hiçbir kanıt ve hüccet indirmediği şeyi O'na ortak koşmaları sebebiyle o kâfirlerin kalblerine korku salacağız."

İdealist ile materyalist neden Allah'ı inkârda ısrar edip, durmadan bu konuyla meşgul olurlar? Dönüp dolaşırlar da kafaları neden bu konuya takılıp kalır? Bunun cevabı ve sebebi gayet açıktır: Her insan Allah'a tapmak için yaratılmış bir kalble doğar. Kendinin çok ötesinde olan yüksek gayelere erişmek, kendini feda edeceği mukaddes bir şey bulmak, uğrunda yaşayacağı ve gerekirse öleceği bir inanışa sahip olmak üzere dünyaya gelir. İşte bu inanç ve düşünce insan ruhunun derinliğine enjekte edilmiştir; sökülüp atılması mümkün değildir. Doğduktan sonra ana-babası onu bir ok gibi toplumun içine, atar; nereye düşerse oranın rengini, biçimini ve karekterini alır; ama ruhundaki Allah (celle celaluhu) fikri ve inancı yok olmaz, olmadığı için de devamlı sinyal verir. Bu yüzden saplandığı inkâr

ağında çırpınıp durur. Kendini bu sıkıntıdan kurtarmak için delil arar, kanıt bulmaya çalışır, fakat nafile, bir türlü kendini tatmin edemez. İşte inkârda ısrarın ve korkunun asıl nedeni budur!

Bu bakımdan "Allah'ı inkâr eden de bir dereceye kadar O'nun varlığını içinde seziyor," demektir. Çünkü yok olan şeyi inkâra yeltenmek abes ile iştigal olur.

Böylece inkarcı hem dünyada, hem âhirette ateş içindedir. Ruhunun ve vicdanının reddettiği bir düşünce ve inanç üzerinde ısrarla durmak, onu, içinden yakan bir ateş değil midir? Bir de önünü aydınlatan hiçbir ışık göremiyor ve ümitsizlik içinde ömrün tükenmesini bekliyorsa, bu da ayrı bir ateş değil midir? İnanan kimse ise hem ruhu, hem vicdanıyla barışık ve uyum halindedir. Bu yüzden mutludur, huzurludur ve umutludur.

Kur'ân'da bu hakikat şu cümleyle özetlenmiştir:

وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِينَ

"Onların varıp eyleşeceği yer Cehennem ateşidir. Zalimlerin kaldığı yer ne kötüdür!"

Savaşta Zafer Kapısı Açılınca Allah'ı Daha Çok Anmak Gerekir

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗٓ

"Andolsun ki, Allah'ın size verdiği söz doğru çıktı."

Mülk Allah'ındır; dilediğine verir, dilediğinden çekip alır. Vermesi de, çekip alması da sünnetullaha ve kurulu denge kanununa göredir. Gelişi güzel bir olayın meydana gelmesi düşünülemez. Milletler ve fertler fazla şımarıp yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmasınlar, kargaşalığa kapı açmasınlar diye devamlı başarı ve zafer nimetine erişemezler. Bu konuda inanmışla inkarcı aynı ölçüdedir. Sünnetullah ve denge kanunu hükmünü yürütür. Hak adına savaşıp hakkı unutanları er-geç terbiye eder ve böylece gereken uyarısını yapar. Özellikle dünya saltanatı peşinde savaşıp kan döken milletlerin sonu yıkılmak ve felâkettir. Birkaç günlük ihtişam ve refahlarına bakıp aldanmamak gerekir.

Donanmayı Hümayun zaferden şan ve şerefle döndüğünde, birçok devlet adamı sevinçten yerinde duramıyor ve ağızları kapanmıyordu. Ama koca imparatorluğun başında bulunan, aynı zamanda ilâhi kanunu bütün

benliğiyle idrak eden Kanuni Sultan Süleyman, bu zaferi Müslümanlara lütfeden Allah'a hamdederek gözyaşları akıtıyordu.

Kur'ân bu hassas konuda Uhud Savaşı'nda mü'minlerden bir kısmının gafletini örnek olarak sergilemektedir. Allah'a güvenip dayanan mücahitler, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in kumandasında sayı ve teçhizat bakımından düşmana nisbetle az olmalarına rağmen ilk saatlerde başarı sağlamış, zafer kapısını aralamayı becerebilmişlerdi. Ama hemen sonra sevdikleri zafer ve ortada kalan ganimeti görünce bir kısmı gaflete düşmüş, emre itaatsizlik ederek dünyalık peşine takılmıştı. Böylece ilk hız ve şahlanan ruhun ölçü ve dengesi bozulunca bu savaşta zaferin düşman tarafına sinyal vermesine neden olmuşlardı. Allah (celle celaluhu) onları bu gafletten uyandırmak için çetin bir imtihana tabi tuttu, onu unutturacak ölçüde gam üstüne gam indirdi, sonra da hepsini affedip bağışladı.

Müslüman Cemaat İki Ayrı Niyet Taşırsa

مِنكُم مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ الْآخِرَةَ

"Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti istiyordu."

İslâm, Hakk'a teslim olmayı gerektirir. Hak, niyetini Allah (celle celaluhu) için hâlis kılanlara yardımda bulunur. Başarının kapısı, haktan yana birlik içinde olanlara açıktır. Kur'ân'da bu çok hassas konuya özellikle değinilerek, yenilgiye uğramanın, başarısız olmanın sebeplerinden birine parmak basılıyor. Ördek olarak da Uhud Savaşı'nda düşman kuvveti bozguna uğrayıp ağırlığını bırakarak dağılınca Müslümanların kiminin ganimete göz dikerek dünyayı, kiminin de emre uyarak âhireti dilediği gösteriliyor. Niyetler teslimiyet odağında birleşmediğinden, Müslümanlar çetin bir imtihana tabi' tutuluyor ve böylece üzüntü üstüne üzüntü geliyor, yani savaşla ilgili ilâhi kanun hükmünü yürütüyor, galip durumda olan mü'minler mağlup duruma düşüyor. İş bununla da kalmayıp birçok değerleri kaybetme ve Resûlüllah'ın yüzünün yaralanması, dişinin kırılması gibi felâketlere maruz kalıyorlar.

Günümüzde İslâm ülkelerinde huzurun bozulması, yabancı kültürün yüzbulması, inkarcıların çoğalıp sahneyi doldurması üzerinde durup ciddi bir araştırma yapar ve bunun nedenini bulmaya çalışırsak, Müslümanların değişik niyet ve düşüncelerle bölünüp ayrıldığını, birçok ekoller meydana

getirdiklerini görürüz. Böylesine dağınık, perişan ve tutarsız bir cemaatin başarılı olduğu ve olacağı düşünülebilir mi?

TARİHİ YÖNÜ

Buhari'nin Berâ' bin Âzib (radıyallahu anh)'den yaptığı sahih rivayete göre; "Uhud Savaşı'nda müşriklerle karşılaştığımızda Allah (celle celaluhu) Rasulü, okçulardan bir bölüğü ayırıp Abdullah bin Cübeyr kumandasında stratejik önemi olan bir yere yerleştirdi ve şu emri verdi: **"Yerinizden ayrılmayacaksınız. Bizim üstün geldiğimizi görürseniz yine -ben emir vermedikçe- yerinizi terketmeyeceksiniz. Düşman bize üstün gelirse yine yerinizden ayrılıp bize yardıma koşmayın!"**

Râvi diyor ki; iki ordu vuruşmaya başladı. Müslümanlar üstün gelip düşman ordusunu dağıttı. Kadınlar bu manzarayı görünce hem dağa doğru sür'atle tırmanıyor, hem de "ganimete, ganimete!.." diye sesleniyorlardı. Kadınlar tırmanırken eteklerini topluyor, bu yüzden ayak bileklerindeki halhallar görünüyordu. Okçular bu havaya kapıldılar. Abdullah bin Cübeyr'in, "Durun, ne yapıyorsunuz? Rasulullah size yerinizden ayrılmamanızı sıkı tenbih edip emir vermedi mi?" diyerek engel olmaya çalışması bir sonuç vermedi. Okçular yerlerini terkedip ganimete koştular. Düşman bunu fırsat bilerek Müslümanları arkadan da çevirmek suretiyle 70 kişi şehid ettiler ve savaşırı kaderi değişmiş oldu."

YORUMLAR - RİVAYETLER

Sultan:

a) Hüccet ve beyân,

b) Kuvvet ve burhan, özür ve dayanak.

Bu mânayla devletin başına sultan denilmiştir. Çünkü o yeryüzünde Allah (celle celaluhu)'nun hücceti sayılır.

c) Bu ismin selit kökünden alındığı söylenir ki, çıra ve lambalarda kullanılan yağ demektir. Hakkı ortaya çıkarıp üstün kılmakta hükümdardan güç ve destek alındığı için ona sultan denilmiştir. Yani hakikatler ondan alınan güç ve ışık ile aydınlığa kavuşur.

Bazı lûgatçilere göre selit demir anlamına gelir, selâtat ise hiddet demektir. O halde selâtat selit'ten türetilip kahır anlamına delâlet eder. Sultan

kelimesi bundan alınmadır, sonundaki (nun) harfi fazladır.

O halde sultanın aslı kuvvet demektir. Ayrıca çok güzel ve pürüzsüz konuşan erkeğe de selit denir.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Uhud Savaşı'nın sonuçları ve mü'minlerin uğradığı hezimetin nedenleri üzerinde duruldu. İlâhi sünnet ve hikmetin bu konuda kapısı aralanarak inanmışlara gereken bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle bu savaşın mü'minler üzerinde bıraktığı tesirine, Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği güven ve teselliye temas ediliyor. Hatalı bir yola giren mü'minlerin affedildiği açıklanıyor.

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاساً يَغْشٰى طَآئِفَةً مِنْكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ
اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ
الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فِى اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ
يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ
وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ اِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا
مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ
عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

154- Sonra o üzüntü ve kederin ardından üzerinize bir güven, bir uyuklama indirdi de içinizden bir kısmını kendinden geçirircesine bürüdü. Bir kısmı da kendi derdine, can kaygısına düştüler; Allah hakkında haksız yere cahiliyyet devri zamanını beslediler ve "bu işten bize ne?" dediler. De ki: "Şüphesiz işin hepsi Allah'ındır." İçlerinde sana açmadıkları

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubi - İbn Cerir - Keşşaf ve Fethü'l-Kadir tefsirlerine

bir şeyi gizliyorlar ve "bizim bu işte bir (görüş) hissemiz olsaydı burada öldürülmezdik" diye söyleniyorlardı. De ki: "Evlerinizde de olsaydınız yine de hakkında öldürülme yazılmış olanlar çıkar, katledilecekleri yere giderlerdi. Bu, Allah'ın göğüslerinizdekini yoklayıp denemek ve kalblerinizdekini ortaya çıkarıp (şüphe ve vesveseyi) temizlemesi içindi. Allah gönüllerde olanı hakkıyle bilir."

155- İki ordunun karşılaştığı gün, içinizden arkasını çevirenlerin şeytan onların kazandıkları bazı şeylerden dolayı ayaklarını kaydırmak istedi. Andolsun ki, Allah onları affetti. Çünkü Allah çok bağışlayandır, hilm sahibidir, (cezayı çabuklaştırmaz, kullarına karşı şefkatli, merhametli ve sabırlıdır).

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Uhud günü saldıran müşrikleri durdurmak için mü'minlere seslenerek: **"Sizden bir yiğit yok mu bunlara karşı çıksın?"** buyurduğunda, Ubeyd oğlu Talha (radıyallahu anh): "Ben varım" diyerek sel gibi akan müşriklerin karşısına dikilmişti.[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yine o gün Sa'd bin Ebi Vakkas'a ok uzatarak şöyle diyordu: **"At, ya Sa'd! Anam babam sana feda olsun."**[2]

Yine o gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Düşmanı kim bizden geri çevirirse ona Cennet vardır ve o Cennette benim arkadaşımdır", buyuruyor ve durmadan dağılan mücahitleri toplamaya çalışıyordu.[3]

Her Sıkıntıdan Sonra Bir Ferahlık Vardır

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَىٰ طَائِفَةً مِنْكُمْ

"Sonra o üzüntü ve kederin ardından üzerinize bir güven, bir uyuklama (rahatlığı) indirdi."

Dünyada imânın vereceği iç rahatlığına, âhirette Allah (celle celaluhu)'nun cennet ile sunacağı sonsuz huzur ve nimetlere erişebilmek için çok çalışmak

1 Beyhaki - İbn Kesir

2 İbn Kesir: Sa'd bin Müseyyeb'den

3 Hammad bin Seleme: Enes bin Mâlik'den

ve nice sıkıntı ve üzüntülere katlanmak, sınav anlamındaki engelleri aşmak gerekir. Çünkü nimete, külfet yolundan ulaşılır.

Dünyada imânın vereceği iç rahatlığına erişmeye yönelirken hayli sıkıntılı yollardan, üzücü olaylar süzgecinden geçmek için sabır, irâde, basiret ve güven ister. Kendini bu düzeye getiremeyenler dünyada iken cehennemi bir hayat yaşamış olurlar. Aynı zamanda böylesine aziz bir nimete lâyık olmadıklarını ortaya koymuş sayılırlar.

Ama unutmamak gerekir ki, bu sıkıntılar, dikenli yollar hep böyle sürüp gitmez. Ara yerde ferahlatıcı günler vardır. Bu da zıtların birbirini izlemesini ifade eder. Rahat ettiğimiz günlerin değerini anlayabilmemiz için hayat böyle zikzaklı sürüp gider. Çünkü her şey daha çok karşıtıyla bilinir gelişebilir. Zaten biz insanlar zıtlar âleminde yaşamıyor muyuz? Gece gündüz, sıcak soğuk, acı tatlı, sert yumuşak v.b. hep bunu anlatmıyor mu? Böyle olmasaydı hayat ve hareket durur, kimin ne olduğu anlaşılmazdı. Bedir Savaşı'nda fazla bir sıkıntı olmadı. Melekler imdada yetişti; mü'minler üstün geldi. Bu bir ferahlıktı. Gönülden inanmışlarla münafıkları ayırt edecek bir ölçü ve ortam değildi. Bu ferahlıktan sonra -ilâhi sünnet gereği- bir sıkıntının ortaya çıkması pek yakındı. Çok sürmedi Uhud Savaşı patlak verdi; zıtların birbirini takip etmesiyle ilgili ilâhi kanunun hükmü yerine geldi. Bu kez mü'minler sıkıntıdan sıkıntıya, üzüntüden üzüntüye uğradılar. Emre uymanın ve elde edilen zaferin nasıl yüksek bir nimet olduğunu anladılar. Böylece asıl ölçü ve mihenk ortaya konmuş oldu. Henüz imânın değerini ve sağlayacağı iç rahatlığının anlamını idrâk etmeyenler sıkıntının altında gizlenen hikmeti ve ötesindeki mutluluğu göremediler, bir anda karakterlerinin rengi ortaya çıkıverdi, her şeyi unutup can kaygısına düştüler ve "bu işten bize ne?" diyecek kadar aşağılık gösterdiler. Gerçek mü'minler ise, Allah (celle celaluhu)'nun bu sıkıntılardan sonra bir güven ve uyuklama ile ferahlatıcı bir kapı açmasıyla rahat ve huzura kavuştular. Böylece zıtların birbirini izlemesiyle hem hayat ve hareket başladı, hem de ne olduğu anlaşıldı.

Savaşa İnanarak Katılmak Ölmek Değil, Yepyeni Bir Hayattır

يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۚ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا

"İçlerinde sana açmadıkları bir şeyi gizliyorlar ve "bizim bu işte bir

(görüş) hissemiz olsaydı burada öldürülmezdik" diye söyleniyorlardı."

Savaş gücünü, şuurunu ve inancını kaybeden bir topluluk, ya da millet nasıl yıkılmaya, esir olmaya mahkûmsa, aynı şuuru yitiren fertler de insanlıklarını silik hale getirmiş, ruhlarını öldürmüşlerdir. İnanarak savaşmasını bilen ve beceren bir millet köhneleşmiş kafaları, paslanmış ruhları temizler; pısırıklaşmış kuşaklara cesaret ve aksiyon verir; kendini gudde ifrazatının esiri yapanları, milli ve manevi değerlere sırt çeviren parazitleri yola getirir; yeni bir hayata daha zinde başlamayı gerçekleştirir. Ölürüm, öldürülürüm endişesiyle savaştan kaçanlar, ecelden kaçıp kurtulamıyacakları gibi yaşıyan ölüler sayılırlar. İstemeyerek savaşa katılan kişilerin çoğunun savaş sonrası dengesinin bozulduğunu, bir kısmının cinnet getirdiğini görüyoruz. Nedeni ortada, inançsızlık, ecelin değişmeyeceğini bilmemezliktir.

Yüz bin kişilik bir ordu arasına dalan ve Bizans ordusunun başkumandanıyla görüşen Halid bin Velid'in, Peygambere dil uzatıldığı için kılıcını çekip başkumandanı öldürmek istemesi, şüphesiz ki güçlü bir imânın, ölümden hiç de korkmamanın ürünüdür..

Kur'ân bu hikmeti şöyle açıklar:

"Evlerinizde de olsaydınız yine de hakkında öldürülme yazılmış olanlar çıkar, katledilecekleri yere giderlerdi."

TARİHI YÖNÜ

Beyhaki "Delâil-i Nübuvve" adlı kıymetli eserinde Uhud Savaşı'nın Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle belirtilen bölümünü, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'ın şöyle açıkladığını nakletmektedir:

"Uhud günü İslâm mücahitleri dağılıp perişan oldu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in etrafında 13 veya 12 kişi kalmıştı. Ubeydullah oğlu Talha ise dağa doğru tırmanıyordu. Müşrikler hınçlarını almak ve Peygamberi öldürmek için bu 13 kişinin üzerine yürüdüler. Rasulullah: **"Bunları durduracak bir kimse yok mu?"** diye seslendi. Hz. Talha "Ben varım," dedi. Rasûlullah ona: **"Sen yine olduğun gibisin",** yani savaşın şiddeti seni değiştirmedi, buyurdu. Sonra Ensardan bir adam "Ben de varım ya Rasûlallah!" dedi ve düşmanı karşıladı. Rasulullah da yanındaki birkaç kişiyle savaş stratejisini yeniden düzenlemek için dağa doğru çekildi. Çok

geçmeden müşrikler yine hücuma geçtiler. Anlaşılan o adam şehid edilmişti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yine: **"Bunların karşısına çıkan bir kimse yokmu?"** diye seslendi. Hz. Talha: "Ben varım," diye cevap verdi. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Sen yine olduğun gibisin"**, buyurdu. Sonra ensardan bir başkası çıktı, o da şehit edildi, derken sırasıyla o 13 kişi bir bir şehit edile edile Rasûlullah'ın yanında yalnız Hz. Talha kaldı. Müşrikler bu kez ikisini çevirdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **"Bunları durduracak bir kimse yok mu?"** diye seslendi; yine Hz. Talha "Ben varım," dedi ve çetin bir vuruşma örneği ortaya koydu. Parmak uçları yaralandı ve acının tesiriyle inledi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: **"Ya Talha! Eğer Allah'ın ismini ansaydın, melekler seni göğe doğru yükseltirdi de boşlukta kayboluncaya kadar insanlar sana durup bakardı,"** buyurdu.

Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dağılan mücahitleri toplamaya muvaffak oldu ve düşman saldırısını durdurdu. İmân gücü yeniden kendine gelince müşrikler geri çekilmek zorunda kaldı. Savaş bir anda şiddetini kaybetti. Allah Rasulünün yenilmeyen imânı bir kez daha ilâhi inayete mazhar oldu. Bu sırada mü'minlerin iç rahatlığına erişmesi, savaşın verdiği yılgınlıktan kurtulması için Allah (celle celaluhu) onlara bir uyuklama verdi. Ebu Talha (radıyallahu anh) diyor ki: Kalkanımızı başımızın üstünde siper edinip beklerken uyuklamaya başladık, o kadar ki birkaç defa kılıç elimden yere düştü. Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) da diyor ki: Aramızda hiç kimse yok ki o anda uyuklayıp çenesi göğsünün üstüne düşmüş olmasın. Ancak münafıklar uyuklamadı.

Şüphesiz ki, bu anlardaki uyuklama güven ve cesaret belirtisi, uyuklamamak ise inançsızlık ve korku alâmeti olarak kabul edilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle ecel ve emrin ilâhi sünnete bağlı bulunduğu belirtildi. Ölümden korkmanın bir yarar sağlamayacağına dikkatler çekilerek bu konuda sağlam bir itikat ölçüsü verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu ölçüye ancak inkarcıların aldırış etmediğine değiniliyor. Allah'a ve O'nun çizdiği ecel kaderine inanmayanların, seyahatte veya savaşta ölenler için derin bir hasret içinde yanıp tutuştukları anlatılıyor. İlâhi mağfiret ve rahmetin kimlere ineceğine atıflar yapılıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا
فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ
حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ
قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ
﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

156- Ey imân edenler! Yola çıkıp seyahatte ölen veya savaşlarda öldürülen kardeşleri için, "yanımızda olsalardı ne ölür, ne de öldürülürlerdi" diyen inkarcılar gibi olmayın ki, Allah bunu onların kalbinde hasret olarak bıraksın. Allah hem diriltir, hem öldürür. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir.

157- Şanıma yemin olsun ki, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, herhalde Allah'tan mağfiret ve rahmet onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

158- Celâlim hakkı için, eğer ölür veya öldürülürseniz, şüphesiz ki, Allah'ın huzurunda bir araya getirilip toplanacaksınız.

İNİŞ SEBEBİ

İnkarcı münafıklardan Abdullah bin Übey ve yandaşları, hem Uhud Savaşı'na katılmadılar, hem de bu savaşta şehit düşen yakınları ve hemşehrilerine hayıflanarak, "Savaşa bizim gibi çıkmayıp Medine'de kalsalardı öldürülmezlerdi," şeklinde bozuk bir itikada dayalı mantık ölçüleriyle bazı sözler söylediler. Yukarıdaki âyet daha çok bu sebeple indi.

Diğer bir rivayete göre:

Huzeyl kabilesinden birkaç kişi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, "İçimizde İslamiyet'e karşı istek ve eğilim var. Arkadaşlarından birkaç kişi gönder de bize İslâmiyet'i öğretsinler," diye istekte bulundular. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz altı kişiyi görevlendirip gönderdi. Bunlar Raci' mevkiine vardıkları zaman Maune Kuyusu yanında pusuya düşürülerek gadre uğradılar. Üçü hemen orada öldürüldü. Diğer üçünün elleri bağlanarak Mekke müşriklerine götürülmek üzere

yola çıkarıldı. Yolda biri kaçıp kurtulma imkânı elde ettikten sonra bunlarla savaşa karar verdi, ne yazık ki o da öldürüldü.

Münafıklar bunu istismar ederek, "gitmeselerdi öldürülmezlerdi," şeklinde bazı sözler sarfederek mü'minlerin inancını sarsmaya ve birtakım şüphelerin doğmasına çalıştılar. Bu nedenle yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Kalem, olup olacak şeyleri yazıp bitirmiş ve böylece artık mürekkebi kurumuştur (yazılacak yeni bir şey kalmamıştır)."[2]

"Çalışınız, herkes, herşey yaratıldığı, takdir olunduğu şeye hazırlanıp sevk edilir."[3]

"Allah'ın sizin fiiliniz ve halleriniz hakkındaki ilmi, sizin üzerinize gerilen gök ve sizi üstünde taşıyan yer gibidir. Gökten ve yerden (madde âleminden) nasıl çıkmanıza güç getiremezseniz, bunun gibi, Allah'ın ilminden de dışarı çıkamazsınız. Gökle yer sizi nasıl günahlara itmiyor, bu hususta zorlamıyorsa, Allah'ın ilmi de sizi günahlara itip zorlamıyor."[4]

Allah'ın İlmi Değişmez, Kazası Yön Değiştirmez

وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Allah hem diriltir, hem öldürür, Allah yaptıklarınızı görüp bilendir."

Allah'ın öncesizlikle vasıflanan ilmi değişmez. O, ezelde kendi ilmiyle her insanın irâde ve imkânları sınırları içinde ne yapacağını bilmiştir. Kalem bunları, yani olacak her şeyi yazmış ve artık silinmeye imkân kalmayacak biçim ve anlamda mürekkebi kurumuştur. Artık ne yeniden yazılaçak bir şey kalmış, ne de tesbit edilecek bir olay unutulmuştur. İlâhî ilim ezelden ebede kadar olmuş-olacak her şeyi kapsayıp kuşatmıştır. Yeniden kapsayacağı bir şey yoktur. İnsanın arzu ve irâdesi hangi şeyin ya da olayın meydana çıkmasına yönelecekse Allah (celle celaluhu) onu ezelde bilmiş ve bildiği için

1 Kurtubi Tefsiri.

2 Taberânî: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, (Sahihtir)

3 Taberani: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

4 Tabakatu'l-Mu'tezile / Kadı Abdülcebbar.

de ilmi ve takdiri onunla bağlantı kurmuştur. Bunun değişmesi söz konusu değildir. Çünkü öyle olacağı bilinmiş ve bilindiği gibi takdir edilmiştir. Her şey yaratıldığı, takdir olunduğu şeye hazırlanıp sevk olunur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Mi'rac Gecesi **"Kalemlerin gıcırtı seslerini duydum"** hadisini, Şeyh Muhyiddin (kaddesallahu sirrehu) kendine has bir keşifle yorumlamıştır ki, ileride ona yer vereceğiz.

Bu mânayla Allah hem öldürür, hem diriltir. Neyi dirilteceği tamamen kendi ilim ve irâdesine bağlıdır. Neyi öldüreceği ezelde ilminin tesbitine dayalıdır.

Burada Allah (celle celaluhu)'nun ilminin meydana gelecek olan şeyler üzerinde mutlak hâkim ve müessir olduğu düşünülmemelidir. Aksi halde cebir (zorlamaya) dönüşmüş olur. Çünkü O'nun insanların fiilleri ve halleri hakkındaki ilmi, gökle yer gibidir. Nasıl gökle yer bizi günahlara itmiyorsa, O'nun ilmi de bizi günahlara itmiyor. Ama O'nun ilminin dışına da çıkmamız mümkün değildir.

İnkar Hastalığı

İnkâr hastalığı ve bozgunculuk mikrobu yalnız yerleştiği kişiyi değil çevresini de kemirmeye başlar. Dün olduğu gibi bugün de, yarın da inkâr hastalığına yakalanan, içinde bozgunculuk mikrobu taşıyan kimseler -ki biz bunlara münafık diyoruz- sadece kendi hastalıklarıyla, mikroplarıyla başbaşa kalmamış, başkasını da aynı derde uğratmak için mikroplarını durmadan yaymaya çalışmışlardır. Bu neye benzer? Kuduz mikrobunu alan kimse belli süre içinde tedavi edilmezse, hem kendisi kudurup ölür, hemde kendisiyle temas kuran kimseler...

Gerçek bu olunca, hayatta arkadaş edinirken çok dikkatli olmak gerekir. İçinde nifak, bozgunculuk ve inkâr mikrobu taşıyanlar son derece tehlikelidirler. Bunlara arkadaş olarak yaklaşmamalıyız; bir doktor, bir mürşit, bir yol gösterici ve eğitici olarak temas kurmalıyız. Aksi halde aynı mikrobu almaktan kendimizi kurtaramayız. Allah (celle celaluhu)'nun koruduğu müstesna.

Kur'an bu konuda Medine inkarcı ve münafıklarının tutumunu örnek olarak sergiliyor ve bizi uyarıyor.

TASAVVUFİ YÖNÜ

Âyet mü'minler için üç yüce derece sergilerken insan ruhunun en yüksek mânada gıdalandığı nimetleri sıralıyor. İlâhî feyiz pınarından susuzluğunu gidermek için önüne konulmuş basamaklardan nasıl çıkması, diğer bir deyimle yükselmesi gerekiyor?

O, bunu kalblere kademeli biçimde işliyor. Şöyle ki:

1. İmân bütün amellerden önce gelir. Ona sahip olmayan kimsenin yükselmesi, ilâhi füyuzata mazhar olması mümkün değildir. Karanlıktan kurtulmak için önce ışık gerek.

2. Allah yolunda ebedî mutluluğa erişebilmenin umut ve aşkını taşımak ve bu uğurda her şeyi feda etmeyi cana minnet bilmek.

3. Bu niyette sonuca erişildiğinde günah ve kusurlardan paklanıp kurtulmak ve her makam ve derecede mutlaka Allah (celle celaluhu)'ya muhtaç bulunduğumuzu idrâk etmek.

Mağfiret derecesini aşıp ruha ebediyen hayat veren rahmet kapısından içeri girebilmek için Allah (celle celaluhu)'dan yardım ve inayet beklemek. Çünkü O'nun yardım ve inayeti, hidâyet ve nusreti tecelli etmediği takdirde ölü ruhların dirilmesi mümkün değildir. Bu mâna ile "Allah hem diriltir, hem öldürür. Allah yaptıklarınızı görüp bilendir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle Uhud Savaşı'nın mü'minler üzerinde bıraktığı olumsuz tesirlere yer verildi; bunun sebebine dokunularak ilâhî sünnetin şaşmazlığına dikkatler çekildi. Münafıkların İslâm'ı içinden çökertmek için giriştikleri menfi propaganda ve şarlatanlıklarına atıf yapıldı; sonra da ilâhî kaza ve kaderin ölçü ve anlamına yer verilerek bu hususta sağlam bir akide temeline işaret edildi. Netice, kim ne yaparsa yapsın, nasıl düşünürse düşünsün dönüşlerin ancak Allah (celle celaluhu)'ya olacağı hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, Ashab-ı Kiramdan bir kısmının yanlış tutum ve kararlarından dolayı Peygamber'in öfkelenmediği, bilâkis hoşgörüyle karşıladığı ve onlara karşı çok merhametli, yumuşak ve müşfik olduğu açıklanarak risaletin ana temalarından biri belirtiliyor.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ
حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۚ فَإِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

159- Ancak Allah'ın rahmetiyledir ki, sen onlara yumuşak (ve hoşgörüyle) davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, herhalde etrafından dağılır, giderlerdi. O halde onları affet, onlar için istiğfarda bulun, (dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini al). (Bu yoldan hareketle) azmettiğin zaman artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'ndan dönüldüğünde, Ashab-ı Kirâm'dan bir kısmı iyi niyetle de olsa verilen emre uymadıklarını ve bu yüzden galip iken mağlup duruma düştüklerini düşünerek Peygamberin kendilerine kırgın bulunduğunu sanıyor, bu sebeple de üzüldükçe üzülüyorlardı. Yukarıdaki âyet, insanların her zaman hata yapabileceğini, önemli olan hatayı işledikten sonra bunun farkına varıp dönüş yapmak olduğunu belirtir anlamda inmiş, Peygamberin mü'minlere karşı ne kadar merhametli olduğu açıklanmıştır.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir ara yüzünü yüce âleme çevirerek İbrahim Peygamber'le İsâ Peygamber'in kendi ümmetleriyle ilgili dualarına yer veren şu âyetleri okudu:

"(İbrahim dedi ki): Rabbim! O putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, şüphesiz ki o bendendir; kim de bana karşı gelirse, şüphe yok ki sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin."[1]

"(İsa dedi ki): Eğer onlara azap edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır; bağışlarsan, doğrusu sen çok güçlüsün, çok üstünsün, hem de yegâne hikmet sahibisin."[2]

---

1 İbrahim sûresi: 36

2 Mâide sûresi: 118

Sonra Rasulullah ellerini kaldırıp: **"Allahım! Ümmetim, ümmetim..."** dedi ve ağladı. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu) Cebrail'e buyurdu: "Muhammed'e git -Rabbin daha iyi bilir- seni ağlatan nedir? diye sor." Cebrail bu emir üzerine geldi ve sordu. Rasulullah ona ne dediğini -ki Allah (celle celaluhu) onu daha iyi bilir- söyledi. Yani ümmeti hakkında duâ ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Cebrail döndü. Allah (celle celaluhu) bu kez Cebrail'e dedi ki: "Muhammed'e git, O'na de ki: Biz mutlaka ümmetin hakkında seni hoşnut edeceğiz, seni üzmeyeceğiz."[1]

"Şüphesiz ki Allah farzları yerine getirmemizi emrettiği gibi insanlarla bir arada geçinmemizi de emretti."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ebu Bekir Sıddîk ile Ömer Faruk'a: **"Siz ikiniz bir konuda istişare edip görüş birliğine varırsanız size muhalefet etmem."** buyurdu.[3]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den soruldu:

- Azim nedir? Cevap verdi:

- **Görüş sahipleriyle danışıp (gerekirse) onlara uymandır.**[4]

"Müsteşar (kendisiyle danışılan) güvenilir kimsedir."[5]

"Sizden biriniz kardeşiyle istişarede bulunduğunda kardeşi ona doğruyu göstersin."[6]

"Müsteşar güvenilir kimsedir; isterse görüşünü ortaya kor isterse koymaz."[7]

"Müsteşar güvenilir kimsedir. Kendisine danışıldığında, kendi nefsi için işleyeceğini düşünerek aynı yolda (Müslüman kardeşini de düşü-

1 Sahih-i Müslim - Kitabu'l-îmân: Abdullah bin Amr (radıyallahu anh)'dan

2 Tirmizî: Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan

3 Ahmed bin Hanbel: Abdurrahman bin Ganem'den

4 İbn Mürdeveyh: Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan

5 İbn Mâce - Tirmizî - Ebû Davud - Nesâi: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den. Müsteşar'ın güvenilir bir kimse olmasına dikkatler çekilmiş ve danışılan kimsenin bu ölçüde olması gerektiği belirtilmek istenmiştir.

6 İbn Mâce

7 Taberânî: Semure (radıyallahu anh)'den. Sahihtir.

nüp) işarette bulunsun."[1]

Mevkuf sayılan ve belki sahabeden birine ait olduğu söylenen hadîste ise şöyle ifade ediliyor: **"Danışan pişman olmaz. İstişarede bulunan ümitsiz ve mahrum kalmaz."**

Peygamberimiz İnsanlıktan Yana İlahî Rahmettir

Peygamberler en temiz ailelerden seçilirler. Onlarda ayrıca soydan gelen bir şefkat, sevgi, saygı ve yumuşak bir ilgi vardır. Sonra onların bu güzel huyları ilâhî tezgâhta geliştirilir ve daha yararlı düzeye getirilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yalnız bir millet ve kabileye değil bütün insanlara gönderilen en son peygamberdir. Bu bakımdan ondaki merhamet, şefkat, sevgi ve saygı, nezaket ve terbiye o nisbette geniş ve anlamlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde O'nun bu güzel huylarından söz edilir. Sırası gelince gerekli açıklama yapılacaktır. Ancak konumuzu oluşturan âyette O'nun birkaç mümeyyiz vasfına dokunuluyor.

Rahmet peygamberi sayılması itibariyle de içinde kin, düşmanlık, haset ve benzeri karartıcı duyguların bulunmadığına işaretle Efendimiz:

a) Son derece nezaketli, yumuşak ve nezih idi.

b) Kabalıktan nefret eder, nezih ve nazik olmanın en güzel örneğini kendinde taşırdı.

c) Katı yürekliliği sevmez; insanlıktan yana sevgi ve merhametle dolup taşardı.

d) Affetmesini sever ve böyle bir gönül ile insanlara bakardı.

e) Günahkârlara günahlarından dolayı kızmaz, işledikleri günah ve kusurları sevmez, fakat onlar için istiğfarda bulunur, bağışlanmalarını dilerdi.

f) Din işlerinde Allah (celle celaluhu)'dan aldığını aynen teblîğ eder, aynı zamanda emredildiği şeyleri kusursuz yerine getirirdi. Dünya işlerinde çevresindeki insanlara değer verir, onların görüşünü alır; isabetli ve makul düşünceleri benimserdi.

1 Taberani: Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'den. Yani müsteşar kendi nefsi için uygun gördüğünü danışan için de uygun görmeli.

Efendimiz'in Hayatında Danışmaya Verilen Yer ve Önem

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ

"(Dünya) işiyle ilgili hususlarda onlara danış (görüşlerini af)."

Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ilâhî emirleri kusursuz tebliğ eden ve her konuda nefsini ara yerden çekmesini bilen bir peygamberdir. Allah ile kulları arasındaki yolu işlek duruma getiren, hatalı tutumlara karşı kaba davranmayan hoşgörü sahibi, aynı zamanda yufka yürekli ve yumuşak huylu idi.

Dünya işlerinde vahiy almadığı takdirde ashabıyla istişarede bulunur, öylece karar verirdi.

Onun hayatının bu yönüne bakıp birkaç örnek vermekle yetinmek istiyoruz:

1. Bedir Savaşı'nda kendine göre savaş durumu alıp stratejik nokta seçtiğinde, bunun isabetli olup olmadığını sormuş, kuyuya yakın bir yerde karargâh kurulmasının daha isabetli olacağı söylenilince bu görüşe uymuştur.

2. Yine Bedir Savaşı'nda elde edilen esirler hakkında nasıl bir işlem ve uygulama yapılması gerektiğini ashabıyla görüşerek kararlaştırmıştı.

3. Bedir Savaşı'na hazırlanırken bu konuyu ashabıyla görüşmüş, onların fikirlerini almaya çalışmıştı. Ashabı onun çevresine nasıl değer verdiğini görerek memnun olmuş ve şu cevabı vermişlerdi: "Ya Rasulallah! Eğer bize denizi geçelim desen, seninle birlikte geçeriz. Dünyanın öbür ucuna gidelim desen, seninle beraber gideriz. Musa'nın kavminin Musa'ya: "Senle Rabbin varın savaşın, biz burada oturacağız," dediği gibi biz sana söylemeyeceğiz. Ama biz, "sen dilediğin yere git, seninle beraber olacağız" diyoruz."

4. Uhud Savaşı'na hazırlanılırken, Medine'de kalıp savunma durumuna mı geçmek daha iyi olur, yoksa düşmana karşı çıkmak mı? diye ashabına sormuş, onların görüşlerini almaya çalışmış ve netice söz sahiplerinin çoğu, düşmanı Medine dışında karşılayalım, dediği için onlara uymuştur.

5. Uhud Dağı'nın eteğinde nerede karargah kurulması hususunda da istişarede bulunduğu, bize kadar gelen rivayetler arasında bulunuyor.

6. Hendek günü Medine'nin hurma mahsulünün bir yıla mahsus olmak üzere Gatafan kabilesine verilmesi ve böylece onlarla bir anlaşmaya gidilmesi bir tedbir olarak öne sürülmüştü. Sa'd b. Muaz ile Sa'd bin Ubade bu görüşe katılmadılar; mahzurlarını anlatıp kendi fikirlerini belirttiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu konuda onların görüşüne uymayı uygun bulmuştu.

7. Yine Hendek günü nasıl bir strateji uygulamak gerektiği üzerinde durulmuş, ashabın görüşleri alınmış ve sonunda Selman Farisi (radıyallahu anh)'nin hendek kazma görüşü kabul edilmişti.

8. Hudeybiye günü de ashabıyla istişarede bulunarak bir karara vardığı bilinmektedir.

9. Hazreti Âişe validemize atılan iftira hususunda da Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz vahiy almadığı için ashabıyla istişarede bulunmaya ihtiyaç duymuştu.

Bütün bu olaylar istişarenin önemini belirtmektedir. Evet, "Danışan pişman olmaz. İstiharede bulunan ümitsiz ve mahrum kalmaz." sözünün ne kadar geçerli olduğu bir kez daha anlaşılmış oluyor. Şüphesiz ki Rasûlullah'ın bu hareketleri kuvvetli bir sünnet olarak ümmetine intikal etmiştir. Sadece kendi görüşünü beğenip iddialı olanların kulakları çınlasın.

İstişarenin Emredilmesi

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ

"(Dünya) işleriyle ilgili hususlarda onlara danış..."

Allah (celle celaluhu)'nun konumuzu oluşturan âyetle, dünya işlerinde bilhassa savaş konularında mü'minlerie istişarede bulunması için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e emretmesi, devlet adamlarına, büyük mürşitlere, terbiyecilere, orduları sevk ve idare eden büyük kumandanlara ışık tutmak, ölçü vermek ve yol göstermek içindir. Büyük Müfessir Fahreddin Râzî bu âyeti tefsir ederken bunda sekiz kadar yarar bulunduğunu belirtiyor.

Onları özetle buraya nakletmeyi uygun bulduk:

1. Danışılan kişilerin kadrini yüceltmeyi, onlara lâyık oldukları değeri vermeyi içerir.

2. Kendisinden sonra gelenlere örnek olmayı, bir kişinin ne kadar akıllı olursa olsun bilmediği hususların, hatâ edebileceği meselelerin bulunduğunu hatırlatmayı amaçlar.

3. Uhud Savaşı'na istişarede bulunarak çıkan Rasulullah Efendimiz'in, bu savaşta iyi sonuç almadığı düşünülerek bir daha ashabıyla istişare yapmayacağı anlaşılmasın diye böyle bir emre gerek duyulmuştur.

4. Mü'minlerden kimin daha isabetli görüşe sahip bulunduğunu, kimin daha çok dünya işlerine akıl erdirdiğini tesbit etmeye yöneliktir.

5. Mü'minlerin önemli meselelerde ictihadda bulunmalarına, en yararlı olanı bulup çıkarmalarına kapıyı açık tutar.

6. Müslümanlardan söz sahibi olanların düşünce birliği halinde hareket etmelerini, bilhassa savaş gibi önemli konularda ortaklaşa bir nokta tespitine yönelmelerini hatırlatır. Cemaatle namaz kılmanın faziletinin yüksekliğindeki hikmetlerden biri de budur.

7. Peygamberin mü'minlerle istişarede bulunmasının emredilmesi, onların Allah katındaki, peygamber nezdindeki kıymetlerini simgeler.

8. Hükümdarlar en önemli meselelerde en yakınlarıyla danışırlar. Ashab-ı Kiramdan bir kısmının hatâ ve günah işlemesi ve sonunda Allah (celle celaluhu) tarafından affedilmesiyle beraber eski derece ve değerlerinin kalmadığı hatırlarına gelebilir ve bu yüzden bir eziklik duyabilirlerdi. Peygamberin onlarla istişarede bulunması böyle bir şüpheyi ortadan kaldırır.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, tedbirleri alıp gereken istişarede bulunduktan sonra bir işe azmedildiğinde artık Allah (celle celaluhu)'ya tevekkül edip (O'na güvenip dayanmak suretiyle) sonucu elde etmeye çalışmanın lüzumu belirtildi.

Aşağıdaki âyetle, ilâhî yardımın ölçü ve anlamına, sınır ve şartına değiniliyor ve mü'minlerin imkân sınırlarının son noktasına geldikten sonra Allah (celle celaluhu)'ya tevekkül etmeleri öneriliyor.

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Sizi yardımsız bırakırsa, artık O'ndan sonra size kim yardım edebilir? O halde mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar.

İNİŞ SEBEBİ

Bedir Savaşı'nda sağlanan üstünlük Uhud Savaşı'nda elde edilememişti. Bu sebeple mü'minler ister istemez bunun tesiri altında bulunuyor, bir kısmı ise sebebini tam manasıyla anlayamıyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba tâbi tutulmaksızın Cennete girecektir."

Bunun üzerine soruldu:

- Onlar kimlerdir? Cevap verdi:

"O kimselerdir ki, dağlanmazlar, "rukye ve efsun" (büyücü ve üfürükçülerin okudukları duâ) yapmazlar; bir şeyi uğursuz saymazlar ve ancak Rablerîne güvenip dayanırlar."[1]

Allah'ın Yardımı

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ

"Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur."

Allah (celle celaluhu)'nun mü'minlere yardımda bulunmasının bazı şartları vardır. Nitekim diğer insanların da sünnetullah gereği üstünlük sağlamalarının bir takım şartlarının bulunduğunu unutmamak gerekir. İşte bu şartlar gerçekleşmedikçe yine sünnetullah gereği, ne mü'minlere yardım iner, ne de diğer insanlar üstünlük sağlayabilirler. Diğer insanların, yani insan topluluklarının gerek mü'minlere, gerekse birbirlerine karşı üstünlük elde etmeleri, dâvalarına olan inançları ve bağlılıkları oranındadır. Bu dâva bâtıl da olsa yine durum aynıdır.

Mü'minlere ilâhî yardımın inmesi ve düşmana karşı üstünlük sağlayabilmeleri için, daha önce de belirttiğimiz gibi, mü'minlerle Allah arasın-

1 Sahih-i Müslim: İmrân b. Husayn (radıyallahu anh)'den.

daki imkân ve irâde sınırına bağlıdır. Mü'min bütün sebep, çare ve imkânlara başvurup kendini bu sınıra getirdiği ve sonra da el kaldırıp "Ya Rabbi ben ancak gücümün yetebildiğini yaptım, gerisi Sana aittir, beni perişan etme, düşmanlarıma karşı yenilgiye uğratma, inayetinle tecelli et, yardımını esirgeme." diye duâ ederse, ilâhî yardım tecelli eder. Kur'ân bunu şartlı bir anlatımla şöyle belirtmiştir: "Siz Allah'a (O'nun dinine ve sünnetine) yardım ederseniz, O da size yardım eder."[1]

Bu durumda artık kemiyete değil keyfiyete bakılır. İnanan ve imkânlarını kullanarak Allah (celle celaluhu)'ya güvenip dayanan nice az topluluk, bu ölçü ve inançta olmayan çok büyük toplulukları yener. Nitekim Bedir Savaşı'nda mü'minlerin durumu, imkân ve irâde, diğer bir tabirle imkân ve inayet sınırında idi. Bu bakımdan ilâhî yardım çok belirgin biçimde meleklerin inmesiyle gerçekleşti. Uhud Savaşı'ndaki durum önceleri buna yakın bir ölçü ve anlamda idi. O sebeple ilk adımda mü'minler galip duruma geldi. Çok geçmeden bu ölçü ve anlamı -emre uymayarak- bozanlar oldu. Bu kez düşman kuvvetleri üstün duruma geçti. Mü'minler bu arada ilâhî yardıma mazhar olamadılar. Çünkü kendilerini inayet sınırının gerisine itmişlerdi.

İşte konumuzla ilgili âyetle, sünnetullahın bu yönüne işaret edilerek üzgün bulunan mü'minlere bir kez daha ilâhî yardımın hangi şart ve ölçülerle gerçekleşebileceği hatırlatılıyor.

Bunun için diyebiliriz ki, asıl tevekkül de ancak bu ölçüye gelindikten sonra başlar ve o zaman bir değer taşır. Sonra da işin tamamı Allah (celle celaluhu)'ya aittir. O'nun kazasını geri çeviren, hükmünü reddeden bulunmaz. Mutlak hükümran ancak O'dur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, ilâhî yardımın hem öneminden, hem de hangi sünnetle tecelli edeceğinden söz edildi. Ayrıca tevekkülün ölçü ve anlamı, hangi şartlarla bir anlam taşıyacağı anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, ilâhî nusret ve inayete mazhar olan peygamberlerin asıl karakterleri belirtilerek ganimet ve millet malından bir şey aşırmalarının, ihanet etmelerinin söz konusu olamayacağı, çünkü bu tür düşük

1 Muhammed sûresi: 7

davranışların onlardaki ruh asaletine, kalblerindeki tevhid nuruna yakışmadığı açıklandı. Bununla devlet kadrosunda görev alanların dikkati çekildi.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَآءَ
بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

161- Hiçbir peygambere ganimeti ve millet-devlet malını aşırmak yaraşmaz. Kim böyle bir aşırma ve ihanette bulunursa, kıyamet günü aşırdığı ile gelir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı noksansız ödenir; onlar haksızlığa da uğratılmazlar.

162- Allah'ın hoşnutluğuna uyup giden, O'nun hışmına uğrayan ve varacağı yer Cehennem olan kimse gibi midir? Varış yeri olarak ne kötüdür orası!

163- Onlar Allah katında derece derecedirler (herkesin derecesi, inancı ve ameli nispetindedir). Allah onların neler işlediklerini görüp bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir rivayete göre. Bedir Savaşı'nda elde edilen ganimetten bir parça kumaş ortadan kayboluverdi. Ashabdan bazısı, iyi niyetle, "Belki onu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendisine ayırmıştır" diyerek tahminde bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Allah katında hıyanet ve aşırmanın en büyüğü, araziden aşırılan bir zira' (60-70 cm.) yerdir. Toprak komşusu olan iki adamdan biri arkadaşının hissesinden bir zira' toprak aşırdığını görürsünüz. Artık o bir zira'ı aşırıp kendi toprağına katınca, kıyamet günü yedi kat yerden (ayrılarak) onun boynuna geçirilir."[2]

1 Esbab-ı Nüzül/Nisabûrî.

2 Ahmed bin Hanbel: Ebû Mâlik El-Eşcal (radıyallahu anh)den

"Kim bizim için (tahsildarlık, devlet memurluğu ve benzeri) bir görevde bulunursa, evi yoksa bir ev edinsin, karısı yoksa evlensin veya hizmetçisi yoksa bir hizmetçi edinsin (yetkili makamlar onun bu tür ihtiyacını karşılasın). Veya bineği yoksa bir binek edinsin. Bundan başka kendine bir şey ayıran hıyanet etmiş, (millet ve devlet malını) aşırmıştır."[1]

"Sizden tanıdığım biri sırtında meleyen bir koyun ya da keçi olduğu halde gelir. "Ya Muhammed! Ya Muhammed!" diye seslenir (yardım ister). Ben de ona derim ki: "Seni bugün Allah'ın hükmünden kurtarmaya yetkili değilim. İlâhî emri sana (dünyada iken) tebliğ ettim."[2]

"Sizden birinizi (tahsildar, görevli me'mur) olarak bir iş için gönderiyoruz da, o, "şu size ait, bu da bana hediye edildi." diyor, bunu ne cesaretle söyleyebiliyor? Babasının ya da anasının evinde oturup bekleseydi kendisine hediye edilir miydi? Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a andolsun ki, sizden biriniz böyle bir şey (kendine ayırıp) getirirse, mutlaka kıyamet günü o şey boynuna asılı olarak gelir; deve ise köpürüp bağırması, koyun ise melemesi vardır."

Rasulullah bu sözleri söyledikten sonra koltuklarının altı görülebilecek kadar ellerini kaldırıp: **"Allahım! Tebliğ ettim mi?"** diyerek Rabbini şahit tuttu.[3]

"Devlet memurlarına verilen hediyeler, hıyanet ve aşırmadır."[4]

"Ey insanlar! kim bir işte, bir görevde bulunur da (devlet ve millet) malından bir iğne, ya da az bir şey bizden gizlerse, bu hıyanet ve aşırmadır ki kıyamet günü onunla gelir."[5]

"İğne ile ipliği de geri verin. Çünkü hıyanet ve aşırmak kıyamet günü aşıran kimse üzerinde ardır, ateştir ve kınanacak bir lekedir."[6]

"Hayber Savaşı'nda şehitler belirlenirken, : "bu şehit olmuş", "bu da şehit olmuş" denildi. Sonra bir adamın cesedi üzerine gelinip "bu da şe-

---

1 Ahmed bin Hanbel: Ebû Dâvud: İbn Şeddad'dan

2 İbn Cerir: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

3 Ahmed bin Hanbel: Hz. Urve'den

4 Ahmed bin Hanbel: Hz. Urve'den

5 Ahmed bin Hanbel: Adiy bin Umeyr (radıyallahu anh)'den

6 İbn Mâce

hittir" denilince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Hayır doğrusu ben onu aşırdığı bir üstlük içinde görüyorum!"** buyurdu.[1]

Peygamberlerin Bazı Özellikleri

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ

"Hiçbir peygambere ganimeti ve millet-devlet malını aşırmak yaraşmaz."

Peygamberler, Allah (celle celaluhu)'dan insanlara ulaştırılması gereken en büyük emaneti ve mesuliyeti, çok ağır olan bir görevi yüklenen kişilerdir. Ruhî yapıları, akıl ve yetenekleri, düşünce ve davranışları bu emanetin büyüklüğü, kutsallığı ile orantılıdır. O bakımdan peygamberler rastgele bir aileden değil de birçok yönleriyle faziletli, disiplinli, ölçülü bir aileden seçilir. Irsi kusurlardan da -diğer insanlara nisbetle- daha çok korunmuşlardır. Onları bu açıdan düşündüğümüzde Allah (celle celaluhu)'nun, ahlâkan düşük, karakter bakımından zayıf, vicdanen silik, dünyaya karşı hırslı bir kimseyi kendine elçi yapmayacağı rahatlıkla anlaşılır. Tevrat'ta Dâvud ve Lût peygamberlerin bazı ölçüsüz davranışlarından söz edilmiş ve Envaru'l-Âşıkîn gibi ilmî değeri olmayan bazı kitaplarda bu tür rivayetlere yer verilmiştir. Bunlar tamamen gerçek dışıdır. Tevrat'ın ilk nüshasında mutlaka böyle bir kayıt mevcut değildir. Tercüme ve hatırlama hatası hayli fazladır.

Kur'ân bir cümleyle peygamberlerin hıyânet etmeyeceklerini, devlet ve millet malından aşırmayacaklarını açıklamaktadır. Hıyanet; haksızlık, alçaklık, düşüklük, ihtiras ve açgözlülük gibi birçok kötü sıfatları içermektedir. Bir hükümdarın bile belirtilen karakter ve kırattaki bir adamı elçi yapmayacağı, özel kaleminde kullanmayacağı, musahip ve sırdaş edinmeyeceği ortada iken Allah'ın bu seviyedeki insanları peygamberlik emanetiyle elçi yapması mümkün müdür?

O halde ilgili âyetten peygamberlerin bazı özelliklerini çıkarıp şöyle sıralıyabiliriz:

1. Soydan gelen üstün karaktere sahiptirler.

2. Irsî kusurlardan korunmuşlardır.

3. Peygamberlik görevi verilmeden önce de, verildikten sonra da ha-

1 Ahmed bin Hanbel.

yatları tertemizdir. Sıradan insanların işlediği yüz kızartıcı, haysiyet kırıcı, itibar sarsıcı ve nihayet kötü örnek niteliği taşıyıcı söz ve davranışlarda bulunmazlar.

4. Dünyaya değer vermezler. Altın ve benzeri maddî kıymetlerin peşine düşmezler. Bunları gayeye ulaşmak için birer vasıta olarak bilir ve öylece değerlendirirler. Bu bakımdan mal ve servet edinmezler. Ancak kendilerine hem peygamberlik, hem hükümdarlık payeleri verilenler -Süleyman Peygamber gibi- mal ve servet edinirler ama kalpleri mal ve servete hiç de bağlı değildir. Onu bir vasıta olarak kullanırlar.

5. Her işte, attıkları her adımda sadece Allah rızasını gözetirler, nefislerinden yana bir pay ayırmaz, hisleriyle hareket etmezler.

6. Allah'tan aldıkları buyrukları, hiçbir ilâve yapmadan, hiçbir şey eksiltmeden insanlara tebliğ ederler. Emredildikleri doğrultudan ayrılmazlar.

7. Üstün yeteneklidirler. Olayları soğukkanlılıkla ve ilâhî beyân çerçevesinde değerlendirip öylece karar verirler.

8. Olaylar karşısında sarsılmaz, önlerine çıkan engeller onları davalarından alıkoymaz, başlarına gelen dert ve musibetler sabırlarını taşırmaz.

9. İnsanlıktan yana kalpleri merhamet ve şefkatla doludur. Son kertesine gelinceye kadar beddua etmezler.

10. Kınayanların kınamasından endişe duymaz, Allah (celle celaluhu)'nun emirlerini yerine getirirken inkarcılardan gelen ölçüsüzlüklere aldırış etmezler.

Millet ve Devlet Malı

İslâm, millet ve devlet malına haksız el uzatmayı, affedilmesi çok zor günahlardan saymış, denizde Allah için şehit düşmek müstesna hiçbir amel ve istiğfarın kul hakkına, devlet ve millet malına tecavüzü affettiremeyeceğini hükme bağlamıştır. Meğerki hak, sahibine çevrile, hakka el uzatan da bundan dolayı bir daha yapmamak üzere tevbe ve istiğfarda buluna. O takdirde Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Koca imparatorluğu altı asır dimdik üç kıta üzerinde ayakta tutan sebeplerden biri de bu haklara saygılı olmak değil midir? Emevî Devleti'ni kısa zamanda battığı çamurdan kurtaran, insan haklarını çok iyi korumasını bi-

len, millet ve devlet malına uzanan elleri kıran Ömer bin Abdülaziz olmadı mı? İkinci Murat vefatına yakın yaptığı vasiyette, "Tekfin, teçhiz ve defin masraflarımın karşılanması için babamdan bana miras kalan iki kıymetli yüzüğümü bırakıyorum. Devlet malından bir kuruş harcanmıya..." demesi, bize bu konuda imparatorlukla ilgili müsbet bir fikir vermiyor mu?

İşte Kur'ân bunun önemine bir kez daha en duyarlı biçimde dokunuyor ve mü'minleri uyararak insan haklarına ağırlık kazandırıyor:

"Kim böyle bir aşırma ve ihanette bulunursa, kıyamet günü aşırdığı ile gelir."

Zıtları Mukayese

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَآءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ

"Allah'ın hoşnutluğuna uyup giden, O'nun hışmına uğrayan ve varacağı yer Cehennem olan kimse gibi midir?"

Biri ruhî yapısıyla yücelmiş, insanlığına yakışanı yapmıştır. Diğeri nefis ve şehvet ocağında ruhunu karartmış, vicdanını silik hale getirmiştir.

Biri Allah'a kul olmanın derin zevkini tatmış, kendisiyle Yaradanı arasındaki engelleri kaldırmaya azmetmiştir. Diğeri nefsinin esiri, şehvetinin kulu olma zilletine düşmüştür.

Biri dünyaya geliş gayesini anlayıp varacağı yere ne gibi araçlarla gidilebileceğini idrâk etmiştir. Diğeri, hayatı yemek, içmek, uyumak ve cinsel arzuları yerine getirmekten ibaret sanmış ve kendini gudde ifrazatının akışına terketmiştir.

Birinin himmeti ve gayreti Allah yolunda insanlara rahmet ve huzur kapılarını açmaya yöneliktir. Diğerinin azim ve gayreti, mide ve kesesini doldurmaya müteveccihtir.

Birinin mesaisi millet malını korumayı, insan haklarını savunmayı, ülkenin kalkınmasını sağlamayı amaçlar. Diğerinin mesaisi, hiçbir hak gözetmeksizin hep kendinden yana yontmaya bakar.

Birinin günlük ameli, ruhla beden, dünya ile âhiret arasında denge kurma plânına bağlıdır. Diğerinin ameli, bu dengeyi her geçen gün bozma ölçüsüzlüğünden kaynaklanır.

Bunun için biri ebediyete uzanan saadet yurduna lâyık görülmüş, diğeri çok fena bir karargâh sayılan ve sonsuzluğa uzanan mutsuzluk yurduna hak kazanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle daha çok Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bazı özellikleri açıklandı. Çocukluğundan beri tertemiz bir hayat geçiren ve sadece muhitinde güven ve doğruluğuyla tanınan peygamberin millet ve devlet malına haksız yere el uzatmasının söz konusu olmayacağı belirtildi ve bu nedenle millet ve devlet malına el uzatmanın büyük bir vebal olduğuna dikkatler çekilerek İslâm devlet adamlarına bu konuda gereken misal verildi.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlere gönderilen peygamberin onlar için Allah (celle celaluhu)'nun büyük bir lûtfu olduğu açıklanarak bunun ötesinde başka bir nîmet aramanın gereksizliğine işaret ediliyor. Ayrıca bu lütuf ile insan ruhunun muhtaç bulunduğu her türlü malzemenin sunulduğu hatırlatılıyor.

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ
مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾

164- Andolsun ki, Allah, daha önce açık bir sapıklık içinde bulunurlarken mü'minlere yine kendilerinden, onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları (küfrün kirlerinden) temizleyip arıtan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütuf ve ikramda bulunmuştur.

İLGİLİ HADİSLER

"Âdemoğullarının birbirini izleyen kuşaklarının (veya devir ve asırlarının) en hayırlısında gönderildim. Bu hayır, içinde bulunduğum kuşağa kadar sürüp geldi."[1]

"Ben, kıyamet günü âdemoğullarının önde geleniyim."

---

1 Buharî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

Kabir ilk Onun için açılacak, ilk şefaatçi ve şefaati kabul edilecek olan da O'dur.[1]

"Şüphesiz ki Allah Kinâne'yi İsmailoğulları'ndan süzüp çıkardı; Kureyş'i de Kinâne'den süzüp çıkardı. Kureyş'ten de Hâşimoğulları'nı seçip çıkardı. Beni de Hâşimoğulları'ndan süzüp çıkardı."[2]

"Benimle benden önceki peygamberlerin misali, çok güzel ev yapıp sadece bir tarafında bir kerpiç yerini açık bırakan adamın misaline benzer. İnsanlar bu evi gelip ziyaret ederler, beğenirler ve "Bu kerpiç de yerine konulmalı değil miydi?" derler. İşte ben o kerpicim, ben peygamberlerin hatemiyim."[3]

Peygamber Efendimiz'den Önceki Araplar

Fazla gerilere uzanmadan M.Ö. I. bin yılda Araplara ve Arabistan'a baktığımızda, onların birçok kabile ve krallığa bölündüğünü görürüz. Musevilik ve Hristiyanlığın Arabistan'a girmesiyle onların Araplar arasında bir takım savaşlara ve bölünmelere yol açtıkları da bilinmektedir. Altıncı yüzyılın başlarında bu dağınık ülke Hristiyan Habeşistan'ın istilasına uğradı. Sonra Habeş egemenliği İran saldırısı karşısında yıkılarak hayli değişiklikler meydana geldi. Putperestler Semavî dinlere pek iltifat etmediklerinden kendi dinlerine daha çok bağlanma ihtiyacını duymuşlar ve böylece putlara gösterilen ilgi bir kat daha artmıştı.

Miladın I. yüzyılından itibaren de Arap Yarımadası'nın kuzeyinde bulunan Nabat veya Nabt krallığı Roma'nın egemenliği altına girmekten kendini kurtaramamıştı. Hicaz'da ise bir süre Küçük Lihyanlar krallığı varlığını devam ettirmişti.

Diyebiliriz ki, Araplar İslâmiyet'ten önce birleşip bir devlet kuramamışlar; daha çok kabile ve küçük krallıklar halinde yaşamışlardır. Ne Museviliği ne de Hristiyanlığı bütün derinlik ve anlamıyla benimsemedikleri söylemek mümkün. Daha çok putperestliğin çeşitli ve çetrefilli yanları ve yönleriyle haşır-neşir olmuş bir millettir.

Bununla beraber Asya ile Afrika arasında coğrafî ve siyasî durumu

---

1 Müslim - Ebû Dâvud - Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Müslim - Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Buharî - Müslim - Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

itibariyle Arap Yarımadası'nın önemli bir yer işgal ettiğini unutmamak lâzım. Diğer ülkelerle olan ticarî münasebetlerini de dikkate alacak olursak, onun önemi bir kat daha artar. O devirlerde dünya nüfusunun üçte ikisinin Asya kıtasında yaşadığı ise son dinin bu kıtada ve Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmasının hikmetini bütün açıklığıyla yansıtır.

İslâm'ın bu ülkede doğması yepyeni bir medeniyetin vücut bulmasını hazırlamış ve bu dağınık kabileleri bir araya getirerek büyük bir imparatorluğun temelini atmıştır. Böylece daha evvel putperest olan Araplar, imân nîmetine, İslâm devletine erişme imkânını bulmuşlardır. Kur'ân, Allah'ın bu millete uzanan büyük lütuf ve keremini açıklayarak her milletten daha çok onların Allah (celle celaluhu)'ya şükretmesi ve O'nun dinine sahip çıkması gerektiğine işaret etmektedir.

Son Peygamberin Araplardan Seçilmesi

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ

"Allah, müminlere yine kendilerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."

Cihan Peygamberinin Araplardan seçilmesi ve Mekke vadisinde dünyaya gelmesi bir tesadüf değildir. İlâhi irâdenin tecellisinin hikmet dolu bir tezahürüdür.

Tevrat ve İncil'in geleceğini haber verdiği son Peygamberin niçin bu ülkeden seçildiğini daha önce Bakara sûresinde kısmen açıklamıştık. Yeri gelmişken bunu biraz daha genişletmemizde yarar vardır ve o takdirde âyetten murat olan mâna ancak anlaşılmış olur.

O Devirde Araplar:

a) Daha çok kabile hayatı yaşardı. Dede-babalarıyla övünmek onların en çok zevk aldığı bir hususdu.

b) Güçlü güçsüzü ezer, insan hakları her gün meydanlarda çiğnenirdi. Daha doğrusu kaba kuvvet önde gelir, çevresi olmayan aileler köle muamelesi görürdü.

c) Kadınlar ticaret malı gibi alınıp satılır, komşu iki aile arasında muvakkat mübadeleler yer yer görülür ve duyulurdu.

d) Putperestlik doruğuna yükselmiş ve çok yaygın duruma gelmişti. Putlar hakkında en küçük bir tenkide tahammülleri yok gibiydi.

e) İlim ve medeniyetin eseri yoktu. Çok ilkel bir hayat yaşıyorlar, beden ve ruh temizliğinden uzak bulunuyorlardı.

Mekke'nin Coğrafî Önemi:

Mekke vadisi -Kur'ân'ın da açıkladığı gibi- ziraate elverişli değildi. San'ata da kapı açılmamıştı. Halkın çoğu yazın Şam'a, kışın Yemen'e ticarî kervanlar düzenlerlerdi.

Yeryüzünde Allah (celle celaluhu)'ya ibâdet için kurulan ilk mabet (Kabe) burada bulunuyor ve bu nedenle Yarımadanın kutsal kabul edilen bir merkezi sayılıyordu.

Şiir ve edebiyata önem veren Arapların Mekke çevresinde kurdukları panayırlar, bu kesime ayrı bir özellik kazandırıyor ve burada meydana gelen bir olayın sür'atle diğer kabile ve milletlere yayılma şansı her zaman kendini gösteriyordu.

O halde gelecek son peygamber, Allah'ın dinine kısa zamanda dikkatleri çekebilmek için şiddetli bir tepkiyle karşılaşmalı, ulaşım ve haberleşme imkânları bulunan bir ülkede işe başlamalı, diğer ülkelerde sesi duyulmalı, uğrayacağı haksızlığın ölçü kabul etmez baskısından dolayı çevre kabileler yavaş yavaş ona meyletmeli idi. İşte bütün bu özellikleri Araplar ve Mekke vadisi kendinde bulunduruyordu. Ayrıca gelecek olan son peygamberin ilk adımda kendi doğup büyüdüğü ülkede peygamberliğini ilân etmesi gerekliydi. Çünkü tanınmadığı bir ülkede ortaya çıkması inandırıcı olmazdı.

Bu ölçü ve ortam içinde Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) **İslamiyet'in gelişebilmesine temel teşkil edecek olan şu dört esası ilâhî metotla işlemek için tebliğe başladı:**

1. En ünlü edip ve şâirleri susturup hayrete düşürecek Allah kelâmını en ahenkli ve duyarlı biçimde okuyup çevrenin dikkatini çekmek ve onları ister istemez bu Kitap hakkında derin bir düşünme havasına itmek,

2. Kararan ruhları küfrün ve ahlâksızlığın bütün kirlerinden arındırıp cilalamak, insanca yaşamayı öğretmek ve bunun her gün model ve örneklerini sunmak,

3. Okuma-yazma öğreterek cehaleti kaldırmak ve bu açıdan hareketle İslâm medeniyet ve kültürünü aşılamak,

4. İlmin kapısını açmak, hiç olmazsa onu aralamak, imânla ilmi, hukukla ahlâkı, fertle cemiyeti biraraya getirip bütünleştirmek ve bunun en yüksek hikmetini kademe kademe gönüllere enjekte etmek.

Kur'ân'ın özetleyerek açıkladığı bu yüce gayelerle sahneye çıkan ve insanlıktan yana en güzel hizmeti sunan bir peygamber, kendi milletine ancak şeref, itibar, güven, doğruluk ve fazîlet kazandırmıştır. Şüphesiz ki perdenin bu ölçü ve biçimde aralanması bir millet için Allah (celle celaluhu)'nun büyük lûtfudur. İnanan her millete bu lütuf ve rahmet sunulmaktadır. Kıyamete kadar da devam edecektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle Allah (celle celaluhu)'nun mü'minlere olan lûtfu açıklandı. Son Peygamber Hz. Muhammed'in nasıl bir rahmet olduğuna dikkatler çekildi. Özellikle Arapların birleşip hatırı sayılır bir millet olmaları için böyle bir lütuf ve rahmete lâyık görülmelerinin ne büyük bir nîmet olduğuna işaret edilerek bunun her an şükrünü yerine getirmeleri hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, sözü edilen nimete rağmen mü'minlerin hatalı bir yol tutmaları yeriliyor. Kendi hataları yüzünden Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğradıkları. Rahmet Peygamberinin vermiş olduğu emrin gereğini yerine getirmediklerinin cezasını çektikleri açıklanıyor. Bu arada İslâm'ı içinden kemirip çökertmek isteyen münafıkların çevirdikleri entrikalar gözler önüne seriliyor.

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ
أَنفُسِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَآ أَصَابَكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ
فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۙ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُوا۟ ۚ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟
قَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدْفَعُوا۟ ۖ قَالُوا۟ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّٱتَّبَعْنَٰكُمْ ۗ هُمْ لِلْكُفْرِ
يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَٰنِ ۚ يَقُولُونَ بِأَفْوَٰهِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ

بِمَا يَكْتُمُونَ ۚ ﴿١٦٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ قُلْ
فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

165- Hal böyle iken, düşmanlarınıza iki misli dokundurduğunuz bir musibet size dokununca mı, "bu neden böyle?" dediniz! De ki: Bu kendinizdendir. Doğrusu Allah'ın kudreti her şeye yeter.

166-167- İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen musibet de Allah'ın izniyledir. Bu da mü'minleri belirlemesi, münafıklık yapanları da ayırt etmesi içindir ki onlara: "Geliniz Allah yolunda savaşınız veya (hiç olmazsa) savunmaya geçiniz" denilmişti; onlar ise "Biz savaşmasını (veya savaş olacağını) bilseydik arkanızdan gelirdik" diye cevap vermişlerdi. Onlar o gün imândan çok küfre yakındılar. Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Allah neyi gizlediklerini daha iyi bilendir.

168- On(münafık)lar ki, oturdular da savaşa katılan kardeşleri için, "Bize uyup kalsalardı öldürülmezlerdi" dediler. De ki: Eğer doğrulardan iseniz haydi kendinizden ölümü geri çevirin!

İNİŞ SEBEBİ

Hattab oğlu Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Uhud Savaşı'nda mü'minlerin başına gelen musîbetin iki misli Bedir Savaşı'nda düşmanlarının başına gelmişti. Bedir Savaşı'nda müşrikler 70 kadar ölü, bir o kadar da esir vermişlerdi. Uhud Savaşı'nda Müslümanlar sadece 70 kadar şehît vermişti. Ayrıca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yaralanmıştı. Böylece Müslümanlar Bedir Savaşı'nda tam bir üstünlük, Uhud Savaşı'nın başlangıcında da kısmî bir başarı sağlamışlardı. İslâm'ın bu iki savaşta iki galibiyeti söz konusudur. Müşrikler ise sadece Uhud Savaşı'nda bir süre ve bir defaya mahsus olmak üzere üstünlük elde etmişlerdi.[1]

Bedir Savaşı'nda elde edilen esirler öldürülmeyip kurtuluş akçesi alınarak salıverilmişlerdi. Uhud'da ise sözü edilen hezimet mü'minleri şaşkına döndürmüş, yaptıkları hatayı unutarak "Bu neden böyle oldu?" diye söylenmişlerdi.

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - İbn Kesir

Yukarıdaki âyet, bunun neden böyle olduğunu açıklar mânada inmiştir.

İTÎKADÎ YÖNÜ

قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ

(Küllî ve cüz'î irâdeler)

"Bu neden böyle? dediniz. De ki: Bu, kendinizdendir."

İnsan bir bakıma tam irâdeye sahip değildir. İlâhî irâdeyle vücut bulan ve insan hayatını belli bir süre devam ettirmeye yönelik olan kanunlar, insan irâdesi dışında işler durumdadır; aynı zamanda hayatımızın birçok yönleriyle ilgilidir. O halde sünnetullah denilen bu kanunlar biz istesek de, istemesek de şaşmadan hedefine doğru gider; kendisine uyanları mutlu, uymayanları mutsuz eder.

Bu nedenle diyebiliriz ki, insan îrâdesi sınırlıdır ve birçok tarafıyla ilâhî irâdeye bağlıdır. Bir bakıma ise, bütünüyle ilâhî irâdeye bağlıdır. Şöyle ki küllî irâde cüz'î ve sınırlı irâdeyi meydana getirmiş ve fakat onu sınırlı biçimde serbest bırakmıştır. İlâhî irâde ve kudretle var olan insan, vücudunun bazı bölümlerini harekete geçirme ve kullanma irâdesine sahiptir, ama bütünüyle bu mekanizmaya hâkim değildir. Beynimiz istesek de istemesek de faaliyetini sürdürmektedir. İç organlarımız da öyle... Kalbimize "dur, çalışma" desek, o yine çalışacaktır.

Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Biz kendimizi yaratmadığımıza göre, başka üstün bir kudretin irâdesi yaratılmamızı sağlamıştır. O halde biz o kudrete bağlı bulunuyoruz, tamamıyla O'nunuzdur, kendimize ait değilizdir.

Ancak bu yüce ve sonsuz kudret bizim önümüze hayatımız ve varlığımızla ilgili kanunlar koymuş; cüz'î bir irâde vermek suretiyle bizi bu kanunlarla baş başa bırakmıştır. Dilediği zaman müdahale de edebilir. Akıl ve irâdemizle O'na uyduğumuz ve peygamberi dinlediğimiz nisbette hayat bize güler yüzünü gösterir. Uymadığımız nisbette de bizi üzer ve ağlatır.

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyet bu derin mâna ve hikmeti yansıtmaktadır. Bedir Savaşı'nda düşmana oranla sayı ve teçhizat bakımından zayıf durumda olan İslâm mücahitleri buna rağmen parlak bir zafer elde etmişler-

di. Uhud Savaşı'nda ise, biraz daha güçlü ve hazırlıklı olmalarına rağmen yenilgiye uğramışlardı. Bunun verdiği şaşkınlıkla mü'minler, "Bu neden böyle oldu?" demekten kendilerini alamamışlardı. Kur'ân bunun cevabını, İslâm akaidinin önemli bir bölümünü aydınlatır ölçü ve anlamda veriyor:

"De ki: Bu, kendinizdendir." İrâdenizi ilâhî sünnet doğrultusunda kullanmadığınızın tabii sonucu ve gereken cezasıdır. Peygamberin verdiği emir, bu sünnete tamamen uygundu. Ama sizin bu emre muhalefetiniz sünnete ters düşmüştür. Başınıza gelen musibet bundandır. Küllî irâde kimseye haksızlık etmez, O en doğru yolu çizip önünüze koymuş ve sizi serbest bırakmıştır. Ama siz cüz'î irâdenizle bu çizginin dışına çıktınız. O halde başınıza gelen kendinizdendir.

"Allah'ın kudreti her şeye yeter"

Ama Allah (celle celaluhu)'nun kanunları değişmez. Meğerki bir mucize meydana getire; bu da istisna teşkil eder.

Allah (celle celaluhu) dileseydi o anda sizi galip duruma getirebilirdi; çünkü kudreti bütün kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Fakat hem koyduğu sünnetin şaşmadan devam etmesi gereklidir; hem de böyle bir fırtınada gerçek mü'minlerle, İslâm'a gönlü yatışmayan münafıkları belirlemekte büyük yararlar vardır. Kur'ân buna "Allah'ın izni" tabirini vererek akidenin diğer önemli bir kısmına dikkatleri çekmiştir.

İlâhî İrâde

İlâhî irâde iki yönde tecelli eder: Biri sebep ve sünnete bağlı olmaksızın; diğeri sebep ve sünnete bağlı olarak ortaya çıkar, "O (Allah), bir şeyi (var kılmayı) dileyince, O'nun emri sadece "ol!" demesidir, o şey hemen oluverir."[1] mealindeki âyet birinci irâdeyle ilgilidir. "İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen musibet de Allah'ın izniyledir." mealindeki âyet ise, ikinci irâdeyi yansıtır.[2]

TARİHÎ YÖNÜ

Âyet-i Kerîmeyle daha çok Uhud Savaşı'nda cereyan eden olayların nedeni üzerinde duruluyor. Mekke müşrikleri savaş için Medine dolayla-

1 Yâsîn sûresi: 82

2 Âl-i İmrân: 166

rına geldiklerinde, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir meydan savaşından ziyade Medine'de kalıp savunma durumuna geçmeyi düşünüyordu. Bu düşünce aynı zamanda münafıkların başı Abdullah bin Übey'in arzusu istikametinde idi. Ensarın ileri gelenleri ise, Medine'de kalmayı bir zül sayarak Medine dışına çıkılıp gelen düşmanı karşılamayı daha uygun görüyorlardı. Bu düşünce Ashabın çoğu tarafından tasvip gördüğü için Rasulullah kendi düşüncesinden vazgeçerek evine döndü ve savaşa çıkmak için zırhını giyinip silahını kuşandı. Ensardan bazı zatlar Rasûlullah'a muhalefet ettiklerinin farkına vararak büyük bir pişmanlık duydular ve durumu Hz. Peygamber'e bildirdiler. O da: **"Bir peygambere, savaşa hazırlanıp silah kuşandıktan sonra geri dönmek yaraşmaz"** diyerek alınan kararın uygulanacağını belirtti. Münafıklar tedirgin oldular, çıkıp çıkmamakta hayli tereddüt geçirdiler. Sonunda gizli bir plânla savaşa çıkmayı kabul eden Abdullah bin Übey ve yandaşları da hazırlandılar. Bin kişilik bir ordu yola çıktı. Çok geçmeden Abdullah bin Übey gizli plânını ortaya koydu: Kendisine uyan üç yüz kişiyle geri döneceğini duyurdu. Mücahitlerden Amr bin Haram (radıyallahu anh) onun bu davranışını kınadı, çünkü amacının ne olduğunu az-çok tahmin ediyordu. Rivayete göre, Amr, Abdullah bin Übeyy'e yaklaşarak şöyle dedi:

"Size Allah'ı hatırlatırım; Peygamberinizi ve kendi vatandaşlarınızı terkedip gitmeniz doğru değildir. Bu fikrinizden vazgeçiniz." Onlar ise: "Savaşmasını veya savaş olacağını bilseydik, herhalde size uyar, ayrılmazdık" diyerek yarı alaylı bir tavırla savaşa katılmayacaklarını belirttiler. Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söyleyip münafıklığın alâmetini bir kez daha ortaya koydular. Allah onların kalplerinde gizlediklerini çok daha iyi bilir.

Konumuzu oluşturan âyet bir bakıma bu olayı hatırlatmakta, mü'minlerin daha uyanık olmalarına işarette bulunmaktadır.

Münafıkların amacı, İslâm ordusunun moralini bozmak, Hz. Muhammed'e olan bağlılık ve inançlarını sarsmak, böylece hem savaşın kaderini müşrikler lehine çevirmek, hem Müslümanlar arasına fitne tohumlarını atıp onları bu konuda birbirine düşürmekti. Oysa hak bir an için yenilgiye uğrasa da hakikatte üstündür.

ÂYETLER ARASİNDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Uhud Savaşı'nda mü'minlerin yenilgiye uğramasının

sebebi açıklandı. O gün münafıkların küfre daha yakın bulundukları ve nihayet ilâhî irâdenin ne yolda tecelli ettiği ve edeceği belirtildi. Ölümden kaçmanın veya korkmanın fazla bir yarar sağlamayacağı hatırlatılarak imândan gelen bir cesaretin her zaman için faydalı olacağına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetle, İslâm'ın insanlıktan yana açmış olduğu hidâyet yolunda Allah için şehit edilenlerin Allah katında diri oldukları, canlarına karşılık üstün nimetlere, ferahlatıcı saadetlere nasıl eriştikleri çok duyarlı ve anlamlı biçimde anlatılıyor.

Sonra da İslâm düşmanlarının toplanıp gelmesinden endişe etmeyen kâmil mü'minlerin yine imânlarından dalga dalga yükselen kahramanlıklarına dokunularak bunun yenilmez bir kuvvet olduğu hatırlatılıyor. Ayrıca mü'minlerin bütün felâket ve musibetlere rağmen Allah ve Rasulü'ne nasıl bir teslimiyet içinde bağlandıkları en canlı örnek olarak sergileniyor.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِن بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

169- Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rableri katında diridirler, rızıklanırlar.

170- Allah'ın kendi fazl-u kereminden verdiği (o yüce) nimetlerle sevinçlidirler. Arkalarından henüz kendilerine ulaşamayan kimselere de hiçbir korku olmayacağını, üzülmüyeceklerini müjdelemek isterler.

171- Onlar Allah'tan gelen bir nîmeti, fazl-u keremi ve Allah'ın mü'minlerin mükâfatını zayi etmeyeceğini de müjdeleyerek ferahlık duyarlar.

172- Kendilerine yara dokunduktan sonra da Allah ve Peygamberin çağrısına uyup gönül verenlere, hele onlardan iyilik edenlere ve Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara büyük ecirler vardır.

173- Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, "Düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun!" demeleri, onların ancak imânını artırdı da, "Allah bize yeter O ne güzel vekildir (koruyucu, gözetici ve yardım edicidir)" dediler.

174- Ve sonunda kendilerine bir kötülük dokunmadan Allah'ın (selâmet ve gönül yatıştırıcı) nimetiyle ve fazl-u keremiyle geri döndüler; Allah'ın rızası doğrultusunda hareket edip O'na uydular. Allah çok büyük fazl-u kerem sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu:

"Uhud Savaşı'nda şehît düşen kardeşlerinizin ruhlarını Cenâb-ı Hakk yükseltip yeşil kuşların (manevî vasıtaların) içine yerleştirdi; onlar böylece Cennet ırmaklarından içerler, meyvelerinden yerler ve Arş'ın gölgesi altında asılı bulunan altın kandillerde eyleşirler. Onlar yiyecek, içeceklerinin ve eyleşip dinlendikleri yerin güzelliğini görünce de dediler ki: "Cihâda karşı tutulup kalmamaları, savaştan yüz çevirmemeleri ve isteksizlikte bulunmamaları için dünyadaki kardeşlerimize bizim Cennet'te rızıklandığımızı kim haber verir?"

Bunun üzerine Allah: "Ben onlara sizin arzunuzu duyururum" buyurdu. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi."[1]

Câbir bin Abdullah (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yüzüme baktı ve:

- **Seni neden üzgün görüyorum?** diye sordu. Dedim ki:

- Ya Rasûlallah! Babam savaşta öldürüldü, geriye borç ve çoluk-çocuk bıraktı.

1 Müslim/İmaret: 121- Ebû Davud/Cihad: 25- Tirmizî/Tefsir: 3, Fezâilü'l-Cihad: 13- Ahmed: 1/226- 6/386

Buyurdu ki:

"Sana haber vereyim mi? Allah hiç kimseyle yüzyüze konuşmadı, perde arkasından hitab etti, ancak senin babanla yüzyüze konuştu, ona dedi ki: "Ey kulum! İste benden vereyim." O da: "Ya Rab! Dünyaya tekrar dönüp ikinci kez senin yolunda şehit olmak isterim." diye cevap verdi. Allah (celle celaluhu): "Kulum! Öldükten sonra dünyaya bir daha dönüş olmayacağı hakkında benden çıkan bir hüküm vardır. (Bu hüküm değişmez)." buyurdu. O, bu kez: "Ya Rab! Benim bu durumumu geride kalanlara ulaştır (duyur)" diye istekte bulundu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi."[1]

İLGİLİ HADİSLER

Uhud Savaşı'nda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, şehît edilen Mus'ab bin Umeyr'in cesedi üzerinde durdu ve şöyle buyurdu:

"Ben bunların kıyamet günü Allah katında şehît olduğuna tanıklık ediyorum. Geliniz, bunları ziyaret ediniz, selâm veriniz. Canımı kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, bunlara kıyamet gününe kadar kim selâm verirse mutlaka onlar selâmı alıp karşılığını verirler."[2]

"Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye: "Onu evinden çıkaran sebep yalnız bana olan imânı, peygamberime olan tasdikiyse, erişeceği ecir veya ganimetle (evine) döndüreyim" diye tekeffül etmiş (üzerine almış)tır.

Ümmetime meşakkat etmeme sebep olmayacağını bilseydim, hiçbir savaş müfrezesinin arkasından kalmazdım. Andolsun ki, Allah yolunda öldürülüp dirilmeyi, sonra yine öldürülüp dirilmeyi, sonra yine öldürülüp dirilmeyi çok isterdim."[3]

"Sabah veya akşam saatlerinden bir saatte Allah yolunda cihat için çıkıp yürümek, herhalde dünyadan da, dünyadaki şeylerden de hayırlıdır."[4]

---

1 Tirmizî/Tefsîr: 3 İbn Mâce/Mukaddeme: 13, Cihad: 16.

2 el-Beğavî: Ubeydullah b. Umeyr (radıyallahu anh)'den

3 Buharî/İmân: 26 Nesâî/Cihad: 14, İman: 24 Ahmed: 2/231, 384, 494

4 Buhari/ Cihad: 5, 6, 73, Rikak: 2, 15 - Müslim/İmaret: 12, 115 - Tirmizî/ Fezâilü'l cihad: 17, 26 - Nesâî/Cihad: 11, 12 - Ahmed: 1/256 - 2/532, 533 - 3/ 132, 141, 152, 157, 207-5/266, 335, 6/401.

Şehitler Diridirler

بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

"Bilakis onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar."

Kur'ân ve hadîslerin açık ifadesinden, ruhların bedenlerden önce ve belli sayıda yaratıldığını anlıyoruz. Allah'ın: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna muhatap olan ruhlardır. Mahiyeti iyice bilinmeyen ruhlar bedenlere gelip girmeden önce kendi âlemlerinde birçok esrar ve hikmete nail olmuşlar ve bir nice bilgilerle donatılmışlardır. Aynı grupta bulunan ruhlar arasında tanışıklık da vardır. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in: **"Ruhlar (kendi âlemlerinde) teçhiz edilip bölüklere ayrılan askerler gibidirler; birbirleriyle tanışanlar (bu dünyada da) anlaşırlar. Orada tanışmayanlar (bu dünyada) pek anlaşamazlar."**[1]

Dünyaya geldikten sonra eskiyen bedeni terkeden ruhlar bedenle birlikte ölmezler. Berzah âlemine intikal ederler. Bu durumda insanî ruhların hepsi de diridirler ve diri kalacaklardır. Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetle şehitlerin ruhlarına bir özellik verilmesi ve "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rableri katında diridirler, rızıklanırlar." açıklamada bulunulması neyi anlatmaktadır? Müfessirlerimiz bu konuda bazı yorumlarda bulunmuşlarsa da çoğu tatmin edici ölçü ve anlamda değildir. Ruhu ve daha önceki ve sonraki âlemlerini bize daha çok tasavvufçular anlatmaya, keşif ve müşahedelere dayanarak bazı ipuçları vermeye çalışmışlar, bununla ilgili hadîsleri de yine kendi keşifleri doğrultusunda yorumluyarak bilgi verme babında hayli malzeme sunmuşlardır. Biz hem tefsircilerin, hem tasavvufçuların verdikleri bilgileri hamur yaparak bir sonuca varmak istiyoruz; ne var ki bu sonuç da tam anlamıyla kesin değildir.

Ruhlar bedenleri terkettikten sonra kendi amel ve irfanlarına, imân ve basiretlerine göre yedi kısma ayrılırlar:

1. İlâhî huzurda her dem rahmânî nefhaya nail, cemal sıfatının aralıksız tecellilerine mazhar olanlar. Bunlar Peygamberlerin ruhlarıdır. Belirtilen makam ve mertebeleri Cennet'in çok üstündedir.

---

1 Buharî - Müslim - Ebû Dâvud - Ahmed bin Hanbel: Hz. Âişe ve Ebû Hureyre (radıyallahu anhuma)'den

2. Arş'ın altında yeşil kuşların (mahiyeti bilinmeyen manevî vasıtaların) içinde rahmânî nefhaya erişen ve Cennet nimetlerinin derin zevkini alanlar. Bunlar Allah yolunda şehît düşen mü'minlerin ruhlarıdır. Şehitlerin Allah katında diri olmalarının bir anlamı budur.

3. Berzah âleminin daha çok üst tabakalarında geniş rahmete eren ve Cennet kokusunu dem be dem alan bahtiyarlar. Bunlar ilmiyle amel eden âlimler, kâmil veliler, salihler ve sıddîkların ruhlarıdır.

4. Berzah âleminin orta tabakalarında eyleşip zaman zaman ilâhî rahmet ve füyuzata mazhar olan ve Cennet'ten esen nesimle mest olanlar. Bunlar mü'minlerin ruhlarıdır.

5. Berzah âleminin yine orta tabakalarına yakın yerde bulunan ve daha üst derecede bulunan muttaki mü'minlerin ruhlarının nurundan ışık alanlar. Bunlar günahkâr mü'minlerin, yani büyük-küçük günah işleyip ruhunu kısmen olsun karartan kişilerin ruhlarıdır. Dünyada salih kişilere, muttaki mü'minlere, ilmiyle amel eden âlimlere yaklaşıp dostluk kurduklarının mükâfatını görmektedirler.

6. Berzah âleminin alt tabakasında, Allah'ın Celâl ve Muntakim sıfatlarının tecellileriyle her dem Cehennem havasını alanlar. Bunlar Allah (celle celaluhu)'yu ve O'nun emirlerini inkâr eden kâfirlerin ruhlarıdır. Büyük bir pişmanlık içinde hesap gününü beklerler.

7. Yine alt tabakada kendilerine yakın inkarcıların zulmetleriyle her dem muzdarip olanlar. Bunlar münafıkların ruhlarıdır. Orta tabakada bulunan mü'minlerin ruhlarının nurundan ışık alırız umuduyla beklerler, tam bu ümit kapısı açılır ve onlar da kurtulduklarını zannederler, fakat çok geçmeden kapı kapanır, böylece dünyada yaptıklarının bir benzeriyle muamele görürler.

Öldükten sonra beden ister çürüsün, ister yanıp kül olsun, ister balıklara yem olsun, ruh ile olan bağlantısı kıyamete kadar devam eder. Ancak bu bağlantının anlaşılması ve anlatılması mümkün değildir, ruhlar âlemine has bir bağlantıdır; keyfiyet ve mahiyetini ancak Allah (celle celaluhu) bilir.

Ruhun yüce makamlarda ilâhî müşahadeye mazhar olarak ve Cennet nimetleriyle telezzüz ederek aklığı gıda, rızık deyimiyle anlatılmıştır ki, bu bizim anlamamızı kolaylaştırmak içindir. İşte bu anlamda rızıklanması be-

dene de tesir eder. Bilhassa şehitlerde bu hal çok daha belirgin ve gelişkindir. İşte: "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın; onlar Rabları katında diridirler, rızıklanırlar." âyeti buna işaret etmektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Beden Ölünce Ruh Kuvvetlenir

Uyku halinde duyu organlarımız görevlerini tatil ederler, beden gücünü kaybedip yarı bitkisel bir hayata yaklaşır. Buna karşı ruhun kuvveti artar, bir anda melekût ve mâna âlemine intikal sağlar. Gayb alemiyle ilgi kurar, nice esrar ve hikmeti müşahade eder. Bir de bedenin öldüğünü düşünün, ruhun bu durumda ne kadar kuvvetleneceğini, sözü edilen âlemlere daha çok intikal sağlayacağını anlatmaya lüzum kalır mı?

Kâmil mü'minler kalblerini bütünüyle Allah (celle celaluhu)'ya çevirip mârifet-i ilâhiyeye mazhar olunca, ruh bedende büyük bir kuvvet kazanır ve yüce âlemden manevî gıda almaya başlar. Bu durumda beden artık açlık ve susuzluk hissetmez olur. Yani beden ruha tabi olmuştur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buna işaret ederek şöyle buyurdu:

"Rabbim katında akşamlıyorum; O beni yedirip içiriyor."[1] Kur'ân-ı Kerîm'de de buna yakın bir işarette bulunularak deniliyor ki:

"Haberiniz olsun ki kalbler ancak Allah'ı anmakla yatışır, huzura kavuşur."[2]

Peygamberler, büyük veliler, kâmil âlimler, mürşitler ve salihlerin ruhları bedenlerine girdikten bir süre sonra ilk bulundukları âlemde edindikleri bilgi, esrar ve hikmete yeniden mazhar olurlar. Tabii bu hal peygamberlerde çok daha belirgin ve açıktır. Böylece misal ve melekût âlemleriyle temas kurma imkânlarına erişme bahtiyarlığı başlar. Allah daha iyisini bilir.

Musîbetten Önce ve Sonra Allah ve Peygamberine Gönülden Bağlılık

اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ

1 Buharî/Savm: 49,50. Müslim/Siyam: 57, 58, 60, 61. Tirmizî/Savm: 61. Dârimî/Siyam: 14. Ahmed: 2/23, 231, 237, 244, 257, 261, 281.

2 Râd: 28.

"Kendilerine yara dokunduktan sonra da Allah ve Peygamberin çağrısına uyup gönül verenlere, hele onlardan iyilik edenlere ve Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlara büyük ecirler vardır."

İslâm'ın insan kalbine işleyip yerleştirdiği imân cevheri hiçbir şeyle kıyas edilmeyecek bir değer ve mâna taşır. Çünkü bu cevherin mayası tevhid, dayanağı Allah, ışığı Kur'ân, ustası Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir. Böylesine köklü ve ölçülü, aynı zamanda kıymetli bir imân, insan ruhunu sarıp hücrelerine kadar yerleşince derin bir aşk, sarsılmaz bir bağlılıkla asıl gayesine yönelir; İslâm doğrultusunda kendini Allah'a adar.

İşte Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in irfan mektebinde bu cevhere sâhîp olan Ashab-ı Kiramın çoğu, belki hepsi bu ölçüde idi. Mekke ve dolaylarındaki evlerini, bahçe ve develerini, aile ve yakınlarını imânları pahasına terkedip Allah ve rasulüne göçetmeleri, geriye kalan canlarını da bu yolda vermek için sıra bekledikleri ne ile yorumlanabilir? Bunun maddî ölçülerle izahı mümkün mü? Uhud Savaşı'nda aldıkları yara ve çektikleri sıkıntı onları daha çok dâvalarına bağlamıştı. Münafıkların sinsi faaliyeti bir anda tesirini kaybetmiş, imân kalesine çarparak paramparça olmuştu. Mü'minler böyle günlerde de Allah ve Rasulü'nün çağrısına kulak vermiş, en küçük bir tereddüt geçirmeden teslimiyet göstermişlerdi. Üstelik nefislerine hâkimiyeti elden bırakmamış, Allah için iyilikte bulunmuş, kötülükten menetmeye çalışmışlardı.

Rahatlıkla diyelim ki: İnsan kalbinde böyle bir imânı, beşer kafasında böyle bir düşünceyi ancak Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tevhîd mektebi oluşturabilir.

Kur'ân, Ashab'ın bu güzel tutum ve davranışını bir örnek olarak İslâm âlemine sunmakta, onları yetiştiren yüce mektebin eğitim sistemine dikkatlerini çekmekte, olgun ve erdemli insan yetiştirmenin yolunu göstermektedir.

İmânın Artması Şerrin Şiddetiyle Orantılıdır

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

"Onların ancak imanını artırdı da, Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler."

Taklitten uzak, zevkine erişilmiş, mâna ve maksadı kavranmış şuur-

lu bir imân, karşısına çıkan şerrin şiddeti nisbetinde artar ve kuvvetlenir. Bu bir bakıma tez-antitez karşılaşmasıdır. Taklide bağlı imân ise bunun aksine karşısına çıkan şerrin şiddeti, felâket ve musibetin büyüklüğü nisbetinde eksilir ve kuvvetini yitirir.

Cihan Peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in irfan mektebinde okuyup şekillenen mü'minlerin kök salmış imânlarından, Allah ve Rasulü'ne olan sevgi ve bağlılıklarından söz edilirken, Kur'ân'da şu anlamlı cümlede özetini bulmuştur: "Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun! demeleri, onların ancak imânını artırdı da, 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir, dediler."

Böyle bir imân ve teslimiyetin sonu başarı ve zaferdir. Medine'de ilk kurulan İslâm Şehir Devleti'nin temeli bu cevhere sahip mü'minlerin fedakârlığıyla atılmıştı.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, Allah yolunda şehit olanların makam ve dereceleri, Allah katındaki azizlikleri açıklandı. Bununla, nefis ve düşman esaretinde şerefsiz bir hayat sürmektense, ruh ve vicdan hürriyetinin tertemiz havası içinde gönül dolu bir imânla Allah yolunda, din uğruna ölmenin üstün bir şerefe, saadet dolu bir hayata kapı açtığına inanarak ölmenin çok hayırlı olacağına işaret edildi.

Kalbi ve ruhu saran hakiki imânın her zaman ölümü küçümsediği ve inkarcıların bundan tedirgin olduğu; aşılmaz sanılan engellerin böyle bir imân karşısında nasıl eridiğini gördükçe paniğe kapılan münafıkların uykusu kaçtığı -dolaylı biçimde- anlatıldı. İmânın tükenmez kaynağından yükselen cesareti kırmak için çeşitli hilelere başvuranların sonunda ümitlerinin yok olacağına atıflar yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu tür cesaret kırmaya yönelik hile ve entrikaları yaymak isteyenlerin ancak imân nimetini, İslâm devletini kaybetmiş şeytanlar olduğuna dikkatler çekiliyor. Küfürde yarışanların Allah dostlarına, hakiki imân sahiplerine zarar veremeyeceği belirtiliyor ve böylesine şerefli bir dostluğa erişmenin her iki âlemde de insanları mutlu edeceği açıklanıyor.

إِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ
شَيْئًا ۗ يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

175- (Sîze o haberi getiren) ancak şeytandır; kendi dostlarını (savaş ve ölümle) korkutur. Mü'min iseniz onlardan korkmayın Benden korkun.

176- Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın; çünkü onlar Allah'a hiçbir surette zarar veremezler. Allah onlara âhirette (saadetten yana) bir pay vermemeyi ister. Onlar için büyük bir azâb vardır.

177- Doğrusu küfrü imân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler. Onlar için çok acıklı bir azâb vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Uhud Savaşı'nda da, ondan sonra da şeytan ve o karakterde olan münafıklar, imândan kaynaklanıp taşan üstün bir cesaret ve kahramanlığı kırmak için durmadan yalan uydurdular ve büyük bir ordunun Müslümanlar aleyhine toplandığını haber verdiler. Muhammed'e bağlı olanların çok geçmeden yok edileceklerini üzülürcesine sahte bir eda ile anlatmaya çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

Diğer bir rivayete göre:

Kureyş müşrikleri küfürde yarışıyor, İslâm'a karşı durmadan kuvvet hazırlıyor ve adam topluyorlardı. Onların bu tutumuna karşı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz iki yönden üzülüyordu: Biri, onların küfürde ısrar edip doğru yola girmedikleri, bu yüzden ebedî bir azaba kendilerini ittikleri; diğeri İslâm'a karşı her çareye başvurmaları idi.

Bunun üzerine yukarıdaki 176. ayet indi.[2]

1 İbn Cerir - Lübabu't-Te'vîl

2 İbn Cerir - Lübabü't Te'vil - Kurtubi

İLGİLİ HADÎSLER

"Doğrusu sizin görüp bilmediğiniz şeyi ben görüp bilmekteyim. Sizin işitemediğinizi işitmekteyim. Gök inleyip ses çıkardı, bunda o haklıdır. Çünkü dört parmak boş bir yer yoktur ki orada bir melek alnını koyup Allah'a secde etmiş olmasın. Allah'a andolsun ki, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız az güler, çok ağlardınız; yatakta kadınlarla yatıp telezzüz etmez, yollara dökülüp Allah'a duâ ve niyazda bulunurdunuz!

Allah'a yemin ederim ki, kesilmiş bir ağaç olmayı çok arzu ederdim."[1]

Kudsî Hadîs

"Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım; artık birbirinize zulmetmeyiniz. Ey kullarım! Benim doğru yola eriştirdiğim müstesna, hepiniz sapıklık içindesiniz. O halde benden hidâyet (doğru yol) isteyin, sizi ona kavuşturayım.

Ey kullarım! Benim yedirdiğim müstesna, hepiniz açsınız. O halde benden yiyecek isteyin size vereyim. Ey kullarım! Hepiniz çıplaksınız, ancak benim giydirdiğim müstesna. O halde benden giysi isteyin size giydireyim.

Ey kullarım! Doğrusu siz gece-gündüz hata ve günah işlersiniz. Ben ise bütün günahları bağışlarım. O halde benden af ve bağışlanma dileyin, sizi bağışlıyayım.

Ey kullarım! Şüphesiz ki, bana zarar vermeye gücünüz yetmez ki zarar verebileşiniz. Bana yarar vermeye de gücünüz yetmez ki yarar verebilesiniz.

Ey kullarım! Eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanlarınız ve cinleriniz bir tek adamın takva dolu kalbi üzere bulunsalar, bu benim mülkümde bir şey artırmaz. Ey kullarım! Eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanlarınız ve cinleriniz en çok günah işleyen ahlâksız bir adamın kalbi üzere bulunsalar, bu benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! Eğer önce gelenlerinizle sonra gelenleriniz, insanla-

1 Tirmizî: Hadisün hasenün garibün

rınız ve cinleriniz tek bir toprak üzerinde durup benden isteseler, ben de her insanın isteğini karşılaşanı, bu benim katımda olan nimetten bir şey eksiltmez. Ancak denize batırılan bir iğnenin denizden eksilttiği kadar eksiltebilir.

Ey kullarım! Bu ancak sizden yana sayıp hesapladığım amellerinizdir. Sonra da onların karşılığını size eksiksiz vereceğim. Kim iyilik ve hayra kavuşursa Allah'a hamdetsin. Kim de bundan başkasını bulursa, ancak kendini kınasın."[1]

Hakka imân üstün cesareti gerektirir.

İmân konusunda insanlar genellikle üçe ayrılır:

1. Cenâb-ı Hakk'ın varlığına, birliğine inanıp O'ndan gelen her şeyi şüpheye yer vermeden kabul edenler.

2. Allah'ın varlığını, birliğini inkâr edip mukaddes hiçbir şey tanımayan ve insanı doğup büyüyen, ölüp bir yığın gübre kabul eden maddeciler.

3. Allah'ın varlığı, peygamber ve kitap hakkında şüpheye düşüp imanla inkâr arasında bocalayanlar.

Birinciler, hakiki mü'minlerdir. İmân onların ruhî yapısının temel taşı ve değişmeyen gıdasıdır. Ancak Allah (celle celaluhu)'dan korkarlar. Cihat onların yolu, din ve ahlâka hizmet onların sanatı, insanlıktan yana yararlı olmak amaçları, Allah rızasını kazanmak tek gayeleridir. Bunların cesaretleri her türlü engeli kıracak ölçü ve anlamdadır. Bâtılın beynini dağıtan da ancak bu güçtür.

İkinciler, hakiki dinsizlerdir. Bunlara Kur'ân dilinde kâfirler denilir. Ruhları porsumuş, vicdanları silinmiştir. Beyinleri inkâr suyuyla yıkanmış, kalbleri ölmüştür. Maddî imkânlara mâlik oldukları ölçüde cesurdurlar. İdeallerine daha çok mide ve şehvet bağıyla bağlıdırlar. Ölüm onlar için karanlık bir uçurum. Yaşlanmak büyük bir umutsuzluk...

Üçüncüler, hakiki münafıklardır. Renkleri pek belli olmaz. Bukalemun gibi araziye uymasını bilirler. İmandan çok küfre yakındırlar. Ruhları hasta, vicdanları paslıdır. Cesaretleri kırık, fitne ve fesatları yaygındır. Renkleri belli olmadığı sürece İslâm için çok tehlikelidirler.

---

1 Sahih-i Müslim - Tirmizî: Ebû Zer (radıyallahu anh)'den

İşte konumuzla ilgili 175. âyetle daha çok bu üçüncü kısma girenlerin tutumundan söz ediliyor. Korkak şüphecilerin kendi dost ve yakınlarını da durmadan korkutmaya çalıştıkları belirtiliyor. "Düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, aman onlardan korkun", diyenlerin bu kararsızlar olduğuna parmak basılıyor.

"Mü'min iseniz, onlardan korkmayın Benden korkun." âyetiyle de hakiki mü'minlerin ölçü ve anlamı, cesaret ve tutumu belirtiliyor. Çünkü sadık mü'min ancak Allah (celle celaluhu)'dan korkar ve o, Allah cidden korkulmaya daha lâyıktır, der. Cesaret ve kahramanlık mü'minin değişmeyen vasfıdır. Korkaklık, ölüm endişesinden, aç kalma kaygısından kaynaklanıp çıkar. Mü'minin kalbinde bu iki endişenin de yeri yoktur. Çünkü ona göre bir gün önce veya bir gün sonra ölmek önemli değil, Allah (celle celaluhu)'nun dilediği şekilde, O'nun hoşnut olacağı mâna ve maksat doğrultusunda ölmek mühimdir.

Mü'mine göre, ölüm yok olmak değil, dar bir evden çok geniş bir eve göç etmektir. Bunun için umutludur, kararlıdır, cesurdur ve endişesizdir.

Kur'ân Günümüzün Müslümanlarına da Sesleniyor

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ

"Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın."

Büyük bir azgınlık içinde durmadan tırmanan küfre ve anarşiye karşı, imândan gelen bir cesaretle çıkmadığınız ve bu yolda canınız dahil her şeyinizi feda etmeyi göze almadığınız takdirde perişan olacaksınız. Küfür ve inkâr ateşi sizi yakıp bitirecek, yardımcı da bulamayacaksınız. Bu bir ilâhî kanundur ki değişmez. Ölümden korkan, bütün gücünü servetine borçlu olan müslümanlardır ki küfre imkân sağlamış, alanı onların at oynatmasına terketmişlerdir. Gelecek olan fitnenin yalnız haksızları değil, bütün bir ümmeti ve milleti kasıp kavuracağını hesaplayamamışlardır.

Diyebiliriz ki, eğitim noksanlığının da bundaki payı büyüktür. İslâm âlemi Kur'ân kültürünü eğitim yoluyla kuşakların kalbine ve dimağına sistemli biçimde işlemediği müddetçe sözü edilen fitneden kendilerini kurtaramayacaklardır.

Kur'ân kültürüyle beslenen bir kalp ve o kalpdeki imân şu sonucu doğurur:

a) Yalnız Allah'ı bilir ve O'nun önünde eğilir,

b) Son dinin bütün bir insanlığın dini olması için çırpınır,

c) Mü'minlerin birlik ve beraberlik içinde Allah'a yönelmesini, O'nun emrine göre bir hayat düzeni kurmasını ister,

d) Allah yoluna kendini adamayı, bu yolun üzerindeki küfür, fitne ve fesad dikenlerini bir bir temizlemeyi hizmet bilir, gerektiğinde bütün varlığını bu uğurda harcamayı büyük bir ibâdet sayar. Onun için Allah (celle celaluhu) en doğru olanı haber veriyor:

"Küfürde yarışanlar seni kaygılandırmasın; çünkü onlar Allah'a hiçbir surette zarar veremezler."

Küfür ve tuğyanın, fitne ve fesadın dörtnala yarışması, hakiki mü'minleri korkutmaz. Çünkü her devirde küfrün bu tür tuğyanı az veya çok olmuştur. O halde inkârın şiddeti ancak mü'minlerin imânını ve hizmet aşkını kamçılar; Allah'ın dinine daha çok sahip çıkmalarını sağlar. Çünkü ilâhî sünnet, inandığı davaya daha çok bağlı ve sadık olanların yüzüne tebessüm eder. Korkakların, imân ve irâdesi zayıfların elinden tutmaz. Böylece küfürde yarışanlar da, imân ve irfan kuvvetiyle bunun karşısında duranlar da ve ölümden korkup mü'minlere korkaklık aşılayanlar da kendi kaderlerini çizerler, hepsi o kadar.

Küfrü İmân Karşılığında Satın Alanlar

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا

"Doğrusu küfrü îmân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler."

Büyük nimetlerin kıymeti daha çok elden gittikten sonra bilinir. İmân nîmeti de böyle oldu. Milletleri karanlıktan şeref düzeyine çıkaran, insanları insanlıktan yana hizmete sevkeden, Allah ile kulları arasındaki her türlü engeli kaldıran, dünya ile âhiret, ruh ile beden arasında gerçek anlamda dengeyi sağlayan İslâm ve onun gönüllere yerleştirdiği hakiki imân, İslâm âleminde yabancıların çevirdikleri binlerce hile ve desiselerle eğitim dışı bırakılınca, yabancı kültüre bağlı kuşaklar yetişmeye ve birbirini takibe ve taklide başladılar. Çok geçmeden kendi öz kültürleri belirsiz hale geldi. Yabancı kültüre büyük bir hayranlık duyuldu. Böylece asırla-

rın oluşturduğu köklü imân yavaş yavaş yerini inançsızlığa terketti. Daha doğrusu Müslümanların hatırı sayılır bir bölümü, yabancı kültürü imân karşılığında satın almakta bir sakınca görmediler. Uhud Savaşı'ndan hemen sonra paniğe kapılıp kurtuluşu küfürde arayan münafıklar gibi onlar da kapılarını yabancı kültüre açtılar. Bu yetmiyormuş gibi, bir de kendi aralarında bölündüler; tartışma, sürtüşme ve vuruşmaya başladılar. Olan oldu, imân ve İslâm nimetinin büyük bir kısmı elden gitti. Sıkıntılar birbirini izledi. Küfür kılık değiştirdi, materyalizm ve komünizmi cankurtaran simit diye takdim etti. Kendini bir türlü aşağılık duygusundan kurtaramayan Müslümanların bir kısmı bu can simidine el uzatmakta bir sakınca görmüyecek kadar körleştiler. Varlığının, şeref ve itibarının tek dayanağı olan İslâm'a sırt çevirmenin cezasını kat kat ödediler. Ne yazık ki, hâlâ bir kısmının aklı başına gelmedi, daldığı gafletten bir türlü uyanamadı. Uyanamadığı için de emperyalist ülkeler, daha doğrusu İslâm düşmanları onları sömürmeye devam etmektedirler.

Evet, yabancı kültüre körükörüne kapılarını açan bazı Müslümanlar önce imânları karşılığında küfrü, İslâm'ın ilim, ahlâk ve fazîlet gölgesi altında yaşamaya bedel inkarcılara uydu olmayı tercîh ettiler. Allah ve Rasulü'nün insanlıktan yana açtıkları saadet caddesinden ayrıldılar; dertleri mideleri, kaygıları beş yıllık ömürleri oldu. Bugün Afganistan'daki hazin manzara bu zincirin halkalarından biridir.

Yabancı kültür İslâm âlemine hiçbir şey kazandırmadı, ama çok şey kaybettirdi. İslâm âlemi bu yüzden birkaç asır geriye gitti. Kaybettiği zamanı telafi etmek babında bir kısmında halâ ciddi bir gayret de pek göze çarpmamaktadır.

İşte 177. âyet bu hakikati bütün açıklığıyla gözlerimizin önüne sermekte, kalbimize bir neşter gibi vurmaktadır:

"Doğrusu küfrü imân karşılığında satın alanlar, elbette hiçbir şey ile Allah'a zarar veremezler. Onlar için çok açıklı bir azâb vardır."

Bu azâb biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki türlüdür: Dünyadaki azâb, gayr-i İslâmî bir düzene uydu olmanın verdiği aşağılık duygusudur. Âhiretteki azâb çok daha açıklı olacaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hakiki imân cevherine sahip olan mü'minler, Allah yolunda birleşip bir güç oluşturdukları takdirde küfredenlerin onlara zarar veremeyeceği anlatılarak sünnetullahın ilgili hükmü açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle hakka karşı gelen inkarcılara mühlet verilmesinin hikmetine parmak basılıyor, sonuç olarak bunun onlar için hayır getirmeyeceği belirtiliyor. Böylece gerçek saadetin dünyada birkaç yıl refah içinde fazla yaşamak olmadığı, fakat imân nimetinin verdiği derin zevk ile Allah dostluğunu kazanmanın saadetin tâ kendisi olduğu açıklanıyor. Sonra da mü'minler uyarılarak iyinin kötüden, murdarın temizden, faziletin rezaletten ayırt edileceği ölçüye dikkatler çekilerek ilâhî irâdenin gereği anlatılıyor. Hakla bâtılın aralıksız mücadele halinde bulunmasının sebeplerinden birinin belirtilen husus olduğuna işaret ediliyor.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ
لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا
أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى
الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ ۖ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَإِنْ تُؤْمِنُوا
وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

178- O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar; onları bu bırakışımız günah artırmaları içindir. Onlara aşağılayıcı bir azâb vardır.

179- Allah mü'minleri de şu bulunduğunuz hâl üzere bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Allah sizi, (Peygamberi vahiy yoluyla gaybden haberli kıldığı gibi) gaybden haberli kılacak da değildir; ama Allah peygamberlerinden dilediğini seçer (de ona gaybı bildirir). O halde siz Allah'a ve Peygamberine imân edin. Eğer inanır (ve Allah'tan korkup kötülüklerden) sakınırsanız, size büyük bir ecir vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Adem bana arzolunduğu gibi ümmetim de bana arzolundu; kimlerin bana inanacağı, kimlerin de inanmayacağı bildirildi."

Bu hadîsi duyan münafıklar kendi aralarında, "Muhammed böyle iddia ediyor, ama yanıbaşında bulunduğumuz halde bizim tutumumuzu bilmiyor", diyerek alaylı bir havaya girmişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

İlim adamlarımızdan Kelbî şöyle diyor:

"Kureyş'ten bazı şahıslar peygambere gelip dediler ki: "Ya Muhammed! Sana uymayanın ateşte kalacağını, uyanın ise Cennet ehlinden olup saadette olacağını iddia ediyormuşsun. O halde kimlerin sana inanacağını, kimlerin de inanmayacağını bize haber versen ya!"

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi. Ebû Âliye diyor ki:

"Mü'minler, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, mü'minle münafıkı birbirinden ayıracak bir alâmet istediler. (Bu konuda kendilerine keşif kapısının açılmasını talep ettiler). O sebeple yukarıdaki âyetler indi."[2]

İLGİLİ HADİSLER

"İnsanların hayırlısı, ömrü uzun olup ameli güzel olandır. İnsanların şerlisi, ömrü uzun olup ameli kötü olandır."[3]

"Ümmetimin hayırlıları o kimselerdir ki, Allah'tan başka ilâh olmadığına, benim de Allah'ın Rasulü bulunduğuma şehadet edip iyilikte bulundukları zaman sevinirler, kötülükte bulundukları zaman istiğfar ederler. Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki, nîmet ve bolluk içinde doğmuş, onunla beslenip büyümüş, ama bütün himmet ve gayretleri çeşitli yemekler ve renk renk elbiselerdir. Konuşurken de ağızlarını eğip bükerek tumturaklı cümle kullanmaya çalışırlar."[4]

---

1 Eshab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

2 Lübab - İbn Cerir.

3 Tirmizî - Ahmed bin Hanbel: Abdullah b. Büsr'den. Sahihtir

4 Ahmed bin Hanbel - Taberânî - İbn Hibban: Akabe b. Amir'den

"Allah'ın, isyan ve günahlara karşı hâlâ (süre ve bol nîmet) verdiğini gördüğünde bil ki bu Allah'ın onlara bir istidracı (mühlet vermesi)dir."[1]

İrademiz Dışında Bir Kâinat Düzeni Var

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ

"O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar."

İnsan vücudunu bir bütün olarak dikkate aldığımızda, organları arasında bir bağlantı ve sağlam bir köprü bulunduğunu görürüz. Gelişen tıp ve anatomi bunu her geçen gün biraz daha belirgin hale getirmektedir. Elimizin bir parmağı sakatlanınca kavrama dengesi bozuluyor. Safra kesesi alınınca metabolizmada bazı aksaklıklar doğuyor. Ensemizdeki ufak pembe doku kitlesinin yirminci asrın yarılarına kadar ne işe yaradığı bilinmiyordu. Sonunda ilim adamları insan vücudunda yararsız bir organ, bir kitle olmayacağı acısından hareketle bütün organlar arasında sıkı bir bağ bulunduğunu, birinin arızalanmasıyla diğerlerinin fonksiyonuna tesir ettiğini ortaya çıkardılar. Aynı zamanda sözü edilen guddenin bedenin hastalıklarla mücadele vasıtası olduğunu ispat ettiler. Bu gudde çalışmayınca yabancı organizmalarla savaşan antikorlar imâl edilemiyor.

Bunun gibi doğumu önleme haplarının kadınlarda bir takım anormallikler meydana getirdiği anlaşılmıştır. Çillerin çıkması, saçların dökülmesi bundan dolayıdır. Son yıllarda spiralin zararlı etkileri olduğu görüldü. Şöyle ki, yapılan araştırmaya göre, spiral kullanan kadınlar diğerlerine oranla dokuz defa daha fazla yumurtalık ve yumurtalık kanalı enfeksiyonuna yakalanıyorlar. Bademciklerin bedenimizi mikroplardan koruduğu kesinlik kazanmıştır. Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Asıl anlatmak istediğimiz şudur:

Sosyal olaylar da kâinat düzeninin bir oluşumunu, bir dengesini meydana getirmektedir. Konumuzu oluşturan âyetle, bir bakıma bu hususa işaret ediliyor: "O küfredenler bir süre kendilerini öyle bırakışımızı sakın kendileri için hayır sanmasınlar; onları bu bırakışımız günah artırmaları içindir. Onlara aşağılayıcı bir azap vardır."

1 Ebû Nuaym Hilye'de: Urve bin Ruvaym'den mürselen rivayet etmiştir.

Sosyal dengeyi ayakta tutan sebeplerden biri de işte budur. Küfredenler olmasaydı inkâr fırtınası esmeseydi, imân edenlerde hareketsizlik başlar, dinî ve ilmî araştırma durur, hakla bâtıl arasındaki denge bozulurdu. Artık ne imânın gerçek anlamı bilinir ne hakiki mü'minin ölçüsü... İyi ile kötü, aşağılık ile erdemlik birbirinden ayırt edilemez duruma gelirdi.

O halde hem sosyal dengeyi -bu açıdan da- sağlamak, hem düşünce ve inanca aktivite kazandırmak, hem insanlar arasındaki fikir ve inanç alışverişini sürdürmek için inanmışlara yer verildiği kadar inkarcılara da planda yer verilmiştir. İnkarcılar küfür ve inatlarını artırdıkça, inanmışlar da imân ve faziletlerini artırır; tıpkı başağın olgunlaşması, güneşin ısısının artmasına bağlı bulunduğu gibi. İşte bu oluşum ve olaylar sosyal hayatımızın organları mesabesindedir. Kâfirlerin tamamen yok edilmesi mücadele ruhunun durması demektir.

Şu halde mü'minin Allah yolunda can vermesi, insanlığa saadet havasını estirir. Münafıkların cihada katılmayıp biraz daha yaşamaya çalışma arzulan ve mü'minlerin kötü bir akıbete uğramalarını istemeleri, aşağılık ve rüsvaylık havası estirir. Ama saadet havasının değeri bir bakıma bununla anlaşılır. Ölen veya gazi olarak yaşayan hem güzel örnek, hem saygın bir ortam hazırlamıştır. Ölümden kaçan, inanmadığı için cihada katılmayan ise hem kötü misal bırakmıştır, hem de itibarını kaybetmiştir. Bu iki organ anlamındaki tutum ve davranış birbirine bağlı bulunuyor. Birinin olmayışı diğerinin fonksiyonunu zedeliyor.

Zayıf İmanlılar ve Tabii Eleme Kanunu

حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ

"Sonunda murdarı temizden ayıracaktır."

Canlılar âleminde "Doğal Seleksiyon" dedikleri tabii eleme kanunu, güçlünün yaşamasını, güçsüzün elenmesini tezgâhlar. Böylece güçlüyle güçsüz birbirinden ayrılır ve kâinattaki bu tür oluşumlar kendi ortamlarında denge ve düzeni sağlar.

İnanan bir toplulukta da durum bundan farksızdır: Tahkiki imânla taklidi imânı, mü'minle münafıkı ayırt edebilmek veya imân ve irâdesi sağlam ve sadık olan mü'minle imân ve irâdesi çok zayıf kişileri birbirinden ayırmak da sünnetultah ile gerçekleşir. Bu sünnet sırası gelince hük-

münü yürütür. Böylece tabii eleme kanununa bağlı bulunan olay toplum yapısında meydana gelir. Kur'ân buna Uhud Savaşı'nı misal veriyor. Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz savaşa hazırlanırken bir taraftan münafıklar, bir yandan da imân ve irâdesi zayıf olanlar derhal renklerini belli ettiler. İlk adımda tabii eleme kanunu zayıfları elemeye başladı. Savaş sonrası uğranılan hezimet ve yenilgiyi hakiki mü'minler İslâm'ın lehine değerlendirirken, zayıf mü'minler ve münafıklar İslâm'ın aleyhine yorumladılar, ümitleri sarsıldı, cihat ruhunu bir anda kaybeder gibi oldular. Böylece iyiler kötülerden, gerçek ve sadık mü'minler münafıklardan ayırt edilmiş oldu. Herkes kendine lâyık yeri aldı, itirazlar kalktı. Daha önce güçlü bir imâna sahip olduğunu iddia eden veya öyle sananların bu olaydan sonra kaç kırat oldukları anlaşıldı.

Kur'ân bu eleme kanununu şu âyetle bize hatırlatmakta, sünnetullahı daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır:

"Allah mü'minleri de şu bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır."

Her Mü'mine Gaybın Kapısı Açılsaydı Ne Olurdu?

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ

"Allah sizi gaybden haberli kılacak değildir."

Bu, aslında Devr-i saadette mü'minlerin bir istek ve samimi arzusu olarak belirmişti. Münafıkların her devirde ve her toplumda olduğu gibi, bir takım gizli planları, sinsî faaliyetleri vardı. Savaşa çıkılırken bazı mazeretler ileri sürerek katılmayanlar oluyordu. Ölçülü ölçüsüz konuşanlar da eksik değildi. Bu durumda kim ne idi ve öne sürdüğü mazeret ve sarfettiği sözün samimiyetle ilgi nisbeti neydi? Bu pek bilinmiyordu. Gerçi Allah'ın Rasulü vahiy yoluyla bütün bunları biliyordu, fakat açıklamaya mezun değildi. Mü'minlerden çoğu Allah (celle celaluhu)'nun kendilerine bu konuda gaybın kapılarını açmasını, insanların içyüzü hakkında keşif ve müşahede yoluyla bilgi verilmesini arzuladılar. Böyle bir arzunun gerçekleşmesi iyi niyetle de olsa birçok sakıncalar doğururdu. O kadar ki, toplum yapısındaki organlar arasında dengesizliğe yol açar, bir takım huzursuzlukları davet ederdi. Bunları kısaca özetleyecek olursak, şöyle sıralayabiliriz:

Gayba muttali' olmak:

a) İnsan tabiatını değiştirir,

b) Toplum düzenini bozar,

c) Sınıf farkı doğurur,

d) Aklın ve sıhhatli düşüncenin değerini düşürür,

e) Sevgi bağlarını koparır, akrabalık ilgisini dumura uğratır,

f) Çalışma zevkini giderir, mücadele aşkını başka biçimde geliştirir.

Bu ve benzeri sebeplerle Allah murdarı temizden ayırmayı mü'minlere keşif ve keramet yoluyla değil, cihat yoluyla, çetin imtihanlara tabi tutma sünnetiyle bağlantılı kılmıştır.

RİVAYETLER - YORUMLAR

İmlâ: Uzun ömür, tatlı hayat, bir süre kendi haline bırakmak anlamlarına gelir.

"Şu bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir"

Ayetinde kime hitap edilmiştir, yani muhatap kimdir?

Bu hususta farklı yorumlar yapılmıştır:

a) İbn Abbas, Dahhak, Mukatil, Kelbî ve birçok müfessirlere göre, muhatap kâfirler ile münafıklardır. Yani Allah, sizin ey inkarcılar bulunduğunuz küfür, nifak ve peygambere düşmanlık üzere, Müminleri yardımsız bırakacak değildir.

b) Hitap müşrikleredir. Mü'minlerden maksat, henüz baba sulbünde, ana rahminde olanlardır. Yani Allah (celle celaluhu) sizin çocuklarınızdan imân edecek olanları, sizin bulunduğunuz şirk ve inkâr üzere bırakacak değildir.

c) Hitap mü'minleredir. Yani Allah sizleri ey mü'minler! Bulunduğunuz şu mü'minle münafık karması üzere bırakacak değildir.

İlim adamlarının çoğu bu üçüncü yorumu daha çok benimsemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imân nîmetinden, şehit olanların Allah katındaki yüksek derecelerinden, imân birliğine yönelmenin yararlarından bahse-

dildi. Mü'minler kendi aralarında sağlam bir cemaat oluşturdukları ve bu yoldan hareketle imkân ve irâde sınırına gelme şuurunu taşıdıkları takdirde inkarcıların onlara zarar veremeyeceği belirtildi. Kâfirlerin sünnetullah gereği bir süre bulundukları hal üzere bırakılacakları, yani kendilerine mühlet verileceği açıklandı.

Aşağıdaki âyetle, mü'minlerin, bulundukları mü'min, münafık karması üzere bırakılmayacağı, murdarı temizden, samimi imân sahibini, mü'min görünümündeki sahte münafıktan ayırmak için sünnetullahın hükmünü yürüteceği ve cimriliğin de bir kıstas olacağı belirtiliyor.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

180- Allah'ın kendilerine verdiği bol nimetiyle cimrilik edenler, sakın onu kendileri için hayırlı sanmasınlar; bilâkis bu onlar için şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah işlediklerinizden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Bir rivayete göre, bu âyet zekât vermeyenler hakkında inmiştir. Çünkü mâlî ibâdet imân cevherinin bir bakıma ölçüsünü ortaya çıkarır. Cihad da bunun bir diğer sebebidir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Tevrat'ta yazılı bulunan sıfatlarını gizleyip halka söylemeyen hahamlar hakkında inmiştir. Cimrilikten maksat burada ilmi gizleyip insanlara neşretmemektir.[1]

İLGİLİ HADİSLER

"Allah bir kimseye mal verir de o zekâtını ödemezse, o mal kıyamet günü başı dazlak (parlak), gözlerinin üst kısmında siyah iki nokta bulunan bir yılana temsil edilerek onun boynuna dolanır, sonra da ağzının iki

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî – Lübabü't-te'vîl/Alaaddin Ali.

yanını tutarak: "Ben senin malınım, ben senin hazinenim" der."[1]

"Yakın akrabasına gelip, Allah'ın ona verdiği bol nimetinden ister, O da cimrilik edip bir şey vermezse, mutlaka Cehennem'den dilini ağzında döndüren bir yılan çıkar da onun boynuna dolanır."[2]

"Cimrilikten sakının çünkü sizden öncekileri aşırı hırs ve cimrilik yok etmiştir."[3]

"İki huy var, bunlar bir mü'minin (kalbin)de birleşemez: Cimrilik ve kötü ahlâk."[4]

"Kim de bildiği ilimden sorulur da onu gizleyip söylemezse, ateşten bir gem ile gemlenir."[5]

İnsan Karakterini Ortaya Çıkaran Sebepler

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ

"Allah'ın kendilerine verdiği bol nîmetiyle cimrilik edenler, sakın onu kendileri için hayır sanmasınlar."

İçyüzü anlaşılması en zor canlı, insandır. "İnsan, bû meçhul" diyenler haksız bir yargıda bulunmamışlardır. İnsan karakteri, diğer bir deyimle içyüzü kapalıdır, hemen bilinemez. Savaş ve benzeri felâket ve musibetler bir ölçüde bu perdeyi aralar. Allah yolunda insanlıktan yana fedakârlık, farz olan zekât, sünnet olan sadaka ve benzeri malî ibâdetler de bu perdenin geri kalan kısmını açar; sahnede olan bütün açıklığıyla görünür. Bunun için Kur'ân değişik ifadelerle bu gerçeğe dokunur:

"Andolsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık ile biraz da maldan, candan ve ürünlerden noksanlık vermekle deneriz."[6]

Konumuzu oluşturan âyetle de buna parmak basılmakta ve mü'minler uyarılmaktadır.

---

1 Buhari: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den. Bu hadisle, zekâtı, sadakası, vergisi ve kul-millet hakkı verilmeyen bir mal ve servetin fertler ve milletler için zehirleyici bir yılan olduğu hatırlatılıyor.

2 İbn Cerir Taberî - İbn Kesîr

3 Eshab-ı Sünen

4 Ebû Dâvud - Tirmizî

5 Tirmizî: Ebû Hureyre'den.

6 Bakara süresi: 155

"Ortalığı kaplayan sis ve duman çekilince, altındaki binitin at mı, yoksa eşek mi olduğunu anlarsın" mısraları da bir bakıma bu sünneti yansıtır.

Cimrilik Seldir, Felâketi Davet Eder

İslâm cemaati, günün gereği olarak ilim ve tekniğe sahip olduktan sonra daha çok şu iki kuvveti bir araya getirip bütünleştirmek zorundadır: Samimi imân ve mâlî fedakârlık. Aksi halde şer ve fesadın önüne geçemez, tuğyanı durduramaz. Çünkü samimi imân tevhîd odağında birleşip yenilmez bir kuvvete; mâlî fedakârlık hem sınıf farkının ortadan kalkmasına, hem din kardeşliğinin yaygınlaşmasına kapı açar. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in etrafında kenetlenen Ashab-ı Kiram bu iki hususta da en güzel örneği vermiş ve elde ettikleri başarı ile bunu simgelemişlerdir. Böylece inkâr ve tuğyan hezimete uğramış, fitne ve fesat dolabı gücünü yitirmişti.

Kur'ân günümüzün Müslümanlarına bilhassa bu hususu hatırlatmakta, cimrilikle imânın aynı kalbde birleşemeyeceğine işarette bulunarak imânlarını tazelemelerinin lüzumuna atıf yapmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle, imânla cimriliğin bir kalpte birleşemeyeceğine ve cimriliğin şerri davet edeceğine işaret edildi. Aşağıdaki âyetlerle, maddeye karşı aşırı tutkusu bulunan ve bu yüzden cimriliğin en kötüsünü ortaya koyan; peygamberleri öldürecek kadar kaba ve katı davranan Yahudiler misal veriliyor. Amellerinin karşılığını hem dünyada, hem âhirette gördüklerine dikkatler çekilerek maddeye tapmanın hiçbir millete saadet getirmediği ve getirmeyeceği açıklanıyor.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا
وَقَتْلَهُمُ الْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ
لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ ۗ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِالْبَيِّنَٰتِ
وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ

مِنْ قَبْلِكَ جَآءُو بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

181- "Allah fakirdir, biz zenginiz" diyenlerin sözünü şüphesiz ki Allah işitti. O dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve: "Tadınız o yakıcı azabı!" diyeceğiz.

182- İşte ellerinizle önden gönderdiğinizin karşılığıdır bu! Çünkü Allah elbette kullarına haksızlık edici değildir.

183- "Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere imân etmeyeceğimize dair Allah bize ahidde bulundu (Tevrat'ta emir verdi)" diyenlere, de ki: "Benden önce size peygamberler açık belgelerle ve sizin dediğiniz şeyle geldiler, doğru sözlüler iseniz neden onları öldürdünüz?"

184- Ey Muhammed! Eğer seni(n peygamberliğini) yalan saydılarsa, senden önceki birçok peygamberler de yalanlanmıştır ki, onlar açık belgeler, mu'cizeler, irşat dolu sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.

İNİŞ SEBEBİ

Rivayete göre Ebû Bekir Sıddîk (radıyallahu anh) bir gün Yahudilerin medresesine uğradı. Birçok kimsenin Yahudi ilim adamlarından Fahnas'ın başına toplandığını gördü. Ebû Bekir (radıyallahu anh), Tevrat'ı bilen bu bilgine seslendi:

- Ey Fahnas! Allah'tan kork, İslâm'a gir. Allah'a yemin ederim ki, sen, Muhammed'in Rasulullah olduğunu, Allah'tan size hak ile geldiğini ve bunun Tevrat'ta yazılı bulunduğunu biliyorsun. O halde inadı bırak, imân et, Muhammed'i doğrula ve Allah'a faizsiz ödünç ver ki seni Cennete koysun ve sevabını kat kat artırsın.

Fahnas ona şu cevabı verdi;

- Ey Ebû Bekir! Sen Rabbimizin bizden ödünç istediğini mi iddia ediyorsun? Halbuki ancak fakir zenginden istikrazda bulunur. Eğer senin dediğin haksa, o takdirde Allah fakir, biz zenginizdir. Eğer Allah zengin olsaydı bizden istikrazda bulunur muydu? diyerek Ebû Bekir'i alaya aldı ve kelime oyunu yapmak suretiyle küfür ve inadını artırdı.

Ebû Bekir onun bu alaylı cevabına ve Allah (celle celaluhu)'ya dil uzatmasına fazlasıyla sinirlendi, kendine hâkim olamayarak Fahnas'a şiddetli

bir tokat vurdu, sonra da şöyle dedi:

- Canımı kudret elinde tutan Rabbime yemin ederim ki, aramızda bir anlaşma ve sözleşme bulunmasaydı, herhalde boynunu vururdum, ey Allah'ın düşmanı!

Bu olay üzerine Fahnas kalkıp Hazreti Peygamber'e gelerek şikâyette bulundu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ebû Bekir'i çağırarak sordu: **"Ya Ebâ Bekir! Seni buna iten nedir?"** O da: "Ya Rasûlallah! Allah düşmanı olan bu adam, Allah (celle celaluhu)'nun fakir, kendilerinin zengin olduğunu söyledi. Dayanamadım, Allah için öfkelendim ve bir tokat vurdum" diye cevap verdi. Fahnas inkâr etti, böyle bir söz sarfetmediğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Bekir'i doğrular mahiyette yukarıdaki âyetler indi.[1]

Diğer bir sebep:

Yahudilerden birkaç kişi toplanıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiler ve: "Ey Muhammedi dediler, sen bizlere peygamber olarak gönderildiğini iddia ediyorsun. Halbuki Allah (celle celaluhu) ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere imân etmeyeceğimize dair Tevrat'ta bize ahidde bulundu, emir verdi, söz aldı. Eğer gaibden bir ateş gelir de bir kurban yerse, o takdirde seni tasdîk ederiz." dediler. Bunun üzerine 183. âyet indi.

İLGİLİ HADİS

"Yeryüzünde bir günah işlendiği zaman ona hazır olup da hoş karşılamayan veya onu men'etmeye çalışan kimse, orada hazır bulunmayan gibidir. O günahın işlendiğini görmeyen fakat duyup da rıza gösteren kimse ise orada hazır bulunan gibidir."[2]

FIKHÎ VE İTİKADÎ YÖNÜ

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ

"O dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız."

Peygamberleri öldüren Yahudiler asırlarca önce gelip geçtiği halde Kur'ân'da Hazreti Peygamber devrinde yaşayan Yahudilerin böyle bir suç-

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - İbn Cerir - Âlûsî - Kurtubî – Lübabü't-tevîl/ Alâeddin Ali

2 Ebû Dâvud: Urs b. Umeyr El-Kindî'den.

la muhatap tutulmaları üzerinde duran ilim adamlarımız, şu neticeyi çıkarmışlardır:

Geçmişte işlenen bir günah ve suçu -aradan ne kadar zaman geçerse geçsin- tasvip edenler varsa, aynı suçu işlemiş sayılırlar. Yahudilerin durumu da böyle olmuştur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den asırlarca önce Zekeriya, Yahya ve diğer bazı peygamberler Yahudiler tarafından öldürülmüştür. Ama halen yaşamakta olan Yahudiler bu cinayeti tasvip ediyor, aynı itikadı taşıyorsa, sözü edilen suç ve günaha iştirak etmiş sayılırlar.

Nitekim ilim adamlarından Âmir eş-Şa'bî Hazretleri, Hz. Osman (radıyallahu anh) Efendimiz'in katlini tasvip edenlere, geçmişte işlenen bu cinayeti yerinde görenlere benzeterek, yukarıdaki âyeti okuyup aynı suça katıldıklarını hatırlatmıştır.[1] Mealini yazdığımız hadîs-i şerîfte de bilhassa bu husus belirtilmekte, küfre rızanın küfür, günaha rızanın günah, suçu tasvibin suç olduğu hatırlatılmaktadır.

TARİHÎ YÖNÜ

حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ

"Ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe..."

Mevcut Tevrat nüshalarında gaipten gelen bir ateşle kurban ya da takdimelerin yanıp yok olduğunu veya gaipten gelen bir kurbanın takdime yapıldığını belirten bir belgeye raslanmamıştır. Müfessirlerimizden çoğu, bu belgenin Tevrat'ın Musa'ya inen ilk nüshasında mevcut olduğunu, bu ilk nüsha ortadan kaybolunca sonradan yazılan Tevrat nüshalarında yer almadığını belirtmişlerdir. Bu, isabetli olabilir. Çünkü Tevrat'ın birçok belgeleri kısmen, ya da tamamen değiştirilmiş ve bir kısım belgelere yer verilmemiştir.

Yine ilim adamlarımızın tesbitine göre, bu hüküm İsâ Peygamber'in tamamlayıcı nitelikte olan şeriatıyla kaldırılmıştır. Çünkü buna gerek kalmamış, İsâ Peygamber ölüleri diriltecek kadar büyük mu'cizelerle gönderilmişti.

Tevrat'ta, sözü edilen kurbandan değil, Allah (celle celaluhu)'ya yakın ol-

1 Kurtubî: 4/296

mak, işlenen günahtan kurtulmak için "takdime" deyimiyle kurbanlardan sık sık bahsedilir. Özellikle Tevrat'ın üçüncü kitabı Levililer bölümünde bu konuya geniş yer verilmiştir. Harun oğullarından gelme kâhinler tarafından yakılan "takdîme"lerin, yukarıda sözü edilen kurbandan mülhem olduğu sanılmaktadır. Konuyu biraz daha aydınlatabilmemiz için Tevrat'taki bu belgelerden birini nakletmekte yarar görüyoruz:

"Ve Rab Musa'yı çağırdı ve toplanma çadırından ona söyleyip dedi: İsrailoğullarına söyle ve onlara de: Sizden biri Rabbe takdime arzettiği zaman, takdimenizi hayvanlardan, sığır ve davardan arzedeceksiniz.

Eğer takdîmesi sığırdan, yakılan takdime ise, onu erkek, kusursuz olarak arz edecek; kendisi Rabbin önünde makbul olsun diye onu toplanma çadırının kapısında arz edecek. Ve elini yakılan takdimenin başı üzerine koyacak ve kendisi için keffaret etmek üzere kabul olunacaktır. Ve genç boğayı Rabbin önünde boğazlıyacak ve Harun oğulları, kâhinler, kanı takdim edecekler ve kanı toplanma çadırının kapısında olan mezbah üzerine çepeçevre serpecekler. Ve yakılan takdimeyi yüzecek ve onu kendi parçalarına göre kesecek ve kâhin Harun'un oğulları mezbah üzerine ateş koyacaklar ve ateşin üzerine odunlar dizecekler ve Harun oğulları kâhinler mezbahta olan ateşin üzerindeki odunların üstüne parçaları, başı ve yağı dizecekler, fakat içlerini ve paçalarını su ile yıkıyacak ve kâhin hepsini yakılan takdime, ateşle yapılan takdime, Rabbe hoş koku olarak, mezbah üzerinde yakacaktır."

Faizsiz Ödünç ve Maddeciler

قَالُوٓا إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ

"Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenler..."

Yahudilerle Arap Yarımadası'nda yaşayan putperestler arasında faiz muamelesi son derece yaygındı. Karşılıksız ödünç verip almak tamamen unutulmuş, her şey maddî değer ve karşılıklı menfaatle ölçülmeye başlanmıştı. Düşkünün elinden tutan olmadığı gibi, faiz işlemiyle fakirlerin ilikleri emiliyor, altından kalkılmaz yükler altına sokuluyordu. Tevrat'ın faizi yasaklayan emirlerine, İsâ Peygamber'in getirdiği kardeşliğe iltifat eden yok gibiydi. Dinlerin aslı unutulmuş para ve put her şeyin üstünde tutulmuştu. Yahudiler, Allah fakirdir diyecek kadar şımarıp küstahlaşmışlardı.

Kur'ân böyle bir devirde indi. İnsanları madde çukurundan kurtarmayı hedef ve amaç edinerek cihan kardeşliğini getirdi. Faizsiz ödünç vermenin aslında Allah (celle celaluhu)'ya verilmiş bir ödünç sayılacağını ve bunun sadakadan çok ileri bir mâna taşıdığını gönüllere işlemeye yöneldi. Maksat, maddeye aşırı derecede tutkusu olan katı yürekleri yumuşatmak, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki tahakkümünü ve sömürüsünü kaldırmak, insanca yaşamanın bütün yollarını ve kapılarını açık tutmaktı. Hattâ Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, karşılıksız ödünç vermenin sadakanın sekiz misli sevap kazandıracağını belirtmesi hep bunun içindi.

Ama insan karakteri bu ya, menfaatine dokunulunca hiçbir kıstas kabul etmez, tepki gösterir, gerekirse basar feryadı. Yine gerekirse inat ve inkâra sapar, bütün kutsal ölçüleri bir çırpıda iter.

İşte Kur'ân inince Yahudilerin de tutumu böyle oldu. Kur'ân'ın bu insancıl, insancıl olduğu kadar cihanşümul belgesini alaya aldılar, ters bir mâna vererek karşılıksız ödünç isteyen fakir sayılır, yargısıyla yola çıkıp Allah (celle celaluhu)'nun fakir, kendilerinin zengin olduğunu diyecek kadar gayr-i ciddi davrandılar. Bu da yetmiyormuş gibi, son peygamberi tasdik edebilmeleri için, gökten bir ateşin yiyip bitireceği bir kurban mu'cizesi gösterilmesini talep ettiler. Halbuki Tevrat'ta bununla ilgili belge değiştirilmiş, emir mahiyetinde bir hüküm çoktan unutulmuştu. Ama Yahudi inat ve zekâsı, dede babalarının yolundan ayrılmayıp aynı isteği son peygambere de teklîf ettiler. Halbuki daha önce gelen peygamberler böyle bir mu'cize getirdikleri halde Yahudiler yine inat ve inkârlarında devam etmiş, üstelik o peygamberleri öldürmüşlerdi.

Kur'ân onların bunca ölçüsüzlüklerini, inat ve inkârlarını açıklıyor. Maksatlarının mu'cize olmadığını bildiriyor.

Dün ne ise, bugün de aynı; Yahudilerde bir değişiklik yoktur. Maddeciler de böyle. Dünyayı huzursuz edenler, materyalist felsefeyle beyinleri yıkanan maddeciler değil midir?

Müslümanlar da kendilerini madde çukuruna iter, faiz işlemini kurtarıcı bir simit olarak benimser ve faizsiz ödünç sistemini ortadan kaldırırsa, spiritüalizm ile materyalizm arasındaki denge bozulur; İslâm'ın anlamı kalmaz. Aynı sistemin kurbanları arasında yerlerini, yurtlarını almış olurlar.

Peygamberi Teselli

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"De ki: Benden önce size peygamberler açık belgelerle ve sizin dediğiniz şeyle geldiler, doğru sözlüler iseniz neden onları öldürdünüz?"

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, bilindiği gibi rahmet peygamberidir. Kalbi insanlıktan yana merhamet ve şefkatla doludur. Ne Yahudilerin maddeye tapmasına, ne Arapların putların önünde eğilmesine dayanabilirdi. İnsanların bu tür sapık yollara sapmasına gönlü hiçbir suretle razı değildi. Bunun için zaman zaman üzülür, bunca insanın kendini Allah (celle celaluhu)'dan uzaklaştırıp elim bir azaba itmesini düşündükçe kalbi daralırdı. Kur'ân'da sık sık O'nun bu halinden söz edilir ve kendisine düşenin açık bir tebliğ olduğu, hidâyetin ise Allah'a ait bulunduğu hatırlatılır.

Konumuzu oluşturan âyetle de bu anlamda bir teselliye kapı açılmış, her gelen peygamberin kendini inat ve inkâr oklarından uzak tutamadığına, bu yüzden birçok çileler, eziyet ve meşakkatler çektiklerine işaret edilmiş, hak ile bâtıl mücadelesinin insanla başladığına ve bunun kıyamete kadar sürüp gideceğine atıf yapılarak bu konudaki ilâhî sünnetin hükmünü yürüteceğine dikkatler çekilmiştir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, Kitap Ehli ile müşriklerin küfürde inat etmeleri ve Müslümanlara incitici anlamda dil uzatmaları söz konusu edildi. Bunca insanın doğru yola girmemelerinin Rasulullah'ı için için üzdüğü belirtilerek, her gelen peygamberin bu tür söz ve davranışlara maruz kaldığı hatırlatıldı. Hattâ bazı peygamberlerin öldürüldüğüne dikkat çekilerek tesellide bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle bu teselliye daha geniş bir anlam kazandırılarak her şeyin ölümle sona ereceği, geriye iyi ve kötü amellerin hesabı ve karşılığı kalacağı; dünya hayatının aldatıcı ve oyalayıcı bir geçimlik olduğu belirtiliyor. Herkesin işlediği iyilik ve kötülüğe göre bir karşılık göreceği ve asıl karşılığın noksansız biçimde âhiret günü verileceği hatırlatılıyor.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ
النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ
فِى أَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ
الَّذِينَ أَشْرَكُوٓا أَذًى كَثِيرًا وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

185- Her canlı ölümü tadıcıdır (tadar). (Amellerinizin) karşılığını ancak kıyamet günü tam olarak göreceksiniz. Artık kim ateşten uzaklaştırılıp Cennet'e konulursa, gerçekten o kurtulmuştur. Dünya hayatı ise aldatıcı bir yararlanma ve geçimlikten ibarettir.

186- Şanıma andolsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz ve gerek sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, gerekse müşriklerden birçok incitici (sözler ve davranışlar) duyacaksınız. Eğer sabreder (takva ölçüleri içinde) sakınırsanız, işte bu azmedilecek işlerdendir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye hicret ettikten sonra bu beldede üç ayrı sınıf oluştu: Müslümanlar, Yahudiler ve müşrikler. Bunlar arasında idarî bir otorite ve karşılıklı hakları koruyucu anlamda bir ilişki kurmayı tasarlayan Efendimiz, her üç sınıf ile ölçülü biçimde temas halindeydi. Tabii Yahudiler İslâm'ın Medine'yi merkez seçmesinden hiç ama hiç memnun değillerdi. Bu bakımdan ünlü şâir ve hatiplerini son din ve onun peygamberi aleyhine harekete geçirdiler. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

Diğer bir rivayete göre:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir merkebe binip yedeğinde Zeyd oğlu Üsame olduğu halde, sözü edilen üç ayrı sınıftan meydana gelen bir toplantıya rasladı. Durup selâm verdi. Müslümanlar O'nun selâmını saygı ile aldılar; Medine'de bir baş olma sevdasıyla yıllar yılı çalışan fakat

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Kesir - Kurtubî

Hz. Peygamber'in gelmesiyle bütün plânlan suya düşen Abdullah bin Übey üstlüğünün bir ucuyla burnunu kapadı. Böyle yapmakla, Rasulullah'tan tiksindiğini ve kötü bir koku hissettiğini anlatmak istiyordu. Buna rağmen Rahmet Peygamberi hiçbir şey olmamış gibi davranarak Kur'ân okudu. Müslümanlar hürmetle dinlediler. Buna daha fazla dayanamiyan Abdullah bin Übey, Peygambere dönerek şöyle dedi: "Ey kişi! Senin söylediklerin hiç de hoşa giden cinsten değildir. Eğer okuduğun şey hak söz ise, ne diye bizi burada rahatsız ediyorsun, var git kendi meclisinde oku, sana gelen olursa ona oku." Aynı toplantıda bulunan Abdullah bin Revaha ise, "Hayır, onu sen bizim meclisimizde oku, ya Rasûlallah! Çünkü hoşumuza gidiyor" diyerek İslâm düşmanını susturmak istemişti. Derken bir tartışma başladı. Hz. Peygamber onları yatıştırıp ayrıldı. Hasta yatan Sa'd bin Ubade Hazretleri'ni ziyarete gitti. Sa'd olanları duyunca üzüldü ve tesellide bulunarak onların affedilmesini diledi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Cennet'te bir değneğin işgal ettiği yer, dünya ve ondaki şeylerden hayırlıdır. İsterseniz Femen Zuhziha Ani'n-Nar... âyetini okuyun."[2]

"Andolsun ki, dünya, âhiret yanında sadece sizden birinin parmağını suya daldırması gibidir, hele bir baksın parmağı ne kadar su ile kendisine dönmüştür."[3]

Üsame bin Zeyd (radıyallahu anh) diyor ki:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz ile Ashabı, Allah'ın emrettiği gibi Kitap Ehlini ve müşrikleri affeder; onların incitici söz ve davranışlarına karşı sabrederlerdi."**[4]

"Kim ateşten uzaklaştırılmasını, Cennet'e sokulmasını arzu ediyorsa, Allah'a, âhiret gününe (samimi bir gönülle) inansın ve kendisine nasıl gelinmesini istiyorsa öylece insanlara gitmeyi istediği halde eceli kendisine erişsin.[5]

---

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburi, Lübabu't-te'vîl - İbn Cerir.

2 Buhari - Müslim - İbn Ebî Hatim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Ahmed bin Hanbel - Müslim - İbn Mâce: Sahihtir

4 İbn Kesir: 1/435

5 Taberanî - Ebû Nuaym.

Ruhlar da Ölümü Tadar Mı ?

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ

"Her can ölümü tadıcıdır."

Bu âyetten, ölümü tadanın öleceği anlaşılıyor. O halde tadan rûh mu, yoksa beden mi? Ruh bedeni terkedeceğini anlar; ölümü tadan ise, insanî ruh değil, hayvanî ruhtur. O da bedenle birlikte ölür. Bazılarına göre, insanî ruh ölümü tadar, beden ölür.

"Yerin üstündeki her şey fânidir."[1]

Âyetinden de ruhların bu son bulmanın dışında kalacağı istidlal edilmiştir. Çünkü insan ölünce ruhu dünyada kalmaz, ruhlar (Berzah) âlemine geçer. Hem ruh Rabbimizin emrindedir. Maddeye te'sir eden şeyler ona tesir etmez.

Cennet'teki Huri ve Vildanlara gelince, onların ölüp ölmeyeceği hakkında farklı yorumlarda bulunulmuştur. Ama biz diyoruz ki, ölüm bir istihale, bir halden başka bir hale geçişinin kaçınılmaz kapısıdır; şartları çok değişik diğer bir âleme göçmenin hazırlığı ve ruhun gideceği âleme uygun elbise değiştirmesidir. Cennet'teki Huri ve Vildanların oranın hayat şartlarına göre yaratıldığına göre bir istihale geçirmelerine gerek kalmıyor. Aynı şey melekler için de söz konusudur. Ancak ilim adamlarımızın meleklerin ölüp ölmeyeceği hakkında çok farklı yorumları vardır. Buna girmek istemiyorum.

Nitekim Kur'ân'da buna işaret edilerek deniliyor ki:

"Sûr'a üfürülünce, Allah'ın dilediğinin dışında, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir daha üfürülür derken (ölenlerin tamamı) kalkıp bakışırlar."[2]

"Allah'ın dilediği hâriç" istisnasından bazı varlıkların örneğin meleklerin, Cennetteki Huri ve Vildanların ölmeyeceği anlaşılıyor. "Cansız yere düşer" diye mealini verdiğimiz "Saika" fiilinin mutlaka ölüm anlamına gelmediği de bilinmektedir. "Sesin şiddetinden aklı başından gidip bayginlık geçirdi", "Korkudan dengesini kaybedip yere düştü", "Tıpkı yıldırım

1 Rahman sûresi: 26

2 Zümer sûresi: 68

çarpmış kimse gibi düşüp kendinden geçti," biçiminde de buna mâna verilebilir. Ne var ki müfessirlerimizin çoğu, ilgili hadîsleri de dikkate alarak buna "düşüp ölür" mânasını daha uygun bulmuşlardır.

Bu konuya Zümer sûresinde 68. âyetin tefsirinde geniş yer verilmiştir. Arzu edenler oraya baksınlar.

Allah'a İmânın Hedefi Saadettir

وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

"(Amellerinizin) karşılığını ancak kıyamet günü tam olarak göreceksiniz."

Eserden müessire kapı açılarak kâinattaki mutlak düzenin sahibine yönelip O'na şuurlu ölçü ve anlamda imân etmek insanı faziletin doruğuna, insan olmanın şeref düzeyine eriştirir. İşte böyle bir imânın hedefi mutlak saadettir. Ne var ki, bu dünyada sözü edilen saadete çoğu kez erişilmemekte, erişileni ise birkaç günlük bir zamanla bağlı bulunmaktadır. Halbuki fazîlet ve kemalin temelini oluşturan imânın hedefi herhalde saadettir. Bu, sünnetullahın şaşmayan kıstaslarından biridir. O halde bu dünyadan başka bir âlemin varlığını kabul etmek zorundayız. Aksi halde ne imânın, ne de fazîlet ve kemalin değeri kalır. Bunlar gayeden uzak boş sözler olarak anlamını yitirir.

Aslında ne imân ve fazîlet, ne de olgunluk ve hayırhahlık hedefinden sapar. Bu dünyada hedefini bulamayan ve bulmamış gibi görünen bu yüce değerler bir gün mutlaka hedeflerini bulacaklardır.

İşte Kur'ân, "imân ettim, fazîlet mücadelesi verdim, insanlıktan yana bir nice fedakârlıklara katlanarak hizmet sundum da ne oldu? Bir sürü inkarcı ve çıkarcı ham ervah bol nîmet içinde yüzerken ben dertten, felâket ve musibetten yakamı kurtaramadım!" diye yanlış bir düşünceye sapılmamasını hatırlatarak gerçek saadetin şu geçici birkaç günlük dünya hayatında değil, ebedî olan âhiret yurdunda olduğunu sünnetullah ölçüsü içinde veriyor:

"(Amellerinizin) karşılığını ancak kıyamet günü tam olarak göreceksiniz", yani noksansız verilecek ve böylece imân temeli üzerinde yükselen fazîlet saadete, inkâr bataklığında yeşeren rezîlet de felakete kavuşacaktır.

Mal ve Can ile İmtihan Edilme

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ

"Şanıma andolsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz."

Kur'ân ferdi ve toplumu dar açıdan kurtarıp onlara geniş ufuklar açar. Yakın ve önemsiz amaç ve hedefe takılıp kalanları çekip alır, yüce ve sonsuzluk va'deden hedef ve amaçlara yöneltir. Zira mal ve can gibi iki fâniye gönül verip hayattan maksadın bu ikisine kavuşmak ve devam ettirmek olduğunu sanan bir kafa ve kalbin büyük dâvaları, insanlığın selâmetiyle ilgili meseleleri düşünüp anlaması çok zordur. Hani küçük ve önemsiz işlerle uğraşanların büyük işlere yüzçevirmesini görmek âdeta mümkün değildir. Yeryüzünde en üstün bir hizmeti yüklenen, Allah (celle celaluhu)'nun halîfesi olma payesine lâyık görülen insan bu doğrultuda hareket ettiği, diğer bir deyimle bu imân bilinciyle hayatın anlam ve amacını düşünebildiği ölçüde muhteremdir, huzurludur, başarılıdır. Mal ve cana gelen felâket, noksanlık ve musibete, çoktan hazır bulunduğu için de üzgün değildir. Saadet caddesinde Allah (celle celaluhu)'ya uzanan yolda -yüce nîmetlere doğru yönelirken- bu tür engel ve dikenlerin varlığını bildiği için katlanır; sonucun selâmetle noktalanacağına yürekten inanır.

Bu bakımdan onun hayatı kendi çıkarından yana değil, toplum ve milletin Yaratan'a kul olmasını sağlamaktan yanadır. Bunu da ancak ilâhî nizam ölçüleri içinde gerçekleştirmeye çalışır; himmet ve gayreti Allah (celle celaluhu)'yu memnun etmeye yöneliktir. Gözleri büyük dâvaların, yüksek gayelerin gerçekleştirilmesine çevrilmiştir. O artık yemek, evlenmek, nefsi tatmin etmek için yaşamıyor, yaşamak için bunlardan meşru olanına el uzatıyor.

Büyük dâvaların büyük himmetler, yüksek ve sağlam irâdeler, sarsılmayan imânlar istediğini çok iyi bilir. Bunun karşısına küfür ve tuğyanın, şahsî çıkarların, makam ve koltuk meraklılarının çıkacağını hesaba katarak gelen incitici, üzücü ve yorucu söz ve davranışlara karşı sabır gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm mü'mine bunu hatırlatarak sesleniyor:

"Şanıma andolsun ki, mallarınızda ve canlarınızda ciddi bir sınavdan geçirileceksiniz ve gerek sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, gerekse müşriklerden birçok incitici (sözler ve davranışlar) duyacaksınız. Eğer sab-

reder (takva ölçüleri içinde) sakınırsanız, işte bu azmedilecek işlerdendir."

YORUMLAR

Meta':

a) Bir süre yararlanılan şey,

b) İhtiyacı bir müddet için gidermekte kullanılan sıradan eşya, alet ve edavat,

c) Satılık kumaş, gibi mânalara delâlet eder.

Meta-ı gurur:

a) Dış görünümüyle çekici olup aslında aldatıcı olan bir mal, makam ve dünyalık,

b) Alıcıyı aldatmak için ambalajını çekici yapıp satıldıktan sonra değeri çok düşük olduğu anlaşılan herhangi bir eşya,

c) Refah dolu bir hayat gibi manalara gelir. Çünkü mevcut nimetler ne kadar çekici olursa olsun, âhirette mü'minlere sunulacak nimetler karşısında çok önemsiz kalır. Ve işte o zaman dünya metaının insanı ne kadar aldattığı anlaşılır, neden sonra.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kitap ehlinden daha çok Yahudilerin İslâm'a ve onun Peygamberine incitir ölçüde söz sarfettikleri; bazı kırıcı ve mesafeyi açıcı davranışlarda bulundukları belirtildi. Buna karşı takvanın gereğine bağlı kalınarak sabredilmesi ve böylece iyi bir sonucun elde edilebileceği hatırlatılarak bazı tavsiyeler yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle. Kitap Ehli'nin Tevrat ve İncil'deki hakikatleri gizleyerek Allah (celle celaluhu)'ya vermiş oldukları sözü yerine getirmediklerine değiniliyor; bu anlayış ve tutum içinde ısrar eden bir milletten iyi niyet ve yakın ilgi beklenemeyeceğine işaret ediliyor. Allah kitabının önemsiz meta' karşılığında değiştirilmesinin veya belgelerinin gizlenmesinin din ve ilim adına bir cinayet olduğuna atıflar yapılarak İslâm ilim adamlarının dikkati çekiliyor.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ

وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ
الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُم
بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

187- Hani Allah, kitap verilenlerden, "Şanıma andolsun ki, onu insanlara herhalde açıklayacaksınız; hiçbir şeyi ondan gizlemeyeceksiniz!" diye kesin söz almıştı. Ne var ki, onlar bu sözü arkalarına (kulak ardına) attılar da önemsiz bir paha ile onu sattılar. Satın aldıkları şey ne kötü!

188- Yaptıklarına ferahlanan, yapmadıkları şey ile övülmesini sevenlerin sakın azâbdan kurtulacaklarını sanma; sakın sanma, çünkü onlar için çok acıklı bir azap vardır.

İNİŞ SEBEBİ

Münafıklardan bir grup, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz savaşa çıktığında bir takım mazeretler öne sürerek O'na katılmadılar. Savaş sona erip Rasulullah ilâhî yardıma mazhar olarak döndüğünde özür dilediler; bununla da kalmayıp yalan yere yemin ederek yapmadıkları şey ile övülmek istediler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.[1]

Muhammed bin Kâ'b el-Kurezî diyor ki:

"Bu âyet, hakkı gizleyen İsrâiloğulları'nın bilginleri hakkında inmiştir. Onlar hükümdarlarını, devlet adamlarını memnun etmek ve değersiz bir karşılık elde etmek için Tevrat'ın hükümlerini değiştirir, gerçeğe uymayacak biçimde te'vîl ederlerdi. Yukarıdaki âyet onların bu tutumunu yerer mahiyette inmiştir."[2]

İLGİLİ HADİSLER

Sabit b.Kays (radıyallahu anh) şöyle diyor: Bu âyet inince kendi halime çok üzüldüm ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedim ki:

- Ya Rasûlallah! Helak olacağımdan endişeliyim.

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi: Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'den. İbn-Kesîr kendi tefsirinde

2 Kurtubî: 4/306.

- **Neden?** diye sordu. Ben de:

- Allah (celle celaluhu) kişiyi yapmadığı şeyle övünmekten menetmiştir. Ben övünmeyi sevdiğimi hissediyorum. Allah (celle celaluhu) büyüksenmeyi yasaklamıştır; ben güzel giyinip yakışıklı görünmeyi seviyorum. Huzurunda senin sesin üstünde yüksek sesle konuşmamızı Allah (celle celaluhu) menetti, ben ise yüksek sesli bir adamım, diye cevap verdim.

Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle buyurdu:

- Övülmeye lâyık yaşamana, şehît olarak ölmene ve Cennet'e girmene razı değil misin?

Ben de:

- Evet, razıyım, ya Rasûlallah! dedim.

Cidden öyle oldu, Hz. Sabit övülmeye lâyık bir hayat sürdü ve sonunda Yemame Savaşı'nda şehît oldu. Böylece Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in geleceğe ait vermiş olduğu gaybî haber gerçekleşti.[1]

"Kim bir ilimden sorulur da (bildiği halde) onu gizlerse, Allah kıyâmet günü onu ateşten bir gem ile gemler."[2]

Allah Sözü İnsanlara Açıklanmak İçin İndirilmiştir

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ

"Hani Allah kitap verilenlerden, şanıma andolsun ki, onu insanlara elbette açıklayacaksınız diye kesin söz almıştı."

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle çok önemli bir hususa temasla İslâm alimlerini uyarıyor. Allah (celle celaluhu) tarafından gönderilen kitapların insanlara açıklanmasının, anlatılmasının ve öğretilmesinin gerektiğini belirtiyor. Yahudiler Tevrat'ın, Hristiyanlar İncil'in dünya saltanatı uğruna bazı belgelerini bile bile değiştirerek çok yanlış yorumlara kapı açmışlardır. Din bilginlerinden bir kısmı kilise veya havranın çıkarı için kitabı arkalarına alıp şahsın sosyal durumuna ve kişisel arzusuna göre fetva verme küçüklüğünü göstermişlerdir. Kimi de inansınlar diye dini insan aklına ve mantığına göre değiştirme hevesine kapılmış, bu yüzden yüzlerce İncil

1 İbn Mürdeveyh

2 Ebû Dâvud - Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

-ama hiçbiri diğerine uymaz ölçü ve muhtevada- ortaya çıkmıştır. Böylece önemsiz ve geçici menfaatler, makam ve çıkarlar karşılığında doğru yolu gösteren ilâhî sözler aslından uzaklaştırılmış oldu. Mâbedler aşk odaları haline getirilecek kadar din adına taviz verildi. Bu sonuçtan üzülecekleri yerde övünme payı çıkaranların sayısı belli değif. Çarpık bir tutumla dine hizmet ettiklerini sananlar için elbette acıklı bir azabın hazırlanması ilâhî adaletin gereğidir. Kur'ân bunu hatırlatıyor.

Tevrat ve İncil'de son peygamberin geleceğiyle ilgili belgelerin bir kısmının çıkarılması, diğer bir kısmında kelime değişikliği yapılması ne ile yorumlanabilir? Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesinden sonra ilk yazılan Barnaba İncili'nin ortaya çıkması papazları şaşırtmış; o kadar ki, mevcut İncillerdeki yanlışları gün gibi ortaya çıkarmış olması, bu İncil'in bir tarafa itilmesine neden olmuştur.

Allah (celle celaluhu), Müslüman din âlimlerini böyle bir sapıklık ve şaşkınlığa düşmekten korumak, kendilerine ilâhî emanet olarak verilen Kitab'ın dosdoğru açıklanmasını, insanlara taşıdığı hükümlerin anlatılmasını sağlamak için geçmişte işlenen cinayetin bir daha işlenmemesini emretmektedir. Çünkü her devirde madde ve makam hastası zavallılar vardır. Bu tipler dünyevî amaç ve arzularına erişebilmek karşılığında birçok değerleri arkalarına atabilirler. Yakın tarihimizde de bu tür sapıklık içinde bulunan din âlimlerini (!) gördük ve duyduk. Kimi banka faizini helâl saydı. Kimi az içkiye, kimi şaraptan başka içkilere cevaz kapısını açtı. Kimi üçüncü şahsın müdahalesiyle de olsa doğum kontrolünde bir sakınca bulunmadığını söyledi. Kimi Allah'a ve Muhammed'e inanmayan veya Allah (celle celaluhu)'ya inanıp Muhammed'e inanmayan bir mucit, bir kâşifi Cennet'e sokma cömertliğinde bulundu. Kimi başörtüsüne gerek olmadığını savundu; "din bir kalb işidir, başörtüsü işi değil" diyecek kadar tahrife yeltenenler görüldü. Kimi tezelden tüp bebek konusuna eğilerek İslâm dininde bir sakınca olmadığı fetvasını yaydı. Kimi de İslâm'ın sadece bir vicdan işi olduğu görüşünü savundu; bütün hayat kapılarını dine kapatma kahramanlığında bulundu. İslâm'ın siyaset olmadığını, Müslümanın evinden camiye, camiden iş yerine gitmesi gereği üzerinde ısrarla durulması gereğini yıllarca işleyip durdu.

Bir kısmı da Kur'ân'ı entellektüelin ve yarı aydınların mantığına göre küçültmeye, mu'cizeleri, fizik ötesi hususları te'vîle yellenip din adına ta-

viz üstüne taviz, tahrif peşine tahrif sıralamaya koyuldu. Bütün bu sakat tutumlar neticesi din daha çok eğitim dışı bırakıldı. Dindarlık bir âdet ve gelenek atmosferi içinde kuşaktan kuşağa devam ettirildi. Böylece İslâm âleminde Kur'ân'ın asra yön veren, ışık tutan kapılan, bir ilme temel teşkil eden esasları bir daha açılmamak üzere kapatılmak istendi.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama sözü edilen fetvacılara soruyoruz: Bütün bu sakat ve yanlış gayretler, gayr-i ilmî, gayr-i dinî fetvalar İslâm'ı nereye götürdü? İslâm adına, insanlık adına elde edilen sonuç nedir? Biz cevap verelim: İslâm ülkelerinin çoğunda ruhları gıdasız bırakılan, hayat damarları kurutulan; dede ve babasına küfreden, kutsal hiçbir ölçü tanımayan materyalist kuşaklar yetiştirildi. Anarşinin hortlaması için bundan daha uygun vasat bulunabilir mi?

İslâm'ın derin anlamını, ruh ve mayasını kavrayamamış din âlimi geçinen, aslında dini bilmeyen yan câhillerin, sözü edilen fetvacıların işlediği bunca günah çok elim sonuçlar doğurdu. Müslüman halkın din âlimlerine karşı güvenini sarstı; dinî müesseselere karşı saygılarını kaldırdı. Dinî alanda büyük bir boşluk meydana geldi. Oysa İslâm bütünüyle akıl ve ilim yolunu seçmiştir.

Aynı zamanda İslâm ve onun ana kitabı Kur'ân başlıbaşına ve nev'i şahsına mahsus ilâhî bir müessesedir. Onu insan eseri olan başka müesseselere uydurmaya hiç kimsenin hak ve yetkisi yoktur. O, bir bütündür; ya tamamı kabul edilir, ya da tamamı rededilir. Bir hükmünü beğenip, diğer bir hükmünü beğenmemek diye bir kuralı yoktur.

Halbuki kendilerine kitap verilen toplumlar ve milletler bu ilâhî emaneti yüklendikleri ân Allah (celle celaluhu)'ya, onu dosdoğru açıklayacaklarına (zımnen) söz vermişlerdir. İşte yukarıdaki âyet bunu hatırlatıyor.

Kitaplıların verdikleri bu sözü arkalarına atması insanlığa çok pahalıya mal olmuştur. Hiçbir şey kazandırmamış, fakat çok şey kaybettirmiştir. En azından materyalizmin ve komünizmin gelişmesine yol açmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle gerek Kitap Ehli'nin, gerekse müşriklerin İslâm'a karşı olumsuz yöndeki söz ve davranışlarından ve İslâm'ın da onlara karşı barışçı bir yol takip etmesinden söz edildi. Bu arada sünnetullaha dikkatler

çekildi. Hak ve bâtıl mücadelesinin ölçü ve metoduna işaret edilerek aşırı gitmenin hiç kimseye yarar sağlamayacağına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle ruhu sıkan günlük olayların tesirinden kurtulmak için sık sık ilâhî kudreti bütün inceliğiyle yansıtan ve O'nun varlığını simgeleyen göklerle yerin yaratılışına dikkatler çekiliyor. Hiçbir şeyin boşuna yaratılmadığı, tesadüfi hiçbir şeyin vücut bulmadığı belirtilerek eserden müessire bir geçiş sağlanması isteniliyor.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِى خَلْقِ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾
اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
﴿١٩١﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ ۗ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾
رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۗ رَبَّنَا فَاغْفِرْ
لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ۚ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا
عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

189- Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın kudreti her şeye yeter.

190- Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için (yol gösterici) belgeler vardır.

191- O akıl sahipleri ki, ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında (iyice) düşünüp, "Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın! Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzih ederiz. Bizi (Cehennem) ateşinin azabından koru" (derler).

192- Rabbimiz! Şüphesiz Sen kimi ateşe sokarsan, elbette onu rezîl ve rüsvay edersin. Zâlimler için yardımcılar da yoktur.

193- Rabbimiz! Doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbinize imân edin, diyen bir çağına duyduk, imân ettik, Rabbimiz! Artık günahlarımızı bağışla; kötülüklerimizi ört ve canımızı iyilerle beraber al.

194- Rabbimiz! Peygamberlerine bizim için va'dettiklerini bize ver, kıyamet günü bizi rezîl ve rüsvay etme. Şüphesiz ki sen va'dinden dönmezsin.

İNİŞ SEBEBİ

Kureyş ulularından birkaç kişi toplanıp önce Yahudilerin din âlimlerine gittiler ve: "Musa Peygamber size ne gibi âyetler (mu'cizeler) getirdi?" diye sordular. Onlar da: "O bize Âsa, Yed-i beyzâ mu'cizelerini getirdi; denizi İsrâiloğulları'na açtı" diye cevap verdiler. Sonra Hristiyan din âlimlerine uğrayıp: "İsâ Peygamber size ne gibi mu'cizeler getirdi?" diye sordular. Onlar da: "İsâ Peygamber dilsizleri, körleri ve alaca tenlileri iyileştirme, ölüleri diriltme mu'cizelerini getirdi" diye karşılık verdiler. Bu kez Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dediler ki: "Ey Muhammed! Rabbine duâ et de Safa tepesini bize altın yapsın." Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

Bu âyetlerle, kâinatın baştan sonuna kadar mu'cizelerle dolu olduğu, aklını iyice kullanan kişilerin her an nice belgelerle yüz yüze bulunduğu hatırlatıldı.

İLGİLİ HADİSLER

"Bir adam sırtüstü yatağında uzanırken bir ara başını kaldırıp yıldızlara ve göğe baktı, "Ben şahitlik ederim ki, senin bir düzenleyicin ve yaratanın vardır." diyor, sonra şu duayı yapıyor: "Allahım! Beni bağışla." Allah da rahmet nazarıyla bakıp onu bağışlıyor."[2]

"Her şey hakkında iyice düşünün, ama Allah'ın Zat'ı hakkında düşünmeyin. Çünkü yedinci gökle O'nun Kürsi'si arasında yedi bin nûr (dan perde) vardır. Allah bütün bunların da ötesindedir."[3]

"Mahlûkat (yaratıklar) hakkında düşünün, ama Yaratan hakkın-

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî. Bu konuda İbn Kesîr diyor ki: "Bu rivayet bir müşkil arz etmek-tedir. Çünkü âyet Medine'de inmiştir. Sözü edilen olay ise Mekke'de geçmiştir." Bir ihtimal, Kureyşliler'in Medine'ye gelmiş olamları mümkündür.

2 Kurtubî: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Ebû Şeyh: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

da düşünmeyin. Çünkü O'nun kadrini ölçecek durumda değilsiniz."[1]

Hasan el-Basrî (radıyallahu anh) diyor ki:

"(Kâinata bakıp) bir saat düşünmek, bir yıl (nafile) ibâdetten hayırlıdır."

Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'ın anasına soruldu:

- Oğlunuzun durumu ve ameli nedir?

- Çoğu zaman düşünür, diye cevap verdi.

İbn Müseyyeb'den öğle ile ikindi arasındaki ibâdetten sorulduğunda dedi ki: "Sizin bu dediğiniz ibâdet değildir. Asıl ibâdet Allah (celle celaluhu)'nun haram kıldığından korkup kaçınmak, iffetli olup Allah (celle celaluhu)'nun yarattığı şeyler hakkında düşünmektir."

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Bir gece teyzem Meymune (radıyallahu anha)'nın evinde kaldım. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) uykudan uyanınca Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okudu, sonra abdest için asılı bulunan kırbaya yaklaştı, hafif bir abdest alıp on üç rek'at namaz kıldı."[2]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki:

"Bu âyetler indiğinde gece idi. Rasulullah kalkıp namaz kıldı. O esnada Bilâl gelip namaz vaktini bildirdi, ama Rasulullah'ı ağlar vaziyette görünce dayanamadı sordu:

-Ya Rasûlallah! Ağlıyor musunuz? Halbuki Allah Senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Ya Bilâl! Allah Allah bu gece âyetini indirdi." Sonra Allah Rasulü devamla: "Bu âyeti okuyup da düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!" buyurdu.[3]

Bunun için İslâm büyükleri: "Düşünmek (tefekkür etmek) gibi ibâdet yoktur," demişlerdir.

---

1 Ebu Şeyh: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

2 Buhari - Müslim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

3 İbn Ebi Hatim - İbn Hibban: Kendi Sahih'inde

Kur'an ve Astronomi

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için belgeler vardır."

Kur'ân-ı Kerîm yukarıdaki âyetlerle mü'minlerin dikkatini Astronomi'ye çekmektedir. Bunun için Hz. Ali (radıyallahu anh) Allah (celle celaluhu)'nun varlığını, birliğini iyice anlayıp imânı bu konuda sağlamlaştırmak için astronomi öğrenmeyi tavsiye etmiştir. Fizik ile kimya nasıl bize elementler arasındaki dengeli bileşim ve ilgiyi gösteriyor; diğer bir tanımla fizik cisimlerin özelliğini ve yapılarında bir değişiklik meydana getirmeksizin durumlarını veya hareketlerini değiştiren kanunları incelememize; kimya da cisimlerin yapı ve atom düzeni bakımından değişik cisimlere dönüşmesini sağlamamıza yarıyor ve bununla cisimlerde câri olan ilâhî sünneti bize hatırlatıyorsa, astronomi de etrafımızı çevreleyen kâinatı, yani gök cisimleri ve bunların birbirine oranla konumlarını öğreterek mutlak bir düzene dikkatimizi çekip çok mükemmel bir düzenleyicinin varlığını isbatlıyor.

Yukarıdaki âyetlerle, yerkürenin güneş sistemi içindeki konumu, güneş sistemindeki gezegenlerin birbirine oranla aldıkları durumu ve bağlı bulundukları yörünge özellikleri hatırlatılıyor. Gökler tabiriyle de feza alemindeki mutlak düzeni anlayabilmemize yardımcı anafikir sunuluyor.

Bilindiği gibi yerküre, güneş sistemine dahil gezegenlerden biridir, insan ve diğer canlıların yaşamasına uygun bütün şartları kendinde taşımaktadır. Ağırlık merkezinden geçen bir eksen etrafında oldukça düzgün bir hareketle kendi üzerinde dönerken, bir yandan da elips şeklinde bir yörünge üzerinde Güneş'in çevresinde dolanır. İşte bu düzenli hareket ve dönüş bir bakıma canlıların yaşamasına uygun şartları ve imkânları hazırlar.

Yerin güneş etrafında dolanması yılın süresini, kendi ekseni etrafında dolanması günün süresini; bu dönme ekseninin değişen eğiklik dereceleri de mevsimleri tayin eder. Merkezkaç kuvvetiyle güneşin çekim kuvvetine belli bir mesafede mukavemet gösterir. Ortalama hızı saniyede 29,76 km, saatte 107.000 km.'dir.

Dünyamızın bu iki türlü hareketi ve 23 derece meyilli bulunması, güneş ve diğer gezegenlere olan uzaklığı, başdöndürücü bir hızla dönmesi,

kutuplardan basık bir görünüm arzetmesi, dörtte üçünün su ile kaplı olması, atmosfer tabakasının kalınlık ve özelliği birer tesadüf müdür? Tesadüflerin birbirini -belli kanunları kendiliğinden oluşturarak- zincirleme takip etmesi mümkün müdür? Bir düşünürün dediği gibi: Yazı makinesi üzerinde akılsızca çalışan altı maymunun milyon kere milyon senede meydana getirmiş olduğu milyarlarca sahifenin köroyunu ürünü olarak, Shakespear'in bir vecizesini veya şiirlerinden bir iki mısraını bulabilirsek bunu çok hem çok dikkat çekici bir tesadüf sayarız. Aslında böyle bir tesadüfe de raslamak pek mümkün değildir.

İyi ama kâinatta öylesine mükemmel bir düzen ve her yönüyle bir plân var ki bunu onun her bölümünde her zaman görmek mümkün. Bütün bunların kör tesadüflerin birbirini izleyerek meydana geldiğini iddia etmek, altı maymunun akılsızca ve milyonlarca yıl tuşlara vurmalarıyla çok mükemmel bir kitabın yazılıp meydana geldiğini iddia etmek kadar gülünçtür.

Bunun için Kur'ân yukarıdaki âyetle insan aklını kamçılayarak harekete geçiriyor, kâinatın her satırında Allah (celle celaluhu)'nun varlığı ve üstün kudreti yazılıdır diyor.

PSİKOLOJİK YÖNÜ

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ

"O akıl sahipleri ki, ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar."

Kur'ân insan hayatını iç ve dış bağlantılarıyla dengede tutar. Günlük olayların ruhumuz üzerinde bırakıp biriktirdiği tesirler hayli çoktur. Bunların ekserisi veya bir kısmı şuuraltında depolanır. Sırası geldikçe açığa çıkar da olumlu, ya da olumsuz yönde etki yapar.

Daha önceki âyetler savaş, inkarcılarla tartışma ve sürtüşme, onların incitici söz ve davranışları, Kitap Ehlinin Müslümanlara karşı menfi tavırları ve ilâhî âyetlerden son din ve son peygamberle ilgili belgeleri gizlemeleri veya değiştirmelerini konu edinmişti. Bunların hemen hepsinin ayrı ayrı, ruhlar üzerinde oluşturduğu gergin hava, kalp ve dimağları olaylar doğrultusunda devamlı meşgul etmesi, az da olsa bir dengesizlik doğurur. Bunun için Kur'ân bir anda konuyu değiştirdi, başka bir hava ve anlam getirerek ruhları günlük olayların ötesine çekti; düşünce ufkunu genişleterek maddeden mânaya, fâniden ebediye, beşer âleminden yüce âleme kapı açtı.

Taşkınlık düzeyine gelen şuuraltı birikimlerinin önemsizliğini şimşek hızıyla gönül duvarına aksettirdi. Göklerin ve yerin yaratılışındaki ilâhî kudretin en ince hesaplarla ve çok mükemmel bir plânla şaşmaz bir denge ve düzende bulunduğunu hatırlattı. Gece ile gündüzün bu düzen içinde birbiri ardınca uzanıp kısalarak gelişindeki hikmeti çok anlamlı bir cümle ile sergiledi.

Böylece dikkat ve ilgi günlük olaylardan kesildi. Ruh tam bir dinlenme ve gıda alma devresine girdi. Şuuraltı birikimlerin kalbi istilâ etme taşkınlığı sona erdi. Düşünceler ilâhî sanat ve kudretin en etkileyici plân ve programıyla yüz yüze geldi.

Bu, daha önce denizin sığ kıyılarında birbirini izleyen küçük dalgaları gören ve fakat denizin derinliklerinde kudret fırçasının meydana getirdiği esrarengiz âlemi göremeyen, ilâhî sanatın muhteşem tablosunun farkında olmayan kimsenin haline bir bakıma benzer. Sonra denizin derinliklerine nüfuz ettikçe dikkati dış âlemden kesilip ruhunu ve dimağını bir anda büyüleyen başka bir âleme geçmenin verdiği huzur ve denge ile başbaşa kalır.

Kur'ân bu ince metoduyla insanı böylece günlük olayların dağdağasından sıyırıp ilâhî kudretin erişilmezliğine yöneltir.

İnsan bu mazhariyete eriştikten sonra bu kez ruhu doyuracak, dimağı berraklaşttracak, nefsin kötü isteklerini frenleyecek, düşünceye yön verecek, vicdanı serinletecek ve tek kelimeyle iç âlemle dış âlem, ruhla beden arasında gerçek dengeyi sağlayacak ibâdete -içten gelen şiddetli bir arzu ve istekle- sarılır. O kadar ki, yürürken, ayakta dururken, otururken ve yatarken Allah ile beraber olmanın aşk ve heyecanı içinde zikir ve tesbîhle, ibâdet ve taatle meşgul olur.

İşte Kur'ân insanı insan yapan bu dereceyi şöyle tasvir etmektedir:

"O akıl sahipleri ki ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar."

Görülüyor ki günlük olayların ve şuur altındaki birikimlerin tesirini azaltıp dengeli yaşamak için ilâhî kudret ve sanatın örneksiz eseri olan kâinata ve ondan bir parça sayılan göklerle yere, gece ile gündüzün birbirini takip etmesine kafamızı çevirmemiz gerekiyor. Bu, Allah (celle celaluhu)'yu insana daha çok hatırlatıyor. İmanı taklit vadisinden kurtarıp tahkik do-

ruğuna yükseltiyor. Böylece ilâhî korku ve ümidi ilham ederek bu ikisi arasında bir yol takip etmemizi vurguluyor.

İnsan bu basamağa yükselince Yaratanının yüce huzurunda eğilerek: "Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın; Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzih ederiz. Bizi (Cehennem) ateşinin azabından koru." diyerek tam bir teslimiyet gösterir.

Korku ile Ümit

سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

(Sevgi ve saygı dolu bir haşyet).

"Seni (boş ve gereksiz şey yaratmaktan) tenzih ederiz. Bizi ateşin azabından koru."

Kur'ân bunca yüksek hikmetleri, ince metotları işledikten sonra, ilâhî kudret ve azametin ve kâinatta sergilediği sayısız belgelerin insanda iki zıt duyguyu daha anlamlı biçimde geliştireceğini hatırlatır: Korku ile ümit; sevgi ve saygı dolu haşyet. Zaten insan için erişilmesi güç olan derecelerden biri ve belki de önde geleni budur. Çünkü zıtlar âleminde ruhumuzu korku ve ümitle doldurup birbirine zıt iki duyguyu dengeli biçimde -terazinin iki kefesi gibi- tuttuğumuz ölçüde mü'min olmanın şuuruna, Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın faziletine erişmiş olabiliriz. Korku, nefsin ölçüsüzlüklerini, şehvetin taşkınlıklarını durdurur. Ümit ibâdet zevkini, irâde gücünü artırır.

"Sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız, (O'ndan saygı ile en çok) korkup (fenalıklardan) sakınanınızdır."[1]

Mealindeki âyet bu hakikati yansıtır.

"Doğrusu ben Allah'tan en çok korkanınız ve O'nu en çok bileninizim."[2] hadîsi de yukarıdaki âyeti tamamlar ve açıklar mahiyettedir. Çünkü takvada hem korku, hem ümit; hem sevgi, saygı, hem haşyet mânaları vardır.

İslâm'ın insan ruhuna sunduğu bu iki zıt duygunun hikmet ve anlamını düşünemeyen, Kur'ân ve hadîslerin bu konuyla ilgili açıklamalarını

1 Hucurat sûresi: 13

2 Buhari /İmân:13, İ'tisam: 5

ve getirdikleri hükümleri bilmeyenler, "Din sadece sevgi ve ümit kaynağıdır. Korkutucu bir silah değildir. Hem kimi kimden niçin korkutuyoruz?" gibi bir takım ölçüsüz düşünce ve hükümlerde bulunurlar. Bu tür sözlerin İslâm nazarında dinî ve ilmî hiçbir değeri yoktur.

Allah (celle celaluhu) Kur'ân'da buyurmuştur:

"Ey kullarım, Benden korkup sakının."[1]

"Allah'tan ise, O'nun kullarından ancak ilim sahipleri saygı ile korkarlar."[2]

"Rabbi'nin (hüküm ve adalet) makamından korkan kimseye iki Cennet vardır."[3]

"İşte bu (derece ve mükâfatlar) makamımdan ve tehdidimden korkanlaradır."[4]

"Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir (saygı dolu bir korku ile eğilirler)."[5]

"Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itaat eder de Allah'tan saygı ile korkar ve (karşı gelmekten) sakınırsa, işte kurtuluşa erenler onlardır."[6]

Buyurulduğu halde, "Allah ancak sevilir. O'ndan korkulmaz" demek küstahlık olmaz mı? Hattâ insanı küfre düşürmez mi?

İşte Kur'ân sağlam düşüncenin, kâmil imânın, şuurlu ibâdetin insanı takva makamına yükselteceğini, bunun da korku ile ümit duygusunu dengede tutacağını haber vererek Allah'a gerçek kul olmanın ölçü ve anlamını şöyle belirtiyor:

"Bizi (Cehennem) ateşinin azabından koru."

"Rabbimiz! Şüphesiz Sen kimi ateşe sokarsan, elbette onu rezil ve rüsvay edersin. Zâlimler için yardımcılar da yoktur."

---

1 Zümer sûresi: 16

2 Fatır sûresi: 28

3 Rahman sûresi: 46

4 İbrahim sûresi:14

5 Enfâl sûresi: 2

6 Nûr sûresi: 52

Dengesizlik Zulme Neden Olur

Kur'ân üçüncü kademede insan ruhunda yatan korku ile ümidi zıt duygu ve düşünceler biçiminde belirleyip onun iç dengeyi sağlamada çok önemli bir faktör olduğuna dikkatleri çekmektedir. Bu denge bozulduğu takdirde ölçüsüz bir taşkınlığın başlayacağı, haksızlıklara kapı açılacağı muhakkaktır. Şöyle ki:

Allah (celle celaluhu)'dan gerçek anlamda korkmayan kimse daha çok mütecaviz olur; insan haklarına el uzatır; birtakım temayülleri disipline edilmedik kalır ve ölçüsüzlük başlar da had safhaya gelebilir. O kadar ki, iç ve dış dünyasında huzur bozulur. Böyle olan tipler hem dünyada, hem âhireîte yardımcı bulamaz. İlâhî Sünnet böylelerinin elinden tutmaz; hayat kanunu hiçbir zaman bunların yüzüne gülmez. Kendilerine göre oluşturdukları çevre er-geç sürtüşme ve vuruşmaya dönüşür. Makam ve şöhret ihtirası dörtnala koşar, engel tanımaz, hak bilmez de sonu bir uçurum, derin bir çukur olur.

İTİKADÎ YÖNÜ

رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا

"Rabbimiz! Şüphesiz ki biz, imana çağıran Rabbinize iman edin diyen bir çağırıcı duyduk, imân ettik."

Kur'ân Yahudi ve Hristiyanlardan çoğunun böyle bir imân ve dengeye erişemedikleri için Allah tarafından gönderilen ve tekâmül halindeki dinlerin son halkasını oluşturan İslâm'a gönül kapısını açmadıklarına işarette bulunuyor. Çünkü Musa Peygamber'in açmış oldu "Tevhîd Mektebi"nin müfredatı değiştirilmiş, böylece zamanla ilâhî özelliğini kaybetmişti. İsâ Peygamber'in açmış olduğu âhirete yönelik "irfan mektebi" de maddeci ellerin tahribine uğramıştır. Bu sebeple son peygamberi çok çetin mücadeleler bekliyordu. Nitekim öyle oldu. Çeyrek asır amansız bir cihâtla sürüp gitti. İnsanlıktan yana açmış olduğu en son ilâhî mektep, ruhla beden, ümitle korku, dünya ile âhiret, nefs ile ruh arasında kurulması gerekli olan dengenin müfredatını taviz vermeden uyguladı. Bu mektebe girenlerin sesi şöyle yükseldi:

"Rabbimiz! Doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbînize imân edin, diyen bir çağrıcıyı duyduk, imân ettik."

Bugün de tevhîd pınarının aralıksız hayat suyu akıtabilmesi için, böylesine samimi, samimi olduğu kadar cefakâr ve fedakâr mü'minlerin sesine ihtiyaç var. Tâ ki bozulan akideler düzelsin, son halkanın nasıl bir anlam taşıdığı anlaşılsın.

TASAVVUFİ YÖNÜ

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını iyi kullananlar için belgeler vardır."

Bu âyetle, kalpler ve ruhlar halk ile meşgul olmaktan çekilip alınmakta, ilâhî marifetin gönülleri aydınlatan ve ruhları aşk ve istiğrakla dolduran nuruna döndürülmektedir.

Âyetlerle, bâtılı temsil edenlerin yersiz şüpheleri, Hakk'a karşı olumsuz tutumları üzerinde durulduktan sonra, ruhları sıkan o havadan sıyrılmaya kapı açıldı. Kalpleri nûrlandıran ilâhî azamete yönelmeye gerek duyuldu.

Çünkü kalbi bir anda iki şeyle meşgul etmek mümkün değildir. Onu günlük olaylarla meşgul kıldığımızda, ilâhî kudret ve azametten gelen feyizlerden habersiz kalırız. Böylece ruhumuz arzuladığı gıdadan mahrum edilmiş olur. Kur'ân kalbi ilâhî marifet nuruyla sık sık aydınlatmak için ilâhî kudretin yücelik ve kemalini perde perde yansıtan kâinat tablosuna ve bu tablodaki değişmez düzene çekip götürmeyi planlamıştır. Bu sayede marifet yolunda tekrar yürünmeye başlanır. Sâlik önce birçok deliller toplayıp kendini tatmine çalışır; sonunda nura kavuşur, kavuşunca da bu kez delilleri azaltır. Derken kalbi karartan bütün meşguliyetler bir bir kaybolur; mârifetulah nurları tecelliye başlar.

Ashab-ı Kiram bu vadinin öncüleri olarak bulunuyorlardı. Kur'ân, "Rabbimiz! Doğrusu biz, imâna çağıran, Rabbinize imân edin, diyen bir çağıncıyı duyduk, imân ettik." âyetiyle onların bu güzel halinden bahsedip örnekler verir.

Ayrıca Kur'ân bu âyetlerle Allah'ın varlığına ve yüce kudretine delâlet eden belgeleri sergilerken O'na kul olmanın üç mertebesini sunuyor:

1. Kalb ile tasdîk,

2. Dil ile ikrar,

3. Beden ile amel.

"Allah'ı anarlar" sözü, dil'in ubudiyyetine:- "ayakta, otururken ve yatarken" sözü, beden ubudiyyetine; "göklerin ve yerin yaratılışı hakkında (iyice) düşünüp" sözü kalbin ve ruhun ubudiyyetine işarettir. İşte insan ancak bu üç ubudiyyetle kulluk mertebesinin zevkine erişebilir. Böylece ilk âyetler nasıl Kemâi-i Rububiyyete delâlet ediyorsa, bu âyetler de Kemâl-i Ubudiyyete delâlet eder.[1]

FİKHÎ YÖNÜ

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ

"O akıl sahipleri ki ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı anarlar."

Abdestli, abdestsiz durumlarda Allah (celle celaluhu)'yu anmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bunda zarar yok, ama sayılmayacak kadar yararlar vardır. Hattâ cünüp kimse, Kur'ân okuyamaz, namaz kılamaz, camiye giremez, tavaf yapamaz ama Allah (celle celaluhu)'yu zikredebilir; tesbîh ve tehlîlde bulunabilir.

Allah (celle celaluhu)'yu her hal-u kârda anmak bir saygısızlık değil; kalbin korku ve ümit, sevgi ve haşyet duygusu içinde Allah (celle celaluhu) ile beraber olmanın bahtiyarlığıdır.

Allah (celle celaluhu)'yu zikretmek kalp ile olabileceği gibi, dil ile de olabilir. İkisi de burada söz konusudur.

Namaz da böyledir: Hiçbir ahvalde terki caiz değildir. Ancak cinnet, uyku, koma hali hastalık, aşırı bunama, ayhali ve lohusalık gibi haller müstesna. O halde, ayakta namaz kılamayan oturarak kılar. Oturarak kılamıyan uzanarak kılar. İmam Ebû Hanîfe'ye göre sırt üstü uzanarak, ayakları kıbleye gelecek şekilde başının altına konulan bir yastık ile yüzünü kıbleye çevirip namaz kılar. İmam Şâfiî'ye göre, sağ yanı üzerine uzanıp hafif kıbleye meylederek kılar.

SOSYAL VE AHLÂKÎ YÖNÜ

وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ

"Rabbimiz! Canımızı iyilerle beraber al."

1 Bu konuda fazla bilgi için bak: Mefatihü'l-gayb/Fahreddin Râzî.

Fert, sosyal yapının kopmaz bir parçasıdır. Hayatını ve ihtiyaçlarını bu yapı içinde sürdürebilir. Ancak ferdi toplum hayatına iterken, diğer bir deyimle onu sosyal yapının bir tuğlası anlamında kullanırken, tuğlayı lâyık olduğu yere yerleştirmemiz gerekir. Çünkü çocuk bir bakıma anne ve babanın değil, cemiyetin çocuğudur. Anne-baba ona sevgisini verebilir, ama fikirlerini ve inançlarını vermekte zorluk çeker. O daha çok konulduğu yerin rengini, biçimini ve karakterini alır.

O halde çocuğu aile tezgâhında şekillendirilen bir ok gibi kendi yayımıza yerleştirip toplum bünyesine atarken çok dikkatli olmaya mecburuz. Aksi halde ona karşı görevimizi hakkıyla yapmamış sayılırız.

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle bu önemli konu üzerinde dururken çok anlamlı bir cümleyle hareket tarzımızı belirliyon İyi insanlara arkadaş olmak, onlarla birlikte yaşamak ve onlarla beraber ölmek. Unutmayalım ki, arkadaşın insan ruhu ve kafası üzerindeki tesiri küçümsenmeyecek bir anlam taşır. Kötü bir çevreye kurban verilen bir fertten daha fazla hayır beklenemez. Meğerki Allah (celle celaluhu) kendi lûtfuyla korumuş ola. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bunun önemine birçok hadîslerle dokunmuş ve **"Ölülerinizi sâlih bir kavmin arasına gömün!"**[1] buyurmuştur. Yani iyilerin dünyada da, kabirde de, âhirette de birçok yararları vardır. İslâm büyükleri bu hadîsin sonunda şu cümlelerin de yer aldığını tesbit etmişlerdir: **"Diri kişi kötü komşudan incindiği, eziyet duyduğu gibi, ölü de kötü komşudan eziyet duyar."**

"Kişi dostunun dini üzeredir." sözü boşuna söylenmemiştir.

Yukarıdaki âyetlerle, mü'minlerin kalbi ve kafası günlük mücadele ve tartışmanın üzücü havasından alınarak kâinattaki ilâhî düzene çevrildi. Kalp ile tasdîk, dil ile ikrar ve beden ile ortaya konulacak amelin ruhlar üzerindeki olumlu tesirine değinilerek korku ile ümidin feyizli anlamı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu düzeye erişen mü'minlerin duasının kabul edildiği açıklanarak gerçek olgunluk ve mutluluğun bu olduğu; inkâr fırtınası ve kalp körlüğü içinde birkaç günlük lüks bir hayatın saadet va'detmediğl hatırlatılıyor. Allah yolunda eziyete uğrayıp yurdundan çıkarılanlar, bu uğurda ölenler ve öldürülenlerin günahlarının temizleneceği ve

1 Ebû Nuaym / Hilye'de rivayet etmiştir.

sonunda ebedî saadet yurduna sokulacakları müjdeleniyor.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ ۖ
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۖ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي
سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا
يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ
وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

195- Rableri onların dualarını kabul buyurdu da, "Sizden erkek ve kadın hiç kimsenin amelini zayi etmem; birbirinizdensiniz. Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda işkenceye uğratıldılar; savaştılar, öldürüldüler, şanıma andolsun ki, onların günah ve kötülüklerini örtüp temizleyeceğim, altlarından ırmaklar akan Cennetlere herhalde sokacağım; (böylece) Allah katından bir sevaba (erişecekler). Sevabın güzeli Allah kalındadır.

196- İnkarcıların diyar diyar refah içinde gezip dolaşmaları sakın seni aldatmasın.

197- Az bir geçim ve yararlanma, sonra da varacakları yer Cehennemdir; o ne kötü eyleşim yeridir!

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anha) validemiz anlatıyor:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dedim ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Cenab'ı Hak hicret konusunda hiçbir şey ile kadınlardan söz etmemiştir. Böyle bir şey duymadık."

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

1 Esbab-ı Nüzul - Lübabu't-Te'vîl - Hâkim.

İLGİLİ HADİSLER

"Cennet'e ilk girecek cemaat, muhacirlerin fakirleridir. İnsanlar (birçok) kötülüklerden onların vasıtasıyla korunurlar. Evet, onlar emredildikleri zaman işitir ve itaat ederlerdi."[1]

İkinci halife Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e uğradığımda yanında bir maşraba bulunuyordu; kuru bir hasır üzerine uzanmıştı, içinde hurma elyafı dolu deriden bir yastık başının altında dikkati çekiyordu. Hasırın izleri bedeninde iyice yeretmişti. Bu manzara beni çok duygulandırdı, gözlerim yaşardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz benim ağladığımı görünce sordu:

- **Ya Ömer! Seni ağlatan ne?**

- Ya Rasûlallah! dedim, Kisrâ ve Kayserler refah ve ihtişam içinde yüzerken, sen Allah Rasulü olduğun halde bu şartlar içinde yaşıyorsun.

Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

- **Ya Ömer! Onlara dünya, bize âhiret verilmiş olmasına razı değil misin?**[2]

Bu, âhiret saadetinin mü'minlere has olduğunu belirtir anlamda Ömer'i teselli için söylenmiştir.

Ümmetin Şan ve Şerefle Yaşaması

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا

"Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar."

Ümmetin şan ve şerefle varlığını sürdürmesi, tevhid burcuna dikilen kelime-i şehadetin gölgesi altında toplanması şu fedakârlıklara katlanmasıyla mümkündür:

1. Gerektiğinde Allah yolunda, din ve vicdan hürriyeti uğrunda her şeyi feda etmesini bilmek,

2. Karşımıza çıkan şiddet ve tehlikelere göğüs germek,

---

1 İbn Cerir Taberî: Amr b. Âs (radıyallahu anh)'dan

2 Buhari - Müslim ve diğer Sünen Sahipleri: Ömer (radıyallahu anh)'den

3. Savaş ruhunu yitirmemek, her ân savaşa hazır olmak,

4. Günün gelişen tekniğinden yeterince yararlanma yollarını araştırmak, ekonomik güç oluşturmak,

5. Allah'ını, Peygamberini, din kardeşini ve vatanını seven nesiller yetiştirmenin bütün çarelerini araştırmak, eğitim sistemini ona göre hazırlamak ve bunu, kalbe, kafaya ve ruha işleyecek öğretmenler yetiştirmek.

İşte Kur'ân belirtilen ölçü ve vasıfta olan mü'minlerden söz ederken, kendini İslâm'a adayıp Rasulullah'ın direktifiyle hareket eden Ashab-ı Kiramı örnek göstermektedir. Ayrıca ümmetin duasının kabulünün ancak bu şartların gerçekleşmesiyle mümkün olduğuna işaret etmekte ve gereken uyarıyı yapmaktadır.

Yüksek Nimetin Pahası

وَاُوْذُوا فِى سَبِيلِى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا

"Benim yolumda işkenceye uğratıldılar; savaştılar ve öldürüldüler."

Allah yolunda hizmetin alanı, alabildiğine geniştir. Hayatımızın her döneminde ayrı bir ölçü ve başka bir anlamla karşımıza çıkar. Diyebiliriz ki, hizmet; sosyal durumumuz, kişisel yeteneğimiz, malî imkânlarımız ve tek kelimeyle kalbimizdeki imân çevremizle orantılıdır. Dinî kültürümüz genişledikçe, hizmet aşkımız o nisbette artabilir. Böyle bir hizmetin hedefi, Allah rızasını kazanmaktır. Buna en yüksek gaye de diyebiliriz. İnsan bu düzeye geldiğinde kadri yüce bir nîmete erişmiş sayılır. Çünkü ilâhî rıza bütün nimetlerin üstünde bir değer ve anlam taşır. Cennet bu nimetin yanında çok basit kalır. Cennet'i Cennet yapan ancak budur. İşte böyle bir nimetin pahası, elbette ki onun değeriyle orantılı olmalıdır. Kur'ân onun pahasını noksansız ödeyen bahtiyarları ve onların mümtaz vasıflarını bize açıklıyor.

Kadın-Erkek Eşitliği

اَنِّى لَآ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى

"Sizden erkek ve kadın hiç kimsenin amelini zayi' etmem; birbirinizdensiniz."

Kadının her bakımdan erkeğe eşit olduğunu iddia edemeyiz. Önce bu iki cins fizikî ve ruhî yönleriyle farklıdırlar. Genellikle erkekler daha

kuvvetli, daha cesaretli ve daha dayanıklıdırlar. Duygusal davranmada kadın öndedir. Uzağı görüp temkinli harekette erkek daha başarılıdır. Sevgi ve şefkatte ise kadın daha farklı bir seviyededir. Toplum psikolojisini bilip kitleleri sürüklemede erkek daha beceriklidir.

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Ama bütün farklı durumlarına rağmen bu iki cins birbirini tamamlar. Biri olmayınca diğeri noksan sayılır. **Kur'ân'da yukarıdaki âyetle bu iki cinsin Allah katında eşit oldukları hususlara dikkatler çekiliyor:**

a) Aynı işi yapıyorlarsa, aynı karşılığı göreceklerdir. Aynı ibâdeti yapıyorlarsa, aynı sevabı kazanacaklardır. Makam ve mevki farkı durumu değiştirmez.

b) Kadın ile erkek birbirinden meydana gelir. İnsan olma itibariyle aralarında fark yoktur. Üstünlük takva (Allah korkusu), O'na bağlılık ve kötülüklerden kaçınmakladır.

c) İkisi de Allah (celle celaluhu)'ya kullukta aynı emirlerle yükümlü tutulmuşlardır.

d) Miras, şahitlik, nikâh, boşanma ve benzeri konulardaki farklılığın sebep ve hikmetleri, belirtilen eşitliğin özelliğini zedelemez. Nisa sûresinde bu husus yeterince açıklanmıştır.

Her Millet En Çok Meşgul Olduğu Konuda Başarılıdır

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ

"İnkarcıların diyar diyar refah içinde gezip dolaşmaları sakın seni aldatmasın."

İnsan hayatıyla ilgili sünnetlerden biri de budur! Her toplum ya da millet daha çok ne ile uğraşır, fikrî ve ekonomik gücünü daha çok nereye çevirirse o şeyde ve o konuda başarılı olur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, kendini Allah yoluna adayan İslâm mücahitleriyle birlikte hareketle dini yaymaya; ilim, ahlâk ve fazîlet havasını estirmeye; zulüm ve tuğyanı durdurmaya; yeryüzünde Kur'ân'ın sunduğu adalet düzenini hâkim kılmaya çalıştılar. Mesailerinin tamamını bu amaca yönelttiler. Sonunda tahminlerin çok üstünde bir başarı elde ettiler. Çeyrek asırda, dünyada bir benzeri daha görülmemiş

inkılâbı gerçekleştirdiler. Kitap Ehli'nden sayılan Yahudi ve Hristiyanlar; müşrik sayılan putperestler ise daha çok dünya işleriyle uğraştılar; mal ve servet edinmek için ticarî kervanlar düzenleyip ülkeleri dolaştılar, bu bakımdan kendi konularında başarılı oldular.

Ama ne de olsa insan dünyalığa karşı, içindeki sökülüp atılmayan istekle yaratılmıştır. Zaman zaman bu istek ortaya çıkar, kalbe ve dimağa sinyal verir. Kur'ân bu hususu çok duyarlı ve anlamlı biçimde işliyor; herkesin başarısının daha çok meşgul bulunduğu konuda noktalandığını hatırlatıyor.

Mü'minlerin, imân, İslâm ve erdemlik mücadelesinin bir dengi daha bulunmadığına işaretle, inkarcıların refah ve bolluk içinde diyar diyar gezip dolaşmalarının fazla imrenilecek bir saadet olmadığı belirtiliyor. Çünkü çalışmasını bilen ve aklını kullanan her insan dünyalık elde edebilir. Bu, üstün bir başarı ve sonsuza dek bir mutluluk değildir. Ama sıkıntılara katlanıp insanlıktan yana son dinin üstün nîmetini sunmaya çalışmak, her hal-ü kârda fazîlet mücadelesini sürdürmek her kişinin gönül vereceği, baş koyacağı bir yol değildir. Çünkü bu yol imân ve irfan ister, fedakârlık ve diğergâmlık ister, mal ve canı Allah için feda etme basireti ister. Saadet, hem de sonsuz saadet ise, bu yolun sonundadır.

O halde Kur'ân mü'minleri iki ayrı konuya çekmekte ve her ikisini, birine öncelik verip gerçekleştirdikten sonra paralel yürütmesini teklîf etmektedir: Önce Allah (celle celaluhu)'yu bilip O'na kulluğun bütün yön ve yöntemlerini bilmek, bu imân ile fazîlet mücadelesi verip dindar bir nesil yetiştirmek, sonra maddî ve manevî iki ayrı gücü birleştirip kuvvetli, şerefli, itibarlı ve inanan bir millet haline gelmek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle, Allah (celle celaluhu) ve gönderdiği son din için yurtlarını terkeden, bu uğurda sıkıntı çeken, işkenceye mâruz kalan, savaşan, ölen ve öldürülen mü'minlerin duâ ve amellerinin zayi' edilmediği, bütün kusurlarının affedildiği belirtildi. Hakiki saadetin birkaç günlük refah içinde yaşamak olmadığı, asıl saadetin imân cevherine sahip olduktan sonra belirtilen ölçü ve anlamda fazîlet mücadelesini sürdürmekle gerçekleşebileceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle bu saadetin daha çok belirgin hale geleceği âhiret yurduna dikkatler çekiliyor. Kitap Ehli'nden bir kısmının bu hakikatleri

anlayınca Allah ve Rasulüne imân ettiklerine parmak basılarak Abdullah bin Selâm, Necaşî ve benzeri ünlü kişilerin İslâm'a girmeleri hatırlatılıyor.

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ
اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا
أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

198- Ama Rablerinden (üstün saygı ile) korkanlar için altlarından ırmaklar akan, ebedî kalacakları Cennetler, Allah tarafından konaklar vardır. Allah katındaki (nimetler), iyi ve temiz bir hayat yaşayanlar için daha hayırlıdır.

199- Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a imân edip size ve kendilerine indirilene inanan, Allah'a karşı üstün saygı duyup O'nun yüce huzurunda kalbi ürpererek eğilenler ve Allah'ın âyetlerini az ve önemsiz bir değere değiştirmeyenler vardır. İşte onların mükâfatı Rableri katındadır. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.

200- Ey imân edenler! Sabredin ve dayanıklı olma yarışında (düşmanlarınızı) geçin; düşmana karşı hazır vaziyette durun ve Allah'tan (üstün saygı duyarak) korkun ki, kurtuluşa erişesiniz.

İNİŞ SEBEBİ

İnkarcıların ticarî kervanlar düzenleyip zevk-u safa içinde gezip dolaşmaları, mü'minlerden bir kısmının dikkatini çekiyor ve kalplerinde bir şüphe doğuruyordu: Allah düşmanları, inkâr ve inatlarına rağmen refah içinde yüzüyorlar. Biz ise açlık ve sefalet içinde sürünüyoruz, diye düşünüyorlardı. Bunun üzerine 198. âyet indi.[1]

1 Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

Diğer Bir Rivayet:

Habeş kralı Necaşî, Peygamberimize inanan bahtiyarlardan biridir. Bütün isteğine rağmen Peygamberi görmesi mümkün olmamıştır. Vefat ettiğinde Cebrail onun ölüm haberini Peygamberimize getirdiğinde, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm'a ve Müslümanlara hizmet eden bu büyük zatın vefatına çok üzüldü ve Ashabına: **"Toplanın hep birlikte vefat eden bir kardeşinizin cenaze namazını kılalım!"** diye emretti. Baki Kabristanı'na gittiler. İbn Kesîr ve İbn Cerîr gibi rivayete ağırlık veren müfessirlerimizin tesbitine göre, Allah (celle celaluhu) mesafeyi ara yerden kaldırdı. Necaşi'nin nâşını taşıyan sanduka Peygamberimizin önüne getirildi ve öylece cenaze namazını kıldırdı. Sonra Efendimiz cemaate dönerek: **"Necaşi için Allah'tan mağfiret dileyin!"** buyurdu, Münafıklar bu meseleyi de istismar ederek, "Muhammed görmediği, tanımadığı bir Hristiyan kralın cenaze namazını kıldı, olur şey değil." dediler.

Bunun üzerine 199. âyet indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Üç kimse var ki mükâfatları iki kat verilir:

1. Allah'ın hakkını ve efendisinin hakkını ödeyen köle,

2. Yanındaki güzel bîr cariyeyi eğitip onu iyi terbiye ettikten sonra hürriyetine kavuşturan ve sonra da onunla evlenen ve bütün bunları Allah rızasını arzulayarak yapan adam,

3. İlk inen kitaba imân ettikten sonra indirilen diğer kitaba da imân eden kimse,

İşte bunların mükâfatı iki defa verilir."[2]

"Allah'ın hataları ne ile sildiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini size haber vereyim mi? Sıkıntılara ve kötü şartlara rağmen tastamam abdest almak ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemek. İşte bu Ribat'tır, işte bu Ribat'tir, işte bu Ribat'tır. (Yani Allah yolunda, din ve memleket uğrunda düşmana karşı durup sabr-u sebat göstermektir.)"[3]

---

1 İbn Kesîr - Esbab-ı Nüzul - İbn Cerir - Mefatihü'l-Gayb.

2 Sahih-i Buharî - Tirmizî - Müslim - Nesâî

3 Müsned/Ahmed bin Hanbel

"Allah yolunda bir gün düşmana karşı nöbet beklemek hem dünyadan, hem dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır."[1]

"Bir gün bir geçe düşmana karşı durup nöbet beklemek, bir ay (nafile) oruç tutup namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Nöbette ölecek olursa, işlemekte olduğu amel devam eder (defterine yazılır), rızkı (Cennet'ten gelen mânevi gıdalar) kendisine verilir; fitnelerden de emin olur."[2]

"Ölen her kişinin ameli kesilir (amel defteri kapanır); ancak Allah yolunda nöbet bekleyip düşmana karşı duran kimse müstesna, onun ameli kıyamete kadar artmaya devam eder ve kabir fitnesinden güven içinde kalır."[3]

Müslüman Bir Milletin Hür ve Müstakil Yaşama Yolu

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Sabredin ve dayanıklı olma yarışında (düşmanlarınızı) geçin; düşmana karşı hazır vaziyette durun ve Allah'tan (üstün saygı duyarak) korkun ki, kurtuluşa erişesiniz."

Dünyada Allah (celle celaluhu)'ya ve indirdiği şeylerin tamamına inandıktan sonra bu yüce nîmete erişmenin bahtiyarlığı içinde hür ve müstakil yaşayabilmenin beş şey ile mümkün olduğunu Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle haber veriyor:

1. Dinin emir ve yasaklarına kayıtsız şartsız uymak ve nefsin bu ölçüleri aşan isteklerini durdurmaya çalışmak; bütün bunlar için imânla birleşip bütünleşen sabır silahını elden bırakmamak,

2. İmân ve İslâm'ın karşısında amansız bir mücadele halinde olan küfür ve tuğyandan gelen her türlü eziyet, haksızlık ve işkencelere dişini sıkmak; başarıya ulaşabilmek için bu hususta yarışırcasına dayanıklık göstermek,

Bu hal İslâm'ın ilk yıllarında Ashab-ı Kiramın başına gelmişti. Bugün şartlar çok değişmiştir. Düşmanın çok sinsi faaliyetleri, İslâm aleyhine milyarlarca para harcaması, kurduğu misyon teşkilatıyla kendi dinini ve

1 Buhari: Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'den

2 Müslim: Selmân el-Farisî'den

3 Ahmed bin Hanbel - Taberanî: Sahihtir

kültürünü yayma gayretleri sürüp gitmektedir. Düşmanın bize karşı kullandığı silâhın ve uyguladığı metot ve stratejinin ölçüsünü ve tesir alanını bilmek, ona göre hazırlıklı olmamız gerekmektedir. Bizi devamlı tedirgin edip üzen bu tür faaliyetler karşısında eli-kolu bağlı kalmamalıyız.

3. Düşman saldırısını dikkate alarak her türlü tedbire başvurup ülkeyi ve kutsal değerleri korumaya devam etmek,

4. Her şeyin başında ve sonunda Allah (celle celaluhu)'dan korkmak, hizmeti O'nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle yapmak,

5. İmân ve İslâm'ın birlik ve beraberlik istediğini unutmamak, din kardeşliğini her türlü bağların üstünde tutup sulh ve selâmet havasını aralıksız estirmeye çalışmak.

Kitap Ehlinin Durumu

وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ

"Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden Allah'a iman edip size ve kendilerine indirilene inanan..."

Âl-i İmrân sûresinde yer yer Kitap ehli üzerinde duruldu, hepsinin İslâm'a karşı tutumunun aynı ölçüde olmadığı gibi, onlardan ciddi araştırma yapıp son peygamberin geleceğine bilgi edinenlerin, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i görmedikleri halde inananları oldu. Gördükten sonra imân edenler de oldu. Sûrenin son bölümü bilhassa bu hususu açıklamakta ve Kitap ehlinin hepsinin bir olmadığı hatırlatılarak aradaki diyalogun sürdürülmesine işaret edilmektedir.

Âl-i İmrân sûresinin sonundaki bu âyet, Bakara ve diğer sûrelerde Kitap ehliyle ilgili âyetleri hem açıklamakta, hem onların bir özetini vermektedir.

Kitap ehlinin İslâm'a göre mü'min ve müslim sayılabilmesi için kendilerinde şu vasıfların bulunması gerekir:

1. Bir olan Allah'a inanmak,

2. Son Peygamber Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilene inanmak,

3. Daha önce gönderilen bütün peygamberlere ve semavî kitaplara

inanmak,

4. Üstün saygı ile Allah (celle celaluhu)'dan korkup O'nun yüce huzurunda eğilmek,

5. Allah'ın âyetlerini az bir değer karşılığında değiştirmemek, din adına taviz vermemek, onu Allah ve Peygamberlerden geldiği gibi kabul edip öylece yaymak.

Bu beş vasıf, İslâm'a giren her insanın sahip olması gereken temel inançlardır. O halde Kitap Ehli'nden yalnız Allah (celle celaluhu)'ya inanıp milletinin bağlı bulunduğu Peygamberi kabul eden ve fakat son Peygamberi ve Kur'ân'ı inkâr edenler, İslâmî esaslara göre müslim ve mü'min sayılmazlar. Bu hüküm kesindir, ayrı bir yorum ve görüş ortaya koyan olmamıştır.

Kur'ân'ın belirttiği bu düzeye gelindikten sonra mü'mine dört önemli görev düşmekte ve hizmet ölçüsü belirlenmektedir:

a) Dinde, ibâdette, görevde, hayatı kazanmada, nefsi yenmede sabır göstermek,

b) Olaylar karşısında sarsılmamak, dayanıklı olma, dâvaya bağlı bulunma yarışmasında düşmanların önüne geçmek,

c) Düşmanın çalışma metotlarını, hazırladıkları teknik imkânları bilmek, onlardan daha bilgili ve şuurlu çalışıp tedbirli olmak ve yılmadan bu çalışmayı sürdürmek,

d) Bütün bu kademelerde başarılı olabilmek için Allah (celle celaluhu)'dan saygı ile korkmak ve yalnız O'nun rızasını kazanmak.

TASAVVUFİ YÖNÜ

Ey mârifet-i ilâhiye vadisinde yürümek isteyenler, Allah (celle celaluhu)'ya ulaşabilmeniz için Kur'ân'ın feyiz pınarından içmeniz gerekmektedir. Belâ ve musibetler birer imtihandır ki kutsî âlemden bu perdeye bürünerek size gönderilmiştir. Ama perdenin altında vuslat ve saadet gizlenmiştir. Sabırla karşıladığınız takdirde perde size açılır. Marifet vadisine ayak basamayıp inkâr hiçapları ardında kalan kâfirlerden daha çok inandığınız dâvaya sarılıp hizmet etmedikçe, bu hususdaki yarışmada onların önüne geçmedikçe, vuslat ve saadetin hayat veren havasını teneffüs edemezsiniz. İş bununla da bitmiyor; imân ve irfanla birlikte size yönelen

sayısız nimetleri -asıl sahibini hatırlayarak- kullanmalısınız. Otlağı görüp, canavar tehlikesini unutan aşağı mahlûklar gibi nefis esaretine düşmeyin. Aksi halde marifet vadisinden kovulur, nefs ikliminin öldürücü çölünde perişan olursunuz.

Görüyorsunuz ki, nîmet otlağına ayak basıp, imân ve irfan pınarından içen kişilerin düşmanı çoktur. Dünya ehli, inkâr zümresi, nefs ve şeytan bu düşmanların en belâlılarıdır. Senin gaflet anını bekler, az uyanık bulunduğun sürece pusuya girerler. Nîmetin, yani dünyalığın sarhoşluğu içinde Rabbu'l-âlemîn'i unuttuğun an düşmanların pusudan çıkar, dört yandan saldırı başlar. Bunun için düşmanlarına karşı her ân hazırlıklı olun; küfür ve tuğyanlarının, inkâr ve inatlarının, hayvani taraflarının çekiciliğini aranıza sokmamaya çalışın. Bunlar öyle arsız tohumlardır ki düştükleri yerde hemen filizlenmeye başlarlar. Kurtulabilmenizin tek yolu var, o da mülkün sahibine teslimiyet gösterip O'nu her şeyden çok sevmenîzdir. Bu, öyle bir sevgidir ki, nefsin isteklerini kısırlaştırır, şeytanın saldırı ve sinyallerini durdurur, inkarcıların İslâm'a karşı kötü niyetlerini tesirsiz hale getirir.

Ancak cemaatleşme ruhuyla bütünleştiğiniz, Âmenû fiilinden ilâhî hitabı anladığınız, bu sesin verdiği zevk ve heyecanla yola çıktığınız takdirde üstün gelenler sizler olacaksınız. Ve Sâbirû emri sizi bu hakikate çağırmaktadır. Isbırû emri nefis mücadelesinde bulunmanızı, fert olarak içinizi düzeltip imân gücünün nasıl yüksek bir nimet olduğunu anlamanızı terennüm eder. Ve Sâbirû hitabı, cemaat halinde Hakk'a ve dâvaya yönelmenizi, iş bu yönelişte küfür ehlinin kendi dâvalarına sahip çıktıklarının çok üstünde ve nisbet kabul etmez bir anlamda Allah'ın dinine sahip çıkmanızı yansıtır.

İttekullah emrine uyarak, hayatınızın her safhasında, hizmetinizin her bölümünde, erişilen nimetlerin her kademesinde Allah sevgisini korkusuyla birleştirip üstün bir saygı duygusuyla Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in edep ve terbiyesi doğrultusunda Yaradandan korkun; korkun ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşasınız.

Felah, ferdin kendi iç âleminde, nefis esaretinden kurtulmasıdır. Dışında ise, şeytanın dürtüşlerini durdurmak, ondan uzaklaşmaktır. Cemaatleşme alanında ise, toptan Allah'ın ipine sarılmak, gönülleri tek gönül edip bir olan Allah için mücahede ve mücadele etmektir.

Felah, bir diğer tarifle, dünyanın gönül çekici havasından kurtulup âhiretin ruhlara gıda veren bağına adım atmaktır. Eşyayı değil, eşyada âyet ve kudretini izhâr eden Ahsenü'l-Hâlikin'i kalp gözüyle görmek, böylece fâniden bakiye yüz çevirmektir.

Onun için Kur'ân'da:

Ey imân edenler! Dünyaya ve ondaki mihnetlere sabredin, buyurulmuştur. Çünkü bu mihnetlerin getireceği saadet baş gözüyle değil, kalp ve irfan gözüyle farkedilebilir. Bunun için büyük veli Bayezid Bestamî (kaddesallahu sirrehu) Hazretleri sofraya otururken: "Ya Rab! Nimet önümde ama bunun mihneti nerede? Onu bekliyorum" der ve perde arkasındaki saadeti görmek isterdi.

YORUMLAR - RİVAYETLER

İsbiru:

a) Din ve onun getirdiği tekliflere karşı sabırlı olun. Çünkü dindarlık sabır işidir.

b) Allah (celle celaluhu)'nun yasak kıldığı nesnelere karşı kendinize hâkim olun.

c) Nimete el uzatırken sahibini unutmayın, O'na şükretmeyi ihmal etmeyin; aç kurdun leşe daldığı gibi, nimete dalmayın.

Sâbiru:

a) Savaşta Allah düşmanlarına karşı direnip dayanmakta yarışın, düşmanların önüne geçin.

b) Savaşın şiddetine karşı sabretmekte birbirinizle yarışın.

c) Toplu halde cemaatleşme şuuru içinde birbirinize kenetlenerek bu yarışa katılın.

d) Beş vakit namazı kılmakta birbirinizle yarışırcasına sabır ve tahammül gösterin.

e) Size va'dedilen hususları hatırlayarak onun gerçekleşmesi için yarışırcasına sabır gösterin. Ümitsizliğe düşmeyin, her sıkıntıdan sonra mutlaka bir ferahlık vardır, onu sabırla bekleyin.

Râbitu:

a) Atlarınızla saf bağlayıp tam bir irtibat halinde düşmana karşı durunuz.

b) Serhadlerde atlarınızı bağlayıp karakol bekleyiniz.

c) Allah düşmanlarının saldırısını önlemek için nöbet bekleyin.

d) Bir namazdan sonra diğer namazı bekleyin.

Al-i İmrân Sûresi Biterken

Âl-i İmrân sûresine Allah'tan başka ilâh olmadığı, O'nun hep diri, kudretiyle tutup duran, gözetip koruyan bulunduğu temel inancıyla başlanıldı; Allah'ın sonsuz kudret ve merhametini yansıtan bu sıfatlardan kuvvet alarak gerek günlük ibâdetimizde, gerek nefsimizi terbiyede, gerekse düşmana karşı sabr-u metanetle karşı koymamızda başarıya ulaşabilmemiz için gereken ölçü ve metot belirtildi ve saygı dolu bir kalp ile Allah'tan korkmamız emredilerek sûre bitirilmiş oldu.

Âl-i İmrân sûresinin tefsirini bize kolaylaştıran ve bize bu hususta da tevfikini refik eden Allah'a hamd olsun. Yalnız O'na ibâdet eder, yalnız O'ndan yardım bekleriz. O bize yeter ve ne güzel vekildir O!.

4. SURE

NİSA SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
176	3045	16030

NİSA SURESİ

Kur'ân'ın dördüncü suresidir.

Nisa, kadınlar mânasına imree kelimesinin çoğuludur.

Sûrede kadınlardan söz edildiği ve kadın haklarına yer verildiği için ona bu isim verilmiştir.

Bir, ya da birkaç âyet müstesna sûrenin tamamı Medine'de inmiştir.

Uhud Savaşı'nda 300 kadar münafıkın savaşa katılmayıp hıyanet ve ihanette bulunması ve savaşta Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından verilen kesin emre uymayan bazı mü'minlerin -iyi niyetle de olsa- yanlış değerlendirmesi savaşın bir anda kaderini değiştirmiş, Müslümanlar galip iken mağlûp duruma düşmüş ve ellinin üstünde, bir diğer tesbite göre, 70 şehit vermiştir.

Bu yüzden birçok kadın, dul ve çocuk da yetim kalmış, ekonomik sıkıntıyı da buna ilâve edersek yürekler acısı bir durum meydana gelmişti. İşte Nisâ sûresinin ilk bölümü, sözü edilen ortam nedeniyle bilhassa kadın haklarını, akrabalık bağlarını konu edinir.

Bir önceki sûrede, mü'minlerin sosyal ve ekonomik alanlardaki ağır şartlar karşısında nasıl bir yol izleyeceklerine yer verilerek düşmana karşı uygulanacak stratejiye dikkatler çekilmiş ve bu, dört madde halinde belirlenip son bulmuştu.

Nisa sûresine, yine bu şartlar içinde perişan olan kadınlarla ilgili birçok hükümlere yer verilerek başlanılmış ve böylece iki sûre arasında bir bağlantı kurulmuştur.

سُورَةُ النِّسَاءِ ٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

1- Ey insanlar! Sizi bir tek nefs (can olan Âdem)den yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten korkun; adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki, Allah üzerinizde (kusursuz) bir gözeticidir.

İLGİLİ HADÎSLER

"Kadınlara iyilik tavsiye edin. Çünkü onlar eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Kaburgada en yüksek kısım onun tümseğidir; doğrultayım derken kırarsın, haline bırakacak olursan hep öğle eğri kalacaktır. O halde kadınlara hayır ve iyilik tavsiye edin."[1]

"Rahm (akrabalık bağı) Arş'ta asılı bulunuyor ve "kim beni ulaştırırsa Allah onu (rahmetine) ulaştırsın; kim de beni koparırsa Allah onu (rahmetinden) koparsın" diyor."[2]

"Kim rızkının genişlemesini, ecelinin geciktirilmesini arzu ediyorsa, sila-i rahimde bulunsun (akrabasıyla olumlu yönde ilgisini sürdürsün)."[3]

"Akrabasından ilgisini kesen kimse Cennet'e giremez."[4]

---

1 Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

2 Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan

3 Enes (radıyallahu anh)'den

4 Buhari-Müslim: Cübeyr bin Müt'im (radıyallahu anh)'den

"Ey İnsanlar!" Hitabı

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ

"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının."

Kur'ân'da bu ölçüdeki hitap iki yerde geçer: Biri Nisa sûresinde, diğeri Hac sûresinde. Nisa sûresi nasıl Kur'ân'ın ilk yarısının dördüncü sûresi ise... Hac sûresi de Kur'ân'ın ikinci yarısının dördüncü süresidir. Nisa sûresinde insanın yaratılışının başlangıcı açıklanır. Hac sûresinde insanın son bulacağı, kıyamet ile dünya hayatının sona ereceği anlatılır. Her iki hususu iyice düşünüp ölüm ve dirimi yaratan Allah'tan korkmamız, O'na karşı gelmekten sakınmamız tenbih edilir.

Hem ilk yaratılış, hem yaratılışın son bulması, yüksek bir kudretin şaşmayan kanunlarına göre gerçekleşmektedir. Bir sivrisineği yaratmaya gücü yetmeyen insanın her ân bu kudret karşısında eğilmesi gerekmez mi?

İlk İnsan Adem'in Yaratılması

الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

"O ki sizi bir tek nefs (can olan Âdem)den yarattı."

Bakara sûresinde bu konuya kısmen temas edilmiş, dinî ve ilmî açıklaması yapılmıştı.

Bu sûrenin başında ise tekrar aynı konuya başka bir yönden değinilmiş, ayrı bir hüküm ve değişik bir açıklık getirilmiştir:

a) Âdem'in yaratılışı bilinen sebep ve kanunların dışında başka bir ilâhî kanunla gerçekleşmiştir.

b) Kadın -ki bu ilk anamız Havva'dır- da yine daha ayrı bir kanunla Adem'den meydana getirilmiştir.

Bu iki maddeye baktığımızda bir takım sorular ister istemez hatıra gelmektedir:

1. Neden ilkin Âdem yaratılmıştır?

2. Neden Havva da aynı kanuna göre yaratılmamıştır?

3. Ve neden ilkin Havva yaratılmamıştır?

Şimdi önce kısaca konuyla ilgili iki maddeyi açıklayalım ve bu açıklama içinde hatıra gelen üç soruyu cevaplandırmaya çalışalım:

Canlının canlıdan meydana geldiği (biyogenez) ilmî araştırmalarla da kesinlik kazanmışa benziyor. Diyebiliriz ki, bu, varlık âleminde câri bir kanundur. Ancak canlıların birbirinden meydana gelip üredigini dikkate aldığımızda, bu zincirleme uzar da gider. Ama bir yerde durması gerekir. Aksi halde hiçbir canlı türüne bir başlangıç düşünmek veya belirlemek mümkün olmaz. Halbuki her türün mutlaka bir başlangıcı vardır. Ne var ki, ilim bunun cevabını tam ve kesin biçimde ortaya koyamamıştır. Çünkü ilim bu konuda da gözlem ve deney açısından hareket eder ve sonuca varmak ister. Oysa her canlı türün ilk yaratılışı ayrı bir kanuna bağlı bulunduğu ve bu kanunun deney ve gözlem dışında kaldığı, fizik ötesiyle ilgili bulunduğu muhakkaktır.

İşte Allah (celle celaluhu), insan türünü meydana getirmek için önce ilk insanı yarattığını Kur'ân'da belirterek konuya açıklık getirmiştir. Gen denilen harikada ataların, gelecek döle vereceği pay hep saklıdır ve bütün türlerde oğul döller atalarına benzer, gerçeğinden hareketle, insanların, ilk insan Âdem'e benzediği kendiliğinden ortaya çıkar.

Havva'nın yani ilk anamızın erkekten yaratılması da yine ayrı bir ilâhî kanunla gerçekleşmiştir. Çünkü bizim bildiğimiz kanunlar üremeyle, kalıtımın kalıplarıyla ilgilidir. Döllenmiş yumurta hücresi kendine benzer iki hücre meydana getirmek üzere faaliyete geçer ve böylece geometrik diziye uygun bir çoğalma olur. Görülüyor ki Havva (ilk kadın) bu ölçüde vücut bulmamış, bizim bilmediğimiz ilâhî emirle Adem'den meydana gelmiştir.

Ama bunun aksi neden olmamış, yani önce kadın, sonra erkek yaratılmamıştır? Gerçi böyle olması insan mantığına daha uygun gelmektedir; önce dişinin sonra da erkeğin yaratılması bir bakıma üreme kanununa daha yakın bir anlam taşır. Ama hakikat öyle değildir. İlâhî irâde hayatın ağır yükünü taşıyacak ve yeryüzünde Allah (celle celaluhu)'ya halîfe olacak, Allah adına konuşup hüküm verecek erkeği asıl yapmıştır. Kadına saygınlık, merhamet, şefkat, nezaket ve nezahet isteyen annelik vasfını lütfederek onu ağır bir yükün üzücü ve ezici baskısından korumuştur. Bunun içindir ki, çocuk babasını temsil eder, onun soyadını alır. Çünkü aile ve sosyal yapı da bunu böyle istemekte; insanlar tarafından hazırlanan ka-

nunlar da bu fıtrata ister istemez uyulmaktadır.

Neden Havva da Âdem Gibi Çamurdan Yaratılmamıştır?

Bu sorunun cevabını doyurucu ölçü ve anlamda Şeyh Muhyiddin Arabî vermiştir; adı geçen özetle diyor ki:

"Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı. Bu O'nun suretinde tecelli etti, demektir. Allah (celle celaluhu) ise bir surette ancak bir defa tecelli eder, ikinci bir tecellisi olmaz. Bu sebeple Havva'yı Âdem'den, adam suretinde meydana getirdi.

O bakımdan erkek, kadını, ona baş olma derecesinde sever. Kadın ise erkeği, parçanın bütüne bağlılığı ölçü ve mânasında sever, vatanına olan bağlılığı ölçüsünde ilgi duyar. Çünkü erkek kadının asıl vatanı sayılır."[1]

İbn Arabî Hazretleri bu konuya diğer bir bölümde ise şöyle açıklık getirmiştir:

"İnsanî cisimler yaratılışta dört kısma ayrılır:

1. Âdem'in yaratılışı,

2. Havva'nın yaratılışı,

3. İsa'nın yaratılışı,

4. Diğer insanların yaratılışı.

Bunlardan her birinin cisminin yaratılışı sebep ve illette diğerine uymamaktadır. Ama bedenî ve ruhî surette birleşmektedirler. Sebeplerin farklılığı, aklı zayıf olanları, ilâhî kudret hakkında şüpheci olmaktan kurtarmak içindir. Tek sebebe bağlı kalınsaydı, ilâhî kudretin sonsuz tecellileri zor anlaşılır (bazıları yaratma gücünün eşyanın tabiatında bulunduğunu vehmederdi). Halbuki Allah her şeye kadirdir; dilediğini dilediği sebep ve kanunlara göre yaratır."[2]

İnsanların Fizyonomik Değişiklikleri Neyi İsbatlar?

Yüz hatları, kafatasları, vücut yapıları itibariyle birbirinden kesinlikle farklı olan; huy ve karakter, akıl ve yetenek, vicdan ve merhamet ba-

1 Fütuhat-ı Mekkiyye: C. 1. S. 679

2 Fütuhat-ı Mekkiyye: 1/124'den özetlenerek alınmıştır.

kımlarından farklılık arz eden milyarlarca insanın bir tek insandan yaratılması, ilâhî kudretin sonsuzluğunu ve mükemmelliğini yansıtır. Eğer yaratma gücü eşyanın tabiatında mevcut olsaydı, topraktan insan değil, ancak toprak vücuda gelebilir; erkekten dişi değil, yine erkek meydana çıkar ve böylece biteviyelik sürüp giderdi. Vücut bulan bütün insanlar hemen saydığımız her sıfatta -bir fabrikanın mamulleri gibi- birbirine eşit durumda olurdu.

Bütün bunlar çok yüksek bir irâdenin koymuş olduğu kanunlarla gerçekleşmekte ve ilâhî tecelliyle vücut bulmaktadır.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

"Kendisiyle birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını koparmak)tan sakının."

İslâm, hem aile yapısını arızasız ayakta tutmak, hem sosyal bünyeyi güçlendirmek amacıyla akrabalık bağlarına önem verir. Aslında bu iki yapıyı da ayakta tutan ana kolonlardan biri de budur. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususta bazı dikkat çekici benzetmelerde bulunarak akrabalığı sıkı biçimde birbirine bağlanmış bir ağacın köklerini hatırlatıp misal vermiştir. Ayrıca akraba arasındaki yakın ilgiye, rahmet kökünden gelen Sıla-ı Rahim demiş ve böylece konunun dindeki yerini en duyarlı biçimde açıklamıştır.

Akraba arasında ciddi, samimi ve ahenkli münasebetin birçok yararları olduğu gibi, bunu kesmenin de birçok zararları muhakkaktır.

Yararları:

a) İnsanı yalnızlıktan kurtarır.

b) Çocuklar arasında kaynaşma ve gelişmeyi sağlar. Onların pısırık, uyuşuk kalmasını önler.

c) Kötü niyet besleyen komşuların cesaretini kırar.

d) Sıkıntılı günlerde yardımlaşmayı kolaylaştırır; yabancının kapısına gitmeye gerek bırakmaz.

e) İlâhi rahmetin aralıksız inmesine sebep olur; ömrü uzatır, rızkı bereketlendirir.

f) Şeytanı uzaklaştırır, rahmet meleklerini yaklaştırır.

Yakınların birbirine ilgisiz kalmasının zararları ise, yukarıda belirtilen yararların tam aksinin ortaya çıkmasıdır.

Bunun için Kur'ân'da:

"Adına, birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarını (çiğnemekten) sakının" buyurulmuştur.

Bütün İnsanların Aynı Soydan Gelmesi

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

"Sizi bir tek nefs can olan (Adem)den yaratan..."

Kur'ân'da bütün insanların aynı soydan geldiğinin açıklanmasının bir takım sebepleri ve öğüt alınacak yanları, ilmî araştırmayı kolaylaştırıcı yönleri vardır:

a) İslâm, insan unsuruna değer verir. Servet ve makam gibi arızî faktörler üçüncü plânda kalır.

b) "Haberiniz olsun ki, ne Arabın Arap olmayana, ne de Arap olmayanın Arab'a, ne beyazın siyaha, ne de siyahın beyaza bir üstünlüğü vardır,"[1] ölçüsü üstünlüğün sadece takvâda olduğunu açıklar.

c) İyi terbiye gören, güzel ahlâk ölçüleriyle yetişen, bütün bunların üstünde Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın şuuruna eren her insan soyludur, muhteremdir.

d) Aristokrat bir sınıf yoktur. Her insan, iman, ahlâk, bilgi, yetenek, doğruluk ve çalışkanlığı oranında derece alır, mevki işgal edebilir.

İşte bütün bunlar, bu asil görüşler hem sosyal yapıyı düzene sokar, hem millî bünyeyi kuvvetlendirir.

e) İlim adamlarının Abiyogenez - Biyogenez üzerinde çalışmalarını hızlandırır, onu sağlıklı bir sonuca götürme imkânını sağlar. Hayatın başlangıcı hakkında olumlu sonuç vermeyen bir takım varsayımlardan insanı kurtarır; başka dünyalardan gelen organizmalarla dünyada canlılar için bir sebep ve başlangıç aramaya gerek olmadığına dikkatleri çeker. Darwi-

1 Müsned-i Ahmed:5/411

nizm'in bu konuda da kurtarıcı bir simit olmadığını vurgular.

Şunu da hemen anlatalım ki, ilmî araştırmalar, derinleştikçe ve hakikatlere yaklaştıkça, Kur'ân'a yaklaşmış olur. Gerçeği bulup çıkarınca bu Kitab'ı tasdîka yönelir.

Nefs, Diğer Bir Deyimle Ruh Nedir?

Nefs birçok mânalara gelir. Ancak konumuzu oluşturan âyette, bedenle birleşen ruh, demektir. Bununla Âdem Peygamber'in beden ve ruhu kastedilmiştir.

Ruhun hakikatini bilmek mümkün değildir. Çünkü insana pek az bilgi verilmiştir. Biz, ruhu ancak tezahürleriyle bilmekteyiz. O halde İslâm bilginlerine göre ruhun tezahürlerini şöyle özetleyebiliriz ruh, nuranî bir varlıktır, yüce âlemden gönderilmedir, kesafet ve ağırlığı yoktur, onun için bir hacim de düşünülemez. Diridir, hareket halindedir. İnsan bedenindeki bütün hücrelere nüfuz eder, güldeki gülsuyu, kordaki ateş ne ise bedendeki ruh ona benzer. Elektrikle ampul veya başka bir elektronik cihaz arasındaki ilgiye de benzetilebilir.

Ruh'un bedendeki varlığını ancak ve daha çok duygu, düşünce, irâde, akıl, hafıza ve benzeri yeteneklerimizin varlığıyla anlayabiliyoruz. Çünkü bunlar beden denilen madde yığınının sıfatlarından değildir ve olamaz da. O halde bunlara bir kaynak, bir başlangıç bulmak zorundayız ki o da ruhtur. Elektrik nasıl aletler vasıtasıyla anlaşılıyorsa, ruh da öyle. Isı, hareket ve ışık elektrik akımıyla meydana geliyor. Bedenimiz taşıdığı bütün organlarıyla ruh'un birer aletidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, insanların aynı soydan, tek bir babadan geldiği açıklanarak, üstünlüğün ancak Allah (celle celaluhu)'ya kul olup O'na karşı gelmekten, saygısızlıkta bulunmaktan kaçınmakla gerçekleşeceği belirtildi. İnsanın menşei hakkında ilim adamlarına ipucu verildi. Sonra akrabalık bağlarının önemine parmak basıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, iyi ve olgun bir insanın daha birçok yanları bulunduğu hatırlatılıyor. Toplum ve ailenin bir parçası sayılan yetimlere ve onların haklarına dikkatler çekiliyor. Sonra da evliliğin meşru sınırları belirtilerek kadın haklarına yer veriliyor.

وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَهُمْ
اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ۚ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتٰمٰى
فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاۤءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا
فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ۚ ﴿٣﴾

2- Yetimlere mallarını verin; temizi murdara değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırarak yemeyin. Çünkü böyle yapmanız muhakkak ki büyük bir vebaldir.

3- Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim kızlarla (evlenince) haklarını gözetemeyeceğinizden, adalet sağlayamayacağınızdan korkarsanız, (onları değil) size helâl olup hoşunuza giden diğer kadınları ikişer, üçer, dörder nikâh ediniz. Eğer bu takdirde de aralarında adalet kuramayacağınızdan endîşe ederseniz bir kadınla veya elinizin altındaki câriye ile yetinin. Bu, adaletten sapmamanıza daha yakındır.

İNİŞ SEBEBİ

Bir adam, kardeşinin yetim kalan oğlunu himayesine almıştı. Çocuk ergen olunca babasının malını istedi. Ama amcası vermek istemedi. Bu yüzden davacı ve davalı olarak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiler. Yukarıdaki âyetin bu sebeple indiği söylenir.[1] Diğer bir rivayet:

Bir adam vasilik ettiği yetim kızı elinin altında tutuyordu. Kızın hayli malı vardı, ama tutunacak bir dalı yoktu. Adam bu yetimle hem evlenmiyor, hem başkasıyla evlenmesine imkân vermiyor, hem de sık sık dayak atıp tehdit ediyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2]

Saîd bin Cübeyr (radıyallahu anh) diyor ki:

"Araplar yetimlerle ve birden fazla kadınlarla evlenirler, ama hiçbirinin hakkını gözetmezlerdi. Özellikle birkaç yetim kızın malına göz dikerek onlara önce vasilik eder, sonra da mallarına ve kendilerine sahip çıkarlardı.

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Cerir

2 Esbab-ı Nüzul/ Lübabü't-Te'vil/Alâeddin Ali

Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi ve hem yetim kızların hakları, hem kadın hakları korundu."

Birden Fazla Kadınla Evlenmek

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ

"Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim kızlarla (evlenince) haklarını gözetemeyeceğinizden, adalet sağlayamayacağınızdan korkarsanız, size helâl olup hoşunuza giden diğer kadınları ikişer, üçer, dörder nikâh ediniz."

Dinimizde konumuzu oluşturan âyet ve ilgili hadîslerle birden fazla kadınla evlenmeye bazı şartlarla cevâz verilmiştir. Evlenmek sünnettir ve bu bir temel kaidedir. Birden fazla kadınla evlenmek ise bir istisnadır. Kur'ân'da bu istisnaî cevaz mutlak anlamda tutulmamış, bazı şartlarla takyit edilmiştir. Nisa sûresi 3. ve 129. âyetlerle bu husus açıklanmış ve her türlü şüpheyi kaldıracak ölçüde bir anlatıma yer verilmiştir.

Bunları özetleyecek olursak, şöyle sıralayabiliriz:

a) Birden fazla kadına ihtiyaç duyulması,

b) Malî imkânların yeterli olması,

c) Zevceler arasında eşitliğin sağlanması,

d) Kadının annelik vakarının korunması, onurunun zedelenmemesi için âdil davranılması.

Önce şunu belirtelim ki, birden fazla kadınla evlenebilmek için sözü edilen şartlardan başka bir de kadınların erkeklerden sayı bakımından fazla olması gerekmektedir. Bir belde veya ülkede kadın sayısı erkeklere oranla az veya eşit durumda ise, birden fazla kadınla evlenme imkânını zorlaştırmış olur. Ama bunun aksine kadın sayısı fazla olduğu yerlerde her erkek ancak bir kadınla evlenebilir hükmü uygulanıyorsa, o takdirde geriye kalan kadınlar ne olacak?

Konumuzu oluşturan Nisa sûresinin ve ilgili âyetlerin Uhud Savaşı'ndan sonra indiği ve daha çok kadın haklarını hükme bağladığı kesindir. Bu savaşta yetmişe yakın Müslüman mücahid şehît edilmiş, o yüzden bir-

çok kadın dul, birçok kız yetim kalmıştı. Bir de İslâm'ı kabul etmediği için kocasını terkedip Medine'ye hicret eden hanımlar vardı. Çoğunun başını sokacak bir yuvası bile yoktu. Bu fedakâr ve cefakâr hanımları kendi kaderleriyle baş başa bırakmak mı, yoksa onları zevce edinip barındırmak mı daha âdil bir ölçü ve davranış olurdu?

İşte Kur'ân bu sosyal derde çare getirmiş; önce akrabalık bağlarına önem verilmesini emretmiş, sonra yetim haklarının korunmasını esasa bağlamış, sonra da kadınları sıkıntıdan kurtarmaya yönelik bir formül getirmiştir.

Günümüzün ekonomik şartlarını da dikkate alırsak, ahlâk dışı yollara düşen kadın ve kızların çoğunun evlenme şansını kaybedenler olduğunu görürüz. Özellikle Batı'da ve Amerika'da bu, tahminlerin üstünde yaygınlaşmış, fuhuş had safhaya gelmiştir. Tek kadınla evli bulunan erkeklerin bu tip kadınlarla zina ettiğini, bu yüzden hem aile yuvasına ihanette bulunulduğunu, hem binlerce nesebi gayr-i sahih çocuğun dünyaya gelmesine ve ülke için başlıbaşına bir problem doğmasına sebep olduğunu kim inkâr edebilir? Şartlar elverdiğinde gayr-i meşru yollara düşmektense meşru yoldan bu isteği karşılamak daha sağlıklı ve ülke yararına daha sıhhatli değil midir?

Konuya bu ciddiyetle eğilmeyen ve aslında İslâm'a karşı olan bazı kişilerin, İslâm'da birden fazla kadınla evlenmeyi alay konusu yaptığı, yerli-yersiz sataşmalarda bulunduğu sık sık görülmektedir. Şimdi onlara soruyoruz: Toplum bünyesinde kadın erkek arasında sayı dengesizliği varsa, bir erkeğe üç-dört kadın düşüyorsa, bu dengesizliği ne ile düzeltmek, ya da gidermek mümkündür?

İslâm sosyologları, ahlâkçıları karşımıza şu üç çareyi koymakta ve bir tercih yapmamızı önermektedirler:

1. Her erkek bir kadınla evlensin, geriye kalan kadınlar kocasız ve âilesiz yaşasın.

2. Bir erkek bir kadınla evlensin, ama boşta kalan diğer kadınlardan birkaç tanesiyle gayr-i meşru yaşasın.

3. Her erkek şartların elverdiği ölçüde birden fazla kadınla evlenerek kadınların annelik vakar ve şerefine yakışır ölçüde onlarla eşitliği gözeterek yuva kursun.

Evet, karşımızda üç çare var. Ama hangisi insanlığımıza, aile yapımıza, imanla beslenen vicdanımıza ve kadının iffet ve namusuna yakışır? Tek kelimeyle, bunlardan hangisi vicdanî ve insanîdir? Bir de buna erkeklerin poligami karakterlerini eklersek tercîh ne olur?

Neden Dörde Kadar?

Bugüne kadar kadın erkek arasındaki sayı dengesizliğinin en çok bu rakama düştüğünü görüyoruz. İstisnaî bazı haller bu kaideyi bozmaz ve hükme dayanak sayılmaz.

Evliliğin ömrü uzattığı da bilinmektedir

Yapılan ciddi araştırmalardan, mutlu bir evliliğin ömrü uzattığını anlıyoruz. Sosyal yapımızda bunun birçok örnekleri mevcuttur. Birkaç yıl önce Almanya'da yapılan araştırmalar sonucunda evli erkeklerin ortalama 71 yaşına kadar, bekâr olanların 65 yaşını zor buldukları ortaya çıkmıştır. Bu kaide sadece insanlar için değil, atlar, kediler, kanaryalar ve maymun, aslan, fil ve hatta yılanlar gibi evcil, ya da vahşi hayvanlar için de geçerlidir. Yalnızlık çoğu kez insanı huzursuz, sinirli ve endişeli yapar. Hele bir de kişinin inancı zayıf olur da manevî yönden bir tatminsizlik içinde bulunursa, bu büsbütün yıpratıcı olur.

Bir de evlenemeyen erkek ve kadınları bu açıdan düşünmek gerekir.

Nikâh Emri

فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاء

"Hoşunuza giden diğer kadınları nikâh ediniz."

Kur'an'da yer alan emirler, daha çok vücubu gerektirir. O bakımdan Zahiriyye mezhebi, evlenmenin vacip olduğunu, kocalık görevini yerine getirme güç ve imkânına sahip olan erkeğin evlenmesinin gereğini belirtmişlerdir.

Fıkıhta yetkili uzmanlara göre, şehvetini frenlemeye gücü yetmeyen ve o yüzden zinaya kayma endişesi olan erkeklerin evlenmesi vâcibdir. Böyle bir endişe söz konusu olmadığında ise, evlenmek müekked bir sünnettir.

Hanefî mezhebinde içtihat seviyesinde olan fakihler ise, ergen olup evlenme kudretine sahip olan erkeklerin namuslu kadınları nikâh etme-

leri farz-ı kifayedir, yani o toplumdan bazısının evlenmesiyle farz yerine gelmiş olur, evlenmeyenler hakkında ise, sünneti terketmelerinden dolayı âhirette muahaza edilecekleri söz konusu olur, demişlerdir. O halde toplumun tamamı evlenmeyi terkedecek olurlarsa, farz-ı kifaye yerine getirilmediğinden hepsi günahkâr sayılırlar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Günaha kayma, zinaya düşme tehlikesi söz konusu olduğunda, evlenmek farzdır. Böyle bir tehlike yoksa yani kişi nefsine hâkîmse, o takdirde farz değil sadece onun hakkında müekked bir sünnettir; şartlar elverdiğinde bu sünneti yerine getirmesi tavsiye edilmiştir.

Âyette geçen "yetim kızlar" tabiri üzerinde hayli durulmuş, bazı müfessirler bunun sadece ana-babası olmayan kızları değil, dul kadınları da kapsamına aldığını beyân etmişlerdir. Bu yoruma göre, gerek yetim kızları, gerekse dul kadınları himaye edenler, sadece onların malından yararlanmayı düşünüyorlar da evliliği buna vasıta kılıyorlarsa, o takdirde hem onların haklarını, hem evlilik müessesesinin kutsallığını zedeliyorlar demektir. Bu durumda onlarla değil, diğer iffetli kadınlarla evlenmeleri hayırlı olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıda geçen âyetlerle, yetim kızların durumuna dikkatler çekildi, haklarının korunması emredildi. Mallarından dolayı nikâhlanmalarının iyi sonuç vermeyeceğine işaret edildi. Rüşde erdiklerinde -aklî dengeleri bozuk değilse- mallarının teslim edilmesi belirtildi.

Sonra şartlar elverdiği takdirde birden fazla kadınla evlenmenin caiz olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetle, tekrar kadın hakları söz konusu ediliyor; onlar için başlayacakları yeni bir hayat döneminde tutunacak parasal bir dalın, dayanılacak malî bir desteğin gereği belirtilerek hükme bağlanıyor; mehr veya sadak adı altında onlara şer'î bir hak tanınıyor.

وَاٰتُوا النِّسَاۤءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۭ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْۗـــًٔـا مَّرِيْۗـــًٔـا ۝

4- (Evlendiğiniz) kadınlara mehirlerini güçlük çıkarmadan gönül rı-

zasıyla verin. Eğer onun bir kısmını kendi arzularıyla size bağışlarlarsa, onu rahatlıkla, içinize sinerek yiyin.

İLGİLİ HADİS

"Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz nikâh akdinde şiğar yapmayı yasakladı."[1]

Şiğar: Aralarında bir mehir koymaksızın iki tarafın, kızlarını birbirine nikahlamak üzere yaptıkları akiddir.

"Şartlardan noksansız yerine getireceğinizin en haklısı, kadınları kendinize helâl kıldığınız mehirdir."[2]

Kadın Haklarını Koruma

Yetim kızlara vasîlik edip mallarını yemek için onlarla evlenen Arapların bu haksız tutumu yerildikten ve gereken hüküm bildirilerek yetimlerin malı ve canı korunduktan sonra Kur'ân kadın haklarına dikkatleri çekip nikâh akdinde onlara tanınan bir haktan söz ediyor: Nikahlanan kadına -ister yetim, ister câriye, ister hür, ister dul olsun- günün şartlarına ve kadının aile ve sosyal durumuna göre emsali dikkate alınarak kendisine mehr vermek vâcibdir. Hiç bir erkek kadının bu hakkını vermemezlik edemez. Hattâ karısına bu hususta borçlu bulunan erkek öldüğünde, kadın gönül rızasıyla bağışlamadığı takdirde, hayır konusunda hiçbir vasiyyeti yerine getirilmez. Çünkü İslâm şeriatına göre: Ölen bir kimsenin geriye bıraktığı mal ve servetinden önce tekfin ve teçhize harcanır, sonra insanlara olan borçları ödenir. Sonra da vasiyyetleri -bıraktığı servetin üçte birini geçmiyorsa- yerine getirilir. O halde borçlar ödenmeden hayırla ilgili vasiyyetler hiçbir zaman yerine getirilmez. Kadının mehri, kocası üzerinde bir borçtur.

O halde kadınlara tanınan bu hakkın aile ve sosyal hayatımızda önemli yeri ve birçok yararları vardır:

a) Erkeklerin kadınlara karşı koruyucu destek olduğunu ve Allah (celle celaluhu)'nun onlara doğuştan sunduğu üstünlüğü en iyi biçimde kullanmaları gerektiğini hatırlatmak,

1 Sahih-i Buharî - Müslim: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

2 Sahih-i Buhari - Müslim: Akabe bin Âmir (radıyallahu anh)'den

b) Yeni bir hayata başlayan kadını büsbütün malî dayanaksız bırakmayarak, onu bu yönden de desteklemek,

c) Nimetin külfetsiz olmadığını, evlenmenin de bir takım külfetlerinin bulunduğunu bu hakla da anlamak,

d) Mehrin bir bağış değil, dinin belirlediği bir hak olduğuna, bu hususta kadının kocasına karşı bir eziklik veya küçülme, aşağılanma duymasına gerek olmadığına, hakların karşılıklı bir anlam taşıdığına açıklık getirmek,

e) Erkeğin zorlayıcı bir sebep olmadığı halde keyfî boşamasını engellemek.

Bütün bunlar hem kadın haklarını korumayı, hem onların kadınlık vakar ve onurunun zedelenmemesini içerir. Genç kuşağın dinî yönden de eğitilmesinin lüzumu her zaman için geçerlidir. Kadın haklarına saygılı olmayan veya bu konuda yeterli bilgi almayan, aile yuvasından amacın ne olduğunu düşünemeyen erkeklerin mahkeme eşiklerini aşındırmaları sosyal bir hastalık halinde sürüp gitmektedir.

FIKHÎ YÖNÜ

وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً

"Kadınlara mehirlerini güçlük çıkarmadan gönül rızasıyla verin."

Mehr: Evlenirken nikâh akdinde erkek tarafından kadına şer'î bir hak olarak verilen paradır. Mehr-i muaccel, nikâhta hemen verilen para; mehr-i müeccel, boşanma veya ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.

Mehir, yukarıda da açıkladığımız gibi, yeni bir hayata adım atan kadın için malî bir destek, tutunacak bir imkândır. İslâm bu vesileyle de kadın haklarını korumuştur. Konumuzu oluşturan âyet, mehrin vücubuna delâlet eder. Bunda icmâ vardır. Ancak Irak fukahasından bir kısmı, efendi kendi kölesiyle cariyesini evlendirecek olursa, o takdirde mehir gerekmez, demişlerdir. Halbuki âyetin zahiri böyle bir takyit ya da istisnaya uygun değildir. Mutlak bir hüküm ifâde etmektedir.

Mehrin belli bir tavanı yoktur. Ama tabanı müctehit imamlar tarafından tesbit edilmiştir. Nitekim ileride de belirteceğimiz gibi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) kadınların sadakt (mehri)ni en çok 12 okiyye olarak belirledi,

Rasulullah'ın bu ölçüde mehir verdiğini hatırlattı. Bunun üzerine İslâm hanımlarından biri kalkıp şöyle itirazda bulundu: "Ya Ömer! Allah'ın bize verdiğini sen kısmak istiyorsun. Kur'ân'da

"Boşamak istediğiniz kadına bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın." buyurulmuyor mu?" Bunun üzerine Ömer (radıyallahu anh) ilâhî hükmü hatırladı ve: "Kadın uygun olanı ifade etti. Ömer ise hatâya düştü."[1] dedi.

Hakları en iyi koruyan ve zayıfların elinden en çok tutan, şüphesiz ki Allah ve Peygamberidir. İslâm, haklı olduğu sürece zayıftan yanadır.

Mehri Kızın Velisi veya Vasisi Alabilir mi?

Arap cahiliye devrinde olduğu gibi, bugün de İslâm ülkelerinin Kur'ân'a bilgisiz ve ilgisiz kalınmış kesimlerinde evlenen kadınların mehrini velileri almakta ve böylece her bakımdan desteklenmesi gereken ailenin bu ferdinin ilk adımda hakkı gasbedilmekte, tutunacak küçük bir dal ondan esirgenmektedir. Araplar mehir olarak daha çok deve aldıklarından, kız çocuğu dünyaya gelen aileye, "deveniz çoğaldı." denirdi. Günümüzde "Başlık" adı altında alınan para da ölçüyü aşmadığı, İslâm âdetine uyduğu takdirde, mehirden başka bir şey değildir. Çünkü mehir için belli bir tavan yoktur. Kur'ân'da yukarıdaki âyetle, evlenen kızın öz hakkı olan mehrinin hem kocası, hem velisi tarafından alınması haram kılınmıştır. Ancak kadın gönül rızasıyla mehrinin ya tamamını ya da bir kısmını kocasına veya velisine bağışlarsa, bunda bir sakınca yoktur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kadın ve yetim haklarına temas edildi. Bu hususlardaki ilâhî hükümler açıklandı. Aşağıdaki âyetle, gerek veli ve aile reisinin, gerekse vasînin, hayatının dayanağı sayılan malını çarçur edecek, gereksiz biçimde harcayacak kişilere vermemesi, aile bütçesini bizzat kendisinin tanzim edip yürütmesi emrediliyor.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

1 Tefsîr-i Kurtubî: C. 5/99

5- Allah'ın geçiminizi sağlamaya destek kıldığı mallarınızı (savurgan) beyinsizlere vermeyin; (mallarınızda yapacağınız tasarruf ve elde edeceğiniz gelirle) onları besleyin, giydirin ve kendilerine örfe uygun güzel söz söyleyin.

İLGİLİ HADİS

"Üç kimse var ki, duâ etseler bile Allah kabul etmez:

1. Fena huylu, ahlâksız karısını boşamayan erkek,

2. Malını beyinsize, çarçur edecek ahlâksızlara veren kimse,

3. Başkası üzerindeki alacağına şahit tutmayan, (onu belgelendirmeyen) kimse."[1]

Aile Reisinin Tutumu

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ

"Mallarınızı (savurgan) beyinsizlere vermeyin."

Aile bünyesinde moda ile demode arasında bocalayıp duran, sokak kıyafeti için hiç bir ölçü tanımadan harcamada bulunan fertler varsa, aile reisi haftalık, ya da aylık bütçeyi bizzat hazırlamalıdır. Aksi halde gelir-gider arasında büyük bir dengesizlik meydana gelir ki bunun acısını hem aile, hem bağlı bulunduğu toplum çeker.

Kur'ân bu âyetle hem aile reisini, hem yetimlerin vasisini, hem devlet malını korumakla görevlileri uyarıyor. Kazanılan her kuruşun hesabını, özellikle âhirette vermekle yükümlü bulunuyoruz. Harcanan her kuruştan da mutlaka sorumluyuz.

Meşru olmayan yollardan kazanılan bir servet nasıl yakıcı bir ateş ise, kazanılan serveti gayr-i meşru yollarda harcamak da ateşten başka bir şey değildir. Bu ateş hem dünyada, hem âhirette aile ve toplumu yakıp kavurabilir.

Şüphesiz ki savurganlık, dünyada ahlâksızların, vurguncuların, hazıra konmak istiyenlerin çoğalmasına sebep olur. Fakirle zengin, sosyeteyle halk tabakası arasında derin uçurumlar meydana getirir. İnsanlık için en

1 İbn Asakir: Ebû Musa'dan. Sahihtir

büyük fitne sayılan komünizmin süratle yayılmasına vasat hazırlar ve bir gün bu fitne ülkeyi yakıp yıkan bir ateş durumuna gelebilir.

Âhirette ise, böylesine bir servet ve harcama sadece Cehennem'e yakıt olur. O halde ne aile reisi malını insafsızca harcayan çocuklarına; ne de vasî, harcamasını bilmeyen himâyesindekilere malını terketmemelidir. Örfe uygun bir yol izlemeli, dizginleri elinde tutmalıdır. Aileyi moda kurbanı olmaktan kurtarmaya çalışmalıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, nikâh akdinde kadınlara tanınan şer'î hak belirtildi. Bu hususta kocaların nasıl hareket etmesi gerektiği üzerinde duruldu. Aşağıdaki âyetle çocukların ve yetimlerin rüşde ermesi halinde takip edileçek statü üzerinde duruluyor. Veli ve vasilerin devamedegelen hatalı ve gayr-ı âdil tutumları yerilerek yetimlerden yana âdil bir ölçü getiriliyor.

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ وَلَا تَأْكُلُوهَآ اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا ۗ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا
فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ
فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

234

6- (Himayeniz altındaki) yetimleri, evlenme çağına gelinceye kadar deneyin; onlarda (din ve dünya işlerinde, malı koruma ve bilerek harcama hususunda) bir olgunluk görürseniz, mallarını kendilerine teslim ediniz. Büyürler de (geri alırlar) diye mallarını tez elden gereksiz harcayıp yemeyiniz. Zengin olan (vasî ya da velî) müstağnî davransın; fakir olanı ise örfe uygun şekilde yesin. Bir de yetimlerin mallarını (vakti gelip) kendilerine teslîm ettiğiniz zaman, onlara karşı şahit tutunuz. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Ashab-ı Kirâm'dan Rıfaâ ölünce geriye vâris olarak küçük oğlu Sabit kalmıştı. Amcası onu himayesine almak isteyince durumu önce Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz etti ve:

- "Ey Allah'ın Rasulü! Kardeşim oğlu himayemde yetim olarak bulunuyor. Onun malından ne ölçüde harcamam helâldir ve bu malı ne zaman ona teslim etmem gerekir?" dedi.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİS

Bir adam Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Ben çok fakir bir kimseyim, hiçbir şeyim yoktur. Yanımda bir de yetim bulunuyor, (onun malından yiyebilir miyim?)

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"İsraf etmeksizin, gereksiz harcamada bulunmaksızın ve onu kendine ait bir sermaye edinmeksizin ihtiyaç nisbeti yiyebilirsin."[2]

İslâm Sekiz Şeyin Korunmasını Emreder

İslâm, insan hayatını en makul ölçülerle düzenleyen ilâhî bir sistemdir. Bütün esas ve prensipleri sekiz şeyi korumaya yöneliktir.

Her toplumun huzurlu ve fazîlet ölçüleri içinde bir hayat sürmesinde bu sekiz unsura mutlaka ihtiyacı vardır:

1. Aklı korumak,

2. Canı korumak,

3. Malı korumak,

4. Nesli korumak,

5. Din ve ahlâkı korumak,

6. İlmi ve tekniği korumak,

7. Sağlığı korumak,

8. Ülkeyi korumak.

Konumuzla ilgili âyette, bunlardan üçünün korunmasına yer verilmiştir: Nesli, malı ve ahlâkı korumak.

Yetimlere vasilik, çocuklara velilik etmek bir bakıma sağlıklı bir nes-

1 Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Lübabü't-Te'vîl/Alaeddin Ali

2 Ebû Dâvud: Âsım bin Şuayb (radıyallahu anh)'den

lin yetiştirilmesini öngörür. Binlerce kimsesiz ve öksüz çocukları kendi kaderlerine terketmek, büyük bir gaflet olur. Küçümsenemeyecek bir kesimi dinî ve millî eğitim dışına itip ülkenin geleceğini ciddi biçimde tehlikeye sokabilir. Bugün gerek Batı ülkelerinde, gerekse Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerde bunun doğuracağı elim sonuçların farkına varıldığı için devlet eliyle milyarlar harcanarak kimsesiz çocuklar korunmaya çalışılmaktadır.

Oysa Kur'ân'da, gerek meryem kıssasında, gerekse yetimleri koruma bölümünde bu konuya 1400 yıl önce parmak basılmış; ilâhî uyarı en duyarlı biçimde sergilenmiştir. Ülkemizde henüz bu millî ve sosyal meseleye ülke çapında yeterince ilgi gösterilememiştir.

Gerek âile bütçesini hazırlamada aile reisinin göstereceği hassasiyet ve titizlik, gerekse öksüzlerin mallarını korumada vasilerin göstereceği duyarlılık, mal ve serveti gereksiz yere harcamayı önleyebilir.

Bu iki yönlü hassasiyet bir bakıma ahlâkı da korumaya yöneliktir. Çünkü ahlâk ve fazileti ayakta tutmak için dinî ahlâka, öğretim ve eğitime ne kadar ihtiyaç varsa, ekonomik güce de ihtiyaç vardır.

Yetimin Rüşde Ermesi

فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا

"Onlarda bir rüşt (olgunluk) görürseniz..."

Rüşt: Ergin hale gelme, bulûğa erme mânasına geldiği gibi, doğru yolu bulma, doğruyu seçme anlamına da gelir. Rüştünü ispat etmek, ergen ve ergin sayılacak yaşa gelmek, demektir.

Bulûğa erme dört şeyden biriyle gerçekleşir: Bunlardan ikisinde kadın erkek müşterektir. Diğer ikisi ise kadınlara hastır.

Müşterek olanlardan birisi yaş, diğeri ergenliktir. Kız ve erkek çocuk 15 yaşına girince, bulûğa ermiştir, artık bir bakıma reşid sayılırlar. Nitekim Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Uhud Savaşı'nda 14 yaşında idim. Savaşa katılmak istedim, ama Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yaşıma bakarak isteğimi kabul etmedi. Hendek Savaşı'nda ise 15 yaşına girmiş bulunuyordum. Müracaat

ettiğimde bu kez Rasulullah beni kabul etti."[1]

İlim adamlarının çoğu bulûğ ve rüşt hususunda bu rivayeti senet seçmişlerdir. İmam Şafiî de bu rivayeti esas kabul ederek ictihadını yürütmüştür.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kız çocuğun rüşde ermesi, 17 yaşını; erkek çocuğun ise 18 yaşını bitirmiş olmasıyla gerçekleşir.

Erkek çocuğun ergen olma haline gelince: Bu, meninin şehvetle fışkırarak dışarı çıkmasıyla belirlenir.

Kadınlara has olan iki şey: Aybaşı hali ile gebeliktir.

Ancak kendine ait bir malda tasarruf edebilmek için bulûğa ermek yeterli değildir; dindarlığının ve malı harcamadaki tutumunun müsbet olması, aklî dengesinin yerinde bulunması gereklidir. Aksi halde hacir altında tutulur. Bu durumda tasarruf ehliyeti ya tamamen kalkar, ya da salâh buluncaya kadar kısıtlanır. İmam Şafiî'nin ictihadı bu ölçüdedir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hür, âkil ve baliğ olan kimse hacir altına alınmaz. Hattâ temyiz çağında bulunan bir çocuğun -veli, ya da vasîsinin izniyle- tasarrufta bulunması sahihtir.

İmam Mâlik'e göre, kız 15 yaşına da girse, tasarrufa ehil değildir. Ancak bu yaşta evlenirse, o takdirde kocasının izniyle malında tasarruf edebilir.

Medenî hukuka göre: Fiil ehliyetinin kazanılması, rüşde ermekle, yani kız ve erkek çocuğun 18 yaşını doldurmalarıyla gerçekleşir. Bu bir bakıma İmam Ebû Hanîfe'nin erkek çocuk hakkındaki ictihadıyla birleşir. Ayrıca aynı hukukta, kazaî rüştün tayininde çocuğun 15 yaşını tamamlaması ve diğer üç şartın bulunması halinde hakime yetki verilmiştir. Bu, İmam Şafiî'nin ictihadına yakın bir hükümdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle vasiliğin yetki sınırı ve yetim hakları belirtildi. Servetin korunması için rasgele bir harcama yapılmaması, henüz rüşdünü isbat etmemişlere ve bir de beyinsizlere tasarrufta bulunma yetkisinin verilmemesi üzerinde duruldu ve gereken uyarı yapıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, miras taksiminde de kadın ve yetim haklarına

1 Tefsîr-i Kurtubî: İlgili âyet

yer veriliyor. Asıl mirasçıyı gayr-i âdil bir örf ve gelenek ile mirastan mahrum etmeye hiç kimsenin yetkili olmadığı, hakların Allah tarafından belli bir farz olarak takdir edildiği haber veriliyor.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ
الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ
الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا
مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ
فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا
إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

7- Ana ve baba ve yakın hısımların -az olsun, çok olsun- geriye bıraktığı (mîrası)ndan erkeklere pay; yine ana baba ve yakın hısımların geriye bıraktığı (mîrası)ndan kadınlara bir pay vardır. Bu, farz kılınmış belirli bir hissedir.

8- Miras taksiminde (mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar hazır bulunursa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin (kırıcı, incitici olmayın).

9- Arkalarında elleri ermez, güçleri yetmez çocuklarını bırakacak olsalardı, onlar hakkında endişe duyanlar, (vasilik ettikleri yetimler hakkında da) aynı endişeyi duysunlar (ve bu hususta da) Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar, sağlam ve doğru söz söylesinler.

10- Doğrusu yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak karın dolusu ateş yemiş olurlar. Onlar harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe gireceklerdir.

İNİŞ SEBEBİ

Ensardan Sabit oğlu Evs vefat edince, geriye karısını ve üç kızını bırakmıştı. Fakat Evs'in amcasının iki oğlu mirasa sahip çıkarak kadına ve kız çocuklara bir şey vermediler. Cahiliye devrinin kötü âdetlerinden biri de şu idi: Ölenin karısına, kız çocuklarına ve bir de ergen olmamış erkek

çocuklarına mirastan bir pay ayırmazlardı. Ancak ata binip savaşan, ganimet elde edebilen yaşta ve güçteki erkek çocukları veya diğer hısımlar mirastan yararlanabilirdi.

Böylece Evs'in karısıyla üç kızı aç ve perişan kaldılar. Kadın bu haksızlığa dayanamayarak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelip durumunu arz etti. Mirasa sahip çıkanlar çağırıldı. Onlar da cahiliye devri âdetini aynen söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), **"Siz gidin, Allah'ın bu hususta indireceği hükmü bekliyelim."** buyurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Ashabdan Sa'd bin Ebî Vakkas (radıyallahu anh) evinde hasta yatıyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onu görmeye gittiğinde Sa'd çok sevindi ve aralarında şu konuşma geçti:

- Ya Rasûlallah! Ben mal sahibi bir kimseyim. Mirasçım olarak bir tek kızım bulunuyor. Malımın üçte ikisini tasadduk (hayır) etmek istiyorum, ne buyurursunuz?

- **Hayır, bu çok.**

- Yarısını?

- **O da çok.**

- Üçte birini?

- **Üçte biri de fazla. Çocuklarını zengin bırakman, onları başkasına el açan muhtaç durumda bırakmandan hayırlıdır**, buyurdu.[2]

"İki zayıfın malından sakınmanızı tavsiye ederim: Kadın ve yetim."[3]

Yedi helak edici şeyden sakının:

1. Allah'a ortak koşmak,

2. Sihir,

3. Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek,

4. Faiz yemek,

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali-Mefatihü'l-Gayb Fahreddin Razî

2 Buhari - Müslim: Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan

3 İbn Kesir: Sahih hadislerden

5. Yetim malı yemek,

6. Savaş meydanından kaçmak,

7. Namuslu iffetli mü'mine bir kadına zina isnat etmek.[1]

"Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında (her bakımdan) adaletten ayrılmayın."[2]

Hakların Korunması

İslâm, yeni bir hayat düzeni ve insan haklarını korumada âdil ölçüler ve esaslar getirmiştir. Bilindiği gibi, kökleşmiş âdetleri, örfleri, sistemleri değiştirmek çok zordur. Ama Kur'ân insana yakışanı emrederken, onun ruhunun yüceliğine ters düşen şeyleri yasaklarken ve bilhassa hukukî meselelerde kendine has hükümler getirirken birçok cahiliye devri âdetlerini, örflerini kökünden değiştirmiştir. Kendi yapısına uyan hukukî meselelere, uyum sağlayan âdetlere yer vermeyi bir taklit saymamıştır.

Arap Yarımadası'nda cahiliye devrinin birçok kötü âdetlerini, gayr-i âdil kanun ve kurallarını, sistem ve yöntemlerini; kadın ve yetimler aleyhine olan bütün geleneklerini kademeli biçimde kaldırmış, pedagojik bir metotla mücadelesini sürdürmüş, çeyrek asırda bunların yerine her çağa hitap edebilen güçte yepyeni bir sistem geliştirip yerleştirmiştir.

Miras hukuku, onun hukuk zincirinin sadece bir halkasıdır. Daha önce Araplarda ve diğer bazı ülkelerde kadınlara ve kız çocuklarına mirastan bir pay verilmezdi. Hısımlardan ancak ata binip savaşabilen, yağmacılık yapabilen yaşta ve güçte olanlar gerçek vâris sayılırdı. Yetim kızlara vasilik yapan hısımlar, onları her türlü haklarından mahrum bırakırlardı. İşte konumuzu oluşturan âyetlerle miras hukukunun ana teması en âdil ölçüde belirtilerek sözü edilen kötü âdetlerin yıkılması sağlanmıştır.

SOSYAL YÖNÜ

فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ

"Miras taksiminde (mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar

1 Buhari - Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Buhari - Müslim: Nu'man bin Beşir (radıyallahu anh)'den

hazır bulunurlarsa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin."

Öksüzü ve muhtacı her zaman koruyan Kur'ân, miras bölüşülürken de onlara yardım elinin uzatılmasını, ahlâk ve fazilet ölçüleri içinde tavsiye etmiştir. Sosyal bünyeyi güçlendirmekte, fertleri arasında merhamet, sevgi ve saygı bağlarını geliştirmekte; sınıf kavgasına sebep olacak yolları kapamakta bundan daha te'sirli bir yöntem var mıdır?

Büyük bir servetin taksiminde dikkatlerin çekilmemesi mümkün müdür? Bu dikkatleri kinden, hasetten, servet düşmanlığından uzaklaştırıp rahmete ve kardeşliğe döndürmek bizim elimizdedir.

"(Mirasçı olmayan) hısımlar, öksüzler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, azık olacak ölçüde onlara da bir şey verin ve güzel söz söyleyin." cümlesi, insana verilen değeri, gösterilen saygıyı yansıtır. Araplar kadın ve kızları, küçük çocukları mirastan mahrum ederken, İslâm sadece bu hak sahiplerini korumakla kalmamış, bir de mirasçı olmayan hısımların, öksüz ve yoksulların miras malından gözetilmesini emretmiştir. Onun en son ve en mükemmel din olduğunu ispatlamaya bu yetmez mi?

Öyle ki, İslâm bu konuda iki ağır müeyyide koymuştur:

1. Hak sahiplerinin tesbit edilip haklarının korunmasını, haksızlık edenlerin cezalandırılmasını emretmiş;

2. Haksızlık edenler için kıyamet günü çılgın bir ateşin hazırlandığını haber vermiştir.

"Doğrusu yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak karın dolusu ateş yemiş olurlar. Onlar harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe gireceklerdir."

Âyette bir incelik vardır: Karın dolusu ateş yemek ve ileride harıl harıl yanıp yükselen bir ateşe düşmek, haksızlıkta bulunanın iki ateşle azâb göreceğine işarettir: Biri dünyada vicdan azabı çekmek ve insanları huzursuz eden bir ortam hazırlamak, diğeri âhirette Allah (celle celaluhu)'nun amele göre hazırladığı azaba çarptırılmak.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ana babanın bıraktığı mirastan erkeğe bir pay verileceği gibi kadına da bir pay verileceği belirtildi ve böylece cahiliye

devrinin kötü bir âdeti kaldırılmış oldu. Aşağıdaki âyetle, erkek ve kadınlara, kardeşlere, ana ve babalara mirastan düşen hisseler belirtiliyor; İslâm'ın bu konuda da ortaya koyduğu sosyal adalet ve sağlıklı düzenin ölçü ve anlamına yer veriliyor.

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِيٓ اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۭ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهٗ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلَدٌ وَّوَرِثَهٗٓ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهٗٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوْصِيْ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۭ اٰبَاۗؤُكُمْ وَاَبْنَاۗؤُكُمْ ۚ لَا تَدْرُوْنَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١١﴾

11- Allah, çocuklarınız hakkında (mîras konusunda) şunu tavsiye eder (ilâhî hükümlerini bildirir): Erkeğe, iki dişi payı vardır. Dişiler ikiden fazla ise, (erkek kardeşleri de yoksa) terekenin üçte ikisini alırlar. Dişi bir tane ise, (yine erkek kardeşi de yoksa) terekenin yarısı onundur. Eğer ölenin çocuğu varsa ana-babadan her birine altıda bir hisse verilir. Ölenin çocuğu yoksa ana-babası da kendine mirasçı bulunuyorsa, anasına üçte bir, (geriye kalanı babasına) verilir. Ölenin kardeşleri varsa, anası altıda bir alır. Bütün bunlar, ölenin yaptığı vasiyyeti ve üzerindeki borcu yerine getirildikten sonradır. Babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangisinin fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. (Belirlenen paylar) Allah'tan bir farizadır. Allah bilendir ve yegâne hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Câbir (radıyallahu anh) **hasta yatıyordu. Rasulullah** (sallallahu aleyhi ve sellem) **Efendimiz, yanında Ebû Bekir Sıddîk olduğu halde onu ziyarete gittiler. Ama Câbir'i komaya girmiş vaziyette buldular. Rasulullah** (sallallahu aleyhi ve sellem) **su istedi; abdest alıp bu sudan Câbir'in üzerine serpti: Çok geçmeden komadan çıktı, akli dengesi yerine geldi. Rasulullah'ı başucunda görünce çok sevindi ve:**

- Ya Rasulallah! dedi, malımı ne yapayım, nasıl bir taksimatta bulunayım?

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Diğer bir rivayet:

Bir kadın, yanında iki kız çocuğu olduğu halde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi:

- Ya Rasûlallah! Bunlar, Sabit bin Kays'ın çocuklarıdır. Bildiğiniz gibi Sabit, Uhud Savaşı'nda şehit edildi. Onun amcası terekesinin tamamını aldı, bu iki yavruya ve bana hiçbir şey bırakmadı. Bu kızcağızların malı olmadıktan sonra evlenemezler, yani fakir kızları kimse almaz."

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

"Üzülme, Allah bu hususta elbet bir hüküm indirecektir." diyerek tesellide bulundu. Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi. Bunun üzerine Rasulullah, Sâbit'in amcasını çağırdı ve:

"Sabit'ten kalan malın üçte ikisini kızlarına, sekizde birini karısına ver. Geriye kalanı sanadır," buyurdu.[2]

Miras Hukukunda Kız ve Erkek Çocukların Durumu

يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ

"Allah çocuklarınız hakkında (mîras konusunda) şunu tavsiye eder: Erkeğe, iki dişi payı vardır."

İslâm, erkeği aile reisi kabul eder. Onu hem karısına, hem çocuklarına bakmakla yükümlü tutar. Kadına ise, çocuklarına en yakın ve en tesirli terbiyeci, evinin iç düzeninde daha çok sorumlu nazarıyla bakar.

Böylece geçim hususunda ortaklaşa ve fakat farklı mesuliyetler getirirken nafaka temininde yükün ağır kısmını erkeğe yükler. Çünkü İslâm'a göre kadın ev işlerini, çocuk yetiştirme ve terbiye etme görevlerini ikinci plâna itip kendini erkek kadar sorumlu hissederek evin dışındaki iş hayatına verecek olursa, hem aile yapısında, hem çocuk terbiyesinde, hem

1 Esbab-ı Nüzul / Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerîr

2 Esbab-ı Nüzul-İbn Cerîr.

kendi saygınlığında zedeleyici bir takım problemler getirmiş olabilir.

Bunları şöyle özetleyebiliriz:

a) Aile yuvası, huzur verici, yorgunluğu giderici bir yer olmaktan çıkar, otel havasına girer.

b) Mutfak, çamaşır ve benzeri iç meseleler düzensizliğe itilir.

c) Akşam yorgun ve sinir sistemi kısmen bozuk karı-koca eve gelince ne bir güler yüz, ne de tatlı bir söz onları karşılar. Ufak bir kıvılcım ikisinden birinin patlamasına neden olabilir.

d) Çocuklar ana şefkat ve terbiyesinden mahrum, eğitilmeğe çok muhtaç cahil dadıların ya da anaokullarının kucağına atılır. Bu, aile fertleri arasındaki manevî bağların ciddi biçimde kopmasına sebep olur.

İslâm, aile yapısını, belirttiğimiz gibi, kendine has bir ölçü ve düzende ele aldığı için miras taksiminde erkeğe fazla bir pay ayırmıştır. Erkek alacağı bu iki payı, bir pay ile gelen karısına ve çocuklarına harcamak zorundadır. Çünkü aile yapısı bunu böyle gerektirmektedir.

Görülüyor ki İslâm, miras hukukunda da kendine has aile düzenini esas tutarak hüküm koymuştur. Şüphesiz ki bu hüküm, sosyal adaleti gerçekleştirmede ve aile düzeninin sağlıklı devam etmesinde nâzım rol oynar.

O halde İslâm'ın getirmiş olduğu aile düzeni ve sosyal sistemi dikkate almadan erkeğe iki, kadına bir verilmesinin eşitlik ilkelerine ters düştüğünü, gayr-i âdil bir anlam taşıdığını iddia etmek çok bilgisizce ve sübjektif bir yargı olur.

Ana Babaya Ayrılan Hisse

وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ

"Eğer ölenin çocuğu varsa, ana-babadan her birine altıda bir hisse verilir."

Hayatlarını maddî ve manevî varlıklarıyla çocuklarının sağlıklı, bilgili yetişmesine adayan ana ve babaya, ölen evli evlâdından bir pay ayırmak, hem adalet, hem insaftır. Batıda birçok ülkelerde ölen kimsenin çocuğu varsa ana babasına terekesinden bir pay verilmemektedir. Halbuki İslâm bu durumda da ana babadan her birine 1/6 hisse ayırmıştır. Ölenin çocuğu

yoksa anasına 1/3 pay verilir, geriye kalanını baba alır.

Ölenin erkek ve kız kardeşlerine gelince, bunlar da ikili birli pay alırlar. Bu, bir bakıma fazladan bir miras sayılır. Ölenin oğlu bulunsaydı kardeşlerine hiçbir pay düşmezdi.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ
فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۚ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ
بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ
أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ
فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۙ غَيْرَ مُضَارٍّ ۚ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۚ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ إِنَّ
فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ
وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ
وَالْحَرْثِ ۗ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾

12- Eğer karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bütün bunlar yaptıkları vasiyyet veya (üzerlerindeki) borç (ödenip) yerine getirildikten sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri karılarınızındır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri karılarınızındır. Bu da yaptığınız vasiyyet veya borçtan sonradır. Eğer vâris olunan (muris) erkek veya kadının çocuğu ve babası yoksa ve (ana tarafından) bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa, her birine altıda bir verilir. Sayıları bundan (birden) fazla ise

üçte bir hisseye ortaktırlar. Bu da yapılan vasiyyet veya borçtan sonradır. Bütün bunlar mirasçıları zarara uğratmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah tarafından tavsiye (emir)dir. Allah bilendir ve yüksek hilm sahibidir.

13- İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetlere koyar. Bu da büyük bir kurtuluştur.

14- Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan edip (başkaldırır) da O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu, içinde devamlı kalacağı bir ateşe sokar; artık horlayıcı bir azâb onun içindir.

Karı Koca Arasında İkili Birli Taksim

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ ۚ

"Eğer karılarınızın çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir."

Kur'ân, ailenin malî külfetini yüklenen erkeğe mirasta kadına nisbetle iki kat vermeyi, karı koca ve ana baba arasında da geçerli saymıştır. Ölen karısının çocuğu yoksa koca, bırakılanın yarısını, çocuğu varsa dörtte birini alır. Çünkü erkek bu durumda yeni bir evlilik hayatına başlayabilir, yeni bir külfet yüklenir. Ölen kocanın çocuğu yoksa kadın, bırakılanın dörtte birini, çocuğu varsa sekizde birini alır. Çünkü kadının yükünü hafifletecek yeni bir koca ortamı hazırdır. İhtiyacının çoğunu evleneceği kocası yüklenecek. Kadın hissesini aldıktan sonra kalan mirasın tamamını çocuklar alır. Bu farklı taksim, bazı kişilerce dış görünüşüyle pek âdil sayılmayabilir, ama İslâm'ın getirmiş olduğu aile ve sosyal yapılar incelendiğinde, ne kadar isabetli ve âdil olduğu kendiliğinden anlaşılır. Temelinde mutlaka adalet felsefesi yatmaktadır.

Aynı husus ana-baba hakkında da söz konusudur. Ana-babaya gelince, ölen çocuklarının bıraktığından -ölenin çocuğu yoksa- anne üçte bir, baba ise, ondan arta kalanı alır. Bu nisbet ikili-birli ölçüsüne uygun gelmektedir. Çünkü yükün ağırlığı babanın omuzlarındadır.

Bütün bunlar ilâhî sınırlar ve yasalardır. Mutlak hayır ve gerçek adaleti yansıtır. Allah (celle celaluhu) kullarına haksızlık etmez. O, zulmü kendisine haram kıldığı gibi, insanların birbirine zulmetmesini de yasaklamıştır. Kur'ân'a ve Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e imân eden için en uygun taksimat şekli budur. Çünkü Allah (celle celaluhu) kendi yasalarını

Müslüman ailelerin İslâmî yaşayışıyla uyum sağlar ölçü ve anlamda koymuştur. Bu bakımdan Kur'ân'daki hükümlerin bir kısmı, inanmayanların aile ve sosyal yapılarına ters düşebilir. İnkarcıların İslâm'a karşı gelmelerinin sebeplerinden biri de budur.

FIKHÎ YÖNÜ

Ölen bir Müslüman için vârislerinin, ilk yerine getirilmesi gerekli olan vazifeleri nelerdir?

Müctehid imamlar bunu dört madde halinde belirlemişlerdir:

1. Tekfin, teçhiz ve defin,

2. İnsanlara olan borçların vakit kaybetmeden ödenmesi,

3. Varsa, vasiyyetinin yerine getirilmesi,

4. Terekesinin vereseye taksiminin sağlanması.

Kur'ân bilhassa bu noktayı şöyle belirtiyor:

"Bütün bunlar yaptıkları vasiyet veya (üzerlerindeki) borç (ödenip) yerine getirildikten sonradır."

O halde ölen kimsenin bıraktığı bir servet varsa, önce definle ilgili harcama yapılır. Sonra kalan para veya mal ile borçları ödenir. Bundan sonra kalan bir para veya mal olursa, ölenin vasiyeti yerine getirilir. Yapılan vasiyet bırakılan malın üçte birini geçmemelidir. Aksi halde geçen, yani üçte biri aşan kısım veresenin uygun kabul etmesine bağlıdır. Kabul etmedikleri takdirde sadece üçte birine denk geleni yerine getirilir. Sonra kalan para veya mal vârisler arasında belirlenen biçimde taksim edilir.

Ölenin Vasiyeti Yoksa

Ölenin vasiyeti yoksa o takdirde bıraktığı maldan ve paradan hiçbir hayır yapılamaz. Ancak vârisler kendilerine düşen paydan isterlerse hayır yapabilirler.

İskat, sadece bir temennidir. Vasiyet edilmişse devir muamelesine yer verilmeksizin, aynen uygulanır. Vasiyet yoksa iskata gerek yoktur. Kaldı ki ölenin hem vasiyeti yok, hem de geriye yetim bırakmışsa, defin masrafı ve borçlarının ödenmesi dışında hiçbir harcama yapılamaz.

Devir, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in ve ashabının

yapmadığı, uygulamadığı, tavsiyede bulunmadığı bir bid'attır. Dinin yüceliğini zedeleyen, din adamlarının itibarını düşüren sünnet dışı bir icatdır. Yapılmamasında mutlaka hayır vardır.

Fukaha'dan bir kısmının devir üzerinde olumlu görüş ortaya koyması, daha çok medrese talebesini, tekke dervişlerini korumaya matuf bulunuyordu. Şartlar değişmiştir. Bugün için fukahanın o buluşu bir ölçü ve kıstas taşımamaktadır.

İslâm'da Miras İntikal Vergisi Yoktur

İslâm'da miras intikal vergisi yoktur. Murisin serveti ne kadar çok olursa olsun, devlet buna bir vergi koymaz. Ancak hiç bir mirasçısı bulunmazsa, o takdirde tamamı Beytü'l-mala, yani devlet hazinesine kalır.

Ferâiz İlminin Önemi

İnsan haklarını koruyup disipline eden, hısımlar arasında tartışma, haksızlığa sapma, sürtüşme gibi ihtilâfları önleyen, sosyal adaletin arızasız devam etmesine yardımcı olan İslâm Miras Hukuku'nun hukuk literatüründe müstesna bir yeri vardır.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu ilmi hem övmüş, hem ümmetine tavsiye etmiştir.

"Ferâiz ve Kur'ân öğrenin. Çünkü (ben de bir insanım ve her insan gibi) ölümlüyüm."[1]

"Ferâiz öğrenin. Çünkü ben de ölümlü bir kişiyim. Çok sürmez iki kişi mirasta ihtilâfa düşer de kendilerine ferâiz ahkâmını bildirecek bir kimse bulamazlar."[2]

"Ferâizi hem öğrenin, hem öğretin. Çünkü ferâiz ilmin yarısıdır ve ilk unutulan ilim bu olacaktır; ümmetimden ilk çekilip alınan da yine bu ilim olacaktır."[3]

İrsin Rükunları Üçtür:

1. Muris

---

1 Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Ahmed bin Hanbel - Dârekutnî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 İbn Mâce - Dârekutnî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

Hakikaten veya hükmen ölen kimsedir.

2. Vâris

İrsi şer'î delille sabit olan kimsedir.

3. Mevrus

Ölenin terkettiği maldır.

İrsin Şartları

1. Murisin ölümü.

2. Vârisin hayatı.

3. İrs cihetinin bilinmesi.

İrsin Sebepleri

İrsin sebepleri üçtür:

1. Rahim (ölene nesep cihetiyle hısımlık),

2. Nikâh (karı-koca arasında meydana gelen sahih akit),

3. Velâ (azâd etmekten meydana gelen hükmi yakınlık).

İrse Engel Sayılan Sebepler

1. Rık (kölelik),

2. Katil (vârisin murisi öldürmesi),

3. İhtilâf-i Dar (Dar-i Harp ile Dar-i İslâm),

4. Muris ile vâristen her birinin ayrı bir dine bağlı bulunması.

Ferâiz İlminin Konusu

Ferâiz ilminin konusu terekedir. Bu nakit olduğu gibi mal da olabilir. Mal da iki kısma ayrılır: Taşınan ve taşınmıyan.

Taşınmaz mallar: Taşınmaz mallar üçe ayrılır:

1. Mülk (ev, bağ, bahçe, dükkân, han, otel ve benzeri şeyler)

2. Arazi,

3. Sahih vakıflar.

Arazi Beş Kısımdır

1. Arazi-yi Memlûke,

2. Arazi-yi Miriyye,

3. Arazi-yi Mevkute,

4. Arazi-yi Metruke,

5. Arazi-yi Mevat.

Arazi-yi Memlûke: Mülkiyet yoluyla tasarruf olunan yerlerdir. Mülkiyeti tamamen sahibine ait olduğu için, tevarüs kapsamına girer ve ferâiz ilmine göre taksim edilir.

Arazi-yi Miriyye: Beytü'l-male (Devlet Hazinesine) ait arazidir ki tarla, çayır, yaylak, kışlak ve korular bu cümledendir. Arazi Kanunnamesine bağlıdır; ferâiz ahkâmına girmez.

Arazi-yi Mevkufe: Bu da iki kısımdır: Birinci kısım araziden olup şeriat ahkâmı uyarınca sahibi tarafından vakfedilen ve tasarruf hakları vakfa ait olan, vâkıfın şartlarına göre muamele gören arazi. Diğeri, araziy-i miriyyeden olup sultanlar tarafından vakfedilen arazilerdir. Sahih vakıflardan sayılmaz, tahsisat kapsamına girer. Arazi Kanunnamesine göre muamele görür.

Arazi-yi Metruke: Bu da iki kısımdır: Biri umum için terkedilmiş yerlerdir; yol ve benzeri yerler. Diğeri bir kasaba ya da köy halkına tahsis edilen arazidir; mer'a ve benzeri yerler bu cümledendir. Bunlarda miras hukuku câri değildir, yani ferâiz ahkâmına tabi değildirler.

Arazi-yi Mevat: Şehir veya kasaba ve köy dışında sahipsiz bir arazidir ki, yaklaşık yarım saatlik bir mesafede bulunması gerekir. Bu tür araziyi işletenler, onları kendilerine mülk edinemezler. Öldükleri zaman ferâiz ve Arazi Kanunnamesine göre muamele görmez.

Erkek Mirasçılar On Kişidir:

1. Oğul

2. Oğlun oğlu

3. Baba

4. Dede (baba tarafından)

5. Kardeş

6. Kardeş oğlu

7. Amca

8. Amca oğlu

9. Koca

10. Azatlı kölenin efendisi.

Kadın Mirasçılar Yedidir:

1. Kız

2. Oğlun kızı

3. Anne

4. Anneanne

5. Kız kardeş

6. Karı

7. Azatlı kölenin hanımefendisi.

Bunlardan Altı Tanesi Başkası Sebebiyle Mirastan Tamamen Mahrum Olmaz:

a) Ana-baba

b) Erkek ve kız çocuk

c) Karı-koca

Varisler Miras Almada Üçe Ayrılır:

1. Sadece farz (belirlenmiş pay) ile vâris olanlar.

Bunlar: Karı-koca, kızlar, kız kardeşler, anneler, neneler ve anne tarafından olan anne bir kardeşlerdir.

2. Ta'sîb sebebiyle vâris olanlar.

Bunlar: Oğlan çocuklar, kız kardeşler, oğlan çocuklarının oğlan çocukları, amcalar, amcanın erkek çocuklarıdır.

3. Bazan farz, bazan da ta'sîb yoluyla vâris olanlar. Bunlar: Baba ile dededir.

Takdir Edilen Farzlar:

1. Yarı: 1/2

2. Dörtte bir: 1/4

3. Sekizde bir: 1/8

4. Üçte iki: 2/3

5. Üçte bir: 1/3

6. Altıda bir: 1/6

Yarı: 1/2 şu beş varise verilir:

1. Kız

2. Oğlun kızı (kız olmadığında)

3. Ana-baba bir kız kardeş

4. Baba bir kız kardeş (Ana-baba bir kız kardeş olmadığında)

5. Koca (oğul ve oğlun oğlu olmadığında).

Dörtte Bir: 1/4 şu iki vârise verilir:

1. Koca (ölenin çocuğu ve oğlunun çocuğu olduğunda)

2. Karı (ölenin çocuğu ve oğlunun çocuğu olmadığında)

Üçte İki: 2/3 yarı alan varisler birden fazla olduğunda.

Üçte Bir: 1/3 şu iki vârise verilir:

1. Anne (ölenin çocuğu, oğlunun çocuğu, birden fazla erkek ve kız kardeşleri olmadığında)

2. Anne bir kardeşler (birden fazla olduğunda),

Altıda Bir: 1/6 şu altı vârise verilir:

1. Anne (ölenin çocuğu, oğlunun çocuğu ve birden fazla erkek ve kız kardeşleri olduğunda),

2. Ana bir kardeşler (yalnız bir tane olduğunda),

3. Baba (ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile beraber bulunduğunda),

4. Sahih dede,

5. Oğlun kızı (bir tane öz kız ile beraber bulunduğunda),

6. Baba bir kız kardeş (ana-baba bir kız kardeşle beraber bulunduğunda).

Zevi'l-Erham

Zevi'l-erham: Ölene yakınlığı olup ashab-ı ferâiz ve asabe olmayan hısımlardır. Nesep yoluyla farz sahipleri ve asabe bulunmadığında ölen

murisin terekesi zevi'l-erhama kalır.

Zevi'l-erham dört sınıftan ibarettir:

1- Ölene intisap edenler (ölenin kızlarının evlâdı ve ölenin oğlunun kızlarının evlâdı),

2- Ölenin intisap ettiği kimseler (sahîh olmayan dedeler ve sahîh olmayan nineler),

3- Ölenin ana-babasından birine veya ikisine intisap edenler (kız kardeşlerinin erkek ve kız çocukları; oğlan kardeşlerinin kızları ile onların çocukları; ana bir kardeşlerinin erkek ve kız çocukları),

4- Ölenin baba tarafından dede veya ninelerine intisap edenler (babasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kardeşleri; babasının ana bir oğlan kardeşleri; anasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir erkek kardeşleri; anasının ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kız kardeşleri; ölenin uzak dedelerine veya uzak ninelerine intisap edenler ki bunlar, dede veya ninelerinin asabe olmayan erkek veya kız kardeşleridir. Sözü edilen amca ve teyzelerin erkek ve kız evlâdı ile asabe olan amcaların kızları ve onların erkek ve kız çocukları).

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadınlara iyilikte bulunulması, her zaman için haklarının korunması emredildi. Mirasta kendilerine uygun hak tanındığı ve ayrıldığı belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle, kadınlık şerefini, annelik vakarını, aile iffetini hiçe sayıp namusunu pazara çıkaracak kadınlara -aile ve toplumun selâmeti adına- verilecek ceza açıklanıyor. Ancak cahiliye devrinin çirkin âdetleri tamamen yıkılmadığı için hafif bir ceza uygulaması tavsiye ediliyor. Kadın ve erkeklerin iftiraya uğramamaları için de, kendisine zina isnat edilen şahsın o fiili işlediğine dair iddiacı veya ihbarcının dört şahit getirmesi hükme bağlanıyor.

وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ ۚ فَإِنْ
شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ
سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا ۚ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا

عَنْهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿١٦﴾

15- Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanların, (bunu isbat için) aleyhlerine aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.

16- Sizlerden fuhuşa sapanların (zina edenlerin) ikisine de eziyette bulunun (onları ayıplayın, kınayın). Tevbe edip kendilerini düzeltirlerse, artık vazgeçin. Şüphesiz ki, Allah tevbeleri çokça kabul eden ve merhameti bol olandır.

İLGİLİ HADÎSLER

"Benden (gerekli hükmü dinleyip) alın, benden (gerekli hükmü dinleyip) alın! Allah fuhuş yapan kadınlara bir yol açtı: Evli evliyle, bakire bakire ile zina ettiğinde (bekâr erkek, bakire kızla fuhuş yaptığında), evli veya dula yüz değnek ve recim gerekir. Bekâr erkek ve bakireye ise yüz değnek ve bir yıl sürgün gerekir."[1]

"Nisa sûresinden sonra artık (zina edenler hakkında) hapis cezası yoktur."[2]

Zina Hükmü

Konumuzla ilgili âyette belirtilen hüküm, İslâm'ın ilk yıllarında uygulanmıştır. Yasak olan birçok şeylerde olduğu gibi, İslâm burada da kademeli bir yol takip etmiş ve pedagojik bir metot izlemiştir. İslâm'ın gelişme çağında daha yeni Müslüman olan ve cahiliye devrinin birçok kötü ve çirkin ahlâkını kendinde taşıyan kişilere ilk adımda ağır bir ceza tatbik etmek ilâhî murada uygun gelmediğinden önce hafif bir ceza ile yetinilmiştir. Kınama, ayıplama ve evde tutma gibi tedbirler bir deneme mahiyetinde ortaya konmuştur. İleride indirilecek ağır cezaya gerek olup olmadığı tartışılmasın diye hafif ceza ile başlanılmıştır. Ayrıca, bilhassa erkekler durumlarını düzeltir, tevbe eder, derin bir pişmanlık duyarlarsa, o takdirde ayıplama ve kınamadan vazgeçilmesi de emredilerek, toplum ahlâkını alt-üst eden böyle bir suç için verilen ceza, ıslah-ı nefs etmekle kaldırılmış oluyor.

---

1 Müslim - Tirmizî - Ahmed bin Hanbel

2 Taberânî: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

Ayrıca bu konuda en önemli husus, suçun tesbit ve ispat şeklidir. Müslümanlardan dört âdil erkeğin şehadette bulunması şart koşulmuştur. Bu bir bakıma açıktan fuhşu önlemeye yönelik gibi görünüyorsa da aslında namuslu kadın ve erkekleri müfterilerin, namus düşmanı aşağılık kişilerin zina iftirasından korumaya matuftur.

Ne var ki, açıktan fuhuş irtikâp edene de bu cezanın çok hafif geleceği ve önleyici bir tedbir olmadığı bilinmekteydi. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz daha ağır bir cezanın inmesini gönülden istiyordu. Nitekim recim âyeti indiğinde bu düşünce ve duygusunu açığa vurarak:

"Benden (zina hakkında gerekli hükmü) alın." buyurmuştu.

Sözü edilen kınama ve evde tutma cezasının sevicilikle ilgili olduğunu, âyetin zahirinden bu mânanın anlaşıldığını söyleyenler olmuşsa da sahih rivayetlerin tamamı, bunun zina ile ilgili bulunduğunu ortaya koymuştur. İlim adamlarının çoğu bu hükümlerin recim âyetiyle kaldırıldığını belirtmişlerdir.

Zina Suçunun Tespiti

فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنكُمْ

"Aleyhlerine aranızdan dört şahit getirin."

Zina suçunun tespiti, devletin yetkili organlarının görevidir. Bu konudaki ihbar, iddia ve ortalıkta dolaşan haberler kadı tarafından değerlendirilmek üzere ciddi bir araştırma yapılır. İhbarcı veya iddiacıdan bu konuda dört âdil şahit getirmesi emredilir. Getiremediği takdirde müfteri durumuna düşer ve cezalandırılır.

Tevrat ve İncil'de Zina Yasağı

Tevrat'ta bu konuda çok ağır müeyyideler ve cezalara yer verilmiştir. Şöyle ki:

a) Câriye ile zina edene, yetkili organın takdir edeceği bir ceza verilir.

b) Hür kadınla zina edenler, mutlaka öldürülecektir.

c) Kâhin, haham ve benzeri din adamının kızı zina ederse, yakılacaktır.

d) Erkek erkekle temasta bulunursa, mutlaka ikisi de öldürülecektir.

e) Bir adam kızıyla anasını birlikte alırsa, bu alçaklıktır; aranızda alçaklık olmasın diye kendisi ve kadınlar ateşte yakılacaklardır.

f) Şehirde nişanlı kızla yatan adamı taşla taşlayacaksınız ve ölecekler.[1]

Tevrat'ta bunlardan başka aynı konuyla ilgili daha birçok hükümler yazılıdır.

İncil'de:

İsâ Peygamber kendisine gelip iyi bir insan olmak isteyen adama şöyle demiştir: "Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan şehadette bulunmayacaksın, babana ve anana hürmet edeceksin ve komşunu kendin gibi seveceksin."[2]

İncil'de belirtilen belgelerle zina yasağı belirtilmişse de suç sabit olduğunda önleyici mahiyette ne gibi bir ceza uygulanacağına temas edilmemiştir. Bu, İncil'in getirdiği yeni bir hükümle Tevrat'ın ilgili hükümlerini yürürlükten kaldırdığını göstermektedir. Çünkü İsâ Peygamber, İsrâiloğulları'na gönderilmiştir. Değişen şartlar, gelişen sosyal yapı karşısında yeni hükümler getirdiği için, İsrâiloğulları'nın hücumuna mâruz kalmıştır.

Hammurabi Kanunnamesi'nde:

Bu kanunnamede zina yasaklanmış ve cezası ise, suda boğmak olarak belirlenmiştir. Ancak krala bu konuda da bir takım yetkiler tanınmıştır.

Peygamberin Tevrat'la İlgili Sorusu

Yapılan sahih rivayete göre; Medine'de bir Yahudi, yanında bir kadınla bir erkek olduğu halde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve ikisinin zina ettiğini söyledi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona:

"O halde sizden en bilgili iki adam bul, bana getir!" diye emretti. Yahudi çok geçmeden iki bilgin kişiyi alıp geldi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara sordu:

- Zina eden bir erkekle kadın hakkında Tevrat'ta ne gibi bir hüküm var?

---

1 Levililer: 10 / 14. 10 / 20. 20 / 10 – 13, 20 / 17 - 18 Tesniye: 21 / 9, 22 / 13. 23

2 Matta: 19/18-19 Luka: 18/18

Cevap verdiler:

- Tevrat'a göre, erkekle kadının zina ettiğini dört kişi gözleriyle fiil halinde görür ve şahitlikte bulunursa, onları recmetmek gerekir.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

- **O halde bunları recmetmekten sizi alıkoyan nedir?** Cevap verdiler:

- Başımızda bir kimse yok. Biz de böyle bir ceza vermeyi hoş görmedik.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şahitleri çağırdı, hepsi de zina fiilini gözleriyle gördüklerini söyleyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) recmedilmelerini emretti.[1]

YORUMLAR - RİVAYETLER

Âyette, "O kadınlar" ile "O iki erkek" manasına gelen Vellâtî ve Vellezânî sıfatları üzerinde durulmuştur.

Birinci sıfat:

a) Evli bekâr bütün kadınları ifade eder.

b) Evli kadınlarla ilgilidir, ancak evli erkeklere de şâmildir.

c) Hapis cezası sadece zînâ eden kadınlarla ilgili bir hükümdür. Eziyette bulunma, yani kınama ve ayıplama cezası ise her iki cins ile ilgilidir.

İkinci sıfat:

a) Sadece erkeklerle ilgilidir. İkil bir sıfat olarak hem evli, hem bekâr erkekler kasdolunur.

Kadınlara hapis cezası, erkeklere kınama, ayıplama cezası verilir. Çünkü erkeğin çalışıp kazanması, evini beslemesi gerekir. İbn Abbas (radıyallahu anh) de aynı görüştedir. Ünlü lügatçı Nuhas da bu yorumu uygun kabul etmiştir.

b) Bakire kadın ve bekâr erkekle ilgilidir. Taberî bu yorumu tercihe uygun görmüştür. Nuhas aynı görüşte değildir. Çünkü müennesin müzekkere tağlibi uzak bir ihtimaldir.

Sonuç:

1 Ebû Dâvud: Câbir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan. Kurtubî: 5/83

İslâm'ın ilk yıllarında cahiliye devrinin çok çirkin âdetlerini, fena huylarını bir çırpıda ortadan kaldırmak mümkün değildi. Özellikle fuhuş çok yaygındı. Karılarını değiştirenlerden tutun da karısını kahramanlara takdim edip soylu evlât edinmek isteyenlere kadar birçok kötü gelenekler sürüp gitmekteydi. Kur'ân terbiyevî bir metotla işe başladı. Önce fuhuş yapanların fiili dört erkek şahitle belirlendiğinde hafif ceza şekli getirilmiş, kadınların kendi evlerinde hapsedilmesi, erkeklerin ayıplanıp kınanması emredilmiştir. Sonra İslâm'ın ruhlara hayat veren güneşi insanların iç âlemini iyice aydınlatıp ısıtınca ceza şekli değiştirilmiş: Bekârlara 100 değnek vurulması, evlilerin ölüm cezasıyla tecziye edilmesi hükme bağlanmıştır.

Sürgün cezası ise, ikinci halife Ömer (radıyallahu anh) devrinde kaldırılmıştır. Ömer, şarap içen Ümeyye oğlu Rabia'yı Hayber'e sürgün etmişti. O da sürgünde bulunduğu günlerde Hristiyan dinine girmiş, böylece İslâm'dan ayrılmıştı. Bu haber Ömer'i çok üzmüş ve: "Bundan böyle bir daha hiçbir Müslümana sürgün cezası vermeyeceğim."[1] demek suretiyle bu cezayı kaldırmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İslâm bir yandan ruhları arındırırken diğer yandan sağlam bir nesil yetiştirmenin kaynağı olan aileyi devamedegelen hayasızlığın dışında tutmayı amaçlamıştır. Kendine has kültürü yavaş yavaş gönüllere yerleştirirken, buna biri dünyevî diğeri uhrevî olmak üzere iki mutluluk va'detmiştir. Aksine bir yol tutanlar için de biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki felâketin geleceğini haber vermiştir. Yukarıdaki âyetlerle bu husus işlenmiş, aşağıdaki âyetlerle sözü edilen felâketin âhiretle ilgili ilk sinyali verilmiştir.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ
لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ
الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

1 Tefsir-i Kurtubî: C. 5. S. 88 - Kahire: 1967-1387

17- Allah'ın kabul edeceğini üzerine aldığı tevbe, bilmeyerek kötülük (günah) işledikten sonra çok geçmeden pişmanlık duyanların tevbesidir. İşte Allah bunların tevbesini kabul eder. Allah bilendir ve yegâne hikmet sahibidir.

18- Yoksa kötülük (günah ve vebal)leri işleyip (devam ederken) kendisine ölüm gelince, "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin ve bir de kâfir olarak ölenlerin tevbesi (kabul edilir) değildir. İşte onlara elem verici bir azâb hazırlamışızdır.

İLGİLİ HADİSLER

Şeytan dedi ki:

"Ey Rabbim! Senin izzetine andolsun ki, Senin kullarını -ruhları cesedlerinde bulunduğu sürece- doğru yoldan saptırmaya çalışacağım." Bunun üzerine Cenâb-ı Hak ona: "İzzet ve Celâlim, Yüceliğim ve Kudretim hakkı için kullarımı -bana istiğfarda bulundukları sürece- bağışlayacağım."[1]

"Allah kullarının tevbesini, canları boğazlarına gelmeden öncesine kadar kabul eder."[2]

"Kim ölümünden bir yıl önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir ay önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir cuma önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim ölümünden bir gün önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kim de ölümünden bir saat önce tevbe ederse, tevbesi kabul olunur."[3]

"Şüphesiz ki Allah, henüz hiçap ara yere girmeden kulun tevbesini kabul eder veya onu bağışlar."

- Hiçabın ara yere girmesi nedir? diye sorulduğunda. Efendimiz şu cevabı vermiştir:

"Canın, kişi müşrik olduğu halde çıkmasıdır."[4]

---

1 Ahmed bin Hanbel - Beğavî: Ebû Saîd El-Hudrî (radıyallahu anh)'den

2 Tirmizî-İbn Mâce: Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'dan

3 Ebû Dâvud: Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'dan

4 Ahmed bin Hanbel: Ebu Zer (radıyallahu anh)'den

Tevbe Kapısı İnsana Ölünceye Kadar Açıktır

Âyet ve hadîslerin tamamından anlıyoruz ki, Allah (celle celaluhu) kullarına karşı çok merhametlidir. Can boğaza gelinceye kadar kullarına tevbe etmeleri için fırsat tanımıştır. İnsan ruhunu günah ve kusurlardan temiz bir vaziyette gönderdiği gibi, onu yine tertemiz olarak kendine yükseltmek ister. Ancak tevbenin kabul olunması için dört şart vardır; onları gerçekleştirmek gerekir. Yoksa sadece dil ile "Tevbe ettim." "Pişmanlık duydum." gibi sözlerle tevbe etmenin bir yararı yoktur.

Makbul olan tevbenin şartları:

1. Günah işledikten sonra hemen gönülden pişmanlık duymak,

2. Derhal günahı bırakmak ve ona karşı nefret duymak,

3. Bir daha günah işlememeye azmetmek,

4. Allah'tan utanarak günahı terketmek.

Buna bir beşincisini de ekliyenler olmuştur:

5. Kime karşı günah işlediğinin şuurunda olup bağışlanmak için istiğfarda bulunarak gözyaşı akıtmak.

Din âlimlerimizin hemen hepsi tevbenin bu şartlar doğrultusunda vacip olduğunu söylemişlerdir. Ölümün ne zaman ve nerede geleceği bilinmediğinden her zaman günahtan kaçınmak vâcibdir. Ancak günah işlendiğinde de hemen tevbe etmek vâcibdir.

Günah Çıkarma

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ

"Allah'ın kabul edeceğini üzerine aldığı tevbe..."

İslâm'a göre, günah çıkarma yetkisi hiç kimseye verilmemiştir. Günahları ancak Allah -dilerse- bağışlar. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e de bu yetki verilmemiştir. O ancak günahkârlar için duâ etmiş ve insanlara doğru yolu gösterirken nelerin günah ve nelerin sevap olduğunu söylemiştir. Çünkü peygamberlerin görevi, açık bir tebliğdir. Hidâyet Allah'a aittir. Günah ve kusurları da ancak O bağışlar.

Hristiyanlığa gelince, bu konuda İsâ Peygamber'in bir sözünü yanlış yorumlamalarından günah çıkarma usulünü ortaya koymuşlar ve rahip-

leri yetkili kılmışlardır. İsâ Peygamber'in: "Günah, günahı yüklediğinizin üstünedir, günahtan sakındıklarınızın dışında kalır." sözü, aslında insanların, daha doğrusu inananların yeryüzünde Allah'ın şahitleri olduğuna işarettir. Açıktan günah işleyenin fiiline şahit olanların şehadeti elbette ki Allah katında muteberdir. Yoksa bir rahibin önünde diz çöküp günahları bir bir dile getirerek günahtan kurtulmayı arzulayan kimseyi günahtan temizlenmiş kabul etmek anlamına değildir.

Dördüncü Latran Konsili'nde (1215) ergenlik yaşına gelen her dindarın hiç değilse yılda bir kere gelip günah çıkarması gerektiği kararı alınmıştır.

Burada dikkat edilecek önemli bir husus var: İnsan kafasının ürünü olan ibadet ile Allah tarafından ölçü ve anlamı belirlenip gönderilen ibâdet arasındaki fark kendiliğinden sırıtmaktadır; birincisi, insanı bir faninin önüne getirip hiç değilse yılda bir kez günahlarını itiraf etmesini ve rahip vasıtasıyla günah çıkartmasını önerirken, ikincisi kul ile Allah (celle celaluhu) arasına girilemeyeceği inancından hareketle günahların gizli tutulmasını ve ancak Allah(celle celaluhu)'ya yönelerek tevbe ve istiğfarda bulunulmasının geçerli olacağını açıklar. İslâm'da din adamlarının günah çıkarmak için belli bir zaman ayarlama yetkisi ise hiç yoktur. Tevbe kapısı ölüm gelinceye kadar açıktır. Yılda bir kez değil, günah işledikten hemen sonra pişmanlık duyup Allah (celle celaluhu)'dan bağışlanmak dilemek vâcibdir.

TASAVVUFÎ YÖNÜ

Tasavvuf erbabı, tevbe edenleri dört tabakaya ayırmışlardır:

1. Doğuştan iyi huylu olup iyi bir eğitim görerek sağlam bir imâna sahip olan, aynı zamanda hayırsever, merhametli ve yufka yürekli olanlar.

Bunlar bir günah işlediğinde, derin bir pişmanlık duyar ve unutulmaz bir ders ve ibret alırlar. Bir an önce tevbe edip huzura kavuşmaya çalışırlar. Sonra Allah (celle celaluhu)'ya karşı gelmekten derin bir mahcubiyet duyup iyilik, hayır ve fazilete hız verirler. İyilikleri kötülüklerini silecek ölçü ve anlamdadır.

2. İçlerinde kendilerini şehvete iten gücün ağır bastığı, kalplerini durmadan meşgul edip ruhlarına tesir ettiği durumda olanlar.

Bunlar nefislerinden esip gelen havaya uydukları müddetçe günah işlerler. Ne var ki mü'min olduklarından içlerindeki Allah fikri ve O'na bağlı

bulunan imân nefisle savaş halindedir. Şeytan nefse sinyal verirken, melek kalbe ilhamda bulunur. Mü'min bu durumda aklını ve vicdanını imânıyla bütünleştirip Allah (celle celaluhu)'dan yardım bekleyerek Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sünnetine kendini iterse, nefs yenilgiye uğrar ve selâmet sahili görünür.

3. Büyük günahlardan, ahlâk bozucu fiil ve sözlerden kaçınıp aralıksız çetin bir mücadele içinde olanlar. Bunlarda şehvet gücü yenilgiye uğramıştır. Ruhlarındaki ilâhi cevheri ortaya çıkarıp başarılı olabilirler. Ancak küçük günahlarla olan mücadelede pek başarılı değillerdir. Bazen onları bu tür günahlara iten nefs kuvveti üstün gelir, bazen imân ve irfan güçleri üstün gelir. Haliyle küçük günahlardan tamamen kurtulmak belki de insan için mümkün değildir. Peygamberler müstesna...

4. Günahla tevbe arasında zikzak çizip bocalayanlar. Bunlar daha çok irâdesi zayıf olanlardır. Dünyaya karşı temayülleri hayli fazladır. Son nefeslerini günah üzere mi, tevbe üzere mi vereceklerinin tam bir ölçüsü yoktur. Tehlikeli bir yoldan yürümektedirler.

Bunlar tevbe edenlerin en aşağı tabakasında bulunanlardır.

İki Durumda Tevbe Kabul Olunmaz

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ

"Yoksa kötülük yapmakta devam eden kimselerin tevbesi kabul değildir."

Tevbe kapısı ölünceye kadar açıktır. Bu, Allah'ın kullarına yakın merhametini belirtir. Ancak iki durumda tevbe kabul değildir:

1. Ölümle yüzyüze gelip bütün umutların tükendiği anda pişmanlık duyup yapılan tevbe,

2. Küfür üzere ölürken hakikatleri ayan-beyân anlayınca pişmanlık duymak.

Ümitsizlik halindeki tevbe; sağlam, köklü bir imânın ürünü olmaktan çok uzaktır. Bunun için Kızıldeniz'de bütün umutları tükenince "Musa ile Harun'un Rabbine inandım." diyen Firavn'ın bu pişmanlık ve tevbesi kabul edilmemiştir. Kıyamete yakın Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği gibi, güneş batıdan doğunca tevbe kapıları kapanacak. Çünkü

böylesine büyük bir mu'cize karşısında tevbe edip inanmanın hiçbir değeri yoktur. Hür düşünce ve serbest irâdenin dışındadır.

İspritizma - Medyumluk

Tevbe konusunu işlerken hür düşünce, serbest irâdeden söz edilmiş ve ölüm ile yüzyüze gelip bütün umutların tükendiği andaki imânın ve tevbenin bir değer taşımadığı belirtilmiş; Firavn'ın son demindeki tutumu ve güneşin batıdan doğacağı vakit inkarcıların dönüşü buna misal gösterilmişti.

Bu arada medyumların ruh çağırma seanslarında ölülerin ruhlarının haber verdikleri iddiası hatırımıza geldi. Bir an kabul edelim ki insan ruhları medyuma seslenmekte ve ona bazı haberler vermektedirler. Daha önceleri ruhun varlığına inanmayan kişilerin öyle bir durum karşısında dönüş yapmasının, tevbe etmesinin ölçü ve anlamı nedir? Bu konuda câri bir ilâhî kanun var mıdır? Cidden ruhlarla temas kurmak, onlardan haber almak mümkün müdür? Bu sorulara cevap vermeden önce ispritizma, diye bir deyimle medyumculuğun nereden dünyaya yayıldığını kısaca belirtelim: Daha çok Tibet ve Hindistan gibi geri kalmış ülkelerde bu ve benzeri konular çok yaygındır. İspritizmanın tarihi çok gerilere uzanır. Zamanla Batı Avrupa'ya da geçmiş, orada az değişik bir uygulama ortamı bulmuştur, Avrupa'daki medyum daha çok içinden gelen bir sesi dinlemek ve bilimsel araçlarla duyulmasına imkân olmayan bilgileri alabilmek için dikkatini bir konuda yoğunlaştırır.

İspritizma, hem kerametten, hem ilhamdan ayrı bir anlam taşır. Bu durumda içten gelen ses, yoğunlaşan dikkat sebebiyle şuur altından mı gelmektedir, yoksa iddia edildiği gibi ruhun bir cevabı mıdır? Üçüncü bir ihtimal, inkarcı bir cinninin ara yere girmesinden mi meydana gelmektedir?

Bu soruların cevabını verebilmek için Allah'ın kâinatta her varlıkla ilgili bulunan kanunlarını bilmek gerekir:

a) Eğer ölülerin ruhlarıyla trans[1] haline geçmekle temas kurmak mümkün olsaydı, yani bu ölçü ve anlamda bir ilâhî kanun bulunsaydı ve ruhlar da sorulan hususlar hakkında sağlıklı bilgi verme yetkisini taşısalardı, peygamber ve kitap göndermeye lüzum kalmazdı. Her insan kabir, âhiret ve benzeri gaybe bağlı bulunan konularda en doğru bilgiyi alma

1 Trans: Medyumların ruhla ilişki kurdukları zaman girdikleri özel hipnoz durumu.

şansına sahip olur ve bu doğrultuda bir imân düzeyine gelebilirdi.

b) Ruhun ölümsüzlüğü ve bedenin ölüm olayından sonra ruhun kendine has bir hayata eriştiği doğru ise, karşımıza ayrıca şu sorular çıkar:

1. Tekrar dirilmek söz konusu mudur?

2. Dinlerin haber verdiği âhiret âlemi var mıdır?

3. Kıyamet kopacak mıdır?

4. Her insan yaptığından hesaba çekilecek mi?

5. Cennet ve Cehennem diye mükâfat ve azâb yerleri var mı?

6. İyilerin ruhları nîmet içindeyse, kötülerin ruhları nerede?

7. İyi ile kötü arasında bir fark yoksa bu kadar kitaplara ve peygamberlere, büyük mürşidlere ne gerek var?

Medyumların ruh çağırma seanslarında duydukları sesleri, aldıkları haberleri değerlendirdiğimizde, bu sorulara dolaylı olarak şu cevabın verildiğini görmekteyiz: Öldükten sonra ruhlar için -dinlerin haber verdiği-nimet ve azâb diye ayrı ve farklı dereceler ve makamlar yoktur. Her ruh huzur içindedir. Ölümle birlikte iyilik ve kötülük de yok olup son bulur. Ne kabir suali, ne de Cennet ve Cehennem rüzgarı...

İşte bu cevap, dinin getirmiş olduğu akaidi (temel inanç esaslarını) kökünden yıkmakta, sorumluluk duygusunu dumura uğratmaktadır.

O halde medyuma gelen ses, ya inkarcı bir cinden ve şeytandan ya da şuur altında kaynaklanıp çıkmaktadır. Tabii bugün için İslâm'ın yüksek esas ve prensiplerinin dışında bunun böyle olduğunu isbat edecek başka bir ölçü ve araç yoktur. Zamanla ilmî araştırmalar bu konuda bize neler tesbit edecek bilemiyoruz. Her şeyden evvel ispritizma - medyumluk konusunda çok uyanık olmak ve dinî esasları, kâinatta var olan ilâhî kanunları iyice bilmeden bu ve benzeri konuların te'sir alanına girmemek gerekir. Hele İslâm tasavvufunu bütün derinliğiyle bilmeye, büyük mutasavvıfların âriflerin keşif ve tesbitlerini iyi anlamaya büyük ihtiyaç vardır. Aksi halde bir çıkmazın içinde bocalayıp kalırız. O zaman ne tevbenin, ne Allah (celle celaluhu)'ya yönelmenin mâna ve değeri kalır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kadın hakları belirtildi. Cahiliye devrinin insan haklarını zedeleyen bütün örf ve âdetlerinin İslâm'da yeri olmadığı hatırlatılarak karı-koca arasındaki münasebetlerin karşılıklı haklara dayalı olduğuna dikkatler çekildi. Bununla beraber hâlâ kendini o devrin çirkin âdetlerinin te'sirinden kurtaramayarak açıktan fuhuş irtikâp edenler üzerinde duruldu, önleyici tedbirlere kısmen temas edildi ve sonra ümitsizlik haline düşmeden önce tevbe etmenin gereği üzerinde duruldu. Küfür üzere gidenlerin pişmanlığının hiçbir yarar sağlamayacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle yine kadın haklarına diğer bir açıdan bakılarak parmak basılıyor; boşanmadan önce de, boşandıktan sonra da kadının annelik vakarının düşürülmesinin çok sakıncalı sonuçlar doğuracağına işaret ediliyor. Kendisine mehir olarak verilen hakkın geri alınmaması hususunda ilâhî hüküm açıklanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِنْ
كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾ وَإِنْ
أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ
أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ
بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

19- Ey imân edenler! Kadınlara zorla vâris olmaya kalkmanız (mehir olarak), verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmanız size helâl değildir. Meğerki apaçık bir fuhuş işleyeler. (O takdirde verilenin bir kısmı karşılığında boşayabilirsiniz.) Kadınlarınızla iyi geçinin. Kendilerinden hoşlanmayıp tiksiniyorsanız, hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır takdir etmiş olabilir.

20- Bir eşinizi boşayıp da yerine başka bir eş almak istiyorsanız, öncekine (mehir olarak) kantar kantar altın (çokça mal) vermiş olsanız bile,

hiçbir şeyi geri almayınız. (Boşamaya sebep uydurup) iftira ederek, açık günah işleyerek verdiğinizi ondan geri alır mısınız?

21- Nasıl alırsınız ki, birbirinize iyice katılıp baş başa kaldınız ve onlar sizden sağlam bir söz de almışlardı.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliye devrinde bir kadının kocası ölünce, koca tarafından hısımlar o kadına sahip çıkmakta yarışırcasına acele ederler ve kim daha erken kadının üstüne elbisesini atarsa, hak sahibi o olurdu. Böylece kadın tamamen o adamın tasarrufu altına girerdi. İsterse kadınla evlenir, isterse onu başkasıyla evlendirip mehrini alıp yer, isterse nikâhlar fakat cinsel ilişkide bulunmaz, malına tamamen sahip çıkmak için eziyyet eder, ölmesini beklerdi.

Bütün bu haksızlıklara karşı çıkan olmaz, zavallı kadın bir zorbanın elinde kan kusar, hayatı zehir olurdu.

Allah (celle celaluhu) son din ile onlara merhamet ve adalet elini uzatarak haksızlığın önüne geçti ve yukarıdaki âyetler bu nedenle indi.[1]

Yine cahiliye devrinde Medineliler'den bir kadının kocası ölünce, koca tarafından olan hısımları hemen harekete geçer, hangisi önce gelip elbisesini o kadının üzerine veya oturduğu evin damının üstüne atarsa, artık kadın onun tasarrufu altına girerdi. Nitekim Ebû Kays vefat edince başka eşinden olan oğlu gelip üvey anasının üstüne elbisesini attı ve sonra da nikahladı, ama ne kadına yaklaştı, ne de azıcık olsun merhamet gösterdi; bilakis üzmek için ne lazımsa onu yaptı. Zavallı kadın başka çıkış yolu bulamayınca soluğu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yanında aldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Git evinde otur, Allah'ın emrini bekle." buyurdu. Çok geçmeden aynı durumda olan birkaç kadın da Hazreti Peygamber'e müracaat ederek dert yandılar; derken yukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADÎSLER

"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun; çünkü siz onları birer ilâhi

1 Esbab-ı Nüzul - İbn Kesir - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî

2 Esbab-ı Nüzul - İbn Kesir - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî

emanet olarak aldınız ve Allah sözüyle onları kendinize helâl edindiniz."[1]

"Elinizin sahip olduğu her canlı hakkında Allah'tan korkun (merhamet ve adaletten ayrılmayın)."[2]

"İki zayıf hakkında Allah'tan korkun: Köle ve kadın."[3]

"Sahip olduğunuz şeyler (canlılar) hakkında Allah'tan korkun ve şu iki zayıf hakkında da Allah'tan korkun: Dul kadın ve yetim çocuk."[4]

"İnanan bir koca, inanan karısına her yönden öfkelenmesin. Onun bir huyunu beğenmiyorsa, başka bir huyuna razı olur."[5]

Kadın Hakları

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوف

"Kadınlarınızla iyi geçinin."

Kur'ân'da kadına verilen değerin, haklarını korumaya gösterilen önemin en açık belirtisi, dördüncü sûreye, "kadınlar" anlamına gelen "Nisa" adının verilmesidir. Miras ve boşama konularında ferdin mantığına, gayr-i müslimlerin aile ve sosyal yapılarına kıyasla kadın haklarını korumada pek âdil bir ölçü getirilmediği iddia edilir. Aslında bu, meseleyi ayrı bir açıdan değerlendirmekten doğmaktadır. Şöyle ki, İslâm'ın getirdiği hükümleri yine İslam'ın kendine has düzeninde değerlendirmek gerekir. Onu yabancı bir düzenin ölçülerine göre ele aldığımızda, açık bir uyumsuzlukla karşılaşır ve bu sebeple de çok yanlış bir değerlendirme yapmış oluruz. Sözü edilen bu iki konuya, yani miras ve boşama konularına da aynı açıdan baktığımızda, İslâm aile yapısıyla tam bir uyum halinde ve âdil ölçüler içinde bulunduğunu görürüz.

İslâm, cahiliye devrinde kadınlar aleyhine uygulanan ne kadar örf ve âdetler varsa hepsini temelinden yıkmış, onlar için yepyeni bir hayat düzeni getirerek haklarını korumuştur.

1 Ahmed bin Hanbel

2 Buhari: el-Edep'te Hz. Ali (radıyallahu anh)'den

3 İbn Asâkir: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

4 İbn Hibbân: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

5 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

Cahiliye devri adetleriyle ilgili birkaç misal verelim:

a) Ne evinde, ne toplum içinde kadının söz hakkı yoktu.

b) Ticaret malı gibi alınıp satılır ve istenildiğinde değiştirilirdi.

c) Kocası ölünce, koca tarafından hısımlar ona sahip çıkar, üzerine ilk elbisesini atanın malı olurdu. Artık o adam onu dilediği gibi yönetirdi.

d) Kadının malına varis olmak için onunla evlendikten sonra, her türlü zorbalık yapılır, kadın ölünceye kadar hakir tutulurdu.

İslâm bu ve benzeri davranışları yasakladı, her türlü haksızlığı haram kıldı. Kadına mehir olarak verilen mal ve paranın geri alınmasına cevaz vermedi. Ancak kadın açık fuhuşta bulunduğu takdirde verilen hakların bir kısmının geri alınmasına bazı şartlarla müsaade edildi.

Açık fuhuş; yüz kızartıcı nitelikte olan zina, hırsızlık, hayasızlık ve benzeri gayr-i ahlâkî şeylerdir. "Açık" tabirinin konulması, kadını hem kocasının, hem başkasının iftirasından korumaya yöneliktir.

Kur'ân'da böylece kadın hakları âdil kıstaslara bağlandıktan sonra, karı-kocanın karşılıklı iyi niyetle birbirine sıcak ilgi duymaları, güzel geçinmeleri emredilmiştir. Kur'ân güzel geçinmenin ölçüsünü "meveddet" "rahmet" olarak belirlemiştir.

Meveddet: Sıcak ilgi, samimi sevgi ve saygı anlamına gelir. Rahmet ise, karı-koca haklarını şefkat, hoşgörü, iyi niyet düzeyinde tutmaktır. Bu, bir aile için geçinmenin ideal şeklidir, diyebiliriz.

Kadının bazı huylarını beğenmemek veya bazı hallerinden tiksinmek, nefret etmek, insan tabiatında her zaman bulunabilir. Ama bir yuvanın selâmeti için bu, gerçek kıstas olamaz. Çünkü peygamberler dışında hiçbir insan dörtbaşı mamur değildir. Herkesin kendine göre bir takım kusurları ve meziyetleri vardır. Tiksinilen bir kusurun ötesinde kimbilir nice üstün taraflar mevcuttur.

Buna birkaç örnek verelim:

a) Allah'a inanır, günlük ibadetini yerine getirir.

b) Aza kanaat eder, kocasını sıkmaz.

c) Evine bağlıdır.

d) Temiz ve düzenlidir.

e) Doğurgandır.

f) Beraberinde bereket de getirmiştir.

g) Annelik vasfı, vakar ve terbiyesi göz ve gönül dolduracak düzeydedir.

Bunlar bir kadında aranılan güzel vasıflardır. Birkaç kusur ise bunların yanında belirsiz kalır.

Ama her şeye rağmen karı-koca birbirine ısınamıyor ve tiksinme, nefret duyma devam ediyorsa, ruhları arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Bunu gidermek çok zordur. Kadın da bu sıkıcı bağdan kurtulmak istiyorsa, o takdirde boşamaya cevaz vardır. Boşayınca da koca daha önce eşine verdiği mehirden -bir yük altın bile olsa- bir şey geri almaz. Çünkü kadın bakirelik ve gençliğini ona vermiştir. Hem evlenirken Allah'ın güzel sözüyle nikâh yapılmış; kadın adına erkekten, evine bağlı iyi bir koca olarak davranması için söz alınmıştır.

Nikâh akdinde besmele, Fatiha, duâ ve tek kelimeyle Allah ve Rasûlullah isimlerinin anılmasının sebep ve hikmetlerinden biri de budur.

Tarihî Bir Belge

وَآتَيْتُمْ إِحْدٰيهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا

"(Mehir olarak) kantarkantar altın vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayınız."

İkinci halîfe Ömer (radıyallahu anh) bir gün cemaate hitap ederken, kadın haklarına değindi ve özetle şöyle dedi:

"Evlenirken kadına ölçü dışı bir mehir takdir etmeyin. Çünkü bu hususta da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz size örnektir. Eğer (aile bütçesini sarsacak) fazla miktarda mehir vermek şu dünyada cidden bir şeref ve âlicenaplık veya Allah katında bir takva ölçüsü sayılsaydı herhalde Rasulullah Efendimiz sizden buna daha çok lâyıktı. Halbuki O evlenirken de, kızını evlendirirken de 12 okiyyeden fazla bir mehir takdir etmemiştir."

Bunun üzerine bir kadın itiraz ederek şöyle dedi:

"Ya Ömer! Allah (celle celaluhu) bize veriyor, sen ise alıyorsun. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da: "(Boşanmış kadına mehîr olarak) kantar kantar altın (çokça mal) vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayınız." buyurmuyor mu?

Bu uyarı üzerine Ömer (radıyallahu anh): "Kadın isabet etti, Ömer ise hatâ." dedi ve şunu ilâve etti: "A Ömer, herkes senden daha bilgilidir."[1]

Mehir

Kadına İslâm şerîatınca tanınmış bir haktır. Nikâh akdinde anılması ve belirtilmesi sünnettir. Anılmadığı takdirde emsaline göre takdir edilir. Kadın, Kitap Ehlinden de olsa yine bu hakka sahiptir.

Mehrin Tavan ve Tabanı

Mehrin belirlenmiş bir tavanı yoktur. Ailenin sosyal ve ekonomik yapısına ve gücüne, kadının soyuna ve emsaline göre takdir edilir. Tabanı ise mezheplere göre farklıdır:

a) Hanefîler'e göre, 10 dirhem (32 gr. saf gümüş).

d) Malikîler'e göre saf altından bir dinarın dörtte biri veya saf gümüşten üç dirhem.

c) Şafiî ve Hanbelîler'e göre, mehrin belli bir taban ve tavanı yoktur. Kişinin durumuna, kadının emsaline göre takdir edilir.

Hanefîler'e göre:

Koca boşadığı kadınla sahih bir halvette bulunmuşsa, cinsel yaklaşmada bulunmasa bile mehrinin tamamını ödemekle yükümlüdür. Cinsel yaklaşma veya sahih bir halvet meydana gelmemişse, o takdirde yarısını vermekle yükümlüdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadın haklarına yer verildi. Gerek aile yapısında, gerekse sosyal bünyede kadının kısmen olsun yeri belirtildi. Evlilikte karşılıklı haklara saygılı olmanın bir takım yolları anlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, yakın akrabayla evlenmek gibi cahiliye devri âdetlerinin İslâm'da yeri olmadığı, her erkeğin istediği kadınla evlenemeyeceği açıklanıyor. Gerek nesep, gerekse süt sebebiyle hangi kadınların nikâhlanmasının haram olduğu belirtiliyor. Mut'a nikâhının sünnet ile kaldırıldığına ayrıca atıflar yapılıyor.

---

1 Nihayetü'l-Muhtaç - Tefsîr-i Kurtubî: 5/99. Mefatihü'l-Gayb: 3/257

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۭ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً
وَمَقْتًا ۭ وَسَاۗءَ سَبِيْلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهٰتُكُمْ وَبَنٰتُكُمْ وَاَخَوٰتُكُمْ
وَعَمّٰتُكُمْ وَخٰلٰتُكُمْ وَبَنٰتُ الْاَخِ وَبَنٰتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهٰتُكُمُ الّٰتِيْٓ
اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوٰتُكُمْ مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهٰتُ نِسَاۗىِٕكُمْ وَرَبَاۗىِٕبُكُمُ الّٰتِيْ فِيْ
حُجُوْرِكُمْ مِّنْ نِّسَاۗىِٕكُمُ الّٰتِيْ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ۡ فَاِنْ لَّمْ تَكُوْنُوْا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۡ وَحَلَاۗىِٕلُ اَبْنَاۗىِٕكُمُ الَّذِيْنَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ
الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٢٣﴾ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ
النِّسَاۗءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَاۗءَ ذٰلِكُمْ اَنْ
تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ ۭ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ
اُجُوْرَهُنَّ فَرِيْضَةً ۭ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا تَرٰضَيْتُمْ بِهٖ مِنْۢ بَعْدِ الْفَرِيْضَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٢٤﴾

22- Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin, ancak geçen geçti. Doğrusu bu bir fuhuş, çok çirkin bir davranış ve ne kötü bir yoldur!

23- Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren sütanalarınız, sütkardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızdan (doğma) yanınızda beslediğiniz üvey kızlarınız, -analarıyla gerdeğe girmemişseniz onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur- öz oğullarınızın kanlarıyla ve iki kız kardeşi nikâhınız altında birleştirmek suretiyle evlenmeniz haram kılınmıştır. Ancak (daha önce) geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah hem çok bağışlayan, hem çok merhamet edendir.

24- Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılınmıştır. Elinizde bulunan (evli harp esirleri) cariyeler müstesna. (İşte bütün bunlar) Allah'ın size

farz kıldığı yazılı hükümlerdir; bunlardan başkasını, namuslu-iffetli, zinadan kaçınarak mallarınızla (mehir verip) istemeniz size helâl kılınmıştır. O halde onlardan hangisinden (nikâh akdiyle) yararlandınızsa, mehrini takdir edildiği şekilde verin (bu bir haktır). Takdir edildikten sonra karşılıklı rıza ile anlaştığınızda size bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah bilendir ve yegane hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Cahiliye devri âdetlerini sürdüren Araplardan bazısı babalarından dul kalan kadınlarla evlenmekte bir sakınca görmezlerdi. İslâm öz anneyle evlenmeyi yasakladığı gibi üvey anneyle de evlenmeyi yasaklamıştır. Yukarıdaki âyetler, Arapların bu çirkin âdetinin Allah katında bir gazap, çok çirkin bir yol ve büyük bir vebal olduğunu açıklamak üzere indirilmiştir.

Yine rivayete göre ensarın seçkin kişilerinden Ebu Kays ölünce, oğlu dul kalan üvey anasıyla evlenmek istedi. Kadın da ona, "sana çocuk doğuracağıma söz veriyorum" dedi. Ama her şeye rağmen adam bir de durumu Peygamber Efendimiz'e arz etti. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

Bera' bin Azib (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Dayımı elinde bir bayrak bulunduğu halde birkaç kişiyle yola çıktığını gördüm. "Nereye gidiyorsunuz?" diye sorduğumda, bana şu cevabı verdi: "Bir adam üvey annesiyle evlenmiş, onun başını kesmeye gidiyoruz."[2]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Kadınlardan yedisi nesep cihetiyle, yedisi de sıhriyyet ve süt emme cihetiyle haram kılınmıştır." buyurdu, sonra da (yukarıdaki) muharremat âyetini okudu.[3]

"Nesep cihetiyle haram olan, süt emme cihetiyle de haramdır."[4]

Sahih rivayete göre, Hz. Hamza (radıyallahu anh)'ın kızı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e zevce olarak verilmek istendiğinde, Efendimiz:

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

2 Ahmed bin Hanbel-el-Beğavî – Lübabu't -Te'vîl: 1333 - İbn Kesir: 1/468

3 Buhari: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

4 Buhari – Müslim - Ebû Dâvud - Nesâî - İbn Mâce - Ahmed bin Hanbel

"O bana helâl değildir, Nesep cihetiyle haram olan, süt emme cihetiyle de haramdır; o benim sütkardeşimin kızıdır." buyurdu.[1]

"Ey insanlar! Size kadınlardan muvakkat (belirli bir süre) bir zaman için yararlanmanıza (mut'a nikâhı yapmanıza) izin vermiştim. Artık Allah mut'a nikâhını kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a ile aldığı bir kadın varsa, verdiği mehirden hiçbir şey almadan onu salıversin."[2]

Hazreti Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hayber'in fethinde mut'ayı ve bir de evcil eşek etini yemeği yasakladı."[3]

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir gün minberde cemaate şöyle seslendi:

"Bazılarına ne oluyor da mut'a nikâhı yapmak istiyor? Halbuki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bunu yasakladı. Herhangi bir adamın mut'a nikâhı yaptığını tesbit edersem, herhalde onu recmederim!"[4]

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ

"Analarınız, kızlarınız size haram kılınmıştır."

Nesep Yoluyla Haram Olan Kadınlar:

1. Anneler (nineler),

2. Kızlar (ve torunlar),

3. Kız kardeşler (ve onların kızları),

4. Halâlar,

5. Teyzeler,

6. Kardeş kızları,

7. Kız kardeş kızları.

Sıhriyyet ve Süt Emme Cihetiyle Haram Olan Kadınlar:

1. Sütanneler,

---

1 Buharî-Müslim

2 Müslim

3 Buharî-Müslim

4 Lübabu't-Te'vü/Alaeddin Ali: 1/337

2. Sütkız kardeşler,
3. Karısının anneleri,
4. Üvey kızlar,
5. Öz oğulların kızları,
6. İki kız kardeşi beraber aynı adama nikahlamak,
7. Üvey anneler.

Bunlarla evlenmenin âyetle haram kılındığında icmâ' vaki olmuştur. Ancak gerdeğe girmediği kadını boşadığı takdirde onun kızıyla evlenmesinde bir sakınca yoktur. Cumhura göre buna muhalefet eden olmamıştır. Gerdeğe girsin girmesin nikahladığı kadını boşadığı takdirde onun annesiyle hiçbir suretle evlenemez. Bunda da cumhurun ittifakı vardır.

Hanefîler'e göre: Evlendiği kadının anasıyla zina eden veya onu şehvetle öpen ya da şehvetle ona dokunan adamın karısı kendisine haram olur, bir daha onunla evlenemez.

Şafiî ve Malikîler'e göre: Bu durumda adamın karısı kendisine, ancak onun anasıyla sahih bir nikâhla münasebette bulunursa haram olur. Nikâhsız yaklaşma, şehvetle öpme ve okşama her ne kadar büyük günahsa da karısını kendisine haram kılmaz. Çünkü haram şey, helâli haram yapmaz.

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ

"Emziren sütanalarınız, sütkardeşleriniz."

Süt Anne ve Süt Kız Kardeşler:

Süt emmenin ölçüsü ve sayısı nedir? Müctehid imamların bu hususta farklı içtihad ve tesbitleri vardır:

a) Hz. Âişe (radıyallahu anha) validemizden yapılan rivayete göre: **"Bir-iki defa emmek nikâhı haram kılıcı değildir."**

Bu hadîsi delil kabul edenler, üç defadan az emmek nikâhı haram kılmaz, hükmünü çıkarmışlardır.[1]

İmam Ahmed bin Hanbel'in ictihadı da bu doğrultudadır.

---

1 Müslim: Urve'den, o da Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan

b) Fukahadan bir kısmına göre, ancak beş defa emdiği takdirde, süt emme nikâhı haram kılar. Bunların dayanak ve delili, Hz. Urve'nin Hz. Âişe validemizden rivayet ettiği şu hadîstir:

"Kur'ân'da bu konuda inen âyet 10 defa emmenin bilinmesi hakkındaydı. Yani çocuğun on defa bir kadının göğsünü emdiği bilinirse, nikâhı haram kılar. Sonra bu hüküm beş emmekle kaldırıldı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz vefat ettiğinde bu Kur'ân'da okunan bir hüküm olarak bulunuyordu."[1]

İmam Şafiî bu rivayeti delil olarak seçip ictihadına dayanak yapmıştır.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, bir defa bile emmek, tahrîm sebebi olarak kâfidir.

İki kız kardeşi aynı adamın kendi nikâhı altında tutması haram sayıldığı gibi, kadınla halâsını, kadınla teyzesini bir arada nikahlamak da haram sayılmıştır.

Tevrat'ta Nikahı Haram Olanlar:

Tevrat'ta da nikâhlanması yasak olan kadınlara geniş yer verilmiş ve konuya şu cümleyle başlanmıştır:

"Sizden hiç biri yakın akrabasından birine -onun çıplaklığını açmak için- yaklaşmayacaktır."

Kur'ân'da isimleri belirtilen yakınların hemen çoğu Tevrat'ta da belirtilmiştir. Ancak sütanalık ve sütkardeşlik konusuna temas edilmemiştir. Kur'ân Tevrat'taki bazı hükümleri değiştirmekte, değiştirilen kısımları tashîh edip yeni bir takım hükümler getirmektedir.[2]

Yakın Akraba ile Evlenmenin Sakıncaları

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetlerle yakın hısımlardan kimlerle evlenmenin haram kılındığı açıklandı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bu konuda geniş açıklamada bulunmuş ve âyette işaret edilen hususları yeterince belirtmiştir.

Yakın akrabayla evlenmenin dinî sakıncaları olduğu gibi, ilmî sakın-

1 Müslim - (Kur'ân'daki bu hüküm hem lafzen, hem hükmen kaldırılmıştır), diyenler var.

2 Bak: Tevrat/Tesniye: 27/20-22-23. 22/28-29

caları da tesbit edilmiştir. Birçok hastalıkların, sakatlıkların irsî olduğu artık bilinmektedir: Şeker, göğüs kanseri, kan dinmezliği, damar sertliği, romatizma bu cümledendir. Bundan başka çeşitli anormalliklerin genler vasıtasıyla irsî yapıdan ileri geldiği bilinmektedir. Akrabalık ne kadar yakın olur, bu hususta ailede yakın akrabayla evlenme ne kadar çok ve sık tekrarlanırsa, çocukların o nisbette anormal doğma ihtimalinin arttığı görülmektedir.

Bunun için semavî kitapların hemen hepsinde yakın akraba ile evlenmek yasaklanmıştır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in de Kur'ân'da belirtilen yakın akrabayla evlenmediği, sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

Çünkü irsî kusur ve meziyetlerin yalnız baba ve anadan değil, ikinci, üçüncü, beşinci, babadan genler vasıtasıyla geldiği kesinlik kazanmıştır. Annenin yumurtasında 23 tane kromozom vardır. Aynı şekilde babanın sperminde de 23 tane kromozom bulunur. İlkah anında yumurta ve spermden gelen kromozomlar birleşir, 46 kromozom meydana gelir. Kromozomlar çocuğun irsiyet unsurlarını ve özelliklerini tayin eden ünitelerdir. Çocuk, bedenindeki her hücre için anneden bir, babadan da bir kromozom alır.

Yakın Akraba ile Evlenmek Yasaklanmış Mıdır?

Konumuzu oluşturan âyette isimleri geçenler dışında kalan akraba ile evlenmek dinen yasaklanmamıştır. Ancak haber-i vahid (tek râvinin rivayet ettiği hadîs) ile bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Tarafımdan tercüme edilen Terbiyetü'l-Evlâd Fi'l-İslâm adlı iki ciltlik Dr. Abdullah Nâsıh Ulvan'ın eserinin birinci cildinde sözünü ettiğimiz konu şöyle açıklanmıştır:

- Soysuz, şerefsiz, inançsız ve ahlâksız bir ailede yetişen kızlardan sakınmamız şu hadîsle emredilmiştir: **"Hadrâ-i dimen'den sakının!"** Bunun üzerine soruldu: "Hadrâ-i dimen nedir, ey Allah'ın Rasulü?" Cevap verdi: **"Çöplükte yetişen güzel kadın."**[1]

Diğer iki hadîste de şöyle buyurulmuştur:

"Nutfeleriniz için araştırıp seçin (uygun ve denk olacak nezih kadınlar bulmaya çalışın). Çünkü kadınlar, erkek ve kız kardeşlerine

1 Darekutnî-el-Askerî - İbn Âdiy: Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'den

benzer çocuklar doğururlar."[1]

"İyi, düzenli, elverişli bir nahiyede (yetişen kadınlarla) evlenin. Çünkü soy ve kan çok hilekâr ve aldatıcıdır."[2]

Bütün bu hadîsler haber-i vahid ile rivayet edilmiştir; çoğu zayıf sayılsa da hepsi bir araya gelince hasen durumunu alır. O halde hadîslerin tamamı evlenmeye rağbet eden kimseyi; iyi, düzenli, elverişli evde ve konakta yetişip gelişen kadınlarla evlenmeye teşvîk etmekte; şeref, asalet ve faziletle tanınan köklü bir evde yetişen şerefli, soylu bir nutfeden süzülen, soylu, temiz atalardan meydana gelen kızlarla evlenmeyi tavsiye buyurmaktadır.

Evlenirken yabancı kadını seçmek

Kadını eş olarak seçerken bu hususta İslâm'ın hikmete yönelik önerilerinden biri de, yabancı kadını, hısım sayılan kadınlara tercîh etmektir. Bu da çocuğun yetenekli ve necip doğmasına yönelik bir arzudur. Aynı zamanda çocuğun irsî hastalık ve kusurlardan selâmette kalması ve aile çemberinin geniş tutulması, sosyal ilişkilerin daha sağlam ve gelişkin olması için bir önlemdir.

Bu doğrultuda gerçekleşen evlilik, doğan çocuğun fiziksel yapısında da güç ve kuvvet artırır; daha iyi gelişmesine, sağlam temel üzerinde kudret kazanmasına yardımcı olur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hısım ve akraba ile evlenmekten sakınmayı tavsiye buyurması, hiç de şaşılacak şey değil. O'nun bütün emir ve tavsiyeleri ilme ışık tutmakta, ana fikir olmaktadır. Şüphesiz ki, bu tavsiye, çocuğun cılız, geri zekâlı olmasını önlemeye, anne-babadaki kusurun, bilhassa evlilikten meydana gelen kusurun çocuğa intikal edip onu bön yapmasına engel teşkil etmeye yöneliktir.

Kısacası, ırsî kusurlar, yani atalardan gelen, vereset yoluyla intikal eden kusurlardan uzak tutmayı amaçlamaktadır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu konudaki uyarılarından ve ümmetini sözü edilen evlilikten sakındırmaya yönelik tavsiyelerinden biri şöyledir:

---

1 İbn Âdiy-İbn Asâkir: Hz. Aişe (radıyallahu anha)'den

2 İbn Âdiy/el-Kâmil'de merfuân rivayet etmiştir.

"Yakın hısımlarla evlenmeyin; çünkü bu durumda çocuk zayıf ve geri zekâlı doğar."

"Yabancı kadınlarla evlenin ki zayıf ve geri zekâlı kalmayasınız!"[1]

Sütün Nikâh Üzerindeki Olumsuz Te'siri

Âyet ve hadîslerin açık delâletinden, sütanne ve sütkardeşlerle evlenmenin haram olduğu anlaşılıyor. Müctehid imamların da bu mesele hakkındaki görüş ve ictihadları farklı olmakla beraber tahrîmde birleşmektedirler.

Önce şunu belirtelim ki, bu tahrim, anneye ve sütüne karşı üstün saygıyı ifade eder. Süt, emen ile emziren arasında ruha dayalı sevgi bağlarını hazırlar. Bir bakıma annelik evlatlık duygusunu doğurur. O halde kişinin, sütünü emdiği kadınla veya onun çocuklarıyla evlenmesi, hem bu sevgi ve saygıya, hem de ruhun derinliğine inen duygusal bağa ters düşer.

Anne sütünde bebeği besleyecek yeterli maddeler bulunduğu gibi karakter ve ruhî yapısında da tesirini gösterecek bazı özelliklerin bulunduğunu daha çok tasavvuf erbabı keşif ve müşahedeye dayanarak belirtmişlerdir. Bilindiği gibi ana sütü sadece bir besin maddesi olarak kalmıyor, aynı zamanda bulaşıcı hastalık mikroplarına karşı direnme gücü veriyor. Bunların ötesinde daha ne gibi yarar ve tesirleri var, bilemiyoruz. İslâm'ın sütanne ve sütkardeşlerle evlenmeyi haram kılmasında belirtilen nedenlerden başka bir takım hikmetleri daha vardır. İleride ciddi şekildeki bilimsel çalışmalar ve araştırmalar bazı gerçekleri ortaya çıkarabilir. Allah daha iyisini bilir.

HUKUKÎ YÖNÜ

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

"Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılınmıştır. Elinizde bulunan (evli harp esirleri) cariyeler müstesna."

Âyetin açık delâletinden, savaşta esir edilen evli kadınlarla evlenmenin helâl olduğu, esir düşmekle boşanmış sayıldığı, Gayri müslim olan kocasıyla bağlarının koptuğu anlaşılıyor.

---

1 Müellif Dr. Abdullah Nâsih, bu iki hadîsin mahreç ve kaynağını tesbit edemediğini, onun için hadîs ilminde üstad sayılanlardan bunların kaynağını sormakta, bilgi verene şükranlarını sunacağını ifade etmektedir. Bizim tesbitimize göre, birinci hadîsi, İmam Gazâlî İhyâ'da nakletmiştir. İkincisi ise, hadîs değil, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın tavsiyelerinden biridir.

Ancak fıkıhçılar (İslâm hukukçuları) bu âyetin yorumunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a) İbn Abbas, Ebû Kılâbe, İbn Zeyd, Mekhûl, Zührî ve Ebû Saîd el-Hudri'ye göre âyetteki "muhsanat" tabirinden murat, evli olan harp esirleri kadınlardır. Bunların savaşta esir edilmedikleri takdirde nikâhları iki yönden haramdır: Biri evli bulundukları, diğeri müşrike (Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşan) oldukları için. Esir edildikleri takdirde hangi mücahidin hissesine isabet ederse, ona nikâh yoluyla helâl olur. Tabii aradan bir ayhâlinin geçmesi gerekir.

İmam Şafiî'nin de ictihadı bu anlam ve hükümdedir. Ashab ve tabiînden ismi geçen bu zatların delili ise Ebu Said el-Hudrî'nin rivayet ettiği şu mealdeki hadîstir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Huneyn Savaşı'nda bir bölük askeri Hevazin bölgesindeki Evtas'a göndermişti. Bunlar düşman ile karşılaşıp savaşmışlar, üstünlük sağlayarak düşmanı mağlûp etmişler ve bu arada hayli ganimet elde etmişlerdi. Ganimetler arasında evli kadınlar da bulunuyordu. Ashab-ı Kiram, bu kadınların evli bulunmalarını dikkate alarak kendilerine helâl olmadıklarına hükmetmişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet, buna ruhsat verildiğini belirtir mahiyette indi."

Az yukarıda belirttiğimiz gibi, sözü edilen kadınlarla evlenebilmek için iddetin (şer'î bekleme süresi) bitmesini beklemek gerek. Bu bir bakıma kadına karşı daha saygılı davranmayı ve bir de neslin dejenere olmamasını amaçlar. Hâmile olup hamli henüz kesin belli olmayan bir kadınla hemen evlenildiğinde doğacak olan çocuğun kime ait olduğu bilinmez.

İmam Kurtubî'ye göre, âyet bu konuda çok açıktır. Yoruma bile lüzum yoktur. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihatta bulunmuşlardır. Ancak bu durumda olan kadınların şer'î bekleme süresi ne kadardır? Müctehid imamların, Ashab-ı Kirâm'dan yapılan rivayetlere dayanarak tesbitleri biraz farklıdır:

Ebu Said el-Hudrî'nin rivayetinden bunun bir ayhali görmesiyle sona ereceği şöyle belirtiliyor: "Esir edilen evli kadınlardan gebe olanlarla doğum yapıncaya, gebe olmayanlarla ayhali görünceye kadar evlenip cinsel yaklaşmada bulunmayın."

Hasan bin Salih'e göre, bunların şer'î bekleme süresi, cariyelerde olduğu gibi iki ayhali görmeleridir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Sevrî de aynı görüştedirler.

İmam Mâlik'e göre, birincilerin görüş ve tesbiti daha sıhhatlidir.

b) Abdullah bin Mes'ud, Saîd bin Müseyyeb, el-Hasen bin Ebî Hasen, Übey bin Kâ'b, Câbir bin Abdullah'a göre, Muhsanat'tan murat, evli cariyelerdir. Onların başkasına satılmaları, boşanmaları anlamınadır. O halde evli olan câriye satıldığı takdirde boşanmış sayılır ve satın alan onunla evlenebilir. Tabii yine şer'î bekleme süresi sona erinceye kadar beklenilir.

c) Evli olan müslim ve Gayri müslim kadınlar kasdediliyor. Hz. Ali (radıyallahu anh)'a göre, bundan maksat, sadece evli olan müşrike kadınlardır.

d) Yine Muhsanat'tan murat, evli olsun, bekâr olsun namuslu her kadın demektir. Böyle olan kadınlarla ancak şartlar elverişli olduğu takdirde sahih bir akitle evlenmek caizdir.

Konumuzu oluşturan âyetin zahirini bütün bu yorum ve mânalara hamletmek mümkün. Ancak ne var ki, sahih rivayetleri de dikkâte aldığımızda birincilerin yorum ve ictihadının daha sahih olduğu ortaya çıkar. Nitekim müfessirlerin çoğu da bu mâna ve hüküm üzerinde durmuşlardır.

Mut'a Nikâhı

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

"Hangisinden yararlandınızsa, mehrini takdir edildiği şekilde verin."

Âyette, mut'a nikâhına delâlet eden "istimta'" masdarından alınma "İstemta'tüm" fiili kullanılmıştır, istimta', telezzüz etmek, yararlanmak, demektir, "ucûr" kelimesi ise "ecr"in çoğuludur, ücretler demektir.

Ne var ki İslâm hukukçuları, müctehid imamlar ve büyük müfessirlerimiz bu âyeti sözlük manasıyla tefsir etmeyip, konuyla ilgili diğer âyetleri ve rivayet edilen sahih hadîsleri de dikkâte alarak daha geniş ve fakat farklı ictihadda bulunmuşlardır.

Biz önce bu görüş ve ictihatların özetini vermeyi, sonra da meseleyi sonuca bağlamayı uygun gördük:

1- el-Hasen ve Mücâhid'e göre, kadınlardan sahih nikâhla yararlan-

dığınız takdirde onların mehirlerini veriniz. Nikahlandıktan sonra bir defa olsun cinsel yaklaşmada veya Hanefîler'e göre sahih bir halvette bulunan koca, karısına belirlenen, belirlenmediği takdirde emsaline uygun mehir vermekle yükümlüdür.

Bu görüşe göre, âyet, mut'a nikahıyla ilgili değildir.

2- İbn Huveyz-Mendad'a göre de âyeti mut'a nikâhının caiz olduğuna hamletmek doğru değildir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz mut'a nikâhını yasaklayıp haram kılmıştır. Hem Kur'ân'da

فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ

"Sahiplerinin izniyle kendinize nikahlayın."[1] buyurulmuştur. Bu bir bakıma yukarıdaki âyeti açıklar mahiyettedir. "Sahipleri" diye tercüme ettiğimiz "ehil"den maksat, veli ve iki de şahitle yerine getirilecek şer'î nikâhtır. Mut'a nikâhı ise bu ölçü ve anlamda değildir.

Bu görüş daha çok birinci görüşü destekler muhtevadadır.

3- Cumhura göre bu, İslâm'ın ilk yıllarında caiz olan veya savaş nedeniyle ruhsat verilen Mut'a nikâhına delâlet eder. Şartlar değişince bu hüküm kaldırılmıştır. Nitekim İbn Abbas, Übey ve İbn Cübeyr bu âyeti: فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ şeklinde okumuşlardır.[2]

4- Tabiînden Saîd bin Müseyyeb'e göre, âyet, mut'a nikahıyla ilgilidir; ancak miras âyetiyle hükmü kaldırılmıştır. Çünkü mut'a nikâhında miras hükmü câri değildir.

5- Hz. Âişe ve Kasım bin Muhammed'e göre, mut'â nikâhı şu âyetle yasaklanıp haram kılınmıştır:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ[3]

---

1 Nisa: 25

2 Nisâ Sûresi: 25 - Kurtubî: 5/130

3 Mü'minûn Suresi: 5-6

Bu bakımdan mut'a ne sahih bir nikâhtır, ne de elin sahip olduğu bir mülktür (cariye anlamına olan mülk). Nitekim Dârekutnî, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mut'a nikâhını haram kıldığına dair Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan sahih rivâyetler yapmıştır. Hazreti Ali (radıyallahu anh) bu konuda diyor ki: "Ramazan orucu diğer bütün oruçları; zekât diğer bütün sadakaları; talâk, iddet ve miras hukuku mut'ayı; kurban diğer boğazlamaları neshetmiş, hükmünü kaldırmıştır."

6- İbn Mes'ud (radıyallahu anh) da, talâk, iddet ve miras hukukuyla mut'a nikâhının hükmü tamamen kaldırılmıştır, diyor.

Mut'a Nikâhı Ne Zaman ve Kaç Defa Mübah Kılınmıştır?

Sahih-i Müslim'de Hz. Abdullah'tan yapılan rivayete göre, deniliyor ki: "Biz, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle birlikte savaşırken evimizden ayrı düştük ve bu yüzden Peygambere: "Ya Rasûlallah! Kendimizi iğdiş yapalım mı?" diye sorduğumuzda bizi böyle bir şey yapmaktan men'etti ve dul kadınlarla bir elbise karşılığında muvakkat nikâh yapmamıza ruhsat verdi."

Ebu Hatim el-Büstî'nin de dediği gibi, ashabın bu sorusundan mut'a'nın önceleri meşru ve mübah olmadığı anlaşılıyor. Yine ciddi tesbitlere göre, verilen bu ruhsat Hayber Savaşı'nda kaldırılıyor. Sonra fetih yılında (yani Mekke'nin fethinde) tekrar ruhsat verildiği ve üç gün sonra, bir rivayete göre üç saat sonra ruhsatın kaldırıldığı, kıyamete kadar haram kılındığı naklediliyor.

İlim adamlarımız bu rivayeti pek sıhhatli bulmamışlar. Üzerinde hayli farklı tesbit ve görüşlere yer verilmiş ve tartışma konusu olmuştur. Allah daha iyisini bilir.

Tartışma konusu olan, Hayber Savaşı'nda kaldırıldığı rivayeti değil, Mekke'nin fethinde buna tekrar ruhsat verildiğine dair olan rivayettir.[1]

İbn Arabî diyor ki: Mut'a nikâhı, şeriatın garip hükümlerinden biridir. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında mübah kılınmış, Hayber'in fethinde haram kılınmış ve Evtas Savaşı'nda tekrar mübah kılınmış ve ondan sonra tekrar haram kılınmıştır. Kıble meselesi hariç bunun bir benzeri ikinci bir mesele yoktur.

1 Tefsîr-i Kurtubî: 5/130

Burada, Evtas olayının Hayber'den önce mi, sonra mı meydana geldiği de bir araştırma konusudur.[1]

El-Ekva'a göre, mut'a nikâhı Evtas olayında mübah kılınmış, Hayber'in fethinde ise haram kılınmıştır. Bundan sonra artık mübah kılındığını belirten sahih bir rivayet mevcut değildir.

el-Ekva'ın tesbitinden, Evtas olayının Hayber'den önce meydana geldiği anlaşılıyor ki sahih olan da budur.

Rabi' bin Sebre'ye göre, Mekke fethinde tekrar mübah kılınmıştır. Ne var ki bu rivayet pek muteber sayılmamıştır.

Ebû Davud'un Musannef'inde, Rabi' bin Sebre'den yapılan rivayete göre, mut'a nikâhı, son olarak Haccetü'l-Vedâ'da yasaklanmıştır. Ebu Dâvud diyor ki, "bu konuda en sahih rivayet budur."

İlim adamlarımız, ciddi araştırmacılarımız, bu rivayetin de pek muteber olmadığını ortaya koymuşlardır. Çünkü Haccetü'l-Vedâ'da ashabın çoğunun karısı yanında bulunuyordu. O ana kadar buna ruhsat verildiğini belgeleyen hiçbir rivayet mevcut değildir. Ancak Haccetü'l-Vedâ'da bunun haram olduğunun bir kez daha duyurulmasında yarar görülmüş, olabilir.

Amr'ın el-Hasen'den yaptığı rivayette ise, şöyle deniliyor: Mut'a ancak üç kez mübah kılınmıştır. En son Umre-i Kaza'da mübah kılındığı ve ondan sonra artık yasaklandığı sanılmaktadır.

Ebu Cafer et-Tahaviy'e göre: Mut'a konusunda Hazreti Peygamber'den yapılan bütün rivayetler seferde bulunduğu zamanlara rastlar. Seferde buna ruhsat verildiği gibi, yine seferde yasaklanmıştır. Haccetü'l-Vedâ'da mübah kılındığını iddia edenlerin rivayeti ise, bu konudaki rivayetlerin hepsinin dışında kalır. Çünkü Veda Haccı'nda çoğunun karısı yanında bulunuyordu. Ashabın orada bekârlıktan şikâyet etmesi ise hiç düşünülemez. Bilâkis bunun haram olduğu Haccetü'l-Vedâ'da bir defa daha ilân edilmiştir. Çünkü Mekke'de bu âdet yaygındı.[2]

el-Esca'ın Ammar Mevlâ Şerîd'den yaptığı rivayete göre, Ammar diyor ki: İbn Abbas'a sordum:

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 5/131

2 Şerhu Meani'l-Asâr: 3/24-27

- Mut'a zina mıdır, yoksa nikâh mıdır?

Cevap verdi:

- Ne zinadır, ne de nikâh.

- Peki nedir? dedim,

- O, Allah'ın buyurduğu gibidir, dedi.

- Mut'adan dolayı iddet gerekir mi? diye sordum.

- Evet, bir ayhali, diye cevap verdi.

- Mut'a ile evlenen çiftler birbirine vâris olur mu? diye sorduğumda ise, dedi ki:

- Hayır.

Ebu Amr de diyor ki: Önce gelen âlimlerle, sonra gelen âlimlerden hiçbiri mut'a'nın belli bir süre ile nikâh olduğunda ve bu anlamda evlenen çiftlerin birbirine vâris olmayacağında farklı görüş ortaya koymamıştır.

İbn Atiyye diyor ki: Mut'a nikâhı, adamın kadınla iki şahit huzurunda ve velisinin izniyle belli bir süre için evlenmesidir. Ancak aralarında miras hükmü câri değildir. Süre sona erince kadın artık boşanmış kabul edilir ve birbirine haram sayılır.[1]

Nuhas bu konuda şöyle bir tarifte bulunmuştur: Mut'a; erkeğin kadına, "seninle bir gün için evleniyorum, sana iddet gerekmez, aramızda miras ve talâk da söz konusu değildir. Buna şahitlik edecek kimseye de ihtiyaç yoktur." demesi ve kadının da bunu böyle kabul etmesidir.

Bu doğrudan zinadır. İslâm hiçbir zaman bunu mübah kılmamıştır. Onun için Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bana mut'ayla evlenmiş bir adam getirilmiye görsün mutlaka onu taşla ezip belirsiz hale getiririm!" demiştir.[2] Bütün bu rivayet ve tespitlerden çıkaracağımız sonuç şudur:

"Mut'a nikâhına İslâm'ın ilk yıllarında bilhassa savaş günlerinde ruhsat verilmiş, sonra Hayber'in fethinde yasaklanmıştır. Bunun dışındaki rivayetlerin, görüş ve tariflerin çoğu sıhhatli değildir, aynı zamanda haber-i

1 Tefsîr-i Kurtubî: 5/132

2 Tefsîr-i Kurtubî: 5/132 - Şerhu Meani'l-Asâr: 3/26

vahidle rivayet edildiği için de hükme medar sayılmamıştır. İslâm savaş günlerinde bu hususta iki zarardan en hafifini seçip geçici bir ruhsat tanımıştır, hepsi o kadar. Veda Haccı'nda da bunun haram kılındığının bir daha açıklanması, her türlü şüphe ve ihtimalleri kaldıracak anlamdadır."

Tekrar edelim ki bu konuda en sahih ve hükme medar rivayet Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılanıdır:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hayber gününde hem mut'a nikâhını, hem de ehli eşek etini yasakladı."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Evlenme hususunda hangi kadınları nikahlamanın helâl, hangilerinin haram olduğu kısmen belirtildikten sonra, hür mü'mine kadınları nikâhlamaya maddî yönden gücü yetmeyen kimseler, zinaya sapmaktan endişe ederlerse, o takdirde namuslu mü'mine cariyelerle, sahiplerinin iznini alarak evlenmelerinde bir sakınca olmadığı belirtiliyor.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا
مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ
بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ
مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ
نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ
وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

25- Sizden kim iffetli hür mü'mine kadınlarla evlenecek güce sahip değilse, ellerinizde bulunan mü'mine cariyelerinizden (alıp evlensin). Allah imânınızı daha iyi bilendir. Kiminiz kiminizdensiniz (aynı soydan gelmesiniz). O halde fuhuşta bulunmayan, gizli dost edinmeyen namuslu iffetli olanlarını sahiplerinin izniyle kendinize nikahlayın; mehirlerini de

1 Buharî-Müslim

örfe uygun biçimde verin. Bu evlilikten sonra fuhşa saparlar (zina ederler) se, o takdirde cezaları, hür kadınlar hakkında konan cezanın yarısıdır. (Cariyeyle evlenmenize izin verilmesi) sizden günah sıkıntısına (zinaya) düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İLGİLİ HADİSLER

"Herhangi bir köle efendisinin iznini almadan evlenirse, o zânidir."[1]

"Kadın kadını evlendirmesin, kadın kendi kendini de evlendirmesin. Çünkü zâniye, kendi kendini evlendiren kadındır."[2]

"Sizden birinizin cariyesi zina ettiğinde, bu ortaya çıkıp kesinleşirse, ona had tatbik edin ve kendisini ayıplamayın. İkinci defa zina ederse, yine had cezası tatbik edin ve kınayıp ayıplamayın. Üçüncü kez zina ederse, artık onu kıldan ma'mul bir urgan karşılığında bile olsa satsın."[3]

"Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenip (karısının mehir ve nafakasını karşılamaya) güç getirirse, evlensin. Çünkü evlenmek gözün daha çok (haramdan) sakınmasını, namus ve iffetin daha çok korunmasını sağlar. Buna güç getiremeyene oruç tutmak gerekir. Çünkü oruç onun için bir nevi iğdişliktir."[4]

Evlenmede Malî Güç

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ

"Sizden kim iffetli hür mü'mine kadınlarla evlenecek güce sahip değilse."

Kur'ân-ı Kerîm, neslin devamı, fuhşun önlenmesi, düzenli bir aile hayatının kurulması için meşru' yoldan evlenmeyi emretmiş bunu kuvvetli sünnet saymıştır. Maddî ve manevî güç ve imkânı bulunduğu halde evlenmeyip bekâr olarak ölenleri Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kınamış, onları ölülerin en rezili diye vasıflandırmıştır. Ancak kurulacak yeni yuva-

---

1 İbn Mace/Nikâh: 15

2 İbn Mace/ Nikah: 43

3 Buharî/Büyû: 66, 110 - Müslim/Hudud: 30 - Ahmed: 2/249, 376 422, 431,494

4 Buharî/Savm: 10, Nikâh: 2, 3,19 - Müslim/Nikâh: 1, 3 - Ebû Davud/ Nikâh: 1 - İbn Mace/Nikâh: 1 - Nesâî/Sıyam: 43 - Dârimî/Nikâh: 2- Ahmed: 1/378, 424, 425, 432

nın zarurî ihtiyaçlarını karşılayacak malî imkânların bulunmasına özellikle parmak basmış ve bu sünneti malî imkânla kayıtlamış, böyle bir imkâna sahip olmayanların sabretmesini tavsiye ederek kendileri lehine daha hayırlı sonuç vereceğini belirtmiştir. Hür iffetli mü'mine bir kadını sıkıntıya sokup her gün ayrı bir huzursuzluk çıkmasına neden olmaktansa, bekâr yaşamak daha hayırlıdır. Cariyelerin henüz yer yer kendini hissettirdiği İslâm topluluklarında ise, ikinci çare olarak zinaya sapmamak için onlarla evlenilmesine cevaz verilmiştir. Bu da gelişi güzel değil, sahibinden izin alıp mehrini ödemek şartıyla mümkün olacağına bilhassa temas edilmiştir. Nikahlanan kadın cariye de olsa, onun kadınlık ve annelik vakarına saygılı olmamız, ticarî bir meta' muamelesinden uzak, insanlığımıza yakışır ölçü ve anlamda bir evliliğe kapı açmamız gerekir. İşte Kur'ân bu hususa açık işarette bulunup mü'minleri uyarıyor. Ayrıca kendini zinadan koruyabilen bir bekâr mü'minin, câriye de olsa, bir kadını sırf şehvetini teskin etmek için sıkıntıya sokmasının da pek uygun olmayacağına dikkatleri çekip evlenmemenin daha hayırlı olacağını haber veriyor.

Bu, bir bakıma kadına ve dolayısıyla insan unsuruna gösterilen saygının ve ona tanınan hakların bir belirtisidir. Böylece Mü'min cariyelerin de rasgele alınmaması tenbih edilmiş oluyor.

Kur'ân bir yandan toplum yapısındaki bu zayıf unsurları koruyup insanî haklarının yok yere çiğnenmesine kapıları kaparken, onları da tamamen başıboş bırakmıyor; yani yarı hürriyet sınırları içinde sınırsız bir hürriyet tanımıyor; fuhşa sapacak olurlarsa, hür kadınlara uygulanan cezanın yarısının onlara uygulanmasını emrediyor. Çünkü hürriyeti yarıyarıya elinden alınmış bir insana verilecek bu kabil cezanın da ona göre tutulması adaletin gereği değil midir? Böylece bu konuda ceza hürriyetle orantılı oluyor.

Hepiniz Aynı Soydansınız

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ

"Allah imânınızı daha iyi bilendir. Kiminiz kiminizdensiniz."

Renk, ırk, dil ve bölge farkı gözetmeyen Kur'ân, insana değer sunarken daha çok onun imân ve takva (Allah'tan saygı dolu bir kalble korkup kötülüklerden sakınma)sına bakar. Kölelik, esirlik ve cariyelik, zenginlik ve fakirlik gibi sıfatların ve durumların arızî olduğuna dikkatleri çeker,

bunun hiçbirinin değer ölçüsü olmadığını hatırlatır. Bütün insanların tek soydan geldiğini, hakiki üstünlüğün imân, takva ve faziletle vücut bulabileceğini vurgular. Ancak Kur'ân bir yandan da insanın evlilik gibi konularda sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını ihmal etmez. Geçimini zor sağlayabilen bir erkeğin bolluk içinde doğup büyüyen hür mü'mine bir kadınla evlenmesini pek uygun görmez. Çünkü bu durumda olan çiftlerin mutlu bir yuva kurması çok zor, hattâ bazen imkânsızdır. Ama hayatı çileyle dolu olup kıt kanaat geçinmesini bilen bir mü'mine câriye ile evlenmeye engel olmaz. Bununla beraber cariyeyi de sıkıntıya sokmak ihtimal dahilindeyse adamın evlenmeyip bekâr kalmasının hayırlı olacağını ve şehvetini teskin için oruç tutmasını tavsiye eder.

Bütün bu kayıt ve rivayetlerden anlıyoruz ki, İslâm kadının mehri hususunda bir sınırlama yapmamış, bunu daha çok örfe, kadının sosyal ve aile durumuna uyum sağlayacak bir anlayış ve ölçüye bırakmıştır.

Fuhuşta Bulunmayan ve Gizli Dost Edinmeyen Cariyeler

مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ ۚ

"O halde fuhuşta bulunmayan, gizli dost edinmeyen namuslu, iffetli olanlarını."

İslâm, iffet ve namus cevherini hür mü'mine kadınlarda aradığı gibi, cariyelerde de arar ve ancak bu cevhere dosdoğru sahip bulunan kadınlar ev hanımı olmaya lâyıktırlar, der. Peki ama dinimiz iffet ve namus cevherini yalnız kadınlarda mı arar, yoksa erkeklerde de aynı cevherin bulunmasını öngörür mü? Kur'ân'da ciddi bir araştırma yapıldığı ve ilgili hadîslerle birleştirildiği takdirde aynı sıfatın erkeklerde de arandığını görürüz. Nisa sûresi 24. âyette, "(İşte bütün bunlar) Allah'ın size farz kıldığı yazılı hükümlerdir; bunlardan başkasını, namuslu-iffetli olup, zinadan kaçınarak mallarınızla (mehir verip) istemeniz sîze helâl kılınmıştır." buyurulurken bilhassa evlenecek erkeklerin de namuslu iffetli olup zinadan kaçınan kimseler olması belirtiliyor. Aynı husus Maide sûresi 5. âyetle de açıklanarak konuya ağırlık kazandırılmıştır.

FIKHİ YÖNÜ

İmam Mâlik'e göre, bir mü'minin maddî ve manevî güç ve imkânı bulunduğu halde hür mü'mine kadınla evlenmeyip bir mü'mine cariye ile

evlenirse, onları ayırmak gerekir. (Bu yetki hâkime verilmiştir.)

İmam Ebû Yusuf'a göre, hür iffetli mü'mine bir kadınla evli bulunan kimsenin cariye ile evlenmesi caiz değildir. Çünkü âyette geçen tavl tabiri ona göre, "hür kadın" demektir.

Süfyan Sevrî, Katade, Atâ' ve Nehai'ye göre, tavl tabiri, sabırlı, irâdeli ve dayanıklı olmak demektir. O halde bir cariyeye gönül verip başkasıyla evlenmeyi düşünmeyen erkek, malî gücü yerinde de olsa zinaya sapmamak için onunla evlenebilir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre, hür iffetli mü'mine bir kadınla evli bulunmayan kişi zengin bile olsa, Allah (celle celaluhu) onun cariye veya Hristiyan bir kadınla evlenmesine ruhsat tanımıştır. İsterse evlenebilir.

Tabiinden Mücahit'ten de bu anlam ve hükümde rivayet yapılmıştır. Nitekim Süfyan Sevrî'nin İbn Ebî Leylâ'dan, onun da Minhal'dan, onun da Ubbad bin Abdillah'tan yaptığı rivayette Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Câriye üzerine hür kadın nikâhlanırsa, iki gün hürre, bir gün cariyeye tahsis edilir."

İmam Şafiî'ye göre, câriye ile evlenmek şu iki şarta bağlanmıştır: Malî güçsüzlük ve bu yüzden zinaya sapma endişesi.

TAHLİLLER

Tavl veya tul tabiri üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır:

a- Tavl okunduğunda, refah ve zenginlik demektir. Falan adam tavl sahibidir, yani malî güce sahiptir, demektir.

b- Tul okunduğunda, uzunluk anlamına gelir, kısanın karşıtıdır. Bundan maksat, mehir verecek kudrette olmaktır.

c- Evlenmeyi kolaylaştıran her türlü maddî ve manevî güç demektir.

d- Satışı ve icare verilmesi mümkün olan her şeye tavl denilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Hür kadınlarla cariyelerin nikâh ahkâmı belirtildikten ve onların bazı haklarına yer verildikten sonra aşağıdaki âyetlerle sözü edilen hükümlerin sebep ve illetlerine temas ediliyor; toplumun sağlam temellere oturtulmasının, aile yuvasının meşru sınırlar içinde varlığını koruyabilmesinin önemine işaretle bunu tahrip etmek isteyenlerin her devirde bulunabileceğine dikkatler çekiliyor.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

26- Allah size (dinî hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlâki ölçüleri) açıklamak, sizden öncekilerin yollarını (örnekleriyle sergileyip) göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister. Allah bilendir ve yegâne hikmet sahibidir.

27- (Öyle ya) Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin(doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler.

28- Allah sizden (ağır sorumlulukları, taşınması zor yükleri) hafifletmek ister. İnsan oldukça zayıf (iradeli) yaratılmıştır.

İLGİLİ HADİSLER

"Dinin (ve dindarlığın) Allah katında en sevimlisi, bâtıldan uzak hakka yönelik koskolay olanıdır."[1]

"Ben, bâtıldan uzak hakka yönelik koskolay bir dinle gönderildim."[2]

Dinî Hükümler Akıl Yoluyla Değil, Vahiy Yoluyla Bilinir

Gerçi insan, zekâsıyla, aklıyla ve bir takım yetenekleriyle hakikati bulmaya, bulup kavramaya çalışır, ama bu hep sınırlıdır. Objektifleşme gayretimizin durmadan aklımızı harekete geçirmesi, eşyayı daha iyi anlamamıza yardım eder. Ne var ki hakikat bunun çok ötesindedir. Aklın ve zekânın hududunu aşar. Bunun için Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Allahım! Eşyanın hakikatini olduğu gibi bana göster."** diye duâ etmiştir.[3]

---

1 Buharî/İmân: 29 - Tirmizî/Menakıb: 32, 64 - Ahmed: 1/236

2 Ahmed: 5/266-6/116, 233

3 Bunun hadîs olduğunu daha çok tasavvufçular söylerler.

O'nun gibi, bir olan, öncesiz ve sonrasız bulunan Allah (celle celaluhu)'yu, O'na kulluk görevimizin hikmet ve manasını, bunun ölçü ve biçimini, âhireti ve ilgili hakikatleri, kabir âlemini aklımızla çözüp anlamamız mümkün değildir. Çünkü aklın sınırı ve ilgilendiği şey, fizik âlemidir. Bunlar ise daha çok metafizikle ilgilidir.

İşte konumuzu oluşturan 26. âyetle bu hususa temas edilerek,

"Allah size (dinî hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlâkî ölçüleri) açıklamak ister." buyurulmuştur. Bu bakımdan "Dinsiz akıl kör, akılsız din topaldır." diyenler yanılmamışlardır. İşte peygamber ve kitap gönderilmesinin sebeplerinden bir kısmı bunlardır; yani aklın sözü edilen hususlarda mutlaka vahye ihtiyacı vardır.

Hak Dinlerin Kaynağı Birdir

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

"Allah size açıklamak, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister."

Aynı kaynaktan süzülüp gelen hak dinler arasında ortaklaşa noktalar mevcuttur. Toplumun selâmeti, ailenin saadeti ve devamlılığı için kutsal kitaplarda yer alan hükümler ve tavsiyeler arasındaki yakınlık, benzerlik ve derece derece daha tekâmül edilmişlik bize kaynağın aynı olduğunu, aynı amaçlar güdülerek vahiy yoluyla indirildiğini göstermektedir. Diğer kutsal kitaplarda beşer eli dokunarak değiştirilen ilâhî beyân ve belgelerin Kur'ân tarafından tashih edildiğini de bilmekteyiz. Kur'ân son kitap olma özelliğiyle kendisinden önceki kitap ve sahifelerin Allah tarafından indirildiğini ve gönderilen her peygamberin hak olduğunu ilân ederken, kasıtlı ve çok tutucu ellerin tahrif ettiği kutsal kitaplardaki son din ve son peygamberle ilgili belgelerin çoğu anlaşılmaz hale sokulmuş ve böylece dinler arasındaki bağlantılar koparılmıştır. Bu yüzden Kur'ân bir-çok âyetlerle Musa ve İsa Peygamberler'i saygı ile anar, onların hak peygamber olduklarını ilân eder. Ama haham ve papazların bu kitaplar arasında ciddi ve objektif bir mukayese zahmetine katlanmadıkları, aksine bazı hükümleri değiştirip, tanınmaz hâle soktukları ve o sebeple de Yahudilerle Hristiyanların Hazreti Muhammed'i peygamber, Kur'ân'ı da ilâhî kitap olarak kabul etmedikleri bilinmektedir.

Allah (celle celaluhu) ise Kur'ân'da daha önce gelip geçen peygamberlerin yollarını hatırlatarak onlara iman edip doğru yolda yürüyen mutlu toplulukları örnek veriyor ve böylece dinler arasında ortaklaşa bağların bulunduğunu bilhassa belirtiyor.

AHLÂKÎ YÖNÜ

وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا

"Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin (doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler."

Her çağda ve devirde mide ve uçkuruna bağlı kalıp günlük hayatını bu doğrultuda acımasızca harcayan donuk ruhlu, tıkanık kalpli, silik vicdanlı, körpe dimağlı nice şehvet mübtelası kimseler vardır. Bunların dindarlığa, güzel ahlâka, erdemliğe hiç ama hiç tahammülleri yoktur. Fırsat buldukça bu düzeyde bulunan kişileri alaya alarak kendilerini aşağılık çukurundan çıkarma görüntüsü vermeye çalışırlar.

Ve yine bu tipler, içine düştükleri bataklığın, ister istemez hayatın tek yolu ve amacı olduğunu, çevrelerine aşılamak ve yoldaşlarının sayısını artırmak için büyük gayretler harcarlar. Toplumun posası sayılan bu tipleri ıslâh etmek çok zor, hattâ bazı bölgelerde imkânsızdır. Meğerki Cenâb-ı Hak hidayet verip inayet buyura.

Yıllar yılı din adamlarını alay konusu edinen, şiir, roman, hikâye, sinema, tiyatro ve benzeri sanat dallarıyla dine ve ondan kaynaklanan güzel ahlâka en ağır darbeyi indirenler de daha çok bunlardır.

Dün peygamberin karşısına çıkıp O'nu alaya alan, olmadık yalan ve iftiraları atan, bir sürü beyinsiz şirreti O'nun yakasına salıveren Ebu Cehiller ne ise, bugün Kur'ân hükümlerini çağdışı ilân edip, onu çöl kanunu diye vasıflandıranlar; kadının vücut hattını göstermeyen geniş mantoyu gericilik sayıp din ve ahlâk düşmanlığı kusanlar da odur.

Kur'ân'da mü'minlerin dikkati bu şehvet mübtelâlarına çekilerek, "Şehvetlerine uyup gidenler ise, sizin (doğru yoldan) iyice sapmanızı arzu ederler." cümlesiyle gereken uyarı yapılmıştır.

Evlenme konusunda bilhassa bu hususlara parmak basılması çok anlamlıdır. İslâm, kadını şehvetperestlerin ağından ve ağzından kurtarmayı

amaçlarken onun kadınlık ve annelik gibi iki önemli vasfını bütün vakar ve terbiyesiyle korumayı planlamış, bunu yıkmak isteyenlerin karakter ve tutumunun portresini çizmiştir.

Hafifletilen Ağır Yük

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ

"Allah sizden (taşınması zor yükleri) hafifletmek ister."

Bu konuda Tevrat ile Kur'ân arasında mukayese yaparak bir kaç misal vermemiz, ilâhî muradı yansıtmamıza yardımcı olur:

TEVRAT: "Bir adam kızıyla anasını birlikte alırsa bu alçaklıktır; aranızda alçaklık olmasın diye kendisi ve kadınlar ateşte yakılacaklardır." (Levililer: 10/14),

KUR'ÂN: "Karılarınızın anaları (size) haram kılınmıştır." (Nisa: 23). Zina suçu dört şahitle tesbit edildiği takdirde sadece zina eden erkekle kadın öldürülür, ateşle yakılmaz.

TEVRAT: "Bir adam bir kız alır da kızın kız olarak bulunmadığını iddia eder ve doğru çıkarsa, o zaman genç kadını babasının evinin kapısına çıkaracaklar ve şehrin adamları onu taşla taşlıyacaklar ve ölecek."

(Tesniye: 22/21).

Kur'ân ise, karısının zina ettiğini iddia eden koca, bu iddiasını gözleriyle fiil halinde görmüş dört erkek şahitle isbat edemediği takdirde lian yapılır ki bu, kadını büyük bir iftiradan korumakta ve haksız bir iddiaya kurban etmemektedir. Nitekim Nur sûresi 6-9. âyetlerle konu şöyle" açıklanmıştır: "Kendi eşlerine (zina suçu isnat edip iftira) atanlar ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan herbirinin şahitliği, doğrulardan olduğuna dair dört defa Allah ile (yemin edip) şehadette bulunmasıdır. Beşinci defa, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını söylemesidir. Kocasının elbette yalancılardan olduğuna dair kadının dört defa Allah ile yemin edip şehadette bulunması, Beşinci defa, eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendisi üzerine (inmesini) dilemesi, kadından cezayı savar."

Tevrat'ta zina konusunda evli, bekâr, hür ve câriye farkı gözetilmeksizin hepsinin öldürülmesi emredilmiştir.

Kur'an'da ise, bekârlara yüz değnek vurulması, evlilerin öldürülmesi emredilir. Cariye ve köleye, hür kişiler hakkında uygulanan cezanın yarısının uygulanması hükme bağlanır.

Akrabadan kimlerle evlenmenin haram kılındığında Kur'ân ile Tevrat birleşir.[1]

Görülüyor ki Tevrat'taki bazı ağır hükümler Kur'ân'da hafifletilmiştir.

Tabii bu misalleri çoğaltmak mümkün. Sosyal alandaki gelişme, daha medenice yaşama şuurunun uyanması, ilmî hareketin başlaması, dinî hükümlerin tekâmülünü gerektirmiş ve böylece en son dinde beşere daha çok kolaylıklar sağlanmıştır.

Beyhakî'nin "Şa'bü'l-İmân" bölümünde İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın bu âyetlerle ilgili olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Nisa sûresinde sekiz âyet var ki, bu ümmet için üzerine güneşin doğup battığı her şeyden hayırlıdır." Konumuzu oluşturan üç âyet onlardan üçüdür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle yetimlere karşı nasıl davranılacağı, mallarının korunması, rüşde erince kendilerine şahit huzurunda teslim edilmesi hakkındaki hükümler açıklandıktan; eline geçen malı harvurup harman savuran sefihlere mal teslim edilmemesi tavsiye edildikten sonra kadın haklarına geçildi, mehirlerin örfe uygun verilmesi emredildi. Hür kadınlarla cariyelerin nikah ahkamı ve bunun sebepleri üzerinde duruldu.

Aşağıdaki âyetlerle buraya kadar anlatılan hükümlerin bir özeti veriliyor. Zulüm ve haksızlıktan kaçınılması tenbih edilerek insan haklarının zedelenmemesine dikkatler çekiliyor ve meşru ticarete teşvik ediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

1 Bu konuda geniş bilgi için bak: Tevrat/Tesniye: 27/20 Kur'ân'da ise. Nisa sûresi: 22, 23.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ ﴿٣٠﴾
مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

29- Ey imân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin; ancak karşılıklı rızayla meydana gelen alım-satım ile (yemeniz helâldir). Kendi kendinizi (haram yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.

30- Kim de bunu (ilâhî sının) aşarak, haksızlıkta bulunarak işlerse, onu ateşe ulaştırıp (Cehenneme) sokacağız. Bu da Allah'a göre çok kolaydır.

31- Eğer men'edildiğiniz büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örtüp temizleriz ve sizi şerefli bir makama yerleştiririz.

İLGİLİ HADÎSLER

"Helak edici yedi şeyden sakının: Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymak, yetim malı yemek, zina etmek, savaş alanından sırt çevirip kaçmak ve iffetli, namuslu mü'min kadınlara zina isnat etmek."[1] İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den sordum:

- Hangi günah daha büyüktür?

- **Allah'a eş-ortak koşman. Halbuki O seni yaratmıştır.** Buyurdu,

- Ondan sonra hangi günah daha büyüktür? diye sordum.

- **Seninle birlikte(rızkını) yer korkusuyla çocuğunu öldürmen,** diye cevap verdi.

- Ondan sonra hangisi? dedim.

- **Komşunun karısıyla zina etmen.** Buyurdu.[2]

"Büyük günahlar: Allah'a ortak koşmak, ana babaya karşı gelmek adam öldürmek, yalan yere yemin etmektir."

"Size büyük günahların en büyüğünden haber vereyim mi? Al-

1 Buharî/Vasaya: 23, Tıb: 48. Hudud: 44 - Müslim/İman: 144 - Ebû Dâvud/Vasaya: 10

2 Buharî/Tefsîr: 2, 25 - Edeb: 20 - Diyat: 1 - Hudud: 19 - Tevhid: 40, 46 -Müslim/İmân: 141. 142 -

lah'a ortak koşmak, ana-babaya karşı gelmektir." buyurdu ve sonra dizleri üzerine doğrularak: **"Haberiniz olsun, yalan yere yemin, yalan yere yemin, yalan yere şahitlik..."** buyurdu ve bu cümleyi o kadar tekrarladı ki, "keşke sussa." diye fısıldaştık.[1]

İlahî Sınır, Sağlam Akıl ve Gelişmiş Vicdan ile Uyum Sağlar

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

"Ey imân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin."

Helâl ve haram sınırları ilk nazarda insan hürriyetini frenler, nefs ve şehvetle ilgili istekleri engeller gibi görünür. Gerçek anlamda ise, toplumun hürriyetini korumakta, insan haklarına el ve dil uzatılmasını önlemekte ve tek kelimeyle beşer ruhuna yakışanı emretmektedir.

İşte Kur'ân'ın buyurduğu bâtıl sebepler bu iki sınırla bağlantılı olmayan, sağlam akla ve gelişmiş vicdana ters düşen her türlü hile, yalan, haksızlık ve aşırılıktır.

Bunu yine Kur'ân'ın yüksek beyânı doğrultusunda birkaç misalle açıklayalım:

a) Her kadına yakışan, meşru yoldan evlenip annelik gibi kutsal vasfı zedelemeden ayakta tutmak ve aile yapısında sağlam karakterli evlât yetiştirmektir. Onu bu çizginin dışına çıkaran her sistem, her eğitim ve anlayış ve davranış haramdır, bâtıldır.

b) Her erkeğe uygun olan, başkasının namusuna göz dikmemek kadını kirletip sokağa atmamak, nesebi meçhul bir neslin meydana gelmesini önlemektir. İşte erkeğin bu doğrultuda hayatını disipline edip nefsine hâkim olması helâl, bunun aksine bir yol ve tutum haram ve bâtıldır. İnançlı ve kültür seviyesi yüksek bir toplumun akıl ve vicdanı da bundan başkasını kabul etmez.

c) "Her hak bir hizmet karşılığıdır" esasından veya ana fikrinden hareketle enerjisini ve meveut kapitalini ortaya koyup alıcı ve tüketici lehine kolaylık sağlayarak mal getirip örfe uygun satış yapmak helâldir. Bunun

---

Ebû Dâvud/Talâk: 50 - Tirmizî/Tefsîr: 25 -Nesâî/Tahrîm: 44-Ahmed: 1/380, 431. 434, 464

1 Buhari/Edeb: 6, Eyman: 16, Diyat: 2, İstitabe: 1 - Tirmizî/Tefsîr: 4,6,7 - Nesâî/Tahrîm: 3. Kasame: 48 - Darimi/Diyat: 9 - Ahmet: 2/201. 214-3/495

dışına çıkıp faiz, rüşvet, irtikâp, zimmet, millet ve devlet malına el uzatmak, fahiş fiyatla mal satmak, ihtiyaç maddelerini piyasadan çekip ihtikâr yapmak haram ve bâtıldır. Yine kültür seviyesi gelişmiş, aklı kendine rehber edinmiş bir toplumun bundan başkasını kabul etmesi düşünülebilir mi?

d) Her kadının, kadın-erkek arasındaki ilgi ve cinsel duygunun ölçü ve anlamını bilmesi ve bu açıdan hareketle şehveti tahrik edecek söz ve davranışlardan, giyim ve kuşamdan kaçınması, hem kendi selâmeti, hem aile ve toplum yapısının sapasağlam ayakta durması, hem de yetişmekte olan nesle örnek olması bakımından çok gereklidir. Bu ölçü ve sınırı aşması haram ve bâtıldır. Aklı başında, âhirete inanan ve millî, dinî kültürü alan hangi erkek karısının veya kızının, kızkardeşinin mahrem yerlerini açıp etini teşhir etmesine, başka erkeklerin dikkatini kendi üzerine şehevî yoldan çekmesine razı olur?

Bir Milleti Ya da Nesli Katletmek

وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ

"Kendi kendinizi (haram yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin."

Her millet varlığını koruyup devam ettirmek zorundadır. Bunun için bilimsel araştırmalara, eğitim kurumlarına, teknik araştırmalara yönelip hız verdiği kadar aile ve toplumu, inanç ve ahlâkı en sağlam biçimde korumak, âdet ve geleneklerine bağlı kalmak, tarihî hasletlerini kuşaktan kuşağa aktarmak gibi hayatî meselelere de eğilmesi gerektir. Aksi halde tek yönlü kalıp kendini dengesizliğe itmiş olur ki, bunun sonu bir nevi intihar demektir.

Kur'ân Allah (celle celaluhu)'ya inanan milletlere bu açıdan sesleniyor: "Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin; ancak karşılıklı rızayla meydana gelen alım-satım(la yemeniz helâldir). Kendi kendinizi (haram yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir."

Bunun taşıdığı anlam ve hüküm gayet açıktır: Ehil kişiler iş başına getirilmediği, fertler ve toplum kendi haline bırakıldığı gün, helâl ve haram sınırları birbirine karışır, kötü niyetli kişilere, arayıp da elde edemedikleri fırsat ve imkânlar verilmiş olur. Ve işte o zaman her kesimde ve konuda anarşi ve tuğyan başlar, ahlâksız şirretler sahnede kol gezerken ahlâklı fakat korkak kişiler belirsiz ve silik hale gelir. Çok geçmeden toplum

kendini manevî alanda da katletmiş olur. Artık ne akıl kalır, ne vicdan, ne ruh kalır, ne de imân. Bozuk bir düzen, bozuk bir nesil oluşur ve sonucu bütün aileleri perişan eder.

Hakka Tecavüz İnsana Üç Ayrı Cehennem Hazırlar

Biri vicdanda, biri toplum yapısında, diğeri âhirette... Haksız insan kendini ne kadar başarılı ve becerikli kabul etse bile, vicdanı için için onu kemirip rahatsız eder. Böylece bir iç cehennemi başlar. Yapılacak her haksızlık oraya sadece bir kürek yakıt atar. Düşünebilen bir insan için bu çok fena bir azaptır. "Kendi kendinizi öldürmeyin!" emri bu gerçeğe ışık tutar.

Toplum yapısında revaç bulan haksızlık ve zulüm, çoraklaşan araziye döner; mevcut bitkiler sararmaya, asırlık ağaçlar kurumaya yüz tutar. Bu düzeye gelen toplumda ne huzur kalır, ne de güven. Herkes halinden şikâyetçidir. Bir bataklık ki içine düşen kurtulmak ister, ama ne çare kurtulamaz. İnsan için hayatta ikinci Cehennem budur. Üçüncüsü ise âhirettedir. O halde fertler de, milletler de kendi saadet ve felâketini kendileri hazırlarlar.

O kadar ki, bu noktaya gelen bir millet artık kış mevsimine, yaşlılık devresine girmiş sayılır. Allah'ın yardımı ulaşmazsa, yıkılır. "Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir."

Kendi Kendinizi Öldürmeyin!

Müfessirlerin açıklamasına göre bu, üç anlamda tezahür eder:

1. Haram ile beslenmek, bâtıl sebepleri harekete geçirip başkasının hakkına el uzatmakla gerçekleşir. Haram ile beslenen bir beden ateşe daha lâyıktır, çünkü ruhunu önceden katletmiştir.

2. İmân ve irfan zayıflığından veya tamamen bunların yokluğundan dolayı olayların te'siri altında kalıp intihar etmekle ortaya çıkar.

3. Aşırı zühd adına nefse gereğinden fazla eziyet edip bedenî kuvvetten düşürmek ve işe yaramaz hale getirmekle kendi kendini öldürmüş olur.

Sıraladığımız bu üç türlü katil veya tedricî intihar da haramdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bâzı sebep ve bahanelerle insan haklarına el uzatmanın, meşru alım-sa-

tım dışında halkı sömürmenin zulüm olduğu, düzensizlik ve dengesizlik doğuracağı belirtildi. Allah'a inananların bu tür kirli işlere girmemeleri; imân, vicdan ve sağlam akılla bağdaşmayan yollara başvurmamaları tenbih edildi. Aşağıdaki âyetlerle de imân ve vicdanı kemiren, ruhu paslandıran haset ve açgözlülükten kaçınılmasına dikkatler çekiliyor ve ayrıca kadınların erkeklere has ruhî ve bedenî yetenek ve özelliklere özenip temennide bulunmalarının insan fıtratına ters düştüğüne, ilâhî hikmete bir bakıma karşı çıkma anlamı taşıdığına işaret edilerek gerekli uyarı yapılıyor.

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

32- Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kıldığı hususları temenni edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Siz Allah'tan bol nimetini, cömertçe ihsanını isteyin. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir.

33- Ana-babanın ve yakın hısımların geriye bıraktıkları maldan -erkek ve kadından her biri için- vârisler kıldık. Kendileriyle yeminli bağlan tı yaptığınız kimselere de hisselerini verin. Şüphesiz ki Allah, her şeye şahittir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hanımlarından Ümmü Seleme (radıyallahu anha) bir gün temenni mahiyetinde şöyle demişti:

- Ya Rasûlallah! Erkekler savaşıyor, biz savaşamıyoruz. Dolayısıyla bu şerefli hizmetten mahrum kalıyoruz. Onlardan zayıf olduğumuz halde mirasta onlara ayrılanın yarısı bize veriliyor.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1] Katade'nin tesbit ettiği rivayette ise şöyle deniliyor:

1 Ahmed bin Hanbel - Lübabu't-te'vil - İbn Cerir - Esbab-ı Nüzul/Nisabûrî

Erkeklere mirasta kadınlara nisbetle iki kat hak tanınmıştı. Onlar bunu dikkate alarak, âhirette de kadınlardan çok üstün derece ve kerametlere erişmeyi temenni ettiler. Bunun üzerine, "Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Herkes ameli ve takvası nisbetinde derece ve kerametlere erişebilecektir," mealindeki âyetler indi.[1]

Diğer bir rivayet:

Müslüman kadınlar, "Erkeklerin Allah yolunda savaştıkları gibi keşke biz de savaşsaydık." diye temennide bulunmuşlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2]

Yine Katade diyor ki:

"Cahiliye devrinde kadın ve çocukları mirasçı kabul etmezler, onları kendi kaderlerine terkederlerdi. İslâm gelince bu iki zayıfın hakkını korudu, kadınlara erkeklere nisbetle yarı hisse verildi. Çünkü ailenin yükünü erkek taşır. Bunun üzerine kadınlar erkekler kadar hisse almayı temenni ettiler, derken yukarıdaki âyetler indi."[3]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Bu âyet daha çok Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in birbirine kardeş yaptığı ensar ile muhacirler hakkında nazil olmuştur. Onlar bu kardeşlik sebebiyle birbirlerine vâris oluyor, ölenin asabe ve diğer zevi'l-erham hısımlarına bir şey verilmiyordu. Âyetler bu uygulamayı kaldırmaya matuftur.[4]

İLGİLİ HADÎSLER

"Allah'tan bol nimetini, cömertçe ihsanını isteyin. Çünkü Allah kendisinden istenilmesini sever. Hem ibâdetin en üstünü, acı ve kederden sonra gelecek sevinci beklemektir."[5]

"İslâm'da (birbirine vâris olma hususunda), yeminli akit yoktur."[6]

"Cahiliye devrinden kalma ne kadar yemin varsa ona bağlı kalın.

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî

2 İbn Kesîr - Lübabu't-te'vil - Mefatihü'l-Gayb

3 Kurtubî: 5/162 - Lübabu't-te'vîl Alaedin Ali

4 Lübabu't-te'vîl: 1/343 - Kurtubî: 5/165

5 Tirmizî

6 Ahmed bin Hanbel - Zührî - İbn Kesir

İslâmiyette ise (o tür) yemin yoktur."[1]

"Farzları (Kur'ân'da belirtilen miras hususundaki belli hisseleri) sahiplerine ulaştırın. Geriye kalanı erkek tarafından (asabe sayılan) diğer varislere (verin)."[2]

TARİHÎ YÖNÜ

Âyetin iniş sebepleriyle ilgili bütün hadîsler ve rivayetler dikkate alındığında 33. âyetle, cahiliye devrinde çok yaygın bulunan iki gayr-i âdil âdetin yasaklanmış olduğunu görüyoruz:

1. Çocuğu olmayanlar, başkasının çocuğunu evlât edinir ve ölünce de bütün servetini o çocuğa bırakır, asabe ve zevi'l-erham düzeyindeki vârislerine bir şey verilmezdi. Âyet, bu âdeti kaldırdı.

2. Birbirleriyle dostluk kurup sıkı-fıkı olanlar, öldüklerinde sağ kalanı diğerine vâris olup terekeden altıda bir hisse almak için yeminli akit yaparak şöyle derlerdi:

"Benim kanım senin kanındır. Benim yıkımım senin yıkımındır. Benim intikam ve kin tutmam senin intikam ve kin tutmandır. Benim savaşım senin savaşındır. Benim esenlik ve barışım senin esenliğin ve barışındır. Sen bana, ben de sana vâris oluruz. Sen benim hakkımı ararsın, ben de senin hakkını ararım. Sen benden yana kan parası ödersin, ben de senden yana..."

Kurtubî'nin tesbitine göre, "Yeminli bağlantı yaptığınız kimselere de hisselerini verin!" hükmü, "Ana-babanın ve yakın hısımların geriye bıraktıkları maldan erkek ve kadınlardan her biri için vârisler kıldık." âyetiyle kaldırılmıştır. İbn Cerîr Taberî de aynı görüştedir. Cumhur-i selefe göre yemin bağlantısıyla birbirine vâris olmanın hükmü, "Hısımlar ise Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır."[3] Mealindeki âyetle kaldırılmıştır.

İlim adamlarından bir cemaate göre, âyet, yemin bağlantısıyla birbirine vâris olma hakkında değildir; birbirine yardımcı ve nasihatçı olmak üzere yemin edenlerle ilgilidir.

1 Ahmed bin Hanbel

2 Buharî-Müslim-Tirmizî - Ahmed bin Hanbel: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

3 Enfâl sûresi âyet: 75

Yaratılışta Farklılık

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ

"Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kıldığı hususları temenni edip durmayın."

Kur'ân burada daha çok toplumu ilgilendiren bir noktaya parmak basarak iki ayrı cins olan, fakat birbirini tamamlayan kadın ile erkeğin yaratılışta farklı bulunduklarını hatırlatıyor. Hayat düzeninin dengeli ve canlı biçimde korunmasında bu iki farklı cinsin nazım rol oynadıklarına işarette bulunarak iyi düşünmemizi öneriyor. Biri diğerine benzemeye veya onun gibi olmaya özendiği ve bunu fiili alanda uygulamaya çalıştığı takdirde aile ve toplumun dengesini bozmuş olurlar. Bunun acısını daha çok yetişmekte olan kuşak çeker. Kur'ân bunun temenni edilmesini bile yararsız saymakta, kalpleri bu tür duygulardan temizlemeye yönelmektedir.

Erkekler genellikle güçlü, dayanıklı ve sabırlıdırlar; hayatın ağırlığını omuzlarında taşıyabilirler. Çabuk heyecana kapılmaz, soğukkanlı ve temkinlidirler. Kadınlar böyle değildir. Onlar daha çok annelik gibi sevgi, saygı, nezâket ve nezaheti gerektiren vasıfta yaratılmışlardır. Bu yüzden çok duyarlıdırlar. Yufka yürekli, ince kalpli de diyebiliriz. Çabuk kırılır ve üzülürler.

Kur'ân bu farklı duruma değinerek kadınların erkekler gibi olmayı temenni etmelerinin, fıtrattaki hikmete, hayattaki dengeye bilgisiz ve ilgisiz kalmalarından ileri geldiğini belirtiyor. Aynı şekilde erkeklerin de yükün ağırlığını düşünerek kadın olmayı temenni etmeleri veya onlara özenmeyi bilgisizlikten başka bir şey değildir. İki ayrı cins aynı ölçü ve biçimde, aynı güç ve karakterde, aynı duygu ve fıtratta yaratılmış olsaydı, herhalde aile düzeni kalmaz, bir baş yerine birkaç baş ortaya çıkar, hayatın denge akışı diye bir şey kalmazdı. Aynı zamanda cinsel ilişkiler dumura uğrar, neslin devamı bile zorlaşırdı. Şeyh Muhyiddin Arabi'nin de dediği gibi, "Kadının erkekten yaratılması, onu daha çok erkeğe bağlama, kişinin vatanına olan ilgisine benzer bir ilgi meydana getirme hikmetini taşımaktadır." Erkek ise kadını -kendisinden bir parça kılındığı için- ona baş olma derecesinde sever. Kadın ise erkeği, parçanın bütüne olan bağlılığı nisbetinde sever, vatana olan ilgi ölçüsünde bağlılık duyar. Çünkü erkek kadının vatanıdır.[1]

1 Fütuhat-i Mekkiyye: 1/679

Hayat Sahnesinde Herkes Yeteneğine Göre Yerini Alır:

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ

"Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır."

Her insan kendi gücüne, akıl ve zekâsına, yetenek ve kültürüne göre hayat sahnesinde lâyık olduğu yeri alır; zayıflar, beceriksizler, pısırıklar ve korkaklar, iradesiz ve dayanıksız olanlar kendiliğinden elenir. Ama hiçbir zaman bütün insanlar aynı güç ve yetenektedir denilemez. Çünkü Allah (celle celaluhu)'nun koymuş olduğu hayat kanunu, insanların hepsini bir fabrikanın ma'mulleri gibi eşit biçimde yaratmamıştır. Bu da haliyle hayatın akışında dengeyi sağlamaya, düzeni korumaya yöneliktir. Herkes aynı zekâ, akıl, yetenek, güç ve biçimde yaratılsaydı çetin bir mücadele başlar, hiç kimse geride kalmak, ağır iş görmek, yük taşımak istemez, diğerinin kendisinden farklı olmadığını düşünerek aynı seviyede bulunmayı kaçınılmaz bir hak sayardı. Böylece ne hammal, ne çöpçü, ne kapıcı, ne de odacı bulunur, hayat ölçü ve anlamını yitirirdi. Cenâb-ı Hak bu farklı durumu, ırsî kusur ve meziyetlerle sağlamakta, gen denilen harikayı hizmete sevketmektedir. Tâ ki "Ben neden yeteneksiz, geri zekâlı yaratıldım?" diye itirazlar ortaya çıkmasın, ana-babanın ruh ve beden sağlığını koruyup korumamasının bunda olumlu ya da olumsuz tesiri anlaşılsın.

AHLÂKÎ YÖNÜ

İslâm, "Dünyalıkta kendinden aşağıya; din, ahlâk ve ilimde kendinden yukarıya bakmayı telkin eder." Birincisi, insanı kanaatkar; ikincisi, faziletli ve gayretli yapar, gıpta duygusunu geliştirip hayata canlılık kazandırır.

Temenni, daha çok ele geçmesi zor hattâ imkânsız bazı şeylere erişmeyi dilemek, kafa ve kalbi onunla meşgul edip durmaktır. Devamı halinde hasede dönüşür; haset de haksız yollara başvurmaya sürükleyip götürür. O takdirde bâtıl sebeplerle birbirinin malını yemek, bu ve benzeri kötülüklerin ortaya çıkmasına sebep olmak gibi haksızlıkları doğurur.

Kur'ân-ı Kerîm önce insanın dışını, sonra da içini düzeltmeye, dış temizliğiyle iç temizliğini birleştirip bütünleştirmeye yönelmiştir.

Bunun hedefi ise saadetin şu üç mertebesini meydana getirip sağlamaktır:

1. Ruhumuz ve vicdanımızla ilgili saadetimiz,

2. Bedenimiz ve bağlı bulunduğu organlarla ilgili selâmetimiz.

3. Çevremizle ilgili saadetimiz.

Birincisi, sağlam imân, isabetli görüş, keskin zekâ, kuvvetli seziş ve mevcuda kanaatla gerçekleşir. Aynı zamanda namuslu, dürüst ve hakseverlikle gelişme kaydeder. Böylece kişide vücut bulan saadet atmosferinde aşırı utangaçlıktan terbiye ölçüsünü aşmayacak biçimde kurtulma duygusu belirir. Korkaklıkla atılganlık arasında dengeli bir cesaret oluşur. Bönlükle çerbezelik arasında hikmet ölçüsüne dayalı vakar meydana gelir. Bunların hepsi bir araya gelince de güzel ahlâkın meyveleri olgunlaşmış sayılır.

İkincisi, sağlık, güzellik, uzun ömür ve temiz bir hayat yaşama programı ile gerçekleşir. Kur'ân ruhumuza ve bedenimize uygun geleni, bu iki yapımızla uyum sağlayanı sergilerken ikinci kademedeki bu saadete erişmemizi telkin eder.

Üçüncüsü, beşerî münasebetlerimizin gelişmesine yardımcı olur; sosyal faaliyetlerde aktif rol almamızı, sözü dinlenir, sevilir ve sayılır kişi olmamızı, tek kelimeyle kişiliğimizi kazanmamızı kolaylaştırır ve dostların, sevenlerin ve sayanların çoğalmasına fırsat hazırlar.

O halde, "Neden Allah onu benden üstün kıldı, bunun aksini yapmadı?" diye bir soru ortaya atmamız hem yersiz, hem mânâsız kalır. Çünkü Allah dilediğini yapar; O yaptığından sorulmaz; insanlar ise yaptıklarından sorulurlar. Allah'ın her işlediğinde mutlak hayır ve iyilik, denge ve düzen vardır. Bize düşen teslimiyettir. Nitekim kudsî hadîste buna işaretle buyuruluyor ki:

"Kim benim kaza (ve kaderi)me teslimiyet gösterir, belâma sabreder ve nimetlerime şükrederse, onu sıddîk (çok doğru) yazarım ve kıyamet günü sıddîklarla birlikte haşrederim. Kim de kazama razı olmaz, belâma sabretmez, nimetlerime şükretmezse, kendine benden başka Rab arasın!"[1]

TAHLİLLER

- **Fazl:** Rızık, bol nîmet, cömertçe ihsan, ibâdete tevfik, düzenli haya-

1 Beyhakî - Mefatihü'l-Gayb/Fahreddin Razî

ta açılan kapı gibi mânalara gelir.

- **Mevâlî:** Mevlâ 'nın çoğul şeklidir; zıt mânalara gelen bir kelimedir: Köle azat edene denildiği gibi, azat edilen köleye de denir. Sınıf farkında da üst düzeyde bulunan kimse için kullanıldığı gibi alt düzeyde olan hakkında da kullanılır. Ayrıca yardımcıya, amca çocuklarına ve komşuya da "mevlâ" denilmiştir. Âyette ise "vârisler" mânasında kullanılmıştır ki, daha çok asabe ve zevi'l-erhamı içermektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Erkek ve kadından her birinin yaratıldığı "fıtrat kanunu"na bağlı kalarak dünya hayatında fıtratına yakışanı ve bu açıdan ruhî yapısıyla uyum sağlayanı yapmakla yükümlü tutulduğu belirtildikten sonra aşağıdaki âyetlerle erkeklerin fıtrat kanununa göre üstün yaratıldıklarına dikkatler çekiliyor ve bunun örneği ve nedeni özetleniyor.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا
اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ۟ فَالصّٰلِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۟
وَالّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ
فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۟ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ
شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ يُرِيدَآ اِصْلَاحًا
يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا ۟ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

34- Erkekler, kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir. O bakımdan güzel huylu, iyi amelli kadınlar itaâtlıdırlar. Allah (onların haklarını ve iffet perdelerini) nasıl koruduysa, onlar da (kocalarının) yokluğunda öylece (hem kendilerini, hem kocalarının mal ve şerefini) korurlar.

O kadınların ki, başkaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsınız, önce onlara öğüt verin, sonra da yataklarında yalnız bırakın; (yola gelmez-

lerse) bu defa dövün. O takdirde (kadınlık vecibelerini yerine getirip) size itaat ederlerse, artık (üzüp incitmek için) aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphesiz ki Allah, çok yücedir, çok büyüktür.

35- Karı-koca arasının açılmasından endişe ederseniz, bir hakem erkeğin ailesi tarafından, bir hakem de kadının ailesi tarafından gönderin; karı-koca (ya da hakemler) aralarını düzeltmeyi dilerlerse, Allah onları başarılı kılar. Şüphesiz ki, Allah her şeyi bilen ve her olup bitenden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Muhaddis Mukatil diyor ki:

Ensardan Sa'd bin Rabî' ile karısı Habîbe'nin arası açılmış ve bu yüzden Sa'd ona bir tokat vurmuştu. Kadıncağız durumu babası Zeyd'e iletti. Zeyd, kızına yapılan bu davranışa üzülerek durumu Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e anlattı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): **"Kısas (misilleme) gerekir."** buyurdu. Bunun üzerine baba ile kız kısas yapmak üzere ayrılırken Peygamberimiz seslenip onları geri çağırdı ve şöyle buyurdu: **"Durun, gitmeyin. İşte bu Cibril'dir, şimdi bana geldi ve şu âyeti indirdi:** "Erkekler, kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir." sonra Efendimiz şunu ilâve etti:

"Biz bir hüküm vermek istedik; Allah da bir hüküm vermeyi murat etti. Allah'ın irâde ettiği çok daha hayırlıdır."

Böylece yukarıdaki âyetle sözü edilen kısas hükmü kaldırılmış oldu.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Eğer bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emretmiş olsaydım herhalde kocasına secde etmesi için kadına emrederdim."[2]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Hangi kadın daha hayırlıdır? Cevap verdi:

- **Bakınca kocasını sevindiren, emredince ona itaat eden ve hem ken-**

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabü't-te'vîl/Alaeddin Ali

2 Tirmizî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den Ebû Dâvud/nikâh: 40

di nefsi, hem kocasının malı ve şerefi hususunda kocasının hoşlanmadığı şeyde kocasına muhalefet etmeyen kadın.[1]

"Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Çünkü kadın eğri bir kaburgadan yaratılmıştır; kaburgada en eğri kısım onun en tümsek kısmıdır. Onu doğrultayım derken kırarsın; kendi haline terkedersen hep öyle eğri kalır, O halde kadınlara hayır ve iyilikle tavsiye edin."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Veda Hutbesi'nde şöyle buyurmuştu:

"Haberiniz olsun! Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Çünkü onlar ancak yanınızda sizin yardımcılarınızdır; onlardan sahip olduğunuz tek şey budur. Meğerki açık bir hayasızlıkta bulunsunlar, o takdirde yara-bereye yol açmayacak biçimde dövün. İtaat ederlerse artık aleyhlerine bir yol aramayın."[3]

"Sizden biriniz karısını, köle döver gibi dövmesin. Sonra günün sonunda onunla cinsel yaklaşmada bulunması umulur (o zaman da çok mahcup duruma düşer)."[4]

Erkeklerin Üstünlüğünün Anlamı

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ

"Erkekler kadınlar üzerine koruyucu ve işlerini yürütücü üstünlüktedirler."

Kur'ân konumuzu oluşturan âyetle, daha önce her cinsin fıtratındaki özelliğini bilmesi ve hayatının akışını ona göre düzenlemesi; fıtratına aykırı vasıflara sahip olmayı temennide bir yararın bulunmadığı hakkında gerekli açıklamayı yaptıktan sonra erkeklerin kadınlara olan üstünlüğünü iki maddede özetledi:

a) Kavvam,

b) İnfak.

---

1 Nesâî: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan

2 Buharî - Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan

3 Tirmizî-Ebû Davud/Nikâh: 42 - İbn Mâce/Nikâh: 51

4 Buharî - Müslim: Abdullah bin Zam'a (radıyallahu anh)'dan

Bu iki kelimenin Arapça sözlükte ve tefsir kitaplarında çok geniş mâna taşıdığını görmekteyiz.

Kavvam: "Kaim"in mübalağa şeklidir. Kaim: İşleri selahiyetle yürüten, maiyetindekileri idare eden, yüklendiği görevi yerine getiren ve bu vasfını koruyan, demektir. Kavvam ise bunları daha çok yerine getirip daha becerikli olan demektir. Tıpkı devlet başkanının, hükümetin başının milletini gözetip idare ettiği, koruyup savunduğu gibi.

İnfak: Mal ya da parayı belli konularda, meşru' sınırlar içinde harcamak, gerektiğinde tamamını sarfetmek ve ticarî konuda malın revaç bulmasını sağlamak gibi mânalara gelir. Böylece erkeklerin üstünlüğünün kaba kuvvet olmadığı; kaba kuvveti disipline edip imân ve akıl, ilim ve kültür doğrultusunda kanalize ederek yararlı işlerde kullanılması, bilhassa kadınlarla ilgili meselelerde çok ölçülü ve anlamlı tutulması emredildiği anlaşılmaktadır.

Bu, genel ölçüde bir yargıdır ki istisnası her zaman söz konusudur. Aynı zamanda her cinsin kendine has bir takım vasıfları var ki diğeri ona sahip değildir. Şeyh Muhyiddin Arabi'nin de dediği gibi: "Bazı kadınlar olgunluk ve yetenekte erkek derecesinde, bazı erkekler de noksanlıkta kadın derecesindedirler."

Arapça'da "Haza Kayyımü'l-Mer'eti Ve Kavvamuha" denilir ki bundan şu mâna kasdedilmiştir: "Kadının daha çok ev dışındaki işlerini ve hayat akışını düzenleyen, onu koruyan ve onu kendine yardımcı kabul eden erkektir." Ancak erkek kendindeki bu üstünlüğü düşünerek böbürlenmemeli ve her cinsin diğerinde bulunmayan bir takım meziyetleri bulunduğunu kabul etmelidir. Kur'ân bunu çok veciz ve anlamlı bir cümleyle sergiliyor: "Allah'ın kimini kimine üstün kılması sebebiyledir."

İki Ayrı Cinsin Ayrı Görevleri

Kur'ân yukarıdaki iki âyetle kadınla erkeğin birbirine ve dolayısıyla aileye karşı görevlerini özetlemiştir.

Erkeğin Görevi:

a) Karısının nafakasını ve zarurî ihtiyaçlarını karşılamak,

b) Elindeki mal ve parayı bilerek ve ölçülü biçimde harcamak,

c) Karısının ev dışındaki işlerini yürütmek, onu gözetip korumak,

d) Karısını kendine sadık bir yardımcı saymak, bu konudaki noksanlıkları en güzel ve genel anlamdaki söz ve buluşlarla gidermeye çalışmak,

e) Evini ihmal etmemek, hem kendisinin, hem de karısının ve çocuklarının günlük hayatını düzenli yürütmeye çalışmak, bunun için kendisini örnek sayılacak düzeyde tutmak.

Kadının Görevi:

a) Güzel huy, iyi ameli âdet edinmek,

b) Dine, örfe ve akla uygun hususlarda kocasına itaat etmek,

c) Namus ve iffetini, kocasının şeref ve itibarını korumak,

d) Kocasının gıyabında hem kendini, hem onun mal ve namusunu muhafazaya çalışmak,

e) Kocasının irşad ve murakabesine gönül kapısını açık bulundurmak.

Kadın Haddini Aşıp Başkaldırırsa

وَالّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ

"O kadınlar ki, başkaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsanız..."

Kur'ân'da kadının ev hanımı olarak hak ve vecibeleri belirlendikten sonra, her şeye rağmen aile disiplinini bozup söz dinlemez, yola gelmez bir tavır takınırsa, ne yapmak gerekir? hususu açıklanıyor.

Öyle ki, Kur'ân bu meselede ilâhî metodu yine pedagojik bir yöntemle açıklamaktadır:

1. Kadının psikolojik, dindarlık, sosyal ve kültürel durumu dikkate alınarak öğüt vermek; bencilliğin ve o sebeple gereksiz tartışmanın hiç kimseye yarar sağlamadığını bazı örnekler vererek anlatmaya çalışmak,

2. Sonuç alınamadığı takdirde yatak odasını veya yatakları ayırmak, cinsel ilişkileri kesmek,

Bu daha çok kadının kıskançlık ruhunu kamçılar. Erkeğin de takındığı sert bir tavır varsa, onu yumuşatır.

3. Bununla da yola gelmediği ve serkeşliği inatla devam ettiği takdirde, yara-bere yapmayacak, iz bırakmayacak, fazla acıtmayacak ölçüde dövmek.

Bu takdirde kadın aile disiplinine döner, ev hanımı olma vakarını korur, hak ve vecibelerini yerine getirmeye başlarsa, artık mesele çözülmüş sayılır ve aleyhinde bir yol aranmaz.

Bu üçüncü yol da netice vermezse, bu kez son çare olarak iki tarafın aileleri karı-koca arasını bulmak için birer hakem gönderirler. Ailelerinden hakem göndermek mümkün olmadığı takdirde, komşulardan adaletle isim yapmış iki adam görevlendirilir. Tabii karı-koca anlaşmak isterlerse, hakemler de ağırlıklarını arayı düzeltme yönünde kullanırlarsa, Allah (celle celaluhu) herhalde onları başarılı kılar.

Boşanma ise, en son çaredir. Mecbur kalınmadıkça bu yola girilmemelidir. Çünkü helâlin Allah katında en çok sevilmeyeni, karı boşamaktır.

Kadına dayak atılır mı? diye itirazlarda bulunanlar ve bunu ilkel bir yöntem sayanlar eksik değildir. Böyle bir itiraza cevap vermeden önce şu soruyu sormak lâzımdır: Peki kadın her türlü saygı sınırını aşar, evde devamlı huzursuzluk çıkarır, kocasını dinlemez, keyfine göre yaşamak isterse, ne yapmak gerekir? Öğüt hiç tesir etmiyor, büsbütün tepkiyle karşılanıyor, cinsel ilişkinin kesilmesi bilâkis onu memnun ediyorsa, onu kendi haline terketmek mi daha iyi olur? Yoksa başka bir çareye başvurmadan onu hemen boşamak mı daha yararlıdır?

Kur'ân, sergilediği üç yöntemle sonuca varmamızı öğütlüyor. Bazı kadınlar sözden, nasihattan, yıkılan aile yuvalarını örnek vermekten anlar. Bazı kadınlar cinsel ilişkiyi kesmekten hiç hoşlanmaz, kıskançlık ruhu harekete geçer ve daha fazla dayanamayarak yola girme ihtiyacını duyar. Bazı kadınlar bunların hiçbirinden anlamaz, biraz kaba ruhlu, inatçıdırlar, dayaktan korkar, ya da hiç hoşlanmazlar. Böyle bir şeyin olmasını arzu etmezler. Kocası bu yola başvurunca, kadınlık vekarının zedelenmesine daha fazla imkân vermeden kendini düzeltir, hak ve vecibelerini yerine getirmeye başlar.

Kur'ân bu yolda ısrar edilmesini önermiyor, bir çare olarak gösteriyor, sonuç alınmadığı takdirde hakemlere başvurulmasını emrediyor. Çünkü Allah (celle celaluhu), yarattığı kullarının psikolojik yapılarını, tutum ve davranışlarını en iyi bilendir. İlâhî hükümlerini bu hikmet ve bilgisine göre koymuştur.

Kadına karşı kaba kuvveti harekete geçirmenin fazla bir yararı yoktur. İncitmeyecek, yara-bere yapmayacak kadar dövmek bir yol ve metot-

tur. Hattâ bu metoda başvurulurken için için şöyle düşünmek veya demek gerekir: Beni kadından daha güçlü kılan Allah (celle celaluhu), bir gün beni de benden güçlülerin eline teslim edebilir. Çünkü ceza amelin cinsindendir.

HUKUKÎ YÖNÜ

İslâm hukukçuları ve müctehid imamlar şu hükmü çıkarmışlardır:

"Koca, karısını beslemekten, zarurî ihtiyacını karşılamaktan âciz kalırsa, o takdirde koruyuculuk ve idarecilik vasfını yitirmiş olur. Bu durumda kadın kadıya başvurup nikâhının feshedilmesini isteyebilir. Kadı durumu inceleyip iddianın doğruluğunu anlayınca tefrike (ayırmaya) karar verir."

Bu, daha çok İmam Mâlik ile İmâm Şafiî'nin ictihadıdır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, böyle de olsa, kadının nikâhı feshettirme yetkisi yoktur. Meğerki nikâh akdinde kendisine tefvîz veya tahyir verilmiş olsun, o takdirde boşanma hakkı her zaman geçerli sayılır.

Yine âyetin zahirinden anlıyoruz ki, koca karısının nafakasını karşılamakla yükümlüdür. Ancak kadın haklı bir sebep yokken darılıp kocasını terkederse, nafakası kendiliğinden düşer.

Hakemler uygun gördükleri takdirde tefrik (karı-kocayı ayırma) yapabilirler mi? Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, hakemler tefrike yetkilidirler. Koca onlara vekâlet versin vermesin farketmez. Yapılan tefrik bir talâk-ı bâin kabul edilir.

El-Hasen'den yapılan rivayete göre, hakemler tefrike yetkili değildirler. İmam Ebû Hanîfe'nin de içtihadı bu anlamdadır. Ancak koca olan adam hakemlerden birine olsun tefrik yetkisi tanırsa, o takdirde mesele yok.

İmam Şâfî'nin diğer bir kavline göre, ülkenin emîr veya kadısı hakeme tefrîk yetkisi verebilir. İmam Evzâî'ye göre, hakemler kendilerine vekâlet verilmese bile boşamaya hükmedebilirler. Çünkü hakemler bu meselede kadı mesabesinde sayılırlar.[1] Diğer bir rivayete göre, İmam Şafiî de aynı görüştedir. Şa'bî ve Nehaî'nin de görüşü budur.

İlim adamlarının çoğuna göre, hakemlerin vereceği karar ittifak ettikleri takdirde muteberdir. Her biri ayrı görüşte olursa, verecekleri hüküm geçerli sayılmaz.

---

1 Fazla bilgi için bak: Kurtubî: 5/176, 177, 178. Mefatihü'l-gayb: 3/318

Müfessir Fahreddin Râzi'ye göre Erkeğin Üstünlüğü İki Yönlüdür:

Biri hakiki sıfatta, diğeri şer'î hükümlerde.

Hakiki sıfattaki üstünlük:

1. Bilgi,

2. Güç ve kudret,

Şer'î hükümlerdeki üstünlük:

1. Peygamberlik,

2. Devlet başkanlığı,

3. Cihadın vücubu,

4. Ezan ve ikaamet,

5. Hutbe,

6. İ'tikâf,

7. Hudud ve kısasta şehadet,

8. Mirasta kadına nisbetle iki hisse,

9. Asabelik,

10. Hataen adam öldürme diyeti,[1]

11. Nikâh ve talâkta velayet,

12. Birden fazla evlenmek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Kur'ân'da geçen âyetlerle karı-kocanın karşılıklı hakları açıklandı. Aile yuvasının sağlam temellere oturtulması için erkek ve kadından her birinin fıtrî özelliğine göre kendine düşen hak ve vecibeleri yerine getirmesi emredildi. Aşağıdaki âyetle, karı-koca arasındaki ilgi kadar önem taşıyan yakınlardan, hizmetçi, işçi ve köle gibi elimizin altındaki kişilerden söz ediliyor. Bütün bunlara iyi davranılması, aile ile hısımlar ve sosyal yapı arasında sağlam bir köprü kurulmasının lüzumu anlatılıyor.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى

1 Hataen adam öldürenin diyeti, baba tarafından olan yakın erkek hısımlarına ödetilir.

وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ
السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

36- Allah'a ibâdet edin (kulluk vecîbelerini yerine getirin), hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. Anaya, babaya iyilik edin; hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sahip olduğunuz elinizin altındaki (köle, câriye, hizmetçi, işçi) lere de iyilik edin (alçak gönüllü, güzel sözlü davranın). Şüphesiz ki, Allah kendini beğenip böbürleneni ve övüneni sevmez.

İLGİLİ HADÎSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Cebel oğlu Muâz (radıyallahu anh)'a sordu:

- **Ya Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilirmisin?** O da:

- Allah ve Rasulü daha iyi bilir.

Diye cevap verince, Efendimiz şöyle buyurdu:

- **Allah'a ibâdet etmeleri; hiçbir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır.** Sonra devamla sordu:

- **Ya Muâz! Kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilirmisin? Kullar o hakkın gereğini yapınca, Allah'ın onlara azap etmemesidir.**[1]

Bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek sordu:

- Kim iyi arkadaşlığıma daha lâyıktır?

- **Annen.**

- Ondan sonra?

- **Annen.**

- Ondan sonra?

- **Annen.**

- Ondan sonra?

1 Ahmed bin Hanbel - Taberânî - İbn Kesir

- **Baban.**[1]

"Cebrail durmadan komşu hakkında bana tavsiyede bulundu, o kadar ki ileride komşuyu komşuya vâris kılacağını sandım."[2]

"Yoksula verilen bir sadaka, sadece bir sadakadır. Ama yakın hısımlara verilen bir sadaka hem sadaka, hem hısımlarla ilgi kurmaktır."[3]

"Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına hayırlı ve yararlı olandır. Allah katında komşuların en hayırlısı, komşularına hayırlı ve yararlı olandır."[4]

"Üç ayrı komşu vardır: Bir hakkı olan komşu; iki hakkı olan komşu; üç hakkı olan komşu -ki bu komşuların en üstünüdür-. Bir hakkı olan, hısım olmayan gayrimüslim komşudur. Onun sadece komşuluk hakkı vardır. İki hakkı olan, müslüman komşudur. Biri Müslümanlık, diğeri komşuluk hakkıdır. Üç hakkı olan, Müslüman hısım komşudur. Biri komşuluk, biri Müslümanlık, biri de hısımlık hakkıdır."[5]

"Günah olarak kişiye yeter, elinin altındaki (hizmetçi, köle ve câriye)nin azığını hapsedip vermemesi."[6]

"Köle ve hizmetçileriniz sizin kardeşlerinizdir; Allah onları elinizin altına vermiştir. Kimin kardeşi elinin altında bulunuyorsa, yediğinden ona yedirsin, giydiğinden ona giydirsin, güç getiremeyeceği şeyi teklif etmesin, teklif edince de onlara yardımcı olsun!"[7]

"Ben, yetimi himaye eden kimse ile şu iki parmak gibi, Cennet'te bir aradayız!"[8]

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse Cennet'e giremez."[9]

---

1 Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Buharı - Müslim - Ahmed bin Hanbel

3 Ahmed bin Hanbel - Taberânî

4 Tirmizi: Amr bin As (radıyallahu anh)'den

5 Bezzar - İbn Kesîr

6 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

7 Buharî-Müslim

8 Buharî: Sehl bin Sa'd (radıyallahu anh)'den

9 Ebu Davud-Tirmizî

"Ya Eba Zer! Çorba pişirdiğinde suyunu çokça koy da komşunu (düşünerek onun hakkına da) riayet et."[1]

"Vallahi imân etmiş olmaz! Vallahi imân etmiş olmaz! Vallahi imân etmiş olmaz!"

Bunun üzerine soruldu: Kim, ya Rasûlallah? Cevap verdi:

"Komşusu, kötülüklerinden güven içinde olmayan kimse..."[2]

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse ancak hayır söylesin, değilse sussun!"[3]

Olgun İnsanın Vasıfları

وَاعْبُدُوا اللهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

"Allah'a ibadet edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın."

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle, Allah'ı bilip insanlığını anlayan mü'minin on bir kadar üstün sıfatı çok duyarlı ve anlamlı biçimde sergileniyor. Bu aynı zamanda gönderilen her peygamberin sünneti, her kutsal kitabın konusudur, diyebiliriz. Çünkü hayatta en zor şey, kişinin insanlığını idrak etmesi, üstün bir varlık olduğunun sır ve hikmetini kavramasıdır. Nitekim sıralayacağımız on bir maddeye dikkat edildiğinde, bundan başka bir de eğitim sisteminin mayası, ahlâk ve faziletin ölçüsü, toplumun huzur estiren gerçek yapısı görülecektir. Bunun için rahatlıkla divebiliriz ki, huzur ve sükûna, vicdan rahatlığına, ruh berraklığına erişmek isteyen herkesin içeceği tek kaynak, elbetteki bu ilâhî pınardan akan hakikat damlalarıdır.

Sıralayacağımız vasıflar, bu pınarın muslukları mesabesindedir:

1. Sonsuz kudret sahibi ve tek yaratıcı olan Allah'ı bilmek ve bu imân ve bilgi ile O'na ibâdet etmek.

---

1 Buharî-Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Buharî/Edeb: 29 - Müslim/İman: 73 - Tirmizî/Kıyam: 60 - Ahmed: 1/378, 2/288, 336, 373 - 3/154 - 4/31 - 6/385

3 Buharî/Rikak: 23, Nikâh: 80, Edeb: 31, 85 - Müslim/İman: 75 - Ebu Davud/Tetavvu': 25 - İbn Mâce/Edeb: 4 - Ahmed: 2/267, 433 - 3/94 - 5/75 -6/69.

Zaten ibâdetin asıl mânası, emredileni yerine getirmek, yasaklanandan sıkıntı duymadan kaçınmaktır. Bu, kalb ve organlarımızın her türlü düşünce, niyet ve amellerini içine alır.

2. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak.

Bu, ibâdeti sırf Allah'a has kılarak, O'nun rızasını kazanmak için yerine getirmeyi; her türlü gösterişten, beğensinler, takdir etsinler düşünce ve niyetinden uzak tutmayı gerektirir. Dinde buna ihlas denilir.

3. Ana-babaya iyilikte bulunmak.

Bu, Allah (celle celaluhu)'ya ibâdetten hemen sonra ikinci kademede ana-baba hakkının yer aldığını, onlara iyilikte bulunmanın yine ikinci derecede bir ibâdet anlamı taşıdığını anlatır.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **"Büyük günahların en büyüğü, Allah'a ortak koşmak, ana babaya karşı gelmek ve yalan yere yemin etmektir."** buyurarak bunun açıklamasını yapmıştır.[1]

4. Yakın hısımlara iyilikte bulunmak.

Bu, aynı soydan ve aynı aileden gelen kişiler arasında samimi ilgi ve dayanışmayı gerçekleştirir. Fert ve ailelerin buna olan ihtiyacı, suya havaya olan ihtiyacı gibidir. Bunun anlamı daha çok felâket günlerinde anlaşılır.

5. Yetimlere iyilikte bulunmak.

Bu, kimsesiz çocukları himayeye almak, toplum ve ülkeyi başıboş, eğitilmemiş, ruhen yontulmamış insanların istilâsından koruyup kurtarmaya yöneliktir. Kimsesiz çocuklarla ciddi biçimde ilgilenmeyen veya böyle bir plân ve programı olmayan ülkeler bugün çok ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunuyorlar.

6. Yoksullara iyilikte bulunmak.

Bu, toplum yapısında açılacak yaraları önceden hesaba katıp tedbir almaya yöneliktir.

7. Yakın komşuya iyilikte bulunmak.

Bu, aynı mahallede oturup sabah akşam yüz yüze gelen insanlar ara-

---

1 Buharî/Edeb: 6, İman: 16, Diyat: 2, İstitabe: 1 - Tirmizî/Tefsîr: 4,6, 7 - Nesâî/Tahrîm: 3, Kasamet: 48 - Darimî/Diyât: 9 - Ahmed: 2/201, 214 -3/495

sında sıcak ve samimi ilginin kurulmasını, huzurlu bir ömür geçirmeyi sağlar. "Yola çıkmadan önce arkadaşını, ev tutmadan önce komşunu seç!" sözü boşuna söylenmemiştir.

8. Uzak komşulara iyilikte bulunmak.

Bu, beşerî münasebetleri geliştirmeyi, komşuluk çemberini genişletmeyi gerektirir. Hiçbir aile kendi başına rahat yaşayamaz; mutlaka iyi komşulara, samimi dostlara ihtiyaç duyar. Din bu ihtiyacı en güzel biçimde sağlamayı emrediyor.

9. Yanımızdaki dost ve arkadaşımıza iyilik etmek.

Bu, hem iyi arkadaş edinmeyi, hem edinilen arkadaşı iyi bir insan yapmayı, hem her insanın mutlaka birkaç dost ve arkadaşa ihtiyacı bulunduğunu, hayatın akışı içinde dostların yüzünü görmenin insana güç ve huzur vereceğini hatırlatır.

10. Yolda kalmışlara, hariçten gelen misafirlere iyilikte bulunmak.

Bu, İslâm ülkelerinde her insanın güven içinde bulunduğunu, yurdundan ve servetinden uzak kalanlara yardım elini uzatanların bulunabileceğini, böylece ülkeler ve beldeler arasında ciddi bir kaynaşmanın sağlanacağını öğretir.

11. Elimizin altındaki hizmetçi, işçi, kapıcı ve memurlara iyilikte bulunmak.

Bu, sınıf farkını ve sınıf çatışmasını önlemeye yöneliktir, İnsanlara daima tepeden bakan, kendinden aşağıdaki tabakayı küçümseyen ve gayr-i insanî davranışlarda bulunan beyinsizlerdir ki toplumu huzursuz eder, halkın sınıflara ayrılmasına sebep olurlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, aile ve toplumu ayakta tutan, fertleri daha huzurlu ve güvenli bir hayata kavuşturan on bir kadar güzel huydan söz edilmişti. Aşağıdaki âyetlerle, bunu engelleyen ve hedefinden saptıran cimrilik ve gösteriş üzerinde duruluyor.

اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَاَعْتَدْنَا

لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَن يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ
آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

37- Onlar ki, cimrilik eder, insanlara da cimrilikle tavsiyede bulunur ve Allah'ın kendilerine verdiği bol nimeti, cömertçe ihsanı gizlerler (elbette ki Allah onları sevmez). Biz de böyle olan inkarcı nankörlere aşağılayıcı bir azâb hazırladık.

38- Hem onlar ki mallarını, insanlara gösteriş olsun diye harcarlar da Allah'a ve âhiret gününe inanmazlar (onların arkadaşı şeytandır). Artık şeytan kime dost ve arkadaş olursa, arkadaş olarak o ne kötüdür!

39- Allah'a ve âhiret gününe imân edip Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğinden (Allah için) harcasalardı ne zararları olurdu? Allah onları bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Müfessirlerden çoğuna göre, âyet Tevrat'ta Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ilgili sıfatları gizleyen Yahudi bilginleri hakkında inmiştir. Kelbî de aynı görüştedir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Yahudilerden birkaç kişi sık sık ensardan bir cemaate giderek, "Mallarınızı böyle harcarsanız, fakir düşeceğinizden endişe ediyoruz." diyerek sözde onlardan yana iyilik düşündüklerini telkine çalışıyorlardı. Asıl maksatları ise, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüce dâvasını baltalamak ve O'nu yalnızlığa itmekti. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

İbn Cerir Taberî'ye göre; Tevrat ve İncil'de Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili belgeleri gizleyen Yahudi ve Hristiyan bilginleri hakkında inmiştir. Çünkü her milletin bilginleri kendi halkına az çok iyilik yapmayı telkin eder, cömertliği över. O halde onların cimrilikle tavsiyede bulunması mal ve servette değil, ilimdedir.

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Cerir Taberi Lübab.

İLGİLİ HADÎSLER

"İki huy var ki mü'minde bir araya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlâk."[1]

Kudsî hadîs - Allah (celle celaluhu) buyurdu:

"Ortaklıkta ben ortakların en doygunuyum. Kim bir amelde bulunur da benden başkasını ona ortak ederse, hem onu, hem ortağını terkederim." (Bu, taat ve ibâdette ortak koşmak anlamınadır).[2]

"Allah kuluna bir nîmet ile ihsanda bulunduğunda o nimetin eserinin kulun üzerinde görünmesini çok sever."[3]

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

Cimrilik, bir bakıma parayı ilâh edinme, bir bakıma onu Allah (celle celaluhu)'dan çok sevme, bir bakıma da onu memleketten, dost ve yakınlardan üstün tutma anlamına gelir. Bunların her üçü de zararlıdır. Birinci şekil, insanı küfre ve nankörlüğün en kötüsüne düşürür. İkinci şekil, insanı her geçen gün Allah (celle celaluhu)'dan, kutsal değerlerden uzaklaştırır. Üçüncü şekil, daha çok insan haklarına el uzatmayı sonuçlandırır.

Cimriliğin bu üç şeklinde de iki ayrı aşağılayıcı azabı, hor ve hakîr kılıcı sonucu vardır:

1. Dünya hayatında sınıf farkının doğmasını, sınıf kavgasının başlamasını hızlandırır. Fakir ve işsizlerin kalbinde zengine karşı kin ve intikam hislerini doğurur. İhmal edildiği takdirde, zenginleri aşağılayıcı iç fırtınaların kopmasına sebep olabilir.

Günümüzde bu ortamdan en çok yararlanmaya çalışanlar komünistlerdir. Bunlar diyebiliriz ki bazı ülkede başarılı olmuşlardır; özel mülkiyet düşmanlığı ağır basmış, böylece ne cimriliğin, ne de zenginliğin anlamı kalmıştır.

Bu bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz 23 yıllık risâlet devrinde putperestlik ve ahlâksızlıkla mücadele ettiği kadar, cimrilikle de mücadele etmiştir. Bugün İslâm ülkelerinde din ve ahlâk henüz ayakta du-

---

1 Tirmizî: Hadîsün garibün.

2 Müslim/Zühd: 46

3 İbn Hibban: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan

ruyor, özel mülkiyete saygı gösteriliyorsa, şüphesiz ki, bunda cömert zenginlerin, Hakk'a secde eden bilginlerin, cesur mü'minlerin, kanaatkar fakirlerin, kendini ibâdete veren olgunların katkısı ve payı pek büyüktür.

2. Ahirette hazırlanan aşağılayıcı azap bundan daha beterdir.

İşte Kur'ân konumuzla ilgili âyetle bu hakikate ışık tutarak Müslümanları uyarmaktadır.

Ayrıca Kur'ân 38 ve 39. âyetlerle cimrilikten sonra bir Müslüman için en kötü sayılan huya, gösteriş için yapılan iş ve amele parmak basıyor. Bunun sebebi açıktır: Allah (celle celaluhu) ancak kendi rızasına uygun olanı kabul eder ve bu ölçüde harcama yapanlara yardım eder. Aksi halde yapılan yardımlar, harcanan emekler bizi amaç ve hedefimize ulaştırıcı olmaz. Çünkü Allah'ın yardımı şartlıdır; belli kanunlara bağlanmıştır: İhlâs başta olmak üzere imkân ve irâde sınırı bu kanunun değişmeyen ölçüsüdür. Kul ihlâs ile işe başlar, maksadı Allah (celle celaluhu) olur ve bütün imkân ve irâdesini kullanarak beşer gücünün erişebileceği imkân sınırına gelirse, ancak Allah (celle celaluhu) yardım eder. Günümüzde yer yer başarısızlığa uğramamızın başlıca sebeplerinden biri de, belirtilen sınırı bilmemektir.

İmam Gazalî'nin de dediği gibi, biz ilim ve amele Allah için değil nefsimizden yana bir pay ayırmak niyetiyle başladık, ama gördük ki, ilim ve amel Allah'tan başkasını istememektedir.

Kur'ân'da 39. âyetle sonuç şöyle açıklanıyor:

Ortada bir harcama var ama ilâhî rıza yok. Böylesine bir harcama ve onu doğuran anlayış ve düşünce sadece şeytanîdir; bir takım şahsî çıkarlara yöneliktir. Şahsî çıkarın ön plâna alındığı bir ülkede toplum ve milletin yararı sözkonusu değildir. Böyle olunca da yapılan harcamalar ne ahlâksızlığı, ne de başkaldıran tuğyanı durdurabilir. Aksine bunlara vasat hazırlar cinstendir.

Bunun için Kur'an insanları, özellikle mü'minleri uyararak bütün himmet ve harcamalarını, Allah için, O'nun rızasına uygun, O'nun koyduğu din ve ahlâk doğrultusunda yapılmasını önermekte; insanlar böyle yapsaydı ne zararları olurdu? diyerek konuyu noktalamaktadır.

Evet, düzenli, huzurlu bir hayat isteyenlere gereken öğüt verilmiştir. Yani Allah ve Rasulü kendilerine düşeni yapmışlardır. Biz de bize düşeni

yapmak zorundayız. Ne var ki bu bir imân ve irfan işidir. Cenâb-ı Hak basiretimizi açsın.

İlmi ve Bir Takım Gerçekleri Gizlemek

Aşırı tutuculuk, kıskançlık ve şahsî çıkar çoğu zaman insanı hakikatleri gizlemeye iter; hele bir de kişinin kalbinde kök salmış bir imân yoksa... Yahudi ve Hristiyan din adamları sözü edilen üç huyun kurbanı olmuşlardır. Son Peygamber gönderilmeden önce herkesten çok onlar bu peygamberin yolunu sabırsızlıkla beklerken, Kureyş kabilesi Haşimoğulları'ndan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çıkması ve hanif bir dine bağlı aileden gönderilmesi yadırgandı ve çoğu bunu hazmedemedi. Kimi kendi milletinden gelmediği için, kimi aşırı tutucu bulunduğu, kiminin şahsî çıkarı söz konusu olduğu için O'na karşı çıktılar; bununla da kalmayarak Tevrat ve İncil'de Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vasıflarını açıklayan belgeleri gizleyerek hem ilme, hem kutsal kitaplara ihanette bulundular.

Şimdi biz Tevrat ve İncil'de son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili belgeleri sıralıyalım:

Tevrat: "Allah'ın kadim vakitlerden beri mukaddes peygamberlerinin ağzıyla buyurdu, cümle şeylerin ıslâh olunacağı vakitlere değin sana kabul etmek gerekir. Zira Musa ecdadınıza: "Allanınız Rab, biraderlerinizden size benim gibi bir peygamber zuhura getirecektir. Onun size söyliyeceği cümle hususları dinleyesiniz."[1]

"İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak ve cesareti kırılmayacak ve adalar onun şeriatını bekleyecekler."[2]

İncil: "Eğer beni seviyorsanız, emirlerimi tutarsınız. Ben de Babaya (Rabb) yalvaracağım ve O size başka bir Tesellici, Hakikat Ruhunu verecektir, tâ ki dâima sizinle beraber olsun. Onu dünya kabul edemez, çünkü

1 A'mal-i Rusül: 3/21, 22

2 İşaya: 42/1-5

onu görmez ve bilmez, siz onu bilirsiniz, çünkü yanınızda duruyor."[1]

"Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum: Benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem tesellici size gelmez. Fakat gidersem onu size gönderirim ve o geldiği zaman, günah için, salah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir."[2]

"Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat o Hakikat Ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size haber verecektir. O beni taziz edecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir." [3]

"Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır."[4]

Bütün bu hakikatler yazılı dururken Yahudi ve Hristiyan bilginleri, din adamları Allah tarafından kendilerine bir rahmet olarak sunulan ilim, din, kitap ve benzeri nimetleri gizlemeyip insanlara -tıpkı Musa'nın ve İsa'nın açıkladığı gibi- açıklasalardı ne zararları olurdu?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah yolunda harcayanlara verilecek mükâfatın kat kat olacağına ve Allah (celle celaluhu)'nun sunduğu nimetleri gizleyip harcamayanlara verilecek cezanın şiddetine işaret edildikten sonra aşağıdaki âyetlerle verilecek olan mükâfat ve ceza hususunda Allah (celle celaluhu)'nun hiç kimseye haksızlık etmeyeceği belirtiliyor ve ilâhî emirlerin insanlara tebliğ edildiğine dair kıyamet günü her ümmetten bir şahit getirileceği ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in de onlar üzerine şahit getirileceği haber veriliyor.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ

1 Yuhanna: 14/15-16

2 Yuhanna: 16/7-8

3 Yuhannna: 16/12, 13, 14

4 Matta: 21/43, 44, 45

شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

40- Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz. Zerre ağırlığında bir iyilik olsa, onu kat kat artırır ve kendi katından bir de büyük bir ecir (mükâfat) verir.

41- Her ümmetten bir şahit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şahit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?

42- Küfredip Peygambere karşı gelenler, o gün yerle bir olmayı çok isterler ve Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler.

İLGİLİ HADÎSLER

"Şüphesiz ki Allah, dünyada verdiği ve âhirette mükâfatlandıracağı bir tek iyilik bile olsa mü'mine haksızlık etmez (onun karşılığını noksansız verir)."[1]

"Kıyamet günü (Cehennem'den kurtulma saadetine erişen) mü'minlere denilecek ki: Dönünüz, kalbinde zerre ağırlığınca imân bulunan kimseleri ateşten çıkarınız!"[2]

İlâhi Adalet

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

"Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz."

Zulüm ve haksızlık daha çok üç sebepten kaynaklanır: Şahsî çıkarın ön plâna alınması, kalblerde biriken kin ve haset ateşinin için için yanması ve bilgisizliğin ilgisizlikle birleşip ölçüsüzlük halini alması.

Belirtilen bu üç huy, nefs doğrultusunda insan karakterini yansıtır, Allah (celle celaluhu) ise, bu gibi sıfat ve huylardan pak ve münezzehtir. Ne kimsenin ibâdetine ihtiyacı vardır, ne de kimsenin iyilikseverliği ve âdil olması O'nun şanını yüceltir. O ne ise odur ve öyle de kalacaktır. Ancak

---

1 Müslim-İbni Kesir - İbni Cerir Taberî

2 Buhari - Müslim: Zeyd bin Eslem (radıyallahu anh)'den

kulların küfür ve haksızlığa sapmasına, kötülük işlemesine razı değildir. Gönderdiği bütün peygamberler ve indirdiği bütün kitaplar O'nun rızasına uygun olanı emreder, olmıyanı men'eder; sonra da insanı aklı ve iradesiyle baş başa bırakır.

"Şüphesiz ki Allah zerre ağırlığınca haksızlık yapmaz." buyurulması, her türlü itiraz kapısını kapamaya yöneliktir. Herkes kendi kaderini kendi eliyle çizer; ilâhî müdahale söz konusu değildir. Yol gösterici kitap ve peygamber, yolları aydınlatıcı akıl ve irâde vardır. İlim malûmata tabidir. Yapacağımız için yazılmıştır; yazıldığı için yapmıyoruz. Bu bakımdan Kudret kalemi ezelî ve ebedî ilimle yazacağını yazıp mürekkebi kurumuş ve yazılan sahifeler katlanıp kaldırılmıştır. O bakımdan her insan yaptığının karşılığını hiçbir haksızlığa uğramadan görecek; işlediklerini -bir şey kaybolmadan- olduğu gibi önünde hazır bulacaktır. İlâhî adalet de tecelli edecek ve ona göre hükmünü yürütecektir.

"Zerre ağırlığınca bir iyilik olsa, onu kat kat artırır." "Kim iyilikle gelirse, ona bunun on katı verilir; kim de kötülükle gelirse, bu da ancak misliyle karşılık görür ve onlar haksızlığa uğramazlar"[1] mealindeki, âyet ilâhî adaletin şaşmazlığını yansıtır.

"Kimdir ki, Allah'a güzel bir ödünç versin de Allah onu kat kat artırsın."[2] mealindeki âyet ise, iyiliğin bire on, bire yetmiş, bire yedi yüz karşılık göreceğini müjdeler.

Şahit Getirmek

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا

"Her ümmetten bir şahit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şahit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?"

Kur'ân'ın açık anlatımından, her kabile ve millete bir uyarıcı peygamber gönderildiği ve peygamber gönderilmedikçe de Allah (celle celaluhu)'nun azap edici olmadığı anlaşılıyor. Konumuzla ilgili âyette:

"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz, seni de onlar üzerine şahit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?" buyrulurken her ümmetten geti-

1 Enam Sûresi: 160

2 Bakara Sûresi: 245

rilecek şahidin o millete gönderilen peygamberden başkası olmayacağına işaret ediliyor.

"Andolsun ki her ümmete, Allah'a ibâdet edip tapın, azdırıp saptırıcılardan kaçının! diye uyarıda bulunan bir peygamber göndermişizdir."[1]

"Biz, peygamber göndermedikçe azâp ediciler de değiliz."[2]

"Rabbin, kasabaların ana yerleşim yerlerine peygamber göndermedikçe, o kasabaları yok edici değildir."[3]

Bu, "Bize uyarıcı gönderseydin böyle azıp sapıtmazdık." diye ortaya atılacak itirazları susturmaya yöneliktir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den önce her kabile ve millete yine onlardan birer peygamber gönderilerek insan aklına ve irâdesine yön verilmek istenilmiştir. Çünkü Allah (celle celaluhu) ile kulları arasındaki ilginin ölçü ve anlamını, kabir, âhiret ve ruh ile ilgili hususları akıl yoluyla bilip tesbit etmek mümkün değildir. Zira aklın yolu ve metodu, mantığa dayalı müşahede ve tecrübedir, yani bugünkü tabirle gözetim ve deneydir. Sözünü ettiğimiz hususlar ise bu ikisinin ötesinde ayrı bir anlam taşımaktadır.

Ama ne var ki, kimi gönderilen peygambere uyarıcı, kimi bilge, kimi filozof, kimi hakîm diye isim vermiştir. Peygamber terimi ise Farsçadan Türkçemize geçen bir kelimedir, sözlük olarak, yol gösterici demektir. Kur'ân'da geçen rasul ve nebî karşılığında kullanılmıştır.

Böylece her peygamber kendi kavmine uyarıcı olarak gönderildiğini belgelendirmek için, cihan Peygamberi Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i şahit gösterecektir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, gerek Mi'rac Gecesi, gerek başka müşahedelerinde ve mâna âlemine intikallerinde gelip geçen bütün peygamberlerin ruhlarıyla mülakat yapmıştır; bu bakımdan hepsini de bilir ve tanır. Aynı zamanda Kur'ân, "Her ümmete bir peygamber gönderdik." buyurduğuna göre, bu da Peygamberimizin elinde şahitlik için yeterli belge sayılır.

Buna rağmen kendilerine uyarıcı gönderilmediğini iddia edip akıllarınca kurtuluş çareleri arayan yalancıların ağızları mühürlenir, elleri ve

1 Nahl Sûresi: 36

2 İsrâ Sûresi: 15

3 Kasas Sûresi: 59

ayakları leh ve aleyhlerinde şehadette bulunur. Yâsîn sûresinde bilhassa bu husus açıklanmıştır. Geniş bilgi için o kısmın tefsirine müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Bunun için İbn Mes'ud (radıyallahu anh) bize sözünü ettiğimiz şahitlik konusuyla ilgili şu duygulandırıcı olayı nakletmiştir:

"Bir gün Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana:

- **Kur'ân oku,** diye emretti. Ben dedim ki:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Kur'ân sana indi, şimdi onu size nasıl okuyayım?

Bunun üzerine buyurdu ki:

- **Evet, Kur'ân'ı başkası okuyunca onu dinlemeyi çok severim.**

Ben de Nisa sûresini okumaya başladım. "Her ümmetten bir şahit getireceğimiz, seni de onlar üzerine şahit getireceğimiz zaman (halleri) nice olur?" âyetine gelince, **"Bu an sana yeter!"** dedi ve ağladı."[1]

Şüphesiz ki bu, Allah'a ve âhiret gününe inanmanın bir tezahürüdür. Cenâb-ı Hak hepimize bu konularda duyarlı bir kalb, anlayan bir gönül nasip eylesin.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İnkarcıların yerle bir olmayı temenni ettikleri kıyamet ahvalinden ve hiç kimsenin bir şey gizleme imkânı bulunmadığı bir günden söz edildikten sonra, adaletin kılı kırk yararcasına tecelli edeceği, hiç kimseye haksızlık edilmeyeceği hesap gününde, ancak kalbini ve organlarını imân nuruyla tertemiz tutanların saadete lâyık oldukları ve bunun için de iç ve dış temizliğini en uygun biçimde sağlayan namazı her türlü gösterişten ve dünyevî kirlerden uzak bulundurmanın gerektiği açıklanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ
وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ

1 Buharî/Fezail-i Kur'ân: 32 - Müslim/Müsafirîn: 247 - Tirmizî/Kur'an: 11

أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43- Ey imân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar -cünüp iken, -yoldan geçmeniz müstesna- gusledinceye kadar namaza (ve mescide) yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz, sizden biriniz tabiî ihtiyacını gidermekten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız, bu durumda su da bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edip yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır.

İNİŞ SEBEBİ

İslâm'ın ilk yıllarında içki henüz yasaklanmamıştı. Ashabdan bazı kişiler sarhoş iken namaza gelir, şuuru tam yerinde olmadığından kıraati yanlış bile okurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Yapılan rivayete göre, Hazret-i Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Bir defasında Abdurrahman bin Avf (radıyallahu anh) ziyafet sofrası hazırlayıp Ashabdan bazı şahısları davet etmişti. Akşam vaktine kadar yediler, içtiler. Ezan okununca biri imam olup cemaatle namaz kılarken imam Kâfirûn sûresini yanlış okudu. Çünkü sarhoş bulunuyordu. Bu olay aklı erenleri fazlasıyla üzdü. Onun üzerine yukarıdaki âyet indi."

Diğer bir rivayet:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, beraberinde Hz. Aişe (radıyallahu anha) da bulunduğu bir yolculukta Hz. Âişe (radıyallahu anha) gerdanlığını kaybetti, derken onu bulmak için Ashab o yerde sabahladı. Ne yanlarında, ne de yakınlarında su vardı. Bunun üzerine teyemmüm âyeti indi.[2]

İLGİLİ HADÎSLER

Ümmü Seleme (radıyallahu anha) anlatıyor:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz mescidin yüksekçe bir yerine çıkarak yüksek sesle şöyle buyurdu:

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî-Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl-Tirmizî - Ebû Davud

2 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî - Lübabu't-Te'vîl-Tirmizi-Eba Davud

"Şüphesiz ki, mescit, cünüp kimseye ve ayhali olana helâl değildir."[1]

"Cünüp, ayhali ve lohusa olan Kur'ân'dan bir şey okumasın!"[2] **"Ben mescidi ayhali kadına ve cünüp kimseye helâl kılmıyorum."**[3]

İçki Yasağında Pedagojik Yöntem

Araplarda o devirde çok yaygın olan içki, İslâm'ın ilk yıllarında da bu yaygınlığını sürdürmüştü. Bakara sûresinde de belirtildiği gibi İslâm, cahiliye devrine ait kötü âdetleri bir çırpıda değiştirmeyi veya yasaklamayı uygun bulmamıştır. Bir yandan Allah (celle celaluhu)'nun varlığını, birliğini sıfatlarıyla birlikte, en derin manasıyla gönüllere işlerken, diğer yandan insanın dünya ve âhiret afiyetine ters düşen ibtilâları yasaklamada kademeli fakat pedagojik bir yöntem uyguluyordu. Zaten büyük dâvalar, köklü inkılaplar ancak bu şekil başarıya ulaşabilir.

İçki konusunda da aynı yöntem uygulanmıştır: Önce içkinin güzel bir rızık olmadığı açıklandı, "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden sarhoşluk veren içki ve güzel rızık edinirsiniz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir millet için ibret, öğüt ve belge vardır."[4]

Bu âyetle içkinin güzel bir rızık olmadığına dikkâtler çekilmişti. İlâhî muradı sezenler içkiye iltifat etmemeye, hiç olmazsa onu azaltmaya başladılar. Ancak kesin yasak inmediği için Ashabdan da içki içenler ve sarhoş bir vaziyette namaz kılanlar eksik değildi. Bunun üzerine Hazreti Ömer (radıyallahu anh), "Allahım! İçki hakkında bize şifâ verecek bir açıklamada bulun." diye duâ etti. Çok geçmeden ikinci kademede şu âyet indi: "Sana hamr (alkollü içki)den ve kumardan soruyorlar. De ki: İkisinde de hem büyük günah, hem insanlar için (bazı) faydalar vardır; ama günahları (ve zararları) yararlarından daha büyüktür."[5]

Bu da içkiyi kesin olarak yasaklamıyor, güzel bir rızık olmadığını biraz daha açıklıyor, zararının yararından fazla olduğunu hatırlatıyordu. Böylece içki hakkında kafalardaki istifham biraz daha büyümüş oluyordu.

---

1 İbn Mâce

2 Darekutnî: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan - Tirmizî/Taharet: 98 - İbn Mace/Taharet: 195

3 Ebu Dâvud/Taharet: 92 - İbn Mace/Taharet: 126

4 Nahl sûresi Âyet: 67

5 Bakara sûresi Âyet: 219

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Hazreti Ömer'i çağırıp inen âyeti ona okudu. Ömer (radıyallahu anh), murad-i ilâhiyi anlamakta gecikmedi ve tekrar el kaldırıp: "Allahım! İçki hakkında bize şifâ olacak bir açıklamada bulun." diye tekrar duâ etti.

Âyet tesirini gösterdi. Birçok mü'minler içkiyi terke azmettiyse de kesin bir tahrîm bulunmadığı için bazen içilmesinde bir sakınca görmediler. Bu arada sarhoş bir vaziyette namaz kılanlar oldu. O sebeple üçüncü kademede istifhamı daha da büyütecek anlamda konumuzu oluşturan âyet indi: "Ey îmân edenler! Sarhoş iken -ne dediğinizi bilinceye kadar- namaza yaklaşmayın." Yine Hazret-i Ömer çağrıldı ve inen âyet kendisine okundu. Ömer yine tatmin olmamıştı ki, tekrar ellerini kaldırıp: "Allahım! İçki hakkında bize şifa olacak bir açıklamada bulun." diye duâ etmişti.

Bu âyetle içkinin artık kötü ve zararlı, ibâdetten alıkoyucu olduğu açıklanıyor, kafa ve gönülleri bu konuda iyice düşünmeye sevkediyordu. Yöntem başarılı olmuş, içki içenler iyice azalmış hattâ kınanmaya başlanmıştı, derken dördüncü kademedeki Mâide sûresi 90. âyetle kesin yasak indi. Hazret-i Ömer çağrıldı ve âyet okundu. Ömer (radıyallahu anh) ferahladı ve: "Vazgeçtik, vazgeçtik Rabbim!" diyerek hem sevincini, hem emre kayıtsız şartsız uyduğunu söyledi.[1]

Namaz Allah'a, Sarhoşluk Şehvete Yöneliktir

Kur'ân'da ilgili âyetle bir taraftan içkinin zararlı ve haram olduğuna temas edilirken, diğer taraftan içki sebebiyle nefs, şehvete yöneldiğinde, ruhun Allah'a yönelmesinin mümkün olmadığı hatırlatılıyor ve en yüce huzurda Allah (celle celaluhu) ile bir bakıma konuşmayı gerektirirken sarhoşluk nefs ve şehvetle kaynaşmaya kucak acıyor ki, bu iki zıt halin aynı anda bir gönül ve kafada birleşmesi düşünülemez.

Konuyu özetleyecek olursak:

Namaz Mevlâ'yı, içki şeytanı ister. Namaz ruha, içki nefse gıdadır. Namaz Allah (celle celaluhu)'ya, içki İblise yaklaştırır. Namaz imânı, içki şehveti güçlendirir. Namaz ruha afiyet, bedene sıhhat kazandırır. İçki afiyeti giderir, sıhhati bozar.

---

1 Ebû Davud - Tirmizî - Nesâî - İbn Ebî Hatim - İbn Murdeveyh

Namaz kötülükten alıkoyar, içki kötülüğe ve günaha iter. Namaz iyi insan olmayı, içki saldırgan bulunmayı gerektirir.

FIKHİ YÖNÜ

1. Cünüp ve ayhali olanların camilerin bir kapısından girip öbür kapısından çıkmasında bir sakınca olup olmadığı, âyetin bu konuda sarih bir anlatımı bulunup bulunmadığı üzerinde farklı görüşler vardır:

a) İmam Mâlik ve İmam Şafii'ye göre mutlaka mubahtır. Âyet bu hususta açıklayıcı hüküm getirmiştir. El-Hasan da aynı görüştedir.

b) Rey taraftarı sayılan Irak fukahasına göre mutlaka mekruhtur. Çünkü "Âbir-i sebil"den maksat, yolculuk halidir.

c) Rey tarafdarı fukahadan diğer bazısına göre, herhalde camiin içinden geçmek gerekiyor ve su da bulunmuyorsa, o takdirde teyemmüm edilerek geçilebilir.

2. Cünüp ve ayhali olanların cami ve mescidlerde oturması caiz midir?

a) İlim adamlarının çoğuna göre, tahrîmen mekruhtur. Nitekim, evlerinin kapısı Mescid-i Saadete açılan birkaç aile vardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: **"Şu evlerinizin kapısını Mescid'den başka tarafa çevirin!"** diye emretmiş ve bu emrini tekrarlamıştı.

b) Ahmed bin Hanbel'e göre, cünüp ve ayhali olanlar abdest aldıkları takdirde mescidde oturabilirler. İmam Şafiî'nin arkadaşlarından Müzenî de aynı görüştedir. Ahmed bin Hanbel bu meselede Ata' bin Yesar'ın şu rivayetine dayanmıştır:

"Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ashabından bazı kişileri cünüp bulundukları halde abdest alıp mescide gelerek oturduklarını gördüm."

3. Erkeğin teninin kadının tenine dokunması abdesti bozar mı?

a) İmam Şafiî'ye göre, her ikisinin de abdesti bozulur. Çünkü âyette, "Veya kadınlara dokunmuşsanız," deniliyor. Lems: Tenin tene dokunması demektir. Ashabdan İbn Mes'ud ile İbn Ömer (radıyallahu anhuma)'nın yorumu bu anlamdadır.

b) İmam Mâlik'e göre, karısını öper veya çimdiklerse sadece erkeğin abdesti bozulur. Mücerred dokunmakla abdest bozulmaz.

c) Ahmed bin Hanbel'e göre, şehvetle dokunursa abdesti bozulur.

d) Ebu Hanîfe'ye ve arkadaşlarına göre, ikisinin de abdesti bozulmaz. Çünkü âyetteki Lâmestüm fiili daha çok cinsî yaklaşmayı yarı kapalı bir ifadeyle anlatır.

4. Teyemmümde yüz ve ellerin sınırı:

a) İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî'ye göre, abdestteki sınır ne ise odur.

b) Diğer iki mezhebin de görüş ve ictihadı buna yakındır, aralarında pek cüz'i bir fark vardır.

YORUMLAR - RİVAYETLER

1- Ayette geçen sarhoşluğu, uyku sersemliği anlamına yorumlayanlar da var. İbn Cerir Taberî'nin Dahhak'tan yaptığı rivayete göre, Dahhak şöyle demiştir: "Bu şaraptan mütevellit bir sarhoşluk değil, uyku sersemliğidir."

Aynı rivayeti Ebu Nuaym de yapmıştır. Ne var ki bu yorum çok zayıf kabul edilmiş ve hükme dayanak alınmamıştır.[1]

2- Âbir-i Sebil. عَابِرِي سَبِيلٍ

Hazret-i Ali (radıyallahu anh) ve İbn Abbas (radıyallahu anh) Hazretleri'ne göre, "yolculuk halinde bulunan kimse" demektir. Abdullah b. Cübeyr ve El-Hasan da aynı görüştedirler.

3- Namaz'dan maksat, namaz kılınan yerdir. Âbir-i sebil'den maksat, camiin içinden geçmek isteyendir. Yani iki kapılı camiden geçip gitmek için cünüp bulunmamak gerekir. Su bulunmadığında herhalde geçmesi gerekiyorsa, teyemmüm edip öyle geçer.

Bu, daha çok İbn Vehb, İbn Zeyd, İbn Yesar ve benzeri fukahanın görüş ve yorumudur.

4- Ev lâmestüm. اَوْ لٰمَسْتُمُ

a) İbn Abbas ve Saîd bin Cübeyr Hazretleri'ne göre, cinsel yaklaşmadır. Nikâh anlamına da gelir.

---

1 Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî: 5/62 - Bulak Mısır: 1325

b) Tenin tene dokunmasıdır. Bu, İbn Mes'ud (radıyallahu anh) Hazretleri'ne göredir.

c) Ebû Ubeyde'ye göre, öpmek anlamında kullanılmıştır.

d) Elle dokunmaktır.

5- Saîd. صَعِيدًا

a) Üzerinde bitki bulunmayan düz kaygan toprak.

b) Üzerinde bitki ve ağaç bulunmayan yeryüzü.

c) Düz bir toprak.

d) Herhangi temiz bir toprak.

e) Yeryüzü.

f) Üzerinde ince toz veya kum tabakası bulunan yer cinsi.

6- Tayyib. طَيِّبًا

a) Kir ve pislikten temiz olan.

b) Helâl bir toprak.

c) Münbit toprak.[1]

7- Teyemmüm, فَتَيَمَّمُوا

Sözlükte kasdetmek anlamına gelir. Terim olarak, niyet edip elleri temiz toprağa dokundurup önce yüze, sonra kollara sürmek mânasında kullanılmış ve kelimenin sözlükteki mânasından niyetin farz olduğu hükmü çıkarılmıştır.

Teyemmümün Hikmeti

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا

"Bu durumda su da bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edin."

İslâm, Allah (celle celaluhu)'ya kulluğu ibâdete, ibâdeti de iç ve dış temizliğine bağlamıştır. Böylece ibâdet kulluğun, temizlik de ibâdetin temelini oluşturmaktadır.

1 Fazla bilgi için bak: Tefsîr-i Kurtubî: c. 5/236 - Tefsir-i İbn Cerîr Taberî: 5/69, 70

Ruh ve beden afiyetinin, dünya ve âhiret düzeninin insan hayatındaki yeri ve mânası, havadaki oksijenin yeri kadar önemlidir. Namaz hem bu âfiyetin, hem bu düzenin ilk ve son kaynağıdır. Mi'rac Gecesi'nde büyük bir ilâhî armağan olarak farz kılınması da bunu göstermiyor mu? Böylesine önemli bir ibâdete gelişigüzel bir hazırlık veya rastgele bir temizlikle değil, kalbi ve kafayı, ruhu ve vicdanı harekete geçiren abdestle; su bulunmadığı veya bulunup da kullanma imkânı olmadığı zaman teyemmümle zemin hazırlamak gerekir.

İşte teyemmüm bir yandan abdest yerine geçip namaza ön hazırlığı sağlarken, diğer yandan insana kulluk doğrultusunda alçak gönüllülüğü, mahviyetkârlığı öğretiyor; bencilliği, başkalarını aşağı görmek gibi nefsanî gururu kırıp atıyor. Sonra da ölümü çok duyarlı biçimde hatırlatarak, ellerimizi toprağa dokundurduğumuzda sanki için için bir fısıltı kalbimize geliyor: "Senden yaratıldık, sendeki nimetlerle hayatımızı sürdürdük ve sonunda eskiyen elbiseyi atıp yenisini giyinebilmek için sana döndürüleceğiz."

İnsana, İslâm dışında bu kadar yüce, yüce olduğu kadar anlamlı ve eğitici başka bir iş ve ameliye gösterilebilir mi?

Bunun için "Din bir eğitim işidir," "Hakiki dindarlık gelenek ve görenekten ziyade, eğitimle gerçekleşir." diyoruz. Yoksa sadece "Abdestin farzı dörttür." "Teyemmümün farzı ikidir veya üçtür" demekle neticeye varılmıyor. Bu işin şeklidir. Hikmet ve mânasını, amaç ve gayesini gönüllere en duyarlı biçimde işlemek gerek. Bu da iki şey ister: Eğitimcinin bütün bu hikmet ve amaçları bilmesi ve sonra da onunla inanarak, zevk alarak yaşaması... Bu bakımdan dinî okulları açmadan öğretmenini, kursları açmadan öğreticisini yetiştirip hazırlamak lâzımdır. Aksi halde istenilen amaca erişilemez. Görkemli binalar yapmak, içini göz ve gönül doldurucu biçimde döşemekle adam yetiştireceğimizi sanıyorsak kendi kendimizi aldatmış oluruz. Bütün bunlar işin şekli ve aracıdır. Binanın ihtişamıyla orantılı olarak imânlı, kültürlü, faziletli öğretim kadrosu şarttır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle dinî bazı hükümler açıklandı; insan tabiatında ve yaratılışındaki yüceliğe ters düşen içki ve benzeri nesnelerin zararlı oldukları belirtilerek ibâdeti hedefinden saptıran bu tür ibtilalardan vazgeçilmesinin gereği hatırlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle, daha önce kendilerine

kitaptan az-çok birer nasip verilen ümmetlerin belirtilen hususlara dikkat etmedikleri, dünya saltanatıyla ilgili bir takım çıkarları uğruna kitapta yer alan ilâhî sözlerin yerini değiştirecek ve bazı kelimelerini silecek kadar sapıttıkları, bu yüzden de lanetlendikleri haber veriliyor ve son dine inanan bahtiyarların tarihten ibret almaları lüzumu üzerinde duruluyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ
تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا
﴿٤٥﴾ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا
وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى الدِّينِ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا
سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ
بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

44- Kendilerine kitaptan az-çok bir pay verilenlere bakmaz mısın? Bunlar sapıklığı satın alıp sizin de doğru yoldan sapmanızı isterler.

45- Allah ise düşmanlarınızı daha iyi bilendir. İşinizi düzenleyici dost olarak da Allah yeter; yardımcı olarak da Allah elverir.

46- Yahudilerden bir kısmı, kelimeleri konulduğu yerlerden değiştirirler, dillerini eğip bükerek, dine de saldırarak, "işittik (ama kalbimizle) karşı koyduk!" derler. Dinle, a dinlemez olası! "Râinâ (bizi güt, bizi gözet a çoban!)" derler. Eğer onlar, "işittik ve itaat ettik", "dinle ve bizi gözet!" deselerdi herhalde kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Ama Allah küfürleri sebebiyle onları, lânetlemiştir. Bu yüzden -azı müstesna- imân etmezler.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Medine Yahudilerinden birkaç kişi hakkında inmiştir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz konuştuğunda onlar dillerini büküp alay ederler, sözleri başka kalıba döküp gayr-i ciddi yollara başvurur ve Tevrat'ta son peygamberle ilgili sözleri de -keli-

melerin yerini değiştirerek- değiştirmeye çalışırlardı.[1]

Ayrıca Yahudilerden okur-yazar olup Tevrat'tan az-çok anlayanlardan birkaç kişi Hazreti Peygambere gelip bir şeyler sorarlar, dışarı çıkınca Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dediklerini değiştirerek etrafa yaymaya çalışırlardı. Yukarıdaki âyet bu sebeple inmiştir.[2]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kendisine gelen bazı Yahudilere bir şeyle emredince, yüzüne karşı, "sözünüzü işittik." derler, içlerinden ise "emrine karşı geliyoruz" diye geçirirlerdi. Bazan da "İşittik a işitmez olası!" "Kulağını bize ver!" gibi yakışıksız sözler sarfederler, bununla peygambere hakarette bulunmayı kasdeder ve sonra da, "O, hak peygamber olsaydı bizim bu sözlerle kendisine içimizden hakaret ettiğimizi anlardı" diyerek Kitap Ehli'nin son dine girmesini önlemeye çalışırlardı.

Cenâb-ı Hak, bilgin geçinen Yahudilerin içlerinde neler besleyip düşündüklerini açıklarken mü'minleri onlara karşı uyanık bulunmaya davet ediyor.

Dinde Değişiklik

وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ

"Kendilerine kitaptan az-çok pay verilenlere bakmazmısın. Bunlar sapıklığı satın alıp sizin de doğru yoldan sapmanızı isterler."

Dindar geçinen bilginlerin veya din âlimi olduğunu iddia edenlerin dinde değişiklik yapması iki sebebe dayanır: Biri, dini geçim vasıtası yapıp mal ve makam gibi geçici nimetlere erişmek için Allah ve Peygamber sözünü, kendi mantığına uydurmaya çalışan üst tabakadaki efendilerinin arzusuna göre yorumlamak. Diğeri inkarcı ve şüphecileri dine ısındırmak için din adına taviz vermek, hükümlerde yanlış yorumlarda bulunmak ve o gibi kişilerin mantığına göre bir din meydana getirmek.

İşte bu ikisi de son derece tehlikeli ve sakıncalıdır. Dini asıl mecrasından saptırmaya yönelik çok hatalı bir yoldur. Dini kendi çıkarına alet

1 İbn Cerir Taberî - Kurtubî - Lübabu't-Te'vil

2 İbn Cerir Taberi - Kurtubî - Lübabu't-Tevil

edinip hükümlerini basit mantık oyunlarıyla değiştirenler, daha çok para, şöhret ve makam hastası olan zavallılardır. Ama Allah dinini korumayı kendi üzerine aldığı ve bu din Allah'tan başkasını kabul etmediği için böyleleri hiçbir zaman umduklarını elde edememiş, peşinde koştuklarına erişememiş, zalimlere yardımcı oldukları için de sonunda tokatı -ilâhî kanun gereği- onlardan yemişlerdir.

"Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onun koruyucularıyızdır."[1]

"Doğrusu Allah bu Kitap'la bazı kavim ve milletleri yükseltir, diğer bazı kavim ve milletleri de düşürüp alçaltır."[2]

"Şüphesiz ki Allah bu ümmet için her yüzyılın başında, onun dinini tazeleyecek müceddidler gönderir."[3]

Dini, şüpheci ve inkarcıların akıl ve mantığına uydurmaya çalışanlar da diğerleri kadar zavallıdırlar. Çünkü bu gayretin (!) altında, kendilerinin Allah ve Peygamberden daha merhametli bulunduğu iddiası yatar. Allah (celle celaluhu)'nun açmadığı bir kapıyı açmaya kalkışmak, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müsamaha ile karşılamadığı dinî hükümlerde müsamahalı davranmak küstahlığın en çirkini değil midir?

Dinde reformdan sözedenlerin dindeki yeri ve payı nedir? Cami ve cemaati tenkit edip lüzumsuz sayanların dinle ilgisi nedir? Faizi bugünkü ortam içinde mübah görenlerin, kadının açılıp saçılmasıyla dinin ne gibi ilgisi bulunduğunu inkâr yollu soranların İslâm ve onun kitabı Kur'ân'la bağlantısının ölçüsü nedir? Bunlar kendi basit mantığına göre yeni bir din icat etme hevesine kapılmamış mıdır? Böylesine din adına taviz veren din adamının dinle ilgisi var mıdır?

İşte Kur'ân, Yahudilerin gerek Tevrat'ta yaptıkları değişiklik ve kelime oyunlarını, gerekse son peygamberin sözlerini dinledikten sonra onu hedefinden saptırmaya yeltenmelerini lânetlemektedir. Son nebiye uyanların bu hususta çok uyanık ve dikkatli olmaları tenbih ediliyor. Din bir bütündür, ya tamamı gönül rızasıyla kabul edilir, ya da reddedilir. Bir kıs-

---

1 Hicr sûresi âyet: 9

2 Müslim-İbn Mâce: Ömer (radıyallahu anh)'den

3 Ebû Dâvud - İbn Asâkir - Beyhakî: Ebu Hureyre'den/Sahihtir

mını kabul etmek, bir kısmını kabul etmemek diye bir kaide yoktur. Böyle bir yetki Peygambere bile verilmemiştir.

Yahudiler ve Tevrat

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

"Yahudilerden bir kısmı, kelimeleri konuldukları yerlerden değiştirirler."

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyette olduğu gibi, yer yer bu konuya temas edilerek ağırlık kazandırılması, önemine ve ibret alınacak bölümlerine dikkatleri çekmek içindir. Bir hikayeci ya da romancı diyelim, hayal ürünü olan sözlerinin değiştirilmesine razı değildir. Hele bir ilim adamı tarafından kaleme alınan bir kitaba başkasının kasıtlı dokunması, kelime ve cümleleri üzerinde oynaması affedilir cinsten değildir. İnsanoğlu kendi ürünü olan kitabına karşı gösterdiği duyarlığı neden Allah (celle celaluhu)'nun kitabına karşı göstermez? İşte aklın ve mantığın durduğu ve de cevapsız bıraktığı soru! Bunun için Cenâb-ı Hak geçmişteki olayları, yersiz yorum ve tahrifleri misal vererek son kitabı Kur'ân'ı korumayı kendi üzerine almış, insanların zayıf irâdesine bırakmamıştır.

Kaldı ki Kur'ân, yani Allah sözü başka sözlerle hiçbir yönüyle ölçülmeyecek kadar yücedir ve anlamlıdır; kelimenin cümlede aldığı yere ve iraba ve cümlenin söz dizisindeki ölçü ve ahengine göre mana ve hüküm taşıdığını kim inkâr edebilir? Bir kelimeyi yerinden oynatmak, en azından satranç tablosundaki piyonlardan birini gelişigüzel oynatmak kadar fahiş hataya yol açar.

Yahudilerin paraya ve dünya saltanatına karşı zaafları bilinmektedir. Musa Peygamber'in aralarından 40 gün ayrılmasıyla onların bu zaafları ortaya altundan ma'mul bir buzağı çıkarmadı mı? Buzağının altundan yapılması, bu madeni Allah'a tercih ettiklerine bir delil sayılmaz mı? Ve putperestliğin en kötüsü değil midir? Musa Peygamber'in vefatından sonra da Tevrat'ın bazı belgelerini kendi tutumları doğrultusunda değiştirmekte bir sakınca görmedikleri de muhakkak.

Yahudi bilginlerinin Tevrat ile olan ilgisi iki yönlü olmuştur; koruyamayıp unuttukları kısımlar; koruyup da değiştirdikleri kısımlar. Kur'ân bu yüzden onların lanete uğradıklarını haber veriyor. Nitekim Tevrat iyice tetkik

edildiğinde Allah sözü ile Musa ve diğer peygamberlerin sözü birbirine karıştırılmış, birçok yerlerde ayırt edilemeyecek duruma getirilmiştir. Krallar ve Tarihler bölümlerinde bilhassa belirtilen husus çok belirgindir.

Konumuzu gereğinden fazla uzatmamak için Tevrat'taki bu karışık durumları misaller vermek suretiyle anlatmaya gerek görmüyoruz. Ancak Hindistan âlimlerinden Rahmetullah Efendinin bu konuda kaleme aldığı ve Osmanlıcaya da tercemesi yapılan İzharü'l-Hak adlı eserini tavsiye ederiz. Gerek Tevrat, gerekse İnciller'deki tahrifatı mukayeseler yaparak belirtmiştir.

YORUMLAR - RİVAYETLER

Tahrif: Bu kelime genellikle iki mânaya gelir: Kelimeyi konulduğu mananın dışına çıkarıp başka bir manaya te'vîl etmek. Gelecek olan son peygamberi müjdeleyen belgeleri kendi milletlerinden bir azizin geleceğine işaret saymak ve böylece son peygamberi inkâr etmek. Diğeri ise, bir kelime veya cümleyi yerinden alıp başka bir yere koyarak taşıdığı hükmü anlaşılmaz duruma getirmek.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudilerden kendilerine az-çok kitaptan nasîp verilenlerin Hakk'a ve hakikate nasıl sırt çevirdikleri anlatıldı. Sonra Kitap ehlinden bazı bilginlerin Tevrat'ta bir takım değişiklikler yaparak doğru yoldan saptıkları, onun için lanetlendikleri açıklandı. Bu yüzden son kitap olan Kur'ân'ın mutlaka maksatlı ellerin dokunmasından korunacağına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetle, hakiki Tevrat'a inanmanın Kur'ân'a ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanmayı gerektirdiğine dikkatler çekiliyor. Buna rağmen aşırı taassup yüzünden Kur'ân'a karşı çıkmanın, Allah (celle celaluhu)'ya karşı çıkmak anlamını taşıdığı, bunun ise küfre ve inkâra yol açtığı belirtiliyor. Hak adına hakkı inkâr etmenin elîm bir azabı gerektirdiği bir defa daha haber veriliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ

وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿٤٨﴾

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Beraberinizdeki kitabı tasdik ettiği halde indirdiğimiz bu Kitap (Kur'ân)a, biz henüz birtakım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden veya Cumartesi (hürmetini çiğneyen) kimseleri lanetlediğimiz gibi onları lanetlemeden önce imân edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir.

48- Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar. Artık kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz o, büyük bir günah ile iftirada bulunmuş olur.

İNİŞ SEBEBİ

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine Yahudilerinin bilginlerinden birkaç kişiyi çağırarak onlara şöyle dedi: **"Herhalde getirdiğim bu kitabın hak olduğunu siz de bilirsiniz?"** Onlar; "Biz böyle hak bir kitap bilmiyoruz", diye karşılık verip inkâr ve inatlarında ısrar ettiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

Nitekim bu âyeti duyduktan sonra ister istemez insafa gelip hakkı kabullenen ünlü yahudi bilgini Abdullah bin Selâm, gelip İslâm'a girdi. Hazreti Ömer (radıyallahu anh) devrinde de yine Yahudi bilginlerinden Kâb el-Ahbar gelip Müslüman oldu ve: "Ya Rab! Bu âyetin haber verdiği bir âkıbete uğramaktan korktum, gelip son dine girdim. Beni kabul buyur." diye duâ ettiği sahîh rivayetlerden anlaşılmaktadır.

48. âyetin, Peygamber Efendimiz'in amcası Hz. Hamza'yı Uhud Savaşı'nda öldüren ve sonra da pişmanlık duyup Müslüman olmak isteyen Vahşi hakkında indiğini söyleyenler de vardır.

İLGİLİ HADİSLER

Cabir bin Abdullah (radıyallahu anh) anlatıyor:

- Bedevilerden biri, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek

1 Lübabu't-Te'vîl /Alâeddin Ali - Tefsir-i İbn Cerir Taberî

sordu: "Ey Allah'ın Peygamberi! İnsanı Cennet ve Cehennem'e sokan sebepler ve gerekler nelerdir?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: **"Kim Allah'a ortak koşmadığı halde ölürse Cennet'e girer. Kim de Allah'a ortak koştuğu halde ölürse Cehennem'e girer."**[1]

"Zulüm üç türlüdür: Birincisini Allah bağışlamaz. İkincisini Allah bağışlar. Üçüncüsü ise Allah ondan hiçbir şey terketmez. Allah'ın bağışlamadığı zulüm, Allah'a ortak koşmaktır. Çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür. Allah'ın bağışladığı zulüm, insanların kendi nefslerine yaptıkları haksızlıklardır; bu, kullarla Allah arasındaki bir haldir. Allah'ın hiçbir şeyini terketmediği zulüm ise insanların birbirlerine yaptığı zulümdür. (Bunda kul hakkı vardır. Mutlaka her hak sahibine verilecektir)."[2]

"Her günahın Allah tarafından bağışlanacağı umulur; ancak kâfir olarak ölen adamın günahı ve bir de bir mü'mini kasden haksız yere öldürenin günahı bağışlanmaz."[3]

İTİKADÎ YÖNÜ

إِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ

"Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz."

İslâm, Kitap Ehli olan Yahudi ve Hristiyanları hem Tevrat'ı, hem İncil'i tasdîk eden Kur'ân'a imân etmeye davet ederken, onları şirkten kurtarmayı amaçlıyor. Yahudilerin kendileri için millî ilâh olarak Yehova'yı seçtikleri, diğer bir tabirle Allah (celle celaluhu)'nun sadece Yahudilerin millî Tanrısı olduğu iddiaları ve İsa (sallallahu aleyhi ve sellem) ile son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i, aynı zamanda son kitap Kur'ân'ı inkâr etmeleri açıktan küfürdür, bir bakıma Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmaktır. Bunun için İslâm ilim adamları: "Küfür tek bîr millettir," demişlerdir. Hristiyanlara gelince, onlar da üç tanrı inancıyla ortaya çıktılar, Allah'a oğul isnadında bulundular ve böylece son peygamberi, İncil'in açık biçimde haber vermesine rağmen inkâr ettiler.

---

1 Müslim: Cabir bin Abdullah (radıyallahu anh)'dan

2 Hafız Ebubekir el-Bezzar: Enes bin Malik (radıyallahu anh)'den

3 Nesâî: Safvan bin İsâ'dan

Bu tarz inançların hepsi şirk sayılır. Kur'ân, Kitap Ehli'nin bu çok sakat ve yanlış tutumlarını eleştirip dönüş yapmadıkları takdirde kıyamet gününde de yüzlerinin enselerine döndürülerek, doğru yoldan sapmanın nasıl bir azap hazırladığını bir tablo halinde gözlerinin önüne seriyor ve Allah (celle celaluhu)'nun, şirki, yani kendisine ortak koşmaklığı kıyamet gününde bağışlamayacağını, çünkü bunun açık bir küfür olduğunu, diğer günahlarla ölçülemeyeceğini açıklıyor. Ancak dünyada tevbe edip dönüş yapanlar müstesna.

Şüphesiz ki burada katıksız bir tevhîde davet var. Aynı kaynaktan süzülüp gelen dinlerin tekâmül ede ede İslâmiyet'le son bulup doruğuna ulaştığı, doruktan aşağıda durup inat ve inkâr etmenin mantıkî hiçbir yanı bulunmadığı belirtiliyor. Sosyal yapılarda, milletlerin hayatında, beşerî kanunlarda tekâmülü, hiçbir itirazda bulunmadan kabul ettiğimiz halde, dinlerin tekâmül ettiğini neden anlayıp kavrayamıyoruz? Din aşırı taassup içinde geriye dönüp bağlanmayı mı emrediyor? O takdirde bütün insanların Âdem Peygamber'e indirilen birkaç sahifeden başka hiçbir semavî kitap kabul etmemeleri gerekmez mi? Halbuki Âdem Peygamber'e indirilen o birkaç sahife sadece o günün ihtiyaçlarına cevap verecek ölçüde bulunuyordu. Ne gelişmiş bir sosyal yapı, ne gelişmiş aile yuvaları, ne yazılan kitaplar, ne de kurulan tesisler vardı.

Kur'ân bilhassa bu husus üzerinde duruyor ve dinlerle peygamberler zincirinde böyle bir tekâmülü kabul etmeyenleri -tevhîd inancını bozdukları için- elim bir azap ile müjdeliyor. Çünkü Kur'ân kendisinden önce indirilen bütün kitapları, gönderilen bütün peygamberleri tasdik edip saygı ile anıyor; tevhîd inancı bozulmasın diye dinler arasındaki bağların koparılmasına müsaade etmiyor, tez-antitez karşılaşması doğrultusunda hakikat anlaşılıp kabul edilinceye kadar ölçülü bir diyaloğun sürdürülmesini öneriyor.

Allah'ın Emri Mutlaka Yerine Gelecektir

مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا

"Bir takım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden."

Bu, dünyada Allah'ın açmış olduğu doğru yoldan sapmaları ve saptırmalarıyla, kalb gözlerinin kapanıp hakkı göremez olmalarıyla yorumlanabilir. İlâhî çağrıya olumlu cevap vermeyenlerin sorunun sapıklık ve

küfür olduğu muhakkaktır. Allah (celle celaluhu)'nun bu hükmü de mutlaka yerine gelir. Çünkü ilâhî ilim bu konuda malumata tabi'dir ve asla yanılmaz.

Kıyamette ise, haktan sapıp yanlış yola girdiklerine ve bu yolda inat ve inkârla yürüdüklerine karşılık "ceza amelin cinsindendir" kaidesince yüzleri silik hale getirilip enselerine döndürülecek, yanlış yolda direnmenin böylece karşılığı âdil ölçülerle gerçekleşmiş olacaktır.

Çünkü tams maddesi veya tabiri, biri hakikî diğeri mecazî olmak üzere iki mâna taşır. Hakikî mâna, yüzlerin silinip belirsiz hale gelmesi, yüz ve ensenin aynı biçime dönmesidir. Mecazî mânası, yüz hatlarının giderilmesiyle fizyonomide değişiklik meydana gelmesi, böylece tanınmaz bir görünüme bürünmesidir. Bu, kıyamet günü gerçekleşecektir. Diğer bir mânayla, doğru yola girmemek, bu hususta ilâhî davete gönül kulağını tıkamaktır ki, bu dünyada meydana gelen manevî bir tams'tır. Böylece ilahî emir ve hüküm, kulların tutum ve amellerine, inanç ve irâdelerine göre tecelli eder. Çünkü Allah (celle celaluhu) hiç kimseye zulmetmez.

Mecazî mânalarından biri de, Yahudi ve Hristiyanların kuvvet ve saltanatlarının Arap Yarımadası'nda sona ereceği ve gerisin geriye çekilip oradan silinmeleridir. Müfessir Fahreddin Râzî bu mâna üzerinde de durmuş ve geniş bilgi vermiştir. Nitekim tarih bunu doğrulamıştır.

Lanetlenen Cumartesi Yasağı

Davud Peygamber devrinde Akabe'de balıkçılıkla geçinen İsrailoğulları'nın, dinleri gereği Cumartesi günleri tatil yapmaları, ibâdetle meşgul olup başka bir iş yapmamaları gerekiyordu. Kıyıya doğru akın eden balıkları görünce bu hürmeti çiğnediler, ilâhî yasağa uymadılar, böylece Cumartesi günleri de balık avlamaya devam ettiler. O yüzden ilâhî lanete lâyık görüldüler. Maddeye karşı aşırı meyillerinden maymun tabiatlı olmuşlardı.[1]

Bugün hâlâ mevcut Tevrat nüshalarında Cumartesiyle ilgili şu belgelere rastlamaktayız: Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrailoğulları'na söyle ve onlara de: Mukaddes toplantılar olarak ilân edeceğiniz Rabbin bayramları. benim bayramlarım şunlardır: Altı gün iş işlenecek, fakat yedinci günde tam rahat Sebti, mukaddes toplantıdır; hiç bir türlü iş işlemeyeceksiniz; bütün meskenlerinizde Rabbe Sebttir (yani Cumartesi bayramıdır ve o

1 Bak: Bakara Sûresi 65. ve A'raf Sûresi 163. âyetlerin tefsiri.

günde Rabbe yapılacak ibâdettir).[1]

Bu Konuda Önemli Rivayetler;

Yahudi bilginlerinden Kâb el-Ahbar diyor ki:

Deveme binip Medine'ye geldiğimde bir adamın şu âyeti duyarlı bir edâ ile okuduğunu gördüm:

"Ey kendilerine kitap verilenler! Beraberinizdeki kitabı tasdik ettiği halde indirdiğimiz bu Kitab (Kur'ân)a, biz henüz bir takım yüzleri belirsiz hale getirip enselerine çevirmeden veya Cumartesi (hürmetini çiğneyen) kimseleri lanetlendiğimiz gibi onları lanetlemeden önce imân edin,"

Bunu dinlediğim zaman bende derin bir tesir meydana getirdi. Vakit kaybetmeden gidip guslettikten sonra İslam'a girdim."[2]

İbn Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde büyük günah üzere ölen kimselerin cehennemlik olduğuna şehadet ederdik. Bu âyet inince, artık böyle bir şehadette bulunmaktan vazgeçtik."[3]

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Kur'ân'da bana bu âyetten daha çok sevimlisi yoktur." Yani en çok bu âyeti severim.[4]

İbn Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor:

Bir gün Ömer'e sordum, dedim ki:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Adam iyi amellerden hiçbir şey bırakmaz da yapar, ancak Allah'a ortak koşarsa, onun için ne dersin?

Ömer (radıyallahu anh) bana şu cevabı verdi:

- O Cehennem'dedir.

Ben tekrar sordum, dedim ki:

1 Tevrat/Levililer: 23/1, 4

2 İbn Ebî Hatim - İbn Asâkir - Tefsîr-i İbn Cerir Taberî

3 Tefsîr-i İbn Kesîr

4 Tirmizî: Hadisün hasenün garibün.

- Allah'a ortak koşmakla birlikte nasıl hiçbir amelin yarar sağlamayacağını umuyorsam, öylece tevhîdle birlikte hiçbir günahın zarar vermeyeceğini umuyorum.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu sorumu cevapsız bıraktı.[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Kitap ehlinin, kendi soylarından bekledikleri bir mesîh ve azizin geleceğine büyük umut bağladıkları, son gelen Peygamberin kendi soylarından olmadığı için önce bir şaşkınlık geçirdikleri, sonra da inkâra saptıkları açıklandı. Bunun da doğrudan veya dolaylı şirk olduğu ve Allah (celle celaluhu)'nun kendisine şirk koşulmasını âhirette affetmeyeceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle şirk içinde bocalayıp bununla beraber kendini temize çıkarmak isteyenlerin tutumu kınanıyor; Allah (celle celaluhu)'ya karşı yalan uydurmalarından dolayı lanetlendikleri haber veriliyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰٓؤُلَاۗءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يَّلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ نَصِيْرًا ﴿٥٢﴾

49- Görmedin mi, şu kendilerini temize çıkaranları? Ama Allah, dilediğini temize çıkarır ve hurma çekirdeğindeki ince lif kadar olsun haksızlığa uğramazlar.

50- Bak, Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar! Günah olarak bu yeter.

51- Şu kendilerine kitaptan az-çok bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt ve tağut (put ve benzeri bâtıl tanrılar)a inanıyorlar ve inkarcılar için de, "Bunlar şu imân eden (Müslüman mü'min)lerden yolca daha doğrudurlar!" diyorlar.

1 İbn Kesir-Lübabu't te'vil

52- İşte bunlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Allah kimi lanetlerse artık ona bir yardımcı bulamazsın.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî diyor ki:

"Yahudilerden birkaç kişi beraberlerinde çocukları bulunduğu nalde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiler ve "Ya Muhammed! Şu bizim çocuklarımızın bir günahı var mı?" diye sordular. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de **"Hayır."** diye cevap verince onlar: "İnandığımıza yemin ederiz ki bizler de bu çocuklar gibiyiz; gündüzleyin günah işlersek geceleyin, geceleyin günah işlersek gündüzleyin bizden bağışlanıp temizlenir." diyerek kendilerini temize çıkarmaya çalıştılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi."[1]

Diğer Bir Rivayet:

Yahudi ileri gelenlerinden bir grup, Mekkelileri Hazret-i Peygamber aleyhine kışkırtıp bir araya getirmek için Mekke'ye gitmişti. Mekkeliler onlara: "Siz kitap ehlisiniz, az-çok bilirsiniz. Bizle Muhammed hakkında ne dersiniz?" Yahudiler zaten böyle bir soru bekliyorlardı, "siz ne yaparsınız, Muhammed ne yapar?" diye bir soru tevcih ettiler. Onlar da: "Bizler gelen hacılara deve boğazlar, onlara süt ve su takdim eder, akrabamızla ilgi kurar, misafirlere ikram ederiz. Bizim dinimiz eski ve köklü, Muhammed'in dini yeni." diye cevap verdiler. Yahudiler, "o halde yolca siz Muhammed'den daha doğrusunuzdur." diyerek görüşlerini ortaya koydular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Övgü yağdıran dalkavukların yüzüne toprak saçın."[3]

Bir adam diğer birini övüp duruyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona: **"Yazıklar olsun sana! Arkadaşının boynunu koparıverdin. Sizden biriniz arkadaşını övmek istediğinde, öyle sanıyorum,**

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-Te'vil - İbn Cerir

2 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi - Lübabu't-Te'vil - İbn Cerir

3 Müslim: Mikdad bin Esved el-Kindî (radıyallahu anh)'den

desin. Allah'a karşı hiç kimseyi temize çıkarmayın."[1]

"Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde anlayışlı ve bilgili kılar. Hem doğrusu şu mal tatlı ve çekicidir; kim hak ölçüleri içinde ondan alırsa kendisine mübarek olur. Bir de sakın övgü yağdırıp dalkavukluk yapmayın; çünkü böyle yapmak, övüleni boğazlamak elemektir."[2]

"Övgü yağdırmaktan sakının; çünkü bu boğazlamak sayılır."[3]

Aşağılık Duygusu ve Temize Çıkmaya Çalışmak

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ

"Görmedin mi, şu kendilerini temize çıkaranları?"

İslâm güneşi bütün parlaklığıyla Arap Yarımadası'nda yükselip dünyayı aydınlatmaya başlayınca, ötedenberi Yahudilerin beklediği kurtarıcı mesih inancı, Hristiyanların beklediği kurtarıcı aziz inancı, bu iki milletin kalbinde iyice yer ettiğinden, ister istemez kalblerinde son dine karşı bir haset ve kin meydana geldi. Son peygamberin başka milletten gelmesi onları için için üzdü ve bir aşağılık kompleksine kapıldılar. Bu yüzden bir taraftan Tevrat ve İncil'deki belgeleri değiştirip kasıtlı yorumlara başvururken, diğer yandan kendilerini temize çıkarma gayretine düştüler; gâh "Bizler Allah'ın oğulları ve en yakın dostlarıyız." dediler; gâh "Bu çocuklar gibi bizim de günahlarımız yoktur." diye kendilerini tezkiye ettiler. Gâh "Ancak Yahudi ve Hristiyan olanlar Cennet'e girebilecektir." iddiasını tekrarlayıp durdular.

Çünkü Yahudiler Tevrat'ın bazı belgelerini de sıkıntılı günlerinde kurtarıcı bir simit gibi görerek yanlış yorumlamışlardı. Davud Peygamber neslinden bir Mesîh'in gelip kendilerini kurtaracağına inanıyorlardı. Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ise Davud neslinden değildi. Bilhassa Babil sürgününün verdiği eziklik ve aşağılanma, ideal bir kurtarıcının geleceği inancını iyice pekiştirmiş ve nesilden nesile aktarılarak kesinlik ifade eden bir ilâhî emir sanılmıştı. Tevrat'ta: "İşte. Davud'a salih bir kök sürgünü çıkaracağım günler geliyor, Rab diyor. Ve bir kral gibi krallık ede-

1 Buharî-Müslim: Ebu Bekre (radıyallahu anh)'den

2 Ahmed bin Hanbel

3 İbn Mâce

cek ve akıllı davranacak ve memlekette doğruluk ve adalet edecek. Onun günlerinde Yahuda kurtulacak ve İsrail emniyette duracak."[1] deniliyor.

Aslında bu, Davud Peygamber'den sonra hem hükümdarlığı, hem peygamberliği nefsinde birleştirecek güçte Süleyman Peygamber'in geleceğini haber vermektedir. Ama Yahudiler esaretten esarete sürüklendikleri için bunu belirttiğimiz gibi, bir can simidi sayıp kendilerini avutmaya çalışmışlardır. Davud'dan sonra gelecek olan kurtarıcının Süleyman olacağını ikinci bir belge ile Tevrat şöyle açıklıyor: "İşte, adı filiz olan (yani Davud soyunun bir filizi, sürgünü) adam ve o durduğu yerden filizlenecek ve Rabbin mabedini yapacaktır. Evet Rabbin mabedini yapacak olan odur ve haşmet onun üzerine olacak ve oturacak, tahtı üzerinde saltanat sürecek."[2]

Mabedi yapan Süleyman Peygamberdir. Kudüs'te inşa ettiği muhteşem mâbedden Kur'ân'da da söz edilir. Taht üzerinde saltanat süren de odur. Hristiyanlara gelince, onlar da İncil'de Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceği ile ilgili belgeleri, kurtarıcı bir Aziz anlamında yorumlamışlardır. Nitekim, İzmir'de 1960-1966 yıllarında müftülük yaptığım sırada Amerikan 6. Filosu İzmir limanına gelmişti. Filoda bir de yarbay papaz bulunuyordu. Müftülüğe uğrayıp nezaket ziyaretinde bulunduğunda sohbet arasında söz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in geleceğini haber veren İncil'deki belgelere intikal etti. Yuhanna İncili 16/7-14. belgelerinde İsâ Peygamber'in, "Benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, tesellici size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim." "Size söyleyecek daha çok şeylerim var. Fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni taziz edecektir, çünkü benimkinden alıp size bildirecektir." mealindeki haberini kendisine hatırlattığımda, önce İncil'de bu gibi kayıtların olmadığını söylediyse de İncil'i açıp kendisine gösterdiğimde, "Ha hatırladım, dedi; bununla, Hristiyanların kurtarıcı olarak bekledikleri azizden haber veriliyor." diyerek konuyu kapamak istedi.

Teşvik İçin Övmekte Sakınca Yoktur

Fazilet örneği kişileri, başkasına örnek olsun diye övmekte bir sakın-

1 Tevrat/Yeremya: 23/5, 8

2 Tevrat/Zekerya: 6/12, 13

ca yoktur. Çünkü bunda dalkavukluk yok, fazilete teşvîk vardır. Bir de fazilet, fazilet olduğu için övülürse bunda da bir kötü niyet mevcut değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in amcası İslâm'a girmemekle beraber hem İslâm'ı övmüş, hem de faziletin doruğunda bulunan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i övmekten kendini alamamıştır:

"O bembeyaz tertemiz insanın yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur beklenir. O yetimlerin hâmisi, dulların koruyucusu idi." diyerek Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizi övmüştür. Ünlü Şâir Kâb bin Züheyr'in Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda övgü dolu kasidesi de sadece tasvip görmüştü. Ancak sınırı aşıp kişiyi olduğundan fazla övmeyi uygun görmemiş ve Ashabına:

"Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övüp uçurdukları gibi beni uçurmayın! Ben ancak bir kulum. Siz (benim için) Allah'ın kulu ve Rasulü deyin." buyurmuştu.[1]

YORUMLAR - RİVAYETLER

Cibt ve Tağut:

a) Tapılan iki put,

b) Cibt, sihir; tağut, şeytan,

c) Cibt şeytan; tağut, put,

d) Cibt, kâhin,

e) Tağut, Allah'tan başka tapılan her şey.

Fetil:

a) İki parmak arasında meydana gelen incecik kir,

b) İki parmak arasında oluşan incecik kabuk,

c) Tırnakla et bitişiğinde meydana gelen lif şeklindeki incecik deri,

d) Hurma çekirdeğinin içindeki incecik iplikçik manalarına gelir.

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Yahudilerin son din ve son nebiye karşı takındıkları olumsuz tavır ve bu yüzden kendilerini yalan ve şirke sürükleyecek

1 Müsned'i Ahmed

kadar hak ve hakikat caddesinden ayrıldıkları açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle bu milletin cehaleti ve cehaletin neticesi olan cimrilik ve kıskançlıkları anlatılıyor. Böylece hakla bâtılı, doğruyla eğri arasındaki mücadelenin sürdürülmesine işaret ediliyor; tez-antitez sürtüşmesinin lüzumu dolaylı yoldan belirtiliyor.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمْ يَحْسُدُونَ
النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ
بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

53- Yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var? O takdirde insanlara hurma çekirdeğinin oyuğu kadar bir şey bile vermezler.

54- Yoksa Allah'ın insanlara, cömertçe sunduğu nîmet ve bol ihsanına karşı haset mi ediyorlar? Gerçekten biz İbrahim hanedanına kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir mülk sunduk.

55- Bu sebeple onlardan kimi imân etti, kimi de yüzçevirdi. Cehennem'in boy boy yükselen ateşi onlara elverir.

İNİŞ SEBEBİ

Allah, son peygamberi İsmail soyundan Kureyş kabilesi Hâşimoğulları'ndan seçince, Yahudiler gelecek olan mesîh ya da kurtarıcının herhalde Harun soyundan olması gerektiğini ileri sürerek üç yönlü bir ölçüsüzlük ortaya koydular: Cehalet, cimrilik ve tekelcilik, sonra da haset ve kin. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Yahudiler Devlet Kurabilir mi?

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ

"Yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var?"

İlgili âyet üzerinde ciddi bir araştırma yapmayan, âyeti bir evveli ve bir sonrası ile ele alıp tefsire çalışmayan, sadece kelime dizisine bakıp Yahudilerin

bir devlet kuramayacağını iddia edenler, zaman zaman ortaya çıkmışlardır.

Böyle bir yorum hem âyetin ruhuna, hem de tarihî gerçeklere birkaç yönden ters düşmektedir:

a) Önce Kur'ân bu âyetle Yahudilerin başka milletlere özellikle Müslümanlara karşı çok hasîs davrandıklarını, kendilerine arzu ettikleri mülk-ü saltanat bir kez daha verilse yine bu huylarından vazgeçmeyeceklerini; her çeşit nîmetin kendi tekellerinde kalmasını isteyeceklerini hatırlatıyor. Çünkü geçmişte bunun örnekleri vardır. Samuel[1], Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde onlara geniş bir mülk ve göz kamaştıran bir saltanat verildiği halde sözü edilen tutumlarında bir değişiklik görülmemişti. Şimdi de aynı saltanat verilse, değişen bir şey olmayacaktır.

b) Kur'ân'ın parmak bastığı mülkten maksat, peygamberlikle birleşip bütünleşen saltanattır. Davud ve Süleyman Peygamberler devrinde olduğu gibi. Ama son peygamberin Yahudilere değil bütün milletlere gönderilmesi gerekliydi. Çünkü artık kabile ve milletlere birer uyarıcı gönderme devresi sona ermiş, bütün cihana seslenecek ahir zaman Peygamberinin gönderilmesi ilâhî murada uygun düşmüştü. Eğer Yahudilerin istediği gibi Harun hanedanından gönderilseydi, onu millî peygamber ve kendilerine kurtarıcı mesîh ilân edecek ve risalet nimetini diğer milletlerden esirgemeye çalışacak, böylece cihan peygamberliği tutucu ve tekelci bir milletin ihtirasına terkedilmiş olacaktı. Bu da ilâhî murada uymamaktadır.

O halde mülkten maksat bir "İsrail Devleti" değil, İsrailoğulları'nın öteden beri bekledikleri bir kurtarıcının çıkıp onları Davud ve Süleyman peygamberler devrindeki iki yönlü bir saltanata kavuşturmalarıdır. Kısaca, peygamberlik şeref ve payesidir diyebiliriz.

Nitekim Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini ilân edince Yahudiler, "mülk ve nübüvvete asıl lâyık olan bizleriz, bu hususta Araplara nasıl uyarız?" diyerek ilâhî iradeye karşı çıktılar.

c) "Em" münkati', istifham inkâr içinse de, "Fe İzâ" daki "Fa" harfi mahzuf bir şarta cezaiyyedir. Bu takdirde çıkarılan sonuç şudur: "Eğer Yahudilere mülk-ü saltanattan bir pay verilse, onlar insanlara bir hurma çekirdeği bile vermezler." Böylece âyette onlara asla mülk verilmeyeceği, devlet kura-

1 Samuel'in peygamber olduğunu Tevrat yazmaktadır.

mayacakları belirtilmiyor, onların başkalarına karşı cimriliği ve tekelciliği açıklanıyor. Daha doğrusu Yahudilerin karakteri ortaya konuluyor.

d) 1948'de Yahudilerin bir "İsrail Devleti" kurması, bu yorumun haklı olduğunu kanıtlamıştır.

e) 54. âyetle, İbrahim ve İsmail soyundan gelen Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sunulan peygamberlik payesine, Yahudilerin haset ettiği belirtiliyor ve zaten daha önceleri de bu soya hem kitap ve hikmet, hem de büyük bir mülk verildiği açıklanıyor. Bu da Yahudilere verilmeyecek olan mülkün bir "İsrail Devleti" kurmaları değil peygamberlik nimeti olduğunu açıkça gösteriyor. Nitekim Talmud'da da ifadesini bulan "Tanrının Devleti" inancı vardır. "Ama bu dünyanın dışında göksel (semavî) bir devlet değildir. Bu devletin yeryüzünde Tanrı'nın yönetimiyle ve insanların emeğiyle kurulması gerekir. Bu devlette bütün kişisel ve sosyal haksızlıklar ortadan kalkacaktır. İşte bu düşünce Yahudi kavminin varlığının muammasının anahtarıdır. Bu inanç ve düşünce onların mutsuzluğa düşmesini önlemiştir. Tarihî geleneklerine dayanarak bu ideal devletin kurucularının Tanrıyla kendilerinin olacağına inanmış ve güvenmişlerdir. Yahudilerce Tanrının Devleti Mesih'le kurulacaktır."[1]

Bunun için kendilerinden olmayan peygamberlerin kimini öldürmüş, kimini inkâr etmişlerdir. Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in karşısına çıkmaları da buna dayanır. Kur'ân ise onların artık "Tanrı Devleti" kuramayacaklarını, yani onlara böyle bir devlet verilmeyeceğini, son peygamberin onlardan değil, Allah (celle celaluhu)'nun murat ettiği İsmail soyundan geleceğini ve nitekim öyle olduğunu açıklıyor.

O halde "Devlet ve Mülkten" maksat, bir "İsrail Devleti" değil, onların tabiriyle "Tanrı Devleti"dir ki itikadlarına göre Mesîh'in çıkması ve peygamberliğin Yahudilere verilmesidir.

f) "Em"in muttasile olduğunu, daha önce mâna itibariyle bir istifhamın geçtiğini, ayrı bir yorum olarak sunanlar var. İbn Cerir ve diğer rivayet yolunu seçen müfessirler bu yorum üzerinde de yeterince durmuşlardır. Bu durumda mâna şöyledir: Yahudiler, Mekke müşriklerinin Müslümanlara nisbetle daha doğru yolda bulunduğunu iddia etmişlerdi. Bunun

1 Musa ve Yahudiler: 1966 İstanbul 357

üzerine "yoksa onlara mülk-ü saltanattan bir pay mı var?" cümlesi atfedilerek, "siz onların bu iddialarına mı hayret edersiniz, yoksa mülkten nasipleri olduğu iddialarına mı? Eğer mülkten bir nasîpleri olsa kimseye bir hurma çekirdeğinin oyuğu kadar bile bir şey vermezler."

Bu yorum, daha çok onların cimriliğinin, hasisliğinin, tekelciliğinin ölçü ve anlamını yansıtmaya yöneliktir.

Konuyu özetleyecek olursak:

Yahudilere verilmeyecek olan mülk, bir "İsrail Devleti" değildir. Kendi inançlarına göre en büyük kurtarıcıları olarak bekledikleri Mesih'in kuracağı bir Tanrı Devleti'dir. Kur'ân artık onların bekledikleri Mesih'in gelmeyeceğini, bir Tanrı Devleti de kuramayacaklarını haber vermekte, son peygamber Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in milletler için tek kurtarıcı bulunduğunu ilân etmektedir.

Cehalet - Cimrilik - Haset

Yahudilerin ellerinde Tevrat bulunduğu halde, putperestleri Müslümanlara nisbetle daha doğru yolda kabul etmeleri, elbette ki derin bir bilgisizlik, yaygın bir cehalet eseridir. Cimrilik ise, Alah'ın verdiği nimetleri başkasına vermemek ve bunu kendi tekelinde bulundurmaya çalışmaktır. Haset ise, kendilerinden başkasına Allah (celle celaluhu)'nun nîmet vermemesini temenni etmektir. Böylece cimrilikle haset, nimetin başkasına verilmemesinde ortaklaşa bir mâna taşımaktadır.

Mefatihü'l-Gayb adlı tefsirde konu bu acıdan ele alınıp açıklanırken deniliyor ki:

"İnsanın iki türlü kuvveti vardır: Biri ilimle, diğeri amelle ilgilidir. Birinci kuvvetin kemâli, bilgidir; noksanı bilgisizliktir İkinci kuvvetin kemâli, güzel ahlâktır, noksanı ise kötü ahlâktır. Kötü ahlâkın en noksanı ise cimrilik ve hasettir. Çünkü bu ikisi de Allah kullarına zarar vermenin kaynağıdır. Yahudilerin önce cehaletle, yani bilgisizlikle, sonra da cimrilik ve hasetle vasıflandırılmasının iki nedeni vardır: Birincisi, şeref ve rütbede nazarî kuvvet amelî kuvvetten önce gelir ve ona asıl sayılır. Bu bakımdan nazarî kuvvetin diğerinden önce açıklanması gerekir. İkincisi ise, cimrilik ve hasedin meydana gelmesine sebep cehalettir. Mal ve serveti Allah için harcamak, iç temizliğine ve âhiret mutluluğuna yol açar. Mal ve serveti biriktirip hayırlı

yollarda harcamamak dünyalığı toplayıp elde etmeye yol açar. O halde cimrilik dünyaya davet eder, âhirete yönelmekten men'eder. Cömertlik âhirete çağırır, dünyaya kalp ile yönelmekten alıkoyar. Hiç şüphe yok ki dünyayı -âhirete tercih etmek katıksız bir cehalettir. Hasede gelince, Allah (celle celaluhu) uluhiyyet nimetlerini kullarına ulaştırmak ister; zaten uluhiyyet bir bakıma bu manayı yansıtır. Bunu kıskananlar ise, Allah (celle celaluhu)'yu bu vasfından azletmek basiretsizliğine uğramışlardır. (Çünkü İlâh'ı, uluhiyyetten azletmek mümkün değildir.) Bu da katıksız bir cehildir. Böylece haset ve cimriliğin asıl sebebinin cehalet olduğu ortaya çıkmış oluyor."

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Yahudi ve Hristiyanların son dine ve peygamberine karşı olumsuz yöndeki tutumları, bu konudaki cehalet, cimrilik ve hasetleri açıklandı. Peygambere imân edenlerle etmeyenler arasındaki farka dokunuldu. Aşağıdaki âyetlerle bu iki ayrı gruba amellerine uygun verilecek ceza ve mükâfat çok anlamlı biçimde belirtiliyor.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ
جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

56- Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri ileride ateşe atıp yakacağız; derileri her yandığında -azabı iyice tadsınlar diye- onun yerine başka deri koyup yenileyeceğiz. Doğrusu Allah çok güçlüdür, çok üstündür, yegâne hikmet sahibidir.

57- İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağız; artık orada devamlı kalırlar; onlara orada tertemiz zevceler vardır ve onları koyu gölgeliğe koyacağız.

İLGİLİ HADÎSLER

Hazret-i Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Cehennem'de bir saat içinde yanan deriler yüz defa yenilenir." Bunu ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sel-

lem) Efendimiz'den böyle işittim.[1]

"Doğrusu Cennet'te bir ağaç var ki atlı onun gölgesinde yüz yıl yürür de bitiremez. O, Şecere-i Hüld'dür."[2]

"Cehennem'de kâfirin iki omuzunun arası seri bir süvarinin yürüyüşüyle üç günlük mesafe kadardır."[3]

"Cehennem'de kâfirin bir dişi Uhud Dağı kadardır; derisinin kalınlığı üç günlük mesafe kadardır."[4]

Cehennem'de kâfirlerin bedenin büyümesi, mecaz yollu bir tabirdir. Maksat, bedenlerin hayli büyüyeceğini, azabın da o nisbette şiddetli olacağını belirtmektir. Allah ve Peygamberi daha iyisini bilir.

Ceza Amelin Cinsindendir

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا

"Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri ileride ateşte yakacağız."

Yahudi ve Hristiyanlardan kendilerine kitaptan az-çok bilgi verilenlerin çoğu hakkı iki yönlü tahrip etmişlerdir: Biri, Tevrat ve İncil'deki doğru haberleri, gelecekle ilgili beyânları halka yanlış aktarmışlar; diğeri, hem bu iki kitabı, hem de Musa ile İsa Peygamberler'i saygı ile anan Kur'ân ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı çıkmak suretiyle tevhîd akidesine ağır darbe vurmuşlar ve İslâm'ın Kitap Ehli arasında yayılmasına engel olmuşlardır. Halbuki ilâhî kitaplardaki hakikatler insanların ortaklaşa malıdır; onları gizlemeye veya aslından uzaklaştırmaya hiç kimsenin hakkı yoktur.

İşte Tevrat ve İncil'e sahip çıkanların çoğu, bütün insanlığın hakkına bilerek veya bilmeyerek tecavüz etmiş sayılırlar. Aynı kaynaktan gelen kitapların birbirine karşı olduğunu iddia etmek, her kitabın ayrı bir kaynaktan indiğini iddia etmek kadar gülünçtür. Bir sonraki kitap bir evvelkini tasdik eder ve onun tekâmülünün bir basamağını teşkil ettiğini açıklar. Kur'ân bu gerçeği yer yer belirtirken İsâ Peygamber'in İsrailoğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğuna parmak basar. Bununla İncil'in Tevrat'ı

1 İbn Murdeveyh - İbn Kesîr - İbn Cerir - Kurtubî - Lübab

2 İbn Cerir Taberî: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Buharî / Rikak: 51 - Müslim/Cennet: 45

4 Müslim / Cennet: 44 - Ahmed: 2/328, 334, 537

tamamladığına, değişen sosyal şartlar karşısında bazı yenilikler getirdiğine işarette bulunur.

Din genellikle insanlar için ilâhî rahmetin açık bir tezahürü, ebediyen kurtulmanın kapanmayan kapısıdır. Bu rahmeti hedefinden saptırmak, rahmeti azaba çevirmek büyük bir cinayettir. Kur'ân-ı Kerîm yüze yakın yerde Tevrat ve İncil'in Allah tarafından gönderilen semavî kitaplar olduğunu açıklarken, haham ve papazların Kur'ân'i inkâra sapmaları, dinlerin amaç ve hedefiyle ters düşer. Barış yerine düşmanlık, kardeşlik yerine kin ve nefret getirir. Haçlı seferleri bu düşmanlık ve kinin fiili durumu değil midir? Böylece din, onu asıl mâna ve maksadıyla kavrayamayan bilgisiz, inatçı ve inkarcı ellerde rahmete değil, azaba yol açmış, tevhîd'i yıkıp, üç ilâh, millî ilâh saçmalarına vasıta kılınmıştır. Bu da milletleri ve toplulukları asırlardır tedirgin etmekte, milyon ve milyarlar harcanıp Hakk'ın nurunu karartmaya sebep olmaktadır. Yahudilerin kurduğu Siyonizm ve Masonluk, Hristiyanların oluşturduğu ve bugün Vatikan'ın bütçesinin yarısından fazlasını ayırdığı Misyon Teşkilatı bunun tipik örneklerinden birikisidir.

İşte Kur'ân hakkı inkâr uğruna harcanan her kuruşun Cehennem'de inkarcıya yeni bir deri olacağını haber verirken cezanın amelin cinsinden olduğunu bir kez daha hatırlatıyor.

Bunun aksine hakkı ayakta tutma, onu gönüllere işleme uğrunda harcanan emeğin, akıtılan terin, sarfedilen her kuruşun karşılığı da çok dinlendirici, altlarından ırmaklar akan ebedî mutluluk yurdu ve bitip tükenmeyen gönül ferahlatıcı gölgelikler olması, amele uygun bir mükâfat değil midir?

İLMÎ YÖNÜ

- Neden Sadece Derinin Yanması? -

بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

"Azabı iyice tatsınlar diye, onun yerine başka deri koyup yenileyeceğiz."

Kur'ân burada çok dikkat çekici bir olayı naklederken, ilim adamlarını etraflıca düşünüp araştırmaya sevkediyor. Zaten Kur'ân'ın değişmeyen metodlarından biri de budur. Hakkı gizleyerek veya inkâr ederek asırlarca insanlığı tedirgin edenlere, Cehennem'de yanan her derinin yerine bir yenisi konmak suretiyle yapılacak azabın nasıllığı ve niceliği belirtiliyor. Nitekim hicrî III. asırla dördüncü asır arasında yetişen ünlü müfessir İbn

Cerir Taberî, "Câmiu'l-Beyân" adlı tefsirinde bunun sebebini kısmen olsun şöyle açıklamıştır: "Yanık, deriye inip etle deriyi kaplayınca fazla bir acı hissedilmez olur." Bu çok güzel bir yorumdur. Günümüzde gelişen tıbbî araştırmalar ve elde edilen olumlu sonuçlar bize bu konuyu bilimsel yönden de açıklığa kavuşturmuştur. Prof. Dr. Abdülaziz İsmail El-İslâm ve "Tıbbu'l-Hadîs" adlı eserinde bu konuya temasla diyor ki:

"Sinirlerin daha çok acı ve elem duyan kısmı, cilt tabakasında olan uçlarıdır. Dokular, adaleler ve iç organlardaki duyarlık cilde nisbetle daha zayıftır. Bunun için mütehassıs bir doktor, cildi derinlemesine aşmayan yanığın verdiği acı ve elemi derhal anlar, ona göre davranır."

Ayrıca aynı cildin devamlı yanması sebebiyle zamanla acı hissedilmez olur, yani duyarlık dumura uğrar. Bunun için Cenâb-ı Hak yanan deriyi değiştirmekle acı ve elemi yenileyecek ve duyarlığın devamlılığını sağlayacaktır.

Yetkili bir tıp kurulu tarafından hazırlanan yazıda aynen şöyle deniliyor: "Yüzeysel ve hafifçe derinin derinliğine inen yanıklarda deri aşırı duyarlık gösterir. Halbuki derinin tüm derinliğine inmiş yanıklarda hiç duyarlık yoktur. Steril bir iğne batırmakla bu durum tesbit edilebilir. Bu da derinliğe inen yanıklarda derideki bütün duyu sinirleri uçlarının öldüğünü ortaya koymaktadır. Kısmen derine inen yanıklarda deri hep yenilenir."[1]

Tertemiz Zevceler

لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ

"Onlara orada tertemiz zevceler vardır."

Dünyada haktan yana olup ömrünü bu doğrultuda değerlendirerek tertemiz bir hayat süren ve ömür defterini bu temizlik ve faziletle kapayan mü'minin mükâfatı da o nisbette temiz olacaktır.

Kur'ân'da Cennet'teki zevcelerden söz edilirken "mutahhara" tabiri kullanılmıştır. Bu kelime maddî ve manevî kir ve kusurlardan uzak, insan tabiatının özlediği paklık ölçülerinin tamamını eksiksiz kendinde bulunduran kadınlara sıfat olarak getirilmiştir. Bu paklık ve temizliğin iç yüzünü ve gerçek anlamını dünya ölçüleriyle anlatmak elbetteki çok zor, hattâ imkânsızdır. Çünkü Cennet'teki hayat şartlarıyla dünya hayat şart-

1 Sağlık Ansiklopedisi: Yanık maddesi / Arkın Kitapevi - İstanbul.

ları arasında çok fark vardır. Uzaklara gitmeye gerek yok, Güneş ailesindeki gezegenler arasındaki şartlar bile çok farklıdır. Dünya şartlarına göre yaratılan bir insanın herhangi bir gezegende yaşaması mümkün değildir. Bu bakımdan öldükten sonra bir istihale geçirip yeni bir beden verilince, âhiret âleminin şartlarına uygun nitelikte olacaktır. Sahih hadîslerden anlıyoruz ki, Cennet nîmetlerinin posası yoktur. Yenilen her şeyin artığı buharlaşarak vücuttan ayrılır. Sindirim sistemi çok değişiktir; yenilen gıdaların posası olmadığı için tabii ihtiyacı giderme diye bir şey de yoktur. Gebelik, doğum, ayhali, lohusalık gibi dünya hayatına has üreme o âlemde sona ermektedir. Sonsuz ve sınırsız bir mülkte kavga bitmiştir. Kin, haset, nefret ve şiddet gibi hisler ibtal edilmiştir. Herkese tatmin olacağı ölçü ve anlamda nimetler sunulur. Böylece Cennet ehli her türlü maddî ve manevî kirlerden uzak, temizlik ve nezahetin en ideal ölçüsünde bulunurlar.

Koyu Gölgelik

وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا

"Ve onları koyu gölgeliğe koyacağız."

Cennet, şu bildiğimiz Güneş sisteminin dışındadır. Ayrı bir sistem ve ayrı bir aileye bağlıdır. İnsanları hiç rahatsız etmeyecek ayrı bir ışık ve ayrı bir enerji kaynağı vardır. Onu tarif etmek elbetteki mümkün değildir. Çünkü o bizim bilgi sınırımızın dışında kalır. Hiç modeli olmayan bir şeyi anlatmak da, anlamak da çok zordur. Hiç kaplumbağa görmemiş olsaydık, böyle bir hayvan düşünmemiz de çok zor olurdu. Dünyadan milyarlarca defa büyüklükte dev yıldızların var olduğunu biliyoruz. Ancak o yıldızlardaki şartları tam sıhhatli şekilde bilemiyoruz. Bir takım varsayımlardan öteye geçemiyoruz. Cennet böylesine büyük bir yıldızda veya onun ötesinde olabilir. Çok değişik hayat şartları taşıdığı için ölmeden oraya gitmemiz mümkün olmuyor. Dünya şartlarına göre yaratılan bu bedenimizin oraya intibakı mümkün değildir. Hem bu beden yaşlandıkça kişinin gerek fizikî, gerek zihnî gücünü çeşitli ölçülerde azaltmaya yöneliktir. Zamanla eskir ve işe yaramaz hale gelir. Bu durumda ruhumuz eskiyen bu elbiseyi atar. Bu kez gideceği âlemin şartlarına uyum sağlayacak ikinci bir elbiseye bürünecektir. Bu ikinci elbiseyle ruh arasında ortaklaşa bağlar vardır, yani o bedende daha çok belirgin olan, ruhun sıfatlarıdır. O bakımdan hastalık, uyku, yorulma ve üzülme, yaşlanma ve ölüm gibi arazlar yoktur. Oradaki

gıda maddeleri daha çok ruha hitap eder. Çünkü beden bütünüyle ruha tabidir ve onun tamamlayıcı unsurudur.

Koyu gölgelikten maksat, rahatsız eden bir Güneş'in olmadığı, gece ve gündüz gibi sun'i zamanların bulunmayışıdır.

Dünyada ruhen tekâmül eden peygamberler ve yüksek düzeydeki velilerde bedenin ruha tabi olduğu çok daha belirgindir. Nefs, tesirini kaybettikçe ruh güçlenir ve bulunduğu bedende çok faal durum alır. Ve işte o zaman dünya gıdalarına karşı isteksizlik başlar, açlık ve susuzluk bir süre hissedilmez olur. Bu, öteki âlemde ruhun keyfiyetini bilemediğimiz gıdalarla gıdalanacağına bir ipucu sayılır. Cennet nîmetleri hakkında kısa bir bilgi vermeyi kolaylaştırır. İlâhî inayet gölgesine erişen bir mü'minin duyacağı hazzı hangi kelimeyle anlatabiliriz? Aynı zamanda o gölgenin ferahlatıcı havasını, göz ve gönül dolduran özelliğini nasıl tarif edebiliriz? Allah (celle celaluhu) yegâne galib, en üstün kuvvet ve kudret sahibidir. Her işi hikmet ve adaletledir. O, hiç kimseye zulmetmez. Ama insanlar kendilerine zulmederler.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iyi amellerde bulunan mü'minler için hazırlanan büyük mükâfatlar açıklandıktan sonra aşağıdaki âyetle, iyi amellerin en önemli ve en büyüklerinden birinin emaneti ehline vermek ve insanlar arasında hükmedildiğinde adaletle hükmetmek olduğu belirtiliyor.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ۙ وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

58- Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt verir! Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Âyet Mekke'nin fethinde inmiştir.

Kabe'nin bakım ve temizliği ve diğer işleriyle Osman bin Talha görevliydi. Bu bakımdan Kabe'nin anahtarı bu ailenin elinde bulunurdu. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Mekke'yi fethettiğinde, henüz

İslâm'a girmemiş olan Osman bin Talha, Kabe'yi kilitleyip Kabe'nin damına çıktı. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ondan anahtarı istediyse de vermekten kaçındı ve bunda ısrar etti. Bunun üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) Osman'ın kolunu bükerek anahtarı elinden aldı ve Kabe'yi açtı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz içeri girdi, iki rekât namaz kılıp dışarı çıkınca Hz. Abbas anahtarın kendisine verilmesini, sikaye ile[1] birlikte bu görevi de yürütmek istediğini söyledi.

O sebeple yukarıdaki âyet indi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hz. Ali'yi çağırıp anahtarı yine Osman bin Talha'ya vermesini ve kendisinden özür dilemesini emretti. Hazret-i Ali (radıyallahu anh) de öyle yaptı. Osman ona: "Ya Ali! Önce zor kullanarak beni incittin. Sonra da gelip özür diledin, neden?" diye sordu. Hz. Ali (radıyallahu anh) ona: "Çünkü Cenâb-ı Hak senin durumunla ilgili şu âyeti indirdi de ondan." Sonra âyeti okudu. Osman duygulandı ve: "Ben artık Muhammed'in Rasulullah olduğuna şehadet ediyorum." dedi ve kelime-i şehadeti getirerek Müslüman oldu.[2]

Diğer bir rivayette ise Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Osman bin Talha'yı çağırdığı, Kabe'nin anahtarını ona teslim ederken şöyle buyurduğu belirtilmektedir: **"Ey Ebâ Talha Oğulları! Bu anahtarı Allah'ın emanetiyle alın. Onu ancak zâlim olan sizden çekip alır."**[3]

Bu konuda iki üç rivayet daha var, almaya lüzum görmedik. Fazla bilgi edinmek isteyenler, Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî, Mefatihü'l-Gayb ve Kurtubî'ye müracaat etsinler.

İLGİLİ HADİSLER

Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Mekke'yi fethettiğinde gelip Kabe'yi yedi defa dolanıp tavaf etti, her defasında Hacer-i Esved'i elle selâmladı ve sonra Osman bin Talha'dan anahtarı alıp içeri girdiğinde İbrahim Peygamber'le ilgili bazı resimler, bir de hurma ağacından yapılmış bir güvercine rasladı. Resimleri sildirdi ve güvercini eliyle kırıp dışarı attı. Bir diğer rivayette içeride bir iki put bulunuyordu, onları kırıp dışarı attı. Sonra Kabe'nin kapısında durarak orada hazır bulunanlara şöyle seslendi:

---

1 Sikaye: Mekke'ye gelen hacılara su dağıtma hizmeti

2 Eshab-ı Nüzul/Nisaburi - İbn Kesir - Lübabu't-Te'vîl - Mefatihü'l-Gayb-Kurtubî-Şevkanî

3 Esbab-ı Nüzul/Nisaburi

"Allah'tan başka ilâh yoktur; O birdir, ortağı yoktur. Va'dini yerine getirdi, kuluna yardım etti; küfür hiziplerini hezimete uğrattı. Haberiniz olsun ki, Kabe'nin hizmeti ve hacılara su dağıtma görevi hariç ne kadar tevarüs edilen payeler, kan ve mal davaları varsa hepsi şu iki ayağımın altındadır."[1]

"Sana güvenip emanet bırakanın emânetini (vakti gelince) öde. Sana hıyânet edene sen hıyanette bulunma."[2]

"Şüphesiz ki adaletle iş görenler kıyamet günü Allah katında Rahmân'ın sağında nurdan minberler üzerindedirler."[3]

"Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz idaresi altındakilerden sorumlusunuz. Devlet başkanı bir çobandır, idare ettiği ülke ve milletten sorumludur. Adam ailesi üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur. Kadın kocasının evinde bir çobandır ve ondan sorumludur. Köle ve hizmetçi efendisinin malı üzerinde bir çobandır ve ondan sorumludur. Haberiniz olsun ki, hepiniz birer çobansınız ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz."[4]

"Şüphesiz ki Allah her çobandan güttüğünü koruyup korumadığı hakkında soracaktır."[5]

"Kim hüküm verecek makama getirilir ve insanlar arasında hükmetmek üzere kadı tayin edilirse (dikkat etmediği takdirde) bıçaksız boğazlanmıştır."[6]

"Hâkimler üçe ayrılır: Biri Cennet'te, ikisi Cehennem'dedir. Cennet'te olan, hakkı bilip onunla hükmedendir. Hakkı bilip bununla beraber hükümde haksızlık eden Cehennem'dedir. Bir de insanlar arasında bilgisizce hükmeden de Cehennem'dedir."[7]

"Liderlik ve millete baş olmanın başlangıcı pişmanlık, ortası zarar,

---

1 İbn İshak

2 Ebu Dâvud - Tirmizî

3 Müslim: Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan

4 Buharî - Müslim: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

5 İbn Hibban: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den / Sahihtir.

6 Ebû Dâvud - Tirmizi: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

7 Ebû Dâvud - Tirmizî - İbn Mâce: Büreyde (radıyallahu anh)'den

sonu ise kıyamet günü azâbdır." (Ancak adaletle iş görenler müstesna.)[1]

Ebu Zer el-Gıffarî (radıyallahu anh) anlatıyor: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dedim ki:

- Ya Rasûlallah! Beni bir göreve atamaz mısın? Bunun üzerine elini omuzuma vurarak şöyle buyurdu:

- **"Ya Ebâ Zer! Doğrusu sen zayıfsın ve görev ise bir emanettir ve herhalde kıyamet günü o, rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak bu emaneti hakkıyla alıp yürütenler müstesna."**[2]

Emaneti Ehline Vermek

إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا

"Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi emreder."

Millet yapısında en büyük emanet, milleti idare edenleri seçerken işi ehline vermektir. Bu, devlet başkanından tâ mahalle bekçisine varıncaya kadar idarî sistemin her kademesinde yasama, yürütme ve yargı organlarında geçerli ve tazeliğini hiçbir devirde kaybetmeyen ilâhî emirdir. Temel hakların korunmasıyla iç içe bağlıdır. Ve aslında devletin devamlılığının, milletin millet olarak varlığının ana felsefesidir. Kur'ân bu felsefeyle devleti, bütün kademe ve kuruluşlarıyla değerlendirir. Kendine sahip olamayan, ruhuyla bedeni, dünyasıyla âhireti, işiyle ibâdeti arasında denge kuramayan; hayatı sadece yeme, içme, eğlenme ve para kazanma çerçevesinde düşünen kişilerin başa geçmesine, idarî işlerin ağırlığını yüklenmesine cevaz vermez. Çünkü bu ölçüde olanlar iş başına getirildiği takdirde, önce o memleketin kıyameti kopar. Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e soruldu: "Ey Allah'ın Peygamberi! Kıyamet ne zaman kopacak?" Efendimiz bu soruya şu cevabı vermiştir:

"İş naehil (ehil olmayan) kişilere verilince kıyameti bekle, pek yakındır."[3]

Şahsî ihtiras ve çıkarları uğruna milleti hiziplere ayıranları, ehil olmayan kişileri iş başına getirip ülkeyi sahipsiz bırakanları ne tarih affet-

1 Taberanî: Ebu Umame (radıyallahu anh)'den / İsnad-ı hasenle.

2 Müslim: Ebu Zer (radıyallahu anh)'den

3 Buharî/İlim: 2

miştir, ne de ilâhî kanun.

Bunun için her konuda olduğu gibi devlet işlerinde de birine görev verirken gerçek kıstası ümmetine sunan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, rastgele kişileri iş başına getirmemiş, takvayla birlikte liyakat ve ehliyet aramıştır. Az yukarıda naklettiğimiz gibi, Ebu Zer el-Gıffarî (radıyallahu anh) bir gün O'na: "Ya Rasûlallah! Bana bir görev vermez misin?" diye ricada bulunduğunda, Efendimiz ona şöyle demiştir:

"Ya Ebâ Zer! doğrusu sen zayıfsın, görev ise bir emanettir ve herhalde kıyamet günü o rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak bu emaneti hakkıyla alıp yürütenler müstesna." Bunun gibi amcası Hz. Abbas (radıyallahu anh) bir yere âmil olarak görevlendirilmesini talep ettiğinde, bu işin çok mesuliyetli olduğunu hatırlatarak vazgeçmesini söylemişti.

Ünlü vezir İshak Paşa'nın ehil olmayan bir kişiyi önemli bir göreve atadığını tesbit eden Fatih Sultan Mehmet Han, ona: **"Paşa! Bu hatâyı ikinci kez işlersen sadece vezirliği değil, başını da alırım! Devlet-i Âl-i Osman ancak dürüst, liyakatli ve bilgili kişilerin omuzlarında yükselebilmiştir."** demiştir.

İşte Kur'ân'ın lider ve idareciler hakkındaki açıklaması budur! Uyanlar mutlu olmuştur. Uymayanlar ise kendini sıkıntıdan kurtaramamıştır.

İnsanlar Arasında Hükmettiğinizde Adaletle Hükmedin

Hitap, İslâm kültürü almış bilgili, yetenekli devlet kadrosunadır. Kur'ân bununla, insan haklarını korumanın, devletin her kademesinde hakkı ve adaleti yansıtmanın mü'minlere farz olduğunu açıklarken haysiyetli yaşamanın da tek yolunu, adaletin ayakta tutulmasına bağlamaktadır. Adalet güneşinin karardığı bir İslâm ülkesinde dinden ve ahlâktan, ibâdet ve taatten söz etmek yersiz ve anlamsızdır. Çünkü bunların hedefi bir bakıma hakların korunmasını sağlamak, mazlumdan yana olup zalimin karşısına çıkmaktır.

Soylu bir aileden hırsızlık yaptığı tesbit edilen bir kişinin soyu ve sosyal durumu dikkate alınarak cezalandırılmaması için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e Usame bin Zeyd'i şefaatçi olarak gönderenlerin nasıl fahiş bir hata işlediklerini bilmekteyiz. Yeryüzünde ilâhî adaletin mümessili bulunan Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) durumu

öğrenince rengi değişmiş ve:

"Sizden önceki milletler bu yüzden helak olmuştur; soylu kişiler suç işleyince ceza görmemiş, zayıf ve kimsesizler suç işleyince cezadan kendini kurtaramamış. Allah'a yemin ederim ki kızım Fatıma bile hırsızlık etse elini kesmekte tereddüt etmem" buyurarak işin önemini bir defa daha Ashabına duyurmaya çalışmıştır.[1]

İkinci halife Ömer (radıyallahu anh)'ın zina eden oğlunu ölüm cezasına çarptırdığı hepimizin malûmudur. Bunun için Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Yeryüzünde ilâhî emre uygun tatbik edilen bir ceza, yeryüzündeki insanlar için otuz sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır." buyurarak, hükümde adaletin nasıl bir rahmet ve feyiz havası estireceğine dikkatleri çekmiştir.[2] Bazı rivayetlerde ise **"kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır."** denilmiştir.

"Adaletle iş gören liderin geçen bir günü, altmış senelik (nafile) ibâdetten hayırlıdır. Yeryüzünde ilâhî emre uygun olarak hakkıyla tatbik edilen bir ceza, kırk yıl yağmur yağmasından daha feyizli ve daha bereketlidir."[3] Mealindeki hadîs, İslâm'ın adaletle hükmetmeye ve tesbit edilen bir suçun cezasız kalmamasına gösterdiği dikkat ve önemi belirtmektedir. **"Allah'ın koymuş olduğu hükümleri yakınlarınız ve uzaklarınız hakkında kusursuz uygulayın. Bu hususta ilâhî hükümleri tatbik ederken hiçbir ayıplayanın ayıplaması sizi bağlayıcı olmasın."**[4] mealindeki hadîs ise, peygamber Efendimiz'in sözüyle fiilinin birleştiğini, birinin diğerini doğruladığını kanıtlar.

Konuyu yine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bize ışık tutan şu temsili hadîsleriyle bağlamak istiyoruz:

"Allah'ın koymuş olduğu hükümleri kusursuz yerine getirmeye çalışanlarla bu hükümleri (dikkate almayarak) suç işleyenlerin misali,

---

1 Buharî/Fezâil: 18, Enbiya: 54, Hudud: 12 - Müslim/Hudud: 8,9 - Ebû Davud / Hudud: 4 - Tirmizî /Hudud: 5 - Ahmed: 3 / 386, 393 - 5/409-6/329

2 Nesâî - İbn Mâce: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den.

3 Taberânî: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan İsnad-ı hasen ile.

4 İbn Mâce: Ubâde bin Sâmit (radıyallahu anh)'den / Ravileri güvenilir kişilerdir.

bir gemide kur'a çeken yolcuların misaline benzer: Kimine kurada geminin alt katı, kimine de üst katı isabet etmiştir. Geminin alt kısmında olanlar su elde etmek için üst kattakilere uğrayıp, "biz kendimize yetecek kadar su alabilmemiz için kendi katımızda bir delik açsak ve üstümüzdekilere de eziyet etmesek nasıl olur?" diye (üst kattakilerin fikrini almaya çalışırlarsa); üsttekiler onları kendi haline bırakır ve arzu ettiklerine müdahale etmezlerse, hepsi birden helak olur. Yok onlara engel olur, ellerini tutarlarsa, her iki kattaki insanların hepsi kurtulur."[1]

Bununla Efendimiz Müslüman bir ülkede otokontrolün sağlanmasını, toplumun birbirine sahip çıkmasını, ülkenin huzurunu kaçırmak isteyen ve insan haklarına el uzatanlara karşı durulmasını emretmektedir.

Tekrar edelim ki, İslâm'a göre adalet, her şeyi lâyık olduğu yere koymak, her işi ehline vermektir. Bunun aksi ise zulümdür. Yine İslâm'a göre, adalet, her hakkı sahibine vermek, haksızı cezalandırmak, haksızlığa uğrayandan yana olmaktır. Konumuzu oluşturan âyetle bu hususlar mü'minlere, özellikle İslâm büyüklerine emredilmektedir. Emir ise bu konuda vücubu gerektirir.

AHLÂKÎ VE SOSYAL YÖNÜ

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا

"Şüphesiz ki Allah emânetleri ehline vermenizi emreder."

Âyetin açık anlatımından, hitabın topluma ve daha çok yetkili organlara yapıldığını anlıyoruz. Ancak emanetler nelerdir ve ehil kişiler kimlerdir? Bu iki soruyu yanyana getirdiğimizde, sorumluluğunu taşıdığımız ve korumakla yükümlü bulunduğumuz her şeyin emanet, her iş ve konuyu önemine göre sağlıklı biçimde yürütebilen kimselerin de ehil kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

İşte âyeti bu açıdan ele alıp değerlendirdiğimizde emânetlerin üç grupta toplandığını görürüz:

1. İnsanlarla Allah (celle celaluhu) arasındaki emânetler.

2. İnsanların birbirleri arasındaki emânetler.

---

1 Buhari /Şirket: 6, Şehadat: 30 - Tirmizî / Fiten: 12 - Ahmed: 4/263, 269, 270, 273

3. İnsanla nefsi arasındaki emanetler.

Birincisi, Allah (celle celaluhu)'nun bizden yana verdiği nimetleri, gönderdiği kitap ve peygamberleri ve tek kelimeyle Allah (celle celaluhu)'nun buyruklarını içine alır. Nimetin şükrünü yerine getirmek, emânete ehil olmaktır. İlâhî buyruklara uymak, emâneti korumaktır. Yaratanımıza karşı kulluk görevimizi yapmamız kendimizi devamlı ehliyet düzeyinde tutmamızdır.

İkincisi, memleket ve millet malını korumayı, her görevi ancak ehil olana vermeyi; ehil kişiler, liyakatli adamlar yetiştirmek için ciddi bir eğitim sistemini oluşturup yaygınlaştırmayı; bize güvenenlerin bıraktıkları her türlü emaneti gerektiği şekilde muhafaza etmeyi ve zamanı gelince emaneti sahibine teslim etmeyi en ölçülü biçimde içine alır.

Üçüncüsü, dünya ve âhiretimize yarar sağlayacak işlerle uğraşmamızı, ömür sermayesini gereksiz yere harcamamamızı; ruhumuzla bedenimiz, dünyamızla âhiretimiz, ibâdetimizle işimiz arasında denge kurmamızı; hem din hem dünya ilimlerini birlikte okuyup hayatımıza yön vermemizi içine alır.

Emaneti bu üç yönüyle bilip kavrayan mü'minler hem kendi yapısı içinde olgunlaşmanın örneklerini, hem sosyal bünye içinde sağlam karakterli bir cemaat oluşturmayı gerçekleştirirler. Kur'ân-ı Kerîm'in de bizden istediği elbetteki budur.

HUKUKÎ YÖNÜ

"Adalet mülkün temelidir." sözü tarihe geçmiştir. Bütün semavî dinler bu temelin gerçekleştirilmesini emretmiş; her millet kendi yapısına göre bir hukuk sistemi meydana getirme ihtiyacını duymuştur. Böylece diyebiliriz ki hukuk ve adalet insanla başlamış ve yine onunla sona erecektir; yeryüzünde insan var oldukça hukuk ve adalet de -arızalansa bile- devam edecektir. Kur'ân'da bu müesseseye ağırlık verilmesinin sebebi açıktır: İnsan kafasından çıkan sistemler başarılı olmamış, aynı zamanda neticeye götürücü de bulunmamıştır. Hammurabi Kanunnameleri'nden tutun da Roma Hukuku'na kadar birçok değişik ölçü ve anlamda hukukî sistemler vücuda getirilmiş, ancak hiç biri fert ve toplumu tam anlamıyla disipline edip kontrol altına alamamış ve arzulanan mânada caydırıcı ve frenleyici gücü taşıyamamıştır. Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu konuyla ilgili üç yüzün üstünde hadîs buyurması, ilâhî hukuk sistemini

arızasız vücuda getirmeye ve işler hale sokmaya yöneliktir. Tatbik imkânı bulduğu devirlerde topluma ve aileye huzur getirmiş, hapishaneler boş kalmış, mütecavizler parmakla gösterilecek kadar azalmıştır.

Konunun İslâm'daki yerini belirtmemiz için hem Kur'an'dan, hem hadîsten birkaç örnek vermemiz uygun olur:

Kur'ân-ı Kerim:

"İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder."[1]

"Allah için(hakkı) sağlam ölçülerle ayakta tutun; adaletli şahitler olun ve bir kavme (veya millet ve topluluğa) olan kin (ve düşmanlığınız) sizi sakın adaletsizliğe itmesin. Adaletle hareket edin; o, takva (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden sakınma)ya daha çok yakındır,"[2]

"De ki, Rabbim adalet ve insafı emretmiştir."[3]

"(Ne yapacağını bilmeyenle), adaletle emreden ve dosdoğru yol üzerinde bulunan kimse hiç eşit olurlar mı?"[4]

"Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder."[5]

Hadîs-i Şerif:

"Bir saat adaletle iş görmek, altmış yıllık (nafile) ibâdetten daha hayırlıdır."[6]

İslâm'a göre:

1. Adaletle hükmedebilmek için beş hususa dikkat etmek gerekir: 1. Davacıyla davalıyı dikkatle dinlemek, iddiaları hukuk ve vicdan kıstası içinde değerlendirmek,

2. Hâkimin tarafsız olmaya dikkat etmesi, kalben de olsa birine meyletmemesi,

---

1 Nisa sûresi âyet: 58

2 Mâide sûresi âyet: 8

3 A'raf sûresi âyet: 29

4 Nahl sûresi âyet: 76

5 Nahl sûresi âyet: 90

6 Ahmed bin Hanbel

3. Hâkimin hukukî meselelerde Allah'ın Kitabını, Peygamberin Sünnetini, icmâ'ı ve müctehidlerin ictihad yollarını bilmesi,

4. İki tarafın delillerini, gösterecekleri şahitleri, ortaya koyacakları belgeleri çok dikkatle incelemesi ve değerlendirmeye çalışması,

5. Davayı askıda bırakmayıp belgeleri kısa zamanda değerlendirip haklıyı haksızdan ayırt etmeyi kendine farz sayması.

Bu konuda İmam Şafiî de şöyle demiştir:

Hâkim beş şeyde davalıyla davacı arasında tarafsız davranır: İçeriye alınmalarında, oturmalarında, onlara yönelmede, sözlerini dinlemede ve aralarında hüküm vermede.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah (celle celaluhu), Müslümanları idare eden, hüküm verme durumunda olan devlet adamlarına adaletle iş görmelerini; emanetleri ehline vermelerini emretti. Aşağıdaki âyetle, bu ölçüdeki devlet adamlarına itaati emrederken tartışmaya sebep olan konuların çözümünde Allah'ın Kitabına, Peygamberin Sünnetine başvurmaları, çıkarılan kanunların ve verilen hükümlerin bu iki kaynakta uzman olan kurullarda gözden geçirilmesi de emrediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

59- Ey imân edenler! Allah'a itaat edin; Peygambere itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de. Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün; tabiî eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız. Böyle yapmanız daha hayırlı, sonuç itibariyle de daha iyidir.

İNİŞ SEBEBİ

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Halid bin Velid (radıyallahu anh) kumandasında bir bölük mücahidi Arap kabilelerinden biri üzerine göndermişti. Gidenler arasında ilk müslümanlardan Ammar bin Yasir (ra-

dıyallahu anh) da bulunuyordu. Halid bin Velid (radıyallahu anh) kabileye yaklaşıp sabahı beklemeye koyuldu; derken o kabile halkı kuşatıldıklarını haber alınca yurtlarını bırakıp gece kaçtılar, sadece onlardan bir adam kaçmayıp İslâm'a girmek üzere Ammar bin Yasir'e gelip sığındı. Müslüman olduğu takdirde güven içinde kalacağına te'minat istedi. Hz. Ammar (radıyallahu anh) ona: "Bundan böyle güven içindesin!" diye teminat verdi. Adam evine döndü. Sabahleyin Halid bin Velid kabileyi bastığında o adamdan başkasına rastlayamadı. Onu yakalayıp malıyla birlikte alıp getirdi. Ammar, "Ya Halid! O adama ben güven verdim, o da İslâm'a girdi, kendisine dokunma" diye uyarıda bulundu. Halid (radıyallahu anh) Ammar'ın bu davranışına kızdı ve: "Ben emîr (kumandan) olduğum halde sen müsaade almadan başkasına güven veriyorsun, olur şey değil!" dedi ve bu konuda tartıştılar, sonunda durumu Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz ettiklerinde, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adamın güven içinde bulunmasını uygun gördü, ancak bundan böyle emîr (kumandan)dan izin almadan kimseye güven verilmemesini emretti. Bu sebeple de yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir bölük mücahidi bir tarafa göndermişti. Başlarına tâyin edilen emîr (kumandan) ile aralarında tartışma çıkmış, derken kumandan maiyetindekilere odun toplayıp ateş yakmalarını emretmiş. Onlar da emre uyup ateş yaktıktan sonra kumandan onlara: "Kendinizi bu ateşe atmanızı emrediyorum, haydi kendinizi ateşe atın!" diye emretmişti. Mücahitlerden bir genç işe müdahale ederek "Ya Emîr! Siz bu ateşten kaçıp kurtulmak için Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sığınmadınız mı? Şimdi bizi bu ateşe sokmaya çalışıyorsun. Hele acele etme. Dönüp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e durumu arz edelim, ondar, sonrası kolay." Böylece tartışma sürüp gidiyor ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e durum anlatılınca, şöyle buyuruyor:

"Eğer emre uyup kendinizi ateşe atsaydınız bir daha ondan çıkamaz (ebediyen ateş içinde kalır)dınız. Başınızdaki emîre (kumandan) itaat ancak mârufta (aklen ve dinen uygun olan hususlar)dadır."[2]

---

1 Esbab-ı Nüzûl/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Kesîr-Lübabu't-Te'vîl-Kurtubî-Tefsîr-i İbn Cerîr Taberî

2 Buharî - Müslim ve Siyer Sahipleri: Hz. Ali (radıyallahu anh)'den

"Baştaki emiri -günah ve isyanı gerektiren bir şey ile emretmedikçe dinleyip itaat etmek Müslümana, sevdiği ve tiksindiği her hususta vâcibdir. Ancak emîr (Allah'a karşı) isyanı gerektiren bir şey ile emrederse artık ne onu dinlemek, ne de itaat etmek vaciptir."[1]

"İsterse başınıza, başı üzüm tanesi kadar Habeşli bir köle emîr tâyin edilsin, onu dinleyiniz, itaat ediniz."[2]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Gönül dostum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, kulak ve burnu kesik bir Habeşli köle bile olsa başınızdaki emîri dinleyip itaat etmenizi tavsiye buyurdu."[3]

"Kim başta bulunan emirden hoşlanmayacağı bir şey görürse sabretsin. Çünkü kim İslâm cemaatinden bir karış ayrılırsa, cahiliye devrindeki ölümle ölüp gider."[4]

"Kim bana itaat ederse, gerçekten o, Allah'a itaat etmiştir. Kim bana isyan ederse, herhalde Allah'a isyan etmiştir. Kim emîre itaat ederse gerçekten bana itaat etmiştir. Kim ona başkaldırırsa, bana isyan etmiştir."[5]

"Yaratan'a isyanı gerektiren hususlarda yaratılana itaat edilmez."[6]

Dört Delil

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللهِ وَالرَّسُولِ

"Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün."

İslâm meselelerin çözümünde dört delile dayanır: Allah'ın Kitabına, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Sünnetine, ümmetin icmâına ve kıyasa. Bir meseleyi çözüp hükme bağlamada önce Allah'ın Kitabına başvurulur; orada bir delil bulunmadığı takdirde Peygamber'in Sünnetine gidilir.

---

1 Ebu Dâvud: Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'dan

2 Buharî - Müslim: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

3 Buharî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

4 Buharî - Müslim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

5 Buhari - Müslim: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

6 Müslim/İmaret: 39 Ebû Dâvud/Cihad: 87-Nesâî/Biyât: 34 - İbn Mâce /Cihad: 40 - Ahmed: 1/129, 131 - 4/426, 427, 436 - 5/66, 67, 70.

Onda da bir delil bulunmadığı takdirde ümmetin yetişkin ilim adamlarının icmâına başvurulur. O mesele hakkında bir icmâ yoksa nass ile sabit olan ona benzer bir hükme kıyas yapılarak mesele çözülür.

"Bir şey hakkında tartışıp çekişirseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün!" emri önce iki ana delile başvurulmasını önerir. Tatbikatta bu iki delilde bir hükme rastlanmadığında, ilim adamlarının icmâının bulunup bulunmadığı araştırılır. Nitekim Ebûbekir ve Ömer (radıyallahu anh) devirlerinde Ashab-ı Kiramın birkaç mesele hakkında icmâ'ı olmuş ve bütün müslümanlar da ona uymuştur. İcmâ bulunmadığı takdirde Kitap ve Sünnette ona benzer bir hükme -menatlarda birleşiyorsa- kıyas yapılır. Bilhassa Irak müctehidleri yani rey taraftarı olan ilim adamları kıyasa geniş yer vermişlerdir.

Emir Sahiplerine İtaat

وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۚ

"Ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin."

Âyetin cümle konumu ve kelime dizisinden Müslüman ülkeyi idare eden liderlere, devlet adamlarına -Allah ve Peygambere itaat ettikleri takdirde-itaat vaciptir, hükmü çıkarılmıştır. Çünkü Allah ve Peygamber'e itaat mutlak ölçüde belirtilirken emir sahiplerine itaat mukayyed biçimde atıf yapılarak ifade edilmiştir.

Yine âyetin anlatımında yer alan cümle ve kelimeler dikkate alındığında şu hükümlere yer verildiği görülür:

1. İslâm sisteminde mü'minlerden seçilen lidere itaat vaciptir. Lider, Allah (celle celaluhu)'ya isyanı gerektiren hususlarda emir verir veya bu anlamda kanun çıkarırsa, artık ona itaat vacip değildir. Çünkü Allah (celle celaluhu)'ya isyanı gerektiren hususlarda hiç kimseye itaat edilmez.

2. Mü'minlerden olmayan liderlere itaat vâcib değildir. Ancak bir anlaşma yapılmışsa, ona riayet edilir. Bu da umum Müslümanların yararına görüldüğü takdirde böyledir.

3. Allah (celle celaluhu)'ya karşı günah ve isyanı gerektiren hususlarda lidere itaat edilmemesi, ona başkaldırmayı gerektirmez. Çünkü bu büyük bir fitneye sebep olabilir. O halde lideri doğru yola getirmenin çare ve yolları araştırılır. Azil nihaî çaredir. Kitap ve Sünneti temsil eden yüksek ilim

kurulunun kararıyla lider azledilir. Nitekim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Benden sonra bir takım liderler sizin başınıza geçecek; iyisi iyiliğiyle, kötüsü kötülüğüyle idarecilik yapacak. Hakka uygun hususlarda onları dinleyip itaat edin ve arkalarında namaz kılın. İyilikte bulunurlarsa hem sizin hem onların lehine olur. Kötülük yaparlarsa, sizin lehinize onların aleyhine olur."[1]

Müslüman halkın lehine olur, daha iyi bir lider seçme imkânları doğar. Liderin aleyhine olur, azledilmesi gerekir.

4. Emir verme durum ve mevkiinde bulunan her Müslümana -asker olsun, sivil olsun- itaat vaciptir. Ancak Allah'a isyanı gerektiren hususlarda bu vücub kalkar. Nitekim bir âmir maiyetindeki me'mura gayr-i kanuni bir emir verdiğinde me'murun o emri yerine getirmesi suçtur. Bu tür emirlerde âmire itaat edilmez.

5. Müslüman halk ile yasama ve yürütme mevkiinde bulunan lider ve idareciler arasında bir konu hakkında anlaşmazlık, tartışma çıkarsa, konu Allah'ın Kitabına, Peygamberin Sünnetine döndürülür, yani bu iki ana kaynakta uzman olan ilim kuruluna havale edilir. Kurulun vereceği karara her iki taraf uymak zorundadır. Bu, daha çok İslâm sisteminde yer alan yasama ve yürütmede Kitap ve Sünnete ters düşme söz konusu olduğunda başvurulan çözüm yolu ve merciidir.

Tabii bütün bu esaslar İslâm anayasasında düzenlenir.

RİVAYETLER - YORUMLAR

Hicrî üçüncü asır ricalinden ünlü veli ve ilim adamı Sehl bin Abdullah et-Tüsterî (kaddesallahu sırrehu) diyor ki:

"Başınızdaki sultana yedi şeyde itaat edin:

1. Basılan altın ve gümüş paralarda,

2. Ölçü ve tartılarda,

3. İlâhî hükümlerde (Kur'ân ve hadîse uygun olan emirlerde),

4. Hac konusunda,

---

1 İbn Cerir Taberî: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

5. Cuma konusunda,

6. İki bayram konusunda,

7. Allah yolunda savaşta..." Sehl devamla diyor ki:

"Müslüman sultan, -isterse haksız olsun- bir ilim adamını fetvadan men'ederse artık o ilim adamının fetva vermesi caiz değildir; fetva verecek olursa âsi ve günahkâr sayılır."[1]

İnsanlar başlarındaki hükümdara ve ilim adamlarına saygı gösterdiği sürece hayır üzere olacaklar. Bu iki sınıfa saygılı oldukları zaman Allah (celle celaluhu) onların hem dinlerini, hem dünyalarını düzeltir. Bu ikisini küçümseyip hafife aldıkları gün, Allah (celle celaluhu) onların hem dindarlıklarını, hem dünya ve âhiretlerini bozar (düzensizlik doğurur).

İbn Huveyz Mendad diyor ki:

"Müslüman sultana -Allah'a itaat sayılan hususlarda- itaat vaciptir. Allah'a karşı günah ve isyan kabul edilen hususlarda ise itaat vacip değildir. Tabii bu ona karşı isyanı gerektirmez."[2]

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Müslümanların başında bulunan liderin adaletle hükmetmesi ve emaneti ehline vermesi bir hak ve vecibedir. Lider böyle davranırsa ona itaat etmek Müslümanlara vaciptir. Çünkü Allah (celle celaluhu) bize emaneti ehline vermemizi ve adaletle hükmetmemizi emretmiştir. Sonra da başımızdaki lidere itaati emretmiştir."[3]

Cabir bin Abdullah ve Mücahid'e göre:

Ulu'l-emir, yani emir sahipleri, Kur'ân ve ilim ehli olanlardır. İmam Mâlik de bu yorumu beğenmiştir. Dahhak da aynı görüştedir.[4]

Kurtubî'ye göre:

Bu rivayetlerin en sahih olanı ve Kur'ân'ın ruhuna en çok uygun bulunanı, Hz. Ali (radıyallahu anh) ile Hz. Câbir'in yorumlarıdır.

---

1 Kurtubi / Mefatihü'l-Gayb

2 Kurtubi / Mefatihu'l-Gayb: 5/259

3 Kurtubî: 5/259-260

4 Fethü'l-Kadîr/Şevkanî - İbn Cerir Taberî - Mefatihü'l-Gayb

Müfessir Şevkanî Fethü'l-Kadîr'de diyor ki:

"Allah'a itaat. O'nun emir ve yasaklarına uymaktır. Peygamber'e itaat, O'nun emir ve nehiylerine uymaktır. Emir sahiplerine yani lider durumunda olanlara gelince: Baştaki hükümdarlar, liderler, kadılar ve şer'î idareciliği olan herkestir. Azgınlık ve sapıklık üzere olan liderlik değildir. Bunlara itaatten maksat, Allah'a karşı isyan ve günah durumu olmayan hallerde uymaktır. Çünkü Allah'a isyanı gerektiren hallerde insanlara itaat edilmez."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah'a ve Peygambere mutlak surette itaatın mü'minlere farz; baştaki liderlere de Allah'a karşı günah ve isyanı gerektirmeyen hususlarda itaatin vâcib olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle, İslâmiyet'i ruhuyla manasıyla kalbine yerleştiremeyip dıştan Müslüman, içten inkarcı olanlarla kalbinde nifak ve fitne hastalığı bulunanların Allah ve Peygamberin vereceği hükme razı olmayacaklarına değinilerek bunun sebeplerine işaret ediliyor ve dolayısıyla İslâmiyet'i bütünüyle incelemenin gerektiğine dikkatler çekiliyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ۗ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًا بَعِيْدًا ﴿٦٠﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ رَاَيْتَ الْمُنٰفِقِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ثُمَّ جَآءُوْكَ يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَآ اِلَّآ اِحْسَانًا وَّتَوْفِيْقًا ﴿٦٢﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَّهُمْ فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيْغًا ﴿٦٣﴾

60- Sana indirilene ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmedin mi? Bâtılı temsil edenin önünde muhakeme olmak is-

1 Fethü'l-Kadir/Şevkanî

terler; halbuki onu tanımamak (reddedip uymamak)la emrolunmuşlardı. Şeytan onları çok uzak bir sapıklıkla saptırmak ister.

61- Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin, denildiği zaman, münafıkların senden hep uzak kaldığını görürsün.

62- İşlediklerinin karşılığı olarak kendilerine bir musibet dokununca nasıl da çok geçmeden sana gelip, iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka bir şey istemedik, diye Allah ile yemîn ederler.

63- İşte bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalblerinde olanı çok iyi bilir. Onlardan yüzçevir, onlara öğüt ver, onlara kendileriyle ilgili çok tesirli açık-seçik söz söyle.

İNİŞ SEBEBİ

Biri münafık, diğeri Yahudi iki adam arasında ihtilaf vardı. Yahudi, rüşvet almayacağını bildiği için Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda muhakeme olmalarını, münafık ise Yahudilerden bir hakimin yanında muhakeme olmalarını istiyordu. Sonunda anlaşamadılar ve Cüheyne kabilesindeki kâhine gitmeye karar verdiler.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette ise şöyle deniliyor:

Biri Yahudi, diğeri münafık iki kişi arasında dâva konusu bir mesele vardı. Yahudi davanın çözümü için Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gidelim dediği halde münafık, hayır Yahudilerin ileri gelenlerinden Kâb bin Eşref'e gidelim, diye diretiyordu. Yahudinin ısrarı üzerine münafık istemeye istemeye Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e müracaat ettiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz iki tarafı dinledikten sonra Yahudiyi haklı buldu ve hükmünü verdi. Münafık bu kez Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a gidelim diye tutturdu, Ömer (radıyallahu anh)'a gittiklerinde, o, "Peygamber Efendimiz'e gitmediniz mi?" diye sordu, Yahudi, "gittik ama davalı olan şu adam O'nun verdiği hükme razı olmuyor. Beni istemediğim halde size getirdi." Ömer (radıyallahu anh) durun, ben aranızdaki davayı halledeyim dedi ve odaya girip kılıcını alarak münafıkın üzerine yürüdü. Öldüresiye bir dayak attı, bazı rivayetlere göre onu öldürdü, Yahudi korkusundan ortadan

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Kurtubî - İbn Cerir Taberî

toz oldu. Ömer (radıyallahu anh) "Peygamber'in verdiği hükmü kabul etmeyen hakkında uygulanacak hüküm budur!" diyerek gerekeni yaptı.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi ve Cebrail, hakla bâtılı birbirinden ayıran Ömer'e, "Faruk" ismini verdi.[1]

İslâmî Hükümleri Beğenmemek

يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوٓا اِلَى الطَّاغُوتِ

"Bâtılı temsil edenin önünde muhakeme olmak isterler."

İslâm kendine has bir dünya görüşü, bir hayat nizamı getirmiş ve ona göre idarî, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel organlarını kurmuş; bütün esas ve prensiplerini insanlığın hayrına, mutluluğuna ve huzuruna yöneltmiş, bütün sistemlerini adalet, ahlâk ve faziletle birleştirip bütünleştirmiştir.

Bu bakımdan İslâm'ın koymuş olduğu her hükmü, geliştirdiği her müesseseyi onun bütünlüğü içinde ele alıp değerlendirmek gerekir. Aksi halde yanlış bir yargıya varılır. Bunu birkaç misalle açıklıyalım: Faiz sistemini ele alıp İslâm'ın sadece faizi haram kılan, faizsiz ödünç vermeyi teşvik eden hükmüyle karşılaştırdığımızda pek sıhhatli bir sonuca varamayız. Çünkü bu konuda İslâm'ın diğer bütün sistemlerini, ulaşmak istediği sonuçları bilmek gerek. Meseleleri münferit ele alıp bir takım kıyaslamalar yapmak bizi yanıltabilir. Sebep malûm; ortada sağlıklı bir karşılaştırma mevcut değildir. Faizi haram kılan hükümleri, İslâm'ın en azından aile, sosyal, ekonomik, ahlakî ve idarî yönleriyle değerlendirmek şarttır. Ancak o zaman faizin neden haram kılındığını kavrayabilir ve onu mübah sayan bir görüşle karşılaştırıp susturucu cevap verebiliriz. Mal ve hayat sigortası ve benzeri dayanışmaya yönelik kurumların mutlak surette yararlı olduğunu sayunup bu tür kurumları İslâm'a uygun görmek veya İslâm'ı bunlara uydurmaya çalışmak yine bizi sağlıklı bir sonuca götürmez. Çünkü İslâm'ı sosyal anlamda yardımlaşma açısından ele alınca onu bütün sosyal ve uhrevî yönleriyle, ahlâkî ve hukukî görüşleriyle, devlet ve vergi sistemiyle bir bütünlük içinde gözden geçirmemiz gerekir. O takdirde sözü edilen sosyal anlamdaki yardımlaşma kurumlarının yeri ve ölçüsü belirlenebilir.

1 Lübabu't-Te'vîl - Esbab-ı Nüzul - Tefsîr-i Kurtübî

İşte Kur'ân'da konumuzla ilgili âyetlerle, İslâm'ı bütün yönleriyle değil sadece bir yönüyle ele alıp günlük olaylar karşısında gayr-i İslâmî sistemlerle yorumlamak isteyenlerin tutum ve anlayışı kınanıyor ve o gibiler münafıklıkla vasıflandırılıyor. Çünkü münafık, İslâm'a ya kelimeyle ya da şeklen bağlı bulunan, içi dışına, kültürü imânına, imânı yaşayışına uymayan ikiyüzlü kimse demektir. Oysa bir meseleyi münferit biçimde değerlendirmek ve mutlaka gayr-i İslâmî görüş veya sisteme uydurmaya çalışmak isteyen kimse, çoğu zaman İslâmiyet hakkında doğru bir yargıya sahip olamaz. Olamayacağı için de hem Müslüman geçinir, hem onun hayat nizamiyle koymuş olduğu bazı esas ve prensipleri beğenmez veya Batı âleminin kendi yapısına uygun hazırladığı düzene kıyasla onu hafife alma basiretsizliğini gösterir. Bu, insanı sadece münafıklığa değil, küfre kadar götürür.

Birçok çağlarda ciddî biçimde dinî kültür almayan, gelenek ve görenek düzeyinde Müslüman geçinenlerden bir kısmının durumu, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrindeki münafıklardan farksızdır. Onlar tağutun (bâtıl ve inkâr) önünde meselelerini halletmeye çalışırlardı. İsimleri değişik, maksat ve amaçları aynı idi. "Halbuki (hepsi de) bâtılı tanımamakla emrolunmuşlardı."

"Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin, denildiği zaman, münafıkların senden hep uzak kaldığını görürsün." Evet dün de böyle idi, bugün de.

Dindarlığın Bu Türü Dert ve Musibet Getirir

فَكَيْفَ إِذَآ أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَٰنًا وَتَوْفِيقًا

"İşlediklerinin karşılığı olarak kendilerine bir musibet dokununca nasıl da çok geçmeden sana gelip, iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka bir şey istemedik, diye Allah ile yemin ederler."

İslâm kültürünü ciddi biçimde alamayan bazı Müslümanların yanlış tutumları, bilgisizce davranışları İslâm'ın hayat nizamının kerpiçlerini bir bir düşüre düşüre onu tanınmaz hale getirmiştir. Bereket versin ki Cenâb-ı Hak insanların hayrına sunduğu son dinin koruma işini kendi üzerine almıştır. Bu bakımdan bilgisiz çevrelerde İslâm belirsiz hale gelse de onu

ayakta tutmak için çırpınanlar, Allah (celle celaluhu)'nun yardımıyla onun muhteşem sarayını yer yer ayakta tutmaya muvaffak olmuşlardır.

Kerpiçleri bilerek veya bilmeyerek bir bir çekip İslâm'ın hayat nizamını tanınmaz hale getirenlerden bir kısmı namaz kılar, ama zekât vermez. Çünkü namaz parasız bir ibâdettir. Her ihtimale karşı kıyamette yeniden dirilip kalkmak gerçekleşirse bu bir te'minat ve tutamak olur düşüncesiyle şeklen yerine getirilir. Bunlardan bir kısmı da namaz kılar, hacca gider fakat faizi mübah sayar. Gayr-i meşru yolda maddecilere uyup küfürle imân arasında bocalayıp durur. Bir kısmı da İslâm'ın pek önemsemediği veya üzerinde durmadığı basit konularla, kıyafet ve nafilelerle uğraşıp koyu bir dindarlık gösterdikleri halde, kısa yoldan zengin olmanın yollarını açarken hiç de bu hassasiyeti ve koyu dindarlığı göstermezler. Fahiş fiyatla mal satmak, ihtikâr yapmak başlıca sanatları arasında bulunur. Böylece kendi bünyesinde ve çevresinde bu yanlış tutumuyla İslâm'ın hayat damarlarını kestiğinin farkında bile değildir. Bir kısmı da Müslüman din âlimlerinde kusur ve günah bulmaya çalışır. Peygamberlerden başka diğer bütün insanların kendi derece ve irfanlarına göre bir takım kusur ve günahlarının bulunabileceğini hatırından bile geçirmez; böylece din adına nasıl cinayetler işlediğinin farkında bile değildir. Büyük bir çoğunluk da anti-İslâmî kuruluş ve sistemlerin durmadan dinlenmeden metotlu çalıştıklarını, İslâm'ı mefluç hale getirmek için milyarları harcamaktan kaçınmadıklarını yana-yakıla anlatır, fakat İslâm cevherinin gönüllere işlenmesinde, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in koymuş olduğu metot ve en sağlam ölçülerin uygulanması için hiçbir fedakârlıkta bulunmaz.

Hal böyle olunca İslâm'da yer yer gedikler açılmış; ateizm ve materyalizm ile komünizm ve bunların giriş kapısı sayılan sosyalizm bu gedikleri genişleterek kaleyi içinden fethetmeyi plânlamış; Müslümanları, -yine İslâm'ın hayat dini olduğunu bilmeyenleri kullanarak- bölüp parçalamışlardır. İslâm'a karşı olan akımlar birer akıntı halini alıp belli bir kanalda birleşince, sele dönüşmüş, bütün müslümanlan tehdit eder bir görünüm kazanmıştır. Sözü edilen şuursuz dindarlar kısmen olsun işin nereye vardığını az-çok anlamaya başlayınca, "Biz iyilik etmekten ve arabulmaktan başka bir şey arzu etmedik," diyerek felâketin girdabında bocalayıp dururlar. Günümüzde komünizm ile anarşizm tarafdarlarının felâket haline dönüşmesi karşısında, sözü edilen Müslümanların masumane tavır takın-

malarını örnek gösterebiliriz.

Kur'ân bilhassa bu doğrultuda bulunan dindarları, felâket gelip eşiğe dayanmadan, ateş bacayı sarmadan uyarmaya çalışıyor ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrindeki durumu örnek olarak sunuyor.

İlim adamlarımıza düşen görev elbette ki çok büyüktür. İslâm kültüründen yeterince nasîbini almamış olanları en tesirli sözlerle eğitmek, İslâmî hakikatleri toplumun kültür seviyesine göre anlatmak manevî bir görevdir.

İslâm'ı ilâhî yüceliğiyle ve insanlığa sunduğu güzel ahlâk ve rahmet dolu düzeniyle henüz kavrayamayan ve daha çok şekil yönüyle dindar olanlara İslâmî hakikatleri aşılamanın yolunu ve metodunu Kur'ân yukarıdaki âyetlerle üç madde halinde sunuyor:

1. Aşırı tenkitten kaçınmak, yanlış yolda olanların üzerlerine fazla varmamak,

2. Kalblerini yumuşatacak, ruhlarına serinlik, gönüllerine umut verecek, dinî duygularını kamçılayacak öğütler vermek; kendini İslâm'a adamış bahtiyarların hayatından yine ölçülü biçimde örnekler vermek,

3. Kültür seviyelerini, sosyal durumlarını ve bağlı bulundukları çevrenin özelliklerini dikkate alarak ilmî açıdan en tesirli sözler söylemek, bu hususta konuşma tekniğine sahip güçlü ilim adamları ve hatipler yetiştirmek.

Açıklama:

Tağut: Hakk'ın karşısında olan her şey; put, kâhin, sihirbaz, büyücü, şeytan, demektir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

İslâm'ın yüceliğini, azizliğini gönüllerine henüz dosdoğru sindiremiyenler Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in vereceği hükme pek yanaşmak istemiyorlardı. Yukarıdaki âyetlerle bunlar yeriliyor ve Peygamber'e itaatin farz olduğu belirtilerek İslâm'ın bütün müesseseleriyle bir bütün olduğuna dikkatler çekiliyordu. Aşağıdaki âyetlerle Peygamberlerin ne maksatla gönderildiği, doğru yolu göstermekle görevli oldukları açıklanıyor. Peygambere yan çizenlerin dönüş yaptıkları, tevbe ve istiğfarda bulundukları, Peygamberin de onlar hakkında bağışlanma dilediği takdir-

de Allah (celle celaluhu)'nun tevbeleri çokça kabul eden olduğu belirtilerek hakka davetin en güzel şekli yapılıyor.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۜ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ
جَآءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا
﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِٓى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

64- Biz gönderdiğimiz her peygamberi, ancak -Allah'ın izniyle- kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileselerdi ve Peygamber de onlar için Allah'tan bağışlanma dileseydi, herhalde Allah'ı tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli bulurlardı.

65- Hayır, hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Rivayete göre, Ashab-ı Kiramdan Zübeyr bin Avvam (radıyallahu anh) ile ensardan bir adamın, bahçe sulama konusunda aralarında anlaşmazlık çıkmıştı. Durumu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz ettiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Zübeyr'e:

"Kendi bahçeni suladıktan sonra, suyu komşunun bahçesine salıver!" diye buyurdu. Adam bu hükme pek razı olmadı ve: "Görüyorum ki halanızın oğlundan yanasınız." diyerek küstahlık etti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in rengi değişti ve: **"Ya Zübeyr! Bahçeni sula ve çevresindeki kesiğe ulaşıncaya kadar suyu tut, sonra da komşunun bahçesine salıver!"** buyurdu.

Birinci hükümde iki taraf için kolaylık ve genişlik vardı. Ama taraflardan biri razı olmayınca bu defa Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hukukun gereğini emretti ki bu, itiraz edene ilk sağlanan kolaylığı

kaldırıyordu. Böylece Zübeyr'e de su hakkının tamamını kullanması sağlanmış oldu. Bunun üzerine 65. âyet indi.[1]

İLGİLİ HADİS

"Canımı kudret elinde tutan Allah'a andolsun ki, sizden birinizin arzu ve hevesi benim getirdiğim (dine ve taşıdığı ilâhî hükm)e tabi olmadıkça imân etmiş olmaz."[2]

Peygamber Gönderilmesindeki Hikmet

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ

"Biz gönderdiğimiz her peygamberi, ancak -Allah'ın izniyle- kendine itaat edilmesi için gönderdik."

İnsan aklı, kendine has mantığıyla birleşince fizikî alanda eserden müessire, sanattan sanatkâra, dekordan dekoratöre geçiş sağlayacak güçtedir. Ancak akıl; sanatı, dekoru nasıl sonradan meydana getirilmiş bir ölçüde kabul ederse, bunu sanatkârın ve dekoratörün de sonradan var olduğuna delil sayar. İllet ma'lûl zincirlemesi, yani her malûlün bir illeti varsayılarak zincirleme sürüp gitmesi ortaya çıkar ve akıl ister istemez bu fasit dairede bocalayıp kalır. Ayrıca dünya ile âhiret arasında bu ölçüde -yani illet malûl anlamında- ilgi bulunmadığı ve gecenin gelmesinin, ardından gündüzün geleceğine delil sayılması ölçüsüne girmediği için âhiretin geleceğine bir geçiş de sağlayamaz. Üçüncü bir husus daha var ki, akıl onu kavramakta yalnız başına yeterli değildir: Varlık âlemini yaratan hakkında sıhhatli bir sonuca varamaz. Aynı zamanda yaratana nasıl kulluk edileceğini de kâmil anlamda tesbit edemez.

İşte aklın geçiş sağlayamadığı hususlar insan için çok lüzumludur. Onsuz ne ruhla beden, ne dünya ile âhiret, ne de madde ile mâna arasında denge sağlanabilir. Bu bakımdan akla ve mantığa yardımcı olup ışık tutacak bir kuvvete ihtiyaç vardır. Cenâb-ı Hak bu ihtiyacı peygamber ve kitap göndererek karşılamıştır.

O halde gönderilen her peygamber, uyulmak, sözü dinlenmek, rehberliği kabul edilmek için gönderilmiştir. Ortada akıl var, mantık var ve

---

1 Buharî - Esbab-ı Nüzul - Tefsîr-i Kurtubî - İbn Kesîr - Tefsîr-i İbn Cerir Taberi - Lübabu't-Te'vîl

2 Tefsîr-i İbn Kesir: İlgili âyetin tefsirinde nakletmiştir.

bir de peygamber var, ama doğruyu bulma yoksa, bunun iki sebebi vardır: Ya akıl kendine has mantığıyla yetinip peygambere ihtiyaç duymamaktadır. Bu yüzden yalnız kalarak yaratılışın asıl maksadına yönetememiştir. Ya da peygambere ihtiyaç duymakla beraber onun getirdiği hakikatleri dış kabuğuyla değerlendirmeye çalışmış, daha doğrusu şekille meşgul olup ruh ve mânaya iltifat etmemiştir. Her iki durumda da hidâyet Allah'tandır. Cenâb-ı Hak dilerse bunları doğru yola eriştirir. Ama neden dolayı eriştirir veya eriştirmez? Bunun hikmetini bilip çözmemiz çok zordur. Nitekim bu husus Kur'ân'da "hidâyet" tabiri ve konumuzu oluşturan âyette ise "Allah'ın izni" tabiriyle açıklanmıştır.

Ancak burada ilk hatıra gelen ve bir çıkış sayılan Allah'la kul arasındaki imkân ve irâde sınırıdır. İnsan aklını ve mantığını kullanarak peygamberden aldığı ışıkla imkân ve irâdesinin son kertesine gelip dayanırsa, o takdirde ilâhî hidâyet veya İzn-i Rabbanî tecelli eder. Ne var ki bu da değişmeden sürüp giden bir kanun değildir. Bazen aksi biçimde tezahür etmektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Peygamberler Günahlardan Korunmuşlardır

Kur'ân'dan açıkça anlaşılıyor ki, her peygamber mutlaka itaat edilmek üzere gönderilmiştir. O halde her peygamberin günah ve isyandan, yanlış yola itici ve götürücü hatâdan korunmuş olması gerekir. Zira mutlak itaatten amaç budur. İlâhî buyrukların hedefi; iyi ve yararlı şeylere kapı açmak; günah ve kötülüklerden korunmaktır. Peygamberler Allah elçileri bulunduklarına ve O'nun buyruklarını açıklamakla görevli olduklarına göre, her söz ve davranışları ilâhî kitaba uymak zorundadır. Çünkü göreviyle yaşayışı uyum halinde olmadığı takdirde, kendilerine mutlak mânada uyulması da söz konusu değildir.

Bu nedenledir ki, Allah onları günah ve isyandan, insanları yanlış yola iten hatâlardan korumuş ve kendilerine, mutlak surette uyulmasını emretmiştir. İşte emrin hedefi ve ölçüsü budur!

Miras Hukuku'nda oğlana iki, kıza bir verilir. Ama bu iki cinsten oluşan mirasçılar kendi aralarında hepsinin rızasıyla eşit bir taksimatta bulunurlarsa, bunda bir vebal yoktur; gönül rızasıyla bağış vardır, fedakârlık vardır. Böyle değil de taksimat için İslâm kadısına veya müftüsüne başvururlarsa, o takdirde hepsinin de yapılan taksimata rıza göstermesi

gerekir. Beğenmemezlik küfre götürür. Çünkü kadı verdiği bu hükümde Peygamber ve Kur'ân'ı temsil etmektedir. Onlar adına hükmetmiştir.

İşte Kur'ân konumuzla ilgili âyette bunu belirtiyor:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Hayır, hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri (anlaşmazlık çıktığı) şeylerde seni hakem kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar."

ÂYETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, hakikî imânın, Peygambere uymak ve verdiği hükmü hiçbir sıkıntı duymadan kabullenmekle gerçekleşebileceği belirtildi. Çünkü Peygambere mutlak anlamda uymanın vâcib olduğuna işaret edilmiş, her peygamberin sırf kendisine uyulmak için gönderildiği açıklanmıştı.

Aşağıdaki âyetlerle, İslâm'a girenlerden çoğunun Allah ve Rasulüne kayıtsız şartsız uyacaklarını iddia etmelerinin yeterli olmadığı, ileride ortaya çıkacak olayların insan karakterini daha iyi belirleyeceği hatırlatılıyor. Daha doğrusu İslâm sözden ziyade davranış bekliyor; olaylar karşısında takınılan tavır ve varılan sonuca değer veriyor.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

66- Eğer onlara: "Kendinizi öldürün veya yurdunuzdan çıkın!" diye bir şey farz kılmış olsaydık, içlerinden pek azı dışında bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, herhalde haklarında hayırlı, (imânlarının) sebat etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu.

67-68- Ve o zaman biz de kendi katımızdan onlara büyük bir mükâfat verir ve kendilerini elbette doğru bir yola eriştirirdik.

İNİŞ SEBEBİ

Yahudilerden biri, "Allah, ya kendimizi öldürmemizi ya da Mısır'dan çıkmamızı bize farz kılınca, hiç tereddüt etmeden emre uyduk." deyince Müslümanlardan Sabit bin Kays (radıyallahu anh), imân gücünü ve dini salabetini ortaya koyarak dedi ki: "Allah'a andolsun ki, Rabbimiz bize de böyle bir şey farz kılsa mutlaka yerine getiririz."

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi ve Sabit gibi mü'minlerin istisna teşkil ettiği, ama kalblerinde nifak tohumu bulunan münafıkların böyle bir emre uymayacakları hatırlatıldı.[1]

Diğer bir rivayette ise, âyetin daha çok, Ömer, Ammar, İbn Mes'ud ve benzeri birkaç sahabi hakkında (radıyallahu anhum) indiği söylenir. Bunlar, "Eğer Allah nefsimizi öldürmemizi veya yurdumuzu terkedip çıkmamızı bize farz kılsa idi, mutlaka bunu yerine getirirdik. Ama hamd olsun ki, Allah bizi böyle bir şeyle yükümlü tutmadı." demişlerdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bu zatların sözlerindeki samimiyetlerini bildiği için şöyle buyurmuştu: **"Ümmetimden gerçekten öyle kişiler var ki, kalplerindeki imân, yerin derinliklerine kök salan yüce dağlardan daha köklü ve sağlamdır."**

Yukarıdaki âyetler bu sebeple inmiştir.[2]

İmân Mutlak Teslimiyet İster

İmân, genel anlamda, tahkiki, taklîdî ve zahirî olmak üzere üçe ayrılır. Birincisi bilerek, anlayarak, zevkine ererek, samimi teslimiyet göstererek Allah ve Peygamberinin bütün emir ve tavsiyelerine inanıp kalb ile tasdîk, dil ile ikrar etmektir. İkincisi, mahiyetini tam bilmeden, zevkine ermeden, belirtilen hususlarda samimi olarak başkasını taklit etmektir. İlim adamlarının çoğuna göre, böylesinin imânı sahîhtir. Üçüncüsü, belirtilen hususlara inanıp inanmamakta ya şüphe içinde bocalamakta ya da kalben tasdîk etmemekte, sırf zevahiri kurtarmak için inanmış gibi görünmektedir. Zevkine ermek, anlamak, teslimiyet göstermek ve samimiyet söz konusu değildir. İsrailoğulları'nın çoğu şüphe içinde bocalamışlardır. Münafıklar ise, zevahiri kurtarmak için dil ile ikrarda bulunmuşlardır.

---

1 Lübabu't-Te'vîl - İbn Ebî Hatim - İbn Kesîr - Kurtubî - İbn Cerîr – Mefatihü'l-Gayb

2 Lübabu't-Te'vîl - Kurtubi

Böyleleri, ok avı delip geçer de üzerinde ondan nasıl bir eser görülmezse, İslâm'dan gelip geçerler de ondan üzerlerinde bir iz bulunmaz.

Nitekim İsrailoğulları, "Kendinizi öldürün veya yurdunuzdan çıkın!" emrine muhatap olunca, tahkiki ve samimi anlamda taklîdî bir imâna sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Olaylar İman Grafiğini Çizer

Kur'ân'da ilgili âyetle imân grafiğinin olaylar karşısında gerçek ölçüsünün belli olacağına işaret edilerek bu hususta mü'minlerin çok duyarlı ve de temkînli konuşmaları ve davranmaları hatırlatılıyor. Allah yolunda cihada her zaman hazır olduğunu söyleyip ve fakat cihat başlayınca kaçacak delik arayanlar tarihin her devrinde görülmüştür. Zengin olsaydım birçok hayırlar yapar, çevreme rahmet, milletime destek olurdum, diyenler, ilâhi bir sınava tabi tutulup mal ve servete kavuşunca düne kadar kınadığı zenginlerden daha çok kınanacak kadar hasislik göstermişlerdir.

O halde insan, içindeki imân ölçüsünü, karakter ve ruhî yapısını daha iyi bileceğinden asıl ölçüsünü tesbite çalışmalı, çetin bir sınavla karşılaşmadan açık ve zayıf taraflarını görerek Allah (celle celaluhu)'ya yönelmeli, din adına yapılan öğütlere gönül kulağını verip kendini imân ve irfan doğrultusunda daha sağlam bir düzeye getirmeye gayret etmelidir. O zaman Cenâb-ı Hak insana, bu güzel dönüş ve gayretine karşılık büyük bir ecir ve doğru bir yol müyesser kılar.

Kur'ân'da bilhassa bu husus açıklanarak buyuruluyor ki:

"Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, herhalde haklarında hayırlı, (imânlarının) sebat etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu."

Bu çağrı, tamamen ilâhî inayet ve rahmetin insanlardan yana bulunduğunu yansıtır. Allah (celle celaluhu), kullarının kötüye sapmalarına razı değildir. Her zaman rahmeti gazabının önünde yürür. Yeter ki o rahmeti anlayan kalpler idrâk eden gönüller bulunsun.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah ve Rasulüne ittatle emredildikten sonra, bâtıla yönelip putları, kâhinleri, hakkın karşısında olanları hakem ta'yîn edenler

kınandı. Peygamberlerin itaat edilmek için gönderildikleri, bu sebeple onların günahlardan ve yanlış yola itici hatâlardan korunmuş bulundukları belirtildi. O nedenle her peygamberin güvenilir, sadece doğru yolu gösterici bulunduğuna dikkatler çekildi. Sonra da Peygambere, O'nun sünnetine dönmenin mutlaka hayırlı olacağı ve dönüş yapanlara cidden büyük ecirler verileceği müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle itaatin önemine tekrar değinilerek Allah'a ve Peygamberine itaat edenlerin erişeceği dereceler sergileniyor; böylece ilâhî rahmetin aralıksız insanlardan yana bulunduğuna işaret ediliyor.

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَأُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُولٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

69- Öyle ya, kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nîmet sunduğu Peygamberler, sıddîkler, şehitler ve sâlihlerle beraberdirler. Bunlar ise, ne güzel arkadaşlardır.

70- İşte bu bol nîmet, çok ihsan Allah'tandır. Allah'ın (her şeyi gereği gibi) bilmesi yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Sevbân (radıyallahu anh) bir gün iyice üzülmüş ve rengi değişmişti. Bu vaziyette Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi. Aralarında şu konuşma geçti:

- **Ya Sevbân! Rengin neden değişmiş, neyin var?**

- Ya Rasûlallah! Bu bir hastalık veya ağrıdan, sızıdan dolayı değildir.

- **Ya neden dolayıdır?**

- Sizi görmediğim zaman dayanamıyorum, huzurunuza gelinceye kadar kendimi bir bakıma yalnız ve kimsesiz hissediyorum. Sonra âhireti ve sizin erişeceğiniz makamın yüceliğini, kendi derecemin çok aşağılarda bulunacağını düşünerek sizi orada göremeyeceğimden endişe ediyorum. Bu durumda Cennet'e girmemin ne anlamı var, girmemem daha iyi olur, diyorum.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Ashabdan Abdullah bin Zeyd bin Abdirabbih (radıyallahu anh)anlatıyor:

Bir gün Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e dedim ki:

- Ya Rasûlallah! Sen ve biz öldüğümüzde sen en yüce makamlarda bulunursan, biz artık seni göremeyiz ve seninle buluşamayız.

Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.

Nitekim Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz vefat edince Hz. Abdullah bu ayrılığa dayanamadı ve: "Allahım! Gözlerimin görme hassesini al, peygamberden sonra başka bir şey görmek istemiyorum!" diye duâ etmiş ve duası aynen kabul olunmuştu. Kısa zamanda iki gözünü kaybettiği rivayetler arasında geçer.[2]

İLGİLİ HADÎSLER

"Kim bir kavmi (millet veya kabileyi) severse, Allah onu o kavim ite birlikte hasreder."[3]

"Kişi sevdiğiyle beraberdir."[4]

Bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelip sordu:

- Kıyamet ne zaman kopacak? Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

- **Orası için neler hazırladın?** diye sordu. O da:

- Hiçbir şey, ancak ben Allah'ı ve Peygamberini çok severim.

diye cevap verdi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

- **Sevdiklerinle beraber olacaksın!** Müjdesini verdi.[5]

Ashab'dan Rabi'a bin Kâb el-Eslemî diyor ki:

"Bazan Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yanında geceler, O'nun abdest suyunu hazırlar ve diğer hizmetlerinde bulunurdum. Bir

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Tefsîr-i İbn Kesir - Tefsir-i Kurtubi - Mefatihü'l-Gayb/Fahreddin Razi

2 Tefsîr-i Kurtubî: 5/271

3 Taberânî: Merfuan rivayet etmiştir.

4 Buharî - Müslim: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

5 Buharî - Müslim

gün bana sordu.

- **Bir arzun varsa, iste!**

- Cennet'te size arkadaş olmayı isterim, dedim.

- **Başka bir arzun yok mu?** diye sordu. Ben de:

- Hayır, sadece bunu arzu ediyorum, dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- **O halde çok secde etmekle bana bu hususta yardımcı ol!"**[1]

"Kim Allah yolunda (hizmet için) bin âyet okursa, kıyamet günü Peygamberler, sıddîkler, şehitler ve salihlerle beraber bulunma (derecesine) yazılır."[2]

"Doğru ve güvenilir tacir; Peygamberler, sıddîkler, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!"[3]

Mü'min İçin En Yüksek Amaç, Allah ve Peygambere Mutlak İtaattir.

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ

"Öyle ya, kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse..."

İnsan yüce maksatlar, üstün nîmetler, sonsuz saadetler için yaratılmıştır. Allah'ı bilip O'na kulluk görevini yerine getirmek ise, bu yaratılışın ilk ve son gayesidir. Basit şeyleri kendine amaç edinen; hayatı sadece çalışıp kazanmaktan, servet edinmekten, yiyip içip eğlenmekten ibaret sanan kişiler, önce niçin insan olarak yaratıldıklarının farkında değillerdir. Çünkü bizden aşağı varlıklar da aynı şeyi fazlasıyla yapmaktadırlar. O halde insan olmanın anlamı nedir?

Varlık âleminde her sanat, sanatkârını; her eser, yapıcı ve plânlayıcısını tanıtır. Sanat değeri en üstün olan insan neyi tanıtmakta veya hangi üstün kudreti yansıtmaktadır? Bunu idrak edemeyenler, nankörlüğün en kötüsünü ortaya koymuyorlar mı? Bizans veya Hititler'den kalma şekillendirilmiş bir taş ya da mermer parçası karşısında hayranlığını açığa vuran,

1 Müslim: Rabi'a bin Kâb (radıyallahu anh)'den

2 Ahmed bin Hanbel

3 Tirmizî/Büyû: 4 - İbn Mâce/Ticaret: 1 - Darimi /Büyu': 8.

cansız ve de şuursuz ve akılsız bir heykel karşısında dakikalarca durup, ona şekil veren ustanın yüksek başarısına kendini kaptıran insan, neden ruhunu; akıl, zekâ, hafıza ve benzeri yetenekleri de beraberinde taşıyan kendi vücuduna böylesine hayran hayran bakmaz; ilâhî sanatın yüceliği, kudretinin eşsizliği karşısında diz çöküp Yaratanına yönelmez? Neden bu hakikati hatırlayıp el kaldırmaz? Körlüğün, basiretsizliğin, düşüncesizliğin bu kadarı daha hayret verici değil midir?

Gelişen teknik imkânlarla fezaya fırlatılan uydular ve onları icat edenler derin bir heyecan ve takdirle alkışlanırken, fezayı milyarlarca yıldızlarla süsleyen, her birine ayrı bir yörünge değişik bir hareket sunan ve bir bütünlük içinde denge ve düzeni kuran yüce kudretin bu eşsiz eseri karşısında secdeye kapanmak aklın, mantığın ve insan olmanın gereği değil midir?

İşte Kur'ân, insan ruhunu bütün yetenekleriyle bu noktaya çekmekte, onu basit bir hayvanî düzeyden alıp insanlığına yakışan seviyede tutmayı planlamaktadır. Öyle ya; kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar Allah (celle celaluhu)'nun kendilerine nîmet sunduğu Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!

Arkadaşın En İyisi

فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

"İşte onlar Allah'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberler, sıddîklar, şehîtler ve sâlîhlerle beraberdirler."

Kur'ân, insan hayatını Allah'a imân ve itaatin en sağlam ölçüsünde tutmak için onun ancak dört sınıfla arkadaşlık kurmasını öneriyor:

1. Peygamber, onun tertemiz hayatı ve bıraktığı sünnet, şüphesiz ki arkadaşların en yararlısı ve en azizidir.

2. İmân ve irfanını doğrulukla bütünleştiren, özünde ve sözünde doğruluğun örneklerini sergileyenler.

3. Allah yolunda kendini hizmete adayan ve sonunda bu uğurda canını veren şehitler ve onların örnek hayatı.

4. İmânını güzel amellerle süsleyen, iyilikten yana olup kötülüklerden kaçınan; Cenâb-ı Hakk'ın verdiğine razı olup başkasının malına ve namusuna göz dikmeyen iyi kişiler.

Gerçi bu dört sınıfın taşıdığı sıfatlar dış görünüşüyle farklılık gösteriyorsa da aslında birbirinin tamamlayıcısı ve biri diğerinin dâvetçisidir. Peygamberlik diğer iki sıfatı da en mükemmel ölçü ve anlamda kendinde taşır. Sıddîklik salihliği içerir. Ancak ne var ki, her sınıf kendinde daha çok ağırlığı duyulan sıfatla anılır; Peygamber, nübüvvet ve risâletle; Allah yolunda canını verenler şehitlikle; söz ve davranışlarında doğruluğun çok belirgin bulunduğu kimse sıddîklikle; imânını güzel amellerle bir meyveli ağaç durumuna getirip günlük yaşayışını bu doğrultuda değerlendirenler salihlikle anılırlar.

TASAVVUFİ YÖNÜ

Dünya saadetinin en şereflisi, Allah ve Rasulüne itaat doğrultusunda ruhu ve vicdanı dünyevî kirlerden uzak tutup nefsi terbiye etmek suretiyle ilâhî sevgiye lâyık bir düzeye gelmektir. Tabii bu öyle bir makamdır ki, sunduğu zevki ancak erişenler bilir. Kelimeyle anlatılması mümkün değildir.

Kıyamet günü ise, bütün saadetlerin menşei ve tek kaynağı, ruhun ilâhî marifet envarıyla ışıl ışıl parıldamasıdır. Artık kimin kalbinde bu envardan bir şey varsa, o nisbette safadadır; yine o nisbette nefs ve şehvet bulanıklığından arınmıştır. Peygamberlerin, sıddîklerin, şehitlerin ve salihlerin envarından da o oranda yararlanır.

Ebedî saadet yurdunda sözü edilen bu yüce sınıfların hep bir arada, aynı derecede bulunması düşünülemez. Kur'ân'da bahsedilen beraberlik, yüksek ruhların feyizli nurlarının aşağı derecede bulunan ruhlara yansıması ve ilgi kurması demektir. Çünkü Cennet'teki makam ve dereceler her yandan görülebilecek bir plânda hazırlanmıştır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in birçok hadîsleri bu hususu haber vermektedir. İlâhî maarif envarı perde perde yüce ruhlara indikçe, oradan diğerlerinin gönül aynasına vurur ve etrafa yansımaya başlar.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imân cevherinin asıl ölçü ve değerinin olaylar neticesi ortaya çıkabileceği üzerinde durulmuş, bazı işaretler verilmişti. Aşağıdaki âyetlerle bu konu biraz daha açıklanıyor ve savaşa çıkış olayının bir mihenk olacağı belirtiliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾
وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ
أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

71- Ey imân edenler! (Düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun da (gerektiğinde) bölük bölük çıkın veya toptan seferber olun.

72- İçinizden öylesi var ki, ağır davranır; size bir musibet dokunsa, "Herhalde Allah bana lütfetti, çünkü onlarla beraber hazır bulunmadım" der.

73- Ve Allah'tan size bol nîmet, çok ihsan erişirse, -aranızda hiçbir dostluk ve sevgi yokmuş gibi davranarak- "Keşke onlarla beraber bulunsaydım da, ben de büyük bir başarı elde etseydim" diye (hayıflanır).

Mü'mini Münafıktan Ayıran Mihenk

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ

"İçinizden öylesi var ki, ağır davranır."

Yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok olaylar insanın asıl rengini ve içindeki inanç grafiğini çizip belirgin hale getirir. Konumuzu oluşturan âyetle, Allah yolunda hiçbir sıkıntı ve korku duymadan savaşa çıkmanın bir hadd-i fasıl, bir alâmet-i farika olduğu, mü'minle münafığı, inananla inanmayanı birbirinden ayırıcı bir ölçü olarak veriliyor.

Kur'ân bununla, insan hayatının her döneminde, başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında ardı-arkası kesilmeyen sınavların birbirini izlediğini ve her sınavın insanın asıl maya ve cevheri üzerindeki kabuğu törpülediğini hatırlatmaktadır. **"İnsanlar madenler gibidir; cahiliye devrinde iyi ve seçkin olanlar İslâm'a girdiklerinde de iyi ve seçkin olanlardır."**[1] Mealindeki hadîs-i şerif bu konuya ışık tutmakta ve psikologlara sağlam bir ana fikir vermektedir.

1 Buharî/Enbiya: 19, Menakıb: 1, 25 - Müslim/Fezâilü's-sahabe: 199 - Ahmed: 2/257, 260, 391, 438, 485, 498, 525, 539 - 3/367

O halde din, ahlâk, öğretim ve ilim ancak bu cevherin diğer bir tabirle madenin pasını giderir. Olaylar ise onun üzerindeki kabuk ya da sedefi kırıp asıl ölçüsünü ortaya çıkarır.

Savaşa Hazırlık

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ

"Ey iman edenler! (düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun."

Kur'ân, Müslüman milletlerin hür ve müstakil yaşayabilmeleri için her zaman savaşa hazır olmalarını haber veriyor. Komşu ülkelerle barış içinde olsa bile, bu hazırlığı ihmal etmemesi gerektiğine işarette bulunuyor:

"Ey İmân edenler! (düşmana karşı) hazırlanıp tetik üzere olun!" cümlesi bir emirdir, emir ise vücubu gerektirir. O halde Müslümanların savaşa yeterince hazırlıklı olmaları farzdır. Allah (celle celaluhu)'nun beşer hayatına yerleştirdiği kanunlardan biri de budur. Bugün dost görünen yarın amansız bir düşman olabilir. Hem düşman en zayıf anları seçer.

Anti-İslâmî milletlerin kavgası ekmek, toprak ve yeraltı, yerüstü kaynaklarıdır. Dinin birleştirici, güçlendirici ve bütünleştirici tesirini yok etmek için bunların başvurmayacağı çare ve el atmayacakları hile kalmıyacaktır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde mü'minlerin moralini bozmak, İslâm'ın kalpler ve kafalar üzerindeki tesirini düşürmek için münafıklar seferber halde idi. Kimi açık, kimi gizli hareket etmekte ve çok sinsi plânlar hazırlamakta idiler. Cenâb-ı Hak vahiy yoluyla Peygamberini bu konuda da uyarıp yeterince teçhiz etti. O bakımdan münafıklar, aralıksız fitne ve fesat dolaplarını çevirmelerine rağmen, arzuladıkları sonucu elde edemediler. Ama bugün aramızda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz cismen bulunmadığı için vahiy de inmemektedir. Ne var ki, Peygamberimizin bıraktığı iki ana kaynak sapasağlam elimizde bulunmaktadır. Bize düşen iki önemli husus var: Biri, dış düşmanlara karşı yeterince savaş hazırlığı içinde bulunmamız; diğeri iç düşmanların kurdukları tuzağın ne kadar tehlikeli olduğunu hatırdan çıkarmamamızdır. Bu bir bakıma zıtların karşılaşması ve sürtüşmesidir. Kâinat zıtlarla doludur. Böyle olmasaydı, hayat ve hareket durur, dünyanın anlamı bir bakıma kalmazdı. Buna biz "hayatı idâme kanunu" da diyebiliriz. Bu kanun zıtların karşılaşmasıyla hükmünü yürütüp, şaşmadan hedefine doğru ilerler.

İlâhî kanun bu olunca ve canlılar arasındaki mücadelenin dünya son buluncaya kadar sürüp gideceğine ve her şeyin kendi karşıtıyla tanınma ve gelişme kaydedeceğine göre, her millet öz varlığını korumak zorundadır. Özellikle hakkı temsil eden Müslüman milletlerin düşmanlarına karşı her an hazırlıklı ve tetikte olması gerekiyor. Kur'ân bunu onlara bir vecibe anlamında koymuştur. Şuurlu ve inançlı biçimde uygulandığı takdirde gerçek tevekküle kapı açılmış kabul edilir. Allah (celle celaluhu) ise tedbirden sonra tevekkül eden kullarını hem sever, hem korur.

Bunun için âyette: "**Huzû Hizreküm!**" cümlesini müfessirlerimiz, "Tedbirinizi alın!", "Tetikte bulunun!", "Gereken silâh ve diğer savaş araçlarını yeterince hazırlayın!" şeklinde mânalandırmışlar ve gerçek tevekkül budur, demişlerdir. Nitekim Kurtubî "Bu, tevekkül makamının tâ kendisidir!" diyor.

Günün Şartlarına Göre Savaş Taktiği

Kur'ân'da ayrıca günün şartları dikkate alınarak savaş taktiği kullanılmasına işaret ediliyor. Oyalama taktiğine başvurularak kademeli biçimde müfrezeler çıkarmak, akıncılar göndermek; düşmanın gözünü korkutup moralini bozmak için toplu halde çıkmak, bu cümledendir. Âyette bilhassa bu iki taktik üzerinde durulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sözü edilen bu iki taktiği de yeri gelince kullanmış, akıncıların serhadleri aşıp düşmana dehşet saçması çok başarılı olmuştur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Allah (celle celaluhu) yukarıdaki âyetlerle, imânın engin ve serinletici zevkini kalbinin derinliğine henüz yerleştiremeyen münafıkların savaşa karşı isteksiz ve ağır davranmalarını yerdikten sonra bütün mü'minleri savaşa teşvik ederek bu yolda büyük ecirlerin hazırlandığını haber veriyor.

فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَنْ يُقَاتِلْ
فِى سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ
لَا تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ
الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا

مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ
الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

74- Gerçek bu olunca, artık dünya hayatını âhiret (sevabı ve mutluluğu) karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya üstün gelir (gazi olur)sa, ona büyük bir ecir (mükâfat) vereceğiz.

75- Size ne oluyor da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Halkı zâlim olan şu ülkeden bizi çıkarıp kurtar ve kendi katından işlerimizi düzene koyacak bir sahip ve kendi tarafından bize bir yardımcı gönder" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?

76- İmân edenler, Allah yolunda savaşırlar; inkâr edenler, tâğût (azgın kâfirler, lanete hak kazanan İblîs ve Allah'tan başka ilâh edinilen bâtıl tanrı) yolunda savaşırlar. O halde siz şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki, şeytanın hilesi pek zayıftır.

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- Hangi amel daha faziletlidir? Cevap verdi:

- **Allah'a ve Peygamberine imân etmek.**

- Ondan sonra hangisi?

- **Allah yolunda cihât etmek.**

- Ondan sonra hangisi?

- **Şartlarına uygun helâl mal ile yerine getirilen hac."**[1]

"Allah katında amellerin en üstünü, içinde şüphe bulunmayan imân ve içinde hîle ve hiyânet bulunmayan kutsal savaştır."[2]

---

1 Buharî - Müslim - Tirmizî - Nesâî: Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den

2 Buhari/İman: Hac: 4, Tevhîd: 48, 56 - Müslim/İman: 135,136 – Ahmed: 2/264

"Allah yolunda (düşmana karşı) saf bağlayanlar arasındaki kişinin yeri, Allah katında adamın altmış yıllık (nafile) ibâdetinden daha faziletlidir."[1]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e soruldu:

- İnsanların hangisi daha üstün ve faziletlidir? Cevap verdı:

- **Canıyla malıyla Allah yolunda savaşan mü'min.**[2]

Geçici Hayatı Sonsuz Saadete Çevirenler

Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kurmuş olduğu irfan mektebinde yetişen mü'minlerdir ki, iki hayat arasındaki farkı bilip birinden diğerine sağlıklı geçiş yapmanın yol ve yöntemini kusursuz uygulamaya çalışırlar. Böylece dünya hayatında en yeterli kazancı sağlayanlar da bunlardır. Çünkü hisleri büyüleyen her şeyin geçici olduğunu, hepsinin de birer hayal ölçüleri içinde kalacağını, erişilen her nîmetin, harcanan her külfetin bir gün sıfıra müncer olacağını, geriye sevap ve vebalin kalacağını idrâk etmek ancak imân ve irfan gözüyle mümkündür. Bu da ancak ciddi bir eğitim, plân ve programla gerçekleşebilir. Tabii bu arada ilâhî hidâyet ve inayet başta gelir.

İşte Kur'ân bu düzeye gelip gönlünden dünya cazibesini, içinden nefsanî aşırılıkları söküp atan mü'minlere sesleniyor. Bu sese muhatap olmak az bir başarı değildir. Üstün fedakârlık, ferağat-i-nefs ve safayı ruh ister.

Müslüman milletler, millî bünyelerine musallat olan inkâr ve nifak parazitlerini olaylar mihengiyle tesbit edip gün ışığına çıkarınca hakikî mü'minler sahtelerinden ayrılmış ve belirlenmiş olur. Bu ölçüdeki mü'minlerle Allah yolunda savaşa çıkmak zaferi elde etmenin ilk ve son adımıdır. İç ve dış düşmanlar da ancak bu düzeyde birleşip bütünleşen mü'minlerle tesirsiz hale getirilebilir.

Kur'ân, dünya hayatını âhiret saadeti karşılığında satan mü'minlerin Allah yolunda savaşacağını hatırlatırken onlara iki büyük ecir hazırlandığını haber verir:

1. Canı ve malı pahasına İslâm'ın şeref ve izzetini ayakta tutan, ül-

1 el-Hâkim: Sahih isnadla.

2 Buharî/Cihad: 2 - Müslim/İmaret: 122, 123 - Nesâî/Cihad: 7 - İbn Mâce/Fiten: 13, Zühd: 24

kesini küfrün karanlığından kurtaran bahtiyarlar bu yolda ölecek olurlarsa, şehitlik mertebesine erişirler. Geriye kalan din kardeşlerine de huzurlu bir hayat bırakırlar.

2. Zaferi elde edip gazilik payesine erişenler ise, dünyada İslâm'ın insanlığa sunduğu hak ve hürriyeti arızasız ayakta tutma mükâfatına, âhirette ise, sonsuz saadete nail olurlar.

Savaşı Gerektiren Sebepler

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا

"Size ne oluyor da Allah yolunda ve Rabbimiz! Halkı zâlim olan şu ülkeden bizi çıkarıp kurtar ve kendi katından işlerimizi düzene koyacak diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"

Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyetle, savaşı gerektiren bazı önemli durumlara dikkatler çekiliyor. Her şeyden önce Müslüman bir milletin ya da topluluğun, halkının çoğu zalim ve zorba olan, gayr-i müslim bir ülkede uğradıkları haksızlığa son vermek için diğer Müslüman milletlerin onlara sahip çıkması, yardımcı olması gerekmektedir. Bu bir emr-i-ilâhîdir. Kusursuz tatbik edildiği takdirde İslâm ülkeleri arasında birleştirici, koruyucu ve bütünleştirici büyük bir güç oluşturur. Bu da İslâm düşmanlarının cesaretini kırar, saldırılarını önler.

Görülüyor ki Kur'ân, Müslüman milletlerin hür ve müstakil yaşayabilmelerini, birbirlerine ciddi biçimde sahip çıkmalarına, yardımcı olmalarına bağlıyor ve gerektiğinde -haksızlığa uğrayan bir Müslüman milleti kurtarmak için- şartlar elverdiği takdirde, topyekûn savaşa katılmalarını son çare olarak gösteriyor.

Konuyu şöyle bir sıralama yaparak özetlememizde yarar var:

a) Allah yolunda, din ve vatan düşmanlarıyla gerektiğinde savaşmak ve her zaman bu gayeye yönelik ciddi bir hazırlık içinde bulunmak.

b) Müslüman bir ülke düşman istilasına uğramış, zulüm ve işkenceye mâruz kalmışsa, onlara sahip çıkmak, yardımcı olmak için savaşmak.

c) Müslüman milletlerin savaş gücünü ve taktiğini artırmak, sömü-

rücü gayr-i İslâmî süper devletlere karşı ortaklaşa bir savunma paktı meydana getirmek; böylece dünyada hatırı sayılır ikinci bir kuvvet oluşturmak suretiyle dengeyi sağlamak.

Nitekim hicret edemeyip Mekke'de müşrikler arasında kalan ve birçok zulüm ve haksızlıklara uğrayan Müslümanlara sahip çıkılması ve bunun için savaşa başvurulması emredilmiş; Mekke'nin fethi bu emrin ışığında gerçekleştirilmiştir.

İmân edenler Allah yolunda, İslâm'ın izzet ve şerefini, Müslümanların hürriyet ve istiklâlini, vatanın birlik ve dirliğini korumak için savaşırlar.

İnkarcılar, ateistler ve materyalistler ise; insanları sömürmek, köle yapmak, başkasının hayat hakkını elinden almak, din ve ahlâk gibi kutsal değerleri yok etmek, insanı çalışan bir makina ve sonunda bir avuç gübreden ibaret saymak için savaşırlar.

Birincilerin savaş sebebi fazilettir, zulüm ve tuğyanı durdurmaktır. İkincilerin ise rezalettir, insan haklarını çiğnemek, başkasının ekmeğini elinden almaktır.

Kur'ân bunu şu âyetle en ölçülü anlamda özetlemiştir:

"İmân edenler, Allah yolunda savaşırlar; inkâr edenler, tâğut yolunda savaşırlar. O halde siz şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki, şeytanın hilesi pek zayıftır."

Tâğûtun saldırısı imân kalesi önünde dağılıp bozulmaya mahkûmdur. Çünkü hak daima üstündür.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Müslümanların düşmana karşı her zaman hazırlıklı ve tetik üzere olmaları emredildi. Savaşa ağır davrananlar kınandı. Zulüm ve işkenceye uğrayan mü'minlerin gayr-i âdil ve gayr-i İslâmî istilâdan kurtarılmasının gerektiğine işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, cahiliye devrine ait kan gütme, intikam alma âdetleri yeriliyor; savaşın son çare olduğuna dikkatler çekilerek önce Müslümanların imân ve ibâdette yeterince yetiştirilmesi, bu konuda eğitime hız verilmesi belirtiliyor.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ فَلَمَّا
كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ
خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ
قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ۚ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ اَيْنَ
مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ۗ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ
يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۗ قُلْ كُلٌّ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ فَمَا لِهٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَآ اَصَابَكَ
مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۖ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ۗ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ
رَسُولًا ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

77- Kendilerine, "ellerinizi savaştan çekin; namazı kılın, zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Savaş üzerlerine farz kılınınca içlerinden bir topluluk (düşmanları olan) insanlardan, Allah'tan korkar gibi veya daha fazla korkarlar ve: "Ey Rabbimiz! Neden üzerimize savaşı farz kıldın? Bizi yakın bir zamana kadar geciktiremez miydin?" derler. De ki: Dünya geçimliği ne de olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için daha hayırlıdır; hem hurma çekirdeğindeki fitil kadar haksızlığa uğratılmazsınız.

78- Nerede olursanız olun, isterse sağlam yapılı kaleler içinde bulunun, ölüm gelip size yetişecektir. Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler. Bir kötülük dokunursa, bu senin yüzündendir, derler. De ki: Hepsi de Allah'tandır. O topluluğa ne oluyor da hiçbir söz anlamaya yanaşmıyorlar?

79- Sana dokunan herhangi bir iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden herhangi bir kötülük de senin nefsindendir. Biz seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik; şahit olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Kelbî'ye göre, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz Mekke'de iken, müşriklerin ardı-arkası kesilmeyen saldırı ve işkencesinden bıkan Abdurrahman bin Avf, Mikdad bin Esved-el-Kindî, Sa'd bin Ebî Vakkas, Kudame bin Mez'un ile ashabdan bir cemaat Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek: "Ya Rasûlallah! Şu Mekke müşrikleriyle savaşmamıza izin ver" diye müsaade istediler. Resûiüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de:

"Ben savaş ile emrolunmadım, elinizi savaştan çekin, namazınızı kılın, zekâtınızı verin." buyurdu. Sonra Medine'ye hicret edince savaş farz kılındı. Bu defa daha önce savaşmak isteyenlerden bir kısmı, Allah'tan korkar gibi düşman ile savaşmaktan korktular ve ecelleri gelinceye kadar kendilerine mühlet verilmesini temenni ettiler. Bunun üzerine 77. âyet indi.[1]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde bu şehirde hayır ve bereket, bol nîmet ve geniş rızık dolup taşıyordu. Yahudilerle münafıklar İslâm'a karşı nifak ve inat bayrağını çekince Allah (celle celaluhu) onlardan o bol nimet ve bereketi çekip aldı. Nitekim: "Hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek mutlaka oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar (gafletten uyansınlar) diye bir takım sıkıntı, darlık ve şiddete (tâbi) tutup (hirpalamışızdır)."[2] mealindeki âyetle ilâhî sünnetin bu yolda tecelli ettiği belirtiliyor. Bu sünnet çetin bir sınavı sergiler. İç yüzüne akıl erdiremeyen Yahudilerle münafıklar, "Muhammed memleketimize ayak basınca kıtlık, sıkıntı ve hastalık başladı. O gelmeden önce çok rahat ve mutlu idik. Böylesine uğursuz (!) bir adam görmedik!" diyerek bolluğun, genişliğin Allah (celle celaluhu)'dan; kıtlığın, sıkıntı ve hastalığın Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'den geldiğini iddia edip durdular. Bunun üzerine yukarıdaki 78. âyet indi.[3]

İLGİLİ HADÎSLER

"Ben bağışlamakla emrolundum. Bu nedenle (Mekke) halkıyla sa-

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesir
Not: Savaştan korkanlar irâdesi zayıf bazı kişilerden ibaretti. Yukarıda ismi geçen ashabın ileri gelenleri onlar arasında bulunmuyordu.

2 A'raf sûresi Âyet: 94

3 Lübabu't-Te'vîl/Alâeddin Ali

vaşmayın."[1]

"Öğütçü olarak ölüm (ü hatırlamak), zenginlik olarak da Allah'a güvenip dayanmak yeter."[2]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir kabrin başucunda oturarak şöyle buyurdu:

"Ey kardeşlerim! İşte bunun için hazırlıklı olun."[3]

"Dört şey bedbahtlığın (mutsuzluğun) belirtisidir:

1. Gözlerin (ağlamayıp) donukluğu,

2. Kalp katılığı,

3. Sonu gelmeyen arzu ve istek,

4. Dünyaya karşı hırslı olmak."[4]

"Allah'ı görür gibi ibadet et; kendini ölülerden say; Allah'ı her taş ve ağacın yanında hatırla. Bir kötülük işlediğinde onun yanı sıra hemen bir iyilik işle. Gizlisini gizli, açığını açık işle."[5]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir daire veya kare çizdi ve ortasından dışarıya bir çizgi çekti, sonra da ortaya yönelik birçok küçük çizgiler koyduktan sonra şöyle buyurdu:

"Şu karenin içindeki dairemsi çizgi insandır (yani onu temsil eder). Bu daire veya kare onu kuşatan eceldir; dairenin dışına çıkan çizgi onun emel ve arzusudur. Şu küçük çizgiler bir takım arazlardır; birisi saplanmayıp hata etse bile herhalde dokunup çiteler, tahriş eder."

Aynı rivayeti bir de Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)'dan dinleyelim:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir kare çizdi, onun içine dairemsi bir çizgi daha çizdi, dışarı uzanır biçimde ortasına da bir düz çizgi çizdi. Bu düz çizginin etrafına birkaç tane sağlı sollu küçük çizgiler koyduktan sonra şöyle buyurdu:

---

1 İbn Ebî Hatim: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

2 Taberanî: Osman'dan

3 İbn Mâce, İsnad-ı hasen ile Enes (radıyallahu anh)'den

4 Bezzar

5 Taberanî: Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'den İsnad-ı Ceyyid ile.

"Şu dairemsi çizgi insandır, etrafındaki kare çizgi onu kuşatan ecel-dir. Dışarı uzanan düz çizgi onun emel ve arzularıdır. Şu küçük çizgiler ise ona arız olan hastalık ve benzeri (kaza ve kaderle ilgili) şeylerdir. Bun-lardan biri isabet etmezse, diğeri herhalde dokunup çırtar, tahriş eder."[1]

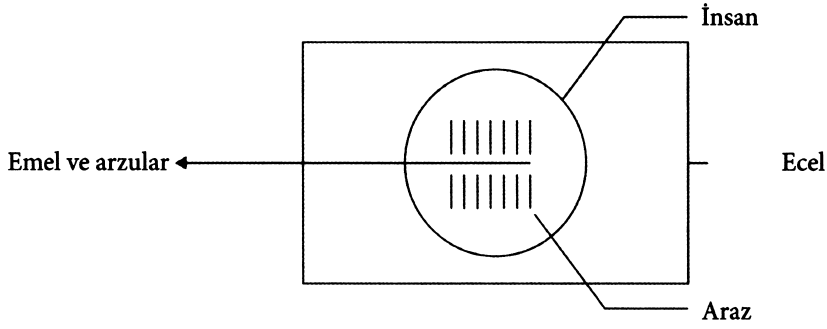

Ciddi Bir Eğitim ve Sağlam Bir İmân

وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ

"Ve: Ey Rabbimiz! Neden üzerimize savaşı farz kıldın?"

Konumuzla ilgili âyette çok önemli bir hususa açıklık getiriliyor: İmânı, heyecan ve zevkinin bütün incelik ve derinliğiyle kalbine eğitim yoluyla yerleştiremeyen kişiler, canları ve malları söz konusu olunca kor-kup endişe duyarlar. Azgınlık, fitne, anarşi ve saldırıyı durdurabilmek için savaşa karar verilince, bu durumda olanlar ağırlaşıp yerlerinde kalırlar ve kendi tabii ecelleriyle yataklarında ölünceye kadar geciktirilmelerini arzu ederler. Böyleleri daha çok kan gütme, intikam alma, içindeki kin ateşini söndürmede cahiliye devrine ait âdetlerin tesiriyle hareket ederler. Kur'ân ilan bu gibi davranış ve düşüncelerden men'ederken, namaz, zekât ve ben-zeri ruha gıda veren, vicdanları geliştiren, Allah ve insanlık sevgisini aşı-layan ibâdetler çerçevesinde eğitilmelerini ve böylece kutsal savaşa hazır duruma getirilmelerini emir ve tavsiye etmektedir.

Dünya Geçimliği Azdır

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ۚ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا

"De ki: Dünya geçimliği ne de olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar için daha hayırlıdır; hem hurma çekirdeğindeki

1 Buharî - Tirmizî - et-Taç: Enes bin Mâlik ve Abdullah bin Ömer (radıyallahu anh)

fitil kadar haksızlığa uğratılmazsınız."

Sayılı günler çarçabuk gelip geçer; her doğan ölür, her yeni eskir, eşya durmadan değişir. Mutlaka meydana gelecek bir olayı gelmiş kabul et; herhalde yenilecek bir nesneyi yenilmiş bil; ölüm kanununa bağlı bulunan her canlıyı da ölmüş say.

Dünya geçici bir uğrak, âhiret sonsuz bir karargâh... Beden toprağa, ruh Allah (celle celaluhu)'ya döner. Her şey aslına rücû' eder. Kavuşunca da yerini bulmuş olur.

Her nimet tükenmeye, her arzu son bulmaya mahkûmdur. Maddî varlığımız zaman ve mekân kayıtlarıyla bağlantılı, ruhî yapımız bu iki kavram dışında sonsuzluk ile sevinçlidir.

Ölüm bir bakıma her insanı aynı seviyeye getirir. Önce ölenle sonra ölen arasındaki zaman farkı kalkar. Zaten ilâhî adalet de bunu emreder. Yoksa aynı tür amelde bulunup biri bin yıl önce öldüğüne bakılırsa diğerinden bin yıl fazla azâb görmesi veya Cennet havasını alması gerekirdi. Bu da ilâhî adalete ters düşer, beşer aklını alt-üst ederdi.

Hiç kimse şu uğrakta temelli kalmak üzere gönderilmemiş; ama herkes Cennet veya Cehennem'ini hazırlamak için buraya sevkedilmiştir. O halde Cennet'ini hazırlayanın erken ayrılması bir bakıma hayırlı sayılacağı gibi Cehennem'ini hazırlayanın da ateşinin başkasına dokunmaması için bir an önce ayrılması hayırlıdır.

Allah yolunda savaşırken ölmek insanı herhalde çok hayırlı bir sonuca ulaştırmaktadır. Bu belki yine bir kader olarak kişiyi biraz erken dünyadan alıp ayırır, ama netice aynı noktaya varmak değil midir? Ha bir gün önce, ha bir gün sonra ne fark eder? Nitekim ilmin kapısı Hz. Ali (radıyallahu anh)'a sormuşlar:

- Ey Allah'ın Aslanı! Ayların en hayırlısı, günlerin en hayırlısı ve amellerin en hayırlısı hangisidir?

Cevap vermiş:

- "Ayların en hayırlısı, olgunlaştığımız, nefsimizi terbiye edip kemâle eriştiğimiz aydır. Amellerin en hayırlısı, Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna uygun olanıdır. Günlerin en hayırlısı, Allah (celle celaluhu)'nun dilediği

ölçü ve anlamda Allah'a gittiğimiz gündür."

"Nerede olursanız olun, isterse sağlam yapılı kaleler içinde bulunun, ölüm gelip size yetişecektir." Çünkü bu öyle bir kanundur ki istisnası yoktur. Ruh giyinip eskittiği beden denilen elbiseyi atıp bir yenisini giyinmek zorundadır. Aksi halde varlığının belirginliği kalmaz. İkinci elbisesi âhiret yurdunun şartlarına göre hazırlanmıştır. Gerçek bu olunca, aklını kullanıp Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru teslimiyet göstererek inananlar için elbette ki âhiret yurdu daha hayırlıdır. Çünkü orada hiç kimse bir hurma çekirdeği üzerindeki fitil kadar olsun haksızlığa uğramaz.

Çizilen Hayat Kanununa Uyanlarla Uymayanlar

وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

"Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler."

Hem hayvanî, hem melekî sıfatlarla donatılarak iki ayrı varlık arasında üçüncü bir cins olarak yaratılan insana, taşıdığı bu iki değişik sıfattan birine meyletme ölçü ve anlamında bir hayat kanunu çizilmiştir. Hangi sıfatı daha çok benimser de belirgin hale getirirse o sıfatla ilgili varlığa daha çok yaklaşmış olur.

Bu hakikati anlayamayan bilgisiz Yahudilerle İslâm'dan yeterince nasîbini almamış ikiyüzlü münafıklar:

"Kendilerine bir iyilik dokunursa, bu Allah'tandır, derler. Bir kötülük dokunursa, bu senin yüzündendir (Muhammeddendir), derler. De ki: Hepsi de Allah'tandır."

İyilik ve kötülük nisbîdir, izafîdir; insandaki iki ayrı sıfatın hayat kanununa uyup uymamasıyla ortaya çıkar. Beşer için hayat kanunu koyan ise, Allah'tır. Bu mânayla iyilik ve kötülük Allah'tandır. Yani O'nun kanununa uyup uymamakla meydana gelen nisbî ve izafî kavramlardır.

Hayat kanununa, yani ilâhî sünnete, imân ve irfanıyla, akıl ve zekâsıyla uyan kimse Allah (celle celaluhu)'nun bu yolda koyduğu hayır ve fazîlete kavuşur. Uymayan ise nefsine, hayvanî sıfatına ve bunu destekleyen şeytana kulak yerip uyduğu için bundan doğan kötülük ve mutsuzlukla yüzyüze gelir. İşte bu mânayla:

"Sana dokunan herhangi bir iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden her-

hangi bir kötülük de senin nefsindendir." buyurulmuştur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ise insanlara has çizilen hayat kanununu öğretmek ve ona uymalarını sağlamakla görevlendirilmiştir. Buradaki sağlamaktan maksat, gereken uyarıları yapmak, Allah ile kulları arasındaki nefs ve şeytan engellerinin tehlikesini hatırlatmaktır. Hidâyet, yani doğru yola eriştirmek ise Allah (celle celaluhu)'ya aittir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iki zıt sıfatı kendinde taşıyan beşer için konulan hayat kanununa dikkatler çekildi. Uyanların mutlu, uymayanların mutsuz olacağına işaret edildikten sonra, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in görevinin bu kanunu yeterince açıklamak, ona uyma metot ve yöntemlerini öğretmek olduğu hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bu doğrultuda itaat edenlerin Allah (celle celaluhu)'ya itaat ettikleri; O'na başkaldırıp isyan edenlerin, ilâhî sünnetin dışına çıktıkları ve dolayısıyla Allah'a isyan ettikleri belirtiliyor.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ۚ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ ۖ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۖ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

80- Peygambere itaat eden, gerçekte Allah'a itaat eder. Kim de yüz çevirirse (üzülme, çünkü) seni onlar üzerine koruyucu (bir bekçi olarak) göndermedik.

81- (Münafıklar): Bizden sana itaat! dediler. Yanından ayrılıp dışarı çıktıklarında onlardan bir kısmı senin dediğinin başka (ölçü ve değişik hükmüyle) geceler (yani aksine bir yol, bir plân kurmaya çalışır). Allah onların neler kurup gecelediklerini (bir bir) yazıyor. Böyle olunca da sen onlardan vazgeç; Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"Getirdiğim hususlarda bana uyan, Allah'a itaat etmiş olur. Beni seven Allah'ı sever." buyurmuştu. Münafıklardan bir kısmı ortalığı bulandırmak, kafalarda şüphe doğurmak için, "Muhammed, Hristiyanların İsa'yı Rab edindikleri gibi kendisini Rab edinmemizi istiyor." diyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

Münafıklardan birkaç kişi de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bulunduklarında, "Bizden sana itaat!" derlerdi. Dışarı çıkınca bunun aksine plânlar kurup öylece gecelemeye çalışırlardı. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi.[2]

İLGİLİ HADİS

"Kim bana itaat ederse, gerçekten o Allah'a itaat eder. Kim de bana isyan ederse, herhalde Allah'a isyan etmiş olur."[3]

Peygamber Ancak Allah Adına Konuşur

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ۚ

"Peygamber'e itaat eden, gerçekte Allah'a itaat eder."

Yeryüzünde Allah (celle celaluhu)'nun halîfesi olma paye ve şerefiyle yaratılan âdemoğlu, kendisine sunulan bu üstün şerefi korumakla yükümlü bulunuyor; nasıl ki her görevin bir şerefi ve ona oranla bir yükümlülüğü vardır. Kur'ân, bu manevî görevin metot ve statüsünü getirirken Peygamber de bunun nasıl uygulanacağını kendi günlük hayatıyla ortaya koymuştur. Bu sebeple Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), halifeliğin baş mümessilidir. Allah (celle celaluhu)'dan alır, öylece konuşur; kendiliğinden bir hüküm koymaz. Zaten her elçinin durumu buna yakın bir anlam taşımıyor mu?

Bir devlet başkanı bile ülkesindeki insanları bir bir karşısına almadığı ve her ferdi kendine elçi ve müşavir seçmediği halde kâinatın yaratıcısı sonsuz kuvvet ve kudret sahibi Allah (celle celaluhu) da her insanı peygamber olarak görevlendirmez ve her ferde ayrı ayrı seslenip talimat vermez. Çünkü o zaman her insan bir baş olur ve her fert günahlardan korunmuşluk

---

1 Lübabu't-Te'vîl/ Alaeddin Ali

2 Lübabu't-Te'vil/ Aleaddin Ali

3 Buharî/Cihad: 109 İ'tisam: 2, Ahkâm: 1 - Müslim/İmaret: 32, 33 - Nesâî/Biyat: 27 - İbn Mâce/ Mukaddeme: 1, Cihad: 39 - Ahmed: 2/93, 244, 257, 270, 313

inayetine erişir. İlâhî buyrukları tebliğ edecek muhatap bulamaz. O yüzden de kimin maya ve cevheri som altın, kimininki bakır ya da demirdir, bilinmez; altında bakır, demirle pırlanta, âdi boncukla elmas aynı değer ve kıratta olurdu. Bu da kâinat nizamına, beşer hakkındaki hayat kanununa ters düşer; atalet başlar; hareketsiz, mücadelesiz bir yaşayış ortaya çıkar; ilmî araştırma diye bir heves ve arzu kalmazdı. Sonuç bu olunca insanı yaratmanın anlam ve hikmeti ortadan kalkar, iki ayrı varlık arasında üçüncü bir cinsin yaratılması abes olurdu.

Bunun için her millete ve kabileye bir peygamber ve en sonunda da bütün milletlere bir kitap ve bir Peygamber gönderilmiştir. İnsanların itiraz kapıları kapansın diye, Allah (celle celaluhu)'tan gelindiğini ve yine O'na dönüleceğini öğretecek araçlar, belgeler ve kanunlar sergilenmiştir. Peygamber sırf Allah adına konuştuğu ve günahlardan da korunduğu için ona itaat Allah'a itaat olarak gösterilmiştir. Ancak dünya işleriyle ilgili bazı hususlarda Peygamber görüşüne uymak mutlak surette farz değildir. Bunun için Ashab-ı Kiram, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in savaş taktiği ve benzeri bazı konulardaki görüşünün kendine mi ait olduğunu, yoksa Allah (celle celaluhu)'nun bir emri mi bulunduğunu sormak ihtiyacını duymuşlar, Peygamberin kendi görüşü olduğu anlaşılınca da Ashab değişik bir görüş ortaya koymakta bir sakınca görmemişlerdir. Bunun için Kur'ân'da Peygambere hitapla: "Dünya işlerinde Ashabınla müşaverede bulun."[1] emri verilmiştir. Bedir Savaşı'ndaki durum, hurma ağacını aşılama meselesi birer örnek gösterilebilir.

Allah'a Giden Yolu Gösterirken Zorlama Yoktur

وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

"Kim de yüzçevirirse (üzülme, çünkü) seni onlar üzerine koruyucu göndermedik."

Dinde, Allah (celle celaluhu)'ya uzanan yolda zorlama yoktur. Çünkü dindarlığın temeli ve ana mayası, katıksız bir imândır; imân ise kalbe dayalı bir inanç ve zevktir. Şekil ikinci, üçüncü plânda gelir. Dikkat edilecek olunursa, asr-ı saadette mü'minler arasında münafıklar da bulunuyordu. Bunlar sırf İslâm'ı içinden yıkmak, mü'minlerin gönlünde ve dimağında

1 Âl-i îmrân: 159

şüpheler doğurmak veya bir takım menfaatler sağlamak için dış görünüşleriyle Müslüman, iç yapılarıyla inkarcı sapıklardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bunları gayet iyi biliyor ve tanıyordu; fakat üzerlerine varmıyor, onları teşhir de etmiyordu. Çünkü Allah ve Peygamberi sevmek ve inanmak dille değil, önce kalble ilgilidir. Peygamberin görevi ise, Allah (celle celaluhu)'ya giden yolu göstermek, ilâhî buyrukları beşer aklının alabileceği ölçü ve anlamda teblîğ etmek ve sonra da gerisini Allah'a bırakmaktır.

Koruyup kurtarma; her istediğine Cennet'in anahtarını sunma, dilediğini Cehennem'den uzak tutma inayeti peygamberlere verilmemiştir. O halde böyle bir inayetin Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden bir ferde verildiğini düşünmek bile anlamsızdır. Peygambere vâris olan âlimlerin, velîlerin ve sâlih kişilerin görevi de herhalde Peygamber Efendimiz'in görev sınırını aşacak veya ondan daha üstün bir anlam ve hüküm taşıyacak değildir. Kâmil bir mürşidin görevi, sadece hakkı tebliğdir. Hidâyet Allah'a aittir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle itikadı zayıfların, İslâm'ın ruhlara hayat veren havasını yeterince almayanların şuursuzca İslâm'a ve onun şanlı Peygamberine karşı gizlice ve sinsice cephe almalarından ve kurdukları hile ve yalandan söz edildi.

Aşağıdaki âyetle, onların böylesine yanlış bir yola sapmalarının sebebi açıklanıyor. Diğer bir deyimle hastalığın teşhisi yapılıp nedeni belirleniyor: İnsanlık için rahmetin tâ kendisi olan Allah kelâmını yeterince araştırmazlardı, âyet ve sûreleri üzerinde ciddi biçimde düşünmezlerdi; nefse uyup hissî davranırlardı.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

82- Onlar Kur'ân'a etraflıca bakıp iyice düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş ya da yazılmış) olsaydı herhalde içinde birbirini tutmayan birçok uyumsuzluklar, tutarsızlıklar bulurlardı.

İLGİLİ HADÎSLER

Ashab-i Kiramdan birkaç kişi oturup Kur'ân'dan bir âyet üzerinde

farklı görüşler ve yorumlar ortaya koyarak tartışmaya başlamışlardı ki, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz çıkageldi ve onların bu halini görünce yüzü kıpkırmızı kesildi ve yerden biraz toprak alıp onlara doğru atarak: **"Durun bakalım, ne oluyor size? Sizden önceki ümmetler, Peygamberlerine karşı ihtilafa düştükleri ve Allah'ın indirdiği kitabın bir kısmını bir kısmına karıştırıp (yanlış yorumlarda bulundukları) için helak olmuşlardır. Şüphesiz ki, bu Kur'ân bîr kısmı bir kısmını yalanlayacak biçim ve anlamda indirilmemiştir; ancak bir kısmı bir kısmını doğrular mahiyette inmiştir. Ondan anladığınızla amel edin, bilmediğiniz ve anlayamadığınızı bilenlerden sorun."**[1]

Kur'ân, Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Risaletinin En Büyük Şahididir

Gerek Kitap Ehli, gerekse putperestler ve münafıklar durmadan Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini inkâr ediyor ve bu havayı yaymaya çalışıyorlardı. Cenab-ı Hak, onların, hissî davranmaktan, inat yollu inkârdan vazgeçip akıl ve zekâlarını, vicdan ve iz'anlarını kullanmalarını hatırlatarak Kur'ân'ı iyiden iyiye araştırmalarını, âyet ve sureleri arasındaki uyuma dikkat etmelerini, muhkem ve müteşabih âyetler üzerinde bilerek, anlayarak durmalarını, geçmişle, gelecekle ilgili haberlerine dikkat etmelerini, tarihî gerçeklerle karşılaştırmalarını, getirdiği hükümlerin yüceliğine, adaletten yana isabetine bakmalarını öneriyor.

Okulu olmayan, ilim çevresi hiç bulunmayan koyu bir cehaletin hüküm sürdüğü bir ülkede okur-yazar dahi olmayan bir adamın çıkıp bu kadar hakikatleri, ilmî verileri, ahlâkî kuralları, âhiretle ilgili sıhhatli haberleri, geçmiş milletlerin hayatından önemli bölümleri kusursuz ve hatasız biçimde anlatması veya bu ölçü ve mânada büyük bir kitap yazması herhalde mümkün değildir. Asırlardan beri gelişen ilim ve teknik, tarihî araştırmalar bu kitabı sadece doğrulamıştır. Gerçeği bulan ilim ancak Kur'ân'ı tasdîk etmiş, fakat ona ters düşmemiştir. Ümmî bir zatın bu kadar mükemmel ve kusursuz bir kitap yazdığını kim iddia edebilir?

Bunun için Allah (celle celaluhu); inkarcıları, inatçıları ve ikiyüzlüleri insafa, sağduyuya çağırarak Kur'ân üzerinde etraflıca düşünmelerine yeniden bir rahmet kapısı açıyor. Aynı zamanda Hazret-i Muhammed (sallallahu

1 Ahmed bin Hanbel: Enes bin Iyaz (radıyallahu anh)'den

aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine en büyük şahit ve belgenin Kur'ân olduğu gösteriliyor.

Kur'ân Âyetleri Arasında Mutlak Anlamda Tamamlayıcı Ve Uyum Sağlayıcı Bağ Mevcuttur

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ

"Onlar Kur'ân'a etraflıca bakıp iyice düşünmüyorlar mı?"

Kıraat farkları, âyet ve sûrelerin sayısındaki değişik tesbitler, Kur'ân'ın ahengini, hükümler arasındaki tamamlayıcı mânayı bozmaz. Bunun dışında aynı konu veya kıssanın tekrarında ayrı bir hüküm, ayrı bir hikmet ve değişik bir mâna vardır; fakat uyumsuzluk, gereksizlik yoktur.

Kur'ân'ın Allah Kelâm'ı olduğunu ve eşsiz bir ahenk, olağanüstü bir uyum, akıllara durgunluk veren metot, plân ve düzen içinde bulunduğunu şöyle özetliyebiliriz:

a) Her sahifesinde mutlaka dört-beş konuya temas eden, sık sık konu değiştirirken iki konu arasında kopmaz bağları çok ustaca sergileyen, birçok ilimlere ışık tutup ana fikirler veren; ferdin ruhuyla, ailenin düzeniyle, toplum hayatının esas ve statüsüyle ilgilenen; dünya ile âhiret; beden ile ruh; fizik ile metafizik arasında en sağlam dengeyi kuran; geçmiş milletlerin hayatını en önemli fakat en ibretli yanlarıyla ele alıp bir tablo halinde gözler önüne sergiliyen; gelecekten haber verip ölümün mutlak yokluk olmadığını en duyarlı biçimde gönüllere işleyen; Allah (celle celaluhu)'nun canlılar için koymuş olduğu hayat kanununun şaşmadan hedefine doğru ilerlediğini belgelerle ortaya koyan; Allah (celle celaluhu) ile kulları arasındaki yolu açıp onu insan ruhunun yüceliğine yakışır ölçüde işlek duruma getiren 600 sahifelik büyük bir kitap söz konusudur. Eğer beşer kafasından ve kaleminden çıksaydı -yazan ne kadar bilgili ve kültürlü olursa olsun- çoktan cilası silinir, rengi değişir, tazeliği kaybolur; fikirleri eskir; bir nice benzerleri ortaya çıkarılır ve sonunda unutulmaya mahkûm olurdu.

Halbuki Kur'ân 1400 senedir durmadan cilalanmakta, her geçen gün parlaklığı bir kat daha artmakta, getirdiği esas ve prensipler rağbet görmekte; ilim adamlarına yeni yeni ana fikirler sunmakta, getirdiği ilâhi nizamla bütün dünyaya meydan okumaktadır.

b) Şimdi söyleyin, hangi faninin kitabı bu kadar tazeliğini, canlılığını

ve parlaklığını koruyabilmiştir? En çekici eser bir iki defa okunur; üçüncü kez ele alınınca zevk vermez olur. Kur'ân her okunduğunda yepyeni bir ruh, bir ahlâk havası estirir. Bambaşka konular hatırlatır.

c) Hangi kitap gelecek olaylardan doğru haber verebilmiştir? İleriyi gören birçok ilim ve devlet adamlarının istikballe ilgili kehanetlerinin biri doğru çıkmışsa, mutlaka ikisi yanlış çıkmıştır.

Söyleyin, hangi kitap insanların gönlünden ve kafasından geçenlere parmak basıp uyarıda bulunabilmiştir?

d) Hangi yazar, hangi tarihçi ve sosyolog geçmiş milletlerin hayatını dosdoğru tesbit edip ortaya çıkarabilmiştir? Yakın tarihimizdeki bir olayı bile doğru tesbit edip ortaya koymakta zorluk çekiyoruz. Tespit birkaç şahıs tarafından yapılmışsa, aralarında mutlaka farklı yanlar vardır. Ama Kur'ân bütün bu yanlış tesbitlerden, farklı görüşlerden, yanlış bilgi vermekten çok yüce ve münezzehtir.

e) Bugüne kadar hangi ilim adamı Kur'ân dışında, usûl ve furû' konularında bu derece sağlam esaslar koyabilmiştir? En güçlü hukukçuların adalet ve hakkaniyetten yana hazırlayıp çıkardıkları kanunlar birkaç yıl sonra tazeliğini kaybetmekte ve sosyal yapıya cevap veremez duruma düşmektedir. Kur'ân'ın getirdiği hukukî sistem ise, binlerce ciltlik eserin yazılmasına yol açmış, binlerce, milyonlarca hukukçunun araştırma konusu ve anahtarı olmuş, her geçen gün tazeliği artmış, fakat eksilmemiştir.

Allah (celle celaluhu) ile kulları arasındaki fark ne ise, Allah kelamıyla insan sözü arasındaki fark da odur.

f) Allah'ın varlığından, birliğinden, O'nun sıfatlarından, âhiretten ve diğer fizikötesi âlemlerden bu derece doyurucu, ölçülü, anlamlı ve duyarlı bilgi sunmak bir fani için mümkün müdür? Beşer ruhuna hitap eden, onu tatmin eden, ona umut ve aşk veren bu değil midir? Bu umut ve aşkı kim, nasıl verebilir?

g) Ruh hakkında sunduğu esas ve ölçüyü hangi ilim adamı, hangi psikolog düşünebilmiştir?

İşte bunun için Allah (celle celaluhu), hiçbir ciddi araştırma yapmadan âyet ve sûrelerin taşıdığı mâna ve esaslara dikkat etmeyen inkarcı ve inatçıları Kur'ân üzerinde derinden derine araştırma yapmaya davet etmektedir.

Şunu da belirtelim ki, bu davetin bir ucu da mü'minlerle ilgilidir. Onların daha çok Kur'ân üzerinde araştırma yapması; çağa ve çağın insanına ışık tutan hüküm ve tavsiyelerini bütün incelik ve hikmetleriyle ortaya çıkarması, böylece dâvasının gücünü ve haklı bulunduğunu belirgin hale getirmesi gerekir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle nifakın asıl sebebinin bilgisizlik, şahsî çıkar ve nefsanî arzu olduğu belirtildi. Aşağıdaki âyetle bu bilgisizlikleri nedeniyle kendilerine güven veya korku veren bir haber gelince münafıkların hiçbir ölçü ve kıstasa vurmadan yaymaya çalıştıkları, böylece bazı gereksiz endişe ve kuşkulara sebep oldukları açıklanıyor. İslâm'ın yüceliğini henüz tamamen kalbine ve ruhuna sindirememiş zayıf iradeli Müslümanların da bu yolda hareket ettiğine işaret edilerek uyarılıyor.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ
أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

83- Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Halbuki onu (yaymadan) Peygamber'e ve kendilerinden emir sahiplerine arzetselerdi, onlardan hüküm çıkarmaya (olumlu sonuç almaya) yetkili olanları elbette onu bilirdi. Allah'ın size fazl-u rahmeti olmasaydı, -azınız müstesna- şeytana uyup giderdiniz.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir yere bir tabur mücahid gönderirdi. Onların yenildiği veya üstünlük sağladığı haberi gelir gelmez münafıklar ve bir de zayıf iradeli Müslümanlar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in açıklamasını beklemeden onu yaymaya çalışır ve böylece mü'minlerin kalbinde Peygamber ve İslâm'dan yana şüpheler doğururlardı.

Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.[1] Diğer bir rivayet:

1 Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

İkinci halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Mescid-i Saadet'e girdiğimde Ashabdan bazı kişilerin, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in açıklamada bulunmasını beklemeden, "Peygamber zevcelerini boşamıştır." haberini verdiler. Bunun üzerine kalkıp Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gittim ve: "Ya Rasûlallah! Zevcelerinizi boşadınız mı?" diye sordum. **"Hayır."** dedi. Bunun üzerine "Allahu Ekber," dedim ve sesimin çıktığı kadar ünledim: "Rasulullah Efendimiz zevcelerini boşamamıştır!" Çok geçmeden yukarıdaki âyet indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Kişiye yalan olarak yeter, her duyduğunu anlatmak."[2]

"Yalan olduğunu görüp bildiği halde bir haberi yaymaya çalışan kimse yalancılardan biridir."[3]

Devlet İdaresinde Gizlilik

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ

"Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde, onu hemen yayıverirler."

Allah (celle celaluhu) yukarıdaki âyetle, devlet idaresinde ülke yararıyla ilgili önemli hususlarda sözün ayağa düşürülmemesini, yetkililer tarafından açıklanıncaya kadar gizliliğe uyulmasını emrederken, bilhassa şu iki konuda duyarlı olmamızı öneriyor: Halkın moralini yükseltip güven veren veya korkutup paniğe kaptıran haberleri ciddi bir yorumdan sonra gerekirse yaymak. Günlük olayların tesir, ölçü ve sahası dikkate alınmadan bu iki konuda acele etmemek.

Çıkan Haberin Doğruluğunu Araştırmak

Bir kişinin ağzından çıkan haberin hem doğruya, hem yalana ihtimali vardır. Ona ne hemen inanılır, ne de hemen reddedilir. Aslının olup olmadığı araştırılıp öylece bir sonuca varılır. Çünkü çıkan bir haber ne kadar çok ağız değiştirirse o kadar biçim ve anlam değiştirme felâketine uğrar. Doğrusu tesbit edilinceye kadar farklı şekil ve mânada hafızalara yerle-

1 İbn Cerir Taberî

2 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Tirmizî/İlim: 9 - İbn Mâce/Mukaddeme: 5 - Ahmed: 5/14, 20

şip silinmesi zor izler bırakır. Özellikle savaş günlerinde, -felâketli zamanlarda ordunun ve halkın moralini bozacak nitelikteki haberler birbirini takip eder. Emir ve kumanda zincirinde mutlak disiplin ve otoritenin hâkim olması gerekir. Aksi halde işler çığırından çıkar. Çünkü toplum psikolojisi daha çok basit ve münferit duyguları kavrar; telkin olunan görüşler, düşünceler, inançlar ve verilen haberler bütünüyle ya kabul, ya da red olunur. Çünkü akıl ve muhakeme yoluyla değil de telkîn yolu ile meydana gelen inançlarda durum hep aynıdır.

O halde çıkan her haberi kelime eklemeden ve etrafa yaymadan yetkili âmirlere ulaştırıp yorumunu onlara bırakmak en uygun tedbirdir.

Basın - Yayın

İç ve dış olayları, çıkan haberleri değerlendirip yaymada basının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Sorumluluğu da gücü ve tesir sahasıyla orantılıdır.

Kur'ân bu tür yayın organlarını sağlıklı haber vermeye davet ediyor. Açıktan günah işleyen bir kişinin verdiği haberi, -aslı olup olmadığını ciddi biçimde araştırmadan- neşretmemesini öneriyor.

"Ey imân edenler! Eğer din ve ahlâk sınırlarını aşan yozmuşun biri size bir haberle gelirse, onu (o haberin doğru olup olmadığını) iyice araştırın, sonra bilmeden bir topluluğa kötülükte bulunursunuz da yaptığınıza pişman olursunuz."[1]

"Kendilerine güven veya korkuyla ilgili bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler."[2]

Aldığı, ya da duyduğu haberi -aslı olup olmadığını araştırmadan- hemen yayınlayan neşir organları eksik değildir. Basına tanınan geniş hürriyetten yararlanırken bu yüzden ölçüyü kaçıranlara sık sık rastlamak mümkün. Halbuki basının kendi kendini kontrol etmesi bir çare olarak düşünülmüş ve ülkemizde 24 Temmuz 1960'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılan bir törenle Basın Ahlâk Yasası kabul edilmiştir.

Bu yasaya göre şu hususlara riâyet edilmesi öngörülmüştür:

a) Ahlâka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.

---

1 Hucurât sûresi âyet: 6

2 Nisa sûresi âyet: 83

b) Galiz kelimeler kullanılamaz.

c) Şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.

d) Fertlerin özel hayatı, küçük düşürücü şekilde teşhir edilemez.

e) İftira ve isnatta bulunulamaz.

f) Haberlerde olayların yorumunda gerçeklerden tahrif ve kısıtlama yoluyla ayrılınamaz.

Kur'ân basınla ilgili bu ahlâk yasasının bilhassa son cümlesi üzerinde daha kapsamlı ve anlamlı durmuştur. Diğer cümleler ise Kitap ve Sünnet'in birçok bölümlerinde daha tesirli biçimde açıklanmıştır. Tabii gerek Kur'ân'ın bu konudaki emir ve tavsiyeleri, gerekse Basın Ahlâk Yasası'na bağlı kalınmak, ciddi eğitim isteyen bir konudur. Toplumu bu düzeyde yetiştiremeyen milletler, ülkelerini birbirine yalan, iftira ve çamur atan, haysiyet kırıcı yayınlarda bulunan sadistlerin keyfine terketmiş olurlar. O halde her şeyden önce fazîletli, hak ve hukuka saygılı bir kuşak yetiştirmek şarttır. Bu da millî ve manevî değerlerle yoğrularak şifalı bir komprime haline getirilmiş şuurlu bir eğitimle mümkündür.

Kıyas ve İctihadın Cevazına Delil

لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

"Onlardan hüküm çıkarmaya yetkili olanları elbette onu bilirdi."

Âyette Nebet kökünden gelen İstinbat tabirine yer verilmiştir. Nebet'in sözlük mânası, kuyudan ilk kazıldığında çıkan sudur. Bu mânayla İslâm Fıkhında ilim adamının keskin zekâsı, açık zihni, sür'atli intikali, geniş tahsil ve kültürü ile ictihatta bulunup mesele ve hüküm çıkarmasına İstinbat denilmiştir.

Bu da kıyasa cevaz vermekte, ictihadın kapısını açık tutmaktadır. Çünkü dinî hükümlerin bir kısmı Kur'ân'dan anlaşılır; bir kısmı ise sünnetten. Bir kısmı da bu iki ana kaynaktaki menatta birleşen mesele ve hükme kıyas edilerek çıkarılır.

Âyette kıyas ve içtihada kapı açık tutulduğu gibi, yetkili ilim adamlarının her devirde kıyas ve ictihad yapabileceğine de işaret vardır.

Fahreddin Râzî de: "Bu âyet kıyasın şeriatta bir delil olduğuna delâlet

etmektedir," diyor ve devam ediyor: "İctihatta bulunup hüküm çıkarma yetkisi hem Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e, hem ümmetten yetkili kişilere verilmiştir. Ayrıca istinbat ve içtihada yetkisi olmayanların yetkili olanları taklît etmelerinin lüzumu belirtiliyor."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle savaş taktiğine temas edildi; duyulan haberlerin etrafa yayılmadan yetkili âmirlere ve ilim adamlarına iletilmesinin gereği belirtildi. Aşağıdaki âyetle yine aynı konuya geçilerek Allah yolunda, mü'min yalnız başına olsa bile cihat ile emrediliyor. Bu konuda mü'minlerin teşvîk edilmesinin önemine parmak basılıyor ve kuvvetler dengesine işaret edilerek bu hususta ilâhî kanuna atıf yapılıyor.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

84- O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvîk et. Ola ki Allah, o inkarcıların kuvvet ve saldırısını önler. Allah'ın kuvvet ve saldırısı ise, elbette daha şiddetlidir. (Saldırganları) uzaklaştırıp (onlara hakettikleri) cezayı vermesi de daha ağırdır.

İNİŞ SEBEBİ

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Uhud Savaşı sona erdiğinde Ebû Süfyan ile bir yıl sonra savaşmak üzere Bedr-i Suğra mevkiinde, Zilkade ayında buluşmayı sözleşmişlerdi. Mevsim gelince Allah Rasulü, vadedilen yerde savaşmaya hazırlandı ve mü'minleri bu savaşa katılmaya davet etti. Henüz İslâm'ın yüceliğini kalplerinin derinliğine yerleştiremeyen zayıf iradeli mü'minlerle münafıklardan kalabalık bir cemaat bu daveti pek olumlu karşılamadılar. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Kurtubî, Lübabu't-Te'vîl ve Medârik'in tesbitine göre, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle birlikte bu va'dedilen savaşa ancak 70 sahabe katılmıştı. Ebu Süfyan va'dini yerine getirmediğinden Bedr-i Suğra mevkiine giden mücahitler hiçbir olayla karşılaşmadan tekrar Medine'ye dönmüşlerdi.

1 Kurtubî - Medarik - Lübabu't-Te'vîl

İLGİLİ HADÎSLER

"Ey Ashabım! Şüphesiz ki Rabbim savaşmanızı emretti; artık siz de savaşın."[1]

"Doğrusu Cennette yüz derece vardır; Cenâb-ı Hak onları Allah yolunda cihat edenlere hazırlamıştır. İki derece arası yerle gök arası kadardır. Allah'tan dilekte bulunduğunuzda Firdevs Cennet'ini isteyin. Çünkü Firdevs, Cennet'in orta kısmında ve en yücesindedir. Firdevs'in üstünde Arş-i A'lâ bulunuyor. Cennet'in nehirleri Firdevs'ten kaynayıp akar."[2]

Mü'min Yalnız Başına da Olsa Cihat Etmekle Yükümlüdür

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ

"O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun."

Kur'ân konumuzla ilgili âyetle, Allah (celle celaluhu)'ya imân eden bir mü'minin görevini, sorumluluğunu belirleyip özetlemiştir. Buna en güzel örnek sayılan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in bu uğurda verdiği çetin mücadelenin, yükselen grafiğinin en son çizgisini "O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun," cümlesiyle noktalıyor.

O bakımdan her mü'min, bulunduğu, ya da bağlı olduğu toplum yapısında görevinin ölçüsünü, sınırını, sorumluluk ve yükümlülüğünü belirlemek zorundadır. Aksi halde mü'min olma vasfını yitirir. Günün şartlarına, toplumun ekonomik, kültürel ve psikolojik yapısına göre hizmet ve cihat stratejisini hazırlar. "Ben yalnızım" veya "Biz azınlıktayız, ahlâkan bozulan, azıp sapıtan şu insanları doğru yola getirmemiz mümkün değildir" diyenlerin, İslâmî faziletin çok gerilerinde hayvani bir hayatın esiri olarak sayılı günlerini tüketmeye çalıştıklarını unutmamak gerekir. Neme lâzım, diyen, neye lâzım olur? Böylesi ne işe yarar?

Ama Allah ve Rasulüne gönülden inanıp bağlanan ve bu doğrultuda dâvanın yüceliğini, yıkılan ahlâkın, kopan millî ve manevî değerlerin önemini kavrayan; büyük dâvaların gerçekleşmesinin çok büyük himmetler, gayretler, ve hayırhahlıklar istediğini idrak eden bir fert olarak ben veya birkaç kişi olarak bizler, milyonlarca insanlar arasından seçilip "mü'min"

1 İbn Murdeveyh - İbn Kesîr/Ebû'l-fidâ: 2/335, 339

2 Buhari: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den - Ahmed: 2/335, 339

sıfatına lâyık görüldük. Bu bakımdan bendeki veya bizdeki sıfat, dâvanın yüceliği ve kutsallığıyla eşdeğerdedir. Gereğini yerine getirdiğimiz ya da getirmeye çalıştığımız sürece ona lâyığız. Yaşamak, servet, para ve benzeri geçici nesneler amaç değil, saldırgan düşmanı yenmek ve öylece amaca erişebilmek için vasıtadır. Vasıtayı amaç kabul edip bu uğurda bir ömür tüketenler hiçbir zaman imân cevherine, mü'minlik sıfatına lâyık değillerdir! der ve mevcut imkânlarla Allah (celle celaluhu)'nun son dinine, Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mukaddes emanetine, insanlığın saadet ve selâmetine hizmete koyulursa, "O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun." hitabına mazhar olur. Şüphesiz ki bu da bahtiyarlığın tâ kendisi, insan olmanın en belirgin alâmetidir.

Kuvvetler Dengesi

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ

"O halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Mü'minleri de savaşa teşvik et. Ola ki Allah, o inkarcıların kuvvet ve saldırısını önler."

Yeryüzünde şiddet ve tuğyanı, haksız saldırı ve sömürmeyi durduran, kuvvetler dengesidir. Bu da Allah (celle celaluhu)'nun milletlerden yana sergilediği varolma kanunlarından biridir. Allah (celle celaluhu) bu dengeyi sağlamayı murat eder. İnsanların çoğu ise, bu dengeyi bozma gayretindedir. Dünyada süper güçler arasındaki kuvvetler dengesi bozulunca cihan harbine yol açılır. Komşu devletler arasında bozulunca istilâ ve sömürü başgösterir. Bu bakımdan her millet az-çok varlığını sürdürebilmek için en az komşu ülkelerin kuvvetine denk bir güce sahip olmak zorundadır.

Kur'ân'da özellikle Müslüman milletlere ve mü'min fertlere seslenilerek kuvvet dengesi sağlamaları emrediliyor.

"Mü'minleri de savaşa teşvik et!" emri çok geniş kapsamlı hükümler taşımaktadır:

a) İmândan kaynaklı cesaretlerini artır, kahramanlık ruhunu aşıla.

b) Geçmiş ve şimdiki milletlerin tarihini, ekonomik ve kültürel yapılarını, yükseliş ve yıkılışlarının sebeplerini çok duyarlı biçimde öğret.

c) Harp sanatını eğitim yoluyla kalblere ve kafalara işle.

d) Harp sanayiini geliştir.

e) Yetişmekte olan kuşakların pısırık, korkak ve maddeci yetişmesine imkân verme ve verdirme.

f) Allah ve din sevgisini bütün sevgilerin ve amaçların üstünde tutarak çok metotlu şekilde bunu gönüllere ve dimağlara nakşet.

Bütün bu gayret ve tedbirlerden sonra Allah (celle celaluhu)'ya güvenip dayan. Çünkü Allah (celle celaluhu) herhalde o küfredenlerin kuvvet ve saldırısını durdurup dengeyi sağlar. Çünkü mü'minler kendilerine düşeni yeterince yapıp insan gücünün erişebileceği çizgiye gelince, bu kez ilâhî yardım ve inayet art arda tecelli etmeye başlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetle mü'minlerin savaşa teşvik edilmesi emredildi. Aşağıdaki âyetle aynı konuya bir başka açıdan bakılarak savaşta arkadaşını yalnız bırakmayıp ona yardımcı olanın mükâfatı belirtiliyor. Aksi bir davranış içinde ikiyüzlülükte bulunanların ise, bu yüzden ortaya çıkacak şer ve felâketten nasîbini alacağı hatırlatılıyor. Rüzgâr eken fırtına biçer, atasözünün ne kadar isabetli olduğu anlaşılıyor. Günümüzdeki anarşik olaylarda bunu -şüpheye yer bırakmayacak biçimde- doğruluyor.

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

85- Kim güzel bir şefaatte bulunur (hakkını savunamayan birine sahip çıkıp haklılığını ispatlamasını veya suç zanlılığından kurtarılmasını sağlarsa), ona, o şefaatten (sevap ve sonuç bakımından) bir pay vardır. Kim de kötü bir şefaatte bulunursa ona da (günah ve suç bakımından) bir hisse vardır. Allah, her şeyi görüp gözeten ve her şeye gücü yetendir.

İNİŞ SEBEBİ VE İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz oturuyordu. Bir adam gelip bir şeyler istedi. Allah Rasulü Ashabına dönerek şöyle buyurdu:

"Şefaat edin, (hayırlı işlerde aracı olun) ki ecre (mükâfata) erişesi-

niz. Allah Peygamberinin dili üzerinde dilediğini hükmeder."[1]

"İhtiyacını dile getirip (yetkililere) ulaştıramayanın ihtiyaç ve dileğini siz (aracı olup) ulaştırın. Kim, ihtiyacını ulaştıramayan kimsenin ihtiyaç ve dileğini (aracı olup) sultana ulaştırırsa, Allah kıyamet günü onun ayağını Sırat üzerinde tesbit edip (kaydırmaz)."[2]

Münafıklardan birkaç kişi arkadaşlarının savaşa katılmamaları için Peygamber'e gelip izin istediler; mü'minlerden çoğu da, savaşa katılmak azminde olup fakat savaşta kullanacak araç ve gereci bulamayan din kardeşlerine bu hususta da yardımcı olmak için çırpınıp duruyor ve servet sahiplerinden bunu sağlamak için aracı oluyorlardı.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[3]

Şefaatin Ölçü ve Anlamı

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً

"Kim güzel bir şefaatte bulunursa..."

Şefaat "şefi'" kökünden türetilen bir kelimedir ki sayıda çift rakama delâlet eder. İki kişi arasında iyi niyetle aracı olmaya çalışan kimseye de -ihtiyaç sahibini yalnız bırakmayıp ona eşlik ettiğinden- şefaatçi, denir.

O halde "şefi'" sözlük olarak daha çok bir şeyi diğerine eklemek anlamına gelir. Bu mânayla "şuf'a", kişinin kendine ait mülkü ortağının mülküne eklemesi anlamında kullanılır.

Kelimeye bu açıdan bakıldığında, âyette anılan "şefaat", ihtiyaç sahibi birisinin arzu ve dileğini diğerinin nüfuz ve kıymetine eklemek için aracı olmak demektir.

Toplum yapısında ihtiyacını dile getiremeyen, derdini anlatamayan zayıf ve sahipsizlere sahip çıkıp aracı olmak kadar asil bir davranış var mıdır? Böyle davranmak hem insanî, hem dinî bir vecibe değil midir? Başkasının derdi ve ihtiyacıyla ilgilenilmeyen bir toplulukta, her şeyden önce fertler yalnızlığa itilmiş demektir. Böyle olunca da onların sosyal hayat-

1 Buharı - Müslim: Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'den

2 Taberani: Ebu Derdâ (radıyallahu anh)'den - Muhtarü'l-Ahadîs

3 Mefatihü'l-Gayb/Fahreddin Râzî

larının, diğer bir tabirle toplum içinde yaşamalarının bir bakıma değer ve anlamı kalmıyor.

İslâm, toplumun böylesine hazîn bir dağınıklığa ve ilgisizliğe itilmemesi için iyilikte, yardımlaşma ve dayanışmada, haklı davalarda insanlara özellikle din kardeşlerimize yardımcı olmamızı, haklarını korumamızı, sıkıntılarını gidermeye çalışmamızı, gerektiğinde aracı olmamızı emreder. Haksızlık, adaletsizlik, şer ve kötülüğe kapı açan konularda ise, şefaatçi olmaktan herhalde kaçınmamızı, bu hususta ara yerde vasıta olmaktan sakınmamızı telkin eder. Daha çok dine, memleket ve millete, ahlâk ve fazîlete, ilim ve irfana hizmet edenlerin yanında yer almamızı, onları yalnız bırakmamamızı en duyarlı biçimde bildirirken, haksızlardan yana olmanın büyük bir vebale yol açacağını, ekilen rüzgarın ancak fırtına ürünü vereceğini hatırlatır.

Böylece sosyal yapıyı sağlıklı, güvenli ve huzurlu şekilde ayakta tutmanın önemli sebeplerinden birini sergiler.

Avukatlık Mesleği

Kur'ân "şefaatçi ve aracı" tabirleriyle bu mesleğe işaret etmektedir. Eski Yunan ve Roma'da, dava halinde tarafların akraba hattâ arkadaşlarına, tarafları yargı önünde savunma imkânı verilerek bu ülkelerde avukatlık mesleğine imkân tanındığı söylenir. Bu doğrudur. Ama İslâm bu mesleğin ana fikrini ortaya koymuş, statüsünün hazırlanması için bol malzeme sunmuştur.

"Kim güzel bir şefaatte bulunur, (birinin hakkını ya da ihtiyacını sağlamakta aracı olursa, kendisine sevap bakımından) bir pay vardır." buyurulurken Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bunu biraz daha açıklayarak şöyle tavsiye etmiştir:

"İhtiyacını dile getirip (yetkililere) ulaştıramayanın ihtiyacını siz (aracı olup) ulaştırın. Kim ihtiyacını ulaştıramıyan, dileğini arz edemeyen kimsenin ihtiyaç ve dileğini (aracı olup) sultana iletirse Allah kıyamet günü onun ayağını Sırat üzerinde tesbît edip (kaydırmaz)."[1]

İslâm yukarıdaki âyetle avukatlığı sadece kendini savunmaktan âciz olup haksızlığa uğrayanlardan veya uğrama ihtimali kuvvetli olanlardan

1 Taberânî: Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'dan

yana düşünüp teşvik etmiştir. Zalimleri, zorbaları, ahlâksızları masum göstermek için savunanları ise, kınayıp azap ile korkutmuştur. Gerçi Batı Hukuku'nda da bu mesleğe yeterince yer verilmiş, hukukî münasebetlerin düzelmesinde, her türlü hukukî mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesinde avukatın şahsî bilgi ve tecrübesinden yararlanmaya geniş kapı açılmıştır. Ne var ki, İslâm'ın hilâfına -haklı olsun, haksız olsun; zâlim olsun mazlum olsun; cani olsun, cinayetten geniş çapta zarar görmüş bulunsun- her davalı ve davacıyı savunmakta bir sakınca görülmemiştir.

Suç işlediği kesinlikle bilinen ve bu yüzden mutlaka ceza görmesi gereken bir kişiyi masum ve suçsuz göstermek için savunmak İslâm'ın getirdiği şefaatçi ve aracı sistemine ters düşer.

"Zalim olsun, mazlum olsun din kardeşine yardımcı ol!" mealindeki sahih hadîsin açıklamasını bir soru üzerine bizzat Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz yapmış, şüphelere yer bırakmamıştır:

"Mazlum ise zulümden kurtulması, hakkının iade edilmesi için yardımcı ol. Zâlim ise, daha fazla zulüm işlemesine engel ol."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, toplum arasında hakkını savunamayan, derdini anlatamayan zayıflardan yana aracı olmanın, fazîlet mücadelesi anlam ve hükmünü taşıdığı belirtildi. Fertleri dağınık, bir kenara itilmiş bir toplumda hayır bulunmadığına işaret edildi.

Aşağıdaki âyetle, sosyal yapıyı dayanışma ve fazilet mücadelesi gibi yüksek amaçlara yönelik davranışlarla kuvvetlendirirken bunun metot ve yöntemini bilmenin gereğine dolayısıyla temas ediliyor. Karşılıklı sevgi ve saygıyı, güven ve itimadı yaygınlaştıran selamlaşmanın önemi sergileniyor.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

86- Sevgi, saygı ve selâm ifâde eden bir söz ile size ilgi ve saygı gös-

1 Buharî/Mezâlim: 4, İkrah: 7 - Tirmizî/Fiten: 68 - Dârimî/Rikak: 40 -Ahmed: 3/99, 201

terildiğinde, siz de ondan daha iyisiyle ilgi ve saygı gösterin veya aynen karşılık verin. Şüphesiz ki Allah, her şeyin hesabını lâyıkıyla görendir.

İLGİLİ HADÎSLER

Bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordu:

- Ey Allah'ın Rasulü! İslâm'ın hangi (hasleti) daha hayırlıdır? Cevap verdi:

- (Muhtaçlara, yakınlarına ve dostlarına) yemek yedirirsin, tanıdığın ve tanımadığına selâm verirsin."[1]

"İmân etmedikçe Cennet'e giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe imân etmiş sayılmazsınız. Sizi bir şeye irşat edeyim mi? Onu işlediğinizde birbirinizi seversiniz: Selamlaşmayı aranızda yaygınlaştırın."[2]

Bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelip "es-Selâmu aleyke" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: **"Ve aleyke's-Selâm ve rahmetullahi"** diyerek karşılık verdi. Az sonra başka bir adam gelip "es-Selâmu aleyke ve rahmetullahi" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: **"Ve aleyke's-Selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu"** diye karşılık verdi. Az sonra bir başkası gelip: "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu" diye selâm verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: **"Ve aleyke."** diye karşılıkta bulundu. Bunun üzerine adam, Peygamber Efendimiz'e: "Anam babam sana feda olsun; benden önce iki adam sana selâm verdiğinde bana verdiğin karşılıktan fazlasını onlara verdiniz." dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: **"Sen bize söylenecek bir fazlalık bırakmadın ki."**[3]

"Selâm'ı yaygınlaştırın ki esenlikte kalasınız."[4]

Selâm'in Sosyal Yapımız Üzerindeki Olumlu Tesiri

Selâm: Esenlik, selâmet, barış, huzur, rahat, iyi ve hayırlı olma, güven ve itimat sunma gibi yüksek amaçlara yönelik anlamlar taşıyan bir sevgi, saygı ve güven deyimidir. Aynı zamanda Allah (celle celaluhu)'nun sıfatlarından biridir. Çünkü Cenâb-ı Hak, esenlik ve selâmetin sonsuz kaynağıdır; her

1 Buharî/İman: 5. 6, 20 - Müslim/İman: 63, 65

2 Müslim/İman: 93 - Ebû Dâvud: 131 - Tirmizi/Sifatü'l-kıyâmet: 54

3 İbn Cerir Taberî: Selmân el-Farisî'den

4 İbn Hibban/Kendi Sahih'inde: Abdullah bin Amr (radıyallahu anh)'dan

türlü kusur ve ayıptan, noksanlık ve eksiklikten, son bulmak ve yok olmaktan münezzehtir. Bu mânayla Selâm, Allah (celle celaluhu)'ya sıfat olmuştur.

Bütün bu incelik ve yüce amaçları ifade eden başka bir sevgi ve saygı kelimesi yoktur. Fertlerin birbirine karşı bu derece sevgi ve saygı dolu güzel dileklerde bulunması, her şeyden önce aralarındaki yabancılığı, kopukluğu, soğukluğu ve dargınlığı kaldırır. Sosyal yapımız bununla güç kazanır, huzur bulur.

Selâm Nasıl Verilir?

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا

"Sevgi, saygı ve selâm ifâde eden bir söz ile size saygı gösterildiğinde, siz de ona daha iyisiyle veya aynen karşılık verin."

Sahih rivayetlerden edindiğimiz bilgiye göre, ilk selâm verme sünnetini koyan Âdem Peygamberdir. Cenâb-ı Hak O'nu yarattıktan sonra şöyle buyurdu: "Git de şu oturan bir grup meleğe selâm ver ve sana nasıl karşılık vereceklerini iyice dinle! Çünkü bu hem senin, hem zürriyetinin birbirini sevgi ve saygı ile selâmlaması olacaktır." Bu emir üzerine Âdem Peygamber meleklere gidip "es-Selâmu aleyküm." dedi. Onlar da: "Ve aleyküm̈ü's-Selâm ve rahmetullahi." diye karşılık verdiler.[1]

O halde selâm vermek bir sünnet-i kadîmedir. Onu cevaplandırmak ise vaciptir.

Selâm verilen, bir kişi bile olsa, ona çoğul zamiri ile "es-Selamu aleyküm." demek daha iyidir. Çünkü beraberindeki melekler de buna girmiş olur.

Verilen selâma belirtilen ölçüler içinde fazla bir kelimeyle karşılık vermek de sünnettir. Çünkü her kelimeye karşılık on sevap vardır.

Ashabdan İmrân bin Husayn (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir adam, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, "es-Selâmu aleyküm." dedi. Peygamber Efendimiz ona karşılık verdikten sonra **"On sevap"** buyurdu. Az sonra bir diğer adam gelip, "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah." diyerek selâm verdi. Efendimiz ona da karşılık verdi ve **"Yirmi sevap"**

1 Buharî/Enbiya: 1 - İsti'zan: 1 - Müslim/Cennet: 28

buyurdu. Sonra bir başka adam daha gelip, "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu." diyerek selâm verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ona da karşılık verdikten sonra, **"Otuz sevap."** buyurdu.

Hadîslerin ışığında genel kaide şudur:

"es-Selâmu aleyküm." diyene, "Ve aleykümü's-Selâm ve rahmetullah." diye karşılık vermek; "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullahi." diyene, "Ve aleykümü's-Selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu." demek; bu ölçüde selâm verene de aynen karşılık vermek sünnettir.

Nitekim bir adam, İbn Abbas (radıyallahu anh)'a bu son ölçüyü aşıp selâm vermiş, İbn Abbas ona: "Selâm, berekât kelimesiyle biter;" diye uyarıda bulunmuştur.

Ayrıca selâm verirken de, alırken de sesi biraz yükseltmek müstehaptır.

Selâm vermek sünnet, alıp karşılık vermek vaciptir.

Cemaate verilen selâma hepsinin karşılık vermesi daha iyi ve daha sevaplıdır. Sadece aralarından bir veya birkaç kişinin karşılık vermesi kâfidir.

Selâm, İslâm'ın açık belirtilerinden biridir; onu yaygınlaştırmak İslâmî havayı estirmektir. Topluma esenlik, ferde ahlâk ve fazilet kazandırır.

Selâm'da Ölçü ve Edep

Hayvan veya motorlu bir araç üzerinde bulunan kimse yaya olana; yürümekte olan, oturana; az sayıdaki kişiler çok sayıda olanlara, yaşça küçük olanlar, büyük olanlara selâm verirler.

Kadınlara, toplu halde bulunuyorlarsa ve her iki taraf için de bir fitne endişesi yoksa selâm verilir. Nitekim Yezid kızı Esma diyor ki: "Biz kadınlar bir cemaat halinde oturuyorduk. Allah Rasulü yakınımızdan geçerken bize selâm verdi."

Yalnız bulunan genç ya da yabancı kadına selâm verilmez. Yaşlı kadına selâm verilebilir. Kadınların ise, selâma karşılık vermeleri vacip değildir. Sesleri işitilmeyecek kadar yavaşça karşılık vermelerinde bir sakınca yoktur.

Kadınların kendi aralarında birbirilerine selâm vermeleri, erkeklerin birbirlerine selâm vermesi gibidir.

Kimlere Selâm Vermek Mekruhtur

a) Küçük ya da büyük abdest bozana,

b) Hamamda çıplak, ya da yarı çıplak bulunanlara,

c) Uyuyan kimseye,

d) Namaz içinde bulunana,

e) Ezan okuyana,

f) Kur'ân okuyana,

g) Açıktan günah işleyip Allah kullarından utanmayana,

h) Dinden olmadığı halde dindenmiş gibi şeyler uyduran bid'atçılara,

ı) Zalimlere, insan haklarına el uzatanlara,

i) Müşriklere, gayr-i müslimlere,

k) Sofra başında yemek yiyenlere, selâm vermek mekruhtur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Dünya ve âhiret esenliğini kalplere işleyen ve bunun için selamlaşmanın yaygınlaştırılmasını emreden Kur'ân, İslâm'ın insanlığa kazandırmak istediği yüce amaçları bir türlü anlayamayanlara çok duyarlı biçimde seslenerek, Allah (celle celaluhu)'nun kıyamet günü bütün insanları toplayıp bir araya getireceğini haber veriyor. Bununla bir bakıma, ferdin topluma bağlı kalmasını, sosyal yapıyı dengeli ayakta tutmaya çalışmasını öneriyor.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰـهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ؕ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

87- Allah'tan başka hiçbir ilâh yok, ancak O vardır. (Meydana geleceğinde) hiç şüphe olmayan kıyamet günü mutlaka sizi toplayıp bir araya getirecektir. Allah'tan daha doğru sözlü kim?

İki Esas

Allah (celle celaluhu)'nun varlığına ve birliğine, kıyametin mutlaka meydana geleceğine imân etmek, dinde önemli iki esastır. Bütün ibâdetlerin, ita-

atlerin, fazîlet ve iyi ahlâkın kaynağı ve en sağlam dayanağı bunlardır. Gönderilen her peygamber insanlara bu hakikati tebliğ edip onları bu doğrultuda eğitmek üzere görevlendirilmiştir. Zıtlar âleminde iki zıt sıfatı kendinde taşıyan âdemoğlu ancak tevhîd (Allah'ı bir bilip tanıma) esasına inanarak bedenle ruhu, dünyası ile âhireti, zenginiyle fakiri, efendisiyle kölesi arasında denge sağlayabilir.

Zayıflardan yana olmak, kardeşliğin sıcak havasını estiren selamlaşmayı yaygınlaştırmak sözü edilen dengenin belirtilerinden ancak bir ikisidir.

Cemaatten Ayrılmamak

Son dinin sosyal hayatımıza sunduğu en büyük lûtuflardan biri de toplumdan yana, onun bir parçası bulunma şuurunu taşımamızı emretmesi ve bunun gerçekleşmesi için eğitim yollarını belirlemesidir. Ferdi topluma hazırlamak, toplumu imân ve fazîlet doğrultusunda sağlam esasa oturtmak ancak eğitimle olur.

Kur'ân ilgili âyetle, toplumdan kopan, selamlaşmayı kesen, güven ve dayanışmadan yana adım atmayan fertlere sesleniyor: Toplumdan ne kadar koparsanız kopun, selâmlaşmak gibi yüce amaçlara yönelik iyi davranışlardan ne kadar uzak kalırsanız kalın, bunun doğuracağı kötü sonuca dünyada da, âhirette de katlanmak zorundasınız. Çünkü ilgili âyetten iktibasla Cenâb-ı Hak;

"Şanıma andolsun ki vukuunda hiç şüphe olmayan kıyamet günü elbette sizi bir araya getirip toplayacağım," buyurmuştur. Ondan daha doğru sözlü kim vardır?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle, her fazîletin kaynağı, her iyi ahlâkın dayanağı, hayırhahlık ve dayanışmanın menbaı olan Allah'a ve âhirete imân esası belirtildi. Sağlam ve dengeli bir toplum oluşturmanın yararına işaret edilerek özellikle İslâm'da cemaatin önemi hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, toplumu kargaşalıktan, fitne ve fesattan, çıkarcıların saldırısından, ikiyüzlülerin entrikalarından korumanın gereğine değiniliyor, küfrünü açığa vurup ülkeyi huzursuz edenlerin tenkili hatırlatılıyor. İmanlı, disiplinli ve faziletli bir cemaat oluşturmanın tek yolunun ciddi bir eğitim olduğu dolaylı anlatılıyor. İç ve dış düşmanlar hakkında çok uya-

nık bulunmanın lüzumuna parmak basılıyor.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا
مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا
وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ
عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا
جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ
وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ
وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ
وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

88- Size ne oluyor da, Allah kendilerini kazandıkları (bunca vebal ve günah) yüzünden başaşağı ettiği halde münafıklar hakkında iki fırkaya ayrılıyorsunuz! Yoksa Allah'ın (sünneti ve koymuş olduğu hayat kanunu gereği) saptırdığını siz mi doğru yola eriştirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa elbette onun için (doğru) bir yol bulamazsın.

89- Kendileri küfre girdiği gibi, sizin de küfre girip (onlarla) eşit olmanızı çok isterler. Artık (bu durumda inanıp) Allah yolunda hicret edinceye kadar, onlardan dost edinmeyin. Eğer (inanmayıp) yüzçevirirlerse, o takdirde bulup yakaladığınız yerde onları öldürün; onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin.

90- Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme varıp sığı-

nanlar veya sizinle savaşmaktan, ya da kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralmış olarak size gelenleri öldürmeyin. Allah dileseydi onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. O halde sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle savaşmazlar ve size barış önerirlerse, artık Allah onlara karşı (tecâvüzde bulunmanız için) size bir yol bırakmamıştır.

91- Onlardan diğer bir kısmını da hem sizden güven içinde olmayı, hem kendi kavimlerinden güven içinde kalmayı arzu eder (bir tutum içinde) bulursunuz. Ama ne kadar fitneye sevkedilirlerse, başaşağı (o fitnenin) içine atılırlar. Şayet sizi bırakıp bir tarafa çekilmezler, size barış teklif etmezler ve ellerini de (sizden) çekip tutmazlarsa, bulduğunuz yerde onlar aleyhine, size çok açık bir belge ve yetki verdik.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivayetlere göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle beraber Uhud Savaşı'na çıkan, fakat savaş yerine varmadan geri dönen münafıklardan bir grup hakkında mü'minler görüş ayrılığına düştüler: Kimi onları öldürelim, kimi de öldürmeyelim, dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[1]

Diğer bir rivayet:

Mekke'den bir topluluk hicret edip Medine'ye geldikten sonra, tekrar Mekke'ye dönüp ticarî araç-gereçlerini getirmelerini öne sürerek Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den izin istediler. Amaçları Allah (celle celaluhu)'dan başkası idi. Medine'deki mü'minler onlar hakkında şüphelendiler: Kimisi, "onlar münafıklardır, bizi aldattılar;" derken, kimisi de: "Hayır onlar mü'mindirler, ihtiyaçlarından dolayı Mekke'ye dönmek zorunda kaldılar" diyerek farklı yorumlarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[2]

Başka bir rivayet:

Mekke'de İslâm'a giren, fakat hicret etmeyip kalan ve bu arada müşriklere arka çıkan bir grup hakkında, meseleye açıklık getirmek için yukarıdaki âyetler indi.

Veya münafıkların başı Abdullah bin Selûl'le ilgili olarak inmiştir.

1 Buharî - Müslim - Ahmed bin Hanbel - İbn Kesîr: Bendar (radıyallahu anh)'dan

2 Esbab-i Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali/İbn Kesîr/Ebû'l-Fida.

Açıktan İnkâra Sapanlar Hakkında Farklı Görüşe Gerek Yoktur

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ

"Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki fırkaya ayrılıyorsunuz?"

İslâm'a girdikten veya o ortam içinde doğup geliştikten sonra küfrü gerektiren söz ve davranışlarda bulunan kişiler hakkında, -ciddi ve açık bir dönüşleri ortada yoksa- tartışmak gereksizdir. Çünkü dinin belli hükümlerinden biri de zahire göre yargıda bulunmaktır. Gönüllerdekini ise Allah (celle celaluhu) bilir.

O halde dün olduğu gibi, bugün de Müslüman topluluğu içinde küfür ve nifakını açıklayıp belli edenler eksik değildir:

- Faiz, ticarî alanda iş sahipleri için yararlı bir yoldur.

- Canım, din de her şeyimize karışıyor, hangi yana dönsek, haramdır, diyor. Böyle saçmalık olur mu?

- İslâm'ın koyduğu hükümler, cahiliye devri Araplarının yaşayışıyla ilgilidir. Medenî insanların bu tür hükümlere ihtiyacı yoktur.

- Kur'ân sadece o günkü yontulmamış Araplara gönderilmiştir.

- Hz. Muhammed çok akıllı ve ileriyi gören bir adamdır. Arapları ancak **"Ben Allah'tan alıp öylece konuşuyorum"** diyerek yola getirebilmiştir.

- Kur'ân çağımıza hitap etme güç ve özelliğinden çok uzaktır.

- Din, cahil halk için lüzumludur.

- Cennet ve Cehennem kavramları, çöldeki Arapları yola getirmeye yönelik güzel bir buluştur.

- Dinimden dönerim, bağlı bulunduğum siyasî partimden dönmem.

Gibi sözleri açıkça söyleyenlerin, cami ve cemaatle, ibâdet ve zikirle alay edenlerin; ezan sesini duyunca rahatsız olup dine ve dindarlara dil uzatanların söz ve davranışları küfürdür; hakkı inkâr, dinin lüzumunu reddetmektir. Artık böyleleri hakkında -tevbe edip dine döndükleri açık delil ve belgelerle sabit olmadıkça- farklı hüküm, ayrı görüş ortaya koymanın bir anlamı yoktur. Küfre rıza küfür, günaha rıza günahtır. Böyleleri sapıtmıştır, irtidat etmiştir, yani İslâm ile bağları kopmuş, Muhammed (sal-

lallahu aleyhi ve sellem) ile ilgileri kesilmiştir. Bulundukları hal üzere ölürlerse, küfür üzere ölmüş kabul edilir ve namazları kılınmaz.

O halde namaz ve ibâdetle alay edeni, cami ve cemaate dil uzatanı, dinin lüzumuna inanmayanı ölünce cami önüne getirip musalla taşına koymak, mutlaka namazı kılınsın, diye tartışmak büyük bir günah, ağır bir vebaldir. Kur'ân bu gibiler hakkında kesin hükmünü 1400 yıl önce koymuştur:

"Onlar için ister bağışlama dile, ister dileme (farketmez). Onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen, Allah elbette onları bağışlamayacaktır. Bu böyledir; çünkü onlar Allah ve Peygamber'i inkâr ettiler. Allah ise hak yolundan çıkmış ahlâksızları doğru yola eriştirmez."[1]

İslâm'da Üç Türlü Hicret Var:

1- İslâm'ın ilk yıllarında her şeyi terkedip kendini Allah'a, Peygamber'e ve dine adayan mü'minlerin Mekke'den Medine'ye olan hicretleridir.

Bu hicret her türlü övgünün, takdirin üstünde bir anlam taşır. Malını ve canını din yolunda vakfedenlerin ortaya koyduğu fedakârlık ne ile ölçülebilir?

2- Mü'minlerin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle birlikte korkmadan, çekinmeden, ölümden yana bir endişe duymadan Allah yolunda cihada çıkmaları, bir bakıma cihad, bir bakıma hicrettir. Kutsal savaş anlamı taşıdığından cihat; mal ve serveti, çoluk çocuğu bırakıp ölüme gitmek, ruhu asıl sahibine kavuşturmak anlamında bir hicrettir.

Bunda imân kuvveti, sabır ve metanetin derin mânası, Allah hoşnutluğunu kazanmanın köklü inancı yer almakta ve en yüce amaçlara yönelmenin derin zevki kendini hissettirmektedir.

3- Mü'minlerin Allah (celle celaluhu)'nun -yine insanların yararına- yasaklayıp haram kıldığı şeylerden uzaklaşıp nefislerine hâkim olmaları; ancak Allah (celle celaluhu)'nun emrettiği, mübah kıldığı şeylere yönelmeleri, nefs ikliminden ruh iklimine olan hicrettir.

Birinci anlam ve ölçüdeki hicret, o devre ve o mü'minlere has bir rahmettir. Mekke'nin fethiyle sona ermiştir. Tekrarı mümkün değildir.

---

1 Tevbe sûresi âyet: 80

İkinci anlamdaki hicretin ise, iki özelliği vardır: Biri, Rasulullah ile birlikte olmak, diğeri Allah yolunda cihat etmek. Birinci özelliği o devre has bir rahmettir ki gelip geçti. İkinci özelliği, kıyamete kadar sürüp gidecektir.

Üçüncüsü, her devre ve her kuşağa yönelik bir rahmettir ki ciddi eğitim, sistemli çalışma, yüksek himmet ister.

Herkes Kendi İnanç ve İdealinde Adam Arar

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً

"Kendileri küfre girdikleri gibi, sîzin de küfre girip onlarla eşit olmanızı isterler."

İnsan psikolojisi bu ya; herkes toplum içinde kendi inanç ve ideali doğrultusunda kişilerle birleşip kaynaşmak ister. Bu doğrultuda olmayan kişileri kendine uydurmaya çalışır, sonuca varabilmek için çok gayretler sarfeder. Arzuladığı noktaya getiremeyince de ya kopar ya da çetin bir mücadele içine girer; destek bulduğu, yandaş sağladığı ölçüde mücadelesini sürdürür. Bulamayıp yalnız kaldığı takdirde yavaş yavaş düne kadar kınayıp beğenmediği kimselerle yakınlık kurma arzusuna kapılır. Çok geçmeden ister istemez bu kez kendisi onlara uyar ve böylece kısmî bir uyum sağlama doğar. Aksi halde yalnızlığa itilir. Çünkü inançları, idealleri ayrı olan iki kişinin bir arada uyum içinde yaşaması çok zor ve bazan imkânsızdır.

İşte toplum yapısını için için kemiren, huzursuz ve tedirgin eden sebeplerin başında bu uyumsuzluk gelir. O bakımdan her millet kendi bünyesinde yeni kuşakları oluştururken öz değerlerine, millî kültürüne, aile ve sosyal düzenine göre ciddi bir eğitim sistemiyle işe başlar ve her birine bu konuda da fırsat eşitliği tanır. Yabancı kültüre kapı açmamak, yabancı ideolojiye yer vermemek için çok duyarlı davranır; ders kitaplarını, müfredat programını ona göre hazırlayıp bir komprime haline getirirse, ancak birlik ve beraberlik sağlayabilir.

İslâm'a gelince: O ilâhî nizamıyla, yüksek terbiye ve aydınlatıcı irfan metoduyla ayrı, fakat yepyeni bir eğitim sistemi getirmiş ve:

"İlim tahsil etmek, kadın erkek her Müslümana farzdır."[1] esasından hareketle hem fırsat eşitliğini, hem her ferdin mutlaka okuyup bilgi-

1 İbn Mâce/Mukaddeme: 17

sizlikten kurtulmasını gerekli kılmış; aynı bahçede aynı toprak, aynı su, aynı gübre, aynı güneş ve havayı alan fidanların birbirine çok yakın ölçü ve değerde yetişebileceğini örnek olarak dikkate almıştır.

Belirtilen ölçü ve metotla meydana getirilen eğitim sistemi, farklı inançları, birbirine yabancı idealleri kendi bünyesinde barındırmaz; hem de böyle bir filizin yeşermesine pek imkân vermez. Bu nedenle yetişen kuşaklar arasında sürtüşme, tartışma ve vuruşma diye huzursuzluklar baş göstermez.

Aksi bir yol izleyen milletler ise, farklı inanç ve idealde yetişen kuşakların kurbanı olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Günümüzde kendi öz değerleri ve öz kültürüyle eğitimini yönlendiren milletler bu fırtınanın dışında, yönlendiremeyenler ise içinde bulunuyorlar.

İslâm'ı Bırakıp İnkara Sapanlar

وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin."

İslâm'dan kopup yabancı ideolojinin kurbanı olan bir nesli, inkâr, ya da materyalizm bataklığından kurtarmak hayli zordur; Büyük himmetler, güçlü kadrolar, inanan kalpler, sızlayan vicdanlar, yön veren kalemler, aydınlatan kafalar, yol gösteren mürşitler, cömert zenginler, fedakâr fakirler, kuvvetli hatipler, geniş kültürlü bilginler gerek.

"Dünya ya da milletler beş şey ile ayakta durabilir: Hükümdarların adaleti, âlimlerin ilmi, kahramanların cesareti, zenginlerin sehaveti, salihlerin duası..." diyenler, milletlere en sağlam yolu göstermeye çalışmışlardır.[1]

İnkâr ve ideal katılaşıp katmerlenince tuğyana (anarşizme) dönüşür. Düşünce ve inançlar silah zoruyla kabule mecbur tutulur, karşıt görüşü ve o görüşte olanları yok edinceye kadar uğraşıp çırpınır. İş bu çizgiye gelince, artık Allah'a imân edenlerle sapıtanların anlaşıp bağdaşması, bir arada uyum içinde yaşaması güçleşir. İnkarcı sapıkları, modern putperestleri dost ve yardımcı sanmak büyük bir gaflet olur.

İşte Kur'ân bu gerçeğe parmak basıyor, mü'minlerin nasıl bir yol takip edeceğini, hangi araçlardan yararlanacağını, ne gibi çarelere başvu-

1 Bu sözler, Endülüs İslâm Üniversitesi'nin kapısına yazılmıştır.

racağını açıklıyor. Daha doğrusu sağlam metotlar sunuyor:

"Artık (bu durumda inanıp) Allah yolunda, (inkâr, tuğyan ve materyalizmi bırakıp Hakk'a dönerek) hicret edinceye kadar, onlardan dost edinmeyin." "Eğer (inanmayıp İslâm'dan) yüzçevirirlerse, o takdirde bulup yakaladığınız yerde onları öldürün; onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinin."[1] Çünkü inkarcı maddeciden dost olmaz.

Başka Bir Ülkeye Sığınma Hakkı

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ

"Ancak sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme varıp sığınırlar veya..."

İslâmî sisteme başkaldırıp yabancı bir ideolojinin kurbanı olan ve inkârı ideal edinerek Müslümanları, İslâm Devleti'ni huzursuz eden sapıkları, tuğyanlarından vazgeçirmek için bütün yollar denendikten sonra Kur'an imhaya karar verir. Bu durumda inkarcı bozguncular başka bir ülkeye sığınacak olurlarsa, İslâm Devleti nasıl bir yol takip eder? Kur'ân'da bu, kesin hatlarıyla açıklanmıştır: Sığındıkları ülke ile Müslümanlar arasında bir anlaşma bulunuyorsa, o takdirde iltica hakkı iki ülke için de geçerlidir; ne iltica ettiği ülkede öldürülmesine, ne de iade edilmesine başvurulur. Aralarında herhangi bir anlaşma bulunmayan bir ülkeye sığınır ve İslâm Devleti için bir tehlike arz ederse, günün şartlarına, İslâm Devleti'nin sözünün geçerliğine göre bir strateji uygulanır; iade edilmeleri için girişimlerde bulunulur.

İnkarcılar vuruşmak, dövüşmek ve savaşmaktan göğüsleri daralır da kanunlara saygılı vatandaş olarak kalmak isterlerse, o takdirde öldürülmezler. Tabii kısası gerektiren hukukî bir durum ortada yoksa. Böyle bir durum varsa, kısasa mutlaka başvurulur. Kısas gerektirmiyorsa, devlet onları başka türlü cezalandırmakta serbesttir. Âma barış herhalde hayırlıdır.

İslâm'ın bu müsamahasına rağmen, barışı bozar, bir tarafa çekilmeyip sahneye çıkar, hain ellerini fenalıktan çekmezlerse, o takdirde öldürülmeleri -toplumun, din ve ahlâkın selâmeti adına- bir emr-i haktır.

Müfessir Kurtubî'nin tesbitine göre, bu tür bir anlaşma Hazreti Pey-

1 Nisa Sûresı: 89

gamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Huzaa Kabilesi, diğer bîr rivayete göre, Beni Bekir Kabilesi arasında yapılmıştır.[1]

Allah'ın Saptırdıkları

أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

"Yoksa Allah'ın saptırdığını siz mi doğru yola eriştirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, elbette onun için bir yol bulamazsın."

Bu tabirin zahiri mânası, doğru yolu bulanların da, sapıtıp inkâra düşenlerin de vardıkları sonuçta, irâdeleri rol oynamamıştır. İten, ilâhî irâdedir. Fakat hakikat böyle değildir. Aksi halde sorumluluk kalkar. Cennet ve Cehennem, insan hakları ve adalet anlamsız birer lafız olarak kalırdı.

Açıklama:

Bir tarafta akıl, zekâ, hafıza, belge, âyet, mürşit ve uyarıcı; diğer yanda nefs, şehvet, şeytan, mal ve makam hırsı insan ruhunu çepeçevre kuşatmış araçlardır. Bunların her birinin kendine has ölçü ve anlamı vardır. Yerinde kullanıldığı sürece yararlıdır. Bilinçsiz ve ölçüsüz, öz değerinden uzak biçimde kullanıldıklarında zararlı olurlar.

Karşımıza konulan, ya da önümüze uzatılan hayat kanunu, diğer bir tabirle sünnetullah çizgisi, sözü edilen araçların öz değerlerine ve yarar sağlayıcı ölçülerine göre kullanılmasıyla uyum sağlar. Ruhumuz bütün araç ve gereçleriyle ilâhî sünnete, yani hayat kanununa uyum sağlamış olur.[2] Böylece Allah (celle celaluhu)'nun "sırat-ı müstakim" (Dosdoğru yol) dediği saadete erişme imkânı doğar, ilâhî hidâyet de tecelli edinee bu yola girilmiş olur.

Sünnetullah, yani hayat kanunu bize uymaz, biz ona uymak zorundayız. Çünkü ruhumuzu saran veya onun için sergilenen araçları öz değerinin dışında kullandığımız takdirde sünnetullahtan uzaklaşır uyumsuzluk içine düşmüş oluruz. Bu durumda hayat kanununa ters düşer ve en acı tokatı ondan yeriz.

İşte hidâyet ile dalâletin anlamı bu noktaya irca' edildiği takdirde bilinebilir. Hayat kanunu ile tabantabana zıt bir hayat, sapıklığın tâ kendisi-

1 Kurtubî: 5/309

2 Bizim hayat kanunundan kasdimiz ruh ve bedenle uyum sağlayan uyulduğu takdirde mutlu eden, uyulmadığında mutsuz eden, sünnetullahtır.

dir, Böylesini Allah'tan başka kim doğru yola ulaştırabilir. Hayat kanununa tıpatıp uyan bir hayat, hidâyettir. Böylesini de kim sapıtabilir?

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle dinden çıkıp İslâm Devleti'ne karşı başkaldıran âsilerin, toplumu huzursuz eden anarşistlerin -dönüş yapıp tevbe etmedikleri takdirde- öldürülmelerinin gereği açıklandı. Bu arada İslâm ülkesiyle diğer ülkeler arasındaki anlaşma, mülteci kabul etme statüsünün ana fikri belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle adam öldürmenin son çare olduğuna işaret ediliyor; bir mü'mine diğer bir mü'mini öldürmesinin asla lâyık olmadığına temasla yanlışlıkla bir öldürme olayı meydana geldiğinde hukuki olarak takip edilecek yol ve uygulanacak ceza belirtiliyor. Sonra da kasden adam öldürmenin Allah katında ne kadar büyük bir günah olduğuna, cezasının da o nisbette, ağır hazırlandığına dikkatler çekiliyor.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ
مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا ۭ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ
مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۭ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ
اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۡ تَوْبَةً
مِّنَ اللّٰهِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاۗؤُهٗ جَهَنَّمُ
خَالِدًا فِيْهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا ﴿٩٣﴾

92- Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürmesi hiç de doğru ve yakışır değildir; meğerki yanlışlıkla (öldürmüş) ola. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle azat etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve öldürülenin vârislerine teslim edilecek bir diyet (kan pahası) ödemesi gerekir. Meğerki mirasçılar o diyeti sadaka olarak bağışlasınlar (o takdirde diyet kalkar). Eğer (yanlışlıkla) öldürülen kimse mü'min olduğu halde size düşman bir kavimden ise, o takdirde (katilin) bir inanmış köle azat etmesi gerekir. Eğer aranızda anlaşma bulunan bir kavimden olursa, vârislerine teslim edilecek bir diyet (vermesi) ve bir de inanmış bir köle azat etmesi gerekir.

Bunları bulamayana, Allah tarafından tevbenin kabulü için art arda iki ay oruç tutması gerekir. Allah her şeyi bilen ve yegâne hikmet sahibidir.

93- Kim de bir mü'mini kasden öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalacağı Cehennem'dir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiştir ve ona büyük bir azap hazırlamıştır.

İNİŞ SEBEBİ

Müşriklerden Zeyd oğlu Haris, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in baş düşmanlarından biri idi. Müslüman olmak niyetiyle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelirken yolda, daha önce imân etmiş lyaş bin Ebî Rabia (radıyallahu anh) ile karşılaştı. Aralarında bir husumet de bulunuyordu, lyaş onun İslâm'a girdiğini ve bu niyetle yola çıktığını bilmediğinden üzerine atılarak öldürdükten sonra durumu öğrendi; ama ne de olsa haksız yere bir mü'minin canına kıymış, yanlışlıkla bir adam öldürmüştü. Çok üzüldü ve sarsıldı. Bunun üzerine 92. âyet indi.[1]

Ayrıca bu âyetin, büyük sahabi Huzeyfe bin Yeman (radıyallahu anh)'ın babasını, savaşta müşrik zanniyle öldüren mü'minlerle ilgili olarak indiği de rivayet edilir.

Yeni İslâm'a girmiş bulunan Makîs (veya Mikyes) bin Dababe'nin kardeşi Hişam'ı Neccaroğulları öldürmüştü. Makîs durumu Hazret-i Peygamber (sallalahu aleyhi ve sellem)'e arz etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ben-i Fehd Kabilesi'ne mensup bir adamı Makîs'in yanına katarak onlara şu emri verdi:

"Neccaroğulları'na gidin, benden selâm söyleyin ve deyin ki; Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) size emrediyor: Eğer Hişam'ın katilini biliyorsanız onu kısas yapılmak üzere kardeşine teslim ediniz; bilmiyorsanız, öldürülenin diyetini (kan pahası) ödeyiniz."

Ben-i Fehdli adam bu emri Neccaroğulları'na tebliğ ettiğinde, "Peygamberin emrini duyduk ve itaat ettik. Vallahi biz onun katilini bilmiyoruz, ama diyetini derhal öderiz." dediler ve diyet olarak 100 deve verdiler. Makîs ile Ben-i Fehdli adam diyeti Alıp Medine'ye döndüler, derken şehre yaklaştıklarında şeytan, Makîs'in kalbine fısıldadı, beynine sinyal verdi;

1 Esbab-ı Nüzûl/Nisâbûrî - Lübabu't-Te'vîl - Kurtubî - İbn Cerîr/Taberî

"Ne yapıyorsun? Kardeşine karşılık sadece diyet kabul ediyorsun ha, bu senin için rüsvaylık değil midir? En iyisi yanındaki Fehdli adamı öldür, böylece bir cana bir can karşılık olur, fazladan da kan pahası sana kalır." şeklinde düşündü ve düşüncesini tatbik etti. Sonra da kâfir olarak Mekke'ye döndü. Bunun üzerine 93. âyet indi.[1] Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bu haksız olaya çok üzüldü.

İLGİLİ HADÎSLER

"Allah'tan başka ilâh olmadığına, benim de Allah'ın Rasulü bulunduğuma şehadet eden hiçbir Müslüman'ın kanı helâl olmaz; ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur:

1. Cana can (kısas hükmü yerine getirilirken),

2. Dinini terkedip İslâm cemaatinden ayrılan (tevbe edip dönüş yapmadığı takdirde),

3. Zina eden evli veya dul (ölüm cezası verilirken)."[2]

"Her günahı Allah'ın bağışlaması umulur; ancak kâfir olarak ölen adamın veya kasten bir mü'mini öldüren kimsenin günahı değil."[3]

"Kim bir Müslümanın kanının akıtılması öldürülmesine yarım kelimeyle olsun yardımcı olursa, kıyamet günü onun iki gözünün arasına "Allah'ın rahmetinden umutsuz kalan!" diye yazılır."[4]

"Dünyanın ve içindeki şeylerin zeval bulması (yok olup gitmesi), Allah katında bir mü'minin öldürülmesinden daha hafiftir. Eğer göklerle yeryüzündekiler bir mü'minin kanını akıtmakta ortaklaşa hareket etmiş olsa, Allah hepsini de Cehennem'e sokar."[5]

HUKUKÎ YÖNÜ

İlgili âyetle, kasden ve bir de yanlışlıkla bir mü'mini öldürmenin hükmü açıklanmış, maddî ve manevî cezanın ölçü ve anlamı belirtilmiştir.

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisâburî ve Kurtubî

2 Buhari/Diyat: 6 - Müslim/Kasamet: 25, 26 - Ebû Davud/Hudud: 15 - Nesâî/Tahrîm: 5, 11, 14 - Darimî/Siyer: 11 - Ahmed: 1161, 63, 65, 70, 163, 382, 428, 444, 465 - 6/181, 214

3 Ebu Davud/Fiten: 6 - Nesâi/Tahrim: 1 - Ahmed: 4/99

4 Beyhakî: İbn Ömer (radıyallahu anh)'den

5 Tirmizî/Diyat: 7 - İbn Mâce/Diyat: 1 - Nesâî/Tahrîm: 2

Yanlışlıkla bir mü'mini öldürmekten dolayı diyet (kan pahası) hükmü getirilirken malî yönden ağır yükün, katilin akrabalarına (baba tarafından yakınlarına) yükletilmesi emredilmiştir. Bu daha çok yakınlarının birbirine dikkatli olmalarına, yanlışlıkla da olsa içlerinden birinin adam öldürmesini engellemelerine yönelik çok köklü bir tedbirdir.

Yanlışlıkla bir mü'mini öldürmekten dolayı biri keffaret, diğeri diyet olmak üzere iki ayrı ceza gerekiyor. Cumhur bu iki cezanın uygulanmasını vâcib kabul etmiş, muhalefet eden olmamıştır.

Âyetin açık anlatımından, Gayr-i müslim bir köleyi keffaret olarak azat etmenin yeterli olmadığı, bunun herhalde mü'min olması gerektiği anlaşılıyor.

Yanlışlıkla Öldürmenin Anlam ve Ölçüsü

a) Savaş ve benzeri harekâtta bir müşrike karşı silâh kullanırken yanlışlıkla bir Müslümanı öldürmek,

b) Üzerindeki elbisesinden kâfir olduğunu sanıp bir Müslümanı öldürmek,

c) Avlanırken bir hayvana atılan kurşunun yanlışlıkla bir Müslümana isabet edip öldürmesi,

d) Veya av hayvanı sanarak bir Müslümana silah kullanması sonucu ölümüne sebep olması, bu cümledendir.

İmam Şafii'ye göre; adam öldürme üç kısma ayrılır: Amd (kasden öldürme), şibh-i amd (kasde benzer öldürme), hatâ (yanlışlıkla öldürme).

İmam Ebû Hanîfe'ye göre; beş kısma ayrılan yukarıda belirtilen üç kısımla birlikte, cârin mecra hatâ (yanlışlık mecrasında ona benzer öldürme), katl-i sebebi (ölüme sebep olma).

Bunlardan her birinin hükmü fıkıh kitaplarında açıklanmıştır.

Diyetin Hükmü:

Hür Müslüman'ın diyeti (kan pahası) yüz devedir. Bunu bulmak mümkün olmadığında veya gereğini kaybettiği zamanlarda kıymeti takdir edilir. Kitap Ehli'nin diyeti, bunun yarısıdır. Gayr-i müslim vatandaşların da diyeti böyledir.

Kasden adam öldüren kimseyi, öldürülenin baba tarafından vârisleri kısasa tabi tutmayabilirler; bunun yerine diyet (kan pahası) alınır.

Keffaretîn Hükmü:

Mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Bu, katilin malından karşılanır. Keffaret için köle bulamayan kimse, ardarda iki ay oruç tutar.

Konunun Hikmet ve Felsefesi:

Keffaret olarak köle azat etmek ilâhî hakkı, diyet ödemek kul hakkını karşılamaya matuftur. Çünkü insana hayat hakkı veren Allah'tır; insanın hür yaşaması da Allah'ın ona tanıdığı bir haktır. Yanlışlıkla bir adam öldürmek, onun hayat ve hürriyetine son vermektir. Buna karşılık en azından kölelik kaydı altında bulunan bir adamı hürriyetine kavuşturmak ve öldürülenin varislerine diyet vermek gerekir. Bu, kul hakkına olan saygının bir belirtisidir. Ancak mirasçılar diyeti sadaka anlamında bağışlayabilir veya hafifletebilirler. Bu da fazilet ve âlicenaplığın güzel bir örneği sayılır. Bu sebeple Kur'ân belirtilen hususu "tasadduk" tabiriyle zikretmiştir.

Öldürülen kişi dar-i harpte eyleşen bir mü'min ise, sadece keffaret gerekir, diyet verilmez. Çünkü mü'min olduğu halde dar-i harp kabul edilen düşman bir ülkeye yerleşmesiyle kendi hayat hakkını heder etmiştir. Aynı zamanda düşmana karşı kuvvetini her zaman korumakla yükümlü bulunan Müslüman bir millete ne vergi ödemiş, ne de yardımcı olmuştur.

Arada anlaşma bulunan bir ülke halkından ise, öldürülen ister müslim, ister gayr-i müslim olsun hem keffaret, hem diyet gerekir. Bu da Müslümanların yapılan anlaşmaya her zaman saygılı bulunduğunu, ahde vefa gösterdiğini, hakları çiğnemediğini bütün derinliğiyle yansıtır. Ancak bu konuda müctehid imamların farklı görüş ve tesbiti vardır. Fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

Trafik Kazaları - Ölüm Olayları

Trafik kazalarında meydana gelen yaralanma ve ölüm olayları, önemli bir yer işgal etmektedir. Aşırı hız, dikkatsizlik, trafik işaretlerine ve kurallarına saygısızlık, içkili vaziyette direksiyona geçmek, uykusuzluk ve benzeri sebepler başta gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı başkasının ölümüne yol açan trafik kazalarının İslâm Hukukunda yukarıda sözü edilen adam öldürmenin beş kısmından hangisine girdiğini belirlemek gerek. Ne var

ki, bu önemli konuyu hem İslâm Hukukunu, hem mevcut hukuku çok iyi bilen yetkili bir kurulun inceleyip sonuca bağlaması çok daha uygun ve isabetli olur. İlk hatıra geleni, "ölüme sebebiyet" ve "yanlışlıkla adam öldürme" kısımlarına girebilmesidir. Hattâ bazı hallerde "kasde benzer öldürme" kısmıyla ilgili de olabilir.

Kasden Öldürmenin Manevî Cezası Cehennem'dir

Şüphesiz ki Allah'ın en güzel biçimde yaratıp kendi kudret ruhundan hayat sunduğu bir cana haksız yere kıymak, büyük bir günah ve ağır bir vebaldir. Âyetin açık anlatımından bir mü'mini haksız yere kasden öldürenin cezasının, -içinde temelli kalacağı- Cehennem olacağı anlaşılıyorsa da, âyeti âyetle, âyeti hadîsle tefsir ettiğimizde ancak murad-ı ilâhîyi anlayabiliriz. Nitekim Furkan sûresinde buna açıklık getirilmiş. Nisa sûresinde ise, Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmanın dışındaki bütün günahların bağışlanabileceği belirtilmiştir:

"Onlar ki Allah'la beraber başka bir ilâha tapmazlar; haklı bir sebep dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler; zina etmezler... Kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve azap içinde aşağılanmış halde devamlı kalır. Ancak tevbe edenler, dosdoğru imân edip iyi-yararlı amelde bulunanlar müstesna. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."[1]

"Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar."[2]

Ö halde konumuzla ilgili âyette geçen, "İçinde devamlı kalacağı Cehennem" tabiri, günahın büyüklüğünü, yüklenilen vebalin ağırlığını belirtmeye yöneliktir. Nitekim:

"Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesat (çıkarma suçundan dolâyı) olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur; kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur."[3] mealindeki âyet adam öldürmenin ne kadar korkunç bir cinayet ve büyük bir günah olduğuna dikkatleri çekmektedir.

1 Furkan sûresi âyet: 68, 69, 70

2 Nisa sûresi âyet: 48

3 Mâide sûresi âyet: 32

Konumuzla ilgili âyetin Furkan süresindeki âyeti neshettiğini, yani hükümsüz bıraktığını söyleyenler varsa da, haber-i vahid kanalıyla gelen rivayetlerdir ki, hem kesin değildir, hem bağlayıcı değildir. Bu bakımdan nesih söz konusu değildir, diyebiliriz. Biri mutlak, diğeri mukayyet ölçüde inmiştir; mukayyet mutlakı açıklar.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle yanlışlıkla adam öldürmenin hükmü açıklandı. İnsan unsuruna değer veren İslâm'ın, bilerek adam öldürmenin hiçbir mü'mine lâyık ve uygun görülemeyeceği özellikle belirtildi. Aşağıdaki âyetle, savaş günlerinde, kalpler Allah'a bırakılarak diliyle İslâm'a girdiğini anlatmak isteyen kişiler hakkında acele edilmemesi, silah kullanılmaması; ilk anda onu Müslüman kabul edip hakikati öğreninceye kadar İslâm'ın rahmet kapısının açık tutulmasına özen gösterilmesi emrediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ
السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ
كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

94- Ey imân edenler! Allah yolunda (savaşmak üzere) adım atıp yürüdüğünüzde, açıklığa kavuşmasını anlamaya, sonucunu tesbit edip öğrenmeye çalışın; size İslâmî ölçüde selâm verip Müslüman olduğunu bildirene, -dünya hayatının menfaatini arzulayarak- sen mü'min değilsin, demeyin. (Unutmayın ki) Allah katında birçok ganimetler var. Bundan önce siz de öyle idiniz; Allah size lûtf-u keremde bulundu. O sebeple açıklığa kavuşmasını iyice araştırın. Şüphesiz ki Allah, yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Âyetin iniş sebebi olarak birçok rivayetler yapılmıştır. Biz sadece bunlardan sahih kabul ettiğimiz iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz tarafından düşmana karşı gönderilen İslâm mücahitlerinden bir grup, düşman tarafından olduğu bilinen bir adama rastlamışlardı. Adam İslâm müfrezesini görünce onlara yaklaşıp selâm vermiş ve bununla Müslüman olduğunu belirtmek istemiş-

ti. Ne var ki ona inanmamışlar ve ölümden kurtulmak için bu yola başvurduğunu sanarak öldürmüşlerdi. Davarlarını da ganimet edinerek alıp Medine'ye getirmişlerdi. Hazret-i Peygamber'e olay anlatılınca çok üzüldü. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. Allah Rasulü, İslâm'a girdiğini açıkça söyleyen o adamın hem kan pahasını, hem de ganimet olarak getirilen davarlarını geri gönderdi.[1]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz mücahitlerden bir müfrezeyi müşriklere karşı göndermişti. Çetin bir çatışma ve vuruşma meydana geldi. Düşman fazla dayanamadı. Ancak onlardan biri çatışmanın dışında kalmayı tercih etmiş, kendisine yaklaşıldığında selâm verip teslimiyet gösterdiğini, yani Müslüman dinine girdiğini anlatmak istemişti. Üsâme bin Zeyd, onun bu teslimiyetini ölüm korkusuna hamlederek üzerine atılıp öldürmüştü. Adam aldığı ağır darbeden hemen sonra kelime-i şehadeti getirmeyi ihmal etmemişti.

Durum Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e arz edilince çok üzülmüş ve:

"Ben Müslümanım diyen adamı mı öldürdün?" diyerek üzüntüsünü tekrar tekrar anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine Üsame'nin rengi değişti ve "Ya Rasûlallah! Öldürdüğüm adam ölüm korkusundan İslâm'a girer gibi görünmeye çalıştı, yalan söylüyordu. Bu bakımdan onu öldürmeyi uygun buldum." diyerek sebebini açıkladı. Hz. Peygamber onun bu sözlerine de elde olmayarak kızdı ve: **"Göğsünü yarıp baktın mı?"** diyerek çok hatalı davrandığını hatırlattı. Üsame diyor ki, Peygamber Efendimiz'e, benim için istiğfarda bulunmasını rica ettimse de **"Lâ ilahe illallah demişken nasıl olur? Bunun için bağışlanmanızı nasıl dileyebilirim?"** buyurdu. Ben ayni isteğimi birkaç defa tekrar ettimse de aynı cevabı verdi. O kadar üzülüp sıkıldım ki, keşke bundan önce Müslüman olmasaydım da şimdi gelip İslâm'a girseydim, diye temennide bulundum. Çok geçmedi, Allah Rasulü benim için istiğfar etti ve **"Ya Üsame! Keffaret olarak bir köle azat et."** diye emretti.

Yukarıdaki âyet bu sebeple indi.[2]

1 Tefsîr-i Kurtubî - İbn Cerir - Buharî: İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

2 Kurtubî - İbn Kesîr - Lübabu't-Te'vîl - İbn Cerir

İslâm Her Zaman İçin Ümit ve Güven Kapısıdır

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا

"Size İslam, ölçüde selâm verip Müslüman olduğunu bildirene, sen mü'min değilsin, demeyin."

İslâm'ın güzel prensiplerinden biri de, "dostuna müşfik, düşmanına insaflı ol!" tavsiyesidir. Allah (celle celaluhu), insanın kalbine ve ameline bakar. Biz insanlar ise kişinin sözüne ve davranışlarına bakıp hüküm vermekle emrolunduk. Kalplerdeki inanç ve düşünceleri bilip ona göre hüküm vermek Allah (celle celaluhu)'ya aittir. O bakımdan teşhis, tespit ve hükümlerimizde ilâhî sınırı aşmamaya dikkat etmeliyiz. "Biz zahir (dış görünüş) ile hükmederiz; sırları (kalblerdekini) Allah daha iyi bilir." sözünün, İslâm Hukukundaki yeri çok önemlidir.

Bu bakımdan savaş ve benzeri olaylarda ölüm korkusu etrafı etkilediği zamanlarda bir gayr-i müslimin, "Ben Müslümanım.", veya "Selâm size." ya da "Lâ ilahe illallah." demesini hafife almanın anlamı yoktur. Onu İslâm'a girmiş kabul ederek, hakikati öğreninceye kadar dokunmayıp sabretmek gerekir. Aksi halde öldürülmesi haram kılınan bir düşmanı haksız yere öldürmüş oluruz ki, bunun cezası hem dünyada, hem âhirette çok ağırdır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrinde buna benzer birkaç olay meydana gelmişse, bu hususdaki âyetler inmeden öncedir. Ashab-ı Kiram, İslâm'ın bu hususdaki kesin talimatını bilmediğinden bir takım hatalı yollara girmişlerdir. Ama ilâhî emir inip meseleye açıklık getirildikten sonra artık bu tür olayların meydana geldiğini kimse tesbit edememiştir.

Kur'ân'da, bir Gayr-i müslimin İslâm'a bağlılığını açıklarken çok geniş mâna taşıyan "Selâm", "Selem" ve "Silm" tabirleri anılmıştır. Sebebi pek açıktır: Sadece kelime-i şehadet getirmeleri o an için şart değildir. Çünkü kendilerini o fırtına içinde bir anda toparlamaları hayli zordur. O bakımdan İslâm'a teslimiyet, selâm ve barış anlamında bir söz söylemeleri, onlara karşı silah kullanmamıza bir engel sayılmıştır. İhtiyatlı davranmak, meselenin iç yüzü belli oluncaya kadar onlara dokunmamak gerektir. Sonuç alınıncaya kadar İslâm'ın, güven ve ümit kapısı olduğunu göstermemiz kadar tabii ne olabilir? Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti bu doğrultuda değil midir?

Selem, Silm ve Selâm: Bu tabirler genellikle, selâm vermek, baş ve boyun eğmek, teslimiyet göstermek, İslâm barışını istemek gibi mânalarda çok yaygındır.

O halde bu ve benzeri bir sözle İslâm'ın ümit, rahmet ve güven kapısına gelen hiçbir müşriki geri çevirmemiz doğru olmaz. Durum anlaşılıncaya kadar gelen ve teslimiyet gösteren kişi, İslâm'ın güven havasında tutulmalı, kırıcı söz ve davranışlardan kaçınılmalıdır. İlgili âyet bilhassa son cümlesiyle de bu hususa parmak basmakta ve uyarısını yapmaktadır;

"Açıklığa kavuşmasını iyice araştırın (aceleci olmayın). Şüphesiz ki Allah, yapageldiğiniz şeylerden haberdardır."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a ve Peygambere imân eden bir kimseyi öldürmenin çok sakıncalı bir yol olduğu belirtildi. Mü'minlerin birbirleriyle değil, düşmanlarıyla mücadele etmeleri gerektiği hatırlatıldı. Aşağıdaki âyetlerle Allah yolunda cihâdın önemine dokunuluyor, kendini güçsüz ve zayıf kabul edip cihâda katılmayanların hem kendilerine, hem bağlı bulundukları millete nasıl bir kötülük ettiklerine işaret edilerek, Allah yolunda cihat edenlerin, mallarıyla canlarıyla kendilerini bu kutsal savaşa vakfedenlerin Allah katındaki derecelerinin çok yüksek olduğu açıklanıyor.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى
الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ ۖ قَالُوا
كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ۚ
فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ

وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى
اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ
فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ
ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

95-96- Mü'minlerden -özür sahipleri dışında- (evlerinde) oturanlarla mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler eşit değillerdir. Allah, mallarıyla canlarıyla cihâda katılanları derece bakımından, oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah her birine en güzel (yurt olan Cennet)i va'detmiştir. Allah cihât edenleri oturup kalanlar üzerine büyük mükâfatlarla, kendi katından derecelerle, mağfiret ve rahmetle çok üstün kılmıştır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

97- Kendilerine haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince, onlara: "Ne işte bulundunuz?" diye sorarlar. Onlar da: "Biz yeryüzünde (savaşamayan, cihâda katılamayan) bir takım âcizler idik " derler. Melekler: "Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya?" derler. İşte bunların dönüp eyleşecekleri yer Cehennem'dir. Gidilecek yer olarak orası ne kötüdür!

98- Ancak erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan cidden âciz olup bir çare bulmaya güç getiremeyenler ve bu yüzden (hicrete) yol bulamayanlar müstesna.

99- İşte bunları Allah'ın affetmesi umulur. Allah hem çok affedendir, hem çok mağfirette bulunandır.

100- Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidilecek çok yol ve geniş yer bulabilir. Kim de evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret niyetiyle çıkar da (yolda) ölüm kendisine yetişirse, şüphesiz ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Vahiy kâtiplerinden Zeyd bin Sabit (radıyallahu anh) diyor ki: "Mü'minlerden oturanlarla, mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler eşit

değillerdir." mealindeki âyet indiğinde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yanında bulunuyordum. Orada hazır bulunan İbn Ümmi Mektum (radıyallahu anh) inen âyeti işitince, "Nasıl olur? Ben a'mayım, göremiyorum!" diyerek üzüldüğünü dile getirdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, -vahyin indiğini hissedince- rengi değişti, bayılır gibi oldu; o sırada dizime dayanmıştı; yemin ederim ki dizim kırılıp ufalanacak şekilde bir ağırlık duydum. İşte o esnada vahiy iniyordu. Az sonra bu hal kalktı, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana,

"Mü'minlerden -özür sahipleri dışında- oturanlarla, mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler eşit değillerdir." (mealindeki) ayeti okuyarak, yazmamı emretti; ben de buyurulduğu gibi yazdım."[1]

"Kendilerine haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince." Bu âyetin Mekkeli bazı kişiler hakkında indiği rivayet edilmektedir. Bunlar İslâm'a girdiklerini söyledikleri halde Medine'ye hicret etmediler. İmânlarını açıklarken nifaklarını gizlediler. Bedir Savaşı'nda melekler onların canını alırken, kendilerinden 97. âyette geçen soruyu sormuşlardır.[2]

"Kim de evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret niyetiyle çıkar da (yolda) ölüm kendisine yetişirse..." mealindeki âyet ise, Habib bin Damre el-Leysî hakkında inmiştir. Şöyle ki: "Kendilerine yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimseler..." mealindeki âyeti ashabdan Abdurrahman bin Avf, Mekkelilere haber göndererek duyurunca aralarında çok yaşlı bulunan Habib bin Damre, oğullarına dedi ki: "Ben zayıf ve biçarelerden değilim, beni Medine'ye götürün." onun bu isteği üzerine oğulları bir tahterevan bulup babalarını ona koyup Medine yolunu tuttular. Ten'im mevkiine gelince vefat edeceğini anladı ve sağ elini sol eline vurarak, "Allahım! Şu senin, şu da Rasulünün; Rasulün sana ne ile biy'at ettiyse, ben de öyle biy'at ediyorum!" dedi ve övgüye değer bir şekilde ruhunu teslim etti. Ashab-ı Kiram onun bu halini duyunca, "Medine'ye erişseydi mükâfatı tamam olurdu." diyerek kendilerine göre yargıda bulundular. Bunun üzerine sözü edilen 100. âyet indi.[3]

1 Buharî - Esbab-ı Nüzul - Müslim - Lübabu't-Te'vîl

2 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vîl

3 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî

İLGİLİ HADİSLER

Ashab-ı Kirâm'dan Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle beraber bir savaşta bulunuyorduk. Bir ara dönüp Ashabına şöyle buyurduğunu duydum:

"Medine'de öyle kişiler var ki, siz bu seferinizde ne kadar bir yol alır, ne kadar bir vadiyi geçerseniz, mutlaka onlar da sizinle beraber bulunuyorlar. Ne var ki hastalık onların çıkmasına engel olmuştur."[1]

Hz. Enes bin Mâlik (radıyallahu anh) diyor ki:

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle birlikte Tebük Savaşı'ndan dönüyorduk, bir ara şöyle buyurduğunu işittim:

"Doğrusu Medine'de bıraktığımız öyle bir cemaat var ki, ne kadar iki dağ arasındaki bir yola girip yürüdükse ve ne kadar bir vadiyi aştıksa mutlaka onlar bizimle birlikte bulundular; ne var ki özürleri çıkmalarına engel oldu."[2]

"Kim Allah'ın Rab, İslâm'ın din, Muhammed'in Rasul olduğuna razı olursa Cennet ona vâcib olur."

Bu müjdeye hayret eden Ebû Said el-Hudrî (radıyallahu anh):

- Ya Rasûlallah! Bunu bir daha söyler misiniz? diye ricada bulununca, Allah Rasulü aynı hadîsi tekrar söyledi ve ilâve etti:

"Bir husus daha var ki, Allah Cennet'te kulunu yüz derece yükseltir ki her bir derece arası gökle yer arası gibidir."

Ebu Saîd (radıyallahu anh) sordu:

- O husus nedir? Cevap verdi:

"Allah yolunda cihattır."[3]

"Kim Allah'a ve Peygamberine imân eder, namazını kılar, zekâtını verir, hacca giderse -ister Allah yolunda cihat etsin, isterse doğduğu yerde oturup cihada çıkmasın- Allah'ın onu Cennet'e koyması (sünne-

---

1 Sahîh-i Müslîm: Câbir (radıyallahu anh)'dan

2 Sahih-i Buharı: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

3 Sahih-i Müslim: Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'den

tullah gereği) bir haktır."

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Bu sözünüzü insanlara duyurup müjdeleyelim mi?

Diye sorduklarında, şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Cennet'te yüz derece vardır; Allah onları kendi yolunda cihat edenlere hazırlamıştır. Her derece arası yerle gök arası gibidir. Allah'tan istediğinizde, Firdevs cennetini isteyin. Çünkü bu cennet, cennetlerin ortasında bulunup en yüksek olanıdır. Cennet'in ırmakları Firdevs'ten kaynayıp çıkar."[1]

Üç Sınıf Arasında Kıstas

İlgili 95 ve 96. âyetlerle Allah yolunda cihadın önemi belirtilirken Müslümanların bu konuda üçe ayrıldığına işaret ediliyor:

1. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihada çıkanlar.

2. Mallarıyla, hiç değilse iyi niyet ve güzel dualarıyla Allah yolunda cihada çıkanları destekleyip bir özürlerinden dolayı canlarıyla cihada katılamayanlar.

3. Ciddi bir özürleri bulunmadığı halde gevşeklik, ya da korkaklık gösterip cihada çıkmayıp evinde oturanlar.

Buna bir dördüncüsünü de ekleyecek olursak, memleket işleriyle meşgul olup iç düzeni sağlamakla görevli bulundukları için cihada canlarıyla katılamayanlar.

Bunlardan ilk iki sınıf ile son dördüncü sınıf, Allah yolunda cihada çıkmış anlamını taşır: Kimi hakikî, kimi de hükmî olarak buna katılmış demektir. Üçüncü sınıf bu hükmün dışındadır. Münafıklar hariç, bunların hepsinde imân cevheri mevcuttur. Ne var ki ilk iki sınıfla dördüncü sınıf, hiçbir özürü bulunmadığı halde evinde oturup cihada çıkmayanlardan derece bakımından kat kat üstündürler. Çünkü Allah yolunda atılan her adım, verilen her kuruş bir derece yükseltir. Derecelerin ise, sonu ve sınırı yoktur. Ancak Cennet'teki dereceler yüz rakamıyla sınırlandırılmıştır.

1 Sahih-i Buharî: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den - Ahmed: 2/325, 339

Bu anlamda cihat, farz-i ayn ve farz-i kifaye olmak üzere ikiye ayrılır: Düşman topyekûn seferber olup savaşa çıkarsa, o takdirde -iç düzeni-korumakla görevliler ve ilim tedris edenler müstesna- eli silah tutan bütün mü'minlerin düşmana karşı savaşması farz-i ayndır. O ülkeye uzak yerlerde bulunan, yani uzak ülkelerde olan mü'minlerin katılması ise farz-i kifayedir. Özellikle savaşacak yaşta, güçte ve zenginlikte bulunanların katılması bu hükme girer.

Savaş Ruhu ve Aşkı

وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

"Mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat edenler..."

Önce şunu belirtelim ki, savaş ruhunu kaybeden bir milletin yaşama şansı pek azdır. Yemek, içmek, evlenmek, giyinip kuşanmak gibi günlük ve haftalık ihtiyaçlar olmasaydı hayat durur, atalet başlardı. O zaman ne ciddi anlamda sanayi kurulur, ne ziraata önem verilir, ne de ülkeler bayındır hale getirilirdi. Aslında insan denilen canlının yaratılma anlam ve hikmeti kalkardı. Çünkü bu seviyede ama daha mükemmel ölçüde yaratılan başka varlıklar mevcuttur: Melekler.

İşte insanın bu ardı-arkası kesilmeyen ihtiyaçlarıdır ki, onu hayat mücadelesine itiyor, elindeki nimetin başkası tarafından kapılabilir endişesi onu ciddi hazırlıklara, akla gelmesi zor çarelere sürüklüyor. Bu itiş ve sürükleyiş insanda savaş ruhunu geliştirir; güçlü duruma gelme yollarını araştırıp bulmayı hızlandırır.

Maddî nimetlerle birlikte, bir de din, imân, namus, şeref ve hürriyet gibi en yüksek değerde olan manevî nimetlere saldırma tehlikesi ise, savaşlara katılmayı kutsallaştırış gazilik ve şehitlik gibi üstün vasıflar, savaşmayı, Allah yolunda cihat anlamına eriştirir.

İşte bu düzeye getirilen mü'minler, ölümü küçümser. Allah yolunda Allah'a kavuşmayı -peygamberlik hariç- derecelerin en üstünü kabul eder. Artık düşmanın yenemeyeceği muhteşem bir güç meydana gelir.

Kur'ân'ın "mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat edenler" diye övdüğü bahtiyarlar bunlardır. Bu ruh ve mânayı milletinin kalbine ve kafasına işlemesini bilmeyen veya düşünmeyen kadrolardır ki, tarihten silinme felâketini davet etmişlerdir.

Kendini Zayıf Kabul Edip Allah Yolunda Cihada Katılmayanlar

قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ

"Biz yeryüzünde (savaşamayan) birtakım âcizler idik, derler."

Kur'ân burada müstesna bir ölçü sergilemektedir: Allah ve Rasulüne, âhiret ve hesaba inanan bir mü'min nerede bulunursa bulunsun, dinine, kültürüne, irfanına hizmetle yükümlüdür. Bir ülkede bu ölçü ve mânada hizmet imkânları ortadan kalktığı, düşman istilasına uğrayıp çareler kalmadığı zaman, mü'minin o ülkeyi terkedip hizmet imkânı bulabilecek başka bir yere hicret etmesi gerekir. Zayıflık, azınlık, imkânsızlık ciddi bir mazeret sayılmaz, sayıldığı an bulunduğu yerde durulmaz. Nitekim Mekkelilerden bir grup insan İslâm'a girdikleri halde ciddi bir hizmet vermemekle beraber, bulundukları yeri terkedip Medine'ye hicret etmeyi düşünmemişlerdi. Allah (celle celaluhu) onların bu şaşkın halinin portresini çizerek mü'minlere şu ilâhî tabloyu göstermektedir:

"Kendilerine (bu konuda) haksızlıkta bulunup yazık eder bir halde iken meleklerin (gelip) canlarını aldıkları kimselere gelince, onlara: "Ne işte (ve hizmette) bulundunuz?" diye sorarlar. Onlar da: "Biz yeryüzünde (savaşamıyan, cihada katılamıyan) birtakım âcizler idik," derler. Melekler: "Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!" derler.

Hayat ve hürriyet zayıfların yüzüne gülmez. Allah (celle celaluhu)'nun bahtiyar kulları için hazırladığı ebedî saadet yurdu böylelerine pek kapısını açmaz. Onlar için iki ayrı azap vardır: Biri, dünyada başka milletlerin boyunduruğu altında bir ömür tüketmek; maddecilerle imansızların alay konusu olmak suretiyle aşağılık bir hayat sürmek; diğeri, âhirette aşağılık çukurunda zillet ve meskenet ateşiyle yanmak.

Böyleleri ölmeden evvel dönüş yapar, tevbe ve istiğfarda bulunup Allah yolunda hizmete gönül verirse, bağışlanmaları umulur. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

İslâm'da Hicret ve Sebepleri

قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا

"Melekler: Allah'ın arzı geniş değilmiydi, orada hicret etseydiniz ya! derler."

İslâm'ın ilk yıllarında ferdin ve cemaatin genel durumu, içinde bulundukları siyasî ortam dikkate alınarak üç sebepten dolayı hicret meşru kılınmıştır:

1. Din ve inancı alay konusu edilip ibâdet hürriyeti elinden alındığında, bulunduğu ülke ya da belde veya kabileyi terkedip insanca yaşama ve mü'mince dindar olma hürriyeti bulunan başka bir yere hicret etmek.

Böyle bir ortamda hicret vacip olur. Aşağılanmaya, hürriyetsizliğe katlanıp, Allah ve Rasulüne karşı edep ve terbiye dışı sözlerle saldırıya kulakları tıkayıp kalmak, mü'minin ruhunun yüceliği, imân cevherinin yüksek değeriyle elbetteki bağdaşamaz, uyum sağlayamazdı.

2. Dinsizlerin, imansızların, putperestlerin saldırısını durduracak devlet otoritesi bulunmayan ve Müslüman cemaati devamlı surette tedirgin ve huzursuz eden, bütün organların dinsizlerden yana işler durumda bulunan bir ülkede veya kabilede haklarını koruyacak, din ve hayat hürriyetine sahip çıkacak güçte olmayan Müslümanların toplu halde âdil bir ülkeye ya da kabileye hicret etmeleri vâcib sayılmıştır. Habeşistan'a ayrı zamanlarda hicret eden iki grup Müslüman cemaatin durumu bunun açık belgesidir.

3. Müslüman cemaati, bulunduğu yerde dinî vecibeleri ilâhî nizama uygun yerine getiremiyor, İslâm ahlakıyla yaşayamıyorsa o zaman buna elverişli bir başka ülkeye veya kabileye hicret etmeleri gerekir. Mekke'den Medine'ye plânlanan hicret bunun güzel bir örneğidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Allah yolunda cihadın önemi belirtildi, bu yolda mallarıyla canlarıyla kendini Allah'a verenlerin âhirette elde edecekleri yüksek derecelere dikkatler çekildi ve cihadın dünya hayatında hürriyet, şeref, itibar gibi güzelliklerine işarette bulunuldu. Aşağıdaki âyetlerle kendini büyük dâvalara adayan mücahitlerin savaşta namaz denilen ve her an Allah ile kulları arasında irtibat sağlamaya yarıyan ibâdeti nasıl yerine getirecekleri belirtiliyor. Sonra da namazın belli vakitlerde mü'minlere farz olduğu hatırlatılıyor.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ ۖ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾ وَإِذَا كُنْتَ

فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَاْخُذُوٓا اَسْلِحَتَهُمْ ۖ فَاِذَا
سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَّرَآئِكُمْ ۪ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ ۚ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ
وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً ۭ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى
مِّنْ مَّطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوٓا اَسْلِحَتَكُمْ ۚ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ
لِلْكٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُودًا وَّعَلٰى
جُنُوبِكُمْ ۚ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۚ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ ۭ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا
تَاْلَمُونَ ۚ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

101- Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda (veya hafif tutmanızda) size bir vebal yoktur. Doğrusu kâfirler sizin çok açık düşmanlarınızda.

102- Ve sen içlerinde olup da onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da yanlarına alsınlar. Secde ettiklerinde(n hemen sonra) arkanızda yerlerini alsınlar. Bu defa henüz namaz kılmayan diğer kısım gelip seninle beraber namaz kılsınlar; tetikte olup silâhlarını yanlarında tutsunlar. Küfredenler, silâhlarınızdan ve eşyanızdan gaflet etmenizi ve böylece size birden bire baskın yapmayı isterler. Eğer yağmurdan tedirgin olur veya hasta bulunursanız, silâhlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur; ama her şeye rağmen tetikte olun, ihtiyatlı davranın. Şüphesiz ki Allah kâfirlere aşağılayıcı, horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

103- Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek oturarak, gerekse yanlarınız üzerine bulunurken Allah'ı anın, (korkuyu atıp) kalbiniz yatışın-

ca da tam olarak namazı kılın. Çünkü namaz belirli vakitlerde mü'minler üzerine farz kılınmıştır.

104- (Düşmanınız olan) kavmi (kâfirleri) takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Siz acı ve kaygı duyuyorsanız, herhalde onlar da sizin duyduğunuz gibi acı ve kaygı duyuyorlar; kaldı ki siz onların ummadıkları şeyi Allah'tan umuyorsunuz. Allah bilendir ve yegâne hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Ashabdan Ebû lyaş (radıyallahu anh) diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğle namazını kıldık. Müşrikler neden sonra akıllarına gelmiş, "Muhammed'le arkadaşları namaz kılarken üzerlerine saldırmalıydık, fırsatı kaçırdık." diyerek hayıflanmışlar; aralarından bazısı, "üzülmeyin, biraz sonra bir namaz vakti daha gelecek ki bu onlara babalarından daha sevimlidir: İkindi namazı..."

Bunun üzerine Melek Cebrail yukarıdaki âyetle indi.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre, sözü edilen öğle namazı Asfan mevkiinde kılınmıştı.

Yalâ bin Umeyye (radıyallahu anh), Hazret-i Ömer (radıyallahu anh)'den düşman korkusundan dolayı namazı kısaltmaktan sordu ve artık pek korku kalmadı, yolculuk halinde yine namazı kısaltabilir miyiz? diye ilâve ettiğinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Senin hayret edip sorduğun gibi, ben de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e sordum, bana: **"Bu Allah'ın size tasaddukta bulunduğu bir sadakadır, O'nun sadakasını kabul edin."** buyurdu.[2]

İLGİLİ HADÎSLER

"(Seferi namazların dört rek'atlı olanlarında kasr) Allah'ın size tasaddukta bulunduğu bir sadakadır; O'nun sadakasını kabul edin."[3]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'den çıkıp Mekke'ye yolcu-

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - İbn Cerîr Taberî

2 Kurtubî - İbn Cerir Taberî - Lübabu't-Te'vîl - İbn Kesir.

3 Tirmizî: Hadisün Hasenün/Tefsîr: 4 - Müslim/Müsafirîn: 4

luk yaptığında, âlemlerin Rabbinden başka hiçbir şeyden korku ve endişesi kalmadığı halde yine de dört rek'atli farzları iki rek'at olarak kıldı."[1]

Haris bin Vehb (radıyallahu anh) diyor ki:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz olmuş olacak şeylerden güven içinde bulunduğu halde Mina'da bize (dört rek'atli farzları) iki rek'at olarak kıldırdı. Ebû Bekir ile Ömer (radıyallahu anhuma) böyle kıldırdılar."[2]

Abdullah bin Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Allah (celle celaluhu) namazı Peygamberimiz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dili üzerine hazerde dört rek'at, seferde iki rek'at olarak farz kıldı. Korkulu zamanlarda ise bir rek'at olarak kılınmasını emretti."[3]

Hz. Salim (radıyallahu anh) babasından rivayetle diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz seferde düşman saldırısı endişesi başgösterdiğinde askeri ikiye ayırdı, her bir grupla bir rek'at kıldı. Sonra her grup birer rek'at daha kılıp namazlarını tamamladılar."[4]

İbn Abbas'ın ifadesinden korku namazının bir rek'at farz kılındığı, Sâlim'in rivayetinden iki rek'at kılınması gerektiği anlaşılıyor. Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarında seferi namaz ve korku namazı bölümlerine bakılması tavsiye edilir.

Namazı Kısmak veya Kısaltmak

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ

"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur."

Kasr: Namazın rek'at sayısını azaltmak anlamına geldiği gibi namazın keyfiyetinde, yani rükû ve secdelerinde kısma yaparak bunları baş işaretiyle yerine getirmek anlamına da gelir. Ayrıca Kasr'ın bir süre alıkoymak, geciktirmek mânasında da kullanıldığı görülmüştür. Bu takdirde

1 Tirmizi: Hadisün Hasenün

2 Sahih-i Buhari

3 Sahih-i Müslim

4 el-Cemaa - İbn Cerir

seferî halde düşman korkusu söz konusu olduğunda namazı kazaya bırakmak hükmü de çıkar.

Bunlar ihtimal olmakla beraber birinci mâna daha sahihtir. Çünkü cümlede kullanılan min harfi teb'iz içindir; bu da namazın bazı rek'atla yetinmeyi ifâde eder.

Hanefî imamlarına göre, düşman korkusu olsun olmasın üç konaklık ya da fazla mesafede sefere akılınca dört rek'atli farzları iki rek'at kılmak vâcibdir. Terki günaha neden olur. Düşmanın bir baskın ve benzeri fenalıkta bulunma endişesi başgösterdiği zamanlarda ise, baş işaretiyle değil, namazı kazaya bırakmak daha uygundur.[1]

Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan sahih rivayette:

"Namaz önceleri ikişer rek'at olarak farz kılındı. Sonra eyleşik durumda öğle, ikindi ve yatsı namazları dört rek'ate çıkarıldı. Yolculuk halinde ise, ilk farz kılındığı ölçü ve sayıda bırakıldı." denilmektedir.

İbn Abbas ve Cübeyr bin Mut'im'a göre de, namaz hazerde dört, seferde iki rek'at olarak farz kılınmıştır.[2]

İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre: Seferde namazı kasretmek, yani dört rek'atlı olanları iki rek'at halinde kılmak sünnettir. Maliki imamlarından Ebu Saîd Fervi'ye göre, seferi bulunan mü'min dörtle iki arasında serbesttir. Sahih olan da budur.

İmam Şafiî bu konuda şunu da söylemiştir: "Namazı, düşman korkusu olmadığında seferî halde iken kısaltmak sünnet ile düşman korkusu bulunduğu seferî hallerde ise kısaltmak veya kısmak Kitap ve Sünnet ile sabit olmuştur."

O halde seferde dört rek'at kılan kimseye bir şey gerekmez, ne var ki sünnete uyarak iki rek'at kılması daha uygundur. Ahmed bin Hanbel'in de görüş ve ictihadı bu anlam ve ölçüdedir.

Bir adam Abdullah bin Ömer'e sordu:

- Biz Kur'ân'da eyleşik haldeki namaz ile korku namazı hakkında

1 Sahîh-i Buharî'ye, Kasr-ı salât faslına bak.

2 Sahîh-i Müslim'e, Kasr-ı salât faslına bak.

açıklama buluyoruz, ama yolculuk halindeki namaz hakkında bir şey bulamıyoruz; bu hususta bizi aydınlatır mısın?

Hz. Abdullah şu cevabı verdi:

- Kardeşim oğlu! Allah bize Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gönderdiğinde bir şey bilmiyorduk, hepimiz sırılsıklam câhil idik. O ne yaptıysa biz de onu yaptık; O, seferde iki rek'at kıldı, biz de iki rek'at kıldık ve kılıyoruz.

İmam Kurtubî bu konuda diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in yapmış olduğu bütün seferlerinde -Allah'tan başka hiçbir şeyden korku ve endişesi kalmadığı halde- dört rek'atli namazları iki rek'at, akşam namazını üç rek'at olarak kıldığı sahih rivayetlerle sabit olmuştur. Böylece seferî namazın iki rek'at olarak bize intikali bir sünnettir.

Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh), korku ve endişenin kalmadığı hallerde namazın kısaltılıp kısaltılmayacağını Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'den sormuş,

Efendimiz ona şu cevabı vermiştir:

"Bu bir sadakadır ki Allah size tasaddukta bulunmuştur. O'nun sadakasını kabul edin."[1]

Ashabdan Hz. Hanzele (radıyallahu anh), İbn Ömer (radıyallahu anh)'a:

- Ya Abdullah! Seferî namaz kaç rek'attir? diye soruyor. O da şu cevabı veriyor:

- İki rekattir.

Hanzele devamla:

- "Küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz..." (mealindeki) âyete ne dersiniz?

Diye sorunca, İbn Ömer (radıyallahu anh):

- Seferî namazın iki rek'at olarak kılınması Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in sünnetidir, diye cevap veriyor.

1 Tirmizî/Tefsîr:4 - Müslim/Müsafirin: 4 - İbn Cerir Taberî - İbn Kesir Ebu'l-Fidâ'

Konuyu Mezhep İmamlarının Görüşüne Göre Özetliyelim:

a) Yolculuk halinde -düşmanın saldırı endişesi bulunsun bulunmasın dört rek'atlı farzları iki rek'at olarak kılmak bi'l-icmâ' caizdir. Ancak İmam Ebû Hanîfe'ye göre bu vâcibdir.

İmam Mâlik'ten bu hususta iki rivayet yapılmıştır: Birine göre vâcib, diğerine göre sünnet olduğu anlaşılıyor. İmam Şafiî ve Ahmed bin Hanbel'e göre, sünnettir.

b) Seferde iki rek'at kılmak kasr mıdır, yoksa seferi namaz doğrudan doğruya iki rek'at olarak mı farz kılınmıştır? İmam Ebû Hanîfe'ye göre kasr değil, iki rek'at olarak farz kılınmıştır. Âyetteki kasr'dan maksat, seferde korkulu anlarda rükû' ve secdeleri baş işaretiyle yerine getirip namazı hafif tutmaktır.

Diğer mezhep sahibi üç imama göre, bu bir kasr'dır, yani namaz (öğle, ikindi ve yatsı namazları) dörder rek'at olarak farz kılınmış, sonra mutlaka seferde ikişer rek'ata indirilmiştir. Bu bir ruhsattır, azimet değildir.

Her birinin kendi içtihat ölçülerine göre, sağlam delilleri vardır. Geniş bilgi için dört mezheple ilgili Abdurrahman el-Cezîrî'nin eserine, Zeylaî'nin Nasbu'r-Râye adlı kıymetli kitabına ve diğer kaynak fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi uygun olur.

Korku Namazı Nasıl Kılınır?

a) İmam Ebû Yusuf ile Hasan bin Ziyad'a göre, bu namaz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e hastır, ümmete teşmil edilemez, yani Peygamberden sonra başkasına bu hususta cevaz verilmemiştir.

b) Şafiî fukahasından Müzenî'ye göre, önce sabit olmuş, sonra hükmü kaldırılmıştır. Çünkü âyette hitap özellikle peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizedir.

c) Cumhur-i Ulemâye göre, hitap has, emir ammdır; yani ümmete de şâmildir. Hulefâ-i Râşidîn'den bazısı ve Ashab-ı Kiram'dan birkaç zatın Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in vefatından sonra seferi halde korku baş gösterdiğinde korku namazını kıldırdıkları sahih kaynaklardan tesbit edilmiştir. Nitekim Herin gecesi Hz. Ali (radıyallahu anh) bu namazı bizzat kıldırmıştır. Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh) ise, Taberistan'da

bulunduğu sırada sebepler ortaya çıkınca bu namazı cemaate kıldırmıştır.

d) Hattabî'ye göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz korku namazını muhtelif yerlerde ve farklı biçimlerde kıldırmıştır; hepsi de namazın ruhuna ve esasına uygunluk içinde aynı noktada birleşir. Geniş bilgi için kaynak fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

Düşmanın kıble cihetinde bulunmasıyla, başka bir cihette bulunması, farklı durumlar meydana getirir ve ona göre imam, askere namaz kıldırır.

Savaş İyice Kızıştığında

Savaş iyice kızışıp herkes can derdine düştüğünde namaz vakti az kalmışsa ne yapılır? Böyle bir durumda herhalde namaz kılmak gerekir mi, yoksa kazaya mı bırakmak daha uygundur? Mezhep imamlarının bu mesele hakkındaki tesbit ve ictihadları farklıdır:

- İmam Şafiî'ye göre, yaya ve süvari olarak hem savaşa devam edilir, hem bu arada baş işaretiyle namaz iki rek'at olarak kılınır.

- İmam Ebu Hanîfe'ye göre, böyle bir durumda baş işaretiyle namaz kılınmaz, kazaya bırakılır.

Neden Korku Namazı?

Namaz her ân insan ruhunu tazeleyen ilâhî bir iksir, lâhutî bir ışıktır. Barış ve huzur günlerinde ruhu cilalar, vicdanı geliştirip çok duyarlı kılar; akıl ile imân arasında en sağlam köprünün kurulmasını sağlar. Kalbe kuvvet, dimağa berraklık getirir. Ruhumuzu saran kötü düşünce ve niyetleri hayra çevirir. Günlük yaşantımızda bozulan sinir sistemimizi sür'atle düzeltir. Beden ile ruh arasında dengeyi, insan ile hayat kanunu arasında uyumu gerçekleştirir.

Savaş ve korkulu zamanlarda, felâket günlerinde olaylara karşı dayanmayı, düşmana kahramanca karşı koymayı, ölümün yokluk olmadığını, bilakis daha geniş ve huzurlu bir hayata açılan kapı olduğunu en duyarlı biçimde fısıldar. Allah'a daha çok itaatli olmayı hatırlatırken baştaki emir ve kumanda sahiplerine gönülden uymayı için için telkin eder. İmana güç, irfana ışık, sabra açıklık, hakkı teslimiyete mutlak anlamda bağlılık sunar.

Bunun için Allah (celle celaluhu): "Namaz kıl!" diye emretmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

"**Namaz gözümün aydınlığıdır.**" buyurmuştur. Savaşta korkulu zamanlarda bile insandan yana bunca yarar ve faziletleri beraberinde taşıyan namazın terkedilmemesi hatırlatılıyor. Bir rek'atle olsun, İslâm'ın birlik ve dirlik, itaat ve teslimiyet dini olduğu çevreye yansıtılmalı; Allah (celle celalu-hu)'ya ve emir sahiplerine itaatin ölçü ve anlamı sergilenmeli; mü'minlerin her yerde ve her olay karşısında Allah'ın yüce kudret ve sanatını görebilmeleri sağlanmalı.

Neden Beş Vakit?

Önce şunu belirtelim ki, bedenî yapımız günde en az iki ya da üç defa ölçülü biçimde gıda almakla varlığını koruyabilmekte ve yaşama şansına sahip olabilmektedir. Yaratıcı yüce kudret, beden makinasını bu özellik ve nitelikte yaratmıştır. Ona gıda vermek zorunda olduğumuzu biliyoruz. Hiç kimse aksini iddia edemez. Aksine bir yol tutan, bedeniyle bağlı bulunduğu hayat kanunu arasında bir boşluk meydana getirmiş olur ki, bunun sonu ölümdür. Ruhî yapımıza gelince: Yaratıcı yüce kudret, ona günde belirli vakitlerde beş defa gıda verilmesini planlamış ve bu yapının öz varlığını sürdürebilmesi, yaratıldığı amaca yönelmesi için değişmez kanunlar koymuştur. Günde beş vakit namaz ruhun değişmeyen en yararlı gıdası olarak bulunuyor. Bu ibâdeti belli ve belirli vakitlerde yerine getirmek ne kadar yararlıysa, terkedilmesi de o nisbette zararlıdır.

Büyük müfessir Fahreddin Râzî, Mefatihü'l-Gayb (Gaybın Anahtarları) adlı paha biçilmez eserinde beş vakit namazın hikmet ve felsefesini çok usta bir uslûp ve yüksek düşünce ürünü olarak açıklamıştır. Biz bu nefis parçayı özetleyerek sunuyoruz:

Namazın belirli beş vakitte kılınması son derece makul ve güzel bir ölçü ve anlam arz etmektedir.

Alemde her şey kendi durumunun ve varlığının hikmeti özelliğine göre beş mertebe üzere bulunuyor:

1. Yokluk karanlığından varlık alanına geliş.

2. Bir süre artıp eksilmeden eriştiği kemal üzere duraklayıp kalış.

3. Bir süre sonra bulunduğu duraklama mertebesinden yavaş yavaş iniş.

4. Daha sonra hızlı bir iniş ve batış.

5. Batıştan sonra bir süre izinin kalışı ve sonra da belirsiz hale gelişi.

İnsan dahil bütün canlıları ve bitkileri ele alacak olursak, her birinin bu beş mertebede bir ömür sürdüğünü görürüz. Kademeli çıkış ve inişleri, sonra da belirsiz hale gelmeleri bütün açıklığıyla her gün gözlerimizin önüne serilmektedir. Güneş'in her gün doğuş ve batışı ve bu ikisi arasındaki mertebeleri aşması ile insan hayatı ve beş vakit namaz arasında bir bağlantı yok mudur? Güneş'in doğuşu, çocukluğu; gökkubbesi ortasına gelip ışınlarının artması, güçlü bir enerji sergilemesi gençliği; duraklama devresi, gençliğin bir süre devamını; batıya doğru yavaş yavaş meyletmesi, noksanlığın baş göstermesini; ikindiden sonra sararıp belirgin ölçüde batmaya yüztutması, yaşlılığın son demlerini; ufukta kaybolması, ölümü ve battıktan sonra bir süre ufukta izinin kalması ve bir müddet sonra tamamen kaybolması, ölümden bir süre sonra unutulmayı anlatır. Beş vakit namazla ömrümüz arasındaki çağrışımı tekrarlayıp durur.

Evet, bu öyle bir düzendir ki şaşmayan kanunlarla hedefine doğru akıp gitmektedir; değiştirilmesi ise mümkün değildir. Allah'tan başka bir gücün böyle bir düzeni kurmaya elbette ki kuvvet ve kudreti yetmez. Çünkü canlıların kuvvet ve kudreti sınırlı ve sonludur. Allah (celle celaluhu)'nun kuvvet ve kudreti sonsuz ve sınırsızdır.

O halde insan ömrünün beş devresini simgeleyen beş vakitte, O sonsuz ve sınırsız kudretin emrine uyarak namaz kılmamız; Yüce Yaratanın huzurunda mahviyet ve teslimiyet içinde kulluk görevimizi yapmamız kadar doğal ne olabilir?

Kur'ân-ı Kerîm'de beş vakit namaz böylesine yüksek ve derin anlamlı bir tasvirle şöyle açıklanmıştır:

"Akşamlarken, sabahlarken Allah'ı tesbih edin (O'nun için namaz kılın). Hamd (her türlü övgü) göklerde de, yerde de O'na mahsustur, (övülmeğe ancak O lâyıktır). İkindi vaktinde de öğleye girerken de (O'nu tesbih edin, namaz kılın)."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle savaştan ve onunla ilgili hükümlerden bahsedildi. Sonra yanlışlıkla adam öldürmenin ceza ve keffareti açıklandı. Kasden bir mü'mini öldürmenin büyük bir cinayet, taşınması çok zor ağır bir vebal olduğu belirtildi. Sonra savaşlarda korkulu anlarda insana umut ve cesaret veren korku namazının nasıl kılınacağı konu edinildi. Aşağıdaki

âyetlerle henüz İslâm'ın derin zevkini kalbine yerleştiremeyenlerin savaşa karşı kayıtsız kaldıkları gibi, savaş dışında da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizi yanıltmak için yalan ve bir takım düzenlere başvurdukları belirtiliyor, Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği kitap ve ondaki hükümler doğrultusunda insanlar arasında hükmedilmesi emrediliyor. Haksızlardan yana eğilimde bulunulmaması, haksızın savunulmaması hususunda gereken uyarı yapılıyor.

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ
لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا
تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾
يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى
مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

105- Allah'ın sana gösterdiği ölçü ve anlamda, insanlar arasında hükmedesin diye bu Kitab'ı hak olarak şüphesiz biz sana indirdik. Artık hâinlerden yana savunucu olma!

106- Ve Allah'tan mağfiret (günahların bağışlanmasını, temizlenmesini) iste. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

107- Kendi kendilerine hıyanet eden (güveni kötüye kullanan, nefs ve şeytan doğrultusunda hareket eden)lerden yana çekişip uğraşma. Şüphesiz ki Allah, hainlikte aşırı giden günahkârı sevmez.

108- İnsanlardan gizlerler de, Allah'tan gizlemezler; halbuki Allah'ın razı olmayacağı sözü geceleyin kurup düzerlerken, O, onlarla beraberdir. Hem Allah onların yapageldiklerini (ilmiyle, kudretiyle) kuşatmıştır.

109- İşte siz öyle kimselersiniz ki, dünya hayatında onlardan yana çekişip uğraşırsınız, ya kıyamet günü Allah'a karşı kim onlardan yana savunuculuk yapıp uğraşacak? Ya da kim onlara vekil olacak?

İNİŞ SEBEBİ

Henüz İslâm'a yeni girmiş, Allah ve Peygamber sevgisini yeterince ruhuna ve vicdanına sindirememiş Tu'me bin Übeyrik adındaki bir adam, yaratılışı ve bulunduğu çevre itibariyle kronik bir hırsızdı. Bir gün komşusu Katade bin Numan'ın evine girerek ona ait bir zırhı çalıp içinde un bulunan bir dağarcığa yerleştirerek Zeyd bin Sem'an adındaki Yahudinin evine götürüp bırakmış; dağarcık yırtık olduğundan yolda dökülen un dikkat çekecek şekilde iz bırakmıştı. Zırhın çalındığının farkına varılmış ve Tu'me aranmıştı. Ne var ki, Tu'me haberi olmadığına yemin etmişti. Unun bıraktığı izi takip edenler, sözü edilen Yahudinin evine gidip zırhı orada bulmuşlardı. Yahudi onu Tu'me'nin getirip koyduğunu söylemiş ve birkaç Yahudi de ondan yana şahitlik etmişlerdi. Tu'me'nin mensubu bulunduğu Zaferoğulları kabilesi, onu temize çıkarmayı planlamışlardı. Durum Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e intikal edince, davacı ile davalıyı dinlemiş, Tu'me yemin etmiş, Zaferoğulları onun lehine tanıklıkta bulunmuşlardı. Bu durum karşısında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Tu'me'den yana hüküm vermek istemiş, ancak çok geçmeden yukarıdaki âyetler inmişti.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Haberiniz olsun ki, ben de ancak bir insanım, (davalı ile davacıyı) dinlerim, ama sizden biriniz delil ve hüccetini diğerinden daha güzel ve daha açık anlatabilir, ben de onun lehine hüküm verebilirim. O halde kime bir Müslümanın hakkını alıp verirsem, o bir parça ateşten başkası değildir; isterse onu taşır, isterse terkeder."[2]

"Aranızda, üzerime vahiy inmeyen hususta ancak kendi re'yimle hükmederim."[3]

Peygamberin Yargıda Yeri ve Yetkisi

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ilâhî vahye bağlı bir insandır. Allah (celle celaluhu)'nun O'na gösterdiği yoldan yürür, sunduğu bilgi ile

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Kurtubî - Mefatihü'l-Gayb

2 Buharî/Hiyel: 10, Mezâlim: 16, Ahkâm: 20, 29, 31 - Müslim/Akdiye: 7 - Ahmed bin Hanbel: 3/33-5/41, 454

3 Ebû Dâvud: Usame bin Zeyd (radıyallahu anh)'dan/Akdiye: 7

amel eder. Bu açıdan aldığı vahye dayanarak hem yasama, hem yürütmeyle yükümlüdür. Kendi görüş ve arzusuna göre hüküm vermez. Kesin ölçüde bildiği bir hakkın tersine yargıda bulunmaz. Belge ve deliller yanıltıcı olabilir; o da bunların tesirinde kalarak haksızı haklı gösterebilir. Ama böyle bir ortam doğunca Allah (celle celaluhu) derhal dâvanın iç yüzünü, haksızın kim olduğunu vahiy suretiyle bildirerek dış görünüşüyle haklı gibi anlaşılanın haksız olduğunu Rasulüne bildirirdi. Özellikle insan haklarıyla ilgili dâvalarda.

O halde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ictihatta bulunup kıyasa kapı açma yetkisine sahip değil miydi? Şüphesiz ki Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) vahye ve kitaba dayanarak hareket ederdi. Ancak bir mesele hakkında ilâhî beyân bulunmadığı takdirde, Kur'ân'ın o meseleye esas teşkil eden genel ya da hitap yönüyle özel hüküm ve kurallarına kıyas yapmak için ictihatta bulunma yetkisine sahipti.

"Bazı işler için senden izin isterlerse, onlardan dilediğine izin ver. Onlar için Allah'tan bağışlanma isteğinde bulun."[1]

"Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancılar bilininceye kadar neden onlara izin verdin?"[2]

Mealindeki âyetler, Peygamber'in bazı konularda kendi re'yi ve ictihadıyla iş görme, yargıda bulunma yetkisine sahip olduğunu göstermektedir.

"Allah'ın sana gösterdiği ölçü ve anlamda, insanlar arasında hükmedesin diye bu Kitab'ı hak olarak şüphesiz biz sana indirdik." âyeti ise kıyas ve ictihada işaret etmektedir. Nitekim İmam Kurtubî, "Allah'ın sana gösterdiği." cümlesini ya vahiy ve nass ile ya da vahyin genel ölçü ve kuralına uygun biçimde, bir açıklık getirerek yorumda bulunmuş ve: "Bu, kıyasta bir asıl ve temeldir," demiştir.[3]

Ünlü müfessir Fahreddin Razî de bu konuya dokunarak şöyle bir yorumda bulunmuştur:

"Kıyas'ın bir hüccet olduğu, delillerle sabit olmuştur. O halde kıyas ile amel etmek, hakikatte nass (Kitap ve Sünnet'in açık ve kesin emri) ile amel etmektir. Ölçü bu olunca, yukarıdaki âyeti şöyle yorumlayıp takdir

1 Nûr sûresi âyet: 62

2 Tevbe sûresi âyet: 43

3 el-Camiu Li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 5/376 - Kahire: 1967

edebiliriz; Allah (celle celaluhu) bir bakıma Peygamberine şöyle buyuruyor:

"Hakkında susulup hüküm verilmeyen mesele, hakkında nass bulunan meselenin hükmü gibidir, şeklinde sende kuvvetli zan meydana gelirse, bilmiş ol ki, sana olan teklifim, kuvvetli zannına göre amel etmendir."

O halde kıyas ile amel, nassın kendisiyle amel etmektir."[1]

Haklı Olduğu Bilinmedikçe Kişiyi Savunmamak

Kur'ân ilgili âyetle, hüküm verme hususunda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nasıl bir yol takip edeceğini belirttikten sonra, davalı ya da davacının savunmasını kendi üzerine alan vekillerin, haklı olduğunu tesbit edip gerçeği öğrenmedikçe böyle bir yola girmemelerine işaret edilerek gereken uyarıyı yapıyor.

Çünkü vekil, davacı ya da davalının savunması teklifiyle karşılaşınca, önce delilleri, belgeleri toplayıp gözden geçirmeli, müvekkilinin haksız olduğuna bilgi veya kuvvetli zan edindikten sonra onun savunmasını kendi üzerine almamalıdır. Çünkü aksine bir tutum haksızı haklı yerine sokabilir, böylece insan hakları zayi edilir, adalet yerini bulmamış olur. Böyle bir sonucun vebali taşınmayacak kadar ağırdır.

Şevkanî Fethü'l-Kadîr'de sözü edilen âyetin yorumunu yaparken diyor ki: "Haklı olduğunu bilmedikçe bir kişiyi savunmak, ondan yana olmak, hiç kimse için caiz değildir." Âyette buna işaret ve delâlet vardır.

107. Âyetle kendi nefslerine hıyanet edip güveni kötüye kullanandan yana olmayı yasaklarken, aksine bir yol tutanlar için nasıl elim bir sonuç hazırlandığı 109. âyetle şöyle açıklanıyor:

"İşte siz öyle kimselersiniz ki, dünya hayatında onlardan yana çekişip uğraşırsınız, ya kıyamet günü Allah'a karşı kim onlardan yana savunuculuk yapacak? Ya da kim onlara vekil olacak?"

Müslümanlardan Yana Hükmetme Arzusu

İniş sebebinde belirtildiği gibi, dış görünüşüyle Müslüman sayılan, aynı zamanda hırsızlıkla suçlanan Tu'me'yi temize çıkarmak için bağlı bulunduğu kabilenin ileri gelenlerinden bir cemaatin harekete geçmesi, asıl

1 Mefâtihü'l-Gayb/Fahreddin Razî: 3/445 - Âmire: 257

suçlu ortada dururken onu bir Yahudiye yükliyerek, Tu'me'yi Peygamber huzurunda savunmaları, aynı zamanda bunların hepsinin de zahiren Müslüman bulunması. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i Tu'me'den yana bir hüküm vermeye itiyordu. Halbuki Yahudi suçsuz, Tu'me ise suçlu idi. Bu da Kur'ân'ın ve İslâm'ın insanlıktan yana sunduğu adalet ve hakkaniyeti zedeler ölçüdeydi. Gerçi Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz mevcut delilleri değerlendirerek bir hüküm vermek istiyor, ama acele de etmiyordu. Ne var ki toplanan deliller hakikati yansıtmaya yeterli değildi; daha detaylı bir araştırma ve belge toplama gerekiyordu. Her şeyin iç yüzünü çok daha iyi bilen Allah (celle celaluhu), dava hakkında Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'de meydana gelen kuvvetli zannın isabetli olmadığını açıklar mahiyette âyet indirdi ve suçlunun kim olduğunu açıkladı.

İşte Kur'ân buna işaretle diyor ki:

"(Hem kendi adına, hem de kendi adamları suçlu olduğu halde onu temize çıkarmak isteyenler adına) Allah'tan mağfiret dile."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle hak olarak indirilen kitap uyarınca insanlar arasında hükmedilmesi emredildi. Haksız ve suçlu Müslüman, haklı ve suçsuz kimse Yahudi ya da müşrik olsa, yine de hak ve adaletten ayrılınmaması hatırlatıldı. Bu tür yanlış bir yola başvuran Müslümanlar hakkında istiğfarda bulunulması önerildi.

Aşağıdaki âyetlerle, günah ve kusurdan sonra pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar eden kimselerin Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulacakları müjdeleniyor.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾
وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَن
يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ ٱحْتَمَلَ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾

110- Kim bir kötülük işler veya kendine haksızlıkta bulunur, sonra da Allah'a yönelip istiğfar ederse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur.

111- Kim de bir günah kazanırsa, herhalde onu kendi aleyhine kazanmış olur. Allah (her şeyi lâyıkıyla) bilendir, hikmet sahibidir.

112- Kim de bir hatâ veya bir günah kazanır da sonra onu bir günahsızın üzerine atarsa, şüphesiz ki o, çok çirkin bir iftira ve açık bir günah ve vebal yüklenmiştir.

İNİŞ SEBEBİ

Hırsızlık yapan Tu'me ve onu haksız yere savunanların ve bu doğrultuda olanların işledikleri günah, yüklendikleri vebalden pişmanlık duyup Allah (celle celaluhu)'ya yönelerek tevbe ve istiğfarda bulunmalarını tahrik ve teşvik etmek ve tevbe kapısının her zaman açık bulunduğunu, Allah'ın da çok bağışlayan ve çok merhamet eden olduğunu hatırlatmak için yukarıdaki âyetler inmiştir.

İLGİLİ HADÎSLER

"Şüphesiz ki, Allah gündüzleyin kötülük ve günah işleyenin tevbe etmesi için geceleyin (mağfiret ve tevbeyi kabul) elini açar; geceleyin kötülük ve günah işleyenin tevbe etmesi için gündüzleyin elini açar; bu hal güneş batıdan doğuncaya kadar (kıyamet kopuncaya dek) devam eder."[1]

"Kim güneş batıdan doğmadan önce tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder."[2]

"Müslümanın her şeyi: Kanı, ırzı, namusu, şerefi ve malı diğer Müslümana haramdır."[3]

"Faizin en katmerlisi, haksız yere Müslümanın ırz, namus ve şerefine dil uzatmaktır."[4]

Günah ve Hata Nisbîdir - İzafîdir

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا

"Kim bir tülük işler veya kendine haksızlıkta bulunur, sonra da Allah'a yönelip istiğfar ederse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur."

1 Müslim - Nesâî: Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'den

2 Müslim: Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

3 Tirmizî - Müslim: Berâ' bin Âzib (radıyallahu anh)'den

4 Ebû Dâvud: Saîd bin Zeyd (radıyallahu anh)'den

Bir şeyin helâl, ya da haram kılınması nasıl bize nisbetle değer ve hüküm taşıyorsa, bir sözün veya davranışın günah ve sevap sayılması da böyledir.

O halde insanın günah işlemesinden, haklara tecavüz etmesinden doğan kötülük, zarar ve vebal kendi aleyhinedir, ne var ki bunun bir ucu da topluma yöneliktir. Allah (celle celaluhu) ise kullarının günah işlemesine, kötülük yapmasına razı değildir. Bunun için cidden gönülden pişmanlık duyup dönüş yapan, bağışlanmasını dileyen kimse herhalde Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur. İnanan bir kimse için bundan daha büyük umut ve mutluluk düşünülebilir mi?

Böyle bir umut kapısına yaklaşmak istemeyen, bilakis kendini nefsinin sınırsız ve ölçüsüz istek ve arzularına terkedip hayat dizginini madde ve şehvetten yana çevirenler, unutmasınlar ki, hiçbir günah ve kötülüğün sonunda saadet güneşinin aydınlatıcı nîmeti yoktur. Hayat kanunlarına ters düşen her söz ve davranış hiçbir zaman sahibinin yüzünü güldürmemiştir. Güldürse bile geçici ve sahtedir. Çünkü Allah (celle celaluhu) her şeyi lâyıkıyla bilen ve her şeyi hikmetle yürütendir. İşlenen her günah sahibinin aleyhinedir. Başkasına iftira atanlar ise, büyük bir günah ve taşınması güç bir vebal yüklenmiş, peşlerine korkunç bir kâbus takmışlardır.

Dört Ayrı Günahkâr

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيٓئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا

"Kim de bir hatâ veya bir günah kazanır da sonra onu bir günahsızın üzerine atarsa..."

1. Başkasına zarar verecek anlamda günah ve kötülükte bulunan.

2. Kendi nefsine haksızlıkta bulunup yazık eden.

3. Bir yarar sağlamak veya kendi ölçülerine göre bir zararı geri çevirmek için günah işleyen.

4. İşlediği bir günah veya kusuru başkasının üzerine atıp kendini temize çıkaran...

Konumuzla ilgili âyette, günahın bu dört farklı kademesiyle, ferdin toplumla olan ilgisinin ölçüsünü, kişinin kendi nefsiyle ilgisini, kişisel yarar ve zararıyla olan bağlantısını yansıtan müstesna bir anlatıma yer verilmiştir. Öyle ki, toplum yapısında ferdin yerini ve toplumdan yana davranışlarının

ölçüsünü belirtmede çok kısa fakat duyarlı bir ifade kullanılmıştır. Böylece Kur'ân'da ferdin ruhunu ve vicdanını karartan günah ve kötülüğün tesir alanına dikkatler çekiliyor. Fertlerin günlük hayatı manevî değerler doğrultusunda disipline edilmediği takdirde hem ferdin içyapısında, hem toplumla olan bağlantısında bir takım dengesizliklerin ortaya çıkacağına işaret ediliyor.

Şahsî çıkarlarını ön plâna alıp ilâhî sınırları aşan fertlerin, toplumun zararına yaşayacağını kim inkâr edebilir? Allah (celle celaluhu) böylelerinin dinî eğitimin özel havasına sokulmasını murat etmekte, bunun için bağışlama ve temizleme kapılarını açık tutmaktadır. Önemli olan insanla Yaratanı arasında böylesine bir bağın mevcudiyetini dimağlara işlemek, ruhları bu inançla cilâlamaktır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle gerek kendine yazık edenlerin, gerekse işlediği günahı başkası üzerine atarak toplumu rahatsız etme cesaretini kendinde bulanların, dönüş yapıp Allah'a yöneldikleri, tevbe ve istiğfarla ruhlarını kaplayan kirlerden temizlenmeyi diledikleri takdirde Allah'ı bağışlayıcı olarak bulacakları bildirildi.

Aşağıdaki âyetle, yalancı şahitlerin Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i vereceği hükümde yanıltmaya güçlerinin yetmeyeceği, Allah (celle celaluhu)'nun O'na sunduğu üstünlük, artıklık ve günahlardan korunmuşlukla suçluyu suçsuzdan, haklıyı haksızdan ayırt edebileceği; aynı zamanda elinde kitap, kalbinde ve dimağında hikmet nurlarıyla olayların iç yüzünü görebilecek yetenekte olduğu açıklanıyor.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ اَنْ يُّضِلُّوكَ ۚ وَمَا يُضِلُّوْنَ
اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ شَيْءٍ ۚ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿١١٣﴾

113- Allah'ın sana senden yana sunduğu fazilet ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir tayfa seni bile (doğru bir hükümde bulunmaktan) şaşırtmayı planlamışlardı. Halbuki onlar ancak kendilerini şaşırtıp saptırırlar, sana hiç bir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi; sana bilmediğini

öğretti; Allah'ın (bu bakımdan da) sana olan fazl-u keremi çok büyüktür.

İNİŞ SEBEBİ

Kendi kavimlerinden olan Tu'me'yi haksız yere savunarak temize çıkarmak isteyen tayfanın, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizi, vereceği hükümde şaşırtma plânlarının müsbet sonuç vermeyeceğini açıklar anlamda inmiş ve bu hususta Müslümanlar yeterince uyarılmıştır.

Hakkın Yüceliği

Hak her zaman yücedir. Ne hatır, ne gönül tanır; o bizatihi azizdir; dostun, yakının ve öz evlâdın çok üstünde yeri ve değeri vardır. Tu'me'nin bağlı bulunduğu tayfa, onun kronik bir hırsız olduğunu bildikleri halde yanlış bir yol tutmuş, adam kayırmayı dinî inanç ve vicdanlarının üstüne çıkarıp, Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i vereceği hükümde yanıltmak istemişlerdi. Aslında bu tür düşünce ve davranışlarıyla kendileri hakkın fazilet yolundan sapmış, İslâm'ın yüce amacından uzaklaşmışlardı.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelince. O, birçok faziletlerle birlikte iki büyük lütuf ve inayete de mazhar olmuştu: Hakkı, adaleti ve eşitliği en hassas ölçülerle yansıtan Allah Kitab'ı ve ondaki ilâhî muradı anlayıp kavrayacak bilgi ve yetenek. Artık onun için haktan sapma söz konusu olabilir mi?

Allah'ın Sunduğu Fazîlet ve Rahmet

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ

"Allah'ın sana, senden yana sunduğu fazilet ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir tayfa seni bile şaşırtmayı planlamışlardı."

Fazîlet, az insanda bulunan hüner ve yetenek, başkasına nisbetle bir artıklık ve yüceliktir. Değer ve bilgiyi de buna ekleyebiliriz. Peygamberlik payesi, madde ötesinden haber alma; ona göre yaşama; geleceği nübüvvet gözüyle tarama, olayların iç yüzünü bilme düzeyinde yeteneklerin en üstünü, artıkiık ve yüceliğin -bir fani için- en yücesidir.

Bu düzeyde bulunan insan-i kâmili, nebiyi ekmel'i, dinî hükümlerde, adaletin parlak ışınlarını yansıtmada, hakkı ayakta tutmada yanıltmak veya şaşırtmak mümkün müdür? Aynı zamanda günahlardan korunulmuşluk, hüküm vermede haktan sapmamazlık, adalet dağıtımında haklı-

dan yana olmaklık insan-ı kâmilin, nebiyi ekmel'in değişmeyen vasıflarından bir kısımdır.

Sana Kitab ve Hikmeti İndirdik

وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ

"Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi; sana bilmediğini öğretti."

Ayette geçen hikmet, bu konuda; sağlam bilgi, ileriyi görme, her şeyi lâyık olduğu ölçü ve anlamda tutma, ilâhî muradı anlama, Kur'ân esrarına vakıf olma, olayları isabetle değerlendirme, tesir altında kalmaksızın, duygusal davranmaksızın kitabın nassına göre hüküm verme, dinin amaç ve hedefini koruma, insanı yaratılışındaki özelliğiyle ele alıp eğitme, fıtratına, ruhî yüceliğine uygun düzeyde ömür sermayesini değerlendirme şuurunu enjekte etme, sosyal yapıyı yine insan fıtratına göre düzenleyip sağlam temellere oturtma gibi mânaları taşımaktadır.

Hikmet'i, belirtilen anlam doğrultusunda tanımlarken, adaletsizlikte bulunmaktan, yanlış ya da hissî hüküm vermekten, günah ve vebal işlemekten korunulmuşlukla birleştirince en mükemmel ölçüsünü bulur. Bu hal Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizde son derece belirgin idi.

Sana Bilmediğini Öğretti

وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

"Allah'ın (bu bakımdan da) sana olan fazl-u keremi çok büyüktür."

Hakiki imânı ve ilâhî beyanı, fizik ötesini, âhiret âleminin anlam ve safhalarını bilmezken, ilâhî hükümlerle amel etmeyi anlamazken ledünnî esrardan habersiz iken, olayların iç yüzüne tam anlamıyla nüfuz edemezken, Allah (celle celaluhu) bunların hepsini Rasulüne bildirdi. O halde artık O'nun cadde-i haktan sapması, yanıltılması, şaşırtılması, yanlış hüküm vermesi söz konusu değildir. Olayların, ilgili belge ve delillerin dış görünüşü hükümde yanılmaya eğilim hissi doğurunca Ledün âleminden gelen ses bu eğilimi hakka yöneltirdi. Böylece Allah (celle celaluhu)'nun, son Peygamberine fazl-u inayeti, rahmet ve atıfeti çok yönlü ve çok büyük olmuştur; idrakimizin üstünde, kavrayışımızın ötesinde bir anlam taşır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'i vereceği hükümde yanıltmak isteyen ve bunun için geceleri gizli toplantılar düzenleyenlerden bahsedildi. Allah Rasulünün Kitap ve Hikmet gibi iki yüksek inayete mazhar kılındığına dikkatler çekilerek haktan sapmanın, hükümde yanılmanın söz konusu olmayacağı belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle, bu tür gizli toplantılarda, fısıldaşmalarda hayır bulunmadığı hatırlatılıyor. Ülke, din ve millet yararına olan gizli toplantıların bir kısmı işaretle, bir kısmı açık ifadeyle istisna ediliyor ve bunların da Allah rızası gözetilerek yapılması telkinle, asıl amaca erişmenin yol ve metodu belirtiliyor. Sonra da Peygambere muhalefet ve düşmanlık edenlerin ciddi bir eğitim görmediklerine parmak basılarak bir milletin insan ruhuyla uyum sağlayan eğitim sistemini geliştirmediği takdirde bulundukları yanlış yol üzerinde bırakılacakları çok duyarlı biçimde açıklanıyor.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ
النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

114- Onların toplanıp gizli görüşme yaparak fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi, (din ve sağduyu çerçevesinde) iyi bir iş yapmayı, insanların arasını düzeltmeyi emredenler müstesna. Kim bunları Allah'ın hoşnutluğunu arzulayarak işlerse, ona büyük bir mükafat vereceğiz.

115- Kendisine doğru yol açıkça belli olduktan sonra Peygamber'e düşmanlık edip uymayan, mü'minlerin yolundan başkasına uyan kimseyi, tuttuğu yolda kendi haline bırakır da ileride onu Cehennem'e sokarız. Orası ne kötü gidiş ve varış yeridir!

İLGİLİ HADİSLER

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına seslenerek buyurdu:

"Size derece bakımından oruç, namaz ve sadakadan daha üstün bir şeyden haber vereyim mi?"

Ashab:

- Evet, Ya Rasulallah! deyince şu cevabı verdi:

"İki kişinin arasını düzeltmek. Arayı bozmak ise, traş edicidir. Bununla saçları traş edicidir, demek istemiyorum. Dini traş edici olduğunu söylüyorum."[1]

Kuba halkı birbirine girmiş, araları açılıp birbirlerini taşlayacak kadar işi azıtmışlardı. Durumu öğrenen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ashabına:

"Bizimle gelin de onların arasını düzeltmeye çalışalım" buyurmuştu."[2]

Ümmü Mektum (radıyallahu anh) diyor ki:

"Halkın çoğunun dediği gibi, bazı şeylerde yalan söylemenin mübah olduğuna ruhsat verilmiştir. Sanmıyorum; ancak şu üç hususta yalan söylemeye ruhsat vardır, biliyorum: İnsanlar arasını düzeltmeye çalışırken, koca karısının bazı isteklerinde, kadın da kocasının bazı davranışları karşısında ve bir de savaş günlerinde..."[3]

"Ademoğlunun her söz aleyhinedir, lehine değildir; ancak Aziz ve Celil olan Allah'ı anmak veya iyilikle emretmek, kötülükten menetmek müstesna."[4]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz büyük sahabi Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'a sordu:

"Sana kızıl tüylü develerden daha feyizli ve bereketli bir ticaret yolunu göstereyim mi? İnsanlar sürtüşüp bozuştuklarında aralarını düzeltmeye çalış; birbirlerinden ayrılıp uzaklaştıklarında onları birbirine yaklaştır."[5]

---

1 Tirmizi - Ebu Davud: Ebu Derda (radıyallahu anh)'dan

2 Sahih-i Buhari: Sehl b. Abdullah (radıyallahu anh)'dan

3 Sahih-i Buhari - Müslim: Ümmü Mektum (radıyallahu anh)'den

4 İbn-i Mace/Fiten:12 Süfyan es- Sevri'den

5 Bezzar: Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'den

Necvâ: Fısıldaşma, Gizli Toplantı Yapma

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ

"Onların toplanıp gizli görüşme yaparak fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur."

Gizli toplantılar ve birkaç- kişinin bir araya gelip fısıldaşması genellikle yeriliyor.

Ancak bazı konularda buna büyük ihtiyaç duyulduğunu unutmamak gerek:

a) Devlet adamlarının ülke sorunları ile ilgili toplantıları ve aldıkları kararları -duyulmasında -sakınca görülüyorsa- gizliliğe riayet ederek yapılabilir.

b) İç ve dış tehlikelere karşı daha uyanık bulunmak ve izlenecek yolun, uygulanacak stratejinin tesbiti, başvurulacak tedbir ve taktiğin belirlenmesi hususunda gizli toplantı ve görüşmeler tertiplenebilir.

c) Ülke yararına ekonomik alanda kararlar alınırken, bilimsel araştırmalar yapılırken, önemli buluşlar hususunda ipuçları elde edilirken gizliliğe riâyet edilebilir.

d) Bir hastayı ameliyat etmek ve gereken önlemleri almak için tabiplerin kendi aralarında toplanıp gizli bir karar almaları da bu cümledendir.

İşte bu ve benzeri toplantılarda elbette ki hayır vardır. İlgili âyetle, gizli görüşmelerin çoğunda hayır yoktur, denilirken bu gibi önemli, ülke ve halk yararına yapılan toplantılarda gizliliğe riâyet edilmesinde hayır bulunduğuna işaret edilmektedir.

Bu ve benzeri gizli toplantı ve fısıldaşmalar dışındaki görüşme ve fısıldaşmaların çoğunda hayır yoktur. Çünkü insan karakteri veya onun psikolojik yapısı, çevrenin görebileceği ya da işitebileceği bir ortamda hep iyilik ve hayırdan yana görünme gayretindedir. Birbirine yakın karakterde olanlar ise, baş başa kalınca içlerinde biriken kötülükleri usta bir dille fısıldamaya çalışırlar.

Kur'ân'da yukarıda işaret yollu yapılan istisnalarla beraber, bir de bütün iyilik ve hayırları kendinde toplayan üç konuda gizli toplantı yapılmasında, gizliliğe riayet edilmesinde hayır bulunduğu açık bir istisna ile

sergileniyor:

1. Yardımlaşma ve dayanışmayı, sosyal adalet ve dengeyi sağlamada tesiri açıkça görülen zekât, sadaka ve benzeri yardımları gizli yapmak çok daha uygundur. Gösterişe yer verilerek dağıtıldığında fakir ve muhtaçları rencide edebilir, onurlarını kırabilir.

2. İyilikle emretmek, yararlı direktifler vermek daha çok âmirle memur arasında cereyan eden çok önemli bir husustur ki, gizliliğe dikkatte yarar vardır. Halk arasında bir âmirin çevresindeki memurlara emirler vermesi, otoritenin ciddiyetsizliğini gösterir, memurun infialine sebep olabilir. Bunun için emir ve direktiflerin gizli verilmesi, memura değer verildiğini ifade eder. Bu da onu onure etmek anlamına gelir.

3. Toplum ve aile yapısında meydana gelen kırgınlıkları, sürtüşme ve tartışmaları gidermek için taraflarla yapılan görüşmeleri tam bir gizlilik içinde sürdürmek gerekir. Aksi halde taraflardan birinin barışmak istemediği veya ileri geri konuştuğu etrafa yayılır da kaş yaparken göz çıkarılmış olur. Bu tutum kırgınlık ve sürtüşmeyi büsbütün artırabilir.

Kur'ân'da bu tür fısıldaşma ve gizli toplantılar yapmada hayır bulunduğu istisnaî bir anlam ve ölçüde belirtilirken sebeplerini günlük yaşantımızda, cereyan edegelen olaylarda aramamız öneriliyor.

Böylece âyette biri işari, diğeri açık olmak üzere iki ayrı istisnaya yer veriliyor.

Bütün Hayırları Kendinde Toplayan Üç Tabir

بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ

Sadaka-Ma'ruf-Islâh-ı Beyn:

Zenginle fakir arasındaki açıklık ya da uçurumu kapamak, sosyal dengeyi sağlamak, yararlı olanı emretmek, zararlı olanı men'etmek, âmirle memur arasındaki otoriteyi sevgi ve saygı doğrultusunda sürdürmek, halk arasındaki dargınlık, sürtüşme, haysiyet kırıcı tartışmayı düzeltmek ve bunlar için yeterince tedbirler düşünmek, ülkenin mutlak anlamda hayrına yönelik hizmetlerdir. Kur'ân bu kadar önemli ve bütün bir milletin selâmetiyle ilgili üç yönlü düşünce ve tedbirin ana felsefesini üç tabirde toplayıp özetlemiş; açıklamasını ise, bizim irfanımıza bırakırken bütün

bunları Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğuna erişmek için -şahsî çıkardan uzak bir inanç havası içinde yapmamızı tavsiye etmiştir.

Müfessir Fahreddin Razî bu âyeti tefsir ederken murad-ı ilâhî'yi şöyle yansıtmaya çalışmıştır:

"Neden istisna olarak Allah (celle celaluhu) sadece bu üç tabiri seçip sergilemiştir? Çünkü hayırlı iş ya yarar sağlamaya ya da zararı geri çevirmeye yöneliktir. Bu hayır, ya bedenle ilgilidir, muhtaca yardım etmek gibi ya da ruhla ilgilidir ki bu, teorik gücü ilimlerle tamamlamak veya pratik gücü iyi davranışlarla kemâle erdirmektir. Bunun da tamamı iyilikle emretmekten ibarettir veya zararı gidermekle ilgilidir; arayı düzeltmek gibi. İşte bütün hayırlar bu üç kelimenin kapsamında toplanmıştır, diyebiliriz."

Peygambere Muhalefet

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى

"Kendine doğru yol açıkça belli olduktan sonra Peygamber'e düşmanlık edip uymayan..."

İnsanlara doğru yolu göstermek üzere görevlendirilip gönderilen Peygamber, mutlak anlamda hayrı, iyiliği, mutluluk ve esenliği telkin eder; beşer ruhuna, ondaki fıtrî yüceliğe ve sadeliğe ters düşen fenalığı, tuğyan ve isyanı, sınırsız hürriyeti, başıboş şehveti, dünyaya karşı doymazlığı belli ölçü ve sınırda durdurmaya çalışır. Tek kelimeyle Peygamber, insana yaratılışındaki asalet, azizlik, yücelik ve mükemmelliğe eş değerdeki şeyleri yapmasını, uymayan şeylerden kaçınmasını öğretir.

Karşıt güçlerin tesiri altında bütün bir ömür süresince mücadele vermek zorunda bırakılan ve esasen yaratılışının gereği olarak ister istemez böyle bir ortamda yaşayan insan, ciddi bir eğitim süzgecinden geçirilmediği, ruhundaki yüceliğe orantılı bir tahsil görmediği takdirde karşıt güçlerden nefs ve şeytanın doğrultusunda mide ve şehvet kaygısına düşer, bütün himmet ve enerjisini bu yolda harcamaya koyulur. İnsan artık böyle bir düzeye ayak basınca, Peygamberin sunduğu her şey ona ters, sıkıcı ve acı gelir; nefret duygusu her geçen gün biraz daha kabarır ve sonunda tam bir peygamber düşmanlığına dönüşür.

Cenâb-ı Hak, fertleri ve toplumu, ruhlarının ve yaratılışlarındaki yüceliklerinin doğrultusunda eğitmeyen veya eğitemeyen; yaratanla yaratılan

arasındaki pürüzleri kaldıramayan milletleri, toplum ve aileleri tuttukları hatalı ve tehlikeli yolda kendi hallerine bırakır. Böylece her millet ya da aile kendi dünyasını ve geleceklerini kendi anlayış, inanç ve tutumlarıyla hazırlamış olurlar.

Böylesine uyumsuz ve dengesiz bir yolda yürüme hiçbir milleti ve aileyi saadet burcuna yükseltmemiştir. Geçici saadet varsa, aldatıcı ve sahtedir.

TAHLİLLER

Necva:

a) İki kişi arasındaki sır,

b) İki kişi arasındaki fısıldaşma,

c) Gizli ve maksatlı toplantı,

d) Tedbirde gizlilik,

e) Bir topluluğun kendi tedbirinde başkasından ayrılması, gibi anlamlarda kullanılır.

Şikak - Müşakat veya musakka:

a) Düşmanlık,

b) Her birilerinin düşünce bakımından ayrı bir şıkta bulunması,

c) Her birilerinin işlediği diğerine meşakkat vermesi anlamına gelir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, doğru yol belli olduktan sonra şahsî çıkarlarını ön plâna alıp Peygambere muhalefet eden, mü'minlerin yolundan ayrılan kimselerin kendi hallerine terkedileceği ve sonunda kapatılması mümkün olmayan bir hüsranla noktalanacağı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, ancak Allah'a ortak koştuğu halde ölenlerin bağışlanmayacağı hatırlatılıyor. Putlara, kadınlara, tanrıçalara tapan ve böylece şeytanın dümenine uyanların varacağı ebedî mutsuzluk yurdundan söz ediliyor ve gereken uyarı yapılıyor.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ

بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا
شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾
وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ
خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا
﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ
جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

116- Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar. Doğrusu kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz ki o uzak bir sapıklıkla sapmıştır.

117- Allah'ı bırakır da yalnız dişilere taparlar ve onlar böylece inatçı azgın şeytandan başkasına tapmazlar.

118-119- Allah onu lanetledi. O da: "Andolsun ki, senin kullarından belirli bir pay edineceğim; elbette onları saptıracağım, herhalde onları kuruntularla oyalayacağım; elbette onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine onlara emredeceğim, Allah'ın yarattığını değiştirecekler" dedi. Artık kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost ve arkadaş edinirse, gerçekten o, açık bir ziyana uğramıştır.

120- Şeytan onlara va'dde bulunur, onları kuruntulara düşürür. Şeytan onlara ancak kuru ve boş aldanma va'deder.

121- İşte onların eyleşecekleri yer Cehennem'dir; oradan bir çıkış yolu da bulamayacaklardır.

İNİŞ SEBEBİ

Kronik hırsız Tu'me bin Übeyrik, suçlu olduğu ortaya çıkınca, İslâm'ı bırakıp küfre döndü ve Mekke'nin yolunu tuttu. Sonunda müşrik (Allah'a ortak koşucu) olarak öldü. Bu sebeple 116. âyet indi. Tevbe etmeden küfür üzere ölenlerin bağışlanmayacağı belirtildi.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, bu âyet bedevilerden yaşlı bir zat hakkında inmiştir. Şöyle ki: O yaşlı bedevi Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Günahlara dalmış bir yaşlıyım, ne var ki Allah'ı bildim bileli O'na ortak koşmadım, O'ndan başka dost edinmedim; günahlara da, Allah'a karşı cüretimden dolayı girmedim. Her halimle pişmanım, tevbekârım. Allah katında halim nice olacak bilemiyorum?" dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

"Her doğan çocuk (İslâm) fıtratı üzere doğar. Sonra ana-babası onu ya Yahudileştirir, ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusîleştirir (ateşperest yapar)."[2]

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Kur'ân'da hiçbir âyet bu âyetten bana daha çok sevimli değildir."[3]

Kudsî Hadîste buyuruluyor ki:

"Şüphesiz ki ben, kullarımın hepsini Hakk'a yönelik olarak yarattım. Ne var ki, şeytanlar gelip (bu fıtri eğilimi) küçümseyip onları dinlerinden saptırdılar. Bu sebeple bizim onlara helâl kıldığımızı haram saydılar; hakkında hiçbir açık belge indirmediğim halde bana ortak koşmalarını emrettiler ve benim yarattığımı değiştirmelerini de durmadan kafalara işlediler.)"[4]

Ebû Ahvas, babasının şöyle dediğini nakletmiştir:

"Betim-benzim iyice sararıp değişmiş bir halde Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim; üstüm başım da iyice perişandı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu halimi görünce aramızda şu konuşma geçti:

- Malın var mı?

- Evet.

- Ne gibi malın var?

---

1 Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali

2 Taberani - Beyhakî: Sahih isnadla.

3 Tirmizî: Hadisün Hasenün Garibün.

4 Kadı İsmail - Müslim/Cennet 63 - Ahmed: 4/162

- Her cinsten: At, deve, koyun, köle ve benzeri şeyler. Bunun üzerine Allah Rasulü:

- **Allah sana bir mal verdiğinde onun eseri senin üzerinde görülmeli değil midir?**

Buyurdu ve devamla dedi ki:

- **Bağlı bulunduğun kavme ait develer kulağı sağlam yavru doğuruyor da sen ustura ile onların kulaklarını yararak "Bu bahiredir" derisini yararak, "Bu sürm" (kulağı kesiktir) diyor ve onları kendine ve çoluk çocuğuna haram kılıyorsun, değil mi?**

- Evet, dedim. Buyurdu ki:

- **Allah'ın sana verdiği her şey helâldir. Allah'ın usturası senin usturandan daha keskindir. Allah'ın kolu senin kolundan daha güçlüdür.**

Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şunu sordum:

- Ya Rasûlallah! Bir adama misafir olarak indim, beni ağırlamadı. O bana misafir olarak inince ben onu ağırlayayım mı, yoksa onun yaptığı gibi mi yapayım?

- **Onu ağırla.**

diye cevap verdi."[1]

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, yüze vurmayı, yüze sıcak bir cisimle dokunup şekillendirmeyi men'etti."[2]

"Allah, dövme yapanları, yaptıranları, kıllarını yolup (kaş ve kirpiklerini değiştirenleri), dişlerini güzellik için inceltip aralarını açanları ve Allah'ın yarattığını değiştirenleri lânetlemiştir."[3]

"Takma saç (peruka) takana ve taktırana, dövme yapana ve yaptırana Allah lanet etmiştir."[4]

---

1 Kaadı İsmail - Kurtubî: 5/389, 390

2 Müslim - Ahmed: 2/118

3 Ahmed bin Hanbel: 1/82, 87, 107, 121, 133, 150, 159, 409, 410, 434, 443, 448

4 Buharî/Büyû: 25, Tefsir: 59, libas: 82, 87, 96 - Müslim/libas: 119, 120 -Ahmed bin Hanbel: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan

Günahların Bağışlanma Ölçü ve Anlamı

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

"Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar."

İlgili âyette temel inançlardan önemli bir meseleye dokunularak açıklık getiriliyor. İslâm'ı din olarak seçtikten sonra dünyevî çıkarlar veya benzeri sebeplerden dolayı küfre dönüp tevbe etmeden ölenlerin kesinlikle bağışlanmayacağı belirtiliyor. Küfre girdikten sonra pişmanlık duyup tekrar İslâm'a dönerek tevbe ve istiğfar eden kimsenin bu dönüş ve tevbesini Allah'ın bağışlaması umulur. Müslüman (Tevhîd ehli) bulunduğu halde Allah'a ortak koşmanın dışında bazı günahları işleyip tevbe etmeden ölen mü'minlerden ise, Allah dilediğini bağışlar.

Allah'ı Bırakıp Dişilere Tapanlar

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا

"Allah'ı bırakıp yalnız dişilere taparlar."

Kur'ân'da "dişilere taparlar" deyimi hem çok yönlü, hem çok anlamlıdır. Klasik tefsircilerimiz bunun birkaç veçhesi bulunduğunu belirt-mişlerdir:

a) Tapındıkları putlara kelime olarak dişilik ifade eden Lât - Uzzâ - Menât gibi adlar takmışlar ve bu nedenle de her kabilenin putu için "Falan Kabilenin Tanrıçası" demişlerdir. Çünkü Lât/Lâh'ın; Uzzâ/Aziz'in dişilik ifade eden kipidir.

b) O günkü Araplar canlı olmayan hemen her şeye veya çoğuna dişi tabirini uygun görmüş ve kelimeleri daha çok o ölçüde kullanmışlardır. Taştan, ağaçtan, topraktan yapılan cansız putlara da bu manayla "dişiler" diye genel anlamda bir isim takmışlardır. Çünkü onlara göre, kadın derece ve seviye bakımından erkeklerden aşağıdır. Cansız cisimler de canlılardan aşağıdır. Bu kıyasla cansız putlara "dişiler" denilmiştir.

c) Birçok kabileler meleklerin varlığına inanır, onları Allah'ın kızları diye vasıflandırırlardı. Bu manayla tapındıkları melekler hakkında "dişiler" tabiri kullanılmıştır.

Kur'ân bütün bunların inatçı azgın şeytanlara tapınmak gibi anlam-

sız ve boş şeyler olduğunu, insanlardaki o fıtrat cevherine, ruhundaki asalet ve yüceliğe ters düştüğünü belirtiyor.

"Dişilere tapanlar" tabirini günümüzde gelişen ve uygarlık adı altında kendini tanıtan sosyal hayata çevirdiğimizde, putperestliğin değişik şekli ve eğilimini görürüz. Feministlerin bağlı bulundukları inanç ve düşüncelerinde aşırı gitmeleri, kadınları ilâhlaştırırcasına şımartmış ve bu akımın tesirinde kalanlar Allah'ı bırakıp kadınlara taparcasına bağlanmışlardır; öyle ki kadın onların her şeyi ve en aziz varlıkları durumuna gelmiş, ama ne yazık ki, iş bununla kalmamış, onu hayat kanununun dışına çıkararak hem annelik ruhunu öldürmüşler, hem etini teşhir ederek onu birçok konularda reklâm âleti yapmışlardır.

İşte Kur'ân bir bakıma bu akıma karşı Müslümanları uyarmakta, kadını erkeğe, erkeği de kadına benzetmeye çalışanları çok sert ve duyarlı bir anlatımla kınamaktadır.

Ayrıca gelip geçen milletlerin ve medeniyetlerin kendi inançları doğrultusunda taştan, topraktan ve mermerden güneş tanrıçası, yağmur ve bereket tanrıçası, aşk tanrıçası gibi bir takım kadın heykelleri yaparak Allah'ı bırakıp onlara tapındıkları da yapılan arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkmıştır.

Kilise ve benzeri mâbedlerin duvar ve tavanlarına Meryem Ana'nın ve kadın şeklinde kanatlı meleklerin resimlerinin işlenmesi de kadın şeklindeki cisim ve resimlere dolaylı yoldan tapınma anlamı taşıdığı bilinmektedir.

Kur'ân, ibâdet adına bu tür heykel ve resimlere tapınmanın Allah'a ortak koşmak hükmünü taşıdığını, bu anlamla belirtilen hususların boş şeyler, şeytanın aldatıcı oyunları bulunduğunu açıklamakta, ibâdetin ancak Allah'a yapıldığı takdirde insan ruhunun yüceliğiyle uyum sağlayabileceğine ve maddeyle mâna, dünya ile âhiret arasında denge unsuru olabileceğine işaret etmektedir.

Şeytanın Başkaldırması

لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا

"Allah onu lanetledi, o da: "Andolsun ki, senin kullarından belirli bir pay edineceğim; elbette onları saptıracağım, herhalde onları kuruntularla oyalayacağım."

"Adem'e secde edin!" buyruğuna uymadığından ilâhî huzur ve rahmetten kovulan, lanetlenen şeytan, Kur'ân'da birkaç yerde açıklandığına göre dumansız yalın bir ateşten, yani ışından yaratıldığı anlaşılıyor. Ayrı nitelikteki dört ayrı ruhun var kılındığını biliyoruz; bunlardan melekî ruhun nura girmesiyle melek meydana gelmiş; insanî ruh çamura girince insan oluşmuş; hayvanî ruh toprağa geçince hayvanlar var olmuş; şeytanî ruh ışınlara girince cin ve şeytanlar vücut bulmuştur.

Radyoaktif cisimlerden yayılan ışınlar, X ışınları, katot ve kanal ışınları gibi çok değişik kaynaklı ışınların bulunduğunu da biliyoruz, ama farklı da olsa temelde aynı şeyi ifade etmektedir. Buna bir örnek verelim: X ışınları demeti saydam olmayan bir cisimden de rahatlıkla geçer.[1] İşte şeytan ve cinlerin her yere girip çıkmalarındaki özellik ve sağladıkları hız bir bakıma buna dayanır.

Şeytanın saptırması, kuruntulara düşürmesi, beyin merkezine ve kalbe gönderdiği sinyallerle meydana gelir. Buna engel olmanın tek yolu, o ışını da, ona giren şeytanî ruhu da yaratan Allah'a sığınmaktır. Çünkü şeytanın dosdoğru imân edenler üzerinde bir saltanat ve hükümranlığı yoktur. İmân cevheri gönderilen sinyalleri geri çevirip tesirsiz kılacak güç ve niteliktedir.[2]

Kudret Elinden Çıkan Her Şey Mükemmeldir

وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللهِ

"Ve yine onlara emredeceğim, Allah'ın yarattığını değiştirecekler."

Varlık âleminde başıboş, gayesiz, maksatsız yaratılan hiçbir şey yoktur. Aksi halde abes ile iştigal olurdu. Allah (celle celaluhu) ise, boş şey yaratmaktan çok yüce ve çok münezzehtir. Her varlık yaratılışındaki özelliğine göre belli bir amaca yöneliktir. Onu bundan çevirmek ya da aksine bir amaca yöneltmek, özelliğinin ölçü ve anlamını bozar. Bu bakımdan her varlık yaratıldığı hayat kanunu ve denge doğrultusunda kullanıldığı ölçüde yararlıdır. Bilhassa canlılardan ve bitkilerden her biri genel hatları ve özellikleri bakımından önce determine edilmiş bir modele uygun olarak geliştiği ve bunun gelecek nesillere ana babalarından eşey hücreleri ile geçtiğini dikkate alırsak, her canlı ve bitkinin yaratılışında formüle edilen

1 Fazla bilgi için bak: Fen Ansiklopedisi: 2/498 - Arkın Kitabevi

2 Bilgi için bak: Hicr sûresi: 40-42

özelliği kesin hatlarıyla ortaya çıkar. Bunu değiştirmeye kalkışmak, onu yaratıldığı hayat ve denge kanununun dışına itmek ve gayesinin dışında mahkûm etmek olur. İki ayrı cins olan atla eşek arasından meydana gelen katırın kısır kalması gibi.

Aile yuvası da bu kanuna bağlı toplum yapısında denge sağlamaya, soysuz ve başıboş kuşakların ortaya çıkmasını önlemeye yöneliktir. Bunu bozduğumuz takdirde, Allah (celle celaluhu)'nun insanlıktan yana sunduğu hayat kanununun bir bölümünü bozmuş oluruz.

Bunun gibi, kadını da kendine has yaratılışındaki yüce amaç doğrultusunda tuttuğumuz takdirde hem kendine, hem aile ve topluma beklenen ölçüde yararlı olur. Bu yapıdaki özel yerini ona kaybettirdiğimiz takdirde, hem onun ruhuyla bedeni, hem aile ve toplum ile olan ilişkisi zayıflar ve sosyal yapıdaki özel yerini kaybetme tehlikesiyle yüzyüze gelir. Erkeğin durumu da kendi yaratılışındaki özellikleri doğrultusunda böyledir.

Allah'ın Yarattığını Değiştirmek

Bu konuya başka bir açıdan baktığımızda, takma kirpik kullanan, gözünün rengini değiştiren, estetik ameliyatla yüz şeklini başkalaştıran, peruka takarak olduğundan başka görünmeye çalışan kadın ve erkekler boş bir kuruntu peşinde koştuklarının, gelirlerinin önemli bir kısmını bu hususta harcayarak kendilerini topluma yararlı olma düzeyinden uzaklaştırdıklarının farkında mıdırlar? İnsan çok yüce amaçlar, sonsuz saadetler, yaratanını bilmek, O'nun varlık ve kudretini eşyanın her parçasında görmek için yaratılmıştır. Kaş ve gözle uğraşacak, haftada iki üç defa berberin önünde saatlerce oturacak, günün önemli bir bölümünü tuvalet masası başında geçirecek kadar uzun ömrümüz yoktur. Hem böyle yapmak, ömür sermayesini bu tür işlerde harcamak insanı hangi kutsal amaca, hangi sonsuz mutluluğa götürmektedir? Zaman denilen dördüncü boyut ne tuvalet, ne peruka, ne de takma kirpik tanır; bir yandan ömrü törpülerken bütün bunların boş uğraşılar, kudret fırçasının kader çizgilerini değiştirmeler olduğunu her gün binlerce örneklerle sergilemektedir.

İşte Kur'ân bu hakikati en duyarlı ve anlamlı biçimde açıklayarak bizleri uyarıyor. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de bu uyarıyı şu hadîsleriyle açıklıyor:

"Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, O

ancak sizin kalplerinize ve amellerinize bakar."[1]

Şeklimizle ilgilendiğimiz kadar kalbimiz ve amelimizle ilgilenseydik, para ve servetle meşgul olduğumuz kadar ruhumuzla uğraşsaydık, herhalde fıtrî amacımıza daha uygun bir yol tutmuş olurduk.

Kur'ân'da Tekrar

Kur'ân'da bazı konular ve daha çok önemli kıssalar, geçmiş milletlerin hayatından ibret alınacak bölümler tekrarlanır. Nitekim konumuzu oluşturan âyetlerden;

"Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah ve kusurları) dilediği kimse için bağışlar," âyeti Nisa sûresinde biri 48, âyetle, biri de 116. âyetle tekrar edilmiştir. Bu bir ilâhî metottur ki Kur'ân'da sık sık raslanır. Çok önemli meseleler ya da konular ve kıssalar insan idrakinde iz bıraktığı nisbette önemini korur. İnsan idrak ve hafızasını kalabalık bir şehirdeki çok işlek bir caddeye benzetebiliriz. Bu caddede tekrarlanan şeyler hafızalarda yer eder, tekrarlanmayanların çoğu silinmeye mahkûm olur. Bunun için büyük düşünürler çok haklı olarak şöyle demişlerdir:

"Her tekrar, insan idrakindeki izi derinleştirerek devamlı bir şuur uyanıklığı sağlar."

Konuyu Özetlerken:

Şeytan'ın bulduğu ortama göre insana üç ayrı dürtüsü vardır:

Birincisi: Dinî inancı iyice zayıflayan kimsenin kalbi daha çok dünyaya yöneliktir. Âhireti hatırlasa bile, 100 mumluk ampulün yanında bir mum gibi kalır. Dünyaya olan eğilimi üstün gelir. Bu hal şeytanın kuruntu sinyalleri vermesine çok uygundur. İnsan ister istemez gelen bu sinyallerin tesir alanına girer ve dünyalıktan çok şeyler elde etmek için aklını, zekâsını kullanır; düşünülüp ortaya çıkarılması zor hileleri, başarı elde etmenin yollarını bulup çıkarır. Öyle ki, bu hal tedavisi müşkil bir hastalık halinde ruhu sarar. Meğerki Allah'ın yardımı erişe.

İkincisi: Dünyalık çok geçmeden ibâdet zevkini öldürür ve ruhu gıdasızlığa terkeder. Bu durumda insanda büyük bir noksanlık başlar; iç denge bozulur, bu yüzden dindarlığın en ucuzunu fakat en ölçüsüzünü

1 Müslim/Birr: 32 - İbn Mâce/Zühd: 9 - Ahmed: 2/285, 539

arar. Cahiliye devrinde putlara kesilecek hayvanların kulaklarını yararak onu kendilerine haram kılmaları ve putları kendileriyle Allah arasında bir vasıta görmeleri ne ise, bugün, namazsız, oruçsuz, hacsız, zekâtsız ahlâksız ve faziletsiz bir doğrultuda fal baktırmak, yatırlardan medet ummak, sadece bir mevlit okutmak suretiyle dinîn bütün vecibeleri yerine getirdiğini sanmak, manevî boşluğu birtakım kuruntularla doldurmaya çalışmak, medyumların peşine takılıp ruhlarla görüşme veya haberleşme basiretsizliğine kapılmak da ona yakın bir davranıştır.

Şüphesiz ki bu ortam cin ve şeytanlar için oldukça uygundur; ikinci dürtüşlerini yapar, kalbe ve beyin merkezine sinyaller göndermeye başlarlar. Böylece imân ile küfür arasında derin bir bocalama kendini zaman zaman hissettirir.

Üçüncüsü: Bu düzeye gelen insan hep yaşamak, hep genç kalmak ve hep şehvetini en güzel biçimde tatmin etmek ihtirası içinde gününü gün etmeye çalışır. Artık ne Allah (celle celaluhu)'ya imânın hakiki mânası, ne ibâdetin zevki, ne de insan olmanın vakar ve haysiyeti kalır. Böylece şeytan üçüncü dürtüşüne geçer, sinyalleri peşpeşe gönderir, yakaladığı avını elden kaçırmamak için bütün imkânlarını seferber eder. Peruka, estetik ameliyat, takma kirpik, olduğundan başka görünmek, yüzün şeklini değiştirmek devresi bütün hızıyla sürüp gider. Artık kişinin dünyası da, âhireti de hep bu tür arzuları yerine getirmesi olur. Bir ömür böyle başlar, böyle sona erip noktalanır. Fazilet ve amel-i sâlih olarak ortada hiçbir şey görünmez olur.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Allah'a ortak koşmanın büyük bir ziyan ve düşündürücü bir şaşkınlık olduğu; kadınlara, tanrıçalara tapınıp şeytanın dümeninde bir hayat sürenlerin sonunun felâketle noktalanacağı açıklandı. Aşağıdaki âyetlerle, imân edip iyi ve yararlı işlerde bulunan bahtiyarlara sunulacak mükâfat anlatılıyor. Böylece cezanın herhalde amelin cinsinden olacağı hatırlatılıyor.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا
يَجِدْ لَهُۥ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّٰلِحَٰتِ مِنْ
ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

122- İmân edip iyi-yararlı işlerde bulunanları, altlarından ırmaklar akan Cennetlere koyacağız; orada devamlı kalıcılardır. Allah, hakkı vadetmiştir, Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?

123- Durum sizin kuruntunuza göre de değildir. Kitap Ehli'nin kuruntusuna göre de değildir: Kim bir kötülük işlerse, onunla cezalanır ve artık o kendi lehine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir.

124- Erkek ve kadından kim mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunursa, işte onlar Cennet'e girerler, hurma çekirdeğinin zarındaki küçücük oyuk kadar olsun haksızlığa uğramazlar.

İNİŞ SEBEBİ

Kitap Ehli olan Yahudi ve Hristiyanlar bir takım kuruntular peşinde koşup her biri kendilerinin ebedî mutluluğa lâyık olduğunu söylerken, Müslümanlardan bir grup da kendilerinin doğru yolda bulunduğunu, en son kitap ve en son peygamberin kendilerine gönderildiğini ileri sürerek asıl ebedî mutluluğa kendilerinin lâyık bulunduğunu söylüyor ve bu konuda iddialaşırcasına tartışıyorlardı. Yahudîler ise, aslından uzaklaştırılmış Tevrat'a dayanarak, "Ancak Yahudî olanlar Cennet'e girecektir." derken, Hristiyanlar, İsâ Peygamber'in Ruhu'l-Kuds ile vücut bulduğunu ileri sürerek "Ancak Nasara olanlar Cennet'e girebilir." diyorlardı. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indirildi. Cennet'in, ebedî saadetin iddialarla, boş kuruntularla elde edilemeyeceğine dikkatler çekildi ve imân edip iyi ve yararlı işlerin kıstas bulunduğu hatırlatıldı.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Bu âyet indiğinde, Müslümanlar fazlaca üzüldüler ve dayanamaya-

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali - Kurtubî - Mefatihü'l-Gayb/Fahreddin Razi

rak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldiler:

- Ey Allah'ın Peygamberi! Sizden başka hangimiz kötülük işlememişiz ki? O halde bu kötülüklerimizin cezası nasıl olacak, bilemiyoruz? İnen âyet bizi fazla korkutup üzdü, diyerek düşüncelerini arz ettiler.

Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu:

"Kötülüklerden öylesi var ki, dünyada iken karşılık görür; kim bir iyilikte bulunursa, ona on sevap ve iyilik vardır. Bir kötülükten dolayı cezalandırılırsa, o on sevaptan biri noksanlaşır da geriye kendisinden yana dokuz sevap kalır. Artık kimin işlediği kötülükleri elde ettiği on sevaplara üstün gelirse, ona da yazıklar olsun!

Cezası âhirete bırakılanlara gelince: Onun iyilikleriyle kötülükleri karşılaştırılır, her kötülüğün yerine bir iyilik konulur da arta kalana bakılır ve bu arta kalanın mükâfatı Cennet'te verilir. Her fazlalık sahibine, fazlalığının karşılığı noksansız sunulur."[1]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Kim bir kötülük işlerse, onunla cezalanır." mealindeki âyet inince,

Müslümanlara çok ağır geldi. Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle buyurdu:

"İbâdetinizde de ortalama bir ölçü kullanın (aşırı da gitmeyin, noksan da bırakmayın). Her şeyde ve her işte doğru olanını seçin. Unutmayın ki, Müslümana dokunan her şey, hattâ kendisine isabet eden bir zorluk ve sıkıntı, batan bir diken (günahlarına mutlaka) keffarettir."[2]

Karşıt İki Güç ve Bunların Ürünü

İlgili âyetlerle âdemoğlunun karşıt iki akımın çarpışıp sürtüştüğü bir ortamda dünyaya gözlerini açtığı hatırlatılıyor. Hiçbir insanın, bu güçlerin doğurduğu fırtınanın dışında kalamayacağı kesin. Ortamlar yanıltıcı, çevre aldatıcı, aile zorlayıcı, eğitim sürükleyici olabileceği gibi, bütün bunların fıtrattan yana yardımcı araç ve gereçler sergilemesi de mümkün. Gerçek bu olunca, ortamın, çevrenin ve ailenin tesirine girmemek elde değildir, ancak

1 Lübabü't-Te'vîl: 1/400

2 Buharî/İman: 29, Marza: 19 - Müslim/Birr: 52 - Ebû Davud/Salât: 223 - Tirmizî/Kader: 8 - Nesâî/İman: 28 - Ahmed: 2/168 248 319 446 453, 466 -3/ 337 - 4/312 - 5/282 - 6/125, 273

daha fazla etkilenmeden ve bu potada şekillenmeden önümüzü aydınlatacak olan aklımızı harekete geçirmemiz ve ona en sağlam destek kabul edilen ilâhî beyana kulak vermemiz gerekir. Aksi halde ardı-arkası kesilmeyen bir bocalama devresine gireriz ki, bunun ilerisi pek gönül açıcı olmasa gerek.

Biz bu karşıt iki ayrı akıma, her cismin atomundaki (+) elektrik yükü ile buna eşit miktarda (-) elektrik yükünü misal verebiliriz. Bununla şunu anlatmak istiyoruz: Her cismin atomunda pozitif ve negatif elektrik yükü bulunduğu gibi, insanlarda da imân ile şüphe, küfür ile şüphe birbirini izler, hangisi üstün gelirse, diğeri tesirini kaybeder. Çünkü varlık âleminde her şey karşıtıyla tanınır ve gelişme kaydeder. Küfür olmasaydı imânın asıl ölçü ve değeri bilinmezdi. Pozitif elektrik yükü olmasaydı, negatif elektrik yükünü bilmek ve anlamak çok zor, hattâ imkânsız olurdu. Tıpkı acı ile tatlı, sıcak ile soğuk, aydınlık ile karanlık gibi.

İki karşıt güç ruhumuzun derinliğinde çetin mücadeleler verirken hangisinin üstün geldiğini, ortaya koydukları sonuçlar veya ürünlerle bilebiliriz. İşte Kur'ân'ın bahsettiği putlara, tanrıçalara tapınmak, başkasına haksızlıkta bulunmak, peygambere karşı gelip mü'minlerin yolundan ayrılmak herhalde küfrün ve şüphenin ürünleridir. Allah'a ibâdet edip iyi ve yararlı işlerde bulunmak. Peygambere inanıp mü'minlerin yolunda olmak, imânın ürünleridir.

Amel-i Salihte Kadın Erkek Eşitliği

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ

"Erkek ve kadından kim mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunursa."

Kur'ân'ın konumuzla ilgili âyetiyle İslâm'ın kadınlara tanıdığı haklardan biri açıklanırken amel-i salih (iyi ve yararlı işler)de bulunan erkek ve kadının karşılık görmede eşit düzeyde bulundukları belirtiliyor. Aynı ölçü ve anlamdaki ameli yerine getiren kadın ve erkek eşit şekilde mükâfatlandırılıyor. Her birinin noksansız karşılık göreceğine dikkatler çekilerek ilâhî adaletin sadece erkekten yana olmadığı, hem erkek hem kadından yana olduğuna parmak basılıyor.

Kadının -kadın olduğu için- daha az bir mükâfat veya ceza göreceği diye bir kaide ve hüküm bulunmadığına işaret ediliyor. Böylece İslâm'da kadın hak-

ları amel-i salih doğrultusunda da lâyık olduğu biçimde korunmuştur.

O halde aynı niyet, aynı imân ve aynı azim ve gayretle namaz kılan, oruç tutan, zekât veren, hacceden, insanlıktan yana hizmette bulunan bir kadınla bir erkek, yine aynı ölçülere göre eşit anlamda mükâfat göreceklerdir. Erkeğe erkek olduğu, daha güçlü bulunduğu için farklı bir karşılık verilmeyecektir. Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmak, sağlam imân, basîrete dayalı irfan ve amel-i salih gerçek kıstas sayılır. Bu hususta önde olan, Allah katında da öndedir; ister kadın, ister erkek olsun farketmez. Erkeklik ve dişilik sonuca tesir etmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Cennetin, mü'min olduğu halde iyi ve yararlı işlerde bulunan kişilere bir mükâfat olarak hazırlandığı belirtilmişti. Aşağıdaki âyetlerle, imânın ölçü ve anlamı açıklanıyor; imân ve irfan fazîfetinden söz edilerek, İbrahim Peygamber'in Hanîf dini övgüye lâyık görülüyor ve O'nun Hakk'a olan teslimiyet ve ortaya koyduğu mahviyetiyle Allah'ın yakın dostluğuna eriştiği belirtiliyor.

وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

125- İyiliği kendine iş ve âdet edinerek Allah'a yönelip yüzünü O'na teslim eden ve İbrahim'in hanif milleti (dini)ne uyan kimseden daha güzel dinli kim vardır? Allah, İbrahim'i Halîl (yakın dost) edinmiştir.

126- Göklerde olanlar da, yerdekiler de hep Allah'ındır. Allah her şeyi (ilmiyle, kudretiyle, kahır ve teshîriyle) kuşatmıştır.

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Enes (radıyallahu anh) diyor ki: Bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelip: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ey yeryüzünün en hayırlısı!" deyince, Allah Rasulü ona:

"Yeryüzünün en hayırlısı, Allah'ın Halil'i İbrahim'dir." diye cevap

verdi. Şüphesiz ki bu cevapta derin bir tevazu, köklü bir teslimiyet ve mahviyet bulunmaktadır.[1]

Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdu:

"Eğer birini halîl (yakın dost) edinseydim, mutlaka Ebu Bekir Sıddık'ı halil edinirdim."[2]

"Eğer birini halîl (yakın dost) edinseydim, herhalde Ebubekr Sıddik'ı halil edinirdim. Ne var ki o benim kardeşim ve arkadaşımdır. Allah sizin arkadaşınızı (beni) halîl edinmiştir."[3]

"Haberiniz olsun ki, ben Allah'ın habibiyim, ama övünülecek (gururlanacak) bir şey yok."[4]

"Allah İbrahim'i kendine halîl edindiği gibi, beni de halîl edinmiştir."[5]

Yararlı İşlerin Sıhhat ve Değeri İki Şarta Bağlıdır

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيناً مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ

"İyiliği kendine iş ve âdet edinerek Allah'a yönelip yüzünü O'na teslim edenden daha güzel dinli kim vardır?"

Ameller niyetlere ve amaçlara göre değer kazanır. Niyetle amel aynı doğrultuda bulunduğu ve Allah rızasını amaçladığı oranda makbuldür. Bunun için ilim adamlarımız amel-i sâlihin sıhhatinin iki şartı vardır, demişlerdir:

1. Allah'ın meşru kıldığı ölçüde olması,

2. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizle gönderilen hak dine, onun esaslarına, açtığı doğru yola uyması.

İslâmın Esasları İbrahim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Dinini de İçine Almaktadır

وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفاً

"İbrahim'in hanîf milleti (dini)ne uyan kimse..."

---

1 Tirmizî: Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den

2 Müslim/Fezâil: 2, 7

3 Buharî/Salât: 80 - Menakıb: 45 - Fezâil: 3,5 - Müslim/Mesacid: 28 - Fezâil; 2, 7 - Tirmizî/Menakıb: 14, 16 - İbn Mâce/Menakıb: 11 - Ahmed: 1/270, 359 - 3/18, 478

4 Tirmizî/Menakıb: 1 - Darimi/Mukaddeme: 8

5 İbn Mace/Mukaddeme: 11

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın da dediği gibi: Bâtıldan uzak, tamamen Hakk'a yönelik olan İbrahim Peygamber'in dini, her haliyle tevhîd esasına dayanır. Namaz, hac, zekât, oruç ve benzeri ibâdetler o dinde de yer almıştır. Böylece İbrahim Peygamber'in Hanîf dinindeki esas ve prensiplerin tamamı son dinin evrenselliği içindedir. Bu bakımdan Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tebliğ ve yayımıyla görevli bulunduğu son dine uyan kimse, dolayısıyla İbrahim'in Hanîf dinine de uymuş sayılır.

Neden uyulması için yalnız İbrahim Peygamber'in dini belirtilmiş de diğer hak dinlere bu konuda yer verilmemiştir? Çünkü bütün ümmetler İbrahim Peygamber'i sever ve sayar; Arapların birçok kabileleri ile Yahudiler, Hristiyanlar O'nun soyundan geldiğini iftiharla anarlar. Bu yönüyle de İbrahim Peygamber ümmetler arasında ortaklaşa bir bağ durumundadır. Kur'ân onun sözü edilen özelliğini dikkate alarak tevhîd (Allah'ı bir bilme) esası üzerine kurulu bulunan Hanîf dinini uyulmaya lâyık görüyor. Son dine uymayanları, fakat İbrahim Peygamber'e bağlılıklarını her vesileyle dile getirenleri, İbrahim'in dinini içeren İslâm'a uymaya davet ediyor.

Halîl Sıfatı

Halîl, Arapça bir kelime olup birçok mânalara gelmektedir; zayıf bünyeli adama denildiği gibi, fakîr ve yoksul kimselere de denir. Sadık dosta, dostluğu her türlü şüphelerden arınmış bulunana da denir.

Müfessirlerimiz bu manaları dikkate alarak sözü edilen sıfatı şöyle yorumlamışlardır:

a) Seçkin dost,

b) Safiyet ölçü ve derecesinde yakın dost,

c) Allah için seven ve yine Allah için sevmeyen dost,

d) Dostluğunda en küçük bir şüphe bulunmayan yakın gönül dostu,

e) Durumunu yalnız Allah'a arz edip halinden şikâyetçi olmayan kimse,

f) Muhabbet makamının en yücesinde bulunan dost,

g) İbâdet ve taat yolunda usanmadan, bıkmadan sebat eden kimse.

Şüphesiz ki yedi maddede özetlenen bu özellikler her peygamberde mevcuttur. Ancak başta Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz olmak üzere İbrahim Peygamber'de, sonra da diğer Resullerde çok daha belirgin-

dir. Yoksa göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır, her şey O'na yakın, kudretiyle, ilmiyle, varlığıyla hepsini kapsamış ve kuşatmıştır.

Hanîf Sıfatı ve Hanîf Dini

Hanîf, Arapça bir sıfattır; hanf ve hanef kökünden türetilip birçok mânaları içermektedir. Kök mâna olarak, doğruluk, eğri yoldan doğru yola yönelmek, eğrilikten doğruluğa meyletmek demektir. Sıfat olarak talîl kalıbında veya ölçüsünde bir isimdir: İslam'a yönelen ve bu yönelişinde son derece doğru ve iyi niyet sahibi olan, İslâm'da sebat eden, başka bir dine eğilimi olmayan mü'min ve müslim demektir. Ayrıca hacca gidip cünüplükten dolayı gusleden dindarlara da bu sıfat verilmiştir.

Müfessirlerimiz bütün bu mânaları dikkate alarak Hanif sıfatını şu iki açıklamayla özetlemişlerdir:

1. Katıksız Müslüman, gönülden ve samimi niyetle Hakk'a teslimiyet gösterip tam bir mahviyet içinde bulunan.

2. Bütün dinlerden yüzünü İslâm'a çeviren ve onda sebat eden.

İbrahim Peygamber'in Hanîf dini böylece övülürken, İslâm diniyle nasıl çağrışım yaptığına dikkatler çekilmiştir. Çünkü hak dinin özelliği, ona uyanların tam bir teslimiyet içinde Allah'a inanıp bağlanmaları, O yüce kudretin huzurunda kulluğun gerçek ölçüsünü tam bir mahviyet içinde sergilemeleri, O'nun emirlerine boyun eğip içtenlikle kabul etmeleridir. Hanîf dini, İbrahim Peygamber'in şahsında bu derecede açıklığa kavuşmuştu. İslâm'da ise, bu özellikler -yukarıda da belirttiğimiz gibi- daha çok belirgin ve kemal mertebesinde bulunuyor.

Kur'ân'da hanif sıfatı on yerde anılırken Zuhruf sûresinde ona şu açıklık getirilmiştir:

"Hani bir vakit İbrahim, babasına ve kavmine dedi ki: Hakikat ben, sizin taptıklarınızdan uzağım, onlarla bir ilişiğim yoktur. Ancak beni yoktan örneksiz yaratan (Rabbim) müstesna (ancak O'na taparım). Gerçek O, beni doğru yola eriştirecektir.

İbrahim bunu, (hakka) dönerler diye soyu arasında baki kalacak bir söz olarak bıraktı."[1]

1 Zuhruf suresi âyet: 26, 27, 28

Kur'ân onun bu vasiyetini Hanîf dini olarak hem on yerde anmakta, hem bir teslimiyet ölçüsü olarak ümmet-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sunmaktadır.

Allah Her Şeyi Kuşatmıştır

وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا

"Allah her şeyi (ilmiyle, kudretiyle, kahır ve teshiriyle) kuşatmıştır."

Genel anlamda kuşatma dört yönlü bir anlam taşır:

1. Kahır ve teshîriyle.

2. İlim ve tedbiriyle.

3. Koymuş olduğu denge ve hayat kanunlarıyla.

4. Varlığıyla.

Kâinat nizamı, bugünkü deyimiyle evren düzeni, ister istemez ilâhî buyruğa uymuş, O'na baş eğerek yaratıldığı amaca yönelmiştir. Allah'ın ilmi ve tedbiri her varlığa yönelmiş ve her parçaya nüfuz etmiştir; her biri için ayrı bir hayat ve denge kanunu koymuştur. Hiçbir varlık başıboş, gayesiz ve yararsız değildir. Allah varlığıyla da kâinatı kapsayıp kuşatmıştır. Çünkü ondan başka varlıkların kendi kendilerine var olmaları, yokluktan varlık alanına çıkmaları mümkün değildir. Ama her varlık O yüce varlığa dayanmakta, O'nun yaratma ve varlık alanında meydana getirme kudretiyle vücut bulmaktadır. Bu açıdan da Allah'ın varlığı her mevcudu kuşatmıştır.

O halde her varlık O'nun buyruğuna baş eğdiği gibi, insan denilen varlığın da yaratanına baş eğip teslimiyet göstermesi gerekir. İbrahim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk İslâm adını kullanan bir nebi olarak bu teslimiyet vadisinde örnek olarak gösterilmektedir.

TASAVVUFİ YÖNÜ

Ruh denilen ilâhî cevher, nefsanî paslardan, şehevî kirlerden temizlenip yüce âleme yönelince, aslına daha çok yaklaşmış olur. Bu durumda nuraniyeti arttıkça artar ve her geçen gün bedenî lezzetlerden, cismanî hallerden ilgisi azalmaya ve bazen kesilmeye başlar. İlgisi kesildikçe yücelmeye devam eder. İşte böylesine parlak ve kutsal bir cevhere iyi ve yararlı ameller izafe edilince, cismanî bulanıklıklardan arınma ve durulma makamına yükselir; düşünceleri berraklaşıp irfanı artar, kudsî âlemden

maarif iktisap eder. Bu düzeye erişen insan belirtilen şerefli ahval içinde durmadan bir artış kaydeder; çevrenin ve hislerinin tesirinden kurtulur, öyle ki, ancak Allah ile görür, O'nunla işitir, O'nunla hareket eder, O'nunla sakinleşir ve ancak O'nunla yürür. O halde ki ilâhî Celâl nuru, onun cismanî bütün kuvvet ve yeteneklerine sirayet eder, onunla tam bir ihtilat sağlar ve o da onun kudsiyet mânasına dalar. İşte bu derece ve makama yükselen insana, "Allah halîli" (dostu) demek, onu bu vasıfla anmak cidden yaraşır. Çünkü ilâhî muhabbet, onun bütün hücrelerine sızmıştır.

Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz buna işaretle sık sık şu duayı yapardı:

"Allahım! Kalbimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, sinirlerimde bir nur meydana getir." Bunu şöyle de çevirmek mümkün: "Allahım! Kalbimde bir nur, işitme duygumda bir nur, görme duygumda bir nur, sinir sistemimde bir nur meydana getir."[1]

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle iyi ve yararlı işi kendine âdet edinenler övüldü. İbrahim Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, İslâm'ın mayasını kendinde taşıyan Hanîf dinine uyan mü'minlerin eriştiği üstün dereceler açıklandı ve böylesine tam teslimiyeti gerektiren bir dindarlığın güzelliğine parmak basıldı: İbrahim (aleyhisselam)'i sevdiklerini iddia eden Yahudi ve Hristiyanların O'nun yolunda olmadıklarına dolaylı biçimde işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hak dinin gereği olarak iyi ve yararlı işlere örnek teşkil edecek kadınların, yetim kızların ve bir de öksüz çocukların haklarının korunmasına temas ediliyor, bu gibi hakların Allah tarafından farz kılındığı açıklanarak herhalde riâyet edilmesi gerektiği hatırlatılıyor.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ

1 Buhari/Daavat: 9 - Müslim/Müsafirin: 181, 187, 189 - Ebu Davud/ Fetavva': 26 - Tirmizi/Daavat: 30 - Ahmed: 1/284, 343, 352, 372.

خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

127- Kadınlar hakkında senden fetva isterler. De ki: Onlar hakkında fetvayı Allah size verir; kendileri için farz kılınıp takdir edilen (mehir ve mirası) vermediğiniz ve nikâhlarına da istek göstermediğiniz öksüz kızlar ve zavallı çocuklara ve bir de yetimlere adaletle, insafla davranmanız hakkında kitapta size okunan hükümler vardır. Hayırdan ne işlerseniz, şüphesiz ki Allah onu bilir.

İNİŞ SEBEBİ

Hz. Âişe (radıyallahu anha) validemiz anlatıyor:

"Adam kendi evinde velîsi bulunduğu yetim kızla -güzelse, malı da varsa- evlenmeye rağbet eder ve mehrini de en az ölçüde takdir ederdi. Güzelliği ve malı yoksa onu kendi haline terkederdi."

Diğer bir rivayette ise şöyle deniliyor:

"Adam evinde velîsi bulunduğu yetim kızın malına ortak olur, çirkin olduğu için de hem onunla evlenmez, hem de başkasıyla evlenmesine imkân vermez ve böylece zavallı kızı ölünceye kadar gözaltında tutardı. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi."[1]

Ayrıca cahiliye devrinde Araplar ergen olmayan çocukları mirastan mahrum ederlerdi. Yukarıdaki âyetle, onların mirasçı oldukları ve takdir edilen haklarının verilmesinin farz olduğu belirtildi.[2]

Ashab-ı Kirâm'dan birkaç zat, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e başvurarak yetim kızlar hakkında fetva istediler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi, istenilen fetvanın daha önce kitapta açıklandığı hatırlatıldı.[3]

Zayıfın Hakkını Korumak

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ

"Kadınlar hakkında senden fetva isterler."

---

1 Esbab-ı Nüzul/Nisaburî - Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

2 Lübabu't-Te'vîl/Alâeddin Ali - İbn Cerîr Taberî

3 Kurtubî

Başta İslâm olmak üzere hak dinlerin hemen hepsi zayıftan yana hükümler getirmiş, onları korumakta çok cömert davranmıştır. Özellikle evlilik çağındaki yetim kızlar ve ortada kalmış öksüz çocuklar, indirilen kitabın ve gönderilen peygamberin himayesine alınmıştır. Babadan yetim kalan Hz. Meryem'in toplumdan yana yararlı bir anne yetiştirilmesi düşünülerek o gün için en güvenilir el olan Zekeriya Peygamber'in himayesine verildiğini daha önce detaylı biçimde açıklamıştık. Konumuzu oluşturan âyette tekrar yetim kızların haklarına dokunulması çok anlamlıdır. Aile eğitiminin dışında kalan yetim ve kimsesiz çocukların ülke adına ciddi ellere teslim edilerek eğitilmesi, insanî duygularının geliştirilip topluma kazandırılması farzdır. Bu farzın önemini bütünüyle kavrayan milletler pek azdır. Ülkemizde bile henüz bu konuya lâyıkıyla eğilen pek az kimse olmuştur, diyebiliriz. Çünkü Çocuk Esirgeme Kurumları'na ve Yetiştirme Yurtlarına yerleştirilen kimsesiz çocuklar, sokaklarda başıboş kendi kaderine terkedilenlerle kıyas edilecek olursa, devede kulak misali bir farkla karşılaşırız.

Önce şunu belirtmemizde fayda vardır:

Sıcak bir aile yuvasının nasıl bir anlam taşıdığını anlayıp yıllarca bunun özlemini için için duyan yetim kızların ciddi bir eğitimden geçirildikten sonra ne kadar müşfik anneler olacağından kim şüphe edebilir? Millî yapının böylesine merhamet duyguları geliştirilmiş anneye olan ihtiyacı her geçen gün biraz daha kendini hissettirmektedir.

Bir ülkede çocuklara, öksüzlere, kimsesizlere gösterilen ilgi, o ülkenin geleceğini ta'yin eder. Tek kelimeyle çocuklarımız ülkemizin geleceğinin habercileridir. Bilgisiz, ilgisiz, eğitimsiz bırakıldıkları takdirde çözümü çok zor problemler doğuracaklarını söylemek herhalde bir kehanet olmaz.

Görülüyor ki, Allah ve Peygamberi, yetim kızlar, kimsesiz çocuklar konusunda gereken bütün uyarıları yapmış ve sonra bizi imân, irfan ve vicdanımızla baş başa bırakmıştır. Çünkü onları topluma kazandırmakla çok şey kazanmış oluruz. Onları kaybetmekle ülke adına, insanlık adına çok şeyler kaybetmiş oluruz.

O halde çocukları koruyup yetiştirmek için hayır kurumlarını çok ciddi ellere verirken, onları çoğaltmak için de çok esaslı gayretler sarfetmemiz gerekmektedir. Başıboş, sahipsiz, ilgisiz ve bilgisiz bırakılan bir çocuk, millî yapının temelinden kopan bir taştır. Bu taşların kopup çoğalma-

sı, yapının yıkılmasını sonuçlandırır. Yetim kızların ve öksüz çocukların haklarını koruyun, emri ise, çok yönlü bir anlam taşımaktadır ki, Allah (celle celaluhu) onu daha çok bizim irfanımıza bırakmıştır. Günün icaplarına göre o hakları belirlememiz her zaman için mümkündür.

"Çocuk sizin değil, toplumun malıdır. Anne-baba veya velî onu kendi yayına yerleştirip toplumun içine atar, nereye düşerse, oranın rengini, biçimini ve karakterini alır." düşüncesi, yılların tecrübesine dayanır.

Yetim ve kimsesiz çocukları kendi kaderlerine terkettiğimiz gün onları köprü altlarına, soysuzlar karargâhına, ırz düşmanlarının amansız ağlarına atmış oluruz. Bu durumda çocuk nereye düşerse, oranın rengini, biçimini ve karakterini alacağında şüphe mi vardır? Toplum yapısında bu hazin akıbetin binlerce örnek ve modeli her gün gözlerimizin önüne serilmektedir.

Hükümleri Açıklamada İlahî Metot

قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ

"De ki: Onlar hakkında fetvayı Allah size verir."

Ahkâm ile ilgili bir âyetten hemen sonra, iyi davrananlara mükâfattan, kötü davrananlara hazırlanan cezadan söz edilir. Konunun önemi hafızalarda yer etsin ve devamlı bir idrak uyanıklığı sağlasın diye önce yerine getirilmesinden yana tahrik ve teşvikte bulunulur, sonra ilâhî buyruklarla amel etmeyenlerin hem kendilerine, hem çevrelerine kötülük ettiklerine işaret edilerek sonucun saadet va'detmediği çok duyarlı biçimde anlatılır.

Bundan sonra ilâhî hükümlerin yüce kudretten indiğinin hikmet ve felsefesi işlenir; Allah (celle celaluhu)'nun varlık âlemi üzerinde mutlak hükümranlığından, ihatalı ilminden, şaşmayan kanunlarından söz edilerek semavî hükmün önemi belirtilir ve mü'minlerin Allah'tan gelen buyruklara karşı çok saygılı ve duyarlı olmalarının gereği açıklanır.

Bunun için bir konuyla ilgili hükmün tamamı aynı anda inmediği gibi, aynı bölümde de yer almamıştır. Bilâkis hikmet ve amacı, olaylar, kıssalar ve diğer konularla bir araya getirilerek çok ölçülü biçimde sûrelere serpiştirilmiştir. Örneğin, Kur'ân'da yetimlerle ilgili 16 âyet bulunmakta, fakat her biri başka başka sûrelerde ve bölümlerde anılmaktadır. Bu, hem tekrarın, hem her hükümden sonraki ilâhî sünnetin eşsiz tertibin kalp ve dimağlarda en yüksek dozajda tesir edip iz bırakmasını ve konulara karşı

insan idrâkini uyanık tutmasını amaçlar.

Onun için Kur'ân, bütün yazar, edip ve ilim adamlarına yer yer meydan okumakta ve meâlen "haydi bir sûrenin hattâ bir âyetin benzerini getirin" demektedir.

Dünya tarihinde bu ölçü, bu metot ve bu tertipte yazılan başka bir kitap yoktur. En bilgili ve en usta kalemden çıkmış bir kitap en çok iki defa okunur, ondan sonra tazeliğini, çekiciliğini kaybeder. Ama ilâhî metodun bütün inceliklerini kendinde taşıyan Kur'ân her okunuşunda ayrı bir zevk, ayrı bir mâna ve ayrı bir idrak uyanıklığı verir. Tekrar edildikçe yeni okunuyormuş gibi bir tazelik arzeder.

Sûrelerin tertip ve konuları, hüküm ve kıssaların işleniş tarzları, dünya ve âhiretle ilgili uyarıların yer alması, mükâfat ve cezaların birbirini izlemesi müstesna bir anlatımla birbirini tamamlamakta ve en küçük bir kopukluğa imkân vermemektedir.

Meselâ; Nisa sûresinin baş kısmında ilk insanın yaratılışı, sonra insanların ondan üremesi anlatılır ve hemen yetim kızların haklarından söz edilir. Sonra evliliğin amaç ve anlamına parmak basılır; kadın hakları, konunun önemi ve diğer konularla olan ilgisi nisbetinde açıklanır, derken değişik hükümler sergilenir ve bu hükümlerle baş kısımdaki konular arasında mutlak bir ilginin bulunduğunu insan aklına bırakır. Müjdeler, gelecek tehlikeye karşı uyanık bulunmayı sağlar anlamda vaîdler, teşvik ve korkutmalar birbirini ahenkli şekilde izler durur. Sonra miras hukukuna geçilir, bir nice sorumluluklardan söz edilir, sonra da kâfir ve münafıkların tutum ve davranışları yerilir; bu arada ilâhî kudret ve azametin yüceliğine, sınırsızlığına dikkatler çekilir. Allah ile kulları arasındaki engelleri kaldırma yöntemleri belirtilir, derken tekrar yetim haklarına dönülür. Böylece birbirini tamamlayan ve ilk bakışta her birleri başka bir konu görünümünde olan hükümler, emirler, yasaklar, tavsiyeler, öğütler, kıssalar, örnekler, va'd ve vaîdleri yansıtan âyetler, zincirin halkaları gibi birbirine bağlanıp gider. Her sahifede beş altı konu, değişik hükümler, çeşitli malzemeler bir bütünlük içinde sergilenir; aradan biri çıkarıldığı takdirde ilâhî ahengin, düzen ve metodun alt-üst olduğu derhal hissedilir.

Bütün bu benzersiz, örneksiz metot ve tertipler, düzenlemeler onun ilâhî olduğunu isbatlar.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetle gerek mehr, gerekse miras konularında kadınların haklarının kitapta belirlendiği açıklandı. Sözü edilen hakların herhalde korunmasının bir emr-i ilâhî olduğuna işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle yine kadın haklarına ve karı-koca arasındaki muhtemel bazı kırgınlıklara dikkatler çekiliyor. Cimrilik, bencillik ve kıskançlık gibi nefisten yana huy ve duygulardan sıyrılarak imân ve aklın ışığı altında bu tür meselelerin aydınlığa' kavuşturulmasının lüzumu hatırlatılıyor.

Her şeye rağmen anlaşmanın hayırlı olacağı açıklanıyor.

Sonra birden fazla kadınla evli olan erkekler uyarılıyor. Kadınlar arasında bazı gizli ve ince haller dışında herhalde eşitlik sağlanması, adaletle hareket edilmesi emrediliyor.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا
بَيْنَهُمَا صُلْحًا ۚ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۗ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ۚ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ
وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

128- Eğer bir kadın, kocasının ilgisizliğinden veya (kendisinden) yüzçevirmesinden endişe ederse, kendi aralarında anlaşıp uzlaşmaya gayret etmelerinde (evliliklerinin devamında yarar varsa devamına, yoksa ayrılmalarına karar vermelerinde) bir sakınca yoktur. Barışmak ve anlaşmak (herhalde) hayırlıdır. Nefisler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana hazırlana gelmiştir. Eğer iyilikle davranır, (ilgisizlikten) sakınırsanız, Allah şüphesiz yapageldiğiniz şeylerden haberlidir.

129- Kadınlar arasında ne kadar âdil davranmak isteseniz de elbette (buna) güç getiremezsiniz. O halde büsbütün (birine) meyledip (diğerini)

askıdaymış gibi bırakmayın ve eğer arayı düzeltir (inat, bencillik ve haksızlıktan) sakınırsanız, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

130- (Anlaşma ve uzlaşma imkânları kalmaz da) karı-koca ayrılırsa, Allah her birini kendi fazl-u keremiyle ganî kılar. Allah'ın lûtf-u keremi çok geniştir. O, yegâne hikmet sahibidir.

İNİŞ SEBEBİ

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hanımlarından Zem'a kızı Sevde (radıyallahu anha) iyice yaşlanmıştı. Peygamberin kendisini boşayacağından endişe ediyor, fakat bunu bir türlü açıklayamıyordu. Uygun bir zaman kolladı ve şöyle bir ricada bulundu: "Ey Allah'ın Peygamberi! Beni boşamayıp yanınızda alıkoyun; iyice yaşlandım, sıramı Aişe'ye gönül hoşnutluğuyla bırakıyorum."

Aslında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz onunla evlendiğinde de epeyce yaşlı idi. Hizmetlerinden dolayı ona bir paye vermek istemişti. Boşamayı düşünmüyordu. Ama kadın psikolojisi bu ya, kendi kendine şüphelenmişti. Bunun üzerine yukarıdaki 128. âyetin indiği söylenir.[1]

Diğer bir rivayet;

Ashabdan Râfi' bin Hudayc (radıyallahu anh), karısı Havle'den iyice tiksinmişti; onu boşamak istiyordu. Kadıncağız onun bu yoldaki niyetini anlayınca şöyle bir istekte bulundu: "Beni boşama, istediğin şekilde ve ölçüde benimle ilgilen, bu hususta tamamen serbestsin." Bu, cidden barışçı bir teklifti. Yukarıdaki 128. âyetin o sebeple indiği söylenir.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Allah katında helâlin en çok sevilmeyeni, karı boşamaktır."[3]

"Kimin iki karısı bulunur da aralarında âdil davranmazsa, kıyamet günü bir tarafı felçli sarkık bir vaziyette gelir."[4]

Hz. Âişe (radıyallahu anha) validemiz diyor ki:

1 Tirmizi: Hadisün hasenün garibün - Mefatıhül-gayb - İbn Cerir Taberî.

2 Zührî; Said b. Müseyyeb'den.

3 Ebu Davud/Talak: 3 - İbn Mace/Talak; 1 - İbn Asakir: İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan.

4 Darimî/Nikâh: 24 - Ebû Dâvud/Nikâh: 38 - Tirmizî/Nikâh: 42

"Rasulullah Efendimiz, hanımları arasında ciddi ve âdil bir taksimat yapar, eşit haklar sağlamaya çalışır ve şöyle derdi:

"Allahım! Bu benim sahip olabildiğim (erişebildiğim) bir taksimattır; Senin sahip olduğun, ama benim olamadığım hususta beni kınama!"

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bu sözü ve duâsıyla insan kalbine işaret ediyor ve elde olmayarak gönül bir tarafa fazla meyledebilir, demek istiyordu.[1]

Ebû Kalabe, Enes bin Mâlik (radıyallahu anh)'den şu rivayeti yapmıştır:

"Bakire ile evlenen kimsenin onunla yedi gün geçirdikten, dul ile evlenen onunla üç gün geçirdikten sonra, diğer hanımıyla onun arasında âdil bir taksimat yapması sünnettir."[2]

Kocanın İlgisizliği ve Kadının Kıskançlığı

وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ

"Nefsler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana hazırlana gelmiştir."

Yaşama içgüdüsü nasıl insanın en kuvvetli güdüsü ise, bir aile yuvası kurup huzur ve mutluluk içinde yaşamak arzusu da onun yaratılışında tezgahlanıp ruhunun derinliğine kök salan bir duygudur. İnsan, başta Allah düşüncesi olmak üzere bu içgüdü ve o duyguyla dünyaya gözlerini açar.

Evlilik çağına gelince kendine denk bir eş arar. Evlenince karı-koca birbirini denetlemeye koyulur, eşini başkasına kaptırmama gayretine girer.

Kur'ân'da psikolojiye ışık tutan bir deyim ile şöyle buyuruluyor: "Nefisler aşırı cimrilik, bencillik ve kıskançlıktan yana hazırlana gelmiştir." İşte insan karakteri daha çok bu doğrultuda seyreder. Din, ahlâk, ilim ve ciddi bir eğitim onun bu duygu ve aşırılıklarını dengede tutmaya yöneliktir.

Gerçek bu olunca, erkek evdeki hanımına karşı bazı hususlarda ilgisiz kalır, daha önceleri gösterdiği yakınlığı ve sıcaklığı tavsatırsa, bu du-

---

1 Ebû Dâvud/Nikâh: 38 - Tirmizî/Nikâh: 41 - Nesâî/Nisa: 42 - İbn Mâce/Nikâh: 47 - Darimî/Nikâh: 25 - Ahmed: 6/144

2 Buharî/Nikâh: 100, 101, - Müslim/Redâ': 43, 45 - Ebû Dâvud/Nikâh: 34 - Tirmizî/Nikâh: 41 - İbn Mâce/Nikâh; 26 - Darimî/Nikâh: 27 - Taberanî/Nikâh: 13 - Ahmed: 2/178

rumda kadının daha iyi düşünüp, daha şuurlu hareket etmesi en sağlıklı yoldur. Duygusal davranmak, mesafeyi daha da açabilir. Bencillik edip inatlaşmak nefreti artırmaktan başka bir şeye yaramaz. İntikam alma hırsına kapılmak, kin ve düşmanlığı davet eder. Ama kadın olsun, erkek olsun her şeyden evvel kendi hayatının ölçü ve dengesini düşünmek zorundadır. Durum ne olursa olsun, perde arkasında da, perde önünde de insan kendini makul ölçüler içinde göstermesini bilmelidir. İnsanın en büyük eseri, sağlam imandan sonra dürüst ve namuslu yaşamaktır. Geriye kalan diğer bütün eserler dürüstlük ve namuslulukla değer kazanır.

O halde açılan mesafeyi soğukkanlılıkla daraltmaya çalışmak, şartlar ne olursa olsun edep, terbiye, nezaket ve nezahet kurallarını elden bırakmamak, insana yakışanı yapmaktır. Çünkü bu tür olumlu davranışlar, karşıdakini insafa davet eder, nefretini küller, insanî yönünü harekete geçirir.

Evin erkeği de, Allah (celle celaluhu)'nun erkeklere sunduğu kuvvet ve üstünlüğü, kendisinden zayıf ve daha duygusal, ince ruhlu yaratılan kadına karşı kullanma küçüklüğüne düşmemelidir. Kin ve nefretin kabardığı anlarda için için şöyle demeli veya demesini bilmelidir: "Benden daha zayıf, daha duygusal olan kadını bana emanet eden kudret, beni daha güçlü ellere teslim edecektir." Böylece Allah'ın sunduğu bu üstünlüğü kötü yolda değil, iyi yolda kullanma idrâkine erişme fırsatını kendi kendine tanımış olacaktır.

Bunun için Kur'ân'da barış ve anlaşmanın herhalde hayırlı olduğu belirtilmekte ve insan idrakini bu hususta uyanık tutmak için çok duyarlı bir ifade kullanılmaktadır.

Kadınlar Arasında Adalet

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ

"Kadınlar arasında ne kadar adil davranmak isteseniz de (buna) güç getiremezsiniz."

İnsan daha çok inancının ve düşüncesinin doğrultusundadır. Sorumluluk duyduğu ölçüde hayırhahtır. Allah'tan korktuğu nisbette fazîletlidir.

Dünyaya ayak basan her insan fizikî bir kanunla tesbit ettiğimiz gibi, şu üç durumdan biriyle hayatının ölçüsünü sergiler: Kararlı denge, kararsız denge, bozulmaz denge.

Eğitim yoluyla Allah'a, Peygambere ve âhiret gününe gönülden inanan ve bu inancı coşkun bir sevgi halesi içinde ruhunun derinliğine yerleştirip bütün hücrelerine sızmasını sağlayan kimse bozulmaz dengededir. Tıpkı tam yuvarlak bilye gibi nereye yuvarlansa hep dengede durur. Hiçbir cazip teklif onun dengesini bozmaya yetmez. Nerede bulunursa bulunsun, nasıl bir olayla karşılaşırsa karşılaşsın, hep o imân ve irfanı beraberinde taşır.

Bu ölçüde olmayıp az-çok kararlılık içinde bulunan mü'min ise, olayların akışı içinde bazen kararlı dengesini bozabilir. Böylece bir an gelir kararsız bir dengeye itilmiş olur. Yılların geride kalması, ona birçok tecrübeler kazandırıp olgunlaşmaya yüztutunca, bozulmaz denge düzeyine erişmeye çalışır. Allah (celle celaluhu)'nun yardımı tecelli ederse, muvaffak olur.

Evlenen çiftleri bu kanunun ışığı altında ele alıp belirtilen ölçülerle değerlendirdiğimizde karşımıza şu tablo çıkar:

Evliliğin çok hayırlı ve feyizli bir sünnet olduğuna inanan ve bundan amacın daha çok soylu, namuslu ve dürüst, Allah'ını bilip O'ndan korkan erdemli bir kuşak yetiştirmek olduğunun bilincine varan kimsenin aile yuvasında durumu ve davranışları "bozulmaz denge" düzeyindedir. Âdil davranmak onun şaşmayan yolu; eşit muamele etmek, değişmeyen prensibidir.

Evliliği daha çok rahat etme, şehveti teskinle çocuk sahibi olma açısından değerlendiren kimse ise, bazen kararlı denge, bazen de kararsız denge karakterini gösterir.

Bir tek kadınla evli bulunan ve onunla yetinen, aynı zamanda daha çok birinci maddede belirtilen amaca yönelik bulunan kimse zaten âdildir ve faziletlidir. Daha çok bozulmaz dengededir. Birden fazla kadınla evli ve yine aynı amaca yönelik bulunan kimse de az-çok âdildir ve faziletlidir; ne var ki daha çok kararlı dengede sayılır. Bazen hislerine mağlup olarak kararsız dengeye kayabilir. Çünkü kadınlar arasında mutlak ölçüde adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde hareket etmek çok zor, hattâ bazı durumlarda imkânsızdır. Kur'ân'da konumuzu oluşturan âyette bilhassa bu hususa dikkat çekiliyor: "(Birine) meyledip (diğerini) askıdaymış gibi bırakmayın." denilerek daha çok gözle görülen hususlarda âdil davranılması emrediliyor.

Birden Fazla Evlilik

Sûrenin baş kısmında bu hususa yer verilmiş ve âyetin taşıdığı hük-

me göre gereken açıklama yapılmıştı. Yeri gelmişken tekrar bunun sebebini kısa da olsa belirtmemizde yarar vardır:

1. İslâm dini birden fazla kadınla evlenmeye bazı şartlarla cevaz vermiştir. Her şeyden önce, eşitlik ve adaleti sağlamayı, giyim, nafaka ve konut meselelerini kadının sosyal ve ailevî durumuna uygun ayarlamayı emreder. Özellikle insanın kadına karşı zaafları dikkate alınarak iki hanım arasında eşitlik ve adaleti sağlamanın çok zor olduğunu belirterek uyarıda bulunur.

2. Savaş ve benzeri hallerde erkekle kadın arasında sayı olarak anormal bir dengesizlik meydana geldiğinde, fuhşu ve gayr-i ahlâkî temas ve davranışları önlemek, tutunacak bir dalı kalmayan dul kadınları sıcak bir yuvaya kavuşturmak için birden fazla evlenmenin daha çok uygun olacağını, fakat yine belirtilen şartların dikkate alınmasını tavsiye eder.

3. Genellikle poligam olan erkeklerin zinaya kapı açmamaları, kadının annelik vakarının zedelenmemesi, metres hayatının önlenmesi için bu, dinin -gerektiği ve şartlar elverdiği zamanlarda- ortaya koyduğu bir çaredir.

4. İslâm mutlaka birden fazla kadınla evlenmeyi emretmemiş, sözü edilen ortam doğduğunda, şartlar da elverdiği takdirde bunun caiz olduğunu belirtmiştir. Adalet sağlanmasından endişe duyanın bir kadınla yetinmesinin uygun olacağı açıklanmıştır.

5. Kadınla erkek arasında sayı bakımından dengesizlik meydana geldiğinde ve birçok kadınların aile yuvası hasreti çektiği devrelerde birden fazla kadınla evlenmek mi daha iyidir, yoksa bir kadınla yetinip başkasıyla metres hayatı mı yaşamak daha iyidir? Birinci şekil tatbik edildiğinde soysuz bir neslin doğmaması, fuhuş ve benzeri ahlâksızlığın önlenmesi söz konusudur. İkinci şekil ise, aile hayatını sarsıcı, fuhşu hızlandırıcı, kadının vakar ve haysiyetini kırıcı, onun annelik vasfını ayaklar altına alıcıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle kadınların, yetim kızlarla öksüz diğer çocukların haklarının korunması, toplum içinde lâyık bulundukları yerin verilmesi emredildi. Bununla ilgili hükümlerden bir kısmı açıklandı.

Aşağıdaki âyetlerle, bu ve diğer konularda yapılan emir ve tavsiyelerin mutlak anlamda insanların hayrına yönelik bulunduğu, Allah (celle celaluhu)'nun hiçbir şeye, hiçbir kimsenin iyilik ve ibâdetine muhtaç olma-

dığı çok duyarlı biçimde belirtiliyor. Son olarak dünya ile âhiret arasında sağlam bir dengenin kurulmasında, insan hayatının huzur ve mutluluk düzeyinde kalabilmesi için zaruret bulunduğu hatırlatılıyor.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَىٰ ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

131- Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ındır. Andolsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir. Eğer inkâra sapıp tanımazlık ederseniz, (bilmiş olun ki) göklerde olanlar da, yerdekiler de Allah'ındır. Allah her şeyden müstağnidir (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur). Övülmeye de (her zaman) lâyıktır.

132- Göklerdeki olanlar da, yerdekiler de Allah'a aittir; (işleri düzene koymada) vekîl olarak Allah yeter.

133- (Allah) dilerse -ey insanlar!- sizleri giderip başkalarını getirir. Allah'ın (elbette) gücü buna yeter.

134- Kim dünya sevabı (nîmet ve mutluluğu) isterse, (bilsin ki) dünya sevabı da, âhiret sevabı da Allah'ın yanındadır. Allah işiten ve görendir.

İNİŞ SEBEBİ

Son âyetin Arap müşrikleri hakkında indiği söylenir. Onlar Allah (celle celaluhu)**'nun yegâne yaratıcı olduğuna inanır, ama öldükten sonra artık kalkmayacaklarını sanırlardı. Daha doğrusu âhirete inanmazlardı. Münafıkların da itikat ve tutumu, düşünce ve davranışı buna yakındı. Âhirete inanmadıkları için Peygamberle savaşa çıkmaz, çıkmamak için türlü ba-**

haneler gösterir, yan çizerlerdi.[1]

Hak Dinler Aile Hayatına Aynı Açıdan Bakar

وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ

"Andolsun ki- sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir."

Daha önce de belirttiğimiz gibi, aile milletin temel taşı ve değer ölçüsüdür. Hak dinlerin hemen, hepsi âileye bu açıdan bakar ve hükümlerini -günün sosyal şartlarını dikkate alarak- bu doğrultuda sergiler. Ne var ki, sosyal yapıda ve aile bünyesinde tarih vetiresi (süreç) içinde meydana gelen gelişmeye paralel olarak dinlerde de gelişme, yani tekâmül meydana gelmiş ve bu tekâmül İslâm ile son şeklini bulmuştur.

Tevrat'ta aile hayatına ve kadının mahremiyetine geniş yer verilmiştir. "Sizden hiçbiri kendi yakın akrabasından da birine onun çıplaklığını açmak için yaklaşmayacaktır."[2]

"Ve başka birinin karısı ile zina eden, komşusunun karısı ile zina eden adam, hem o, hem kadın mutlaka öldürülecektir."[3]

İncil'de de aile yuvasının kutsallığı belirlendikten sonra zinanın kesinlikle haram kılındığı şu belgeyle anlatılır: "Zina etmeyesin, katletmeyesin, çalmayasın, yalan şehadet etmeyesin. Babana ve anana hürmet et."[4]

Kur'ân bu hususu şu âyetle açıklamıştır:

"Andolsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmanızı tavsiye etmişizdir."

İlâhî Sözün Üç Defa Tekrarı

Yukarıda konumuzla ilgili üç âyette:

"Göklerde olanlar da, yerdekiler de Allah'ındır." sözü üç defa tekrarlanmıştır. Belli başlı tefsirlerde de bu hususa dikkatler çekilmiş ve bir takım yorumlar yapılmıştır. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi, her tekrar,

1 Lübabu't-Te'vil/Alaeddin Ali

2 Tevrat/Levililer: 18/6

3 Tevrat/Leviller: 20/10

4 İncil / Luka: 18/20

insan idrakindeki izi derinleştirerek devamlı bir şuur uyanıklığı sağlar.

Gerçek bu olmakla beraber buradaki tekrar ilâhî kudret ve sıfatın üç ayrı alana yöneldiğini göstermektedir:

1. Karı-koca anlaşamayıp ayrıldıkları takdirde bunun yarar ve zararı kendilerine aittir. Geçim ise, mutlaka evlilik bağıyla orantılı değildir. Allah yarattığı her insanın rızkını onun yetenek, hareket ve çalışması ölçüsünde takdir edip hazırlamıştır. Boşanan kadın aç kalır, erkek perişan olur diye genel bir kaide yoktur. Ama evlilik herhalde hayırlıdır. Allah'ın ise bizim evli kalmamıza ihtiyacı yoktur. Her şey O'nundur. O mutlak anlamda ganidir.

2. İlâhî buyruğu tanımayıp inkâra sapar, kötülüklere devam ederlerse, bunun da zararı kendilerine yöneliktir. Allah (celle celaluhu)'ya hiç kimse hiçbir suretle zarar veremez. Çünkü göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi O'na aittir. Allah (celle celaluhu)'nun hiçbir zaman kullarının imân, ibâdet ve iyilik üzere bulunmalarına ihtiyacı yoktur. İşlenen günahlar, ortaya konulan küfür, inkâr ve tuğyanlar O'nun kudret ve yüceliğinden eksiltemeyeceği gibi, işlenen ibâdet ve iyilikler de O'nun kudret ve yüceliğini artırmaz, O ne ise odur, olduğu gibi kalacaktır. Her şey O'nundur. Günah, sevap, iyilik ve kötülük nisbî ve izafîdir. Yani bize nisbetle bir şey ya iyi ya da kötüdür; ya sevap ya da günahtır; ya helâl ya da haramdır.

3. Başkaldırıp inkâr ve inatta ısrar ederseniz, Allah'a hiçbir şekilde zarar veremezsiniz. O dilerse sizleri alaşağı edip başkalarını hizmet alanına getirir. İnsanların mutlak anlamda hayrına ve mutluluğuna tevcih edilen son dine sahip çıkmayacak olursanız, Allah bu kutsal emaneti sizden çekip alır, sahip çıkacak başka bir millete verir. Çünkü göklerde olanlar da, yerdekiler de hep Allah'ındır. Mülk O'na aittir. Mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

Görülüyor ki, her tekrar tecelli ettiği alan ve anlam farkıyla insan aklını ve anlayışını Allah'tan başkasıyla meşgul olmaktan çevirip mârifet-i ilahiyeye yöneltmektedir. Diğer bir deyimle, ilâhî kudretin her şeyi kapsayıp kuşattığını, her şeyin O'nun sonsuz tasarrufu altında bulunduğunu insan idrâkine, iz bırakacak biçimde işlemektedir.

Gündüz Geceyi Unutturmamalı

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

"Kim dünya sevabı (nimeti) isterse, (bilsin ki) dünya sevabı da, âhiret

sevabı da Allah'ın yanındadır."

Her gündüzün mutlaka bir gecesi var, denildiği gibi; varlık âleminde her şeyin çift yaratıldığı da bir gerçektir. Bu çiftlerin çoğu dış görünüşleriyle birbirinin karşıtı, aslında biri diğerinin tamamlayıcısı ve tanıtıcısıdır. Soğuk ile sıcak, karanlık ile aydınlık, acı ile tatlı, dünya ile âhiret gibi.

Kur'ân 134. âyetle dünya ile âhiretin birbirini tamamlayıcı ve açıklayıcı çift olduğunu çok duyarlı bir anlatımla idrâk perdemize aksettirmekte ve akıl denilen yol göstericiye ışık tutmaktadır. Dikkat ettiğimizde gündüz gece ile değer ölçüsünü bulmaktadır. O halde dünyayı âhiretsiz düşündüğümüzde onun değer ölçüsünü ortaya koyacak ne vardır? Karşılığı bulunmayan bir mücadelenin ne yararı vardır? Dünya bu durumda neyi ifade ediyor, ne gibi bir saadet getiriyor? Eğer âhiret yoksa, boş bir kuruntudan başka neyi anlatır? Ama hakikat hiç de böyle değildir. Gündüzün geceyle bağlantısı ne ise, dünyanın âhiretle bağlantısı bir bakıma odur. Çünkü dünya âhiretle değer ve ölçüsünü bulmakta, âhiret de onunla asıl amaç ve gaye olduğunu göstermektedir. Bu çiftleri birbirinden ayrı düşünmek sonuca götürücü değildir ve olamaz da.

O halde yalnız dünya sevabı istemek, yani ondaki nimetleri elde etmeyi arzulamak, yalnız gündüzün nimetini isteyip, insanı hayat mücadelesinin cenderesinden çekip alan ve dinlenmesini sağlayan geceyi arzu etmemek kadar anlamsız ve ölçüsüzdür. Bunun için Kur'ân'da "Dünya sevabı da, âhiret sevabı da Allah'ın yanındadır." buyurularak ikisini bir arada düşünmenin gereğine ve paralel bir değerlendirme doğrultusunda birinin diğerini tamamladığını düşünerek her birine ayrı ayrı değer verilmesine işaret edilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle kadın ve yetimlerin haklarının korunması emredildi; miras ve mehir konulan örnek gösterilerek âdil davranılması belirtildi. Aşağıdaki âyetle, sadece kadın ve yetim haklarının korunmasıyla yetinilmeyip her insanın hakkının korunmasının gerekli olduğu açıklanıyor; hak ve adaletin, kendi aleyhine veya ana-babası ya da yakınları aleyhine bile olsa sağlam ölçülerle ayakta tutulması emrediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ

اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ اِنْ يَّكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوْا ۚ وَاِنْ تَلْوٗٓا اَوْ تُعْرِضُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٣٥﴾

135- Ey imân edenler! Haktan yana olup adaleti sapasağlam ayakta tutun, Allah için şahitler olun. İsterse kendinizin veya ana-babanızın ya da yakınlarınızın aleyhine olsun (adaletten şaşmayın); isterse onlar zengin veya fakir bulunsun. Allah onları (korumaya) sizden mutlaka öndedir ve daha yeğdir. Artık hak ve adalette (kendi) heves(iniz)e uymayın. Eğer dilinizi (hak ve adaleti yerine getirmede) büker veya yüzçevirirseniz, (bilmiş olun ki) Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

Tarihî Bir Örnek

Ashab-ı Kirâm'dan Huzeyfe b. Yeman (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz tarafından Hayber'in ürünlerinin vergisini toplamak ve takdir etmek üzere görevlendirilmişti. Aralarında henüz İslâm'ın fazilet ve hakseverlik nuruyla içlerini aydınlatamayan bazı kişiler, rüşvet karşılığında kendilerinden yana biraz daha şefkatli davranmasını teklif etme cesaretinde bulundular. Hz. Huzeyfe'nin bir anda rengi uçtu ve: "Size insanların en sevgilisinden geliyorum. Beni adaletsizliğe itmek istediğiniz için sizi de insanların en sevilmeyeni olarak görüyor ve bu acıdan sizi maymunlarla, domuzlara benzetiyorum." demekten kendini alamadı.

Hayberliler bu asil davranış karşısında eridiler ve: "Doğru söylüyorsun, ya Huzeyfe! Göklerle yer de ancak adaletle ayakta duruyor." diyerek özür dilediler.

Adaleti Ayakta Tutmak

يَآ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ

"Ey iman edenler! Haktan yana olup adaleti sapasağlam ayakta tutun."

Adalet: Doğrudan ayrılmama. Haktan yana olma, hakkı yerine getirme, hakkı gözetme, haksızlığa uğrayanın elinden tutup hakkını alma, haksızın karşısına çıkma, her işi ehil olana verme, günlük hayatı disipline edip her şeyi lâyık bulunduğu yere koyma gibi mânaları içeren çok yönlü ve anlamlı bir terimdir. Bu bakımdan adalet, sosyal düzenin değer ölçüsü,

hukukun ana hedefi, ülkelerin temel dayanağı, mülkün esası, ferdin gelişen vicdanı, arınan ruhu, yükselip parlayan imânıdır.

Adaletin gerçekleşmesinin bir ucu devlet otoritesinin ciddiyetine, yargı organlarının tarafsızlığına dayanır, bir ucu da fertlerin faziletine, iyi eğitilmesine ve Allah için şahit olmalarına bağlanır.

Bu ölçü ve anlamda adaleti sapasağlam ayakta tutmak ve Allah (celle celaluhu)'nun yegane âdil ve dengeleyici bulunduğuna inanmak, aleyhimize bile olsa doğruyu ve hakkı söylemek, herhalde peygamberlik mertebesinden sonra insanlık mertebelerinin yücesi, meleklik mertebelerinin ilk basamağıdır. Bunun aksine bir tutum ve inanç, ilkelliğin en aşağı tabakası, insanî vasıfları yitirmenin ilk ve son basamağıdır.

Bunun için Kur'ân'da mübalağa ifâde eden "kavvam" sıfatı kullanılmıştır. Adaleti titizlikle, sağlam ölçüler içinde, yılmadan, bıkmadan ayakta tutmak, insan olarak, toplum ve millet olarak rahat ve huzur içinde yaşamamızın teminatıdır.

Ne var ki, adaleti bu ölçüler düzeyinde ayakta tutmak, Allah için şahitler olmak, ciddi bir öğretim ve eğitime bağlıdır. Bu da hem öğretim, hem eğitimin dünya ile âhireti, imân ile aklı, vicdan ile maddî yararların birlikte hamur edip şekillendirilmesiyle mümkündür. Kısacası, öğretim ve eğitimin iki yönlü olması gerekir. Sadece akıl ve zekâyı geliştiren; vicdan ve ruhu ihmal eden bir eğitim, insanın cehaletini giderir, ama vicdan ve ruhu geliştirmez, fazilet mayasını kalbe ve dimağa yerleştirmez. Gerçek bu olunca, ülkede bir yandan modern eşkıya, profesyonel hırsız yetişirken, diğer yandan başka milletleri taklit hastalığı başlar ve olumlu hiçbir sonuç elde edilmeden kuruntulara kapılarak bu böyle sürüp gider.

Adalet, Kişinin Hevesine Göre Dağıtılmaz

Adalet, toplumun ortaklaşa hakkıdır. Ne hâkimin keyfine terkedilen basit bir araç, ne de ferdin hevesine göre yön değiştiren bir direksiyondur. Onun özü ve mayası belli olduğu gibi, hedef ve amacı da bellidir. Bunun için bir ülkede bütün kurumlar laçkalaşsa, yalnız adalet dağıtan yargı organları ve ilgili kuruluşlar sapasağlam ayakta işler durumda bulunsa, rahatlıkla diyebiliriz ki, o ülke batmaz. Bunun aksine diğer bütün kurumlar ve kuruluşlar işler durumda olsa, yargı organları ve ilgili kuruluşları laçkalaşsa, o ülke yıkılmaya mahkûm olmuştur, diye düşünebiliriz.

Allah Rasulü buna işaretle buyurdu ki:

"Sizden önceki milletler; zayıflar, sıradan insanlar suç işlediğinde cezalandırdılar; güçlüler, soylular ve ileri gelenler suç işleyince dokunmadılar, bu yüzden yıkılıp mahvoldular."[1]

Hırsızlık yapan soylu bir kişi yakalanıp Peygamberin huzuruna çıkarıldığında, affedilmesi için Peygamberin çok sevdiği Hz. Üsame'yi aracı yaptılar. Üsame tam bir saflık içinde şefaatçi olmaya başladı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in rengi değişti ve:

"Yemin ederim ki kızım Fatıma da hırsızlık etse hiç tereddüt etmeden elini keserim." buyurdu sonra da yukarıdaki hadîsi ilâve etti.[2]

Kâinat da adalet ölçülerine göre kurulmuştur. Hiçbir yanında dengesizlik yoktur. Bir köşesindeki dengeyi bilerek veya bilmeyerek insan eli bozunca, anormal durumlar meydana geliyor. Tıpkı fabrika artıklarının denize dökülmesi, ormanların bilgisizce tahrip edilmesi neticesinde meydana gelen dengesizlik ve anormal haller.

FIKHİ YÖNÜ

وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ

"İsterse kendinizin veya ana-babanızın ya da yakınlarınızın aleyhine olsun (adaletten şaşmayın)."

Yakınlar birbirine şahitlikte bulunabilirler mi? Buna cevaz verildiği takdirde hakların zayi olması, adaletin yerini bulmaması endişesi doğar mı?

Bu hususta müctehit imamların farklı görüş ve tesbitleri vardır. Biz onları özetliyelim:

a) Şafiî, Hanbelî ve Mâliki mezheplerine göre, baba ve ananın kendi evlâdına, evlâdın kendi baba ve anasına, kardeşin kardeşe, karı-kocanın birbirine şahitliği caiz değildir. Ancak İmam Mâlik'e göre, -nesep konusu müstesna- âdil olduğu takdirde kardeşin kardeşe şahitliği caizdir.

Diğer bir rivayete göre, İmam Şafiî, karı-kocanın birbirine şahitliğine

---

1 Tergîb ve Terhîb: Adalet Bölümü. (Hadîs birkaç tarikle ve az değişik kelimelerle nakledilmiştir.)

2 Buhari/Fezâil: 18, Enbiya: 54, Hudud: 12 - Müslim/Hudud: 8, 5 - Ebû Davud/Hudud: 4 - Tirmizî/Hudud: 6 - Nesâî/Sarık: 5, 6 - İbn Mace/Hudud: 6 - Darimî/Hudud: 5 - Ahmed: 3/386, 395 - 5/409 - 6/329.

cevaz vermiş, sebep olarak da bunların aslında birbirine yabancı bulunduğunu, nikâh bağının her zaman için kopmasının mümkün olduğunu göstermiştir.

b) El-Hasan bin Ziyad, Nehaî, Şa'bî, Kadı Şurayh ve Sevrî de (a) maddesindeki görüşü benimsemişlerdir.

c) Hazret-i Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan sahih rivayete göre, âdil oldukları kesinlik kazandığı takdirde, sözü edilenlerin birbirine şahitliği caizdir. Ömer bin Abdülaziz'den de bu mânada rivayet sabit olmuştur.

d) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kocanın karısına şahitliği kabul olunmaz. Çünkü ikisi arasında ortaklaşa menfaatler vardır.

e) Muhaddis Ebû Davud'un tesbitine göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz hâin olan kadın ve erkeğin, düşmanlık besleyen kişilerin birbirlerine şahitliklerini reddetmiştir.

Bu konuda geniş bilgi için fıkıh kitaplarındaki Şahitlik bölümüne bakılması tavsiye edilir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle bazı zayıf unsurların haklarının korunması emredildikten sonra toplumun temel dayanağı, devletin varlığının değer ölçüsü sayılan adaletin sapasağlam ayakta tutulmasının bir emr-i ilâhî olduğu açıklandı. Aleyhinize bile ofsa, haktan sapılmaması, Allah için şahitlik yapılması buyuruldu.

Aşağıdaki âyetlerle adalet ve haktan yana olmanın başında Allah (celle celaluhu)'ya imânın yer aldığı, sonra da O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanmanın gerektiği ve âhiret gününe inanmanın şart olduğu açıklanıyor. Böylece hak dinlerin, aşırı tutuculuktan sıyrılıp adaleti yansıtan bu doğrultudaki emir ve tavsiyelerinin vücut bulması üzerinde duruluyor. Ayrıca adalet ve haktan yana olmanın çok yönlü bulunduğuna dikkatler çekilerek semavî dinler arasında bu açıdan bir yaklaşmanın lüzumuna işaret ediliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ

الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

136- Ey imân edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygambere indirdiği Kitab'a, daha önce indirdiği kitaba imân edin (imânınızda sabit ve dâim kalın). Kim Allah'ı, meleklerini, kitâplarını, peygamberlerini, âhiret gününü inkâr edip (tanımazlıkta bulunursa), gerçekten o, uzak bir sapmayla (doğru yoldan) sapmıştır.

137- Şüphesiz ki inandıktan sonra inkâra sapanlar, sonra imân edip yine inkâra sapanlar, sonra da inkârlarını arttıranları Allah bağışlayacak değildir ve onları doğru yola eriştirecek de değildir.

İNİŞ SEBEBİ

Medineli Kitap Ehli olan mü'minlerden Abdullah b. Selâm, Esed, Üseyd, Salebe b. Kays ve arkadaşları toplanıp Hazret-i Peygamber'e gelerek şöyle dediler:

- Ey Muhammed! Biz sana, senin kitabına, Musa'ya ve Tevrat'a, aynı zamanda Üzeyr'e inanıyoruz. Bunlardan başka kitap ve peygamberleri tanımıyoruz.

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şu cevabı verdi:

"Allah'a, Muhammed'e ve ondan önce indirilen bütün kitaplara, gönderilen bütün peygamberlere imân edin."

Yukarıdaki âyet, Rasulullah Efendimiz'in bu cevabını doğrular ve açıklar anlamda indi.[1]

Diğer bir rivayette ise deniliyor ki:

Bu âyetler, diliyle inanıp kalbiyle imân etmeyen ikiyüzlüler hakkında inmiştir.[2] İmam Kurtubî'ye göre, bütün mü'minler hakkında inmiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"137. âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Onlar önce Musa'ya imân

1 Lübabu't-Te'vîl/Alaeddin Ali/l - 406 - İbn Cerîr Taberî - Mefatihü'l-Gayb/Fahreddin Razî

2 Lübabu't-Te'vîl/Alaeddîn Ali/l - 406 - İbn Cerîr Taberî - Kurtubî

ettiler, sonra altundan buzağı yapıp inkâra saptılar, sonra tekrar Musa'ya imân ettiler. İsâ Peygamber'i tanımayarak küfre saptılar. Son nebî Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderilince bu kez büsbütün küfürlerini artırdılar. Bu yüzden Allah onları ne bağışlar, ne de doğru yola eriştirir."[1]

Böylece imânla küfür arasında bocalayıp mü'minlerle kâfirler arasında mekik dokuyan kimselerin bu mütereddit tutumu ve düşüncesi, sağlam köklü bir imâna sahip olmadıklarını gösterir. İmân ve İslâm'ı irfanı kalbine ve vicdanına yerleştirmeyen; daha doğrusu inanç konusunda sağlam bir temeli bulunmayanları Allah'ın bağışlaması düşünülemez. Çünkü ilâhî kanunlar şaşmaz.

İLGİLİ HADİSLER

Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) rivayet ediyor:

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir gün insanlar arasında bulunurken bir adam gelip şöyle sordu:

- Ey Allah'ın Peygamberi! İmân nedir? Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Allah'a, meleklerine, kitablarına, Allah'a kavuşulacağına ve Peygamberlerine, âhirette dirilip kalkacağına imân etmendir."[2]

Diğer sahih bir rivayette ise şu cevabı verdiği tesbit edilmiştir. **"Allah'a, meleklerine, kitabına, O'na kavuşacağına, peygamberlerine inanman; öldükten sonra dirilip kalkacağına ve kaderin bütününe imân etmendir."**[3]

Din Bir Bütündür, Bölünmeyi Kabul Etmez

وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا بَعِيدًا

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitâplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, gerçekten o, uzak bir sapmayla sapmıştır."

Kur'ân bu ve bir önceki âyetle çok önemli bir konuyu açıklıyor: Dinde inanılması gereken hususların hepsi bir bütünlük arz eder; onu parçala-

1 Lübabu't-Te'vil: 1/406

2 Sahih-i Müslim/İman: 5. 7 - Ebû Davud/Sünnet: 15 - Ahmed: 1/27, 28. 51, 52, 53, 228 - 3/107. 426 - 4/11. 114. 121), 164, 359. 385 - 5/251. 252, 256

3 Sahih-i Müslim/İmân: 5. 7.

yıp bir kısmına inanmak, diğer bir kısmını tanımamak veya beğenmemek, tamamını tanımamak ve beğenmemek hükmünü taşır. Yahudi ve Hristiyanlar da Allah'a ve kendi peygamberlerine inanırlar, o halde onlar da Müslümanlar gibi Allah'ı bilen ve imân eden mü'minlerdir, denilebilir mi? Âyetin açık anlatımı bunu reddeder. Çünkü Yahudiler hem Musa'dan sonra gelen birçok peygamberlere, indirilen kitaplara ve başta İsâ Peygamber ile Muhammed Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanmazlar. Hem âhiret hakkında kesinlik ifade eden bir inançları yoktur. Cennet'in Aden denilen bölgede, yani dünyada bulunduğunu iddia edenleri de olmuştur. Hristiyanlar da hem İsa'yı Allah'ın oğlu sayar, hem son Peygambere ve Kur'ân'a inanmazlar. Bu tarz bir inanç, dini bütünlüğünden uzaklaştırıp bölmektedir. Kur'ân'da böylesine bir inancın değer taşımadığı hatırlatılıyor; nelere inanmanın gerektiği beş madde halinde özetleniyor.

Bunlardan birini reddetmek tümünü reddetme anlamına gelir, hükmünü koyuyor:

1. Allah (celle celaluhu)'ya inanmak,

2. Meleklerine inanmak,

3. İndirdiği kitaplara inanmak,

4. Gönderdiği peygamberlere inanmak,

5. Âhiret gününe inanmak.

Bu beşi imân çerçevesinde bir bütünlük içindedir, birini veya birkaçını kabul etmemek tamamını reddetmek hüküm ve anlamını taşır.

Diğer âyetler ve ilgili hadîsler "kadere imânı" bir altıncısı olarak buna bağlarlar.

İslâm Hak Dinleri Uzlaşmaya Çağırır

Son Peygambere ve son kitaba imân edenlerin aşırı tutucu ve tekelci olmadıkları en az yüze yakın âyet ve hadîsle açıklanmış ve tarih boyunca Müslümanların bu doğrultudaki inancında bir sapma görülmemiştir. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti, bugüne kadar gönderilen bütün peygamberlere ve kitaplara inanırlar ve saygı duyarlar. Son din ile dinlerin, son kitap ile kitapların, son nebî ile peygamberlerin tekâmül edip son noktasına eriştiğini söyler fakat hiçbirini inkâr etmezler.

Yahudi ve Hristiyanlara gelince: Kutsal kitaplarda hâlâ kalıntılarına rastlanan açık belgelere ve verilen müjdelere rağmen, aşırı tutucu ve tekelcidirler. Ne bütün dinlere inanır, ne de bütün peygamberleri ve kitapları kabul ederler. Bu yüzden hak dinler arasında derin bir uçurum meydana getirmişler ve kan dökülmesine yol açacak kadar müteaassıp davranmışlardır. İslâm dini, açılan bu uçurumu kapamak için en küçük bir açıklık vermemiş, ciddi bir diyalog kurulması için her zaman bütün dinlere karşı mü'minlerin duyduğu sevgi ve saygı bağlarını uzatmakta tereddüt etmemiştir.

Beş Esas

Konumuzu oluşturan âyetle, imânın beş esası belirtiliyor. Altıncı esas olan "Kadere İmân", az önce de belirttiğimiz gibi, diğer âyet ve hadîslerle açıklanmıştır. Aslında Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru imân diğer beş şeye imânı gerektiriyor.

O halde Allah'a imân beş esası içine alıyor ve bunlardan her biri bir bakıma Allah'a imânın ölçüsünü belirliyor:

1- Varlık âleminde gözle görebildiğimiz her şeydeki mutlak düzen, denge ve matematiksel plân ve program Allah'ın varlığının ve birliğinin açıklayıcı belgeleri olarak bulunuyor. Eserden müessire, sanattan sanatkâra geçişi vurguluyor; hiçbir şeyin başıboş ve gelişigüzel yaratılmadığını sergiliyor.

Görebildiğimiz maddî bütün eşyanın, kendiliğinden çok plânlı, dengeli, şuurlu ve hesaplı bir düzeni meydana getirmesi düşünülemez. Çünkü şuursuz maddenin kendinde bulunmayan özellikleri başkasında sağlaması aklın ve mantığın reddettiği bir neticedir. Aksi halde yaratıcı varsayılan maddenin kendinden -ölçü ve oran kabul etmeyecek- üstün varlıkları yarattığı iddiası ortaya çıkar ki bu hiçbir zaman mümkün değildir.

Görünürde en karmaşık fakat en üstün vasıfta yaratılan insanı, herhalde ondan daha üstün bir kudret ve zekânın yaratması gerekmez mi? İnsan beynini ve ondaki sayısız özellikleri, hafıza gücünü düşünecek olursak, karşımıza öyle bir kudret çıkar ki, o, maddenin ötesinde insan beyninin bütün özelliklerini en mükemmel ve sınırsız biçimde, kıyas kabul etmeyecek bir yücelik ve anlamda kendinde taşıdığı muhakkaktır. Çünkü ortada büyük bir plân varsa mutlaka bir planlayıcı vardır. Bir düzen ve mükemmel uygulanan bir program varsa, mutlaka bir proğramlayıcı vardır. Bunun aksi düşünülemez.

2. Meleklere imân, itikatta değişmeyen ikinci esastır. Çünkü meleklere inanmayan bir kimse peygamberlere gönderilen ilâhî vahye de inanmıyor demektir. Sonuç bu olunca, zincirleme diğer esasları da kökünden yıkar. Amellerin yazılmasından tut da, kabir sualine kadar her şey alt-üst olur ve böylece sorumluluk kalkar. Âhiret kavramı yön verici müeyyide olmaktan çıkar, bir fantezi olarak kalır.

3. Kitaplara imân, meleklerle peygamberlere imânı da içerir. Onu reddetmek, diğer esasları temelinden yıkar. Çünkü her esas bir diğerini tamamlayıcı mahiyettedir.

4. Peygamberlere imân, diğer inanç esaslarını da beraberinde taşır. Beşer aklı, hayat düzenini, âhiret kavramını anlamaya yeterli değildir. Allah ile insan arasındaki irtibatın ölçüsünü, Allah'a giden yolun özelliğini, ibâdetin ölçü ve anlamını, ölüm, kabir ve âhiret safhalarını ancak peygamberlerin talîmiyle öğrenebiliriz. Peygamberlik müessesesini reddetmek, diğer esasları kökünden yıkar ve mefluç duruma getirir.

5. Âhirete imân; düzenli, disiplinli, şuurlu ve feyizli bir hayat sürmenin plânı, sorumluluk duygusunun anahtarıdır. Dünya hayatından amacın ne olduğunu, insan ruhunun neye namzet bulunduğunu ancak âhirete inanmakla anlayabiliriz. Erdemlilik, iyilikseverlik, yardımlaşma, kardeşlik, sevgi, saygı ve benzeri iyi vasıflar âhirete imândan kaynaklanır, diğer esaslarla birleşip bütünleşir. Bu bütünü reddetmek insanı çok uzak bir sapıtmayla sapıtır.

İmândan Sonra İnkâr

"Şüphesiz ki inandıktan sonra inkâra sapanlar sonra imân edip yine inkara sapanlar, sonra da inkârlarını arttıranları Allah bağışlayacak değildir ve onları doğru yola eriştirecek de değildir."

Ehl-i Sünnete göre, ilim malûmata tabidir. Allah kullarını yaratıp birçok yeteneklerle donattıktan ve kendilerine yol gösterecek, akıllarına ışık tutacak ortamı hazırladıktan sonra onları yeryüzünde serbest bırakmıştır. Böylece insan mevcut ortam içinde aklı ve iradesiyle baş başadır.

Ancak ilmi, ezelle ebed arasını kapsayıp kuşattığı için kullarının dünyada neler yapacağını, nasıl bir yol izleyeceklerini önceden tesbit edip yazmıştır. Yazıldığı için yapmıyoruz, yapacağımız için yazılmıştır.

İmân lezzetini lâhutî havasıyla alamayan, onun şuuruna erişemeyen zayıf iradeli, kısır düşünceli bazı kişiler, imânla küfür arasında bocalayıp dururlar. Bir bakarsın namaz kılarlar, bir de bakarsın faizi helâl sayarlar. Bir bakarsın hacca giderler, bir de bakarsın dinin açık bir hükmünü reddederler veya küçümserler. İşte bu durumda olanlar kendilerini bağışlatma şuuruna erişemeyince Allah (celle celaluhu) onları bağışlamaz. Çünkü insanla Allah arasında bir imkân ve irâde sınırı var, kul o sınıra gelmedikçe Allah (celle celaluhu) ne ona yardım eder, ne de günahlarını bağışlar. İnsan doğru yola erişme azmini kendinde taşımadıkça, Allah (celle celaluhu) onu doğru yola kavuşturmaz, Hz. Ali (radıyallahu anh) bu ayetin ışığında diyor ki: "Mürted (İslâm dininden dönen kimse) üç defa tevbe etmeye çağrılır, üç defa üst üste tevbe etmesi istenir."[1]

Bu nedenle inandıktan sonra inkâra sapan, sonra yine inanıp yine inkâra sapan ve sonra da inkârını artıran kimse, sözü edilen sınırdan çok uzaklaşmıştır. O takdirde bağışlanması düşünülemez! İşte Kur'ân'da bu hakikat bütün açıklığıyla gözler önünde serilmekte ve aklımızı bu konuda da yeterince kullanmamız hatırlatılmaktadır. Çünkü mucize ve keramet müstesna, Allah'ın varlık âleminde hükümran olan kanunları şaşmadan hedefine doğru ilerler. Olaylar sebepler zincirine bağlıdır; sebepler zinciri ise, Allah'ın kudret elinde toplanmıştır. Dilediği zaman sebebi ortadan kaldırıp mucize veya keramet meydana getirir. Bu da Peygamberlere ve bir de kâmil velilere has bir iltifattır, genel kaideyi bozmaz.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle imânın esasları açıklandıktan sonra münafıkların durumuna değinildi, imânla küfür arasında bocaladıkları belirtildi. Bu arada insanlar hakkında konulan sünnetullaha dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle dönüş yapmadıkları takdirde münafıklar için hazırlanan elem verici azâbdan söz ediliyor. Mü'minleri bırakıp inkarcı maddecileri, Allah'a ortak koşanları dost edinenlerle, dostluk kurulmaması hatırlatılıyor. Allah'ın âyetlerinin alaya alındığı toplantıları mü'minlerin derhal terketmesi emrediliyor.

1 Tefsîr-i İbn Kesir: 1/566

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ
نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا
فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ
جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

138- Münafıkları, kendilerine elem verici bir azap ile müjdele.

139- Onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirler; şeref ve üstünlüğü onların yanında mı arıyorlar? Şüphesiz ki bütün şeref ve üstünlük Allah'a aittir.

140- Gerçekten O size kitapta, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğiniz zaman artık onların yanında oturmayın, tâ ki başka bir konuşmaya dalsınlar, yoksa siz de onların bir benzeri olursunuz, diye indirmiştir. Allah elbette münafıklarla kâfirlerin hepsini Cehennem'de toplayıp bir araya getiricidir.

İNİŞ SEBEBİ

Daha önce Mekke'de Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiği veya alaya alındığı toplantılarda oturulmaması hakkında şu âyet inmişti: "Âyetlerimize (alaylı bir tavırla, saygısızca) dalanları gördüğün zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüzçevir. Şayet şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlim kavm ile beraber oturma."[1]

Medine'de İslâm'ın cihanı aydınlatacak nuru, gücünü ve kudretini gün geçtikçe artırıyor, tesir alanını genişletiyordu. O yüzden başta Yahudiler olmak üzere bir takım münafıklar çıkarlarının tehlikeye girdiğini görünce, İslâm'ı ve onun kitabı Kur'ân'ı küçük düşürme, kalpler üzerindeki tesirini giderme babında kesif bir faaliyete başladılar. Yer yer toplantılar yapıp mü'minlerden bazı şahısları çağırarak Allah'ın âyetlerini alaya al-

1 En'am sûresi âyet: 68

dılar, işin sanıldığı kadar kutsal olmadığını anlatmaya ve bunu sürdürmeye çalıştılar. Basit mantıkî yollarla mü'minlerin itikadını sarsmaya yönelen bu faaliyeti durdurmak gerekiyordu. Bu arada zayıf iradeli kişilerden küfürle imân arasında bocalayanlar da eksik değildi. Hem onları uyarmak, hem mü'minleri bu gibi yanıltıcı dedikodulardan uzak tutup asıl hizmete yöneltmek için yukarıdaki âyetler ikinci bir uyarı mahiyetinde indi.

İLGİLİ HADİSLER

"Kim şeref, üstünlük ve övünülecek şeyleri arzulayarak kâfirlerden dokuz babasına intisapta bulunursa (onlara bağlılığını övünerek ortaya korsa), Cehennem'de onların onuncusu olarak bulunacaktır."[1]

"Münafığa, efendimiz, büyüğümüz! demeyin. Cidden onu efendi sayarsanız, sonra Rabbinizi öfkelendirmiş olursunuz."[2]

"Kişi imânın katıksız ölçüsüne ve kemal mertebesinde bulunanına erişemez, şaka ve yalanı terketmedikçe ve haklı da olsa tartışma ve iddialaşmayı bırakmadıkça."[3]

"Dünyada ikiyüzlü olan, kıyamet günü, ateşten iki yüzü bulunduğu halde gelir."[4]

"Şu dünyada kimin iki dili varsa, Allah kıyamet günü ona ateşten iki dil verecektir."[5]

İnkarcıları Dost Edinmemek

اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

"Onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirler."

Maddeci, inkarcı grubun bütün uğraşısı dünyalıktır; bütün kaygusu midesi ve şehvetidir. Himmet ve gayretlerini bu ikisinin gerçekleşmesi uğruna harcar, az-çok başarılı da olurlar. Onların bu durumu ve dünyalıktan yana başarılı olması, imân ve irfanı zayıf mü'minlerde aşağılık duygusu

1 Ahmed bin Hanbel: Ebû Reyhane'den

2 Ebû Dâvud - Nesâî: Büreyde (radıyallahu anh)'den - Ahmed: 5/346, 347

3 Ebu Ya'lâ: Ömer bin Hattab (radıyallahu anh)'den

4 Taberanî

5 Taberanî - Darimî/Rikak: 51

doğurur ve çok geçmeden üstünlük, şeref, itibar ve başarıyı onların düşünce doğrultusunda aramaya başlarlar.

Böylece bir kültür emperyalizmi başgösterir; yetişmekte olan genç kuşağı bir ahtapot gibi güçlü kollarının arasına alıp benliğinden ve millî kültüründen uzaklaştırır.

Kur'ân, İslâm'ın ilk yıllarında dinî kültürü yeterince almamış müna-fikların, çok geçmeden Yahudîlerin dünyalıktan yana sağladıkları maddî imkânları görünce küfrün kesif propagandasına kulak verip kendilerini iyice kaptırma bedbahtlığına uğradıklarını misal verirken bugün de değişik ambalaj, değişik metotla İslâm'ın karşısına çıkan materyalistlerle Haclı zihniyetindekilerin, dinî ve millî eğitim ve kültürden mahrum yetişen Müslümanları tesir alanlarına çekip almakta başarılı olabileceklerine dikkatleri çekiyor.

Bu ve benzeri akımların etkisinden kurtulmanın çaresi nedir? Hastalığa teşhis konulmuştur; ama bunun tedavisi ve ilâcı nedir?

Kur'ân ve hadisler, aynı zamanda Hazreti Peygamberin uyguladığı metotlar birbirini tamamlayıcı anlamda üç madde halinde bunun tedavisini belirlemişlerdir:

1. Önce köklü bir eğitim, sonra da dinî ve millî kültürü yaygınlaştırmak. Çünkü mü'minlerin tezini ancak sözü edilen eğitim ve kültür hazırlar. Antitezin tesirinden ancak böyle bir tez ile kurtulmak mümkündür.

2. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için bilinçli, sistemli ve akılcı yollarla çalışmak. Çünkü İslâm bu iki hayatın paralel yürütülmesini emrederken mü'minlerin dünyalık yönünden de çok güçlü ve başarılı olmasını amaç edinmiştir.

3. İnkarcıları, İslâm'a ve millî değerlere karşı olanları gönülden dost edinmemek. Küfür ve haramın sergilendiği toplantılara katılmamak, her yerde İslâm'ın insanlık dini olarak, insanlığın yaratılışındaki yüceliğe eşdeğerde emir ve yasaklarla donatılarak gönderildiğini söz ve davranışlarımızla isbat etmek. Zira mü'min başkalarına uymaz, inkarcılara, ahlâksızlara, uydu olmaz; başkaları mü'mine uyar ve onu örnek edinirler.

Büyük Dâvaların Büyük Düşmanları Olur

Büyük dâvaların gerçekleşmesi, amacına ulaşabilmesi nasıl büyük

himmetler, üstün gayretler, fedakârlık ve ferağat-i nefs istiyorsa, başarıya ulaşmaması için de önünde büyük ve güçlü düşmanlarının pusu kurduğunu unutmamak gerekir. Her devirde düşmanın gücü ve fesadı, davanın büyüklüğü ve yüceliğiyle orantılı olmuş, aynı zamanda davadan yana olanların himmet ve gayretinin de dâvaya orantılı bulunması lüzumu hissedilmiştir.

Küçük himmetler, büyük idealleri gerçekleştiremez. Büyük idealler küçük çaptaki karşıt görüşlerle hedefinden saptırılamaz.

Mekke'de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in cihan çapında ortaya koyduğu yüce dâvanın nasıl büyük bir tepkiyle karşılaştığı bunun en açık örneklerinden biri değil midir?

O halde hem Müslüman olduğunu iddia etmek, hem maddecilerle inkarcılarla dost olup onlar nezdinde şeref, itibar ve üstünlük aramak; hem İslâm'ın insan hayatını en mükemmel ölçüde düzenleyen bir din olduğunu söylemek, hem İslâm'ın alaya alındığı, ibâdet kuralları küçümsendiği toplantılara katılmak, nifakın ilk ve son belirtisi, münafıklar düzeyine gelmenin açık alâmetidir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) değil bu meclislerde oturmayı, içki içilen, haram işlenen toplantılarda oturmayı kesinlikle yasaklamış; Müslümanın başkalarına uymayacağını, başkalarının ona uyması gerektiğini ve bunun için de Müslümanın her yerde güzel model ve örnekler sergilemesinin dinî bir hizmet bulunduğunu birçok hadîsleriyle açıklamıştır. Çünkü küfre rıza küfür sayıldığı gibi, günaha rızanın da günah olduğu kabul edilmiştir.

Günümüzdeki Müslümanların çoğunun bu tür günah dolu toplantılara ve meclislere katılma zaafı vardır. Yapılan düğünler, nikâh merasimleri, balolar, Müslümanların bir kısmının inkarcılardan farklı bir tutum ve anlayış içinde olmadığını göstermektedir.

Sebebi açıktır: Yukarıda belirtildiği gibi, köklü bir dinî ve millî eğitim ve bu doğrultuda geniş bir kültür verilmediği devirlerde, İslâm ülkelerinde bu kabil manzaralara sık sık raslanmıştır. Eğitimsizlik yüzünden Müslümanların çoğunun, dünya ile âhireti paralel yürütme bilgi ve şuurundan bazı dönemlerde mahrum yetiştikleri bir gerçektir. Bu yüzden gayr-i müslimleri dost edinmekte bir sakınca görmemişlerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle dinin beşer hayatındaki olumlu tesirlerini farkedemeyen veya böyle bir eğitim görmeyen zayıf iradeli kişilerin çok geçmeden imanla küfür arasında bocalayacağına işaret edildi. İnkarcılardan dost edinilmemesi hususunda uyarılar yapıldı. Aşağıdaki âyetlerle bu duruma düşen münafıkların, mü'minlerin sonunun bir felâketle noktalanacağı günü sabırsızlıkla bekledikleri belirtiliyor. Günün şartlarına ve ortamın havasına göre, onların hem mü'minlerden yana, hem inkarcılardan yana olduklarını, bir takım yapmacık söz ve hareketlerle göstermeye çalışacakları söz konusu ediliyor. Mü'minlerin yeryüzünden silinmeyeceği, kıyamete kadar bu yüce dâvaya sahip çıkanların bulunacağı hatırlatılıyor.

اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ ۚ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ ۖ وَإِنْ
كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ ۙ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ
فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ
قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ
لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

141- (Öyle münafıklar ki) Sizi gözleyip duruyorlar (sonunuzun nereye varacağını bekliyorlar). Size Allah'tan bir zafer kapısı açılırsa, "sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlere (zaferden yana) bir pay çıkarsa, "Size yardım edip üstün gelmenizi sağlamadık mı, mü'minlerden size dokunacak (zararı) engellemedik mi?" derler. Artık Allah kıyamet günü aranızda hükmedecek ve Allah elbette mü'minler aleyhine kâfirlere bir yol vermeyecektir.

142- Münafıklar Allah'a karşı düzenbazlıkta bulunmak isterler; Allah onların düzen ve oyununu boşa çıkarıp başlarına geçirir. Onlar namaza kalkınca üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar; Allah'ı pek az anarlar.

143- Onlar (küfürle imân) arasında bocalayıp dururlar; ne bunlara, ne onlara (bağlanırlar). Allah kimi doğru yoldan saptırıp şaşırtırsa, artık

sen ona elbette bir yol bulamazsın.

İLGİLİ HADİSLER

"İslâm yücelir, onun üzerine (üstünlük sağlanarak) yücelinmez."[1]

"Münafıkın durumu, iki koç arasında tereddüt edip hangisine uyup gideceğini şaşıran koyuna benzer."[2]

"Münafıklar üzerine namazların en ağır geleni, yatsı namazı ife sabah namazıdır."[3]

"Kim halkın gördüğü yerde namazı gayet güzel kılar, yalnız başına kaldığında rastgele kırık dökük kılarsa, bu bir küçümsemedir ki onunla, Rabbini de küçümsemiş sayılır."[4]

Mü'minler Aleyhine Bir Yol Vermez...

وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

"O an elbette mü'minler aleyhine kâfirlere bir yol vermeyecektir."

Bu cümle üzerinde çok yönlü yorumlar yapılmış ve bir takım rivayetlere de yer verilerek açıklanmasına çalışılmıştır. İlim adamlarımızın çoğu bunu, İslâm dinini her devirde savunanların bulunacağı ve ehliyetini kaybeden milletlerden bu yüce emanetin alınıp ehil olan başka milletlere verileceği; ehil olmaya lâyık görülen milletler de dinin gereği ile amel edip onun hayat damarlarını işler hale getirdikleri, İslâm kültürünü yaygınlaştırıp onu ciddi bir eğitim konusu edindikleri sürece ehliyetlerinin devam edeceği şeklinde yorumlamışlardır.

Bütün bu yorum ve rivayetlerden de yararlanarak âyetin üç önemli gerçeği -büyük bir umut havası estirerek- yansıttığını söyleyebiliriz:

1. Hak -görünüşte yenilgiye uğramış olsa bile- her yerde ve her zaman üstündür. Dış kabuğuyla olaylar değerlendirilerek İslâm'ın mağlûp olduğu sanılsa bile, hakikatte, bu yenilgiyle güç kazanıp toparlama dev-

---

1 Buharî/Cenâiz: 79- Darekutnî - Taberanî - Beyhakî: Muâz (radıyallahu anh)'den

2 Buhari - Müslim/Münafıkun:16 - Nesâî/İmân:31 - Darimî/Mukaddime:31 - Ahmed:2/32, 68, 82,142

3 Buharî/Mevâkıt: 20,Ezan: 34 - Ebû Davud/Salat: 47 - Nesâî/İmâret: 45 - İbn Mâce/Mesâcid: 18 - Darimî/Salât: 53 - Ahmed - 5/140, 141

4 Ebu Ya'lâ: Ebû Ahvas'dan.

resine ve bütün güçlerini kanalize etme basiretine erişmiş olur. Tez-antitez mücadelesinin tabii sonuçlarından biri de budur. Etki-tepki meselesini bu konuda daha açık biçim ve anlamda görmek her zaman için mümkün olmuştur. Diğer bir deyimle İslâm başlıbaşına bir tez, küfür ise antitezdir. Bu iki karşıt görüşün sürtüşüp tartışması bir bakıma tezin güç kazanması ve hakikatin anlaşılması bakımından şarttır. Çünkü bir fikir, bir inanç, bir ideal veya doktrin çevre bulamadığı, karşıt görüşlerle yüz yüze gelmediği takdirde doğduğu gibi ölmeye mahkûmdur.

O halde İslâm'ın zaman zaman yenilgiye uğramış gibi görünmesi, hakikatte zafere kapı açmasının başlangıcıdır. Mekke'deki mü'minlerin Habeşistan'a, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Medine'ye hicretleri ilk bakışta bir yenilginin, aczin ve yılgınlığın tabii sonucu gibi sanılır, fakat önündeki olaylarla, eriştiği neticeyle değerlendirildiğinde, fethin en güçlü adımı, başarının kapanmayan yolu olduğu anlaşılır. Hudeybiye Anlaşması da bunun tipik örneklerinden biri değil midir? İslâm'ın aleyhineymiş gibi görünen anlaşmanın birçok maddeleri aslında Mekke'yi fethetmenin en güçlü anahtarını oluşturuyordu.

2. Karşıt görüşlerin ve inançların çarpışmasında haktan yana olanın üstün geleceğinde hiç şüphe yoktur. Yeter ki hakkı temsil edenler ona lâyık olma basîret ve gayreti, bilgi ve enerjisi içinde bulunsunlar. Bâtıl ve küfür iddiasını veya idealinin üstünlüğünü ispatta er-geç acze düşer. Hak -kabul edilmese bile haklı bulunduğunu ortaya-koymakta zorluk çekmez.

Bâtılın her saldırısı, hakkın güçlenmesini hızlandırır; tarafdar ve savunucularının daha şuurlu ve metotlu çalışmasına bir bakıma yardımcı olur.

3. İslâm'ı diğer bir deyimle Hakkı ortadan kaldırmaya hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Allah (celle celaluhu) bu büyük emaneti -insanlıktan yana lâyık olan milletlere devrederek kıyamete kadar varlığını koruyacaktır.

Tekrar edelim ki, küfür ve inadın, inkâr ve şarlatanlığın her saldırısı İslâm'ın güçlenmesini; her kurşunu, Nübüvvet bahçesinde bir gülün daha yeşermesini; her herzesi, Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik bir itme gücü meydana getirir. Etki, tepkiye yol açar; etkinin şiddeti oranında tepki meydana gelir. Tarihte İslâm ülkelerinde bunun sayılmayacak kadar örnek ve modelleri vardır. Yeter ki görebilen gözler, anlayabilen kalpler, idrâk edebilen kafalar bulunsun.

Fetih ve Nasib Tabirleri

Kur'ân burada dış görünüşüyle eş anlamda, fakat taraflara nisbetle çok farklı anlamlar taşıyan iki deyim üzerinde durmuş ve bu hususta aklımızı kullanmamız için bize ipucu vermiştir: Fetih ve Nasîb. Savaşta üstünlük sağlamayı, ülkelerin kapılarını açıp hakkın sesini Allah kullarına duyurmayı mü'minlerden yana fetih deyimiyle, yine savaşta üstünlük sağlayıp zafere erişmeyi kâfirlerden yana nasîb (pay) tabiriyle anmıştır. Müfessirlerimizden bir kısmı bu hikmeti anlayarak yorumda bulunmuşlardır. Biz bütün yorumları hamur edip bir komprime haline sokmak istiyoruz:

Fetih: Toprak kavgası, ekmek dâvası değil; tuğyanı durdurmak, hakkın sesini duyurmak, düşmanın İslâm'ın ve insanlığın aleyhine güçlenmesini önlemek; tek kelimeyle Allah'ın mülkünde Allah isminin anılmasını sağlamak, O isim daha yüce olsun diye bâtılın beynini parçalamak niyetiyle yapılan savaş ve elde edilen olumlu sonuçtur. Buna hakkın zaferi de diyebiliriz. Bu durumda zaferle birlikte göklerin de kapıları açılır, ilâhî yardım ve rahmet mü'minlerden, yani gazilerden yana inmeye başlar, böylece mü'minlerin kalbi hakka iyice yatışır, O'na hamd ederek kuvvet ve kudretin Allah (celle celaluhu)'ya ait olduğunu dile getirip tam bir teslimiyete bürünülür.

Nasib: Toprak kavgası, ekmek dâvası, diğer bir yönüyle hakkı ortadan kaldırma taarruzudur. Amaç Allah değil, dünyalık elde etmek, başka insanları köle edinmek, milyonlarca insanın hakkına tecavüz edip sömürmektir. Bu niyetle yapılan savaşta bâtıl üstünlük sağladığı takdirde bu bir fetih değil, dünyalıktan bir nasîb/pay elde etmektir. Kutsal hiçbir yanı ve yönü yoktur.

Gösteriş Hastalığı

يُرَآؤُنَ النَّاسَ "İnsanlara gösteriş yaparlar."

İmâna musallat olan iki ayrı hastalık var; biri maddî, diğeri mânevi. Her ikisinin de mikrobu kemirici ve öldürücüdür. Gerçi imân gibi pahası biçilemeyen yüksek değerdeki bir cevherin düşmanı çoktur; ama önde gelen ve salgın halinde olan bu iki düşman anılmaya değer görülmüştür. Birincisi, dünyalığa aşırı derecede tutkunluk; ikincisi, gösteriştir.

Sözü edilen bu iki hastalığı doğuran mikroplar yok edilmediği, hiç olmazsa tesirsiz hale getirilmediği takdirde, kısa zamanda imânı, imânla birlikte vicdanı ve ruhu kemirip bitkin hale getirebilir.

Kur'ân konumuzla ilgili âyetle ikinci hastalığa değinerek çok ibretli bir tablo sergilemektedir. Gösteriş için en uygun vasat, şüphesiz ki imânla küfür, dünya ile âhiret arasında bocalamaktır. Kişi bu ortama sürüklendiği takdirde gösteriş hastalığı başlar. Allah'ın yardımı erişmeyecek olursa, onu küfre kadar, en azından gizli şirke kadar götürür.

Maddî çıkarlar kesilip umutlar iyice zayıflayınca artık ne imân kalır, ne de gösteriş. Çünkü şeytan arzuladığı sonuca ulaşabilmiştir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz devrindeki münafıkların çoğunun akıbeti böyle bir hüsranla noktalanmıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle münafıkların imanla küfür arasında bocaladıkları, dosdoğru bir tarafın adamı olamadıkları belirtildi. Her iki tarafa yaranma gayreti içinde bulundukları, böylece Allah'a ve O'nun Peygamberine karşı düzenbazlığa kalkıştıkları, Allah'ın da onların hile ve düzenini başlarına geçireceği hatırlatıldı.

Aşağıdaki âyetlerle inkarcılarla münafıkların mü'minlere hiçbir zaman samimi dost olamayacaklarına dikkatler çekiliyor; Müslümanların mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmemeleri emrediliyor. Aksi halde kendi aleyhlerine açık delil hazırlayacakları uyarılıyor. Ancak kâfir ve münafıklardan tevbe edip İslâm ve imân doğrultusunda düzeltenler müstesnadır, buyurularak, tevbe kapısının her zaman açık bulunduğuna işaret ediliyor.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن
تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ ۖ
وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِٱللَّهِ وَأَخْلَصُوا۟
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾
مَّا يَفْعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنتُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

144- Ey imân edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin (onları başınıza geçirmeyin). Yoksa Allah'a kendi aleyhinizde açık bir bel-

ge mi vermek istiyorsunuz?

145- Şüphesiz ki münafıklar Cehennemin en aşağı tabakasındadırlar, onlara herhalde bir yardımcı da bulamazsın.

146- Ancak tevbe edip durumlarını (düşünce ve davranışlarını) düzeltip Allah'a sarılanlar ve dinlerini gösterişten uzak, Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesna... İşte bunlar mü'minlerle beraberdirler; mü'minlere ise, Allah büyük mükâfat verecektir.

147- Siz şükredip inanırsanız Allah size neden azap etsin? Allah şükredenin ecrini verendir ve (onların şükrünü) bilendir.

İNİŞ SEBEBİ

Ensardan birkaç kişi eski alışkanlıkları nedeniyle Medine'deki Beni Nadîr ve Beni Kurayza Yahudileriyle dostluklarını sürdürüyorlardı. Onların bu tutumu hem kendilerinde bir eziklik meydana getiriyor, hem Mekke'den hicret edip gelen muhacirleri üzüyordu. Ensar işin iyice farkına varınca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelerek sordular: "Kimleri dost ve sırdaş edinelim?" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: **"Muhacirleri."** buyurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADİS

"Üç şey kimde bulunursa, imânını kemâle erdirmiş olur: Allah yolunda bulunup kınayanın kınamasından endişe duymaz. Yaptığı hiçbir ameliyle gösterişte bulunmaz. Biri dünya, diğeri âhiretle ilgili iki durum kendisine arz edilince, âhiretle ilgili olanını seçer."[2]

İnkarcıları Dost Edinmeyin

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin."

Başta Bakara, Âl-i İmrân, Nisa, Mâide olmak üzere birçok sûrelerde bu anlamda ilâhî uyarılar tekrarlanmıştır. Çünkü İslâm'a göre, küfür -cinsi ve türü ne olursa olsun- tek bir millettir. Mü'minlerin dostu ve sırdaşı ise, ancak mü'minlerdir. İnanç ve ideal birliği içinde olmayanların, yani farklı

1 Lübabü't-Te'vîl: 1/409

2 İbn Asâkir: Sahih isnadla Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den

inanç ve ideal sahiplerinin anlaşıp kaynaşması, dost olup samimi anlamda sevişmesi mümkün değildir. Mevlânâ'nın deyimiyle, dostluk kurabilmeleri için aralarında ortaklaşa kaderin bulunması gerekir.

İnsan psikolojisi bu ya, kendi inanp doğrultusunda adam arar ve ancak onlarla kader birliği sağlayabilir. Karga ile bülbülün uyum içinde dostluk kurdukları görülmüş müdür? Biri leşe, diğeri güle-çimene konar.

Olaylar her zaman bu psikolojik ölçü ve anlam doğrultusunda kendini hissettirmiştir. Savaş ve benzeri felâketlerde daha çok aynı inanç ve ülküye sahip olanlar birbirine ciddi biçimde yardım edebilmişlerdir. Haçlı Seferleri bunun açık örneklerinden biridir. İstiklâl Mücadelemiz ise, bu gerçeği bir kez daha kanıtlamış, Allah'a dosdoğru inanan saf ve temiz Anadolu evlâdı birleşip bütünleşerek yıkılmaz ve yenilmez bir kale halini almıştır. Ermeniler ve diğer azınlıklar tarih boyunca Müslüman Türklerin gösterdiği hoşgörü ve insancıl davranışa karşılık çoğu zaman ihanetle cevap vermişlerdir.

İşte Kur'ân insan ruhunun derinliğinde kök salıp, az-çok özü ve mayası bulunan bu anlayış ve karakterin, inanç değişmedikçe değişmesinin söz konusu olamayacağına işaret ediyor. Böylelerini, mü'minler kafilesine samimi olarak katılmadıkları, yani Allah'a ve Peygamberine dosdoğru inanmadıkları sürece Müslümanların dost edinmemelerini emrediyor.

İçyapısıyla Yahudi, dış yapısıyla Müslüman görünen Fatih'in özel doktoru Yakob'un bunca nîmetlere ve iyiliklere rağmen sonunda ortaya koyduğu ihanet tablosu herkesin malûmudur. Osmanlı saraylarında ruhen gayr-i müslim olan kadınların çevirdikleri ihanet dolapları ve entrikalar koca imparatorluğa çok pahalıya malolmuştur.

Görülüyor ki, insan psikolojisini ve milletlerin asıl yapısını herkesten çok daha iyi bilen Allah, mü'minlerin İslâm'ın hayat veren gölgesi altında toplanmalarını, toparlanmalarını, birbirlerinin derdini dert edinmelerini, meselelerini tek mesele haline getirmelerini ve Allah için dostluk kurmalarını emrediyor. Yol budur, başkası boş ve anlamsızdır.

Şüphesiz ki bunun yararı sadece bize aittir. Aksine bir tutum içinde olmanın zararı da hepimize dokunur, Allah (celle celaluhu) ancak hakkı söyler.

Furkan sûresinde, mü'minlerden başkasını dost edinenlerin akıbeti sergilenirken şöyle buyurulmuştur:

"O gün zâlim, ellerini ısırıp "keşke Peygamberle beraber bir yol tutsaydım!" diyecek. Eyvah, yazıklar olsun bana! Keşke falanı dost edinmeseydim. Andolsun ki bana Kur'ân geldikten sonra o dost (dediğim) beni saptırdı."

Dinde Samimiyetsizlik

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

"Şüphesiz ki münafıklar Cehennem'in en aşağı tabakasındadırlar."

İslâm için, açıktan inkâr içinde bulunanlardan fazla içi küfür dolu, ama dış görünüşüyle Müslüman geçinenler daha tehlikeli ve daha zararlıdırlar. Kâfirler, parçalayıcı düşman olduklarını gizlemiyorlar, kendilerinin her zaman kurt oldukları belli. Münafık ise kurt olduğunu gizleyip, kuzu postuna bürünerek yaklaşıyor. Birinin rengi, inancı az-çok düşünce ve tutumu belli, diğerinin ise, ne zaman saldıracağı, kimi ne zaman nasıl ısıracağı meçhul.

Ceza ise amelin cinsindendir. Münafığın tahribatı, küfrünü ortaya açıktan koyanın tahribatını çok gerilerde bıraktığından ve ruhî yapısıyla kâfirden daha bayağı bulunduğundan Cehennem'deki yeri en aşağı tabakadadır. Dinde samimiyetsizliğin cezâsı ancak böyle olur.

İslâm'ın Açık Tuttuğu Tevbe Kapısı

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ

"Ancak tevbe edip durumlarını düzeltip Allah'a sarılanlar ve dinlerini gösterişten uzak, Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesna."

Belirtildiği gibi dinde ve dindarlıkta samimiyetsizlik, günahların en çirkini, yalancılık ve düzenbazlığın en fenasıdır. Bu yüzden ikiyüzlülere, diğer bir deyimle münafıklara verilecek ceza o nisbette şiddetli olacaktır. Ancak ölmeden önce kendini toparlayıp münafıklığın Allah'a yaklaştırıcı olmadığını, bilakis her an uzaklaştırıcı ve felâketin eşiğine sürükleyici bulunduğunu anlar da imânını tazeleyip tevbe ve istiğfarda bulunursa, elbette ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Çünkü amaç insanları kahretmek değil, onları doğruya, iyiye, güzele, fazilet ve hakseverliğe götürmek ve sonu gelmeyen bir saadete eriştirmektir. Günahkâr tevbe ettiği, kâfir küfründen ayrılıp dosdoğru imân ettiği takdirde, Allah (celle celaluhu)'nun onları kabul edeceğinde şüphe yoktur. Tevbe kapısı kıyamete kadar açıktır.

Şükrün Ölçü ve Anlamı

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ

"Siz şükredip inanırsanız, Allah size neden azap etsin?"

Şükür: Sunulan nimete ve yapılan iyiliğe karşılık kıymet bilirliği söz ve davranışlarla ifade etmek duygusudur. Hele bu nimet ve iyilik en yüce kudret sahibi Allah'tan gelmişse, O'nun hem kudreti hem de merhameti karşısında tam bir mahviyet duygusu içinde teslimiyet göstermek, şükrün en güzeli ve en anlamlısıdır.

Hayvanlar bile ekmek yediği kapıya nankörlük etmez, her vesileyle sadakatlerini açığa vururlar. İnsanlardan bir kısmı kendilerine sunulan bunca nîmet ve iyilikler karşısında kör ve sağır durmaktadır. Bir lokma ekmeğin nasıl da sistemli, düzenli hizmetlerin ürünü bulunduğunu bir türlü anlayamamakta ve böylece nankörlüğün en kötüsünü ortaya koymaktadır. Bir lokma ekmeği yiyebilmemiz için, bulutlar, hava ve güneş, ay ve gece-gündüz, toprak ve ziraatçı, öküz ve traktör, arabacı ve fırıncı, para kazanan ve onu hazırlayanlar hep hizmette bulunmuşlardır. O lokma ekmeği, şükrünü yerine getirmeden yemek büyük bir gaflet değil midir?

Ne var ki bütün bunları idrâk edebilmek, ciddi bir eğitime bağlıdır. Çünkü canlılar arasında en çok eğitilmeye muhtaç olanı insandır ve eğitilmesi en zor olanı da odur. Hiç bir makina ve elektronik cihaz insana insan kadar yararlı olamaz. Önemli olan, toplumu bu düzeye getirmek, eğitme bilgi ve gücüne, tecrübe ve yeteneğine sahip olanları hizmete sevketmektir. Böyle bir eğitim sisteminin işler hale gelmesi de Allah (celle celaluhu)'ya şükrün ifadesi sayılır.

Allah (celle celaluhu) tarafından insan olarak yaratılmamızın nasıl bir inayet ve lütuf olduğunu bir yana bırakalım da bizim yararımıza sunduğu Kitap ve Peygamberin ve kendini bize tanıtmada sergilediği açık belgelerin ne kadar yüksek birer nimet ve ihsan olduğunu görmemek, anlamamak, felâket ve saadetin ne yanda bulunduğunu idrâk etmemek demektir.

Allah (celle celaluhu)'nun ne kitaba, ne peygambere, ne ibâdet edilmeye, ne de şükre ve övgüye ihtiyacı vardır. Bütün bunlar biz insanların yararına hazırlanıp imkân alanına gönderilmiştir. Kendi yaratılışımızdaki baş döndürücü sanatın nasıl bir plânla vücut bulduğunu görüp anlayamıyorsak, diğer nîmet ve lütufları nasıl görebiliriz? Çünkü ilk adımda körlük, sağırlık

ve şuursuzluk başlamıştır.

Böylesine nankör denir. Önce kendine yazık etmiştir. Çünkü bulunduğu dünya çiftliğinin asıl sahibini tanımamak hiçbir yanıyla mazur gösterilemez. Allah'ın mülkünde, O'nun nimetleriyle varlığını sürdüren, her an O'na muhtaç durumda bulunan kimse, mülkün asıl sahibini tanımak ve bilmek zorundadır. Bu hakikati idrâk eden insan, her an Yaratanına şükrediyor, demektir. Allah (celle celaluhu) ise şükreden kuluna azap etmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Geçen âyetlerle mü'minlerin birbirine yaklaşmaları, birbirlerini dost edinmeleri emredildi. Gayr-i müslimlerin, münafık ve yozmuşların dost edinilmemesi tenbih edildi. Bu idrâk içinde bulunan mü'minlerin Allah (celle celaluhu)'ya şükretmelerinin gereği belirtildi. Aşağıdaki âyetlerle Allah için dostluk kuranların birbirine karşı terbiye, nezaket ve nezahetle davranmalarına temas ediliyor. Kusursuz insan olamayacağına göre, mü'minlerin birbirlerinin kusurlarını bağışlamalarının imânlarına yakışan bir fazîlet örneği bulunduğu hatırlatılıyor.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْۗءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾

148- Allah kötü sözün açıkça söylenmesini (hiç) sevmez. Meğerki söyleyen haksızlığa uğramış bulunsun (o takdirde zâlimin zulmünü anlatabilir). Allah her şeyi işiten ve görendir.

149- Bir hayrı (iyiliği) açığa vurur veya gizli tutar veya bir kötülüğü affederseniz, Allah muhakkak çok affedendir, gücü her şeye yetendir.

İNİŞ SEBEBİ

Sahih rivayetlere göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in de hazır bulunduğu bir mecliste yontulmamış bir adam Hazreti Ebubekir (radıyallahu anh)'a ağır söz söyledi. Ebubekir (radıyallahu anh) sesini çıkarmadı. Adam hakaretini ikinci ve üçüncü defa tekrarlayınca Ebubekir (radıyallahu anh) dayanamayarak karşılık verdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz kalkıp toplantıyı terketti. Ebubekir (radıyallahu anh) yaptığı

hatayı anlayarak koştu ve:

- Ey Allah'ın Peygamberi! O adam bana birkaç defa ağır söz söyledi, sesinizi çıkarmadınız. Ben karşılık verince, toplantıyı terkettiniz, neden? diye sordu.

Allah Rasulü şu cevabı verdi:

- **A Ebubekir! O sana ağır söz söylediğinde bir melek inip onu cevaplandırıyordu. Sen karşılık verince, melek ayrılıp gitti, şeytan içeri girdi. O sebeple toplantıyı terkettim.**

Az sonra yukarıdaki âyetler indi.[1]

İLGİLİ HADÎSLER

Hz. Âişe (radıyallahu anha)'nın bir eşyası çalınmıştı; bu yüzden hırsıza beddua etti. Bunu işiten Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) üzüldü ve: **"Ya Âişe! Ona beddua etme"** diye buyurdu.[2]

Bir adam Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki:

- Ya Rasûlallah! Komşumuz bize çok eziyet ediyor; ne yapmamızı emredersin?

Rasulullah Efendimiz ona şunu tavsiye etti:

- **Git de evin bütün eşyasını sokağa taşı ve çoluk çocuğunla sokak ortasında otur.**

Adam sebebini sormaya gerek duymadan gitti, yapılan tavsiyeyi aynen yerine getirdi. Sokaktan geçenler bu manzarayı görünce ister istemez sebebini sordular; "Komşumun eziyetine dayanamadık, sokağa taşınmak zorunda kaldık." diye cevap vermesi, halkı da fazlasıyla üzdü ve "öyle komşuya lanet olsun." dediler. Her geçen o komşuyu hem kınadı, hem de lanetledi. Kötü komşu, yaptığı kötülüğün neler doğurduğunu görünce pişmanlık duydu, kendisinden utandı ve gelip özür dileyerek, sokaktaki komşusunun eşyasını yine evlerine taşınmasını sağladı. Bir daha eziyette bulunmamaya söz verdi.[3]

1 Lübabü't-Te'vil: 1/410

2 Ebû Davud: Hz. Âişe (radıyallahu anha)'dan

3 İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ: 1/571 - Ebû Dâvud: Kitabü'l-Edeb

"Sadaka hiçbir mala noksanlık vermez. Affeden kulun Allah şeref ve itibarını artırır. Kim de Allah için alçak gönüllü davranırsa, Allah onu yükseltir."[1]

"Günaha dalıp gayr-i ahlâki yolda yürüyerek (zararlı hale gelen) fâsığı ve ondaki kötülükleri an ki, halk ondan sakınıp korunabilsin."[2]

Kur'an Terbiyesi

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ

"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini (hiç) sevmez. Meğerki söyleyen haksızlığa uğramış olsun."

İnsan, melekle hayvan arasında ikinci mertebede yaratılmış, her iki mertebedeki sıfatlarla donatılmıştır. Bu bakımdan peygamberler dışında hemen her insanın içinden bir takım kötülükler geçebilir. Dinin insanın ruhu ve kalbi üzerindeki en kâmil mânadaki tesiri düşünce ve niyetleri berraklaştırmak, iyilik ve hayırlara ağırlık kazandırmaktır. Ne var ki kişi, içinden geçen kötülükleri sözlü ve fiilî alana intikal ettirmedikçe pek günahkâr sayılmaz. Ancak bu tür düşüncelerin devamı, insanı çoğu zaman füyuzat-i ilâhiyenin bazı tecelli ve cilvelerinden mahrum edebilir.

İslâm ve Kur'ân'ın getirdiği yüksek anlamdaki edep ve terbiye ölçülerinden biri de açıktan kötü söz söylememek, aklı imânla birleştirip içimizden geçen fenalıkları dışa vurmadan belirsiz hale getirmektir. Unutmayalım ki, Yüce Yaratan Rabbimiz, Lâ ilahe illallah diyen bir dilin, bu kelimeye yakışmayan sözlerle kirletilmesine razı değildir.

Rivayete göre: İsâ Peygamber bir köyün içinden geçerken azgın Yahudilerden biri O'na ağız dolusu hakarette bulundu, en yakışıksız sözleri sarfetmekte bile bir sakınca görmedi. Hz. İsâ (aleyhissellam) o münasebetsizi dinledikten sonra, ona en duyarlı, okşayıcı sözlerle karşılık verdi. Bu olaya şahit olanlardan insaf sahibi bir adam dayanamayarak dedi ki: "Ya İsâ! Şu adam size en ağır sözleri sarfetti, hakarette bulundu, sen ise ona en güzel ve okşayıcı sözlerle karşılık verdin, neden?" İsâ Peygamber ona şu cevabı verdi: "Herkes kesesindekini harcar. Onun kesesinde küfür, herze, edep dışı sözler

1 Müslim-Ahmed bin Hanbel - Tirmizî/Zühd: 17. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den. Sahihtir.

2 Esna'l-Metâlib: Uzkûr maddesi

var. Benim kesemde, edep, terbiye, güzel ahlâk ve fazîlet çiçekleri var.)"

İşte din terbiyesinin en açık meyvelerinden biri! Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in hayatı bu örneklerle doludur. Kur'ân sadece bu terbiyeyi getirmiştir.

Açık ve Gizli Hayır

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا

"Bir hayrı (iyiliği) açığa vurur veya gizli tutar veya bir kötülüğü affederseniz, Allah muhakkak çok affedendir, gücü her şeye yetendir."

Bu konuda Fahreddin Razî özetle diyor ki:

"Hayrın ölçü ve biçimleri çok olmakla beraber onları şu iki hususta özetleyebiliriz: Hak ile beraber doğruluk, halk ile beraber güzel huyluluk. Bu ikinci kısım da ikiye ayrılır: Yararlı olanı onlara ulaştırmak, zararlı olanı onlardan savmak. "Bir hayrı açığa vurur veya gizli tutar" cümlesi, halka yararlı şeyleri ulaştırma; "Veya bir kötülüğü affederseniz." cümlesi, zararı defetmeye işarettir.

Böylece bu iki cümle hayrın bütün çeşitleriyle iyi sayılan bütün amelleri kendinde taşımaktadır."

Allah (celle celaluhu) ise, her affedenden çok daha affedici; öç alma gücüne sahip olan her intikamcıdan çok daha güçlüdür. O halde birinden öç alma imkânını bulan kimse, fiilî bir durum meydana getirmeden Allah (celle celaluhu)'nun kendisinden çok güçlü olduğunu hatırlamalı ve: "Beni hasmıma karşı güçlü kılan Allah bir gün beni daha güçlü ellere teslim edecektir." fikir ve inancını aklından geçirerek kötülüğe adım atmamalıdır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Kur'ân'ın yüksek terbiyesi sergilendikten sonra, terbiyenin asıl kaynağının sağlam ve köklü bir imân olduğuna, nifak ve hayasızlığın her zaman buna ters düştüğüne işaret edildi. Aşağıdaki âyetlerle de edep ve terbiyenin aslı ve kaynağı sayılan dinin ve sunduğu köklü imânın bir bütün olduğu, bölünmeye tahammülü bulunmadığı açıklanıyor. İmânın gerektirdiği bütün şartları bir bütünlük içinde düşünüp kabul etmenin şart olduğu belirtiliyor. Bu düzeyde olan mü'minlerin kıyamet günü ebedî saadet nîmetleriyle mükâfatlandırılacakları bildiriliyor.

3. CİLD İÇİNDEKİ ÖNEMLİ KONULAR

Sevgide kıstas....8
Tahkiki ve taklidi iman....9
Sevdiğimiz şeylerden harcamamız....10
"Birr" tabiri üzerinde yorumlar....11
Tevrat'ta Yahudilere yasak edilen yiyecekler....13
Sonraki şeriatlar, öncekileri hükümsüz kılar....16
İslâm, dinler arasında tartışmaya kapı açmaz....18
Yeryüzüne ibâdet için konulan ilk mâbed....20
Kâbe'de güven içinde olmak....24
Bekke ve Mekke....26
İslâm'a yöneltilen iftiralar....30
İslâm'ı içinden yıkan bölücüler....33
İttika ve takvâ....36
Cemaatleşme ruhu....37
Liderlerde bulunması gerekli sıfatlar....41
Hayra davetin gerçekleşmesinde eğitimin rolü....42
Lider ve idareci kadronun seçilmesi....43
İslâm'da şura meclisi....43
Parçalanan toplumlara ilâhî azabın inmesi....44
Hâkimiyet Allah'ındır....44
Emr-i bi'l-ma'ruf (iyilikle emretmek)....45
Ümmet....46
Müslüman uydu olmaz....48
Yararlı insanın ölçüsü....53
Anti İslâmî kuvvetlerin hazırlıkları....56
Mü'minlerden başkasını dost edinmemek....62
İslâm düşmanlarının belirtileri....65
İslâm'da danışma ve istişare....69
Hükümdarda aranılan özellikler....70

Savaşta emre itaat....72
Bedir savaşında kuvvetler dengesizliği....75
İmkân ve inayet sınırı....76
Hz. Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) sınırsız merhameti....77
Faizin haram kılınmasının nedenleri....81
Faiz yasağında izlenen pedagojik yöntem....82
Cennetin genişliği....87
Takva sahiplerinin sıfatları....89
Antik eserlerden alınacak dersler ve ibretler....92
İmanın üstünlüğü....97
İmandan kaynaklanan fazilet....101
Dinin tamamlanması ve Hz. Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) vefatı...102
Ecel (canlıların eceli)....108
Allah'ı inkâr için inandırıcı delil yoktur....115
Cemaat bünyesinde niyet ayrılıklarının sonucu....118
Ölümden korkmak yarar sağlamaz....122
Uhud harbi....123
Allah'ın kazası yön değiştirmez....126
Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) mü'minlere karşı merhameti....131
İstişarenin önemi....132
Resûlüllah (Sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin istişarelerinden örnekler..132
Allah'ın yardımı....135
Devlet ve millet malından aşırmak....138
Devlet memurlarına verilen hediye....138
Peygamberin bazı özellikleri....139
O millet ve devlet malını aşırma....140
Son Peygamberin Araplardan seçilmesi....144
Külli ve cüz'i iradeler....148
İlahi iradede iki yön....149
Şehitler diridirler....154
Ruhlar ölmezler....156
Ruhlarda dereceler....157

İmanın artması, şerrin şiddetiyle orantılıdır....157
Hakka iman, üstün cesaret gerektirir....161
Küfrü imân karşılığında satın alanlar....163
İrademiz dışında bir kâinat düzeni var....167
Zayıf imânlılar ve tabii eleme kanunu....168
Her mü'min gaybı bilseydi!....169
Cimrilik....172
İnsan karakterini ortaya çıkaran sebepler....172
Cimrilik şerdir, felâketi dâvet eder....173
Suçu tasvip suçtur....175
Faizsiz ödünç ve maddeciler....177
Ruhlar da ölümü tadar mı?....182
Allah'a imânın hedefi saadettir....183
Mal ve can ile imtihan....184
Allah sözünü gizlemek....186
Düşünmek ibadettir....188
Kur'ân ve Astronomi....193
Allah'ı anmak / Zikir....194
Korku ile ümit....196
Dengesizlik zulme neden olur....198
Zikir sırasında abdestli bulunmak gerekir mi....200
Kalp ve akıl ile zikir....201
Ümmetin şan ve şerefle yaşaması....203
Yüksek nimetin pahası....204
Kadın-erkek eşitliği....204
Her millet en çok meşgul olduğu konuda başarılıdır....205
Müslüman bir milletin hür ve müstakil yaşama yolu....209

NİSÂ SÛRESİ

İlk insan Âdem'in yaratılması....219
İnsanlardaki farklılıklar....221
Akrabalık bağlarını koparmak....222
İnsanlar aynı soydandır....223

Ruh nedir?....224
Birden fazla kadınla evlenmek....226
Nikâh emri....228
Kadın haklarını koruma....230
Mehir....231
Mehir kime aittir?....232
Mallarda savurganlık....233
Yetim mallarının idaresi....234
İslâm sekiz şeyin korunmasını emreder....235
Rüşt (Ergenlik)....236
Yedi helâk edici şeyden sakının....240
Miras....241
Miras hukukunda kız ve erkek çocukların durumu....243
Ana babaya ayrılan hisse....244
Karı koca arasında ikili-birli taksim....246
Ölenin vasiyeti yoksa....248
İslâm'da miras intikal vergisi yoktur....248
Ferâiz ilminin önemi....248
İrsin hükümleri....249
Ferâiz ilminin konusu....250
Tereke....250
Erkek mirasçılar....251
Kadın mirasçılar....251
Erkek ve kadınlardan mirasın tamamından mahrum olmayanlar....251
Miras almada varisler kaça ayrılır?....252
Takdir edilen farzlar....252
Zevi'l-erham....253
Zina....255
Zina suçunun tesbiti....256
Diğer dinlerde zina yasağı....256
Kabul edilen tevbe....260
Tevbe etmek vaciptir....261

Günah çıkarma....261
Tevbe edenler dört tabakaya ayrılır....262
İki durumda tevbe kabul olunmaz....263
İspritizma - Medyumluk....263
Kadın hakları....268
Bir kadında bulunması gereken vasıflar....270
Mehrin taban ve tavanı....271
Evlenilmesi haram olan kadınlar....274
Süt ana ve süt kardeşler....275
Yakın akraba ile evlenmenin sakıncaları....276
Evlenirken yabancı kadını tercih etmek....278
Sütün nikâh üzerindeki olumsuz te'siri....279
Evli kadınlarla evlenmek....280
Mut'a nikâhı....281
Mut'a nikâhı zina mıdır?....283
Cariye ile evlenme....286
Evlenmede malî güç....286
Erkek ve kadında iffet....287
Dinî hükümler akıl yoluyla değil, vahiy yoluyla bilinir....292
Şehvetlerine uyanlar....293
Liân....295
Malları batıl sebeplerle yemek....296
Bir milleti ya da nesli katletmek....298
Hakka tecavüzün neticesi....299
Gayri âdil âdetin yasaklanışı....302
Yaratılışta farklılık....303
Hayat sahnesinde herkes yeteneğine göre yerini alır....304
Erkeklerin üstünlüğünün anlamı....309
İki ayrı cinsin ayrı görevleri....310
Kadın haddini aşıp başkaldırırsa....311
Tefrik....312
Fahreddin Râzi'ye göre erkeğin üstünlüğü....313

Ana-babaya yakınlara iyilik....315
Olgun insanın vasıfları....317
İhlas....317
Cimrilik, gösteriş için harcama....321
İlmi birtakım gerçekleri gizlemek....323
Tevrat ve İncil de Hz. Muhammed (Sallallahu aleyhi ve sellem) ilgili belgeler...323
İlahi adalet....325
Getirilecek şahitler - Peygamberler....326
Peygamber terimi....327
İçki yasağında, pedagojik yöntem....330
Namaz Allah'a, sarhoşluk şehvete yöneltir....331
Cünüp ve ayhali olanlar ve mescitler....332
Erkeğin teni kadınınkine dokunursa abdest bozulur mu?....332
Teyemmüm....333
Teyemmümün hikmeti....334
Hakiki dindarlık eğitimle gerçekleşir....335
Dinde değişiklik....335
Yahudilerin Tevrat'taki tahrifleri....337
Allah'ın emri mutlaka yerine gelir....341
Dalkavukluk / Övgü yağdırma....345
Aşağılık duygusu ve temize çıkmaya çalışmak....346
Teşvik için övmekte sakınca yoktur....347
Yahudiler devlet kurabilir mi?....349
Ceza amelin cinsindendir....354
Cennetteki tertemiz / mutahhara zevceler....356
Cennet güneş sisteminin dışında mıdır?....357
Emaneti ehline vermek....361
Adaletle hükmetmek....362
Emanetler üç grupta toplanır....364
Hakimin taraflar karşısındaki tutumu....366
Dört delil....369
Emir sahiplerine itaat....370

Sultana yedi şeyde itaat edilir....371
İslâmî hükümleri beğenmemek....375
Tâgut....378
Peygamber gönderilmesindeki hikmet....380
Peygamberler günahlardan korunmuşlardır....381
İmân mutlak teslimiyet ister....383
Mü'min için en yüksek amaç, Allah ve Peygambere mutlak itaattir....387
Arkadaşın en iyisi....388
Mü'mini münafıktan ayıran mihenk....390
Savaşa hazırlık....391
Günün şartlarına göre savaş taktiği....392
Geçici hayatı sonsuz saadete çevirenler....394
Savaşı gerektiren sebepler....395
Ciddi bir eğitim ve sağlam bir imân....400
Çizilen hayat kanununa uyanlarla uymayanlar....402
Peygamber ancak Allah adına konuşur....404
Allah'a giden yolu gösterirken zorlama yoktur....405
Kur'ân, Efendimizin risaletinin en büyük şahididir....407
Devlet idaresinde gizlilik....411
Çıkan haberin doğruluğunu araştırmak....411
Kıyas ve içtihadın cevazına delil....413
Mü'min Allah yolunda cihat etmekle yükümlüdür....415
Kuvvetler dengesi....416
Şefaatin ölçü ve anlamı....418
Avukatlık mesleği....419
Selâm'ın sosyal yapımız üzerindeki olumlu tesiri....421
Selâm nasıl verilir?....422
Selâm'da ölçü ve edep....423
Kimlere selâm vermek mekrûhtur....424
Cemaatten ayrılmamak....425
İslâm'da üç türlü hicret var....429
İslâm'ı bırakıp inkâra sapanlar....431

Başka bir ülkeye sığınma hakkı....432
Allah'ın saptırdıkları....433
Yanlışlıkla öldürmenin anlam ve ölçüsü....437
Diyetin hükmü....437
Keffaretin hükmü....438
Trafik kazaları - ölüm olayları....438
Kasten öldürmenin manevî cezası....439
İslâm her zaman için ümit ve güven kapısıdır....442
Üç sınıf arasında kıstas....447
Cihatta farz-ı ayn ve farz-ı kifaye....448
Savaş ruhu ve aşkı....448
Kendini zayıf hissedip cihada katılmayanlar....449
İslâm'da hicret ve sebepleri....449
Seferde namaz....452
Korku namazı....453
Namazı kısmak veya kısaltmak....453
Korku namazı nasıl kılınır?....456
Beş vakit namaz....458
Peygamberin yargıda yeri ve yetkisi....461
Peygamberde içtihat yetkisi....462
Haklı olduğu bilinmedikçe kişiyi savunmamak....463
Günah ve hata nisbidir, İzafîdir....465
Hak her zaman yücedir....468
Hikmetin çeşitli manaları....468
Mübah olan yalanlar....471
Gizli toplantı yapılabilecek haller....472
Sadaka - Ma'ruf - Islâh-ı beyn....473
Peygambere muhalefet....474
Günahların bağışlanma ölçü ve anlamı....479
Allah'ı bırakıp dişilere tapanlar....479
Şeytanın başkaldırması....480
Radyoaktif cisimlerden yayılan ışınlar....481

Kudret elinden çıkan her şey mükemmeldir....481
Allah'ın yarattığını değiştirmek....482
Kur'ân'da tekrarlar....483
Amel-i salihte kadın erkek eşitliği....487
Yararlı işlerin sıhhat ve değeri....489
İbrahim'in (aleyhisselam) Hanif dini....489
Halil sıfatı....490
Hanif sıfatı....491
Allah her şeyi kuşatmıştır....492
Zayıfın hakkını korumak....494
Hükümleri açıklamada ilahi metot....496
Kocanın ilgisizliği ve kadının kıskançlığı....500
Kadınlar arasında adalet....501
Birden fazla evlilik....502
Adaleti ayakta tutmak....508
Adâlet, kişinin hevesine göre dağıtılmaz....509
Din bir bütündür, bölünmeyi kabul etmez....513
İman esasları....515
İmandan sonra inkâr....516
İnkârcıları dost edinmemek....519
Büyük dâvaların büyük düşmanları olur....520
Fetih ve nasîb tabirleri....525
Gösteriş hastalığı....525
İnkârcıları dost edinmeyin....527
Dinde samimiyetsizlik....529
İslâm'ın açık tuttuğu tevbe kapısı....529
Şükrün ölçü ve anlamı....530
Kur'ân terbiyesi....533
Açık ve gizli hayır....534